

О. В. Калініченко, О. Д. Плотник

МАКРОЕКОНОМІКА

ПРАКТИКУМ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів*

Київ
«Центр учбової літератури»
2010

ББК 65.012.2я73
УДК 330.101.541(075.8)
К 17

*Гриф надано
Міністерством освіти і науки України
(Лист № 1.4/18-Г-2857 від 24.12.2008)*

Рецензенти:

Шевченко А. Ф. — доктор економічних наук, професор (Полтавський університет споживчої кооперації України);

Опря А. Т. — доктор економічних наук, професор (Полтавська державна аграрна академія).

Калініченко О. В., Плотник О. Д.

К 17 Макроекономіка. Практикум: Навч. посіб. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 656 с.

ISBN 978-611-01-0011-3

Навчальний посібник відповідає типовій програмі дисципліни «Макроекономіка». У ньому запропоновано основні теоретичні підходи, одноваріантні та багатоваріантні запитання, проблемні ситуації, приклади розв'язку задач, задачі, теми рефератів, словник основних термінів, а також список рекомендованої літератури з відповідних тем курсу.

Для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів, викладачів.

ББК 65.012.2я73
УДК 330.101.541(075.8)

ISBN 978-611-01-0011-3

© Калініченко О. В., Плотник О. Д., 2010
© Центр учбової літератури, 2010

ЗМІСТ

ВСТУП	8
УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ	9

ЧАСТИНА I. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

РОЗДІЛ 1. МАКРОЕКОНОМІКА ЯК НАУКА	11
Основні теоретичні підходи	11
Одноваріантні питання	19
Багатоваріантні питання	22
Проблемні ситуації	30
Приклади розв'язку задач	31
Задачі	35
Теми рефератів	37

РОЗДІЛ 2. МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНИХ РАХУНКІВ	38
Основні теоретичні підходи	38
Одноваріантні питання	46
Багатоваріантні питання	50
Проблемні ситуації	62
Приклади розв'язку задач	64
Задачі	70
Теми рефератів	76

ЧАСТИНА II. НАЦІОНАЛЬНИЙ РИНОК ТА ЙОГО РІВНОВАГА

РОЗДІЛ 3. РИНОК ПРАЦІ	77
Основні теоретичні підходи	77
Одноваріантні питання	87
Багатоваріантні питання	90
Проблемні ситуації	100
Приклади розв'язку задач	103
Задачі	107
Теми рефератів	113

РОЗДІЛ 4. ТОВАРНИЙ РИНОК	114
Основні теоретичні підходи	114
Одноваріантні питання	123
Багатоваріантні питання	126
Проблемні ситуації	138
Приклади розв'язку задач	139
Задачі	145
Теми рефератів	151
РОЗДІЛ 5. РИНОК ГРОШЕЙ	152
Основні теоретичні підходи	152
Одноваріантні питання	162
Багатоваріантні питання	165
Проблемні ситуації	176
Приклади розв'язку задач	180
Задачі	187
Теми рефератів.....	192
РОЗДІЛ 6. ОДНОЧАСНА РІВНОВАГА НА ТОВАРНМУ, РОБОЧОЇ СИЛИ ТА ГРОШОВОМУ РИНКАХ. МОДЕЛЬ IS-LM	194
Основні теоретичні підходи	194
Одноваріантні питання	202
Багатоваріантні питання	206
Проблемні ситуації	215
Приклади розв'язку задач	217
Задачі	227
Теми рефератів	230
ЧАСТИНА ІІІ. СУКУПНА ПРОПОЗИЦІЯ ТА МАКРОЕКО- НОМІЧНА ПОЛІТИКА	
РОЗДІЛ 7. ІНФЛЯЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ.....	231
Основні теоретичні підходи	231
Одноваріантні питання	241
Багатоваріантні питання	244
Проблемні ситуації	254
Приклади розв'язку задач	255
Задачі	259
Теми рефератів	261

РОЗДІЛ 8. СПОЖИВАННЯ, ІНВЕСТИЦІЇ ТА ВВП	262
Основні теоретичні підходи	262
Одноваріантні питання	272
Багатоваріантні питання	276
Проблемні ситуації	283
Приклади розв'язку задач	287
Задачі	294
Теми рефератів	301
РОЗДІЛ 9. СУКУПНІ ВИТРАТИ І ВВП	302
Основні теоретичні підходи	302
Одноваріантні питання	307
Багатоваріантні питання	310
Проблемні ситуації	317
Приклади розв'язку задач	319
Задачі	324
Теми рефератів	328
РОЗДІЛ 10. МОНЕТАРНА ПОЛІТИКА	329
Основні теоретичні підходи	329
Одноваріантні питання	335
Багатоваріантні питання	337
Проблемні ситуації	347
Приклади розв'язку задач	352
Задачі	359
Теми рефератів	362
РОЗДІЛ 11. ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА.....	363
Основні теоретичні підходи	363
Одноваріантні питання	373
Багатоваріантні питання	377
Проблемні ситуації	390
Приклади розв'язку задач	391
Задачі	400
Теми рефератів	407
РОЗДІЛ 12. ЕКОНОМІЧНА ДИНАМІКА	408
Основні теоретичні підходи	408
Одноваріантні питання	420
Багатоваріантні питання	423
Проблемні ситуації	434

Приклади розв'язку задач	435
Задачі	446
Теми рефератів	451

ЧАСТИНА IV. ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ. МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ ТА СВІТОВА ЕКОНОМІКА

РОЗДІЛ 13. ДЕРЖАВА В СИСТЕМІ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	453
Основні теоретичні підходи	453
Одноваріантні питання	463
Багатоваріантні питання	466
Проблемні ситуації	474
Приклади розв'язку задач	475
Задачі	481
Теми рефератів	484
РОЗДІЛ 14. МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ	485
Основні теоретичні підходи	485
Одноваріантні питання	492
Багатоваріантні питання	496
Проблемні ситуації	507
Приклади розв'язку задач	510
Задачі	522
Теми рефератів	527
РОЗДІЛ 15. ПЛАТІЖНИЙ БАЛАНС ТА ВАЛЮТНІ КУРСИ.....	528
Основні теоретичні підходи	528
Одноваріантні питання	536
Багатоваріантні питання	539
Проблемні ситуації	549
Приклади розв'язку задач	553
Задачі	562
Теми рефератів	566
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДГОТОВКИ РЕФЕРАТІВ	567
ВІДПОВІДІ	569
РОЗДІЛ 1. МАКРОЕКОНОМІКА ЯК НАУКА.....	569

РОЗДІЛ 2. МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНИХ РАХУНКІВ	569
РОЗДІЛ 3. РИНОК ПРАЦІ	572
РОЗДІЛ 4. ТОВАРНИЙ РИНОК	575
РОЗДІЛ 5. ГРОШОВИЙ РИНОК	577
РОЗДІЛ 6. ОДНОЧАСНА РІВНОВАГА НА ТОВАРНОМУ, РОБОЧОЇ СИЛИ І ГРОШОВОМУ РИНКАХ. МОДЕЛЬ IS – LM .	580
РОЗДІЛ 7. ІНФЛЯЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ	582
РОЗДІЛ 8. СПОЖИВАННЯ, ІНВЕСТИЦІЇ ТА ВВП	583
РОЗДІЛ 9. СУКУПНІ ВИТРАТИ І ВВП	586
РОЗДІЛ 10. МОНЕТАРНА ПОЛІТИКА	588
РОЗДІЛ 11. ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА	589
РОЗДІЛ 12. ЕКОНОМІЧНА ДИНАМІКА	593
РОЗДІЛ 13. ДЕРЖАВА В СИСТЕМІ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ	596
РОЗДІЛ 14. МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ	597
РОЗДІЛ 15. ПЛАТІЖНИЙ БАЛАНС ТА ВАЛЮТНІ КУРСИ	599
СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ	602
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	653

ВСТУП

В умовах ринкових відносин у народному господарстві України виникло безліч проблем і невирішених питань. Розв'язання їх потребує використання наукових засобів, які має у своєму арсеналі економіка і, насамперед, така її галузь як макроекономіка.

Макроекономіка – наука, яка має справу з властивостями економіки як єдиного цілого. Макроекономічний аналіз спрямований на дослідження: темпів економічного зростання та структурної перебудови національної економіки; стану та перспектив розвитку товарного і фінансового ринків, а також ринків праці; виявлення основних макроекономічних пропорцій та індикаторів макроекономічної нестабільності (інфляції і безробіття); стану державного бюджету і платіжного балансу тощо.

Результатом макроекономічного аналізу є: оцінка, висновки та пропозиції щодо змін національної економічної політики; напрацювання механізмів державного регулювання економічних відносин господарюючих суб'єктів на внутрішньому і зовнішньому ринках; розроблення цільових програм стратегічних та індикативних планів економічного зростання та ін.

Запропонований навчальний посібник “Макроекономіка. Практикум” дозволяє поєднати самостійну роботу студента з роботою на лекціях та семінарських заняттях. Практикум дає змогу синтезувати теоретичні знання з практичними навичками, що сприяє поглибленому вивченню матеріалу курсу в цілому і покликаний дати читачам сучасне уявлення про макроекономіку як складову економічної теорії.

Кожен розділ посібника складається з інформативної частини та контрольних завдань. Інформативна частина представляє собою стислий виклад матеріалу, сконцентрований у базових категоріях та поняттях.

Контрольні завдання для закріплення теоретичного матеріалу складаються з одноваріантних та багатоваріантних запитань, проблемних ситуацій, прикладів розв'язку задач, задач, орієнтованих тем рефератів.

За допомогою відповідей та розв'язків, наведених у кінці посібника, можна перевірити правильність виконання завдань.

Для зручності у навчальному посібнику наведено словник макроекономічної термінології. Наочний матеріал поданий у вигляді схем, таблиць, графіків.

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

- A** – амортизація
AD – сукупний попит
AE – сукупні витрати
APC – середня схильність до споживання
APS – середня схильність до заощадження
AS – сукупна пропозиція
AT – сукупні податки
BP – платіжний баланс
BS – бюджетне сальдо
C – витрати домогосподарств (споживання)
C_a – автономне споживання
CA – поточний рахунок
cr – норма депонування
cu – готівка
D – депозити банків
e – валютний курс
EO – помилки та упущення
ER – надлишкові резерви
EX – експорт
G – державні закупівлі або урядові видатки
GNDI – валовий національний наявний дохід
GNI – валовий національний дохід
H – грошова база або гроші підвищеної ефективності
I – інвестиції
KA – рахунок капітальних операцій
L – робоча сила
LR – обов'язкові резерви
M – гроші
M^D – попит на гроші
M^S – пропозиція грошей
MPM – гранична схильність до імпорту
MPC – гранична схильність до споживання
MPS – гранична схильність до заощадження
i – номінальна відсоткова ставка
NDP – чистий внутрішній продукт

- NE** – чистий експорт
NI – чисті доходи, зароблені резидентами за кордоном
NTR – чисті поточні трансферти, отримані від зовнішнього світу
P – ціна або індекс цін
PI – особистий дохід
R – валютні резерви
r – реальна відсоткова ставка
RA – резервні активи
rr – норма резервування
S – заощадження
t – ставка податку
T – сума податків
TR – загальні резерви
TR – трансферти
U – безробіття
u – фактичний рівень безробіття
u^{*} – природний рівень безробіття
V – швидкість обертання грошей
W – заробітна плата
Y – національний дохід, реальний ВВП
Y^{*} – потенційний ВВП
Yⁿ – номінальний ВВП
Y^v – дохід, яким розпоряджаються (використовуваний дохід)
Q – обсяг
 β – емпіричний коефіцієнт Оукена (2,5)
 γ – емпіричний коефіцієнт Філіпса
 ε – зовнішній ціновий шок
 μ – мультиплікатор
 π – темп інфляції
 π_e – очікуваний темп інфляції
BB – валова продукція
ВВП – валовий внутрішній продукт
ВНП – валовий національний продукт
I_a – інвестиції автономні
IM – імпорт
I_ч – інвестиції чисті
НД – національний дохід

Частина I

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

РОЗДІЛ 1. МАКРОЕКОНОМІКА ЯК НАУКА

Навчальні цілі

1. З'ясувати предмет макроекономіки. Його відмінність від предмета мікроекономіки.
2. Дати характеристику об'єкта та суб'єктів макроекономіки.
3. Пояснити суть та роль макроекономічних моделей у макроекономічному аналізі.
4. Охарактеризувати позитивну та нормативну функції макроекономіки.
5. Визначити ключові макроекономічні проблеми.
6. Розглянути модель кругообігу для відкритої економіки.
7. Пояснити роль державного сектора в економіці.
8. Визначити відмінності основних типів економічних систем.

Основні теоретичні підходи

Основна економічна проблема, яку повинно вирішувати будь-яке суспільство, полягає в конфлікті між фактично необмеженими потребами людей у товарах (послугах) і обмеженими ресурсами, що можуть бути використані для задоволення цих потреб. Цим і обумовлене визначення поняття “економіка”.

Економіка – це дисципліна, яка вивчає яким чином суспільство з обмеженими, дефіцитними ресурсами вирішує що, як і для кого виробляти. Іншими словами, економіка досліджує проблеми

ефективного використання обмежених виробничих ресурсів або управління ними з метою досягнення максимального задоволення потреб людини.

Система економічних знань під загальною назвою економіка традиційно поділяється на два розділи: макроекономіка і мікроекономіка в цілому.

Макроекономіка – це частина економічної теорії, яка досліджує результати та наслідки економічної діяльності всіх учасників народного господарства одночасно. І на відміну від **мікроекономіки**, яка вивчає головним чином поведінку окремих економічних суб'єктів (підприємства, домогосподарства), об'єктом дослідження макроекономіки є національна економіка.

Головною метою суспільства є максимізація рівня задоволення своїх потреб, а джерелом її досягнення є зростання ефективності національної економіки. З цього випливає практична функція або головне завдання макроекономіки – необхідність забезпечення суспільства знаннями, спираючись на які можна знаходити рішення щодо підвищення ефективності національної економіки і завдяки цьому збільшувати рівень задоволення матеріальних потреб.

Із головного завдання макроекономіки випливає відповідь на питання, що має бути її об'єктом. Зрозуміло, що це не окремі підприємства, а економіка як цілісна система, яка функціонує на основі певних історично визначених виробничих відносин. У такому розумінні об'єктом макроекономіки є економічна система.

Щоб уміти впливати на економіку для підвищення її ефективності, потрібно знати механізм її функціонування. Тому предметом макроекономіки є механізм функціонування економіки. З метою його вивчення макроекономіка виконує дві функції: позитивну і нормативну. Перша спрямована на обґрунтування висновків, які пояснюють сучасний стан економічного розвитку країни; друга – на обґрунтування рекомендацій щодо шляхів подальшого розвитку національної економіки.

У макроекономіці виділяють чотири основні **цілі**:

1. *Стабільне зростання обсягу національного виробництва*, яке передбачає щорічне збільшення випуску на значний відсоток без значних відхилень, що викликані стихійними катаклізмами та циклічністю розвитку економіки.

2. *Стабільний рівень цін* – ціни визначаються вільною ринковою конкуренцією і не зростають надто швидкими темпами.

3. *Високий рівень зайнятості* – кожен, хто бажає набути спеціальність і одержати роботу по обраній спеціальності, знаходить її, отримуючи заробітну плату відповідно до того продукту, що ним створюється, виключення примусового закріплення працівника за будь-яким підприємством.

4. *Підтримання зовнішньоторгівельного балансу* – відносної рівноваги між імпортом та експортом, що формується на основі вільного продажу внутрішніх товарів на ринках інших країн та стабільного обмінного курсу національної валюти.

Досягаються зазначені цілі шляхом використання макроекономічних інструментів або важелів, що дозволяють суспільству, завдяки впливу на макроекономічний механізм, підтримувати стабільне зростання обсягів національного виробництва, стабільний рівень цін, високий рівень зайнятості населення та баланс зовнішньоекономічної діяльності. Досконала конкуренція здатна саморегулюватися, але вплив зовнішніх чинників, а також монополізації не дають змоги у короткотерміновий період досягти абсолютно ефективного розподілу ресурсів.

Існує чотири основні **макроекономічні інструменти**:

1. *Фіскальна політика* – за допомогою урядових витрат здійснюється вплив на загальні витрати в країні, що стимулює чи гальмує виробництво.

2. *Монетарна політика* – пов'язана з можливостями Національного банку змінювати кількість грошей в країні, яка, у свою чергу, призводить до зміни відсоткової ставки, а отже, розмірів капітальних вкладень, що прямо впливають на обсяги національного виробництва.

3. *Політика “заробітна плата – ціна”* – політика обмеження доходів населення через заморожування заробітної плати і цін. У економічно розвинених країнах цей інструмент використовувався для приборкання інфляції у короткотерміновий період. Сучасна економічна теорія вважає його неефективним, дорогим і навіть шкідливим, оскільки він призводить до викривлення цін і обмеження дії вільного конкурентного ринку.

4. *Зовнішньоекономічна політика* – за допомогою тарифів, квот, ліцензування зовнішньої торгівлі та управління обмінним курсом регулює експорт та імпорт, корегує обсяги виробництва у середині країни.

Слід враховувати й те, що кожен з інструментів залучає у сукупний рух численні додаткові компоненти, що впливають на макроекономіку. У зв'язку з цим макроекономічні інструменти, як і політичні чинники, що впливають на економіку поряд із зовнішніми та спонукальними чинниками, які здійснюють певний вплив на макроекономічні результати.

Методологія – це система принципів наукового дослідження; вчення про пізнання законів природи за допомогою сукупності методів дослідження, що застосовуються у будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкта її пізнання.

Змістове розуміння методології виходить з того, що за її допомогою реалізується евристична (пошукова) функція предметної галузі дослідження.

Поняття “Метод” походить від грецького слова “methodos”, що у перекладі означає шлях досліджень, теорія, вчення. У широкому розумінні **метод** – це шляхи, способи і засоби пізнання дійсності, сукупність органічно взаємопов'язаних принципів та прийомів дослідження процесів, явищ і предметів у природі та в суспільному житті.

Метод науки – це властивий для неї спосіб проникнення у зміст предмета, що вивчається. Метод макроекономічного аналізу також визначається змістом і завданнями. Якщо предмет відповідає на запитання “що вивчається?”, то метод – “як вивчається?”, “якими прийомами”?.

Макроекономічний аналіз, як і інші науки, використовує як загальні, так і специфічні методи вивчення.

До загальнонаукових методів відносяться: метод наукової абстракції; метод аналізу і синтезу; метод єдності історичного і логічного; системно-функціональний аналіз; економіко-математичне моделювання; поєднання нормативного і позитивного підходів.

Щоб макроекономіка могла виконувати свої функції, вона має спиратися на певні методи, які надають їй можливість узагальнювати факти та відображати певні закономірності у функціонуванні економіки. Головним методом такого узагальнення та відображення є моделювання макроекономічних процесів.

Модель – це спрощена картина реальності, абстрактне узагальнення фактичної поведінки досліджуваних явищ. Застосовуються різні типи моделей: графічні, табличні, схематичні, математичні.

У економічних моделях використовують два види змінних – *ендогенні* та *екзогенні*.

Ендогенні – це змінні, які модель намагається пояснити.

Екзогенні – це змінні, які модель бере як дані.

Метою моделі є з'ясування того, як екзогенні змінні впливають на ендогенні. Інакше кажучи, значення екзогенних змінних вводять із зовні, тоді як ендогенні змінні визначаються всередині моделі, вони є результатом побудови моделі.

До екзогенних змінних найчастіше відносять державні видатки, ставки оподаткування, величину пропозиції грошей та ін. До ендогенних змінних здебільшого належать обсяг національного виробництва, рівень зайнятості, рівень інфляції тощо.

Для пояснення макроекономічних явищ і процесів дослідники використовують різні моделі, якість якої залежить від вірогідності припущень. У випадку, коли у розглянутому питанні не враховано важливі ознаки національної економіки, то модель веде до невірних висновків.

Економічний вибір – вибір найкращого серед альтернативних варіантів, який дозволяє досягти максимального задоволення потреб за мінімуму витрат. Це можливо: коли використовуються всі придатні для цього ресурси; коли застосовуються ресурси таким чином, щоб кожен з них вносив якомога більший внесок у загальний обсяг виробництва продукції.

Проблему економічного вибору відображає крива виробничих можливостей.

Якщо б ресурси не були обмеженими, то не існувало б і проблеми найкращого, оптимального розподілу їх між різними напрямками використання, підвищення ефективності їх використання, а також встановлення правил і способів розподілу.

Розглянемо найпростішу модель гіпотетичної економіки. Кількість наявних ресурсів і рівень розвитку виробничих сил є незмінними. На вертикальній осі позначатимемо кількість одиниць засобів виробництва (Y), а на горизонтальній – предметів споживання (X) (рис. 1.1).

Крива ABCD називається **кривою виробничих можливостей (МВМ)**. Будь-яка точка на цій кривій показує максимальну кількість

одиниць засобів виробництва і предметів споживання, які виробляються при повному й ефективному використанні ресурсів у економіці. Якщо всі ресурси залучити у виробництво засобів виробництва, то вироблятимуться тільки засоби виробництва, що відповідає точці Y_A . Якщо всі ресурси вкласти у виробництво предметів споживання, то буде вироблена тільки певна їхня кількість X_D .

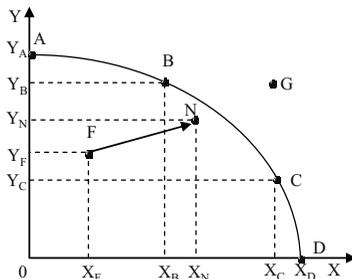

Рис. 1.1. Крива виробничих можливостей

Коли економіка країни перебуває у стані, якому відповідає точка F чи будь-яка інша точка нижче кривої виробничих можливостей, то в економіці або є недовикористані ресурси, або вони використовуються неефективно. Рух від стану F до стану N дає змогу виробити більше предметів споживання ($X_N > X_F$), водночас збільшуючи випуск засобів виробництва ($Y_N > Y_F$). Точка G лежить вище межі виробничих можливостей країни, тому рівень виробництва, який відповідає цій точці, недосяжний при даному рівні розвитку виробничих потужностей. У стані B економіка виробляє Y_B одиниць засобів виробництва і X_B одиниць предметів споживання. Точки B і C на кривій відповідають різним комбінаціям засобів виробництва та предметів споживання, які можуть бути вироблені при повному та ефективному використанні ресурсів. Пересуваючись уздовж кривої з точки B у точку C, слід відмовитися від виробництва певної кількості одиниць засобів виробництва для того, щоб виробити додаткову кількість одиниць предметів споживання.

Кількість одиниць товару, якою необхідно пожертвувати заради виробництва однієї додаткової одиниці іншого товару, називається **вартістю втрачених можливостей** або **альтернативною вартістю**.

При переході з точки B у точку C необхідно відмовитись від виробництва ($Y_B - Y_C$) одиниць засобів виробництва для того, щоб створити додатково ($X_C - X_B$) одиниць предметів споживання.

Нахил кривої виробничих можливостей, який визначається як відношення $\Delta Y/\Delta X$ показує альтернативну вартість предметів споживання, виражену в одиницях засобів виробництва.

Є *три типи економічних систем*: ринкова економіка, командно-адміністративна (планова) економіка, змішана економіка. Вони різняться за формою власності на матеріальні ресурси і механізмами регулювання економіки. Сучасна економіка є змішаною, у якій співіснують приватна та державна власність та адекватні їм механізми впливу на економічні процеси.

Агрегування – це поєднання окремих одиниць або даних в одну одиницю. Національна економіка складається із чотирьох агрегатів – домашні господарства, підприємства, держава і сектор закордон.

Домашні господарства охоплюють усіх постачальників ресурсів для підприємств або, з іншого боку, усіх споживачів товарів і послуг, що виробляються підприємствами. Тобто це ті суб'єкти ринку, діяльність яких спрямована на задоволення власних потреб. Домашні господарства є власниками усіх факторів виробництва, що знаходяться у приватній власності. Продаючи їх або надаючи в оренду, домашні господарства одержують свій дохід, який розподіляють між поточним споживанням і заощадженням.

У дійсності саме домашні господарства визначають структуру виробництва та його обсяг, формуючи попит на ринку товарів і послуг. Зміна попиту впливає на пропозицію товарів і послуг, а отже, і на всю сферу підприємницької діяльності.

Підприємства – це господарські одиниці. Крім безпосередньо підприємств сюди входять також торгівля, транспорт. Їх діяльність полягає у придбанні факторів виробництва, продажу виробленої продукції та послуг, відтворенні виробничої бази.

Держава охоплює усі державні організації та установи. Вона займається виробництвом громадських благ, які надаються споживачам безкоштовно або на основі пільг. Специфіка господарської діяльності державного сектора полягає у тому, що на відміну від підприємств держава не має на меті максимізацію прибутку, але намагається збільшити продуктивність підприємницької діяльності та сприяти підвищенню рівня життя населення.

Для виробництва громадських благ держава закуповує засоби виробництва у підприємницького сектора, а також оплачує працю працівників, зайнятих у бюджетній сфері, здійснює трансфертні платежі, надає дотації і субвенції. Усі ці витрати називаються

державними. Джерелом покриття державних витрат є податки, що стягуються з домашніх господарств і підприємств.

Держава здійснює також реальні капіталовкладення за рахунок державного бюджету, через Національний банк впливає на пропозицію грошей.

Сектор закордон охоплює економічних суб'єктів, розташованих за межами даної країни. Види економічної активності цього сектора такі: експорт-імпорт товарів і послуг; міграція робочої сили; експорт-імпорт капіталу; валютні операції.

Крім зазначених специфічних видів економічної активності кожний макроекономічний суб'єкт взаємодіє з іншими через систему кредитів і позик.

Макроекономічне **агрегування** поширюється і на **ринки**. Так, вся множина ринків окремих товарів і послуг, що є об'єктом макроекономічного аналізу, агрегується в єдиний ринок сукупного товару і сукупних послуг – **товарний ринок**. Усі ці товари і послуги можуть використовуватись і як предмети споживання, і як засоби виробництва. У зв'язку з цим зникає поняття ціни кожного окремого товару або послуги як пропорції обміну на інший товар чи послугу. Об'єктом вивчення стає абсолютний рівень цін та його зміна, що характеризується дефлятором ВВП.

З усіх ринків факторів виробництва у макроекономічному аналізі, як правило, розглядається **ринок праці**.

Аналізується ще один агрегований ринок – **фінансовий**, який охоплює грошово-кредитний ринок, фондовий ринок, на якому формуються попит і пропозиція грошей, визначаються відсоткова ставка, попит на кредити для інвестування, попит і пропозиція державних цінних паперів. За умов відкритої економіки створюється міжнародний валютний ринок як складова фінансового ринку.

Очевидними вадами макроекономічного агрегування є часткова втрата інформації та високий рівень абстракції економічних досліджень. Проте завдяки агрегуванню полегшується виявлення суті найскладніших економічних процесів.

Основні терміни і поняття

Макроекономіка; мікроекономіка; потреби; економічні ресурси; національна економіка; ринкова економіка; командна економіка; об'єкт макроекономіки; суб'єкти макроекономіки; агрегування;

модель; ендогенні (внутрішні) змінні; екзогенні (зовнішні) змінні; макроекономічна політика; економічні ресурси; макроекономічні цілі; макроекономічні інструменти; макроекономічні моделі; дефініціальні функціональні залежності; поведінкові функціональні залежності; технологічні функціональні залежності; інституціональні функціональні залежності; чекання ex post; чекання ex ante; статичні чекання; раціональні чекання; позитивний підхід; нормативний підхід; абсолютні показники; відносні показники; реальні змінні; номінальні змінні.

Одноваріантні питання

1. Макроекономіка – це галузь економічної теорії, яка вивчає ефективність функціонування національної економіки.
Так Ні
2. Першою економічною концепцією, яка містила макроекономічні уявлення, був меркантилізм.
Так Ні
3. Основоположником школи фізіократів був А. Сміт.
Так Ні
4. Стрижнем кейнсіанської філософії макроекономіки є те, що ринкова система не має автоматичного механізму, який забезпечує повну зайнятість ресурсів.
Так Ні
5. Марксистичні обстоюють нерівність у розподілі доходів, що підвищує ефективність національної економіки.
Так Ні
6. Обмеженість ресурсів означає незбалансованість між відносно необмеженими потребами і відносно обмеженими засобами, що забезпечують задоволення цих потреб.
Так Ні
7. Обсяг виробництва означає, що ресурси використовуються так, що вони найповніше задовольняють потреби суспільства.
Так Ні
8. У командно-адміністративній системі спонукальним мотивом діяльності підприємств є максимізація прибутку.
Так Ні
9. Агрегування являє собою поєднання окремих економічних одиниць в одну чи декілька.
Так Ні

10. Модель кругообігу – це схема, яка відображає безперервний рух ресурсів між економічними суб'єктами.
Так Ні
11. У схемі кругообігу домогосподарства виявляють попит на ресурси.
Так Ні
12. Домогосподарство – економічна одиниця, що складається з однієї або більше осіб, яка володіє ресурсами, забезпечує ними економіку і використовує отримані за це доходи для купівлі товарів та послуг.
Так Ні
13. У моделі кругообігу сумарні видатки всіх покупців перевищують вартість національного продукту.
Так Ні
14. Економіка майже усіх країн є відкритою.
Так Ні
15. Екзогенні змінні заздалегідь задані для певної моделі.
Так Ні
16. Витрати є платежами фірм за придбані ресурси.
Так Ні
17. Абстракція полягає у спрощеному відображенні економічної системи та її складових.
Так Ні
18. Економічний закон виражає сталий причинно-наслідковий зв'язок між економічними явищами та процесами.
Так Ні
19. Економічне зростання може бути виражене як збільшення виробництва товарів і послуг у даному році порівняно з попереднім роком.
Так Ні
20. Хід міркувань від фактів до узагальнень називають дедукцією.
Так Ні
21. Теоретичне відокремлення реальних і номінальних змінних називають класичною дихотомією.
Так Ні

-
22. Усі змінні, що виміряні у фізичних одиницях називають номінальними змінними.
Так Ні
23. У короткостроковому періоді ціни є негнучкими, і тому ресурси можуть не повністю використовуватися у виробництві.
Так Ні
24. Довгостроковий – це період, упродовж якого обсяги ресурсів і наявна технологія змінюються.
Так Ні
25. Змішана економіка поєднує в собі ознаки ринкової та командної систем.
Так Ні
26. Спосіб організації національної економіки називають економічною системою.
Так Ні
27. Командна економіка ґрунтується на приватній власності та ціновому механізмі регулювання основних проблем організації економіки.
Так Ні
28. Основу американської моделі становить система заохочення підприємництва, досягнення особистого успіху, збагачення найактивнішої частини населення.
Так Ні
29. Японська модель характеризується значним втручанням держави у господарське життя, спрямованим на створення такого макросередовища, в якому прогресивні галузі зростають найшвидше.
Так Ні
30. Національна економіка – це сукупність підприємств і виробництв, які виготовляють однакову або подібну продукцію.
Так Ні
31. Домогосподарства через видатки свого грошового доходу виявляють свій попит на товари і послуги.
Так Ні

32. Підприємства проявляють наступні види економічної активності: пред'являють попит на ресурси, здійснюють пропозицію товарів, послуг та інвестують кошти.

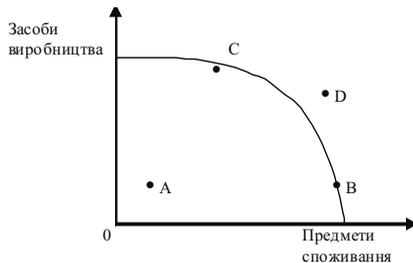
Так

Ні

Багатоваріантні питання

1. У який період макроекономічний аналіз виділився як окрема галузь знань?
  - а) XVIII ст.;
  - б) XIX ст.;
  - в) XX ст.;
  - г) правильні відповіді (а) і (б).
2. Макроекономіка досліджує економічні процеси на рівні:
  - а) підприємства;
  - б) галузі виробництва;
  - в) окремого ринку;
  - г) національної економіки.
3. Макроекономіка не вивчає:
  - а) механізм інфляції;
  - б) окремого споживача;
  - в) економічне зростання;
  - г) економічну політику держави.
4. До основних макроекономічних цілей суспільства можна віднести:
  - а) економічне зростання;
  - б) повну зайнятість;
  - в) стабільний рівень цін;
  - г) усі відповіді правильні.
5. Фундаментальна суперечність людського суспільства:
  - а) суперечність між матеріальними потребами людей та економічними ресурсами;
  - б) суперечність між матеріальними потребами суспільства та економічною політикою держави;
  - в) суперечність між рівнем економічного розвитку країни та інтелектуальним рівнем нації;

- г) суперечність між матеріальними потребами суспільства та економічною системою.
6. До матеріальних ресурсів відносять:
- а) земля;
  - б) праця;
  - в) капітал;
  - г) правильні відповіді (а) і (в).
7. Якщо наведена крива виробничих можливостей переміститься ліворуч, то можна стверджувати, що:
- а) удосконалилася технологія виробництва;
  - б) повніше стали використовуватися ресурси;
  - в) неповно стали використовуватися виробничі можливості;
  - г) збільшився обсяг задіяного реального капіталу.
8. Які з точок на графіку характеризують найбільш ефективне використання ресурсів або повний обсяг виробництва?

- а) точка А;
  - б) точки С та В;
  - в) точка D;
  - г) усі відповіді неправильні.
9. Розподільчу ефективність характеризує:
- а) зв'язок між кількістю ресурсів, витрачених у процесі виробництва, і кількістю товарів, отриманих в результаті використання цих ресурсів;
  - б) максимальна віддача від залучених у виробництво ресурсів;
  - в) залучення ресурсів до виробництва саме тих товарів та послуг, які найбажаніші й найпотрібніші для суспільства;
  - г) використання усіх наявних для виробництва ресурсів.

10. Яке з тверджень поділяють прихильники ліберальної філософії макроекономіки?
  - а) зрівняльний розподіл доходів творить ефективну національну економіку;
  - б) ефективною є лише приватна власність, всі ж інші форми власності мало результативні;
  - в) національна економіка не має автоматичного механізму, який забезпечує повну зайнятість ресурсів;
  - г) уряд через бюджетно-податкову політику має впливати на сукупну пропозицію.

11. Яке з тверджень поділяють прихильники марксистської філософії макроекономіки?
  - а) ринковий механізм спроможний збалансувати національну економіку;
  - б) ринковий механізм неспроможний збалансувати національну економіку;
  - в) центральне державне планування не забезпечує ефективний розподіл ресурсів в економіці;
  - г) найбільш ефективною є приватна власність.

12. Який постулат не поділяють прихильники кейнсіанської філософії макроекономіки?
  - а) приватна власність є високоефективною;
  - б) ринкова система не має автоматичного механізму, який забезпечує повну зайнятість ресурсів;
  - в) обсяг національного виробництва й рівень зайнятості визначаються чинниками попиту;
  - г) обсяг національного виробництва й рівень зайнятості визначаються чинниками пропозиції.

13. Яке твердження неправильне?
  - а) платежі фірм домогосподарствам за ресурси називають доходами домогосподарств;
  - б) різницю між валовими та чистими інвестиціями називають амортизацією;
  - в) до реальних змінних відносять кількісні змінні та відносні (порівняльні) ціни;
  - г) поєднання в аналізі номінальних і реальних змінних називають класичною дихотомією.

-
14. Яке твердження правильне?
- а) модель є спрощеною теоретичною схемою впливу екзогенних змінних на ендогенні;
  - б) макроекономіка вивчає поведінку окремих економічних суб'єктів на ринках ресурсів;
  - в) позитивна економіка вивчає те, що повинно бути;
  - г) домогосподарства є юридичними особами, що виробляють товари та послуги з метою задоволення своїх потреб.
15. Яка ознака не характеризує вітчизняну модель перехідної економіки?
- а) значна питома вага державного сектора;
  - б) наявність ефективного приватного власника;
  - в) відсутність ефективного приватного власника;
  - г) високий рівень тіньової економіки.
16. Що розуміють під ефективністю економіки?
- а) темпи економічного зростання в країні;
  - б) зростання чисельності населення;
  - в) співвідношення між результатами і витратами;
  - г) досягнутий рівень реального ВВП.
17. Коли економічні інтереси стають могутньою рушійною силою соціально-економічного прогресу?
- а) коли домінують приватні інтереси;
  - б) коли має місце оптимальне поєднання приватних, колективних та суспільних інтересів;
  - в) коли переважають суспільні інтереси;
  - г) коли переважають зовнішньоекономічні інтереси держави.
18. Головним завданням макроекономіки є забезпечення суспільства знаннями, необхідними для:
- а) зростання обсягів виробництва;
  - б) стабілізації виробництва;
  - в) збільшення економічних ресурсів;
  - г) підвищення ефективності економіки.
19. Об'єктом макроекономіки є:
- а) економічна система;
  - б) продуктивні сили;

- в) приватна економіка;
г) виробничі відносини.
20. Об'єкти макроекономічного аналізу характеризують:
- а) ймовірні величини;
  - б) агреговані величини;
  - в) порівняльні величини;
  - г) відносні величини.
21. Предметом макроекономіки є:
- а) економічні закони і категорії;
  - б) механізм функціонування економіки;
  - в) економічна політика держави;
  - г) механізм функціонування підприємства.
22. Методологічними вимогами до макроекономічного аналізу є:
- а) систематичність, системність;
  - б) циклічність, комплексність;
  - в) комплексність, систематичність, системність;
  - г) системність, безперервність, комплексність.
23. Суб'єктами змішаної економіки є:
- а) домогосподарства, ринок, держава;
  - б) уряд, міністерства, підприємства;
  - в) домогосподарства, підприємства, держава;
  - г) некомерційні підприємства, фінансові установи, бюджетні установи.
24. Домогосподарства виявляють такі види економічної активності:
- а) пропонують товари та послуги;
  - б) заощаджують та інвестують;
  - в) створюють пропозицію грошей;
  - г) пропонують засоби виробництва, споживають і заощаджують.
25. Підприємства виявляють такі види економічної активності:
- а) формують попит на фактори виробництва на ринку ресурсів;
  - б) формують споживчий попит;

- в) створюють пропозицію факторів виробництва на ринку ресурсів;
г) сплачують особисті податки до державного бюджету.
26. Що не є основним каналом зв'язку держави з іншими економічними суб'єктами?
а) державні видатки;
б) споживчі видатки;
в) податки;
г) державні закупівлі.
27. Який сектор не відноситься до макроекономічних суб'єктів?
а) підприємницький сектор;
б) сектор домашніх господарств;
в) державний сектор;
г) сільськогосподарський сектор.
28. Який з перерахованих нижче методів є основним специфічним методом у макроекономіці?
а) системно-функціональний аналіз;
б) економіко-математичне моделювання;
в) поєднання історичного і логічного підходів;
г) агрегування.
29. Основним методом макроекономічних досліджень є:
а) метод абстракції;
б) моделювання;
в) порівняльний аналіз;
г) соціологічний.
30. Яке твердження неправильне?
а) закони природи є об'єктивними, а економічні закони – суб'єктивними;
б) закони природи є абсолютними, тоді як закони макроекономіки діють як певні тенденції;
в) закони макроекономіки, як і закони природи, можуть мати формалізоване вираження;
г) закони природи нейтральні до людських бажань і мотивів поведінки, а закони макроекономіки діють через людей, які мають певну мету й певні матеріальні інтереси.

31. Макромоделі відображають:
- а) об'єктивне зростання показників;
  - б) взаємозв'язок між макроекономічними показниками;
  - в) зв'язок між державними суб'єктами;
  - г) зв'язок між екзогенними величинами.
32. Якщо економічні суб'єкти думають, що у майбутньому році інфляція буде дорівнювати поточній, то їхні чекання формуються за схемою:
- а) раціональних чекань;
  - б) адаптивних чекань;
  - в) статичних чекань;
  - г) усі відповіді правильні.
33. До екзогенних змінних відносять:
- а) технологію виробництва;
  - б) інфляцію;
  - в) пропозицію товарів;
  - г) економічне зростання.
34. З 2008 р. ставка рефінансування, встановлена Національним банком України, складала 25 %. Дане твердження відноситься:
- а) до позитивного аналізу;
  - б) до нормативного аналізу;
  - в) до аналізу *ex post*;
  - г) правильні відповіді (а) і (в).
35. Економічні системи різняться:
- а) структурою виробництва;
  - б) рівнем життя населення;
  - в) формою власності на матеріальні ресурси;
  - г) продуктивністю ресурсів.
36. Яке твердження правильне?
- а) американська модель характеризується значним втручанням держави у сферу підприємництва;
  - б) шведська модель є своєрідним поєднанням ринкової економіки та соціалістичної ідеології;
  - в) основу японської моделі становить система заохочення особистого успіху;
  - г) усі відповіді неправильні.

-
37. Позитивна функція макроекономіки спрямована на вивчення:
- а) фактичного стану економіки;
  - б) шляхів подолання спаду виробництва;
  - в) шляхів забезпечення економічного зростання;
  - г) методів державного регулювання економіки.
38. Нормативна функція макроекономіки спрямована на обґрунтування:
- а) рекомендацій щодо подальшого економічного розвитку;
  - б) причин спаду виробництва;
  - в) наслідків економічної кризи;
  - г) шляхів забезпечення економічного зростання.
39. Що є проявом макроекономічної нестабільності?
- а) уповільнення темпів зростання виробництва;
  - б) зростання розриву в доходах між найбільш багатшими і найбіднішими верствами населення;
  - в) коливання курсу національної валюти;
  - г) зменшення споживчих видатків.
40. Стабілізаційна політика – це:
- а) сукупність правил поведінки економічних суб'єктів;
  - б) заходи уряду, спрямовані на вирішення макроекономічних проблем;
  - в) здатність ухвалювати раціональні господарські рішення;
  - г) заходи економічних суб'єктів, спрямовані на відновлення макрорівноваги.
41. У яких галузях економіки переважає державний сектор?
- а) роздрібній торгівлі;
  - б) сільському господарстві;
  - в) науково-дослідній;
  - г) готельному бізнесі.
42. Що не відносять до суспільних благ?
- а) національна оборона;
  - б) охорона здоров'я;
  - в) пожежна охорона;
  - г) мобільний зв'язок.

43. Відкрита економіка представляє собою:
- а) економічну систему, яка пов'язана з іншими державами світу механізмами експорту, імпорту та фінансових операцій;
  - б) економічну систему, яка базується на ринковій основі;
  - в) економічну систему, в якій здійснюється вільно міграція населення;
  - г) усі відповіді правильні.

Проблемні ситуації

Ситуація 1.

Твердження про обмеженість ресурсів і безмежність потреб насправді невірне. Ресурси насправді є безмежними, тому що нескінченним є процес відкриття нових джерел ресурсів. Потреби ж, навпаки, обмежені, оскільки існують фізичні межі їхнього задоволення.

Погодьтеся з цим твердженням або спростуйте його.

Ситуація 2.

“Неправильно, що потреби наситити неможливо. Можна це довести. Я одержую всю ту кількість хліба, яку хочу з'їсти кожного дня”. Критично проаналізуйте це твердження.

Ситуація 3.

Обмеженість яких ресурсів стримує можливості економічного розвитку України? Як, на вашу думку, слід вирішувати проблеми обмеженості ресурсів?

Ситуація 4.

“Обов'язкова військова служба дозволяє уряду обдурювати себе і громадян щодо реальних видатків на велику армію”. Порівняйте бюджетні видатки та вартість втрачених можливостей найманої армії (з високою платнею військовослужбовців) і обов'язкової військової служби (з низькою платнею). Що додає поняття вартості втрачених можливостей до аналізу наведеної цитати?

Ситуація 5.

Багато науковців вважають, що ми швидко вичерпуємо природні ресурси. Уявімо, що є лише два фактори виробництва (праця і природні ресурси), за допомогою яких виробляються два товари

(хлібобулочні вироби і бензин) без удосконалень технології. Покажіть, що станеться з кривою виробничих можливостей, коли природні ресурси вичерпаються. Як вплинуть винаходи та технологічне вдосконалення на вашу відповідь? На основі цього прикладу поясніть вислів “Економічне зростання це гонка між виснаженням та винахідництвом”.

Приклади розв’язку задач

Задача 1.

Острівна країна має п’ять промислових підприємств. Вони виготовляють товари X та Y. Кожне з підприємств може виготовити або 20 одиниць товару X, або 10 одиниць товару Y.

1. Накресліть на графіку криву виробничих можливостей економіки цієї острівної країни.

2. Припустимо, що на підприємства завезена техніка, за допомогою якої кожне з п’яти підприємств тепер може виготовити 28 одиниць товару Y. Покажіть на графіку, як зрушилася крива виробничих можливостей економіки цієї країни.

Розв’язок

1. Лінія KBM_1 на рис. 1.2.

2. На рис. 1.2 KBM_2 – нова крива виробничих можливостей острівної країни. Нова техніка дозволила збільшити виробництво товару Y, не скорочуючи виробництво товару X.

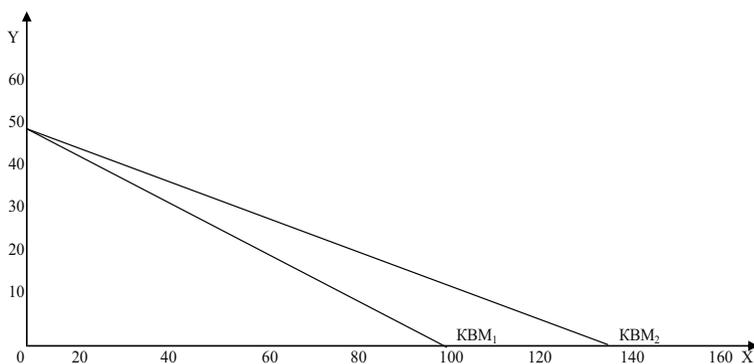

Рис. 1.2. Крива виробничих можливостей економіки країни

Задача 2.

На рис. 1.3 зображено криву виробничих можливостей економіки, вона включає виробництво двох товарів: комп'ютери та мобільні телефони.

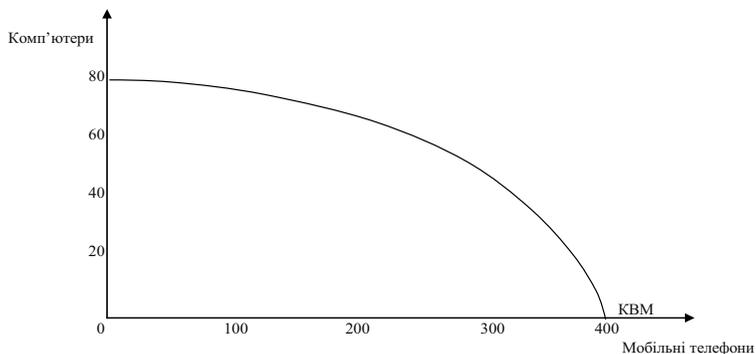

Рис. 1.3. Крива виробничих можливостей економіки країни

Знайдіть точки на графіку для наступних комбінацій виробництва цих двох товарів і визначте ефективний, неефективний і неможливий варіанти виробництва:

1. 60 комп'ютерів і 200 мобільних телефонів.
2. 100 мобільних телефонів і 80 комп'ютерів.
3. 300 мобільних телефонів і 30 комп'ютерів.
4. 300 мобільних телефонів і 40 комп'ютерів.
5. 150 мобільних телефонів і 150 комп'ютерів.

Розв'язок

Комбінації (1) і (4): точки знаходяться на КВМ – ефективний варіант; комбінації (2) і (5): точки знаходяться поза кривою виробничих можливостей – неможливий варіант; комбінація (3): точка знаходиться всередині кривої виробничих можливостей – неефективний варіант.

Задача 3.

У країні А один фермер виготовляє 1 т м'яса або 20 ц пшениці в рік, у країні В – 2 т м'яса або 10 ц пшениці. Всього у країні А на виробництві пшениці і м'яса спеціалізуються 400 тис. фермерів, а в країні В – 100 тис. фермерів.

Як виглядатиме сукупна крива виробничих можливостей з виробництва м'яса і пшениці двох держав?

Розв'язок

Побудуємо криві виробничих можливостей країни А і країни В. (рис. 1.4) Альтернативні витрати виробництва м'яса, виражені в пшениці, нижче у країні В (5 тис. ц за 1 т м'яса – у порівнянні з 20 тис. ц у країні А), а альтернативні витрати виробництва пшениці, виражені в м'ясі, нижче у країні А (0,05 т м'яса за 1 ц пшениці проти 0,2 т у країні В). Припустимо, в обох країнах виробляють тільки пшеницю: тоді підсумовування виробничих можливостей обох країн дорівнює 9 млн. ц. Якщо збільшувати виробництво м'яса, то це буде можливо тільки при скороченні виробництва пшениці. Це скорочення буде значним, якщо м'ясо виготовлятимуть у країні А, де його альтернативні витрати вищі. Отже, виробництво м'яса слід розгортати у країні В, де його альтернативні витрати порівняно нижчі. Тому крива сукупних виробничих можливостей спочатку має кут нахилу, відповідний витратам у країні В. Коли можливості виробництва м'яса у країні В будуть вичерпані, воно почне вироблятися і у країні А. Тому в точці N крива сумарних виробничих можливостей змінить кут нахилу – тепер він відповідатиме альтернативним витратам у країні А.

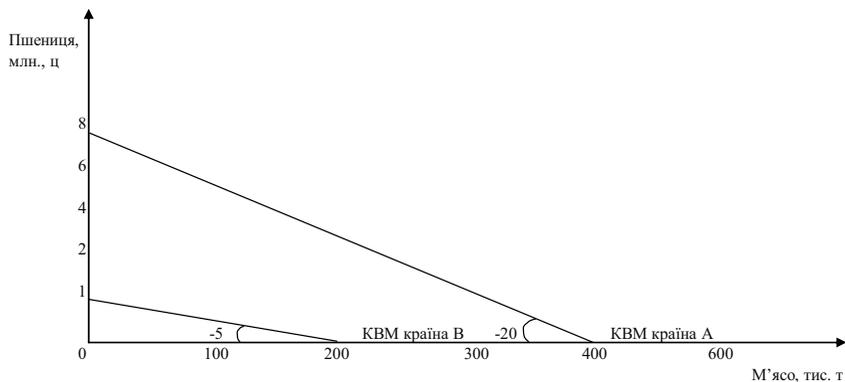

Рис. 1.4. Крива виробничих можливостей економіки країн А та В

Побудуємо криву виробничих можливостей двох країн, що склалася в результаті спеціалізації рис. 1.5.

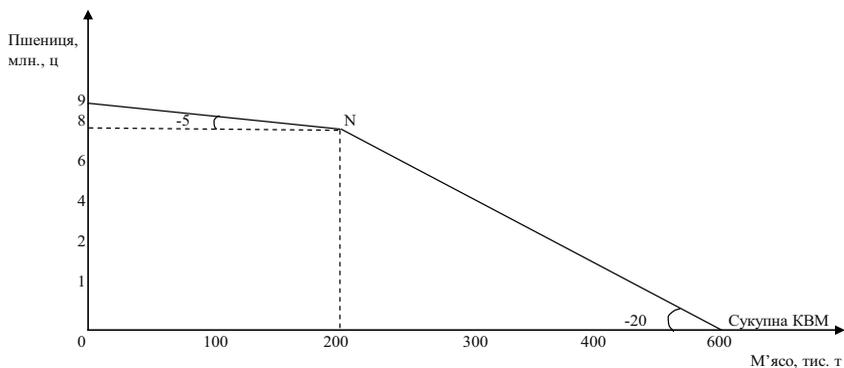

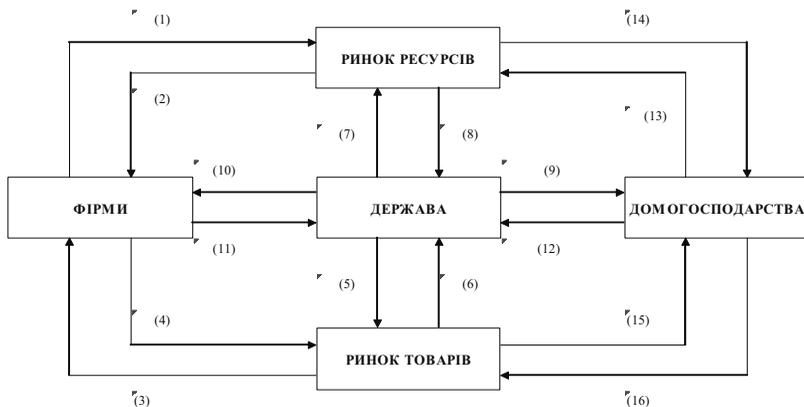
Рис. 1.5. Крива виробничих можливостей економіки країн А та В з урахуванням впливу спеціалізації

Розподіл праці дає можливість виробляти до 200 тис. т м'яса і 8 млн. ц пшениці при найменших альтернативних витратах. Це ж відноситься і до виробництва м'яса. Спеціалізація розширює виробничі можливості обох країн.

Задача 4.

Подана нижче діаграма кругообігу включає підприємства, домогосподарства та уряд (державний сектор), а також товарний ринок та ринок ресурсів.

Дайте назву та пояснення кожному з потоків моделі.

Кругообіг з врахуванням впливу держави

Розв'язок

Кругообіг з врахуванням впливу держави

Пояснення кожного з потоків у моделі:

1. Фірми платять за ресурси, які стають грошовими доходами для домогосподарств.
2. Домогосподарства постачають ресурси підприємствам.
3. Витрати домогосподарств стають доходами підприємств.
4. Фірми постачають домогосподарствам товари та послуги.
5. Держава витрачає гроші на купівлю товарів.
6. Держава отримує товари та послуги з ринку товарів.
7. Держава витрачає гроші на ринку ресурсів.
8. Держава отримує ресурси з ринку ресурсів.
9. Уряд забезпечує товарами та послугами підприємства.
10. Уряд забезпечує товарами та послугами підприємства.
11. Фірми сплачують податки урядові.
12. Домогосподарства сплачують податки урядові.

Задачі

Задача 1.

Побудуйте та проаналізуйте криву виробничих можливостей на основі даних таблиці:

Вид продукту	Альтернативні виробничі можливості			
	0	100	200	300
Офісні стільці				
Офісні столи	100	80	50	0

Задача 2.

Визначити величину виробничих можливостей виготовлення двох видів продукції А та Б при використанні двох видів ресурсів. Загальна кількість використання першого ресурсу на тиждень становить 640 т, другого – 400 т. Одиниця продукту А потребує витрат 4 т першого ресурсу та 5 т другого. Одиниця продукції Б – 4 т та 1 т ресурсів відповідно.

Задача 3.

У галузі виробляються комп'ютери та принтери. У таблиці наведено ефективні варіанти зміни структури виробництва:

Варіанти	А	Б	В	Г	Ґ	Д	Е
Принтери, шт.	6	5	4	3	2	1	0
Комп'ютери, шт.	0	8	15	21	26	30	33

1. Зобразить графічно криву трансформації виробничих можливостей галузі.

2. Обрахуйте альтернативні витрати виробництва одного додаткового принтера при різних варіантах зміни структури виробництва.

3. Поясніть, як змінюються альтернативні витрати у зв'язку з розширенням виробництва принтерів.

Задача 4.

В селі Калинівка живе 100 осіб. Вони займаються збиранням картоплі та буряків. Протягом дня кожний збирає 200 кг картоплі або 300 кг буряків.

1. Побудувати криву виробничих можливостей.

2. Припустимо, що у село завезли техніку, за допомогою якої кожен з працюючих жителів щоденно може збирати 500 кг картоплі. Як зрушиться крива виробничих можливостей?

3. Як зміниться положення початкової кривої виробничих можливостей, якщо природний приріст населення складе 10 осіб, а еміграція – 6?

Задача 5.

У деякій країні за умови цілковитого використання всіх ресурсів умовно виробляються тільки два товари – велосипеди і пральні машини. Якщо всі ресурси будуть задіяні у виробництві велосипедів, то можуть бути вироблені 100 велосипедів; якщо всі ресурси будуть задіяні у виробництві пральних машин, то можуть бути вироблені 40 пральних машин.

1. Побудуйте криву виробничих можливостей.
2. Визначте альтернативні витрати виробництва обох видів товарів.
3. Покажіть, які зміни відбудуться на графіку, якщо у виробництві велосипедів буде застосована нова, більш продуктивна технологія.
4. Чи зміниться у цьому випадку альтернативна вартість виробництва?
5. Позначте на графіку точки, які відповідали б ефективним і неефективним способам використання обмежених ресурсів.

Теми рефератів

1. Історія розвитку мікроекономічного та макроекономічного аналізу.
2. Макроекономіка як наука.
3. Внесок вчених-економістів у розвиток макроекономічної науки.
4. Моделі змішаної економіки: їх переваги та недоліки.
5. Макроекономічна політика та напрями її вдосконалення.
6. Особливості трансформаційного періоду для України.

Методичні поради щодо розв'язання завдань та підготовки рефератів містяться у літературних джерелах: 2; 3; 9; 24; 27; 35; 37, які рекомендуються для самостійного вивчення.

РОЗДІЛ 2. МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНИХ РАХУНКІВ

Навчальні цілі

1. З'ясувати роль системи національних рахунків у макроекономічному аналізі.
2. Пояснити сутність ВВП і ЧНП як основних показників національного виробництва.
3. Зрозуміти відмінність між кінцевим і проміжним продуктом, та розкрити проблему подвійного рахунку.
4. Навести три методи розрахунку ВВП, структуру видатків і доходів суспільства.
5. Охарактеризувати основні показники, що вимірюють доходи суспільства.
6. Пояснити способи виміру загального рівня цін і показати відмінність між номінальним і реальним ВВП.
7. Розкрити сутність такого поняття, як чистий економічний добробут суспільства і пояснити його відмінність від ЧНП.

Основні теоретичні підходи

Структура економіки – співвідношення, які відбивають взаємозв'язки та взаємозалежності між окремими складовими економіки в процесі її розвитку. Кількісно характеристику будь-якого виду структури можна визначити як питому вагу (ПВ, %) окремих структурних елементів у складі всієї структури:

$$\text{ПВа}_i = \frac{a_i \cdot 100}{\sum a_j},$$

де a_i – кількісне значення елемента a_i ; $\sum a_i$ – сума всіх елементів структури.

У національних рахунках інституційні одиниці залежно від головних їх функцій та економічної поведінки групуються в сектори.

Інституційна одиниця – це економічна одиниця, що характеризується єдністю поведінки й самостійністю у прийнятті рішень у сфері своєї основної діяльності.

Існує два типи інституційних одиниць: *юридичні особи* (підприємства, державні установи, банки і страхові компанії, громадські організації та ін.) і *фізичні особи*. Останні розглядаються як самостійні інституційні одиниці, оскільки вони є центрами прийняття рішень, що визначають їх поведінку.

Сектори – це господарські одиниці, які знаходяться у межах економіки і володіють активами, беруть на себе зобов'язання та можуть займатися господарською діяльністю з іншими господарськими одиницями.

Усі інституційні одиниці об'єднуються у сектори: підприємства, що виробляють товари й послуги, крім фінансових послуг; фінансові установи; державні установи; громадські й приватні організації, які обслуговують домашні господарства; домашні господарства; зовнішньоекономічні зв'язки.

Сектор нефінансових корпорацій (НФК) охоплює підприємства всіх форм власності, які займаються виробництвом товарів і ринкових нефінансових послуг, а також підприємства, які фінансуються за рахунок державного бюджету, але зайняті виробництвом товарів і нефінансових послуг (наприклад, підприємства лісового і водного господарства).

Основною функцією нефінансових корпорацій є виробництво товарів і ринкових нефінансових послуг для продажу за цінами, які покривають витрати виробництва і забезпечують отримання прибутку. В окремих випадках частина цих витрат може покриватися і за рахунок субсидій з бюджету.

Сектор фінансових корпорацій (ФК) включає комерційні банки, страхові компанії, інвестиційні фонди та інші фінансові установи, основною функцією яких є фінансове посередництво, що здійснюється на комерційній основі. Фінансове посередництво полягає у тому, щоб знаходити (вишукувати) на фінансовому ринку вільні грошові кошти, акумулювати їх і переробляти у форму, зручну для інвесторів, а потім надавати інвесторам за цінами (ставками), що складаються на ринку. Інакше кажучи, основна функція фінансових корпорацій полягає у тому, щоб бути посередником між тими, хто заощаджує, й тими, хто інвестує. Фінансові корпорації фінансують свої витрати (видатки) головним чином за рахунок різниці між відсотками, отриманими за надані фінансові ресурси, і відсотками, сплаченими за залучені кошти (ресурси).

Сектор загальнодержавного управління (ЗДУ) включає органи управління центрального та місцевого рівнів, бюджетні державні установи, головною функцією яких є прийняття політичних рішень, економічне і правове регулювання, перерозподіл доходів і багатства, а також надання суспільних послуг як суспільству в цілому, так і окремим його членам (або групам осіб). Свої функції органи державного управління здійснюють з метою реалізації соціально-економічної політики, яка, передбачає надання допомоги певним групам населення (малозабезпеченим, пенсіонерам, інвалідам, студентам та ін.), а також недопущення надмірного розриву в рівнях доходів найменш і найбільш забезпечених верств населення. Органи державного управління фінансують свої витрати (видатки) за рахунок податків, а також частково за рахунок доходів від власності, яку вони мають у своєму розпорядженні. До цього сектору включаються також позабюджетні фонди, підконтрольні урядовим органам (пенсійний фонд, фонд зайнятості населення та ін.).

Сектор домашніх господарств (ДГ) включає домашні господарства, тобто одиниці, основною функцією яких є споживання, а також невеликі (дрібні) некорпоровані підприємства, власниками яких є домашні господарства (або окремі члени родини), наприклад, дрібні ферми, невеликі магазини, ресторани, майстерні, перукарні тощо. До цього сектору включають також осіб вільних професій. Передбачається, що вони є власниками некорпорованого підприємства, яке складається з однієї особи. Об'єднання домогосподарств і некорпорованих підприємств, власниками яких є домашні господарства, аргументується міркуванням практичного характеру, зокрема тим, що бюджет домогосподарств і некорпорованих підприємств часто є єдиним і його важко, неможливо відокремити один від одного. Проте, на практиці деякі країни до сектору домашніх господарств включають лише самі домогосподарства, а некорпоровані підприємства відносять до сектору корпорацій. До сектору домогосподарств відносять також власників житла, у якому вони самі мешкають. Річ у тім, що житлові послуги, які надаються власниками житла самим собі, розглядаються як виробництво для особистого споживання аналогічно споживанню фермером або іншим виробником овочів із власної земельної ділянки. Оплачувана наймана прислуга (садівники, шофери, кухарі та ін.) розглядаються як члени тих домашніх господарств, де вони

працюють. Свої витрати одиниці, що включені до сектору домашніх господарств, фінансують за рахунок оплати праці, доходів від власності, перерозподільних надходжень (пенсій, допомог та ін.), а також за рахунок виручки від реалізації продукції некорпоративних підприємств, що входять до цього сектору.

Сектор некомерційних організацій (НКО), що обслуговують домашні господарства, охоплює інституційні одиниці, створені окремими групами домашніх господарств за рахунок власних внесків для забезпечення їх політичних, релігійних і професійних інтересів (професійні спілки, релігійні організації, політичні партії), а також надання соціально-культурних послуг. На сучасному етапі розвитку економіки до НКО належать соціально-культурні підрозділи підприємств, що утримуються за рахунок основної діяльності і надають працівникам та їх сім'ям житлові, оздоровчі та інші соціально-культурні послуги.

Сектор закордон (З) охоплює ті зарубіжні економічні одиниці, які здійснюють операції з резидентами даної країни.

Сукупність підприємств, які виготовляють однакову або подібну продукцію, називають **галуззю**. На макроекономічному рівні виділяють дев'ять основних галузей, а також близько ста підгалузей з різним ступенем агрегування, що повністю відповідає міжнародній стандартній господарській класифікації.

Групування економіки країни по секторах дає можливість вивчати та аналізувати потоки виробництва, доходів і витрат за секторною структурою, визначати наслідки впливу різних управлінських рішень на кінцеві результати діяльності кожного сектора та економіки в цілому.

Практика макроекономічних розрахунків у будь-якій країні застосовує велику кількість показників, які обчислюються за певними правилами. Але оскільки кожна країна певним чином інтегрована у світову економіку, то з метою забезпечення міжнародних порівнянь виникає необхідність застосування єдиних підходів до системи та методології обчислення макроекономічних показників. Ця вимога реалізується з допомогою спеціального міжнародного стандарту – Системи національних рахунків (СНР). Вона затверджується ООН і рекомендується всім країнам для практичного використання.

Для вивчення ролі СНР як нормативної бази макроекономічного рахівництва слід, передусім, зрозуміти ті методологічні принципи, на які вона спирається. До основних належать такі:

1. Продуктивною є будь-яка діяльність, яка приносить дохід її суб'єктам. Цей принцип лежить в основі визначення величини доходу, створеного національною економікою, при обчисленні якого беруться до уваги не лише галузі матеріального виробництва, а й галузі, які надають послуги (освіта, охорона здоров'я тощо).

2. Видатки на виробництво національного продукту дорівнюють доходу, одержаному від його реалізації, або вартість факторів виробництва, спожитих у процесі виробництва національного продукту, дорівнює доходам, що їх отримують власники виробничих факторів. Цей принцип лежить в основі економічної рівноваги, до якої економіка постійно тяжіє.

3. Економіка перебуває в постійному русі, який представляє собою безперервний потік перетворень видатків у доходи, а доходів у видатки. Цей принцип лежить в основі економічної динаміки і свідчить про те, що доходи є функцією видатків, а видатки залежать від розподілу доходів.

СНР спирається на певну систему категорій, за допомогою яких здійснюється облік економічної діяльності в країні. Основні з них – інституційна одиниця, сектор, економічна операція, рахунок.

Національна економіка – це сукупність інституційних одиниць, які є базовою одиницею обліку в СНР. Якщо економічні інтереси таких інституційних одиниць зосереджені на території даної країни, то їх називають резидентами цієї країни. І навпаки – інституційні одиниці, економічні інтереси яких зосереджені поза межами даної країни, відносно неї є нерезидентами. Залежно від функцій, поведінки та цілей усі інституційні одиниці-резиденти об'єднуються у відповідні сектори: підприємства (нефінансові); фінансові установи; громадські та приватні організації, які обслуговують домашні господарства; домашні господарства; зовнішньоекономічні зв'язки.

Інституційні одиниці перебувають між собою у певних економічних відносинах. В СНР ці відносини називають економічними операціями. Їх поділяють на три групи: операції з товарами та послугами; розподільчі операції; фінансові операції.

Облік усіх економічних операцій здійснюється за допомогою певної системи рахунків, у яких економічні відносини між інституційними одиницями або секторами враховуються на основі принципу подвійного обліку. Це означає, що кожна операція

обліковується двічі: на одному рахунку як ресурси (зміни в зобов'язаннях), на іншому – як їх використання (зміни в активах).

Розрізняють рахунки внутрішньої економіки та рахунки зовнішньоекономічних зв'язків. До першої групи належать сім рахунків: виробництво, утворення доходів, розподіл доходів, використання доходів, капіталу, продуктів та послуг, фінансовий рахунок. Друга група включає такі рахунки: поточних операцій, операцій з капіталом, фінансовий.

СНР спирається на низку макроекономічних показників, за допомогою яких вимірюються результати функціонування національної економіки. Первинним показником є валовий випуск, який відображає повну ринкову вартість усіх товарів та послуг, вироблених у країні за певний період. Але найбільше значення серед макроекономічних показників має валовий внутрішній продукт (ВВП).

За своєю сутністю **ВВП** – це ринкова вартість кінцевої продукції або додана вартість, створена резидентами всередині країни. Кінцевою продукцією є лише та частка валового випуску, яка спрямовується на невиробниче споживання, інвестування та експорт. Це означає, що при обчисленні ВВП із валового випуску має відніматися проміжна продукція, яку використовують для виробництва товарів та послуг і яка набирає форму матеріальних витрат.

ВВП можна обчислити трьома методами.

1. *Виробничим методом:*

$$\text{ВВП} = \begin{matrix} \text{валовий} \\ \text{випуск} \end{matrix} - \begin{matrix} \text{матеріальні} \\ \text{витрати} \end{matrix} + \begin{matrix} \text{продуктові} \\ \text{податки} \end{matrix} - \text{субсидії}.$$

2. *Методом доходів (розподільчим методом):*

$$\text{ВВП} = \begin{matrix} \text{зарплата} \\ \text{найманих} \\ \text{працівників} \end{matrix} + \begin{matrix} \text{валовий} \\ \text{корпоративний} \\ \text{прибуток} \end{matrix} + \begin{matrix} \text{змішаний} \\ \text{дохід} \end{matrix} + \begin{matrix} \text{податки на} \\ \text{виробництво} \\ \text{та імпорт} \end{matrix} - \text{субсидії}$$

3. *Методом видатків (методом кінцевого використання):*

$$Y = C + I + G + NE,$$

де Y – валовий внутрішній продукт; C – приватне споживання; I – валові приватні внутрішні інвестиції, які включають чисті інвестиції та амортизацію $I = I_q + A$; G – державні закупівлі, які складаються із державного споживання та інвестування, тобто $G = C_g + I_g$; NE – чистий експорт, який обчислюється як різниця між експортом (EX) та імпортом (IM), тобто $NE = EX - IM$.

Сума елементів правої частини наведеної формули відображає сукупні видатки в економіці (AE), тобто $AE = C + I + G + NE$. В умовах економічної рівноваги ВВП дорівнює сукупним видаткам, тобто $Y = AE$.

На основі ВВП можна отримати чистий внутрішній продукт (NDP), який обчислюється відніманням від ВВП вартості спожитого капіталу, тобто амортизації (A):

$$NDP = Y - A.$$

Але ВВП не повною мірою відображає доходи, що їх отримує країна у своє розпорядження. По-перше, ВВП не враховує первинних доходів, зароблених резидентами в інших країнах та нерезидентами в даній країні. Тому застосовується показник – валовий національний дохід (GNI), який крім ВВП враховує також чисті доходи, зароблені резидентами за кордоном (NI):

$$GNI = Y + NI.$$

Отже, GNI – це сума як внутрішніх, так і зовнішніх первинних доходів.

По-друге, за рахунок первинних доходів резидентів можуть надаватися трансферти нерезидентам, і навпаки – за рахунок первинних доходів нерезидентів можуть надаватися трансферти резидентам. Цю обставину враховує валовий національний наявний дохід (GNDI), який крім ВВП і чистих доходів, зароблених резидентами за кордоном, враховує також чисті поточні трансферти, отримані від зовнішнього світу (NTR):

$$GNDI = Y + NI + NTR.$$

GNDI відображає весь дохід країни (як зароблений, так і отриманий від зовнішнього світу), яким може розпоряджатися економіка в цілому. Іншими словами, це наявний дохід усієї економіки.

Усі макроекономічні показники безпосередньо обчислюються у поточних цінах, котрі, як правило, змінюються порівняно з цінами попереднього періоду. Тому на рівень макроекономічних показників впливають як реальні зміни в економіці, так і зміни цін. Щоб розмежувати вплив на ВВП фізичних обсягів виробництва і цін, розрізняють номінальний ВВП (Y^n) і реальний ВВП (Y). Номінальний ВВП обчислюється в поточних цінах, до яких належать фактичні ціни того періоду (року, кварталу, місяця), що аналізується. Він буде визначатися як період t . Реальний ВВП обчислюється у постійних (незмінних) цінах, до яких відносять ціни базового періоду. За базовий візьмемо такий період, який передує періоду t . Він визначатиметься як період $t - 1$. У зв'язку з цим ВВП за період t позначається як Y_t , а за попередній період як Y_{t-1} .

На основі реального ВВП можна обчислити його приріст (скорочення) у періоді t порівняно з попереднім, тобто з періодом $t - 1$, який є базовим періодом:

$$\Delta Y = Y_t - Y_{t-1}.$$

Але ВВП змінюється не лише за рахунок зміни обсягів виробництва, а й за рахунок цін. Для визначення цінових змін ВВП використовуються індекси цін (P). Основними з них є дефлятор ВВП та індекс споживчих цін (ІСЦ). Вони відображають темп зростання цін у періоді t порівняно з періодом $t - 1$ відповідно на всі товари та послуги або на споживчі товари та послуги. Для здійснення статистичних та прогнозних розрахунків індекси цін визначаються з допомогою спеціальних методів. Якщо індекс цін періоду t є відомою величиною, то можна методами дефлювання або інфлювання визначити реальний ВВП у періоді t : $Y_t = Y^n / P$. На цій підставі приріст реального ВВП дорівнює:

$$\Delta Y = (Y^n / P) - Y_{t-1}.$$

Із наведеної формули визначається номінальний ВВП у періоді t :

$$Y^n = (Y_{t-1} + \Delta Y) \cdot P.$$

Звідси впливає приріст номінального ВВП:

$$\Delta Y^n = Y_t^n - Y_{t-1} = Y_{t-1} \cdot (P - 1) + \Delta Y \cdot P.$$

У практиці макроекономічних розрахунків попередній рік (період $t - 1$) досить часто не є базовим. Тоді ВВП попереднього року, обчислений в цінах цього року, є номінальним ВВП (Y_{t-1}^n). За цих умов номінальний ВВП в періоді t можна визначити за формулою:

$$Y_t^n = Y_{t-1}^n \cdot I_t \cdot P,$$

де I_t – індекс реального ВВП у періоді t .

Під **тіньовою економікою** розуміють економічні процеси, які приховуються їх учасниками, не контролюються державою і суспільством, не фіксуються в повному обсязі офіційною державною статистикою.

Тіньова економіка охоплює як тіньову економічну діяльність, пов'язану з виробництвом товарів та послуг, так і незаконний перерозподіл доходів і активів.

Незаконна економічна діяльність (підпільна економіка) включає незаконне виробництво товарів та послуг і незаконний перерозподіл доходів та активів.

Неофіційна економіка охоплює всі недеklarовані легально дозволені види економічної діяльності зареєстрованих і

неzareєстрованих економічних суб'єктів, що приховуються або просто не облікуються державою.

Фіктивна економіка – це усі заборонені законом види діяльності, не пов'язані з виробництвом товарів і наданням послуг, що призводить тільки до перерозподілу фінансових і матеріальних активів через фінансові махінації, фіктивні договори тощо, або економіка “приписок”, спекулятивних угод, хабарництва, шахрайства – все, що пов'язано з незаконним отриманням та передачею грошей.

Тіньова економіка призводить до того, що темпи інфляції можуть бути занижені, можливі помилки у політиці зайнятості. Тіньова економіка здатна значно деформувати структуру економіки. Вона викликає зростання інвестиційних ризиків, зниження інвестиційної активності, зменшення попиту на ресурси. Тінізація економіки загрожує також деформацією структури споживання у бік паразитичного характеру. Стимул до розвитку одержують ті сектори, які обслуговують осіб із надприбутками.

Основні терміни і поняття

Система національних рахунків; національне багатство; валовий внутрішній продукт (ВВП); валовий національний продукт (ВНП); чистий національний продукт (ЧНП); національний дохід (НД); особистий дохід (ОД); особистий використовуваний дохід (Y^v); кінцеві товари та послуги; проміжні товари та послуги; додана вартість; подвійний рахунок; споживання; заощадження; інвестиції; валові інвестиції; чисті інвестиції; амортизація; чистий експорт; непрямі податки; субсидії; резиденти; номінальний ВВП (ВНП); реальний ВВП (ВНП); ВВП-розрив; дефлятор ВВП; індекси цін Леспейраса, Пааше і Фішера; індекс споживчих цін (ІСЦ); інфлювання; дефлювання.

Одноваріантні питання

1. Згідно з Балансом народного господарства національна економіка поділялася на дві складові: матеріальне виробництво і невиробничу сферу.

Так

Ні

2. Система національних рахунків (СНР) використовувалася у країнах з командною економікою.

Так Ні

3. ВВП – вартість річного обсягу кінцевих товарів та послуг, вироблених із ресурсів, що належать резидентам країни, незалежно від того, де ці ресурси застосовують – у національній економіці чи за кордоном.

Так Ні

4. Валовий внутрішній продукт, обчислений у постійних цінах називають реальним.

Так Ні

5. І номінальний, і реальний ВВП можна виміряти тільки в грошах.

Так Ні

6. Якщо у національній економіці вироблено меншу кількість товарів і послуг у поточному році порівняно з попереднім, то номінальний ВВП обов'язково зменшується.

Так Ні

7. ВВП дещо занижує реальний обсяг продукту, виробленого в країні.

Так Ні

8. Врахування вартості проміжних товарів і послуг у валовий внутрішній продукт призводить до подвійного рахунку.

Так Ні

9. У чистому внутрішньому продукті враховують лише чисті інвестиції.

Так Ні

10. Валовий національний продукт перевищує валовий внутрішній продукт на суму амортизації.

Так Ні

11. Валовий національний продукт завжди більший за валовий внутрішній продукт.

Так Ні

12. До резидентів країни відносять усіх фізичних осіб, які проживають на її території більше року, незалежно від громадянства.
- Так Ні
13. Економічна територія – це територія, на якій проживає населення країни.
- Так Ні
14. Кінцевими товарами і послугами називають товари і послуги, які використовують для подальшого оброблення чи переробки.
- Так Ні
15. Дохід перукаря від стрижки є частиною ВВП.
- Так Ні
16. Вартість кінцевих і вартість проміжних товарів та послуг дорівнюють одна одній.
- Так Ні
17. Різниця між вартістю вироблених підприємствами товарів і послуг, та вартістю сировини і матеріалів, що придбані у постачальників, становить додану вартість.
- Так Ні
18. Додана вартість містить заробітну плату, але не містить прибутку.
- Так Ні
19. Величина доданої вартості та вартості кінцевого продукту рівні між собою.
- Так Ні
20. У багатьох країнах для повнішого обчислення ВВП визначають, так звану, приписувану вартість для товарів та послуг, що не продаються на ринку.
- Так Ні
21. При обчисленні ВВП не враховують вартість уживаних речей.
- Так Ні
22. За відсутності амортизації величина чистих інвестицій позитивна (або дорівнює нулю).
- Так Ні

-
23. Послуги механіка з ремонту радіатора своєї машини є частиною ВВП.
Так Ні
24. Реалізація товарних запасів приводить до скорочення валових і чистих інвестицій.
Так Ні
25. Видатки домогосподарств на будівництво нового будинку включаються в споживчі видатки.
Так Ні
26. Величина чистого експорту дорівнює різниці між експортом та обсягом імпорту даної країни.
Так Ні
27. ВВП, обчислений на основі потоку доходів, дорівнює ВВП, обчисленому за видатками.
Так Ні
28. ВНП враховує результати економічної діяльності в тіншовому секторі економіки.
Так Ні
29. Дохід, отриманий від продажу акції Nike, є частиною ВВП.
Так Ні
30. Номінальний ВВП залежить від динаміки цін на споживчі товари.
Так Ні
31. Реальний валовий національний продукт – це вартість товарів та послуг вироблених за рік, обчислена в поточних цінах.
Так Ні
32. Якщо протягом даного періоду ціни й грошовий дохід зросли в однаковій пропорції, реальний дохід залишається незмінним.
Так Ні
33. При вимірі національного обсягу виробництва перевагу віддають чистому національному продукту, тому що його легше розрахувати, ніж валовий продукт.
Так Ні
34. Чистий національний продукт перевищує національний дохід на величину амортизації.
Так Ні

35. Порівняльний аналіз динаміки чистого національного продукту по роках припускає використання порівняльних цін.
Так Ні
36. Послуги домогосподарки, пов'язані з обслуговуванням родини, враховуються при розрахунку ЧНП.
Так Ні
37. Одержувач трансферних виплат повинен що-небудь віддавати за них державі.
Так Ні
38. Особисті заощадження не враховуються при розрахунку ЧНП і ВВП за методом видатків.
Так Ні
39. Валовий внутрішній продукт, що відповідає природній нормі безробіття, називають природним ВВП.
Так Ні
40. Індекс споживчих цін обчислюється на основі цін товарів, що входять до "ринкового кошика".
Так Ні
41. Індекс Пааше, обчислений для незмінного набору товарів та послуг, називають індексом споживчих цін.
Так Ні
42. Дефлятор ВВП обчислюється як відношення номінального ВВП до реального ВВП.
Так Ні
43. Інфлявання – це збільшення номінального ВВП до розмірів реального.
Так Ні
44. Різниця між потенційним і фактичним ВВП дорівнює чистому експорту.
Так Ні

Багатоваріантні питання

1. До методологічних принципів СНР належить таке положення:
а) матеріальні потреби дорівнюють матеріальним ресурсам;
б) видатки на виробництво ВВП дорівнюють доходу від його реалізації;

- в) видатки на імпорт дорівнюють доходам від експорту;
г) СНР є важливим інструментом державного регулювання.
2. До секторів СНР належать:
- а) транснаціональні корпорації;
  - б) державні підприємства;
  - в) фінансові установи;
  - г) приватні підприємства.
3. У СНР зовнішньоекономічні зв'язки відображає такий рахунок:
- а) фінансовий рахунок;
  - б) розподілу доходів;
  - в) поточних операцій;
  - г) правильні відповіді (а) і (в).
4. Валовий внутрішній продукт – це:
- а) сума всіх вироблених товарів та послуг;
  - б) сума реалізованих товарів та послуг;
  - в) сукупна ринкова вартість кінцевої продукції та послуг, що вироблені за рік резидентами країни;
  - г) сукупна ринкова вартість кінцевої продукції та послуг, що вироблені за рік резидентами і нерезидентами країни.
5. Кінцевими товарами називаються товари, які призначені для:
- а) подальшої обробки та переробки;
  - б) перепродажу;
  - в) споживання;
  - г) усі відповіді правильні.
6. До резидентів країни відносяться:
- а) сезонні робітники;
  - б) фізичні особи, які проживають на території країни більше року, незалежно від громадянства;
  - в) юридичні особи, які здійснюють свою виробничу діяльність на території цієї країни;
  - г) правильні відповіді (б) і (в).
7. При обчисленні ВВП не враховують:
- а) перепродаж товарів;

- б) державні та приватні трансфертні платежі;
в) операції з цінними паперами;
г) усі відповіді правильні.
8. Із наведених визначень правильним є таке:
а) ВВП – це валовий випуск мінус амортизація;
б) ВВП – це валовий випуск плюс амортизація;
в) ВВП – це валовий випуск мінус матеріальні витрати усіх галузей плюс чисті продуктові податки;
г) ВВП – це валовий випуск плюс матеріальні витрати усіх галузей мінус чисті продуктові податки.
9. При обчисленні ВВП подвійний рахунок виникає тоді, коли підсумовують:
а) вартість кінцевих і проміжних товарів та послуг;
б) вартість лише кінцевих товарів та послуг;
в) додану вартість, створену на всіх стадіях виробництва товарів та послуг;
г) державні закупівлі товарів та послуг.
10. Повторний рахунок при визначенні ВВП і ЧНП виникає при додаванні:
а) чистої доданої вартості, створеної в добувній і сталеливарній промисловості;
б) приросту запасів у борошномельній і в пекарній промисловості;
в) виробництва залізної руди й чавуну;
г) загального обсягу куплених споживчих товарів і засобів виробництва.
11. Які з перерахованих агрегованих величин не використовуються при визначенні обсягу національного доходу?
а) прибуток корпорацій;
б) державні трансфертні платежі;
в) відсотки, сплачені підприємцями за капітал, отриманий у кредит;
г) рентний дохід.

-
12. Які витрати населення не включаються у споживчі витрати при розрахунку ВВП?
- а) витрати на перепродаж між кінцевими споживачами;
  - б) витрати на купівлю товарів поточного використання;
  - в) витрати на купівлю товарів довгострокового використання;
  - г) усі відповіді неправильні.
13. Які витрати держави не враховуються при розрахунку ВВП за методом кінцевого використання?
- а) заробітна плата державних службовців;
  - б) державні закупівлі товарів;
  - в) державні витрати на ресурси;
  - г) державні капіталовкладення.
14. Податки на виробництво та імпорт використовуються для обчислення:
- а) ВВП за виробничим методом;
  - б) ВВП за методом доходів;
  - в) наявного доходу;
  - г) усі відповіді неправильні.
15. Найбільшою статтею у підході “доходи – витрати” до визначення валового внутрішнього продукту є:
- а) орендна плата;
  - б) державні видатки;
  - в) заробітна плата або компенсації працівникам;
  - г) чистий відсоток на капіталовкладення.
16. Із перелічених величин до складу ВВП за методом доходів входить:
- а) змішаний дохід;
  - б) непрямі податки;
  - в) рента;
  - г) усі відповіді правильні.
17. До непрямих податків не належить:
- а) мито;
  - б) акциз;

- в) податок на додану вартість;
  - г) податок з доходів фізичних осіб.
18. Які з перерахованих нижче доходів включаються у ВВП:
- а) заробітна плата медичної сестри;
  - б) дохід від продажу велосипеда;
  - в) покупка замського будинку, побудованого в 1984 р.;
  - г) покупка облігації державної позики.
19. До складу ВВП, що обчислюється за методом видатків, не включаються:
- а) державні видатки;
  - б) матеріальні витрати;
  - в) інвестиційні видатки;
  - г) чистий експорт.
20. Валові інвестиції розраховуються:
- а) як сума чистих інвестицій та амортизації;
  - б) як різниця чистих інвестицій та амортизації;
  - в) діленням чистих інвестицій на амортизацію;
  - г) множенням чистих інвестицій на амортизацію.
21. Відрахування на споживання капіталу – це:
- а) чисті інвестиції;
  - б) чисті іноземні інвестиції;
  - в) амортизація;
  - г) фонди, які не можуть бути використані для закупівлі споживчих товарів.
22. Чисті інвестиції – це:
- а) вартість спожитого основного капіталу;
  - б) приріст основного капіталу;
  - в) різниця між валовими і прирістними інвестиціями;
  - г) усі відповіді неправильні.
23. До чистих інвестицій відноситься:
- а) купівля домашнім господарством легкового автомобіля;
  - б) купівля підприємством земельної ділянки;
  - в) заміна зношеного обладнання;
  - г) будівництво складу готової продукції.

24. Підрахуйте обсяг валових приватних внутрішніх інвестицій, якщо відомо: вкладення у придбання цінних паперів становили 10 000 грн., витрати на купівлю активних засобів праці – 2 500 грн., а на будівельно-монтажні роботи – 3 000 грн., товарно-матеріальні запаси на початок року становили 200 грн., а на його кінець – 150 грн.:
- а) 5 450 грн.;
  - б) 5 550 грн.;
  - в) 15 450 грн.;
  - г) 15 550 грн.
25. ВВП можна визначити за такою формулою:
- а) $Y = GNDI - NI$;
  - б) $Y = GNI - NI - NTR$;
  - в) $Y = GNDI - NTR$;
  - г) $Y = GNI - NI$.
26. В яких випадках чистий експорт додатній:
- а) завжди;
  - б) ніколи;
  - в) коли експорт перевищує імпорту;
  - г) коли експорт дорівнює імпорту.
27. Чому дорівнює чистий експорт країни, якщо доходи від експорту складають 12 млрд. грн., а витрати на імпорту – 9 млрд. грн.:
- а) 3 млрд. грн.;
  - б) 9 млрд. грн.;
  - в) 12 млрд. грн.;
  - г) 21 млрд. грн.
28. Податки на виробництво та імпорту використовуються для обчислення:
- а) ВВП за видатками;
  - б) ВВП за доходами;
  - в) ВВП за виробничим методом;
  - г) використовуваного доходу.

29. Для обчислення внеску підприємства у ВВП, обчисленого як сума доданої вартості, необхідно із суми продажу підприємства вирахувати:
- а) амортизацію;
  - б) заробітну плату, виплачену її працівникам;
  - в) матеріальні витрати;
  - г) обсяг продажу іншим підприємствам.
30. Для визначення внеску державного сектора у виробництво ВВП необхідно:
- а) розрахувати обсяг державних видатків на купівлю товарів та послуг;
  - б) визначити суму витрат держави на товари;
  - в) врахувати державні видатки, пов'язані з купівлею лише кінцевого продукту, виключивши у такий спосіб витрати держави на проміжні товари;
  - г) врахувати видатки на зарплату держслужбовцям.
31. Державні трансфертні платежі – це:
- а) частина національного доходу;
  - б) виплата уряду домогосподарствам, не обумовлені їхньою участю в процесі виробництва;
  - в) видатки уряду на купівлю товарів та послуг;
  - г) видатки уряду на утримання управлінського апарату.
32. У якому випадку сукупні видатки в економіці не дорівнюють сукупному доходу:
- а) якщо чистий експорт не дорівнює нулю;
  - б) якщо чисті інвестиції більші за амортизацію;
  - в) якщо держані трансферти менші за податкові надходження;
  - г) усі відповіді неправильні.
33. За інших рівних умов ВВП збільшиться, коли:
- а) споживання товарів поточного вжитку збільшиться;
  - б) імпорт товарів збільшиться;
  - в) державні трансферти збільшаться;
  - г) інвестиції в основний капітал зменшаться.
34. Що з перерахованого включається до складу ВВП?
- а) послуги домогосподарки;

- б) купівля у сусіда вживаного автомобіля;
  - в) купівля акцій у брокера;
  - г) вартість нового підручника у місцевій книгарні.
35. Яка із цих агрегованих величин не включається у ВВП, розрахованого як сума видатків?
- а) валові інвестиції;
  - б) чистий експорт товарів і послуг;
  - в) державні закупівлі товарів і послуг;
  - г) заробітна плата.
36. Коли ВВП більший за ВВП?
- а) завжди;
  - б) ніколи;
  - в) коли чисті доходи з-за кордону додатні;
  - г) коли чисті доходи з-за кордону від'ємні.
37. Особистий дохід – це:
- а) вартість вироблених за рік товарів і послуг;
  - б) дохід, отриманий домогосподарствами протягом даного року;
  - в) весь дохід, призначений для особистих видатків після сплати податків;
  - г) сума заощаджень із приватних джерел, що перебувають у даній країні.
38. Використовуваний дохід – це:
- а) особистий дохід мінус індивідуальні податки й неподаткові платежі;
  - б) сума, що включає зарплату, ренту і дохід у формі відсотка на капітал;
  - в) зарплата, дохід у формі відсотка на капітал мінус податок на особистий дохід.
  - г) усі відповіді неправильні.
39. Номінальний ВВП залежить від:
- а) динаміки цін;
  - б) динаміки виробництва товарів;

- в) динаміки наданих послуг;
г) усі відповіді правильні.
40. В якому випадку номінальний ВВП дорівнює реальному?
а) завжди;
б) ніколи;
в) за відсутності інфляції та дефляції;
г) за відсутності інфляції.
41. Номінальний ВВП визначається за цінами:
а) попереднього року;
б) поточного року;
в) наступного року;
г) у середньому за три останніх роки.
42. Якщо індекс цін у країні в 2000 р. становив 100, у 2008 р. він становить 120, номінальний ВВП у 2008 р. становить 480 млрд. грн., тоді реальний ВВП у 2008 р. становить:
а) 400 млрд. грн.;
б) 424 млрд. грн.;
в) 460 млрд. грн.;
г) 480 млрд. грн.
43. У таблиці наведені дані, що характеризують величину номінального ВВП країни за 2006 – 2008 рр.:

Роки	Номінальний ВВП, млрд. грн.	Індекс цін, %
2006	162	92
2007	215	100
2008	243	121

- Який рік є базовим і чому дорівнює темп приросту цін у 2008 р. порівняно 2006 р.:
- а) 2006 р., 29 %;
б) 2007 р., 29 %;
в) 2006 р., 31,5 %;
г) 2007 р., 31,5 %.
44. На основі попереднього завдання визначте реальний ВВП у 2008 р.:
- а) 122,5 млрд. грн.;

- б) 200,8 млрд. грн.;
б) 294,0 млрд. грн.;
г) 364,7 млрд. грн.
45. ВВП як показник занижує обсяг національного виробництва, бо не враховує:
- а) результатів економічної діяльності у тіньовому секторі економіки;
  - б) тієї частини продукції, яка вироблена з допомогою ресурсів, що належать іноземцям;
  - в) державних закупівель товарів та послуг;
  - г) амортизації.
46. Якщо упродовж року фізичний обсяг національного продукту не змінився, а ціни за цей період подвоїлися, тоді:
- а) реальний ВВП подвоївся, а номінальний ВВП не змінився;
  - б) реальний ВВП зменшився, а номінальний ВВП подвоївся;
  - в) реальний ВВП не змінився, а номінальний ВВП подвоївся;
  - г) реальний і номінальний ВВП подвоїлись.
47. Приріст реального ВВП визначається як:
- а) $\Delta Y = (Y_t^p / P) - Y_{t-1}$;
  - б) $\Delta Y = Y - Y_{t-1}$;
  - в) $\Delta Y = Y / (P - Y)$;
  - г) $\Delta Y = Y - Y_{t-1} / P$.
48. Визначте ВВП у ринкових цінах, якщо його обсяг у опостійнених цінах становить 800 млрд. грн., а субсидії на продукти – 50 млрд. грн., непрямі податки – 90 млрд. грн.:
- а) 660 млрд. грн.;
  - б) 750 млрд. грн.;
  - в) 840 млрд. грн.;
  - г) 940 млрд. грн.
49. ВВП країни у поточних цінах збільшився на 9% порівняно з попереднім роком. За цей час рівень цін зріс на 5%. Яким буде реальне зростання:
- а) 4%;

- б) 14 %;
  - в) 9 %;
  - г) 2 %.
50. Якщо обсяг реального ВВП зменшився на 6 %, а чисельність населення скоротилася на 3 %, то:
- а) реальний ВВП збільшиться, а номінальний – зменшиться;
  - б) реальний ВВП на душу населення збільшиться;
  - в) реальний ВВП на душу населення зменшиться;
  - г) номінальний ВВП не зміниться.
51. Дефлятор ВВП дорівнює відношенню:
- а) реального ВВП до номінального ВВП;
  - б) номінального ВВП до реального ВВП;
  - в) номінального ВВП до реального ВВП;
  - г) реального ВВП до номінального ВВП.
52. Процес приведення реального ВВП до номінального називається:
- а) дефлювання;
  - б) інфлювання;
  - в) індексація;
  - г) усі відповіді правильні.
53. Припустимо, що ВВП збільшився з 500 млрд. грн. до 600 млрд. грн., а дефлятор ВВП – із 125 до 150 %. За таких умов величина реального ВВП:
- а) збільшився;
  - б) зменшився;
  - в) не зміниться;
  - г) не може бути розрахована на основі існуючих даних.
54. Яке твердження правильне:
- а) ІСЦ вимірює загальний рівень цін в економіці;
  - б) дефлятор ВВП не враховує ціни імпортованих товарів та послуг;
  - в) ІСЦ показує зміни рівня цін у базовому році, а дефлятор ВВП – у поточному;
  - г) ІСЦ обчислюють на підставі постійних ваг, а дефлятор ВВП – змінних.

55. Яке твердження неправильне?
- а) індекс цін Леспейраса завищує темпи зростання цін;
  - б) індекс Пааше згладжує неточності в оцінці зростання загального рівня цін;
  - в) національний дохід менший за валовий національний продукт на величину амортизації та непрямих податків;
  - г) різниця між експортом та імпортом становить чистий експорт.
56. ВВП-розривом називають:
- а) різницю між ВВП і ВВП;
  - б) різницю між номінальним і реальним ВВП;
  - в) різницю між природним і фактичним ВВП;
  - г) усі відповіді неправильні.
57. Відмінність ВВП і ВВП полягає у:
- а) непрямих податках;
  - б) амортизації;
  - в) іноземних факторних доходах;
  - г) правильні відповіді (а) і (б).
58. Якщо ВВП України перевищує ВВП, то:
- а) реальний ВВП перевищує номінальний ВВП;
  - б) фактичний ВВП перевищує природний ВВП;
  - в) іноземні фактори виробництва створюють в Україні більше доходу, ніж українські фактори виробництва за кордоном;
  - г) українські фактори виробництва створюють за кордоном більше доходу, ніж іноземні фактори виробництва в Україні.
59. Французьке підприємство працює в Україні і надає послуги всім зацікавленим учасникам ринку. Вартість створених ним послуг увійде:
- а) у ВВП Франції і ВВП України;
  - б) тільки у ВВП Франції;
  - в) тільки у ВВП України;
  - г) у ВВП Франції і ВВП України.
60. Чистий внутрішній продукт (ЧВП) визначається:
- а) діленням ВВП на амортизацію;
  - б) діленням ВВП на рівень цін;

- в) як різниця ВВП та амортизації;
г) як сума ВВП та амортизації.
61. Для розширення виробничого потенціалу країни необхідно, щоб:
- а) ЧНП перевищував НД;
  - б) НД перевищував обсяг споживчих витрат населення та держави;
  - в) чисті інвестиції перевищували величину амортизації;
  - г) ВВП перевищував ЧНП на величину амортизації.
62. Індекс цін може бути використаний для того, щоб:
- а) оцінити відмінності між структурою виробництва у поточному та попередньому році;
  - б) оцінити відмінності у ринковій вартості “споживчого кошика” двох різних часових періодів;
  - в) оцінити різницю в рівнях цін двох різних країн;
  - г) оцінити різницю між рівнем оптових і роздрібних цін.
63. Індекс цін Леспейраса, обчислений для незмінного кошика споживчих товарів і послуг, називають:
- а) індекс Доу-Джонса;
  - б) дефлятор ВВП;
  - в) індекс споживчих цін;
  - г) індекс Фішера.

Проблемні ситуації

Ситуація 1.

Чи відповідає сучасності марксистське положення про те, що основною сферою економічної діяльності є матеріальне виробництво?

Ситуація 2.

Люди, які намагаються привернути увагу до великих корпорацій, часто порівнюють їхню валову виручку від реалізації продукції з ВВП невеликих країн. В результаті виходить так, що, скажімо, корпорація “NOKIA” у певному розумінні більша, ніж Грузія, оскільки її валова виручка перевищує ВВП Грузії. Чому таке

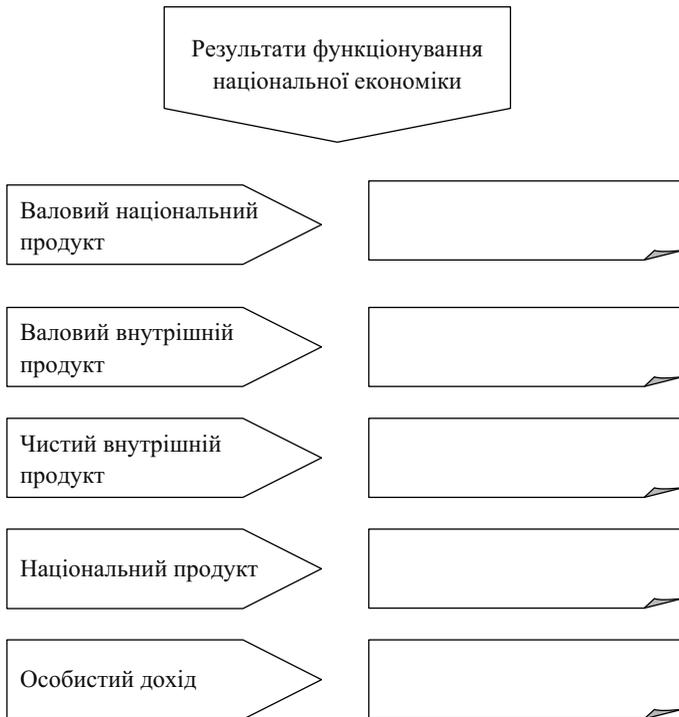
порівняння некоректне? Чому сума валових виручок усіх фірм певної країни набагато більша ніж її ВВП?

Ситуація 3.

Назвіть причини, які пояснювали б наявність непрямого зв'язку між динамікою реального ВВП на душу населення та динамікою економічного добробуту. Чому показник ВВП не завжди точно характеризує добробут нації?

Ситуація 4.

Заповніть схему:

Ситуація 5.

На основі наведених даних про частку тіньової економіки у розвинутих країнах світу та СНД проаналізувати (рис. 2.1):

1. Масштаби тіньової економіки в Україні порівняно з розвинутими країнами світу та країнами СНД. Зробити відповідні висновки.

2. Які із видів тіньової економіки мають більший вплив на стан національної економіки України?

3. Які заходи необхідно здійснити уряду України для зменшення масштабів тінізації економіки?

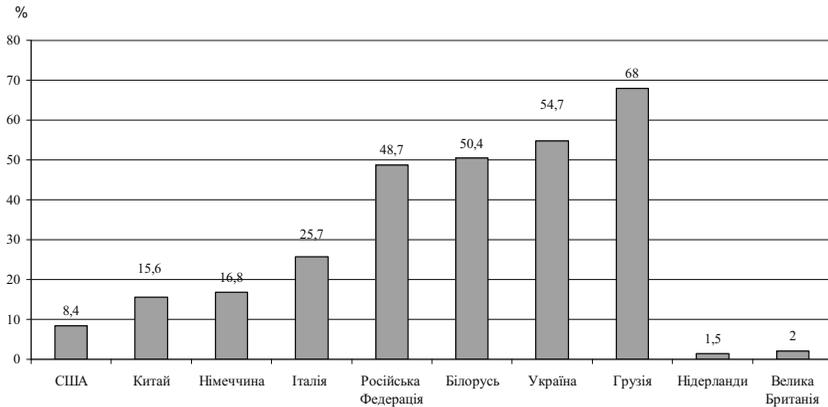

Рис. 2.1. Частка тіньової економіки у розвинутих країнах світу та країнах СНД, 2007 р.

Приклади розв'язку задач

Задача 1.

Економіка країни характеризується такими макроекономічними показниками (млрд. грн.): валовий випуск (ВВ) становить 250, матеріальні витрати (МВ) дорівнюють 130, податок на додану вартість (ПДВ) складає 30, інші продуктові податки (ПП) – 20, субсидії (С) – 15.

Розрахуйте ВВП за виробничим методом.

Розв'язок

За виробничим методом ВВП визначається за формулою:

$$\text{ВВП} = (\text{ВВ} - \text{МВ}) + (\text{ПДВ} + \text{ПП}) - \text{С};$$

$$\text{ВВП} = (250 - 130) + (30 + 20) - 15 = 155 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 2.

Розрахуйте ВВП і ЧВП за таких умов (млрд. грн.): споживчі витрати (C) дорівнюють 160, валові інвестиції (I_b) – 40, державні видатки (G) – 60, трансферти (TR) – 20, експорт (EX) – 14, імпорт (IM) – 12, амортизація (A) – 38.

Розв'язок

Згідно з методом кінцевого використання (за витратами) ВВП обчислюється за формулою:

$$\text{ВВП} = C + I_b + G + \text{NE};$$

$$\text{ВВП} = C + I_b + (G - \text{TR}) + (\text{EX} - \text{IM});$$

$$\text{ВВП} = 160 + 40 + (60 - 20) + (14 - 12) = 242 \text{ млрд. грн.};$$

$$\text{ЧВП} = \text{ВВП} - A;$$

$$\text{ЧВП} = 242 - 38 = 204 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 3.

За даними таблиці розрахувати обсяг ВВП:

Рахунок	Млрд. грн.
Валові інвестиції	23
Чисті непрямі податки на бізнес	12
Рента	2
Дохід від власності	3
Дивіденди акціонерам	7
Чисті інвестиції	5
Заробітна плата	46
Чисті відсотки	7
Податок на прибуток корпорацій	8
Нерозподілений прибуток корпорацій	5

Розв'язок

ВВП за доходами дорівнює:

$$\text{ВВП} = (23 - 5) + 12 + 2 + 3 + 7 + 46 + 7 + 8 + 5 = 108 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 4.

У 2007 р. номінальний ВВП країни становив 317 млрд. грн., реальний ВВП – 294 млрд. грн.

Розрахуйте величину реального ВВП у 2008 р., якщо відомо, що дефлятор ВВП збільшиться на 13 %, а номінальний ВВП очікується одержати обсягом 335 млрд. грн.

Розв'язок

Дефлятор ВВП у 2007 р. становить:

$$D_1 = \frac{\text{ВВП}_n}{\text{ВВП}_p} \cdot 100\% = \frac{317}{294} \cdot 100\% = 107,8\%$$

Дефлятор ВВП у 2008 р. буде дорівнювати:

$$D_2 = 107,8 \cdot 1,13 = 121,8\%$$

Реальний ВВП обчислюється за формулою:

$$\text{ВВП}_p = \frac{\text{ВВП}_n}{D_2}$$

Тоді реальний ВВП у 2008 р. становить:

$$\text{ВВП}_p = \frac{335}{1,218} = 275 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 5.

Економіка країни характеризується наступними показниками:

Показники	Млрд. грн.
Виплати працюючим (переважно заробітна плата та оклади, включаючи податки на соціальне страхування)	891
Дохід у розпорядженні (скорегований)	115
Дохід від ренти (скорегований)	16
Чистий відсоток (не містить сплати відсотку уряду, які вважаються трансфертними платежами, або відсоток, сплачений особами)	72
Сукупні прибутки корпорації (до оподаткування, скорегований)	105
Податки на дохід корпорації	52
Дивіденди	30
Податки на соціальне страхування	111
Урядові та приватні трансфертні платежі	168
Відсоток, сплачений особами	25
Податки на особисті доходи	159

Визначити за даними таблиці:

1. Національний дохід.
2. Особистий дохід.
3. Особистий дохід у розпорядженні.
4. Особисті заощадження.

Розв'язок

1. $\text{НД} = 891 + 115 + 72 + 16 + 105 (52 + 30 + 23) = 1199$ млрд. грн.

2. Особистий дохід можна отримати двома шляхами:

За витратами:

$$ОД = НД - П - НП - П_{\text{соц.стр}} + ТР,$$

де ОД – особистий дохід; П – податки на дохід корпорацій; НП – нерозподілені прибутки корпорацій; $P_{\text{соц.стр}}$ – податки на соціальне страхування; ТР – державні та приватні трансферти.

$$НП = Пр - П - Д,$$

де НП – нерозподілений прибуток корпорацій; P_p – сукупні прибутки корпорацій; П – податки на дохід від корпорацій; Д – дивіденди.

$$НП = 105 - 52 - 30 = 23 \text{ млрд. грн.};$$

$$ОД = 1199 - 52 - 23 - 111 + 193 (168 + 25) = 1206 \text{ млрд. грн.}$$

За доходами:

$$ОД = К + ДР + Р + В + Д + ТР + П_{\text{соц.стр}},$$

де К – компенсація працюючим; ДР – дохід у розпорядженні; Р – особистий дохід від ренти; В – чистий відсоток; Д – дивіденди; ТР – державні та приватні трансферти; $P_{\text{соц.стр}}$ – податки на соціальне страхування.

$$ОД = 891 + 115 + 16 + 72 + 30 + 193 - 111 = 1206 \text{ млрд. грн.}$$

3. Визначивши особистий дохід, можна отримати дохід у розпорядженні (ОДР) та особисті заощадження (ОЗ).

$$ОДР = ОД - П,$$

де ОД – особистий дохід; П – податки на особистий дохід.

$$ОДР = 1206 - 159 = 1047 \text{ млрд. грн.}$$

4. Особисті заощадження обчислюються за формулою:

$$ОЗ = ОДР - С - В,$$

де ДР – особистий дохід у розпорядженні; С – витрати на споживання; В – відсоток, сплачений особами.

$$ОЗ = 1047 - 928 - 25 = 94 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 6.

ВВП країни А становить 600 млрд. грн., обсяг валових інвестицій дорівнює 105 млрд. грн., обсяг чистих інвестицій складає 50 млрд. грн., обсяг споживання домашніх господарств – 350 млрд. грн.; непрямі податки – 5 млрд. грн.; державні витрати – 90 млрд. грн.; надлишок державного бюджету дорівнює 5 млрд. грн.

Визначити:

1. Національний дохід (НД).
2. Чистий експорт (NE).

3. Використовуваний дохід домашніх господарств (Y^V) та обсяг їх заощаджень.

Розв'язок

$$1. A = 105 - 50 = 55 \text{ млрд. грн.};$$

$$\text{ЧНП} = I_c + G + C + \text{NE} = \text{ВВП} - A;$$

$$\text{ЧНП} = 600 - 55 = 545 \text{ млрд. грн.};$$

$$\text{НД} = \text{ЧНП} - A;$$

$$\text{НД} = 545 - 5 = 540 \text{ млрд. грн.}$$

$$2. \text{NE} = \text{ВВП} - (C + I_b + G);$$

$$\text{NE} = 600 - (350 + 105 + 90) = 55 \text{ млрд. грн.}$$

$$3. Y^V = \text{НД} - T_{\text{прямі}};$$

$$\text{Сальдо бюджету (BS)} = G - (T_{\text{прямі}} + T_{\text{непрямі}});$$

$$T_{\text{прямі}} = 5 - 5 + 90 = 90 \text{ млрд. грн.};$$

$$Y^V = C + S \Rightarrow S = 450 - 350 = 100 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 7.

Національний дохід країни дорівнює 220 млрд. грн., використований дохід становить 198 млрд. грн., перевищення непрямих податків над субвенціями у підприємницькому секторі складає 11 млрд. грн., споживання домашніх господарств – 153 млрд. грн.; дефіцит торговельного балансу (перевищення імпорту над експортом) становить 2 млрд. грн.

Визначити:

$$1. \text{Суму прямих податків } (T_{\text{прямі}}).$$

2. Державні витрати (G), якщо дефіцит державного бюджету складає 5 млрд. грн.

$$3. \text{Чисті інвестиції } (I_c).$$

Розв'язок

$$1. Y^V = \text{НД} - T_{\text{прямі}};$$

$$T_{\text{прямі}} = \text{НД} - Y^V;$$

$$T_{\text{прямі}} = 220 - 198 = 22 \text{ млрд. грн.}$$

$$2. \delta (\text{дефіцит державного бюджету}) = (G + \text{TR}) - (T_{\text{прямі}} + T_{\text{непрямі}});$$

$$5 = G - 22 - T_{\text{чисті непрямі}};$$

$$G = 5 + 22 + 11 = 38 \text{ млрд. грн.}$$

$$3. I_c = \text{ЧНП} - C - G - \text{NE};$$

$$\text{ЧНП} = \text{НД} + T_{\text{чисті непрямі}};$$

ЧНП = 220 + 11 = 231 млрд. грн.;

$I_q = 231 - (153 + 38 - 2) = 42$ млрд. грн.

Задача 8.

Обчислити темп зростання та приросту ВВП у 2008 р. порівняно з 2007 р., якщо обсяг виробництва у 2008 р. дорівнює 28 млрд. грн., а обсяг виробництва у 2007 р. становив 25 млрд. грн.

Розв'язок

$$T_{зр} = \frac{ВВП_1}{ВВП_0} \cdot 100\% = \frac{120}{96} \cdot 100\% = 125\%.$$

$$T_{пр} = \frac{ВВП_1 - ВВП_0}{ВВП_0} \cdot 100\% = T_{зр} - 100\% = 125 - 100 = 25\%.$$

Задача 9.

За наступними даними (у млрд. грн.) розрахувати показники ВВП та особистого доходу у розпорядженні: трансфертні виплати – 4,0, валові інвестиції – 16,2, непрямі податки – 7,0, особисті прибуткові податки – 2,6, чистий експорт – 1,1, нерозподілений прибуток корпорацій – 2,8, амортизація – 7,9, особисті споживчі витрати – 77,2, податок на прибуток корпорацій – 1,4, внески на соціальне страхування – 0,2, державні закупівлі товарів та послуг – 8,5.

Розв'язок

Виходячи з наведених даних можна розрахувати ВВП за витратами:

$$ВВП = C + I + G + NE;$$

$$ВВП = 77,2 + 16,2 + 8,5 + 1,1 = 103 \text{ млрд. грн.};$$

$$ОД = НД - Соц_{стр} - НП - П + ТР,$$

де ОД – особистий дохід; Соц_{стр} – внески на соціальне страхування; НП – нерозподілений прибуток корпорацій; П – податок на прибуток корпорацій; ТР – трансфертні платежі.

$$НД = ЧНП - T_{непрямі};$$

$$ЧНП = ВВП - A;$$

$$ЧНП = 103 - 7,9 = 95,1 \text{ млрд. грн.};$$

$$НД = 95,1 - 7,0 = 88,1 \text{ млрд. грн.};$$

$$ОД = 88,1 - 0,2 - 2,8 - 1,4 + 4 = 87,7 \text{ млрд. грн.}$$

Особистий дохід у розпорядженні дорівнює особистому доходу за вирахуванням прибуткових податків: $87,7 - 2,6 = 85,1$ млрд. грн.

Задача 10.

Припустимо, що сектор підприємництва складається з трьох фірм.

Визначити на основі даних таблиці (млрд. грн.) наступні макроекономічні показники: ВВП, ЧНП, НД.

Показники	Фірма А	Фірма Б	Фірма В
Валова продукція	300	200	450
Амортизація	20	50	20
Непрямі податки	40	30	50
Напівфабрикати, що купуються у фірми Б	70	–	50
Комплектуючі, що купуються у фірми А	–	40	20
Комплектуючі, що купуються у фірми В	20	30	–

Розв'язок

$$\text{ВВП} = \sum \text{ВВ} - \sum \text{НПФ} - \sum \text{К},$$

де ВВ – валова продукція; НПФ – напівфабрикати; К – комплектуючі.

$$\text{ВВП} = (300 + 200 + 450) - (70 + 50) - (40 + 20) - (20 + 30) = 950 - 120 - 60 - 50 = 720 \text{ млрд. грн.};$$

$$\text{ЧНП} = \text{ВВП} - \text{А};$$

$$\text{ЧНП} = 720 - (20 + 50 + 20) = 630 \text{ млрд. грн.};$$

$$\text{НД} = \text{ЧНП} - \text{T}_{\text{непрямі}};$$

$$\text{НД} = 630 - (40 + 30 + 50) = 510 \text{ млрд. грн.}$$

Задачі*Задача 1.*

Розрахувати обсяг ВВП за методом його обчислення в СНР України, якщо задані такі дані:

Рахунок	Млрд. грн.
Заробітна плата	280
Продуктові податки	170
Субсидії на продукти	100
Валовий корпоративний прибуток	60
Змішаний дохід	15

Задача 2.

За даними таблиці розрахувати обсяг валового внутрішнього продукту:

Рахунок	Млрд. грн.
Особисті споживчі витрати	115
Державні закупівлі товарів та послуг	25
Чисті приватні інвестиції	20
Амортизація	8
Експорт товарів та послуг	6
Імпорт товарів та послуг	4

Задача 3.

За даними таблиці розрахувати обсяг ВВП на душу населення, якщо чисельність населення становить 47 млн. осіб:

Рахунок	Млрд. грн.
Валові інвестиції	14
Чисті непрямі податки на бізнес	35
Рента	3
Дохід від власності	16
Дивіденди акціонерам	7
Чисті інвестиції	5
Заробітна плата	58
Чисті відсотки	9
Податок на прибуток корпорацій	10
Нерозподілений прибуток корпорацій	22

Задача 4.

У таблиці наведені дані, що характеризують економіку країни:

Рахунок	Млрд. грн.
Видатки на особисте споживання	928
Видатки на валові приватні внутрішні інвестиції	246
Урядові закупівлі товарів та послуг	288
Чистий експорт	-3
Чисті надходження доходів на фактори від решти світу	15
Амортизація	140
Непрямі податки на бізнес	135

Визначити за даними таблиці:

1. Валовий внутрішній продукт (ВВП).
2. Валовий національний продукт (ВНП).
3. Чистий національний продукт (ЧНП).
4. Національний дохід (НД).

Задача 5.

Обчислити темп зростання та приросту ВВП у 2008 р. порівняно з 2007 р., якщо обсяг виробництва у 2008 р. становив 152 млрд. грн., а в 2007 р. – 131 млрд. грн.

Задача 6.

За даними таблиці обчислити значення номінального ВВП у 2006 та 2008 рр., реального ВВП у 2008 р., прийнявши 2006 р. за базовий, величину дефлятора ВВП₂₀₀₈:

Товар	2006 р.		2008 р.	
	Р, тис. грн.	Q, тис. шт.	Р, тис. грн.	Q, тис. шт.
Продукти харчування	2,0	10	1,8	15
Промислові товари	1,5	24	2,0	26

Задача 7.

У 2008 р. в країні номінальний обсяг ВВП становив 102,6 млрд. грн., індекс цін (грудень до грудня попереднього року) дорівнює 122 %, 2007 р. – базовий. Визначити реальний обсяг ВВП 2008 р. з урахуванням індексу цін.

Задача 8.

Ціна споживчого кошика у 2008 р. дорівнювала 5 000 грн., у 2007 р. його ціна складала 4 500 грн. Обчисліть індекс споживчих цін.

Задача 9.

Країна має такі макроекономічні показники (млрд. грн.): заробітна плата становить 156, дохід від індивідуального бізнесу – 48, валовий корпоративний прибуток – 96, непродуктові податки – 37, субсидії – 12.

Розрахуйте ВВП за доходами.

Задача 10.

За прогнозними даними, у 2008 р. номінальний ВВП країни становитиме 187 млрд. грн., індекс цін ВВП (дефлятор ВВП) – 119 %.

Розрахуйте очікувані темпи зростання реального ВВП і темпи інфляції у 2008 р., якщо відомо, що у 2006 р. номінальний ВВП становив 149,6 млрд. грн., а індекс цін ВВП – 113 %.

Задача 11.

Національний дохід країни становить 300 млрд. грн., використовуваний дохід – 270 млрд. грн., перевищення непрямих податків над субвенціями у підприємницькому секторі – 35 млрд. грн., споживання домашніх господарств – 210 млрд. грн., дефіцит торговельного балансу (перевищення імпорту над експортом) дорівнює 8 млрд. грн.

Визначити:

1. Суму прямих податків.
2. Державні витрати, якщо дефіцит державного бюджету складає 10 млрд. грн.
3. Чисті інвестиції.

Задача 12.

За даними таблиці розрахувати:

1. Обсяг ВВП за доходами.
2. Обсяг ВВП за витратами.

Показники	Млрд. грн.
Відсоток за кредит	10
Валові інвестиції	55
Заробітна плата робітників і службовців	210
Нерозподілений прибуток корпорацій	99
Непрямі податки, податкові зобов'язання	25
Рентні платежі власникам орендного майна	20
Податки на прибуток корпорацій	48
Чистий експорт товарів та послуг	25
Державні закупки товарів та послуг	100
Чисті приватні інвестиції	40
Доходи від власності	23
Чисті субсидії державним підприємствам	7
Дивіденди	17
Споживчі видатки	280

Задача 13.

Розрахувати ВВП за таких умов (млрд. грн.): валовий випуск становить 1000, матеріальні витрати – 500, податок на додану вартість – 200, інші продуктові податки – 80, субсидії дорівнюють 10.

Задача 14.

Розрахувати чистий валовий продукт (ЧВП) за таких умов (млрд. грн.): споживчі видатки становлять 60, валові інвестиції – 12, амортизація – 8, державні видатки – 6, трансферти – 2, експорт – 10, імпорт дорівнює 12.

Задача 15.

Розрахувати валовий національний наявний дохід країни за таких умов (млрд. грн.): ВВП дорівнює 1 000, поточні трансферти від інших країн – 20, поточні трансферти іншим країнам – 5, чисті первинні доходи зовнішні від'ємні і дорівнюють 8.

Задача 16.

У 2007 р. реальний ВВП становив 650 млрд. грн., у 2008 р. номінальний ВВП збільшився до 840 млрд. грн., а ціни зросли на 18 %. Обчислити приріст реального ВВП у 2008 р.

Задача 17.

У 2007 р. реальний ВВП країни становив 214 млрд. грн. В 2008 р. реальний ВВП збільшився на 4 %, а ціни зросли на 22 %.

Розрахуйте номінальний ВВП у 2008 р.

Задача 18.

За даними таблиці розрахуйте внесок сільського господарства у створення ВВП (млрд. грн.):

Виробництво	Кінцева сума продажу	Купівля товарів, необхідних для виробництва
Зерна	20 000	5 800
Соняшнику	5 000	2 200
Цукрових буряків	3 500	1 850
Молока	17 000	9 870
М'яса ВРХ	9 100	7 450
М'яса свиней	8 700	6 820
Яйця	2 600	1 980
Інше	1 300	840

Задача 19.

У 2000 р. номінальний ВВП країни становив 400 млрд. грн. У 2008 р. дефлятор ВВП складає 1,26 відносно 2006 р. Реальний ВВП за 2000 – 2006 рр. збільшився на 37 %.

Обчисліть обсяг номінального ВВП у 2008 р.

Задача 20.

Припустимо, що національна економіка виробляє два товари: X (споживчий товар) і Y (засіб виробництва). Цього року було вироблено 500 одиниць X (ціна за одиницю – 2 тис. грн.) і 20 одиниць Y (ціна за одиницю – 10 тис. грн.). До кінця поточного року п'ять використовуваних машин (товар Y) повинні бути замінені новими.

Визначити:

1. Величину ВВП.
2. Величину ЧНП.

Задача 21.

Припустимо, що сектор підприємництва складається з трьох фірм.

Визначити на основі даних таблиці наступні макроекономічні показники: ВВП, ЧНП, НД.

Показники	Фірма А	Фірма Б	Фірма В
Валова продукція	1 000	700	1 200
Амортизація	100	70	120
Непрямі податки	220	150	240
Напівфабрикати, що купуються у фірми Б	250	–	280
Комплектуючі, що купуються у фірми А	–	120	190
Комплектуючі, що купуються у фірми В	100	80	–

Задача 22.

У таблиці наведено дані про обсяги номінального ВВП та індекси цін. Розрахуйте реальний ВВП по роках та зробіть висновки.

Роки	Номінальний ВВП, млрд. грн.	Індекс цін, %	Реальний ВВП, млрд. грн.
2004	105	98	
2005	121	105	
2006	145	100	
2007	190	113	
2008	220	122	

Задача 23.

В економіці країни за перший рік було вироблено 2 тис. товару А та 12 тис. товару В, за другий – 2,5 тис. товару А та 16 тис. товару В. Ціна одиниці товару А – 100 грн., ціна одиниці товару В – 20 грн. У якому році обсяг виробництва більший?

Задача 24.

Економіка країни характеризується такими даними (млрд. грн.): ВВП дорівнює 5000, споживчі видатки складають 3200, державні видатки – 900, чистий експорт – 80.

Визначити:

1. Величину інвестицій.
2. Обсяг імпорту за умови, що експорт дорівнює 150 млрд. грн.
3. ЧНП, якщо сума амортизації становить 65 млрд. грн.
4. У даному прикладі чистий експорт є додатною величиною. Чи може він бути від'ємним? У якому випадку?

Теми рефератів

1. Система національних рахунків як нормативна база макроекономічного рахівництва.
2. Основні показники макроекономічних вимірювань.
3. ВВП: сутність та способи виміру.
4. Вплив тіньової економіки на обсяг ВВП.
5. Співвідношення між номінальними та реальними макроекономічними показниками.
6. Основні складові та динаміка розвитку ВВП України.

Методичні поради щодо розв'язання завдань та підготовки рефератів містяться у літературних джерелах: 3; 6; 9; 16; 22; 27; 33; 39; 42, які рекомендуються для самостійного вивчення.

Частина II

НАЦІОНАЛЬНИЙ РИНОК ТА ЙОГО РІВНОВАГА

РОЗДІЛ 3. РИНОК ПРАЦІ

Навчальні цілі

1. Зрозуміти сутність та механізм дії ринку праці.
2. З'ясувати відмінності між циклічною, фрикційною та структурною формами безробіття.
3. Виявити економічні витрати безробіття та інші негативні тенденції, розвиток яких зумовлюється його ростом.
4. Розкрити сутність і роль закону Оукена в економічному аналізі.
5. Пояснити способи виміру нерівностей в розподілі доходів суспільства.
6. Пояснити способи виміру соціально-економічних індикаторів рівня життя населення.
7. Розглянути методи державного регулювання зайнятості та оцінити їх ефективність.

Основні теоретичні підходи

Ринок праці – ринок, на якому відбувається обмін праці на заробітну плату.

Основними функціями ринку праці є: *економічна* – полягає в забезпеченні процесів виробництва, розподілі та перерозподілі трудових ресурсів між підприємствами, галузями, регіонами економіки; *соціальна* – полягає у створенні матеріальної основи відтворення робочої сили, реалізації та суспільного призначення знань, навичок, здібностей працівників.

Ринок праці виконує специфічну функцію розподілу і перерозподілу трудових ресурсів по сферах, галузях, регіонах, професіях, спеціальностях, кваліфікації відповідно до дії закону попиту та пропозиції. Ринок праці по багатьох принципах механізму свого функціонування є особливим ринком, що має ряд істотних відмінностей від інших ринків. Регуляторами ринку праці є фактори не тільки макро- і мікроекономіки, але й соціально-економічні, соціально-психологічні, що не завжди мають відношення до заробітної плати. Динаміка ринку праці характеризується певними особливостями, основними з яких є наступні.

1. На відміну від інших факторів виробництва, продуктивність праці найманих працівників може значно змінюватися в залежності від того, наскільки оптимально організований процес праці, а також від рівня особистої зацікавленості працівників у роботі.

2. Робота, як правило, виконується колективами працівників, які виконують роботу різної складності.

3. На ринку праці зустрічаються власник засобів виробництва і власник робочої сили, які ведуть торг щодо купівлі не самого власника робочої сили, а конкретного виду праці, умов і тривалості використання працівника.

4. Характерною рисою ринку праці є постійне перевищення пропозиції робочої сили над попитом на неї.

5. На ринку праці відбувається конкурентна боротьба між працівниками за вільні робочі місця. У цій боротьбі перемагає той, хто може забезпечити своєю працею власникові капіталу більше прибутку.

Елементами ринку праці є: робітники та роботодавці; робоча сила; правові акти, що регламентують відносини суб'єктів; кон'юнктура ринку – співвідношення пропозиції та попиту на працю; служби зайнятості; інфраструктура ринку праці (служби профорієнтації, підготовки та перепідготовки працівників, фонди зайнятості населення); система соціальних гарантій; альтернативні тимчасові форми забезпечення зайнятості населення.

Існує кілька теорій, які по-різному пояснюють механізм функціонування ринку праці. Згідно з класичною теорією заробітна плата є основним регулятором ринку праці, а попит і пропозиція на цьому ринку є високоеластичними щодо заробітної плати. Це означає, що в умовах зростання заробітної плати попит скорочується, а пропозиція збільшується, і навпаки. Отже, рівновага на ринку праці забезпечується автоматично за допомогою абсолютно гнучкої заробітної плати. Це можна виразити за допомогою рис. 3.1.

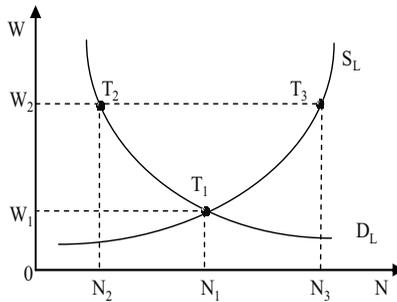

Рис. 3.1. Класична модель ринку праці

На рисунку початкова рівновага між попитом і пропозицією на робочу силу в точці T_1 забезпечується рівноважною заробітною платою на рівні W_1 . Якщо через зовнішні причини зарплата збільшиться до W_2 , то попит на робочу силу зменшиться до N_2 , а її пропозиція збільшиться до N_3 . Внаслідок цього виникає безробіття: $S_L > D_L$. Згідно з класичною теорією причиною його виникнення є висока зарплата.

Проте ринок здатний усунути диспропорції через вплив попиту і пропозиції на зарплату. Недостатній попит і надлишкова пропозиція швидко зумовлять зменшення заробітної плати до рівноважного рівня (W_1), що відновить рівновагу на ринку праці.

Отже, згідно з класичною теорією висока заробітна плата викликає безробіття, яке у свою яергу, зменшуючи заробітну плату, відновлює рівновагу і в такий спосіб само себе усуває. Якщо певна частка людей не бажає найматися на роботу за зниженої заробітної плати, то, за цією теорією, таке безробіття називається добровільним.

Але, як показує практика, зниженню зарплати протистоять наймані працівники та профспілки. Роботодавці також не завжди зацікавлені в її зниженні, оскільки ці дії викликають соціальні конфлікти і негативно впливають на продуктивність праці. Це враховує кейнсіанська теорія, згідно з якою у короткостроковому періоді заробітна плата майже не змінюється під впливом попиту і пропозиції на ринку праці, особливо в бік зниження. За таких умов ринок неспроможний швидко усувати безробіття і забезпечувати повну зайнятість. Вирішити цю проблему можливо з допомогою державного втручання в економіку.

Згідно з кейнсіанською теорією причиною безробіття є недостатність сукупного попиту, тому фактичний ВВП менший потенційної величини, а безробіття перевищує природну норму. З метою усунення вимушеного (циклічного) безробіття Дж. М. Кейнс пропонував застосовувати державну політику стимулювання сукупного попиту. Завдяки його зростанню збільшується попит на ринку праці, усувається вимушене безробіття і підвищується номінальна заробітна плата.

Досить часто причиною безробіття є не загальний спад виробництва, а негнучкість ринку праці. На основі цього явища виникла теорія гнучкого ринку праці, згідно з якою високе безробіття виникає через невідповідність між попитом і пропозицією на ринку праці за професією та кваліфікацією робочої сили; між територіальним розміщенням вільних робочих місць та не зайнятою робочою силою. Для усунення цієї невідповідності пропонується посилити гнучкість ринку праці з допомогою підвищення мобільності служб зайнятості, системи перепідготовки та підвищення кваліфікації, фінансової підтримки міжрегіонального переміщення працівників.

Головною умовою ефективного функціонування ринку праці є органічне поєднання ринкового механізму з державним регулюванням зайнятості. Ринковий механізм забезпечує вільний вибір місця працевлаштування і зумовлює залежність заробітної плати від попиту і пропозиції. Державне регулювання має створювати усім громадянам сприятливі умови для реалізації їхнього конституційного права на працю, забезпечувати рівні можливості у здобутті професії, гарантувати мінімальний рівень заробітної плати та забезпечувати соціальний захист у разі тимчасової втрати роботи чи працездатності.

Серед перелічених функцій держави найскладнішою є створення умов для реалізації кожним громадянином його права на працю, тобто забезпечення повної зайнятості. Теоретичною основою державного регулювання зайнятості слугує кейнсіанська теорія, згідно з якою усунення вимушеного безробіття має досягатися з допомогою політики стимулювання сукупного попиту. Але така політика має і негативні побічні наслідки. З одного боку, вона сприяє зменшенню безробіття, а з іншого – зумовлює інфляцію. Отже, за зменшення безробіття суспільство мусить розплачуватися більш високим рівнем інфляції. Це означає, що між безробіттям та

інфляцією існує обернена залежність. Зазначений зв'язок між безробіттям (U) та інфляцією (π) отримав своє узагальнення за допомогою кривої Філіпса (рис. 3.2).

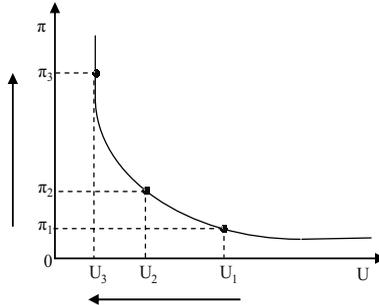

Рис. 3.2. Крива Філіпса у короткостроковому періоді

Крива Філіпса свідчить, що за умови зменшення безробіття від U_1 до U_3 інфляція зростає з π_1 до π_3 . Спираючись на криву Філіпса, можна зробити наступні висновки: велике безробіття не може існувати одночасно з високою інфляцією, можливі лише велике безробіття і низька інфляція, або навпаки; стимулююча політика може забезпечити зменшення безробіття лише ціною підвищення інфляції; вибір співвідношення між безробіттям та інфляцією залежить від пріоритетів уряду, тобто від того, вирішенню якої проблеми (зменшенню безробіття чи зниженню інфляції) він віддає перевагу.

Проте наведений варіант кривої Філіпса адекватно описує залежність між безробіттям та інфляцією лише у короткостроковому періоді. У довгостроковому періоді між безробіттям та інфляцією спостерігається інший зв'язок. Про це свідчить крива Філіпса у довгостроковому періоді (рис. 3.3).

На рис. 3.3 короткострокова “крива” Філіпа (1) характеризує такий стан в економіці, коли інфляція дорівнює π_1 , а безробіття – природній нормі, тобто U^* . Тепер припустимо, що уряд хоче зменшити безробіття. З цією метою стимулюється збільшення сукупного попиту. У короткостроковому періоді це, з одного боку, зменшить безробіття, а з іншого, внаслідок збільшення сукупного попиту зумовить зростання інфляції попиту до π_2 , що перемістить економіку в точку T_2 .

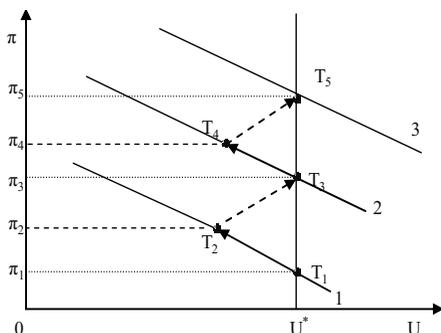

Рис. 3.3. Крива Філіпса у довгостроковому періоді

Реагуючи на зростання інфляції, працівники з часом примусять підприємців адекватно підвищити зарплату. Це, з одного боку, зменшить прибутковість виробництва, скоротить його обсяги і збільшить безробіття до U^* , що перемістить економіку в точку T_3 . З іншого боку, виникне інфляція витрат, яка зростає до π_3 . Унаслідок цього крива Філіпса переміститься в положення (2). Якщо заробітна плата знову зростає у відповідь на новий виток інфляції, то цей процес повториться за умови зростання інфляції до π_4 і повернення безробіття до природної норми. З'єднавши точки T_1 і T_5 , отримуємо вертикальну лінію, яка є кривою Філіпса у довгостроковому періоді.

Наведений сценарій відповідає теорії адаптивних очікувань, згідно з якою заробітна плата постійно наздоганяє ціни, завдяки чому забезпечується лише короткострокове скорочення безробіття. Але за теорією раціональних очікувань спіраль "ціни – заробітна плата" не виникає, оскільки працівники здатні враховувати майбутню інфляцію наперед у своїх вимогах до заробітної плати. Тому прибутковість не зростає, що не викличе навіть короткострокового збільшення виробництва і скорочення безробіття, а крива Філіпса матиме лише вигляд вертикальної лінії.

Отже, у довгостроковому періоді між безробіттям та інфляцією не існує альтернативи. Іншими словами, у кінцевому підсумку стимулювальна політика не зменшує безробіття, а лише породжує інфляцію. У довгостроковому періоді проблему зайнятості можна вирішити лише з допомогою неінфляційних методів, здатних забезпечити зростання виробництва за рахунок нагромадження капіталу і збільшення потенційного ВВП.

Крім політики експансії, додатковим елементом політики зайнятості є застосування державою спеціальних методів впливу на ринок праці. З цією метою розробляються державні програми сприяння зайнятості (наприклад, програма громадських робіт) та гнучкі форми зайнятості (наприклад, запровадження неповного робочого дня).

Будь-яке суспільство прагне створити якнайкращі умови для життєдіяльності людей і досягти соціальної справедливості.

Дохід – це сума грошей, одержана за конкретний період часу у формі заробітної плати, гонорару, прибутку, ренти, відсотка, трансфертних платежів (допомога з соціального забезпечення і безробіття, соціальна допомога багатодітним сім'ям і т. п.).

Кінцевий дохід визначає **купівельну спроможність** конкретного індивіда. Слід мати на увазі, що окрім грошових доходів існують натуральні доходи. До них відносяться не тільки продукти домашнього господарства, але і безготівкові трансферти (оплата медичних послуг, субсидії на житло, продовольчі талони, транспортні картки і т. п.).

У економічній літературі визначають наступні причини нерівності розподілу доходів:

1. Люди мають неоднакові *розумові, фізичні і естетичні здібності*. Наявність високих інтелектуальних здібностей дає можливість мати відносно високооплачувану роботу. Особи, що володіють порівняно низьким рівнем розумового розвитку, приречені на низькооплачувані роботи. Наявність особливих фізичних здібностей дозволяє бути високооплачуваними спортсменами і одержувати високу заробітну плату. Маючи естетичні здібності, індивід стає висококваліфікованим музикантом або художником. Отже, володіючи талантами, індивіди вносять більший внесок у створення ВВП, що приносить їм вищі доходи.

2. Люди мають різний *рівень освіти*. Чим вища професійна підготовка, тим вища оплата праці. Наприклад, у США особи, що мають початкову освіту, одержують заробітну плату втричі меншу порівняно з особами з вищою освітою.

3. Люди неоднаково наділені *власністю*. Одні громадяни мають мало власності або зовсім її не мають, інші володіють великим обсягом власності (машини, устаткування, нерухомість, земля і ін.). У результаті “багатство породжує багатство”, тобто на власність одержують великі доходи.

4. Люди мають різний ступінь *везіння, вдачі, схильність до ризику, особистих зв'язків*.

Окрім названих вище, є і інші чинники, що забезпечують нерівність у розподілі доходів.

Розрізняють два **види доходів**: *номінальні і реальні*. **Номінальний дохід** – це грошова форма частки національного доходу, що надходить в особисте розпорядження індивіда. **Реальний дохід** характеризує кількість матеріальних благ і послуг, які індивід може придбати на свої грошові доходи, тобто реальний дохід виражається у засобах існування, які можна купити на грошовий дохід. Його величина залежить від ряду чинників: від розміру грошових доходів, обсягу безкоштовних і пільгових послуг, рівня цін на предмети споживання і тарифів на послуги, від розміру стягуваних податків та ін. Щоб одержати дійсну величину реальних доходів, необхідно із загальної суми всіх грошових і натуральних доходів відняти платежі до бюджету, внески в громадські і кооперативні організації, приріст грошових заощаджень всіх видів, а також частину витрат на оплату послуг, що перевищують вартість їх матеріального змісту. Сума, що залишилася, рівна вартості спожитих і частково накопичених матеріальних благ, вона утворює фонд кінцевих (реально використовуваних на споживання і накопичення в даному періоді) доходів. Виділяють *функціональний і персональний* розподіл доходів.

Під **функціональним розподілом доходу** розуміється привласнення доходу за володіння певним чинником виробництва: працею, капіталом, землею. В результаті формуються первинні доходи у вигляді заробітної плати, прибутку і відсоткового доходу, ренти.

Персональний розподіл доходів – це розподіл доходів між сім'ями, які ранжуються залежно від розміру одержуваного доходу.

Розрізняють заробітну плату номінальну та реальну. **Номінальна заробітна плата** – нарахована заробітна плата, яку одержує працівник, включає в себе відрахування на соціальне страхування і прибутковий податок. **Реальна заробітна плата** – це та кількість товарів і послуг, яку працівник може придбати на свою номінальну заробітну плату. Купівельна спроможність заробітної плати визначається співвідношенням номінальної заробітної плати (без урахування особистих податків і обов'язкових платежів) та індексу споживчих цін:

$$W_p = \frac{W_n - PT - П_{об}}{ІСЦ},$$

де W_p , W_n – реальна та номінальна зарплати; PT – особисті податки; $П_{об}$ – платежі обов'язкові; $ІСЦ$ – індекс споживчих цін або індекс Ласпейреса.

Ступінь нерівності у розподілі доходів (витрат) можна відобразити на **кривій Лоренца** – це графічна модель фактичного розподілу доходів (витрат) в економіці (рис. 3.4).

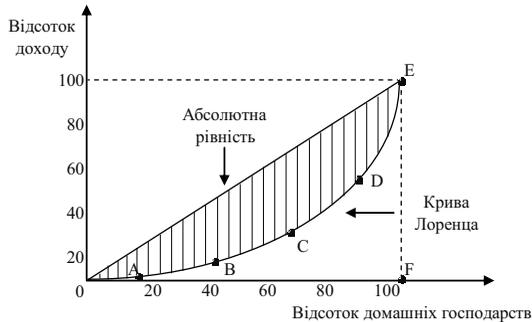

Рис. 3.4. Крива Лоренца

На горизонтальній осі цієї кривої зазначають частки сімей у відсотках. Відповідно, усі сім'ї будуть складати 100 %. Частки доходу (витрат) розміщують по вертикальній осі, а весь дохід (витрати) складають 100 %. Теоретичну можливість абсолютної рівності у розподілі доходу (витрат) представляє бісектриса OE, оскільки всі її точки відповідають умові, коли певна кількість сімей отримує такий же відсоток доходів. Тобто 20 % сімей отримують і 20 % від всього доходу; 40 % – 40 %, а 60 % – 60 % і т.д.

Крива OABCDE показує фактичний розподіл доходу. Заштрихована частина між лінією абсолютної рівності і кривою Лоренца вказує на ступінь нерівності у доходах. Чим більше фактична крива Лоренца відхиляється від бісектриси OE, тим більшим є ступінь нерівності у розподілі доходів.

На основі кривої Лоренца розраховують **коефіцієнт Джинні** (k_G) – величина відхилення фактичного розподілу доходу населення від лінії їх рівномірного розподілу. Він розраховується як відношення заштрихованої площі OABCDE до площі трикутника OFE:

$$k_G = \frac{S_{OABCDE}}{S_{OFE}};$$

або

$$\log N = p + \delta \log A_x,$$

де N – кількість осіб, які одержують доходи, що рівні або перевищують певний рівень X ; p – крива нерівномірного розподілу доходів; δ – показник концентрації доходів, що є похідним від кривої нерівномірного розподілу доходу; X – рівень доходу; A_x – сума доходів, що перевищують X .

На коливання рівня доходів впливають наступні чинники: індивідуальні здібності до праці, відмінності в освіті та рівні професійної підготовки, спадщина від попередніх поколінь тощо. Диференціація доходів, з одного боку, – важливий чинник стимулювання людей до праці; з іншого – породжує проблему бідності, яка унеможливує нормальний розвиток людини, суспільства. Це вимагає від держави здійснення політики соціального захисту населення.

До основних *соціально-економічних індикаторів рівня життя населення* належать: обсяг реального ВВП на душу населення, грошові доходи та витрати населення, реальна заробітна плата, споживання основних продуктів харчування на душу населення, природний приріст населення та середня тривалість життя, частка витрат у бюджеті на розвиток соціальної сфери, використання вільного часу.

Рівень реального ВВП на душу населення в країні дає змогу порівнювати її з іншими країнами та визначати рівень розвитку цієї країни.

Соціальна політика держави – діяльність держави по управлінню розвитком соціальної сфери суспільства, націлена на задоволення інтересів і потреб громадян.

Основними завданнями соціальної політики є: підвищення добробуту; поліпшення умов праці і життя людей; здійснення принципів соціальної справедливості.

Соціальна політика повинна враховувати не тільки матеріальні, але і політичні, і духовні інтереси членів суспільства.

Соціальний захист населення включає заходи, які захищають громадянина певної країни від економічної та соціальної деградації внаслідок безробіття та у разі втрати доходів, викликаних хворобою, народженням дитини, виробничою травмою, інвалідністю, похилим віком тощо.

Сучасна система соціального захисту включає такі *основні елементи*: сукупність державних соціальних гарантій, державна соціальна допомога та державне соціальне страхування. Система гарантій передбачає надання всім громадянам благ високої соціальної значущості на безкоштовній основі (освіта, лікування тощо) та певних пільг окремим категоріям населення. Соціальна допомога здійснюється щодо малозабезпечених верств населення, доходи яких нижчі за прожитковий мінімум. Соціальне страхування має за мету компенсувати втрати доходу, викликані виходом на пенсію, тимчасовим безробіттям тощо.

Основні терміни і поняття

Ринок праці; суб'єкти ринку праці; об'єкт ринку праці; функції ринку праці; чинники попиту на працю; чинники пропозиції праці; економічно активне населення; економічно неактивне населення; робоча сила; зайняте населення; безробітне населення; повна зайнятість; безробіття; фрикційне безробіття; структурне безробіття; циклічне (кон'юнктурне) безробіття; природний рівень безробіття; закон Оукена; неокласична концепція ринку праці; кейнсіанська концепція ринку праці; заробітна плата; номінальна заробітна плата; реальна заробітна плата; крива Лоренца.

Одноваріантні питання

1. Попит на працю є похідним від попиту на товари та послуги.
Так Ні
2. Національний ринок праці – це сукупність механізмів, котрі забезпечують узгодження та координацію попиту та пропозиції праці в економіці.
Так Ні
3. Пропозицію праці пред'являють підприємства.
Так Ні
4. Попит на працю являє собою кількість робочої сили, яку підприємства хочуть найняти за даного рівня зарплати.
Так Ні
5. Дж. М. Кейнс стверджував, що ринкова економіка не спроможна у короткий термін вирішити проблему зайнятості на основі цінового механізму та конкуренції.
Так Ні

6. До економічно активного населення відносяться особи до 16 років.
Так Ні
7. Економічно активне населення складається із зайнятих та безробітних.
Так Ні
8. До безробітних не відносять працездатних осіб, які припинили пошук роботи.
Так Ні
9. Кожну дорослу людину, яка не має роботи, вважають безробітною.
Так Ні
10. Повна зайнятість – це рівень зайнятості, за якого не має циклічного безробіття.
Так Ні
11. Рівень безробіття – це відсоток робочої сили, не зайнятої у даний момент часу.
Так Ні
12. Рівень безробіття визначається шляхом зіставлення загальної кількості зайнятих і безробітних.
Так Ні
13. Держава вимушена боротися з безробіттям, так як воно знижує обсяг виробленого ВВП.
Так Ні
14. Фрикційне безробіття пов'язане з добровільною зміною працівниками місця роботи і тимчасовими звільненнями.
Так Ні
15. Фрикційна форма безробіття не тільки обов'язкова, але й бажана для суспільства.
Так Ні
16. Фрикційне безробіття є тривалим, а структурне короткостроковим.
Так Ні
17. Природний рівень безробіття характерний для ринкової економіки.
Так Ні
18. Природна норма безробіття є сталою.
Так Ні

-
19. Фактичний рівень безробіття не може перевищувати природний рівень.
Так Ні
20. Якщо реальний ВВП дорівнює потенційному, то в економіці немає безробіття.
Так Ні
21. Якщо рівень безробіття дорівнює природному, то обсяги потенційного та фактичного виробництва рівні між собою.
Так Ні
22. Коефіцієнт участі в робочій силі дорівнює відношенню робочої сили до дорослого населення країни або населення у працездатному віці.
Так Ні
23. Більшість економістів вважає, що у короткостроковому періоді існує або розрив між потенційним і фактичним ВВП в умовах повної зайнятості.
Так Ні
24. Закон Оукена показує кількісну залежність між зміною обсягу національного виробництва і зміною рівня безробіття.
Так Ні
25. Наявність безробіття сприяє підвищенню професійно-кваліфікаційного рівня працівників.
Так Ні
26. Економічні втрати, пов'язані із циклічною формою безробіття, вимірюються кількістю невироблених товарів та послуг.
Так Ні
27. Якщо заробітна плата буде завжди на конкурентному рівні, то безробіття взагалі не існуватиме.
Так Ні
28. Є дві основні причини негнучкості зарплати: дія закону Оукена і недостатній сукупний попит.
Так Ні
29. Реальна заробітна плата показує кількість товарів та послуг, яку працівник може придбати на суму зарплати.
Так Ні
30. Часткова зайнятість – це форма безробіття, за якої працівники вимушено працюють неповний робочий день.
Так Ні

31. Найнижчу платню, яку працедавці на законній підставі платять за роботу називають мінімальною заробітною платою.
Так Ні
32. Підвищення рівня виплат по безробіттю сприяє росту його рівня.
Так Ні
33. Внаслідок зростання мінімального рівня зарплати найбільше страждає кваліфікована робоча сила.
Так Ні
34. При помірному рівні безробіття, ріст сукупних видатків викликає одночасне підвищення цін і обсягу виробництва.
Так Ні

Багатоваріантні запитання

1. Що впливає на ринок праці?
а) чинники попиту на робочу силу;
б) чинники пропозиції робочої сили;
в) профспілки;
г) усі відповіді правильні.
2. Елементами ринку праці є:
а) робітники та роботодавці, правові акти, кон'юнктура ринку;
б) служба зайнятості, інфраструктура ринку праці;
в) система соціальних гарантій;
г) усі відповіді правильні.
3. У яких галузях традиційно профспілки більш поширені?
а) аграрному секторі;
б) промисловості;
в) сфері послуг;
г) усі відповіді правильні.
4. Обсяг ринку праці переважно визначається:
а) заробітною платою;
б) пропозицією робочої сили;
в) попитом на робочу силу;
г) впровадження нових технологій у виробництво.

5. До основних чинників, які визначають поведінку працівників на ринку праці можна віднести:
  - а) величину заробітної плати, умови праці, віддаленість роботи від місця проживання;
  - б) ціни на сільськогосподарську продукцію;
  - в) чисельність та склад сім'ї;
  - г) психологічні особливості працівника.

6. Попит на працю:
  - а) визначається попитом на продукт, який виробляється цією працею;
  - б) безпосередньо пов'язаний з рівнем заробітної плати;
  - в) безпосередньо пов'язаний з пропозицією продукту, виробленого цією працею;
  - г) визначається попитом на засоби виробництва.

7. Пропозицію на ринку праці формують:
  - а) випускники навчальних закладів;
  - б) безробітні, раніше зайняті в домашньому господарстві;
  - в) зайняті, які з різних причин шукають нову роботу;
  - г) усі відповіді правильні.

8. Ринок праці є працедефіцитним, коли:
  - а) попит на робочу силу дорівнює її пропозиції;
  - б) попит на робочу силу менший за її пропозицію;
  - в) попит на робочу силу перевищує її пропозицію;
  - г) усі відповіді неправильні.

9. Якщо ринок праці перебуває у стаціонарному стані, то коефіцієнт звільнення:
  - а) дорівнює коефіцієнтові працевлаштування;
  - б) перевищує коефіцієнт працевлаштування;
  - в) менший від коефіцієнта працевлаштування;
  - г) дорівнює коефіцієнтові заміни.

10. До економічно активного населення включають:
  - а) зайнятих;
  - б) зайнятих і безробітних;
  - в) працездатних, безробітних, осіб до 16 років;
  - г) працездатних, пенсіонерів, студентів, домогосподарок.

11. До економічно неактивного населення включають:
  - а) безробітних;
  - б) пенсіонерів;
  - в) осіб у виправних закладах;
  - г) правильні відповіді (б) і (в).

12. Людина, що сподівається незабаром знову одержати роботу:
  - а) відноситься до розряду зайнятих;
  - б) відноситься до безробітних;
  - в) не враховується у складі робочої сили;
  - г) розглядається як неповністю зайнятий.

13. Якщо людина хвора і не може працювати, то вона:
  - а) належить до незайнятих у виробництві;
  - б) належить до безробітних;
  - в) не враховується у складі робочої сили;
  - г) розглядається як неповністю зайнята.

14. До потенційного ринку праці відносять:
  - а) військовослужбовців;
  - б) зайнятих на навчанні з відривом від виробництва;
  - в) пенсіонерів, які шукають роботу;
  - г) правильні відповіді (а) і (б).

15. Повна зайнятість – це:
  - а) надання суспільством усьому працездатному населенню можливості займатися суспільнокорисною працею;
  - б) надання суспільством усьому працездатному та непрацездатному населенню можливості займатися суспільно корисною працею;
  - в) зайнятість, яка має місце в суспільстві з урахуванням доцільності перерозподілу та використання трудових ресурсів;
  - г) зайнятість, що здійснюється відповідно до вимог інтенсивного типу відтворення та критеріїв економічної доцільності й соціальної результативності, зорієнтована на скорочення ручної, непрестижної, важкої праці.

16. Повна зайнятість забезпечується в умовах:
  - а) раціонального розподілу робочої сили;
  - б) використання робочої сили за її професією;
  - в) відсутності безробіття;
  - г) відсутності циклічного безробіття.

17. Ефективна зайнятість – це:
  - а) зайнятість, що здійснюється відповідно до вимог інтенсивного типу відтворення та критеріїв економічної доцільності й соціальної результативності, орієнтована на скорочення ручної, непрестижної, важкої праці;
  - б) надання суспільством усьому працездатному та непрацездатному населенню можливості займатися суспільнокорисною працею;
  - в) надання суспільством усьому працездатному населенню можливості займатися суспільно корисною працею;
  - г) зайнятість, яка має місце в суспільстві з урахуванням доцільності перерозподілу та використання трудових ресурсів.

18. За яких умов виникає безробіття:
  - а) на ринку праці попит на робочу силу перевищує пропозицію;
  - б) на ринку праці попит на робочу силу менший за пропозицію;
  - в) попит на робочу силу дорівнює пропозиції;
  - г) в країні спостерігається криза на грошовому ринку.

19. З погляду класичної теорії причиною безробіття є:
  - а) низька заробітна плата;
  - б) висока заробітна плата;
  - в) надмірна пропозиція робочої сили;
  - г) недостатній попит на робочу силу.

20. Згідно з кейнсіанською теорією причиною безробіття є:
  - а) негнучкість заробітної плати;
  - б) низька заробітна плата;
  - в) недостатність сукупного попиту;
  - г) надмірна пропозиція робочої сили.

21. Яка концепція причин безробіття базується на твердженні про зростання населення у геометричній прогресії на фоні збільшення виробництва в арифметичній прогресії?
- а) класична;
  - б) марксистська;
  - в) мальтузіанська;
  - г) кейнсіанська.
22. Яка концепція причин безробіття базується на твердженні про зменшення попиту на робочу силу з боку кожної одиниці капіталу внаслідок зростання його органічної будови?
- а) класична;
  - б) марксистська;
  - в) мальтузіанська;
  - г) кейнсіанська.
23. У чому полягає сутність теорії раціональних очікувань?
- а) спроби зменшити безробіття шляхом проведення певної державної політики будуть зруйновані реакцією населення;
  - б) безробіття і коефіцієнт інфляції пов'язані між собою прямо пропорційно;
  - в) спроби зменшити безробіття нижче природного рівня ведуть до депресії;
  - г) державна економічна політика працює лише тоді, коли пропозиція грошей зростає в середньому на 10 %.
24. Існування вимушеного безробіття:
- а) пояснюється припущенням Дж. М. Кейнса, що заробітна плата не зростає в умовах надлишкового попиту на ринку праці;
  - б) пояснюється припущенням Дж. М. Кейнса, що заробітна плата не знижується в умовах надлишкового попиту на ринку праці;
  - в) відіграє незначну роль у загальному рівні безробіття;
  - г) усі відповіді неправильні.
25. Більшість економістів вважають, що у короткостроковому періоді рівень зайнятості і обсяг національного виробництва визначаються:
- а) рівнем цін;

- б) чисельністю наявної робочої сили;
в) національними запасами капіталу;
г) рівнем сукупних видатків.
26. Основними причинами негнучкості заробітної плати у розвинутій ринковій економіці є:
а) закон про мінімальну заробітну плату;
б) недостатній сукупний попит;
в) діяльність профспілок;
г) правильні відповіді (а) і (в).
27. Рівень безробіття визначається як:
а) відношення безробітних до працездатного населення;
б) відношення безробітних до сукупної робочої сили;
в) різниця між працездатним населенням та кількістю безробітних;
г) різниця між сукупною робочою силою та працездатним населенням.
28. У таблиці наведені дані, що характеризують трудові ресурси:

Показники	2007 р.	2008 р.
Робоча сила, млн. осіб	47,3	47,0
Зайняті, млн. осіб	38,5	34,3
Безробітні, млн. осіб		
Рівень безробіття, %		

- На скільки змінився рівень безробіття у 2008 р. порівняно з 2007 р.?
- а) зменшився на 4,2 млн. осіб;
б) збільшився на 3,9 млн. осіб;
в) зменшився на 8,4 %;
г) збільшився на 8,4 %.
29. Структурне безробіття – це:
а) безробіття, викликане невідповідністю професійної підготовки робочої сили структурі виробництва;
б) безробіття, пов'язане з добровільною зміною найманими робітниками місця роботи або з періодами їх тимчасового звільнення;

- в) частка робочої сили, яка незайнята кожний певний момент;
г) безробіття, яке викликане циклічним скороченням виробництва.
30. Що з наведеного є прикладом структурного безробіття?
а) будівельник, який втрачає роботу на зимовий період;
б) працівник автомобільної промисловості, що втрачає роботу під час економічного спаду;
в) сталевар, якого замінює робот;
г) програміст, який залишає свою роботу, щоб знайти іншу в більш теплого кліматі.
31. Фрикційне безробіття – це:
а) безробіття, викликане невідповідністю професійної підготовки робочої сили структурі виробництва;
б) безробіття, пов'язане з добровільною зміною найманими робітниками місця роботи або з періодами їх тимчасового звільнення;
в) частка робочої сили, яка незайнята кожний певний момент;
г) безробіття, яке викликане циклічним скороченням виробництва.
32. Приховане безробіття зумовлене:
а) неоднаковими обсягами виробництва, виконуваними деякими галузями в різні пори року, тобто в одні місяці попит на робочу силу в цих галузях зростає, в інші – зменшується;
б) змінами в структурі споживчого попиту та технології;
в) неповним використанням ресурсів підприємства, підприємства не звільняють працівників, а переводять їх або на скорочений режим робочого часу або відправляють у вимушені неоплачувані відпустки;
г) спадом в економіці.
33. Людина, що втратила роботу через спад в економіці потрапляє в категорію безробітних, охоплених:
а) фрикційною формою безробіття;
б) структурною формою безробіття;
в) циклічною формою безробіття;
г) перманентним безробіттям.

34. Якщо людина звільнилася з роботи за власним бажанням, то виникає безробіття:
- а) фрикційне;
  - б) структурне;
  - в) циклічне;
  - г) природне.
35. Недостатній сукупний попит призводить до збільшення:
- а) фрикційного безробіття;
  - б) структурного безробіття;
  - в) циклічного безробіття;
  - г) прихованого безробіття.
36. Природне безробіття включає такі види безробіття:
- а) циклічне та структурне;
  - б) фрикційне та структурне;
  - в) фрикційне та циклічне;
  - г) циклічне та фактичне.
37. В умовах повної зайнятості рівень фрикційного безробіття повинен:
- а) дорівнювати нулю;
  - б) бути меншим одного відсотка;
  - в) бути менше, ніж рівень циклічного безробіття;
  - г) усі відповіді неправильні.
38. Фактичний ВВП дорівнює потенційному ВВП за наявності лише:
- а) фрикційного й циклічного безробіття;
  - б) структурного безробіття;
  - в) структурного і фрикційного безробіття;
  - г) природного безробіття.
39. До негативних наслідків безробіття можна віднести:
- а) зниження рівня життя;
  - б) порушення рівноваги на ринку праці;
  - в) зниження кваліфікації працівників;
  - г) правильні відповіді (а) і (в).

40. Згідно з законом Оукена, при фактичному перевищенні природного рівня безробіття на 1 % відставання ВВП складає:
- а) 1 %;
  - б) 2 %;
  - в) 2,5 %;
  - г) рівень безробіття не впливає на обсяг ВВП.
41. Як зміняться втрати від безробіття у абсолютному вираженні (згідно з законом Оукена), якщо відомо: природний рівень безробіття становить 6 %, при якому розмір ВВП досягає 6 000 млрд. грн., а фактичний рівень безробіття зменшився з 12 % до 10 %?
- а) з 12 % до 10 %;
  - б) з 15 % до 10 %;
  - в) з 720 до 600 млрд. грн.;
  - г) з 900 до 600 млрд. грн.
42. Крива Лоренца відображає:
- а) абсолютну рівність доходів;
  - б) фактичний розподіл доходів;
  - в) відносну рівність у розподілі доходів;
  - г) розподіл трансфертів.
43. Крива Лоренца характеризує:
- а) діаграму нерівномірності доходів;
  - б) економічну активність населення;
  - в) споживчий потенціал країни;
  - г) демографічну ситуацію в країні.
44. Нерівність у доходах населення країни зумовлюється:
- а) циклічністю розвитку економіки;
  - б) високим рівнем інфляції;
  - в) здібностями до праці;
  - г) низьким рівнем соціального захисту.
45. Рівень бідності визначається на підставі:
- а) мінімальної заробітної плати;
  - б) мінімальної пенсії;
  - в) споживчого кошика;
  - г) прожиткового мінімуму.

46. Крива Філіпса у короткостроковому періоді відображає зв'язок між безробіттям та:
- а) рівнем інфляції;
  - б) рівнем заробітної плати;
  - в) рівнем споживання;
  - г) рівнем податкових надходжень.
47. Крива Філіпса у довгостроковому періоді відображає:
- а) пряму залежність між безробіттям та інфляцією;
  - б) обернену залежність між безробіттям та інфляцією;
  - в) відсутність альтернативи між безробіттям та інфляцією;
  - г) обернену залежність між заробітною платою та безробіттям.
48. До узагальнюючих показників рівня життя населення належать:
- а) споживання основних продуктів харчування на душу населення;
  - б) рівень і динаміка реальних доходів населення;
  - в) забезпеченість житлом;
  - г) освітній рівень населення.
49. Яка ознака не була притаманна сфері зайнятості в економіці України на момент здобуття незалежності?
- а) відсутність державних і правових інституцій ринку праці;
  - б) концентрація зайнятості на підприємствах державного сектора;
  - в) високий рівень мобільності робочої сили;
  - г) відсутність гнучкої системи оплати праці внаслідок її державного регулювання.
50. Дж. М. Кейнс вважав, що:
- а) уряд повинен використовувати державні закупівлі й податки, щоб сприяти зниженню безробіття;
  - б) у ринковій системі є механізми, здатні самостійно у короткий термін забезпечити високий рівень зайнятості;
  - в) економіка повинна розвиватися на основі централізованого планування;
  - г) необхідно знищити приватну власність.

51. Що не є важливим напрямом державного регулювання ринку праці у перехідній економіці?
- стимулювання зростання зайнятості та збільшення кількості робочих місць;
  - адміністративний розподіл робочої сили;
  - підготовка і перепідготовка робочої сили;
  - соціальне страхування робочої сили.

Проблемні ситуації

Ситуація 1.

Ринок праці в Україні характеризується показниками, які наведені у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Основні показники ринку праці в Україні, 2003 – 2007 рр.

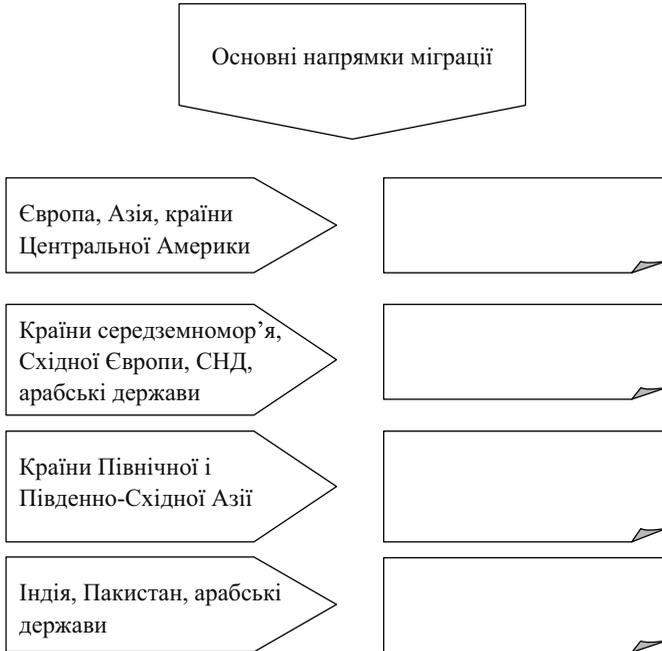
Показники	Роки				
	2003	2004	2005	2006	2007
Економічно активне населення працездатного віку, тис. осіб	20618,1	20582,5	20481,7	20545,9	20606,2
у % до населення відповідної вікової групи	71,4	71,1	70,9	71,2	71,7
У тому числі зайняте населення, тис. осіб	18624,1	18694,3	18886,5	19032,2	19189,5
у % до населення відповідної вікової групи	64,5	64,6	65,4	65,9	66,7
Безробітне населення (за методологією МОП), тис. осіб	1994,0	1888,2	1595,2	1513,7	1416,7
у % до економічно активного населення відповідної вікової групи	9,7	9,2	7,8	7,4	6,9
Навантаження незайнятого населення на одне вільне робоче місце (вакантну посаду) на кінець року	7	6	5	5	4
Середній розмір допомоги по безробіттю у грудні, грн.	118,32	146,37	192,89	251,48	339,27
у % до мінімальної заробітної плати	57,7	61,8	58,1	62,9	73,8
Середньооблікова кількість штатних працівників, тис. осіб	11711	11316	11388	11433	11413
Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн.	462	590	806	1041	1351
у % до прожиткового мінімуму для працездатних осіб	126,6	152,5	178,0	206,1	237,9
Реальна середньомісячна заробітна плата у % до попереднього року	115,2	123,8	120,3	118,3	112,5

- Проведіть аналіз функціонування ринку праці в Україні.
- Визначте основні чинники дестабілізації ринку праці.

3. Запропонуйте комплекс заходів стабілізації та поліпшення функціонування ринку праці в Україні.

Ситуація 2.

Заповніть схему:

Ситуація 3.

Щороку з України за кордон у пошуках роботи виїжджають у середньому 50 тис. українців, постійно перебувають близько 5 млн. осіб (рис. 3.5). Остарбайтери найчастіше працюють у тяжких, технічно небезпечних умовах за низьку заробітну плату. Крім того, втрачаються сімейні зв'язки.

1. Дайте визначення процесу "відплив мізків" за кордон на прикладі України.

2. Оцініть наслідки еміграції робочої сили за кордон для України.

3. Запропонуйте комплекс заходів врегулювання міграційних процесів для України.

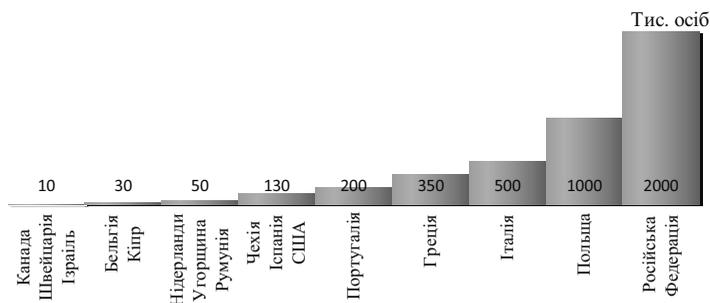

Рис. 3.5. Кількість українських трудових мігрантів у країнах світу у 2007 р., тис. осіб.

Ситуація 4.

Допомога по безробіттю дає можливість безробітним деякий час не шукати роботу і не працювати, що збільшує втрати ВВП для економіки країни. У зв'язку з цим уряду доцільніше скасувати виплати по безробіттю.

Критично проаналізуйте це твердження та обґрунтуйте свою відповідь.

Ситуація 5.

Ступінь нерівності у розподілі доходів (витрат) можна відобразити на кривій Лоренца – графічна модель фактичного розподілу доходів (витрат) у економіці. Діаграма доходів населення України має широку основу та загострену вершину (рис. 3.6). Поясніть значення кривої Лоренца для України. Обґрунтуйте свою відповідь.

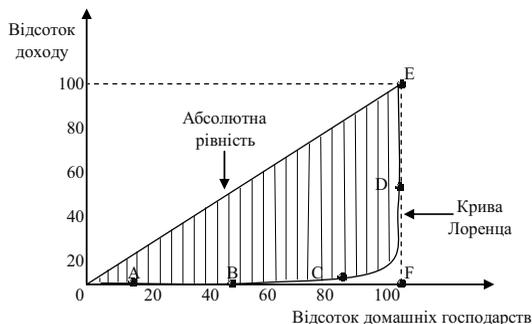

Рис. 3.6. Крива Лоренца для України

Приклади розв'язку задач

Задача 1.

В економіці країни зайнято 25 млн. осіб. Кількість безробітних становить 6 млн. осіб. Через деякий час із загальної чисельності зайнятих 600 тис. осіб втратили роботу, а 1,5 млн. осіб припинили пошук роботи.

Визначте за цих умов чисельність зайнятих (працюючих), кількість безробітних та рівень безробіття.

Розв'язок

Чисельність зайнятих = $25 - 0,6 = 24,4$ млн. осіб.

Чисельність безробітних = $6 + 0,6 - 1,5 = 5,1$ млн. осіб.

Чисельність робочої сили = $24,4 + 5,1 = 29,5$ млн. осіб.

Рівень безробіття становить:

$$u = \frac{B}{3+B} \cdot 100\% = \frac{5,1}{24,4+5,1} \cdot 100\% = 17,3\%$$

Задача 2.

Рівень фактичного безробіття становить 12 %, а природного – 6 %. Фактичний ВВП дорівнює 190 млрд. грн.

Визначте за цих умов втрати ВВП від циклічного безробіття.

Розв'язок

Застосовуючи закон Оукена, маємо:

$$\frac{Y - Y^*}{Y^*} = -\beta \cdot (u - u^*),$$

де Y , Y^* – фактичний і потенційний ВВП; β – коефіцієнт чутливості ВВП до динаміки циклічного безробіття (2,5 %); u , u^* – фактичний і природний рівень безробіття.

$$\frac{190 - Y^*}{Y^*} = -2,5 \cdot (12 - 6);$$

$$190 - Y^* = -0,15 Y^*, \text{ звідки } 190 = 0,85 Y^*;$$

$$Y^* = 190 / 0,85 = 223,53 \text{ млрд. грн.}$$

Втрати ВВП від циклічного безробіття становлять:

$$Y^* - Y = 223,53 - 190 = 33,53 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 3.

Чисельність населення країни становить 50 млн. осіб. Частка робочої сили у населенні дорівнює 60 %. Один зайнятий створює за рік продукції на 20 тис. грн. Фактичний ВВП країни становить 564 млрд. грн. Природна норма безробіття – 5 %. Визначте рівень безробіття і ВВП-розрив.

Розв'язок

Робоча сила країни = $50 \cdot 0,6 = 30$ млн. осіб.

Кількість зайнятих = $564 / 20 = 28,2$ млн. осіб.

Кількість безробітних = $30 - 28,2 = 1,8$ млн. осіб.

Рівень безробіття = $(1,8 / 30) \cdot 100 \% = 6 \%$.

Природний ВВП = $(30 \cdot 0,95) \cdot 20 = 570$ млрд. грн.

ВВП-розрив = $570 - 564 = 6$ млрд. грн.

Задача 4.

Визначте рівень безробіття у національній економіці за таких умов: чисельність населення країни становить 50 млн. осіб; населення у віці до 16 років, а також особи, що перебувають у тривалій ізоляції – 12 млн. осіб; особи, що вибули зі складу робочої сили – 13 млн. осіб; природний ВВП дорівнює 470 млрд. грн., природна норма безробіття складає 6%; фактичний ВВП становить 90 % природного ВВП.

Розв'язок

Робоча сила = $50 - 12 - 13 = 25$ млн. осіб;

Зайняті за природної норми безробіття становлять 23,5 млн. осіб ($25 - 25 \cdot 0,06$).

Виробіток на одного зайнятого = $470 / 23,5 = 20$ тис. грн.

Фактичний ВВП = $470 \cdot 0,9 = 423$ млрд. грн.

Зайняті = $423 / 20 = 21,15$ млн. осіб.

Безробітні = $25 - 21,15 = 3,85$ млн. осіб.

Рівень безробіття = $(3,85 / 25) \cdot 100 \% = 15,4 \%$.

Задача 5.

У 2006 р. економіка країни розвивалась в умовах повної зайнятості при рівні безробіття 6 %. Визначити:

1. За даними 2007 р. різницю між фактичними і потенційними обсягом ВВП (у абсолютному і відносному вираженні).

2. Використовуючи закон Оукена, визначити рівень безробіття у 2008 р. ($\beta = 2,5$).

Роки	Потенційний ВВП, млрд. грн.	Фактичний ВВП, млрд. грн.
2006	1 200	1 200
2007	1 300	1 230
2008	1 425	1 340

Розв'язок

$$1. Y - Y^* = 1\,230 - 1\,300 = -70 \text{ млрд. грн.}$$

$$T_{\text{пр}} = \frac{1\,230 - 1\,300}{1\,300} \cdot 100\% = -5,4\%$$

2. Застосовуючи закон Оукена, маємо:

$$\frac{Y - Y^*}{Y^*} = -\beta \cdot (u - u^*),$$

де Y , Y^* – фактичний і потенційний ВВП; β – коефіцієнт чутливості ВВП до динаміки циклічного безробіття (2,5%); u , u^* – фактичний і природний рівень безробіття.

$$\frac{1\,340 - 1\,425}{1\,425} = -2,5 \cdot (u - 6); u = 8,4\%$$

Задача 6.

На рис. 3.7 представлені криві попиту (D і D_1) і пропозиції (S) на ринку праці. Відрізок L відображає кількість наявної робочої сили.

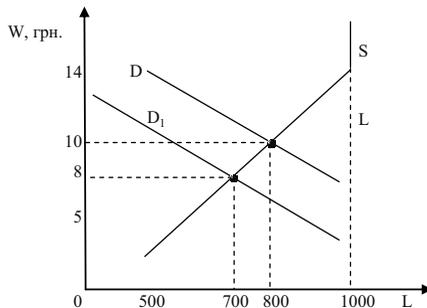

Рис. 3.7. Попит та пропозиція на ринку праці

Визначте:

- Крива D відображає початковий попит на ринку праці:
  - рівень рівноважної заробітної плати;

б) чисельність зайнятих;
в) чисельність добровільно непрацюючих;
г) чисельність вимушено непрацюючих (за умови, що даний рівень рівноважної заробітної плати визначає чисельність бажаючих працювати).

2. Попит на ринку праці зменшився: крива D перемістилася вліво в положення D_1 . За умови, що заробітна плата носить гнучкий характер, визначте:

а) рівноважний рівень зарплати, що відповідає новому рівню попиту на працю;

- б) чисельність зайнятих;
- в) чисельність вимушено непрацюючих;
- г) чисельність добровільно непрацюючих.

3. За умови, що заробітна плата носить твердий характер (не знижується), розрахуйте:

- а) чисельність зайнятих;
- б) чисельність вимушено непрацюючих;
- в) чисельність добровільно непрацюючих.

Розв'язок

1. На основі кривої D , що відображає початковий попит на ринку праці можна відмітити, що:

- а) рівень рівноважної заробітної плати дорівнює 10 тис. грн.;
- б) чисельність зайнятих – 800 осіб;
- в) чисельність добровільно непрацюючих – 200 осіб.
- г) чисельність вимушено непрацюючих немає.

2. Після переміщення кривої D вліво в положення D_1 (за умови, що заробітна плата носить гнучкий характер) нову рівновагу характеризують наступні дані:

а) рівноважний рівень зарплати, що відповідає новому рівню попиту на працю дорівнює 8 тис. грн.;

- б) чисельність зайнятих – 700 осіб;
- в) чисельність вимушено непрацюючих немає;
- г) чисельність добровільно непрацюючих – 300 осіб.

3. За умови, що заробітна плата носить твердий характер (не знижується) ми отримуємо наступні результати:

- а) чисельність зайнятих – 600 осіб;
- б) чисельність вимушено непрацюючих – 200 осіб;
- в) чисельність добровільно непрацюючих – 200 осіб.

Задача 7.

Очікуваний темп інфляції дорівнює 4%, фактичний рівень безробіття – 8%, природний рівень безробіття – 6%, шоки пропозиції – 1%, коефіцієнт чутливості інфляції до циклічного безробіття дорівнює 25%.

Визначити фактичний рівень інфляції за кривою Філіпса.

Розв'язок

За кривою Філіпса рівень інфляції залежить від трьох чинників: очікуваної інфляції, циклічного безробіття, шокових змін пропозиції:

$$\pi = \pi_e - \beta (u - u^*) + \varepsilon,$$

де π_e – передбачувана інфляція; β – коефіцієнт чутливості інфляції до циклічного безробіття; $(u - u^*)$ – циклічне безробіття; ε – шоки пропозиції.

Тоді:

$$\pi = 0,04 - 0,25 (0,08 - 0,06) + 0,01 = 0,045.$$

Рівень інфляції дорівнює 4,5%.

Задачі*Задача 1.*

Визначте статус осіб, перерахованих нижче, з погляду їхньої належності до зайнятих і до робочої сили, якщо вони класифікуються в такий спосіб: зайняті (З); безробітні (Б); ті, які не входять до складу робочої сили (Н).

1. Працівник, звільнений за власним бажанням.
2. Працівник, переведений на режим роботи неповного робочого дня.
3. Учитель, що за станом здоров'я більше не може працювати.
4. Звільнений робітник, що протягом тривалого часу не міг знайти роботу і тому припинив її пошуки.
5. Студент, що вчиться на денному відділенні вищого навчального закладу.
6. Автомеханік, що вчиться на вечірньому відділенні навчального закладу.
7. Домогосподарка, що займається тільки своїм будинком і родиною.
8. Домогосподарка, що частину часу працює як бібліотекар.

Задача 2.

Населення країни становить 3,5 млн. осіб, з них 600 тис. осіб – діти та хворі психіатричних лікарень, 850 тис. осіб – пенсіонери, безробітні – 250 тис. осіб, 100 тис. осіб шукають роботу і зайняті неповний робочий день.

Визначте величину робочої сили та офіційний рівень безробіття.

Задача 3.

Чисельність населення області на 1 січня 2007 р. становить 3,6 млн. осіб. Середньорічний темп приросту населення у попередні 5 років склав 8 %.

Обчислити ймовірну чисельність населення області на 1 січня 2008 р.

Задача 4.

В економіці країни зайнято 32 млн. осіб. Кількість безробітних становить 7 млн. осіб. Через деякий час із загальної чисельності зайнятих 800 тис. осіб втратили роботу, а 1,5 млн. осіб припинили пошук роботи.

Визначте за цих умов чисельність зайнятих (працюючих), кількість безробітних та рівень безробіття.

Задача 5.

Чисельність населення Полтавської області на початок 2008 р. становила 2,7 млн. осіб. Коефіцієнт працездатності населення становить 48,6 %, коефіцієнт працездатності населення працездатного віку – 97,5 %. У народному господарстві зайнято 940 тис. осіб. Чисельність зареєстрованого незайнятого населення працездатного віку становила 45,8 тис. осіб.

Визначити:

1. Чисельність працездатного населення.
2. Чисельність працездатного населення працездатного віку.
3. Чисельність економічно активного населення.
4. Загальний рівень зайнятості населення.
5. Рівень зайнятості населення працездатного віку.
6. Рівень зайнятості економічно активного населення.
7. Рівень безробіття.

Задача 6.

Номинальний ВВП (Y) у 2008 р. дорівнює 250 млрд. грн. Природний рівень безробіття в цьому ж році дорівнює 8 %, фактичний рівень безробіття – 10 %.

Яким би мав бути потенційний обсяг виробництва в 2008 році за законом Оукена?

Задача 7.

Рівень фактичного безробіття становить 12 %, природного – 6 %. Фактичний ВВП дорівнює 190 млрд. грн.

Визначте за цих умов втрати ВВП від циклічного безробіття.

Задача 8.

У 2006 р. економіка країни розвивалась в умовах повної зайнятості при рівні безробіття 7 %.

Визначити:

1. За даними 2007 р. різницю між фактичним і потенційним обсягом ВВП (у абсолютному і відносному виразі).

2. Використовуючи закон Оукена, визначити рівень безробіття у 2008 р. ($\beta = 2,5$).

Роки	Потенційний ВВП, млрд. грн.	Фактичний ВВП, млрд. грн.
2006	1 000	1 000
2007	1 800	1 730
2008	2 000	1 850

Задача 9.

Чисельність населення країни становить 50 млн. осіб. Із них 12 млн. осіб – діти до 16 років, а також особи, що перебувають у тривалій ізоляції, 14 млн. осіб вибули зі складу робочої сили, 3 млн. осіб безробітні і 0,5 млн. осіб – працівники, що зайняті неповний робочий день і шукають роботу.

Визначте рівень безробіття та величину робочої сили.

Задача 10.

Кількість населення країни становить 45 млн. осіб. Частка робочої сили у населенні дорівнює 64 %. Один зайнятий створює за рік продукції на 25 тис. грн. Фактичний ВВП країни становить 620 млрд. грн. Природна норма безробіття складає 6 %.

Розрахуйте рівень безробіття і ВВП-розрив.

Задача 11.

Визначте рівень безробіття у національній економіці за таких умов: чисельність населення країни становить 53 млн. осіб, особи у віці до 16 років, а також ті, хто перебуває у тривалій ізоляції – 14 млн. осіб, особи, які вибули зі складу робочої сили – 11 млн. осіб, природний ВВП дорівнює 526,4 млрд. грн., природна норма безробіття складає 6%, фактичний ВВП становить 95% природного ВВП.

Задача 12.

На початок року чисельність робочої сили становила 35 млн. осіб, чисельність безробітних – 6 млн. осіб. Протягом року за умов незмінної робочої сили знайдуть роботу 4 млн. осіб, а втратять – 2 млн. осіб.

Визначити:

1. Коефіцієнт звільнення.
2. Коефіцієнт працевлаштування.
3. Рівень безробіття на початок та на кінець року.
4. Зміну рівня безробіття за рахунок безробітних, які знайдуть роботу протягом року.
5. Зміну рівня безробіття за рахунок зайнятих, які втратять роботу протягом року.

Задача 13.

У 2007 р. чисельність зайнятих на ринку праці становила 15 млн. осіб, продуктивність праці становила 10 тис. грн. на одну особу. У 2008 р. чисельність зайнятих дорівнювала 17 млн. осіб, а продуктивність праці зросла до 11 тис. грн. на особу.

Розрахуйте вартісний приріст ВВП.

Задача 14.

У таблиці наведені дані про трудові ресурси й зайнятість в країні у 2006 р. і 2008 р. (тис. осіб):

Показники	2006 р.	2008 р.
Робоча сила	84 889	95 453
Зайняті	80 796	87 524
Безробітні		
Рівень безробіття, %		

1. Розрахуйте чисельність безробітних і рівень безробіття у 2006 та 2008 рр.

2. Як пояснити одночасний ріст зайнятості й безробіття?
3. Чи можна стверджувати, що у 2008 р. існувала повна зайнятість?

Задача 15.

У країні чисельність зайнятих становить 90 млн. осіб, безробітні – 10 млн. осіб. Через деякий час із 90 млн. осіб зайнятих 2 млн. осіб втратили роботу, а 1 млн. осіб із числа офіційно зареєстрованих безробітних припинили пошуки роботи.

Визначити:

1. Чисельність зайнятих (працюючих).
2. Чисельність безробітних.
3. Рівень безробіття.

Задача 16.

Очікуваний темп інфляції дорівнює 12 %, фактичний рівень безробіття становить 9 %, природний рівень безробіття – 6 %, шоки пропозиції – 2 %, коефіцієнт чутливості інфляції до циклічного безробіття знаходиться на рівні 23 %.

Визначте фактичний рівень інфляції за кривою Філіпса.

Задача 17.

У таблиці наведені дані, що характеризують обсяги фактичного й потенційного ВВП (млрд. грн.):

Роки	Потенційний ВВП	Фактичний ВВП
2006	3 000	3 000
2007	3 800	3 705
2008	4 125	3 713

У 2006 р. економіка країни розвивалася в умовах повної зайнятості при рівні безробіття 6 %.

1. Розрахуйте за даними 2007 р.:

- а) різницю між фактичним і потенційним обсягом ВВП (в абсолютному і відсотковому вираженні);
- б) використовуючи закон Оукена, визначте рівень безробіття у 2007 р.

2. Розрахуйте за даними 2008 р.:

- а) різницю між фактичним і потенційним обсягом ВВП (в абсолютному і відсотковому вираженні);
- б) використовуючи закон Оукена, визначте рівень безробіття у 2008 р.

Задача 18.

Рівень фактичного безробіття дорівнює 10 %, природного – 6 %. Фактичний ВВП становить 126 млрд. грн.

Обчислити втрати ВВП від циклічного безробіття або втрати ВВП від недовикористання виробничих можливостей країни.

Задача 19.

Розрахувати циклічне безробіття за таких умов: чисельність робочої сили складає 200 тис. осіб, чисельність зайнятих – 184 тис. осіб, а природне безробіття знаходиться на рівні 6 %.

Задача 20.

Кількість безробітних у країні становить 9 млн. осіб, а робоча сила дорівнює 47 млн. осіб.

Визначте рівень безробіття в країні.

Задача 21.

Припустімо, що 2 % зайнятих щомісяця втрачають роботу, а 23 %, безробітних щомісяця знаходять її. Визначте стаціонарний рівень безробіття.

Задача 22.

Рівень безробіття становить 10 %. Коефіцієнт звільнень дорівнює 5 %. Яким має бути коефіцієнт працевлаштування, щоб рівень безробіття був стійким?

Задача 23.

Природна норма безробіття становить 6 %, а його фактичний рівень – 8 %.

Визначте ВВП-розрив за умови, що коефіцієнт чутливості ВВП до динаміки циклічного безробіття дорівнює 2,5, а фактичний ВВП становить 950 млн. грн.

Задача 24.

Визначте рівень безробіття у національній економіці за таких умов: чисельність населення країни становить 50 млн. осіб, населення у віці до 16 років, а також особи, що перебувають у тривалій ізоляції становить 12 млн. осіб, природний ВВП дорівнює 470 млрд. грн., природна норма безробіття складає 6 %. Фактичний ВВП становить 90 % природного ВВП, особи, які вибули зі складу робочої сили складають 13 млн. осіб.

Теми рефератів

1. Ринок праці та механізм його функціонування.
2. Показники ефективності функціонування ринку праці.
3. Зайнятість і безробіття.
4. Економічні та соціальні втрати від безробіття. Закон Оукена.
5. Державне регулювання зайнятості.
6. Основні соціально-економічні індикатори рівня життя.
7. Показники ступеня нерівності розподілу доходів.
8. Соціальна політика в ринковій економіці.
9. Бідність і її риси. Бідність в Україні.
10. Проблеми безробіття в Україні.

Методичні поради щодо розв'язання завдань та підготовки рефератів містяться у літературних джерелах: 8; 10; 15; 21; 24; 26; 29; 34; 39, які рекомендуються для самостійного вивчення.

РОЗДІЛ 4. ТОВАРНИЙ РИНОК

Навчальні цілі

1. Визначити сутність поняття “товарний ринок”. З’ясувати його місце в економіці.
2. Пояснити сутність сукупного попиту, визначити цінові й нецінові чинники, що впливають на динаміку сукупного попиту.
3. Пояснити сутність сукупної пропозиції, визначити цінові й нецінові чинники, що впливають на динаміку сукупної пропозиції.
4. Розкрити сутність поняття “макроекономічна рівновага” й ознайомитися з основною моделлю рівноваги національного виробництва.
5. З’ясувати, як впливають зміни сукупного попиту та сукупної пропозиції на динаміку реального ВВП і рівня цін.

Основні теоретичні підходи

Товарний ринок – сфера обороту товару, на який протягом певного часу і в межах певної території є попит і пропозиція.

Вихідною моделлю рівноваги на товарному ринку є модель економічного кругообігу, в якій товарний ринок відображається як структуризована система, де домогосподарства купляють необхідні їм товари та послуги, підприємства реалізують вироблені товари і послуги та отримують доходи. Зазначена модель на цьому етапі вивчення дисципліни розглядається в умовах чистого ринку, тобто без участі держави. В цих умовах взаємодіють лише домогосподарства і підприємства. На товарному ринку підприємства є продавцями споживчих товарів та послуг, а домогосподарства – їх покупцями. Під час продажу своїх товарів, суб’єкти ринкових відносин отримують доходи, при їх купівлі – несуть відповідні видатки.

Але слід брати до уваги, що товарний ринок не охоплює всіх ринкових відносин між домогосподарствами і підприємствами. Їхні відносини опосередковуються фінансовим ринком, за допомогою якого підприємства позичають у домогосподарств фінансові ресурси, необхідні для інвестування.

В основі економічного кругообігу лежить природне тяжіння ринку до рівноваги між доходами і витратами. Щоб зрозуміти, як ринок забезпечує цю рівновагу, звернімося до таких ринкових категорій, як сукупний попит і сукупна пропозиція.

Модель “сукупний попит – сукупна пропозиція” – базова модель макроекономічної рівноваги, за допомогою якої можна описати різні варіанти економічної політики держави.

Сукупний попит (AD) – це загальний обсяг товарів і послуг, що їх готові купити домогосподарства, підприємства, уряд країни і економічні суб’єкти інших країн за різного рівня цін у країні (рис. 4.1).

Основні компоненти сукупного попиту, або сукупних витрат, у відкритій економіці:

$$AD = C + I + G + NE,$$

де C – споживчі витрати; I – інвестиційні витрати; G – державні витрати; NE – чистий експорт країни.

На сукупний попит впливають **цінові та нецінові чинники**. Вплив їх може пояснити рівняння кількісної теорії грошей:

$$M \cdot V = P \cdot Q,$$

де $P \cdot Y$ – номінальний обсяг доходу.

Звідси $Y = (M \cdot V) / P$,

де P – рівень цін в економіці; Y – реальний обсяг доходу; M – кількість грошей в економіці; V – швидкість обігу грошей.

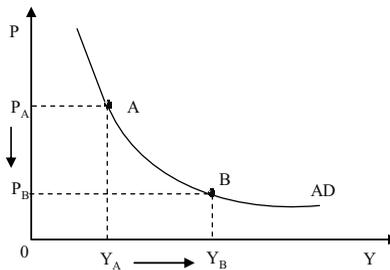

Рис. 4.1. Крива сукупного попиту

Від’ємний нахил кривої сукупного попиту визначається такими **чинниками**:

1. *Ефект багатства, або реальних касових залишків (ефект Пігу)*, означає зменшення багатства (доходу). За зростання рівня цін ($P \uparrow$) скорочуються реальні запаси грошових коштів ($M/P \downarrow$). Отже, знижується попит на товари і послуги ($AD \downarrow$) та зменшується дохід

($Y \downarrow$). Цим пояснюється обернена залежність між величиною AD та рівнем цін (за умови, що пропозиція грошей і швидкість їх обертання є фіксованими). $M^S = \text{const}$, $V = \text{const}$. $P \uparrow$, $M/P \downarrow$, $C \downarrow$, $AD \downarrow$.

2. *Ефект відсоткової ставки (ефект Кейнса)* полягає у тому, що зі зростанням рівня цін скорочуються реальні запаси грошових коштів. За незмінної пропозиції грошей зростає відсоткова ставка. Як наслідок, скорочується обсяг інвестицій в економіку і знижується обсяг сукупного попиту: $P \uparrow$, $M/P \downarrow$, $r \uparrow$, $I \downarrow$, $AD \downarrow$.

3. *Ефект обмінного курсу* виявляється у тому, що зростання цін у країні, за стабільних цін на імпорт, зумовлює скорочення експорту. Отже, знижується сукупний попит у національній економіці: $P \uparrow$, $AE \downarrow$, $NE \downarrow$, $AD \downarrow$ (рис. 4.2).

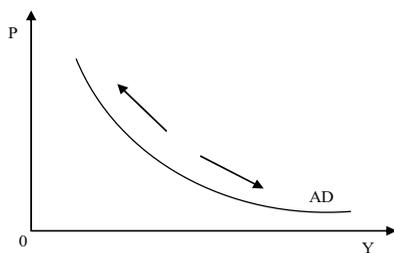

Рис. 4.2. Цінові чинники сукупного попиту

Підвищення рівня цін, за інших рівних умов, призведе до зменшення попиту на реальний обсяг виробництва. Зниження рівня цін зумовить збільшення обсягів виробництва. Це співвідношення подане на графіку як рух від однієї точки до іншої за незмінної кривої сукупного попиту.

На сукупний попит впливають також нецінові чинники, які змінюють характер сукупного попиту (рис. 4.3).

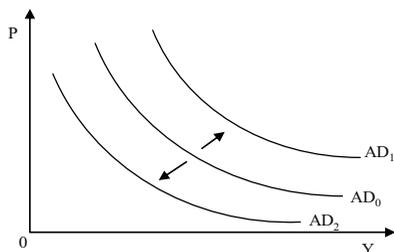

Рис. 4.3. Нецінові чинники сукупного попиту

Збільшення сукупного попиту показано як зрушення кривої праворуч – від AD_0 до AD_1 . Цей зсув свідчить, що за різних рівнів цін обсяг товарів та послуг зростає. І навпаки – зменшення сукупного попиту показане як зсув кривої ліворуч: від AD_0 до AD_2 . Цей рух означає, що за різних рівнів цін люди купуватимуть благо у меншому обсязі, ніж раніше.

До **нецінових чинників** належать:

1. *Зміни у споживчих витратах.* Причиною змін у споживчих витратах є: податки, добробут споживача, очікування та заборгованість споживача.

2. *Зміни в інвестиційних витратах.* Причиною змін у інвестиційних витратах є: відсоткові ставки, очікувані прибутки від інвестицій, податки, технологічний прогрес.

3. *Зміни в державних витратах* (викликаються, як правило, політичними рішеннями, тобто державною політикою).

4. *Зміни у витратах на чистий обсяг експорту.*

5. *Пропозиція грошей.*

6. *Швидкість обертання грошей.*

Сукупна пропозиція (AS) – це обсяг кінцевих товарів і послуг, який може бути запропонований, тобто вироблений, в економіці за різного рівня цін.

Залежність обсягу пропозиції від середнього рівня цін у країні описується кривою AS (рис. 4.4).

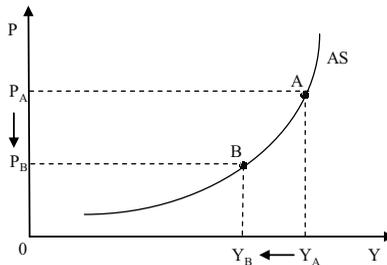

Рис. 4.4. Короткострокова крива сукупної пропозиції

Величина сукупної пропозиції визначається наявними в економіці капіталом, працею і технологією, і може бути описана на основі виробничої функції. Класична виробнича функція відображає зв'язок між чинниками виробництва та реальним ВВП або сукупною пропозицією:

$$Y = F(L, K, T),$$

де Y – реальний ВВП; L – праця; K – капітал; T – технологічний процес; F – функціональна залежність.

Причинами прямої залежності (додатний нахил) можуть бути: неправильні уявлення економічних суб'єктів про рівень цін; жорстка фіксованість заробітної плати; негнучкість цін.

Ціновими чинниками сукупної пропозиції є зміни (рис. 4.5): відсоткової ставки; рівня цін.

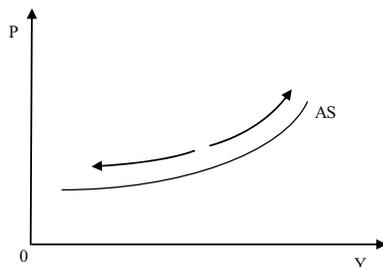

Рис. 4.5. Цінові чинники сукупної пропозиції

До нецінових чинників сукупної пропозиції відносяться зміни (рис. 4.6): цін на ресурси; у продуктивності праці; податків з підприємств та субсидій.

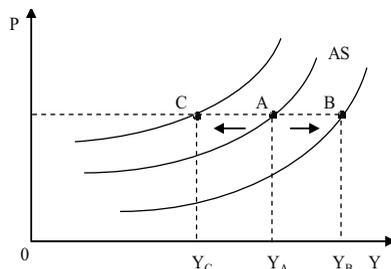

Рис. 4.6. Нецінові чинники сукупної пропозиції

Якщо змінюються нецінові чинники, то змінюються й середні витрати. Залежність між ними є оберненою.

Кейнсіанську модель сукупного попиту та сукупної пропозиції використовують для аналізу короткострокових коливань в економіці (рис. 4.7). Вона ґрунтується на таких припущеннях: неповна зайнятість в економіці, жорсткість номінальної заробітної плати та цін на товари.

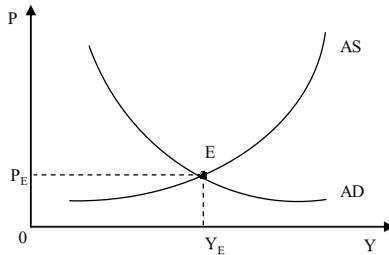

Рис. 4.7. Кейнсіанська модель сукупного попиту та сукупної пропозиції

При збільшенні сукупного попиту обсяг сукупної пропозиції у короткостроковому періоді може перевищувати потенційний випуск, при зменшенні – бути меншим за потенційний. Рівень цін впливає на обсяг виробництва, а обсяг виробництва, у свою чергу, – на рівень цін.

Класична модель розглядає економіку у довгостроковому періоді (рис. 4.8).

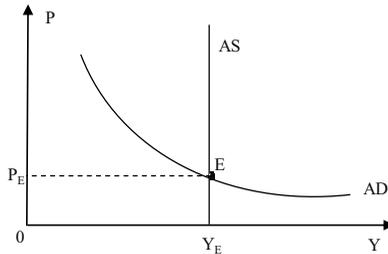

Рис. 4.8. Класична модель сукупного попиту та сукупної пропозиції

Обсяг продукції у довгостроковому періоді залежить від наявних в економіці величин праці, капіталу та технології. Обсяг пропозиції (реальна змінна) не залежить від загального рівня цін (номінальна змінна), і тому довгострокова крива сукупної пропозиції є вертикальною в точці потенційного ВВП.

Перетин кривих сукупного попиту AD та довгострокової кривої сукупної пропозиції (рис. 4.9) визначає рівноважний обсяг випуску та рівноважний рівень цін. Коли економіка досягає довгострокової рівноваги, уявлення людей, заробітна плата і ціни змінюються так, щоб короткострокова крива сукупної пропозиції також пройшла через цю точку. Отже, в точці A має місце подвійна рівновага.

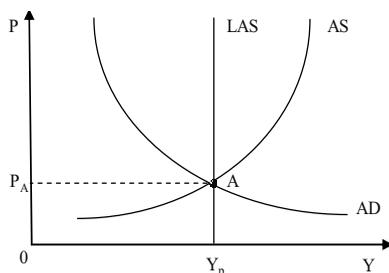

Рис. 4.9. Довгострокова рівновага

Потенційний ВВП – обсяг виробництва товарів та послуг за умови повної зайнятості ресурсів.

Шоки попиту – різка зміна сукупного попиту, різкі коливання споживчого та інвестиційного попиту, зміна пропозиції грошей. Скорочення сукупного попиту у короткостроковому періоді зміщує короткострокову криву сукупного попиту ліворуч. Точка рівноваги зсувається з точки А в точку В, обсяг виробництва зменшується, рівень цін знижується. Падіння рівня виробництва свідчить про те, що в економіці почався спад: зростає безробіття, зменшуються доходи (рис. 4.10).

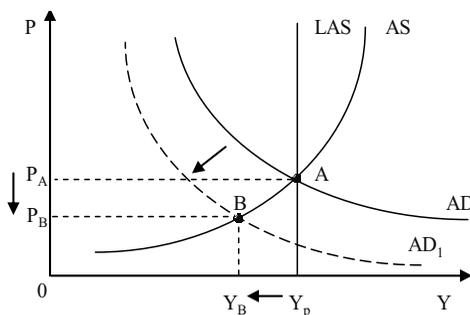

Рис. 4.10. Шок сукупного попиту

Держава може здійснити такі заходи для збільшення сукупного попиту: збільшення державних закупівель; зменшення податків; зростання пропозиції грошей. Це зумовить збільшення попиту на товари та послуги за кожного даного рівня цін і перемістить криву AD праворуч.

Без втручання держави у довгостроковому періоді економіка може самостійно вийти зі спаду. З часом увялення людей, заробітна плата і ціни узгодяться і крива сукупної пропозиції переміститься праворуч. Нова крива сукупного попиту перетне довгострокову криву сукупної пропозиції в точці С. Рівень цін знижується до P_C , а виробництво повернеться до свого потенційного рівня Y_p (рис. 4.11).

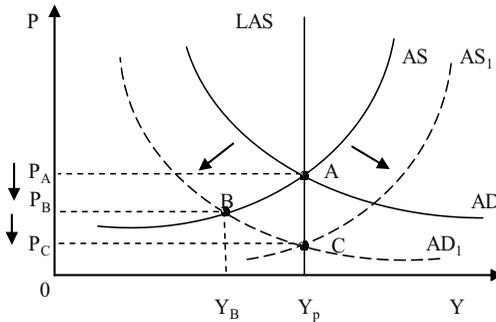

Рис. 4.11. Пристосування до шоку сукупного попиту

Шоки пропозиції – це різка зміна сукупної пропозиції: зміна цін на нафту, стихійні лиха, зміни в законодавстві тощо.

Зі зменшенням сукупної пропозиції у результаті зростання середніх витрат виробництва короткострокова крива сукупної пропозиції зсувається ліворуч. Обсяг виробництва падає (стагнація), рівень цін зростає (інфляція). В економіці спостерігається стагфляція (рис. 4.12).

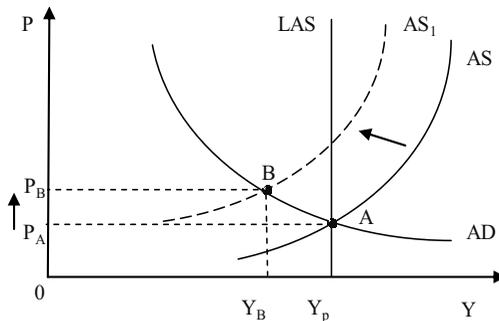

Рис. 4.12. Шок сукупної пропозиції

Економіка може вийти зі спаду самостійно, без втручання держави, після зміни уявлень людей, заробітної плати та цін. Низький рівень виробництва і високий рівень безробіття приведуть поступово до зниження витрат виробництва та зростання обсягів продукції.

З часом крива сукупної пропозиції повернеться в положення AS , рівень цін знизиться і виробництво наблизиться до потенційного рівня. Економіка повернеться до точки A , в якій крива сукупного попиту перетинає довгострокову криву сукупної пропозиції (рис. 4.13).

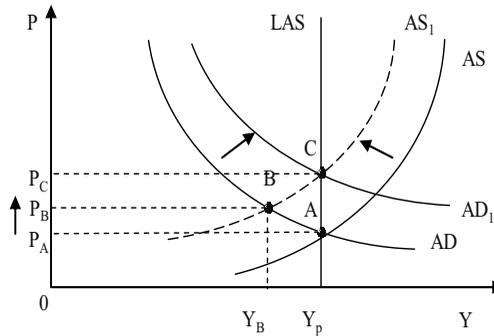

Рис. 4.13. Пристосування до шоку сукупної пропозиції

За зменшення сукупної пропозиції, держава може вплинути на чинники, які визначають криву сукупного попиту, для зсуву з AD в AD_1 . Економіка переміститься з точки A в точку C . Така політика підтримує рівень виробництва у короткостроковому періоді, але рівень цін поступово підвищується з P_1 в P_3 .

Основні терміни і поняття

Сукупний попит; крива сукупного попиту; зміна обсягу сукупного попиту; рівень цін; ефект багатства; ефект відсоткової ставки; ефект чистого експорту; сукупна пропозиція; сукупна пропозиція у довгостроковому періоді; сукупна пропозиція у короткостроковому періоді; зміна обсягу сукупної пропозиції; кейнсіанський відрізок кривої AS ; проміжний відрізок короткострокової кривої AS ; вертикальний відрізок кривої AS ; цінні та нецінні чинники сукупної пропозиції; природний рівень виробництва; “перегріта економіка”; модель $AD-AS$; “кейнсіанський хрест”; збурення сукупного попиту; збурення сукупної пропозиції; товарні запаси; стимулююча політика; стабілізація; ефект храповика.

Одноваріантні питання

1. Сукупний попит показує загальний обсяг товарів і послуг, який бажають придбати покупці за даного рівня цін.
Так Ні
2. Крива сукупного попиту має негативний нахил.
Так Ні
3. До сукупного попиту не включають витрати на амортизацію та чистий експорт.
Так Ні
4. Сукупний попит є сумою внутрішнього і зовнішнього попиту на вітчизняні товари та послуги.
Так Ні
5. Крива сукупного попиту має додатній нахил.
Так Ні
6. Форму кривої сукупного попиту можна пояснити ефектом доходу та ефектом заміщення.
Так Ні
7. Ефект Пігу полягає у тому, що зі зниженням цін споживачі відчують себе багатшими, що відповідно стимулює їх збільшувати видатки.
Так Ні
8. На ефекті відсоткової ставки наголосив М. Фрідман.
Так Ні
9. Криві сукупного попиту і сукупної пропозиції переміщуються під впливом нецінових чинників.
Так Ні
10. Високий рівень споживчої заборгованості стимулює ріст споживчих видатків і сукупного споживання.
Так Ні
11. Скорочення надлишкових виробничих потужностей уповільнює ріст попиту на капітал і, таким чином, знижує сукупний попит.
Так Ні
12. Збільшення споживчих витрат переміщує криву сукупного попиту вправо вгору.
Так Ні

13. Очікування інфляції завжди зрушує криву сукупного попиту вправо.

Так Ні

14. Для того, щоб зменшити рівень безробіття, держава часто намагається збільшити сукупний попит.

Так Ні

15. Не звертаючи увагу на сучасну економічну ситуацію, зростання сукупного попиту завжди породжуватиме нові робочі місця.

Так Ні

16. Сукупна пропозиція виражає загальну кількість товарів та послуг, яку пропонують виробники за даного рівня цін.

Так Ні

17. Монополізація ринку факторів виробництва може вплинути на витрати виробництва та на динаміку сукупної пропозиції.

Так Ні

18. Крива довгострокової пропозиції має додатній нахил.

Так Ні

19. Крива довгострокової сукупної пропозиції показує обсяг виробництва, який називають природним рівнем виробництва.

Так Ні

20. Проміжний відрізок кривої AS характеризується тим, що збільшення обсягу національного виробництва супроводжується зростанням цін.

Так Ні

21. Кейнсіанський відрізок кривої сукупної пропозиції показує обсяг національного виробництва, який називають природним рівнем виробництва.

Так Ні

22. Відповідно до класичної концепції, крива сукупної пропозиції за різних умов не може зрушитися ні вліво, ні вправо, вона представлена вертикальною лінією.

Так Ні

23. Змінні, які зі збільшенням обсягу національного виробництва сприяють або протидіють зростанню витрат на одиницю

продукції та підвищенню цін, називають ціновими чинниками сукупної пропозиції.

Так Ні

24. До інституційних чинників сукупної пропозиції відносять запровадження мита, структурні та природні умови.

Так Ні

25. Удосконалення технології виробництва зрушить криву сукупної пропозиції вліво.

Так Ні

26. Підвищення податкових ставок збільшить сукупну пропозицію у короткостроковому періоді.

Так Ні

27. Збільшення обсягу капіталу, яким володіє національна економіка, розширює обсяг національного продукту, а отже й сукупної пропозиції у довгостроковому періоді.

Так Ні

28. Ріст сукупної пропозиції збільшує рівноважний рівень виробництва.

Так Ні

29. Збурення пропозиції – це екзогенні події, що спричиняють раптові зміни у витратах виробництва.

Так Ні

30. Макрорівновага виникає за умови, коли сукупні видатки дорівнюють сукупним доходам.

Так Ні

31. Згідно кейнсіанського підходу макрорівновага може досягатися далеко ліворуч від природного обсягу виробництва і значна частка робочої сили буде вимушено бездіальною.

Так Ні

32. Згідно класичного підходу макроекономічна політика, спрямована на зміну сукупного попиту впливає на рівень безробіття та обсяг національного виробництва.

Так Ні

33. Підвищення сукупного попиту на класичному відрізку сукупної пропозиції зумовить підвищення рівня цін в економіці.

Так Ні

34. Підвищення ефективності національної економіки означає, що крива довгострокової сукупної пропозиції переміщується вліво.
Так Ні
35. На горизонтальному відрізку кривої сукупної пропозиції зрушення кривої сукупного попиту вправо не впливає на динаміку реального ВВП.
Так Ні
36. На вертикальному відрізку кривої сукупної пропозиції зрушення кривої сукупного попиту вліво впливає на рівень цін.
Так Ні
37. Зрушення кривої попиту вправо завжди призводить до інфляції.
Так Ні
38. Підвищення внутрішнього рівня цін (щодо світового) приводить до росту експорту й до зниження імпорту товарів і послуг.
Так Ні
39. Усі чинники, які змінюють природний рівень виробництва, переміщуватимуть криву довгострокової сукупної пропозиції вліво або вправо.
Так Ні
40. Ефект храповика зумовлений негнучкістю цін на товари та ресурси.
Так Ні
41. Економіку, що вийшла за природний рівень виробництва, називають “перегрітою”.
Так Ні
42. Стагфляція характеризується одночасним зростанням рівня цін в економіці та рівня безробіття.
Так Ні

Багатоваріантні питання

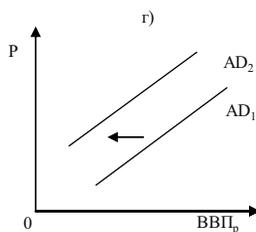
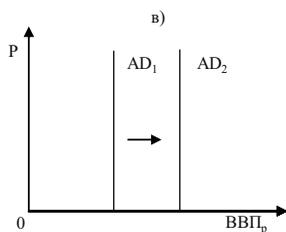
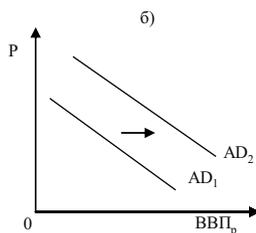
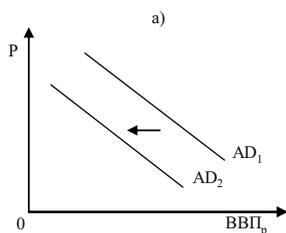
1. На відміну від класичних економістів, Дж. М. Кейнс стверджував, що:
а) принцип невтручання призведе до макрорівноваги;

-
- б) економіці приватного підприємництва властива нестабільність;
- в) ціна і заробітна плата є гнучкими;
- г) ринок здатний по своїй природі до самоврегулювання.
2. Домашні господарства і підприємства взаємодіють між собою за допомогою ринків:
- а) ресурсів і фінансового;
- б) товарного і грошового;
- в) ресурсів і товарного;
- г) праці і товарного.
3. У процесі економічного кругообігу підприємства виконують таку функцію:
- а) сплачують податки;
- б) постачають ресурси;
- в) купують ресурси;
- г) правильні відповіді (а) і (в).
4. У процесі економічного кругообігу домогосподарства виконують таку функцію:
- а) отримують податки;
- б) постачають ресурси;
- в) купують ресурси;
- г) виробляють товари та послуги.
5. За кейнсіанською теорією рівень випуску продукції і рівень зайнятості визначаються:
- а) рівнем сукупного попиту;
- б) пропозицією, яка визначає власний попит;
- в) економічною стабільністю, що підтримує повну зайнятість;
- г) гнучкістю співвідношення “ціна – заробітна плата”.
6. Сукупний попит – це:
- а) обсяг номінального ВВП, який макроекономічні суб’єкти мають бажання купити з метою задоволення своїх платоспроможних потреб;
- б) обсяг потенційного ВВП, який макроекономічні суб’єкти мають бажання купити з метою задоволення своїх платоспроможних потреб;

- в) обсяг номінального ЧНП, який економіка країни має бажання купити з метою експорту;
- г) обсяг реального ВВП, який макроекономічні суб'єкти мають бажання купити з метою задоволення своїх платоспроможних потреб.
7. Різниця між поняттями ринкового попиту та сукупного попиту полягає у тому, що:
- а) ринковий попит стосується усіх індивідів, а сукупний попит – ні;
- б) сукупний попит стосується окремого виду товару, а ринковий попит – ні;
- в) важелі впливу працюють через ринковий попит, а не через сукупний попит;
- г) сукупний попит стосується усіх товарів народного господарства, а ринковий попит – окремого виду товару.
8. Крива сукупного попиту відображає залежність між:
- а) рівнем цін і виробленим фактичним ВВП;
- б) рівнем цін та сукупними видатками на купівлю товарів та послуг;
- в) рівнем цін, який визначають покупці, і рівнем цін, що задовольняє продавців;
- г) обсягами виробленого і спожитого ВВП.
9. Спадний нахил кривої сукупного попиту не зумовлений:
- а) ефектом майна;
- б) ефектом Кейнса;
- в) ефектом доходу;
- г) ефектом обмінного курсу.
10. Складовими сукупного попиту є:
- а) споживчі, інвестиційні, державні видатки та чистий експорт;
- б) споживчі та державні видатки;
- в) заробітна плата, амортизація, змішаний дохід;
- г) матеріальні витрати підприємств.
11. Ціни впливають на сукупний попит:
- а) прямо;
- б) обернено;

- в) ціни не впливають на сукупний попит;
  - г) сукупний попит визначає ціну.
12. До цінових чинників сукупного попиту належать:
- а) ефект багатства, ефект Пігу, ефект відсоткової ставки;
  - б) зміна цін на ресурси;
  - в) доходи споживачів;
  - г) інфляційні очікування.
13. Ефект Пігу полягає у тому, що:
- а) нижчий рівень цін знижує відсоткові ставки, стимулює збільшення видатків на інвестиційні блага і розширює сукупний попит;
  - б) зі зниженням рівня цін споживачі відчують себе багатшими, що відповідно стимулює їх збільшувати видатки;
  - в) знецінення національної грошової одиниці стимулює експорт і стримує імпорт, що розширює чистий експорт, а отже і сукупний попит;
  - г) “дорогі гроші” ведуть до зменшення обсягів інвестицій, чистого експорту і споживання, а отже і сукупного попиту.
14. Ефект Кейнса полягає у тому, що:
- а) нижчий рівень цін знижує відсоткові ставки, стимулює збільшення видатків на інвестиційні блага і розширює сукупний попит;
  - б) зі зниженням рівня цін споживачі відчують себе багатшими, що відповідно стимулює їх збільшувати видатки;
  - в) знецінення національної грошової одиниці стимулює експорт і стримує імпорт, що розширює чистий експорт, а отже й сукупний попит;
  - г) “дорогі гроші” ведуть до зменшення обсягів інвестицій, чистого експорту і споживання, а отже і сукупного попиту.
15. До нецінових чинників сукупного попиту належать:
- а) зміни у продуктивності ресурсів;
  - б) ефект багатства;
  - в) зміни в економічній політиці;
  - г) ефект відсоткової ставки.

16. Різке падіння реальної вартості акцій, незалежно від рівня інших цін, може бути кращим прикладом:
- ефекту імпортних закупівель;
  - ефекту реальних касових залишків;
  - зміни у добробуті споживачів;
  - зміни у споживчій заборгованості.
17. Крива сукупного попиту зрушується вгору, якщо:
- знижується рівень цін;
  - зростає рівень цін;
  - збільшуються надлишкові виробничі потужності;
  - знижується валютний курс національної грошової одиниці.
18. В економіці у результаті поживлення, підприємства додатково наймають 3 млн. осіб. Яким чином це вплине на криву попиту?
- крива попиту зрушиться вправо;
  - крива попиту зрушиться вліво;
  - крива попиту залишиться незмінною;
  - усі відповіді неправильні.
19. З метою вирівняти бюджет уряд зменшує видатки на соціальне забезпечення на 10 %, видатки на освіту – на 20 %. Який з графіків ілюструє дану ситуацію?

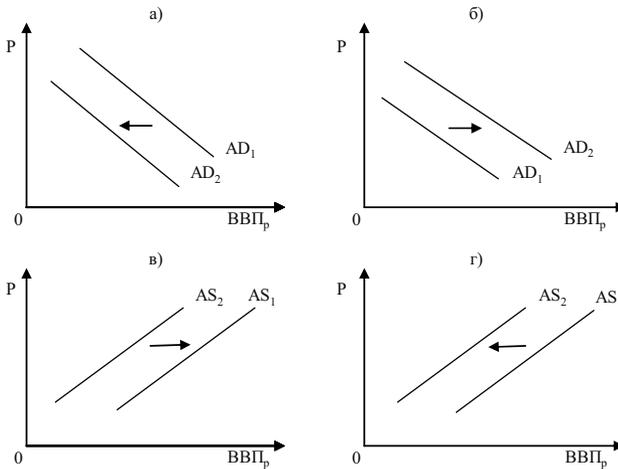

20. Зростання сукупних витрат у кейнсіанській моделі спричинить до зрушення кривої сукупного попиту:
- а) вправо на величину зростання сукупних витрат, помножену на значення мультиплікатора;
  - б) вправо на величину зростання сукупних витрат;
  - в) вліво на величину зростання сукупних витрат;
  - г) вліво на величину зростання сукупних витрат мінус обсяг трансфертів.
21. Закон Сея стверджує, що:
- а) збільшення цін веде до зростання пропозиції;
  - б) зміни попиту або пропозиції можуть призвести до досягнення відповідної точки рівноваги даного ринку;
  - в) пропозиція формує свій власний попит;
  - г) заробітна плата і ціни є негнучкими, що перешкоджає досягненню рівноважного стану ринку.
22. Сукупна пропозиція – це:
- а) обсяг потенційного ВВП, який економіка пропонує для експорту з метою отримання доходу;
  - б) обсяг номінального ЧНП, який економіка пропонує для продажу з метою отримання прибутку;
  - в) обсяг прогнозованого ВВП, який економіка планує виробити;
  - г) обсяг реального ВВП, який економіка пропонує для продажу з метою отримання прибутку.
23. Крива сукупної пропозиції відображає залежність між:
- а) рівнем цін і реальним ВВП;
  - б) рівнем цін і потенційним ВВП;
  - в) рівнем цін та сукупними витратами на товари та послуги;
  - г) виробленим і спожитим ВВП.
24. Зростаюча крива сукупної пропозиції відображає наступне:
- а) зростання витрат на збільшення використання виробничих потужностей;
  - б) збільшення виробництва знижує межі прибутку, що у свою чергу збільшує величину попиту;
  - в) для виробництва кожної додаткової одиниці продукції потрібно менше ресурсів;
  - г) усі відповіді правильні.

25. Який вплив на рівень інфляції та рівень безробіття матиме збільшення короткострокової сукупної пропозиції?
- а) інфляція зросте, а безробіття залишиться без змін;
  - б) інфляція і безробіття зменшаться;
  - в) інфляція залишиться без змін, а безробіття зросте;
  - г) інфляція зменшиться, а безробіття зросте.
26. До цінових чинників, які визначають нахил кривої короткострокової сукупної пропозиції не належить:
- а) залучення у виробництво додаткової робочої сили з нижчим рівнем кваліфікації;
  - б) екологічні нормативи та санкції;
  - в) додаткові витрати на підприємницьку діяльність;
  - г) розширення збуту на віддалених ринках.
27. До цінових чинників сукупної пропозиції належать:
- а) ефект відсоткової ставки;
  - б) зміна товарних цін;
  - в) зміна цін на ресурси;
  - г) ефект чистого експорту.
28. До нецінових чинників сукупної пропозиції належать:
- а) зміна цін на ресурси;
  - б) зміна у споживчих видатках;
  - в) податкова політика;
  - г) правильні відповіді (а) і (в).
29. Підвищення цін на ресурси зумовить зрушення кривої сукупної пропозиції:
- а) вправо на величину зростання витрат, помножену на значення мультиплікатора;
  - б) вправо на величину зростання сукупних витрат;
  - в) вліво на величину зростання витрат;
  - г) вліво на величину зростання сукупних витрат мінус обсяг трансфертів.
30. Посилення вимог держави до збереження навколишнього середовища викликає:
- а) зростання витрат виробництва на одиницю продукції і зрушення кривої сукупної пропозиції вправо;

- б) зростання витрат виробництва на одиницю продукції і зрушення кривої сукупної пропозиції вліво;
  - в) зниження витрат виробництва на одиницю продукції і зрушення кривої сукупного попиту вліво;
  - д) зниження витрат виробництва на одиницю продукції і зрушення кривої сукупного попиту вправо.
31. Якщо ріст реального обсягу виробництва не супроводжується ростом цін, то:
- а) короткострокова крива AS – горизонтальна лінія;
  - б) короткострокова крива AS – висхідна лінія;
  - в) короткострокова крива AS – вертикальна лінія;
  - г) короткострокова крива AS має негативний нахил.
32. Наступні параметри характеризують поточний стан економіки країни: швидко зростає інфляція (14 % на рік), рівень безробіття залишається стабільним (3,1 %), рівень реального ВВП є високим. Яка частина кривої сукупної пропозиції найбільше відповідає такому стану:
- а) кейнсіанський відрізок;
  - б) середній (проміжний) відрізок;
  - в) горизонтальний відрізок;
  - г) класичний відрізок.
33. Кейнсіанський відрізок відображає ситуацію, коли:
- а) економіка перебуває у стані повної зайнятості;
  - б) відбувається розширення виробництва з одночасним зростанням цін;
  - в) економіка перебуває у стані спаду і значна частка виробничих потужностей та робочої сили не використовується;
  - г) сукупна пропозиція не змінюється.
34. Проміжний відрізок характеризується:
- а) незмінним обсягом виробництва;
  - б) розширення обсягу виробництва за незмінних цін;
  - в) розширенням виробництва з одночасним зростанням цін;
  - г) зростанням обсягу попиту.

35. Рух економіки вправо уздовж горизонтальної ділянки кривої сукупної пропозиції супроводжується:
- а) зменшенням зайнятості;
  - б) збільшенням зайнятості;
  - в) зростанням цін;
  - г) зниженням цін.
36. Якщо ціни на імпортні товари зросли, то це викликано:
- а) скороченням сукупної пропозиції;
  - б) зростанням сукупної пропозиції;
  - в) зростанням сукупного попиту;
  - г) скороченням сукупного попиту.
37. Введення нових стандартів щодо охорони навколишнього середовища призвели до збільшення вартості автомобілів та вантажівок в середньому на 5%. Як ця ситуація вплине на криву пропозиції?
- а) крива пропозиції зрушиться вправо;
  - б) крива пропозиції зрушиться вліво;
  - в) крива пропозиції не змінить свого положення;
  - г) усі відповіді неправильні.
38. Якщо у національній економіці відбулося несприятливе збурення пропозиції, то:
- а) рівень цін підвищиться;
  - б) рівень цін знизиться;
  - в) крива сукупної пропозиції переміститься вправо;
  - г) крива сукупної пропозиції переміститься вліво.
39. В умовах повної зайнятості зростання сукупної пропозиції супроводжується:
- а) зменшенням безробіття;
  - б) збільшенням реального ВВП;
  - в) збільшенням номінального ВВП;
  - г) зниженням цін.
40. У результаті сприятливих погодних умов країна отримала найвищий урожай зернових за 10 років. Який з графіків ілюструє дану ситуацію?

41. Крива довгострокової сукупної пропозиції показує обсяг виробництва, який називають:
- оптимальним рівнем виробництва;
  - природним рівнем виробництва;
  - максимальним рівнем виробництва;
  - виробничою потужністю.
42. Збільшення сукупної пропозиції викличе:
- зниження рівня цін і реального обсягу ВВП;
  - зниження темпу зростання цін і збільшення реального обсягу ВВП;
  - підвищення рівня цін і обсягу ВВП у реальному вираженні;
  - зниження темпу зростання цін і реального обсягу ВВП.
43. Що з нижче наведеного найкраще свідчить про економічний розвиток?
- зміщення вправо кривої сукупної пропозиції у довгостроковому періоді;
  - зміщення вліво кривої сукупної пропозиції у короткостроковому періоді;
  - зміщення вліво кривої виробничих можливостей;
  - зміщення вправо кривої сукупного попиту.

44. В умовах макрорівноваги:
- а) величина сукупного попиту дорівнює величині сукупної пропозиції;
  - б) рівноважний рівень цін та рівень обсягів виробництва є стабільними;
  - в) прагнення як продавця, так і покупця є задоволеними;
  - г) усі відповіді правильні.
45. Ефект реальної рівноваги має місце тоді, коли:
- а) ціни знижуються, вартість готівки у вашому розпорядженні зменшується, тому ви намагаєтеся більше витратити;
  - б) ціни знижуються, вартість готівки у вашому розпорядженні збільшується, тому ви намагаєтеся більше витратити;
  - в) ціни зростають, готівка у вашому розпорядженні коштує менше, тому ви витратите більше;
  - г) ціни зростають, готівка у вашому розпорядженні коштує більше, тому ви будете купувати менше.
46. Якщо фактичний обсяг ВВП менше рівноважного, то виробники:
- а) скорочують виробничі запаси й розширюють виробництво товарів та послуг;
  - б) збільшують виробничі запаси й розширюють виробництво;
  - в) скорочують і виробничі запаси, і виробництво;
  - г) збільшують виробничі запаси та скорочують виробництво.
47. Якщо національна економіка досягла повної зайнятості, а обсяг сукупного попиту зростає, то це означає, що в економіці:
- а) дефляційний розрив;
  - б) інфляційний розрив;
  - в) розвивається стагфляція;
  - г) рівень цін знижується.
48. Якщо обсяг рівноважного ВВП виявляється більше його потенційного рівня, то:
- а) рівень цін підвищиться;
  - б) рівень безробіття зросте;
  - в) з'явиться дефляційний розрив;
  - г) автоматично збільшиться сукупна пропозиція.

49. Ефект храповика базується на положенні, що:
- а) поведінку виробників та споживачів важко передбачити;
  - б) зниження відсоткової ставки зумовлює збільшення обсягу інвестицій;
  - в) багато цін на товари й ресурси є негнучкими;
  - г) усі відповіді правильні.
50. Згідно з класичною моделлю сукупної пропозиції, зменшення сукупного попиту зумовлює:
- а) зниження прибутковості;
  - б) зниження цін;
  - в) підвищення прибутковості;
  - г) зниження цін і зайнятості.
51. Згідно з кейнсіанською моделлю сукупної пропозиції, зменшення сукупного попиту викликає:
- а) зниження заробітної плати;
  - б) зниження цін за незмінної заробітної плати;
  - в) зменшення прибутковості;
  - г) правильні відповіді (б) і (в).
52. Якщо рівновага порушилася падінням сукупного попиту, то її відновлення у короткостроковому періоді здійснюється на умовах:
- а) зниження заробітної плати;
  - б) зниження цін і заробітної плати;
  - в) зниження цін за незмінної заробітної плати;
  - г) усі відповіді неправильні.
53. Якщо після падіння сукупного попиту і цін, заробітна плата знизилася пропорційно, то рівновага відновиться на умовах:
- а) повної зайнятості;
  - б) неповної зайнятості;
  - в) досягнення потенційного ВВП;
  - г) правильні відповіді (а) і (в).
54. Результати зрушення кривої сукупного попиту вліво й вправо однакові, якщо це зрушення відбувається на:
- а) горизонтальному відрізку кривої сукупної пропозиції;

- б) вертикальному відрізку кривої сукупної пропозиції;
в) проміжному відрізку кривої сукупної пропозиції;
г) етапі, коли економіка перебуває у стані рецесії.
55. Якщо рівень цін зростає, а виробництво зменшується, то це викликано зрушенням:
а) кривої сукупного попиту вправо;
б) кривої сукупного попиту вліво;
в) кривої сукупної пропозиції вліво;
г) кривої сукупної пропозиції вправо.
56. Економіку, що вийшла за природний рівень виробництва називають:
а) відкритою;
б) ринковою;
в) “перегрітою”;
г) традиційною.
57. Крива сукупного попиту у відкритій економіці переміщується вправо, якщо:
а) курс національної валюти знижується;
б) рівень цін підвищується;
в) рівень цін знижується;
г) темпи економічного зростання у торговельних партнерів спадають.

Проблемні ситуації

Ситуація 1.

Студент стверджує: “Якщо ми перебуваємо у стані спаду, продовжуючи якомога довше підвищувати сукупний попит, ми можемо добитися повної зайнятості без збільшення рівня інфляції.”
Дайте оцінку правильності цього твердження.

Ситуація 2.

Уряд стимулює виробництво аграрної продукції шляхом надання їй виробникам субсидій. Як це вплине на рівновагу на ринку сільськогосподарської продукції?

Ситуація 3.

Політики говорять, що спостереження Дж. М. Кейнса про те, що заробітна плата та ціни є негнучкими пояснює, чому наша економіка є здатною пристосовуватися до довготривалої рівноваги після спаду економічного попиту. Дайте оцінку правильності цього твердження.

Ситуація 4.

Інфляція та дефляція боргу впливають на сукупний попит внаслідок того, що рівень цін змінюється, але їх відносять до нецінових чинників сукупного попиту. Чому?

Ситуація 5.

Чи містить ринкова економіка певні властиві їй механізми саморегулювання, які допомагають досягти і втримати високий рівень виробництва при повній трудовій зайнятості?

Приклади розв'язку задач*Задача 1.*

У таблицю включені нецінові чинники, які впливають на динаміку основних компонентів AD:

Чинники	Компонент AD	Зміна
1. Збільшення населення	споживання	збільшення через зростання чисельності споживачів
2. Скорочення пропозиції грошей		
3. Підвищення індивідуальних податків		
4. Очікувана рецесія в інших країнах		
5. Підвищення цін на житлові будинки		
6. Очікувана рецесія в економіці		

Заповніть таблицю. У другому стовпчику вкажіть відповідний компонент AD, у третій – характеристика його зміни.

Розв'язок

Компоненти AD та характеристика його зміни:

Чинники	Компонент AD	Зміна
1. Збільшення населення	споживання	збільшення через зростання чисельності споживачів
2. Скорочення пропозиції грошей	інвестиції	зменшення через підвищення ставки відсотка
3. Підвищення індивідуальних податків	споживання	зменшення через скорочення використовуваного доходу
4. Очікувана рецесія в інших країнах	інвестиції	зменшення через зниження прибутку на експортному ринку
5. Підвищення цін на житлові будинки	споживання	збільшення через збільшення багатства (реальних касових залишків)
6. Очікувана рецесія в економіці	інвестиції	зменшення через зниження прибутку всередині країни

Задача 2.

Визначте реакцію на кожну з описаних нижче подій в сенсі зсуву чи переміщення вздовж кривих сукупного попиту чи сукупної пропозиції, а також вплив події на короткотерміновий рівень цін та короткотерміновий реальний національний обсяг випуску. Зсув кривої позначайте літерою Z, а переміщення вздовж кривої – літерою P, зростання цін або виробництва позначається знаком ↑, зменшення – знаком ↓.

Події	AD	AS	ВВП _p	P	Безробіття
1. Зростання продуктивності праці внаслідок введення технологічних змін					
2. Зростання цін на засоби виробництва					
3. Стрибокподібне збільшення інвестицій, при умові наявності певної кількості незайнятих ресурсів					
4. Значне зменшення витрат на інвестування					

Розв'язок

Події	AD	AS	ВВП _р	P	Безробіття
1. Зростання продуктивності праці внаслідок введення технологічних змін	П	З	↑	↓	↓
2. Зростання цін на засоби виробництва	П	З	↓	↑	↑
3. Стрибокподібне збільшення інвестицій, при умові наявності певної кількості незайнятих ресурсів	З	П	↑	↑	↓
4. Значне зменшення витрат на інвестування	З	П	↓	↓	↑

Задача 3.

Природний обсяг виробництва становить 700 одиниць, криву AD описує рівняння $Y = 1500 - 20P$. Через певний проміжок часу природний обсяг виробництва збільшився на 25 %, а рівняння сукупного попиту набуло вигляду: $Y = 2375 - 30P$.

На скільки відсотків за цей період змінився рівноважний рівень цін?

Розв'язок

1. Визначимо рівноважний рівень цін у базовому періоді:

$$700 = 1500 - 20P;$$

$$-800 = -20P;$$

$$P_0 = 40 \text{ грн.}$$

2. Визначимо рівноважний рівень цін у звітному періоді:

$$700 \cdot 1,25 = 875 \text{ од.};$$

$$875 = 2375 - 30P;$$

$$-1500 = -30P;$$

$$P_1 = 50 \text{ грн.}$$

3. Темп приросту цін обчислюється за формулою:

$$T_{\text{пр}} = \frac{P_1 - P_0}{P_0} \cdot 100\% = \frac{50 - 40}{40} \cdot 100\% = 25\%.$$

Задача 4.

Економіка країни у 2008 р. характеризується такими витратами (млрд. грн.): $C = 20 + 0,8(Y - T + TR)$; $I = 30 + 0,1Y$; $G = 40$; $T = 270$; $TR = 10$; $NE = 10 - 0,04Y$.

Визначити обсяг ВВП (Y) за витратами.

Розв'язок

Обсяг ВВП за витратами визначається за формулою:

$$\text{ВВП} = Y = C + I + G + \text{NE};$$

$$Y = 20 + 0,8(Y - 40 + 10) + 30 + 0,1Y + 40 + 10 - 0,04Y;$$

$$Y = 20 + 0,8Y - 32 + 8 + 30 + 0,1Y + 40 + 10 - 0,04Y;$$

$$Y - 0,8Y - 0,1Y + 0,04Y = 20 - 32 + 8 + 30 + 40 + 10;$$

$$0,14Y = 76;$$

$$Y = 76 / 0,14 = 542,8 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 5.

За наведеними даними (млрд. грн.) розрахуйте рівноважний ВВП за витратами для країни у 2007 р.: $C = 300 + 0,7(Y - T - \text{TR})$; $I = 250 + 0,15Y$; $G = 500$; $\text{EX} = 150$; $\text{IM} = 125$; $T = 270$; $\text{TR} = 60$.

У 2008 р. планується збільшити державні закупівлі до 700 млрд. грн., податки – до 350, трансферти – до 100, імпорт – до 175 млрд. грн.

Визначте, до яких наслідків призведуть ці заходи держави. Як зміниться величина ВВП і рівень цін в умовах пожвавлення економіки?

Розв'язок

Обсяг ВВП за витратами визначається за формулою:

$$\text{ВВП} = Y = C + I + G + \text{NE}.$$

а) ВВП для 2007 р.:

$$Y = 300 + 0,7(Y - 270 + 60) + 250 + 0,15Y + 500 + (150 - 125);$$

$$0,15Y = 300 - 189 + 42 + 250 + 500 + 25;$$

$$Y = 6187 \text{ млрд. грн.}$$

б) ВВП у 2008 р.:

$$Y = 300 + 0,7(Y - 350 + 100) + 250 + 0,15Y + 700 + (150 - 175);$$

$$0,15Y = 1050;$$

$$Y = 7000 \text{ млрд. грн.}$$

Номінальний обсяг ВВП у 2008 р. збільшується на 813 млрд. грн. (7000 – 6187).

В умовах пожвавлення економіки країни це призведе до зростання рівня цін.

Задача 6.

У країні реальний ВВП становить 1200 млрд. грн. Ставка податків дорівнює 20% ВВП. Функція споживчих витрат має вигляд:

$C = 140 + 0,8(Y - T)$. Обсяг інвестицій дорівнює 190 млрд. грн., чистий експорт – 10 млрд. грн.

Визначте рівноважний обсяг державних закупівель.

Розв'язок

$$Y = C + I + G + NE;$$

$$G = Y - C - I - NE;$$

$$G = 1200 - (140 + 0,8 \cdot (1200 - 0,8 \cdot 0,2 \cdot 1200)) - 190 - 10;$$

$$G = 1200 - 140 - 960 + 192 - 190 - 10;$$

$$G = 92 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 7.

В економіці країни величина споживчих витрат на початку року становила 120 млрд. грн. Річний темп зростання споживчих витрат дорівнював 4%. Обсяг державних закупівель фіксований і дорівнює 38 млрд. грн. Функція інвестиційних витрат залежно від відсоткової

ставки має вигляд: $I = 15 + \frac{100}{r}$.

Розрахуйте ВВП на кінець року, якщо відсоткова ставка дорівнює 20%, а чистий експорт складає – 2 млрд. грн.

Розв'язок

Обсяг споживчих витрат на кінець року дорівнює:

$$C = 120 + 120 \cdot 0,04 = 124,8 \text{ млрд. грн.};$$

$$I = 15 + 100 / 20 = 20 \text{ млрд. грн.}$$

Обсяг ВВП на кінець року дорівнює:

$$\text{ВВП} = Y = C + I + G + NE;$$

$$Y = 124,8 + 20 + 38 - 2 = 18,8 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 8.

Початково економіка знаходиться у стані довгострокової рівноваги і характеризується такими показниками: довгострокова крива AS вертикальна на рівні $Y = 2800$ млн. грн., короткострокова крива AS горизонтальна на рівні $P = 1$, а крива AD задана рівнянням $Y = 3,5 M / P$, де $M = 800$ млн. грн. Відбувся несприятливий шок пропозиції, внаслідок чого ціни зросли до рівня 1,4, а потенційний рівень випуску знизився до рівня 2500 млн. грн.

Визначити:

1. Нові рівноважні значення Y і P у короткостроковому і довгостроковому періодах, якщо уряд і Національний банк не втручаються в економіку, тобто крива AD залишається на попередньому рівні.

2. Якщо Національний банк проводить стабілізаційну політику, яку додаткову кількість грошей він має випустити в обіг для того, щоб короткострокова рівновага була на рівні $Y = 2800$ млн. грн.?

Розв'язок

1. Початкова рівновага встановиться на рівні $Y = 2800$, $P = 1$, тобто в точці A , де перетинаються криві AD , AS_k , AS_d (рис. 4.14).

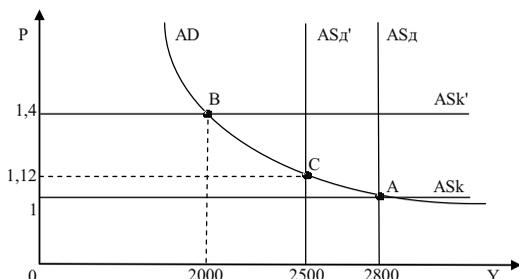

Рис. 4.14. Рівноважні значення Y і P у короткостроковому і довгостроковому періодах

Після шоку і зміщення цін до рівня 1,4, короткострокова крива AS_k зміститься вгору, а короткострокова рівновага встановиться у точці B , де перетинаються AD і нова крива сукупної пропозиції AS_k' .

Координати точки B : $Y = 3,5 \cdot (800 / 1,4) = 2000$ млн. грн.

Таким чином, координати короткострокової рівноваги в економіці, що відповідає точці B , становлять ($Y = 2000$; $P = 1,4$).

Довгострокова рівновага встановиться в точці C після зміщення кривої AS_d' до рівня випуску $Y = 2500$ млн. грн.

Координати точки C : $2500 = 3,5 \cdot (800 / P) \Rightarrow P = 1,12$.

2. Внаслідок здійснення стабілізаційної політики Національного банку пропозиція грошей зросте, що графічно відображається зміщенням кривої AD праворуч (діє неціновий чинник сукупного попиту) до перетину її з попередньою кривою AS ($Y = 2800$).

Для визначення кількості грошей, необхідних для проведення монетарної політики, підставимо у рівняння кривої AD початкове значення потенційного випуску 2 800 млн. грн. та нове значення цін $P = 1,4$:

$$2\,800 = 3,5 \cdot (M / 1,4) \Rightarrow M = 1\,120;$$

$$\Delta M = 1\,120 - 800 = 320 \text{ млн. грн.}$$

Таким чином, для того, щоб короткострокова рівновага встановилася на рівні випуску $Y = 2\,800$ млн. грн., Національний банк має випустити в обіг 320 млн. грн.

Задачі

Задача 1.

Природний обсяг виробництва становить 800 одиниць, криву AD описує рівняння $Y = 1\,700 - 15P$. Через певний проміжок часу природний обсяг виробництва збільшився на 30 %, а рівняння сукупного попиту набуло вигляду: $Y = 2\,540 - 20P$.

На скільки відсотків за цей період змінився рівноважний рівень цін?

Задача 2.

Економіка країни характеризується такими видами витрат (млрд. грн.): $C = 45 + 0,7(Y - T + TR)$; $I = 23 + 0,12Y$; $G = 55$; $NE = 20 - 0,06Y$; $T = 150$; $TR = 10$.

Визначити обсяг ВВП (Y) за витратами.

Задача 3.

Побудуйте модель AD-AS і визначте графічним методом рівноважний обсяг реального ВВП і рівень цін, якщо динаміка сукупного попиту за визначений період характеризується такими даними (ВВП – у млрд. грн., рівень цін – в одиницях):

AD	500	1 000	1 500	2 000	2 500	3 000
P	1,4	1,0	0,7	0,5	0,3	0,28

Динаміка AS визначається такими показниками:

AS	500	1 000	1 500	2 000	2 500	3 000
P	0,45	0,76	1,11	1,52	1,98	2,5

Задача 4.

Економіка країни перебуває у стані довгострокової рівноваги, за якої реальний ВВП дорівнює потенційному і становить 500 млрд. грн., а рівень цін – 1,5.

До яких наслідків призведе різке зменшення ВВП до 420 млрд. грн. при незмінному сукупному попиті? (При розв'язанні цієї задачі скористайтеся моделлю AD – AS).

Задача 5.

Номинальний ВВП країни у 2008 р. становить 220 млрд. грн., споживчі витрати складають 56 % ВВП, внутрішні валові інвестиції – 14 %, чистий експорт – 2 % ВВП.

Розрахуйте обсяг державних закупівель товарів та послуг у грошовому виразі.

Задача 6.

Економіка країни характеризується такими показниками (млрд. грн.): $Y = 240$; $C = 40 + 0,75(Y - T)$; $T = 40$; $I = 35$; $G = 50$; $NE = 8$.

Розрахуйте обсяг AD, який у грошовій формі визначається сукупними витратами (AE).

Задача 7.

Національна економіка перебуває у стані довгострокової рівноваги і крива довгострокової сукупної пропозиції є вертикальною лінією на рівні $Y = 6600$ млн. грн. Крива короткострокової сукупної пропозиції є горизонтальною на рівні $P = 1,0$. Криву AD описує рівняння $Y = 5,5 M / P$.

Внаслідок дії зовнішніх чинників відбулося несприятливе збурення сукупної пропозиції і рівень цін підвищився до 1,5. Якщо Національний банк не втручається в економіку і крива AD не переміщується, то яким буде нове рівноважне значення Y у короткостроковому періоді?

Задача 8.

Природний обсяг виробництва становить 8000 одиниць, криву AD описує рівняння $Y = 8200 - 2P$. Через певний проміжок часу природний обсяг виробництва збільшився на 50 %, а рівняння сукупного попиту набуло вигляду: $Y = 12350 - 2P$.

На скільки відсотків змінився рівноважний рівень цін за даний період?

Задача 9.

Економіку описують наступні рівняння: $C = 160 + 0,8(Y - T)$;
 $I = 100 - 500r$; $M^D = (0,5Y - 50/r)P$.

Державні видатки становлять 400 млрд. грн., номінальна пропозиція грошей дорівнює 600 млрд. грн., рівень цін – 1, а податки – 200 млрд. грн.

Визначте рівноважну відсоткову ставку та рівень доходу.

Задача 10.

У таблиці представлені три варіанти функції AD:

Рівень цін, грн.	Реальний обсяг ВВП, млрд. грн.		
	(1)	(2)	(3)
250	1 400	1 900	400
225	1 500	2 000	500
200	1 600	2 100	600
175	1 700	2 200	700
150	1 800	2 300	800
125	1 900	2 400	900
100	2 000	2 500	1 000

Побудуйте криві сукупного попиту AD_1 , AD_2 і AD_3 відповідно до представлених трьох варіантів.

Визначте рівноважний обсяг ВВП і рівноважний рівень цін для кожного із трьох варіантів.

Задача 11.

На рис. 4.15 зображена крива AD:

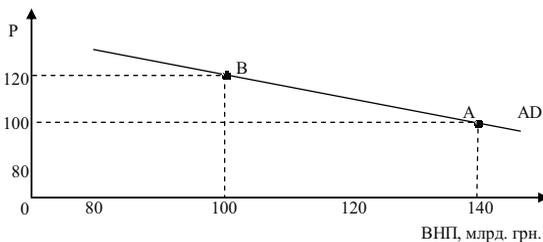

Рис. 4.15. Крива сукупного попиту

Визначити:

1. Якщо крива сукупної пропозиції представлена вертикальною лінією при рівні реального ВВП у 140 млрд. грн., чому дорівнює рівноважний рівень цін?

2. Якщо крива сукупної пропозиції представлена горизонтальною лінією при рівні цін 120, чому дорівнює рівноважний ВВП?

3. Якщо функція сукупної пропозиції має вигляд: $P = -40 + Q$ (де P – рівень цін, а Q – реальний обсяг ВВП), то чому дорівнює реальний обсяг продукту і рівень цін?

Задача 12.

У таблиці наведені дані, що характеризують криву AS:

Рівень цін, грн.	Реальний ВВП, млрд. грн.
250	2 000
225	2 000
200	1 900
175	1 700
150	1 400
125	1 000
125	500
125	0

Визначити:

1. В яких межах змінюється обсяг реального ВВП на кейнсіанському відрізку кривої сукупної пропозиції?

2. В яких межах змінюється рівень цін і обсяг реального ВВП на класичному відрізку кривої сукупної пропозиції?

3. В яких межах змінюється обсяг реального ВВП на проміжному відрізку кривої сукупної пропозиції?

4. Побудуйте криву сукупної пропозиції.

Задача 13.

На рис. 4.16 зображені шість кривих AD й крива AS.

Визначити:

1. Динаміку сукупного попиту, коли його крива зрушується з положення AD_1 у положення AD_2 ; з положення AD_3 у положення AD_4 ; з положення AD_5 у положення AD_6 .

2. Як вплине переміщення кривої AD_1 у положення AD_2 на динаміку реального ВВП і рівень цін?

3. Як вплине переміщення кривої AD_3 у положення AD_4 на динаміку реального ВВП і рівень цін?

4. Як вплине переміщення кривої AD_5 у положення AD_6 на динаміку реального ВВП і рівень цін?

5. Як зміниться сукупний попит, якщо крива AD на графіку буде переміщатися вліво?

6. Якщо крива AD зрушується вліво, то як вплине зміна сукупного попиту на динаміку ВВП і рівень цін?

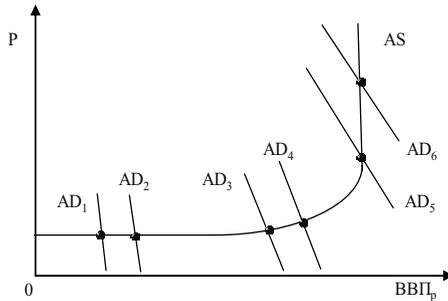

Рис. 4.16. Криві сукупного попиту та сукупної пропозиції

Задача 14.

На рис. 4.17 зображені три криві AD й дві криві AS :

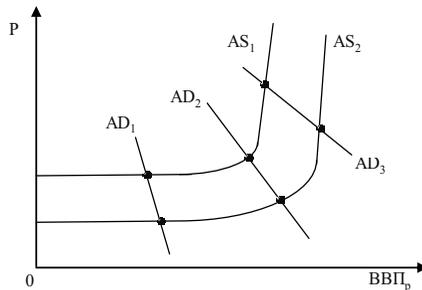

Рис. 14.7. Криві сукупного попиту та сукупної пропозиції

1. Як зміниться сукупна пропозиція, якщо крива AS зрушиться вправо (з положення AS_1 у положення AS_2)?

2. Ціни на товари гнучкі (еластичні як вбік підвищення, так і вбік зниження). Яким чином зрушення кривої сукупної пропозиції AS_1 у положення AS_2 вплине на рівень цін і реальний обсяг ВВП при кожному рівні сукупного попиту (AD_1, AD_2, AD_3)?

3. Ціни на товари не виявляють тенденції до зниження (нееластичні в бік зниження). Яким чином зрушення кривої сукупної пропозиції AS_1 у положення AS_2 вплине на рівень цін і реальний обсяг ВВП при кожному рівні сукупного попиту (AD_1, AD_2, AD_3)?

4. Якщо крива AS_2 зрушується в положення AS_1 , то як зміняться: а) сукупна пропозиція; б) рівень цін; в) реальний обсяг ВВП при кожному рівні сукупного попиту (AD_1, AD_2, AD_3)?

Задача 15.

На рис. 4.18 зображені криві AD і AS:

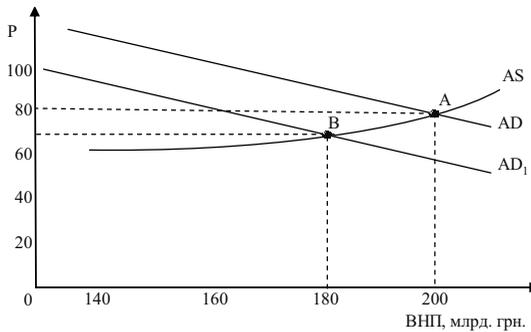

Рис. 4.18. Криві сукупного попиту та сукупної пропозиції

Крива AD зрушується вліво.

Визначити:

1. Як вплине зрушення кривої попиту вліво на рівень цін? На скільки зміниться загальний рівень цін?

2. Як вплине зрушення кривої попиту вліво на рівень реального ВВП? На скільки зміниться його обсяг?

3. Якщо продуктивність в економіці зменшиться на 50 %, як це вплине на криву сукупної пропозиції?

Задача 16.

Довгострокова крива сукупної пропозиції (AS) подана як $Y = 2000$ млрд. грн., короткострокова крива AS – горизонтальна на рівні $P = 1,0$. Крива сукупного попиту (AD) задана рівнянням $Y = 2,0 \cdot M / P$, $M^S = 1000$ млрд. грн. У результаті цінового шоку короткострокова крива AS зрушилася до рівня $P = 1,25$.

1. Визначити координати точки короткострокової рівноваги в економіці, що встановилася після шоку?
2. На скільки Національний банк повинен збільшити пропозицію грошей, щоб відновити вихідний рівень випуску в економіці?

Теми рефератів

1. Сукупний попит та його складові.
2. Сукупна пропозиція та чинники, що впливають на неї.
3. Рівновага на товарному ринку.
4. Вплив внутрішніх та зовнішніх чинників на товарний ринок.
5. Взаємозв'язок олігополії та товарного ринку.
6. Особливості функціонування товарного ринку в Україні.

Методичні поради щодо розв'язання завдань та підготовки рефератів містяться у літературних джерелах: 9; 11; 17; 30; 34; 38; 40; 42, які рекомендуються для самостійного вивчення.

РОЗДІЛ 5. РИНОК ГРОШЕЙ

Навчальні цілі

1. Усвідомити сутність грошей і їх функції.
2. З'ясувати різні способи виміру грошової маси.
3. Виявити чинники, що здійснюють вплив на попит на грошовому ринку.
4. Зрозуміти, яким чином ринок грошей досягає рівноважного стану.

Основні теоретичні підходи

Під **ринком грошей** в макроекономіці розуміється сукупність відносин між банківською системою, що створює всезагальні платіжні засоби – гроші, і “публікою”, що пред’являє попит на них. До “публіки” належать всі економічні суб’єкти, крім банків.

Гроші – загальний еквівалент вартості товарів та послуг.

Грошова система – це форма організації грошового обігу, яка історично та законодавчо утворилася у кожній країні.

Грошовий обіг – це безперервний рух грошей, які виконують функції засобу обігу і платежу, а також обслуговують кругообіг товарів та послуг.

Елементами грошової системи є: грошова одиниця; масштаб цін; емісійна система; форми грошей; інститути грошової системи; валютний паритет.

Еволюція грошей:

1. *Товарні еквіваленти* – товар, з натуральною формою якого пов’язана його суспільна функція загального еквівалента.

2. *Золоті та срібні монети* – повноцінні монети із золота або срібла, які виконують усі функції грошей (кредитні гроші можуть вільно обмінюватися на грошовий метал).

3. *Білонні монети* – неповноцінна розмінна монета, номінальна вартість якої перевищує вартість вміщеного в неї металу та витрат на її чеканку.

4. *Паперові гроші* – грошові знаки, що випускаються державним казначейством для покриття фінансових потреб держави, що

проявляються в дефіциті державного бюджету і забезпечені певною купівельною спроможністю.

5. *Кредитні гроші* – знаки вартості, які виникли на основі заміщення майнових зобов'язань правових осіб і держави.

У процесі розвитку ринкового господарства, на основі ускладнення зв'язків між його суб'єктами і розширення тимчасових кордонів між виробництвом і реалізацією товарів та послуг, розповсюдженою формою стають кредитні гроші.

Видами кредитних грошей є:

Вексель – боргове зобов'язання позичальника кредитору про виплату боргу у визначений строк.

Депозитні гроші – система спеціальних розрахунків між банками на основі банківських переказів з одного рахунку на інший.

Банкнота (банківський білет) – грошові знаки, які випущені емісійними банками. У сучасних банкнотах відсутня власна внутрішня вартість.

Електронні гроші – система банківських розрахунків за допомогою ЕОМ.

Сучасний грошовий обіг – сукупність грошових засобів, які виступають у двох формах: *готівковій* і *безготівковій*. За обсягом готівкові гроші значно поступаються грошовим засобам, що знаходяться на рахунках (банкноти й розмінна монета в сучасних умовах складають приблизно 10 % усіх грошових засобів).

Сукупність загальноприйнятих засобів платежу, що випущені банківською системою і обертаються в економіці, має назву **грошової маси**. Для кількісного виміру грошової маси використовується показник рівня ліквідності активів.

Ліквідність будь-якого майна безпосередньо пов'язана з його втратами при обміні на будь-яке інше майно або послуги. Тобто **ліквідність** – це здатність будь-яких активів виступати як засіб оплати угод або без втрат перетворюватися у цей засіб. Абсолютно ліквідним є майно, втрати якого при перетворенні на інше майно становлять нуль. Готівкові гроші є абсолютно ліквідними, тому що на них можна швидко і без втрат придбати будь-який інший актив.

Структура і розміщення грошової маси залежить від таких чинників, як розвиток фінансової системи країни, схильність населення до поточного споживання і заощадження доходів в інститутах фінансової системи, структура депозитів і ліквідних

активів (інструментів) фінансового ринку, рівень прибутковості та оподаткування ліквідних фінансових інструментів, рівень життя та ступінь багатства населення тощо.

Основними параметрами грошового ринку є *грошова пропозиція* і *грошовий попит*. Вони являють собою реальну грошову масу і обчислюються на основі ділення номінальної грошової маси (M) на ціни за формулами: пропозиція – $M^S = (M / P)^S$, попит – $M^D = (M / P)^D$. Крім того, важливим параметром грошового ринку є ціна грошей, тобто відсоткова ставка.

Грошова пропозиція складається з різних форм грошових активів. Залежно від рівня ліквідності всі вони об'єднуються зростаючим підсумком в окремі грошові агрегати.

Грошові агрегати – це особливе поєднання ліквідних фінансових активів, які є альтернативними вимірниками обсягу та структури грошової маси. Під ліквідністю розуміється можливість використання певного активу в ролі засобу обігу (чи платежу) і одночасно його здатність зберігати свою вартість. Саме єдність цих двох властивостей є істотною для розуміння ліквідності. Недостатність визначення ліквідності лише як здатності якогось активу виконувати функцію засобу обігу (чи дехто пише про здатність швидко перетворюватись на готівку) є неповним, що добре помітно в умовах високої інфляції, коли окремим платіжним засобам починають віддавати перевагу перед знеціненими кредитно-паперовими грошима.

Поняття “грошовий агрегат” досить точно відбиває сутність явища. Багато з його складових (наприклад, чек, сертифікат чи кредитна картка) нині не можуть самі по собі розцінюватись як гроші, але вони виконують якусь із функцій або підфункцій грошей, відіграють їх роль, залучаються і агрегуються грошима у свій рух як окремі елементи. Склад і кількість використовуваних агрегатів визначається, насамперед, особливостями фінансової системи і різниться залежно від країни.

Згідно класифікації, грошові агрегати визначаються таким чином:

1. *Грошовий агрегат M_0* – гроші поза банківською системою (паперові та металеві гроші, що перебувають в обігу).

2. *Грошовий агрегат M_1* – готівка та депозити до запитання, чекові депозити.

3. *Грошовий агрегат M_2* – готівка, нечекові депозити, дрібні строкові вклади. Це загальна грошова маса в обігу.

4. *Грошовий агрегат M_3* – агрегований показник, що визначає всю сукупність грошових коштів, які знаходяться в обігу. Він складається з готівки поза банківською системою, коштів на поточних рахунках, строкових депозитів, коштів клієнтів за трастовими операціями банків.

Незалежно від їхньої структури, грошові агрегати різняться між собою ступенем ліквідності, швидкістю обігу, функціональною роллю в економіці, участю в інфляції.

Грошова пропозиція не залежить від відсоткової ставки і може змінюватися Національним банком згідно з цілями монетарної політики. Тому в графічній моделі грошової пропозиції її крива набирає вигляду вертикальної лінії.

Складнішою категорією є грошовий попит, який складається з двох елементів: попит на гроші для угод (транзакційний попит) – M^{D1} і попит на гроші як активи (спекулятивний попит) – M^{D2} .

Попит на гроші для угод впливає з їх функції платіжного засобу. Тому його величина прямо залежить від реального доходу. Звідси впливає функція попиту на гроші для угод:

$$M^{D1} = k \cdot Y,$$

де k – коефіцієнт чутливості грошового попиту до зміни доходу, який показує, на скільки грошових одиниць змінюється грошовий попит при зміні доходу на одну грошову одиницю.

Отже, попит на гроші для угод також не залежить від відсоткової ставки. Тому в графічній моделі крива цього попиту набирає вигляду вертикальної лінії.

Попит на гроші як активи впливає з їх функції як засобу зберігання вартості. Щоб зрозуміти від чого залежить цей попит, слід розглянути два альтернативні варіанти зберігання вартості: 1) у формі грошей; 2) у формі облігацій, які належать до негрошових активів.

Порівнюючи ці два види активів, потрібно враховувати їхні переваги й недоліки. Перевагою грошей як засобу зберігання вартості є висока ліквідність, але вони не приносять дохід їх власникам. Переваги облігацій полягають у тому, що вони приносять дохід у формі відсотків, але мають низьку ліквідність.

Для вирішення альтернативи у якій формі зберігати вартість, власники портфеля фінансових активів враховують відсоткову ставку. Вона визначає, з одного боку, рівень доходу від облігацій, а з іншого – втрати доходу від зберігання вартості у формі грошей

на відміну від її зберігання у формі облігацій. Величина цих втрат є альтернативною вартістю зберігання грошей.

Чим вища відсоткова ставка, тим більші втрати від зберігання вартості у формі грошей, тим менший попит на гроші і більший – на облігації. Це свідчить про те, що попит на гроші як активи перебуває в оберненій залежності від відсоткової ставки. Тому на графіку крива цього попиту набирає вигляду від’ємно похилої лінії. Це дає підстави визначити функцію попиту на гроші як активи за такою формулою:

$$M^{D2} = -h \cdot n,$$

де h – коефіцієнт чутливості грошового попиту до зміни відсоткової ставки, який показує, на скільки грошових одиниць змінюється грошовий попит при зміні відсоткової ставки на один пункт.

Таким чином, сукупний попит – це реальна грошова маса, яка необхідна економічним суб’єктам як активи та для оплати угод. Підсумовуючи попередній аналіз, функцію грошового попиту можна записати так:

$$M^D = L(Y, n) = k \cdot Y - h \cdot n.$$

Звідси зміна грошового попиту визначається за формулою:

$$\Delta M^D = k \cdot \Delta Y - h \cdot \Delta n.$$

Спираючись на визначення грошової пропозиції і грошового попиту, можна побудувати графічну модель грошового ринку (рис. 5.1).

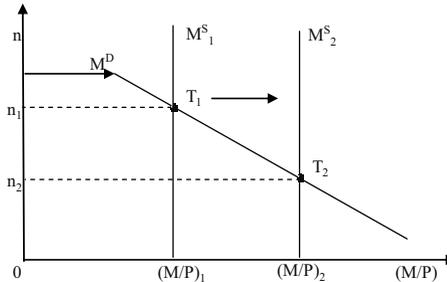

Рис. 5.1. Модель грошового ринку

На рис. 5.1 похила лінія M^D – крива сукупного грошового попиту. Її особливість полягає в тому, що вона зміщена вправо від вертикальної осі на певну відстань (див. стрілку). Таке зміщення

відображає величину попиту на гроші для угод, який не залежить від відсоткової ставки. Завдяки цьому крива M^D набуває здатності відображати весь грошовий попит. Вертикальна лінія M_1^S – початкова крива грошової пропозиції. Перетин кривих M^D і M_1^S у точці T_1 свідчить про початкову рівновагу на грошовому ринку за рівноважної відсоткової ставки на рівні i_1 .

Якщо припустити, що Національний банк збільшив грошову пропозицію, то її крива зміститься в положення M_2^S . За даної відсоткової ставки рівновага порушується: $M_2^S > M^D$. Але ринок тяжіє до рівноваги. Механізм відновлення рівноваги буде таким:

1. Перевищення пропозиції над попитом викликає появу надлишкових грошей, які спрямовуються на придбання облігацій.

2. Надлишкові гроші збільшують попит на облігації, що підвищує їх ціну.

3. Зростання цін на облігації викликає зниження відсоткової ставки, що впливає з її формули:

$$i = \frac{\text{Відсотковий дохід}}{\text{Ціна облігації}} \cdot 100\%,$$

де відсотковий дохід є фіксованою величиною. Тому в разі зростання цін на облігації відсоткова ставка падає. На рис. 5.1 вона зменшиться до n_2 , що збільшить грошовий попит до рівня грошової пропозиції і врівноважить грошовий ринок.

Національний банк регулює грошову пропозицію через комерційні банки. Щоб зрозуміти роль комерційних банків у формуванні грошової пропозиції, слід враховувати, що вони виконують дві основні функції: 1) залучення грошей на депозит; 2) надання позик та здійснення інвестицій.

Кошти, залучені на депозит, формують **загальні резерви банківської системи (TR)**, які розподіляються на дві частини за формулою: $TR = LR + ER$.

LR – обов'язкові резерви. Їх величина визначається згідно з нормою обов'язкового резервування (lr), рівень якої регламентується Національним банком відносно депозитів (D). Звідси обов'язкові резерви визначаються за формулою: $LR = lr \cdot D$.

ER – надлишкові резерви, які обчислюються як різниця між загальними резервами (залученими депозитами) й обов'язковими резервами: $ER = TR - LR$ або $ER = D - LR$. Надлишкові резерви

використовуються для проведення комерційними банками активних операцій: надання позик та здійснення інвестицій.

Головна особливість комерційних банків полягає в тому, що, залучаючи початково на депозит певні кошти, вони завдяки кредитуванню та інвестуванню набувають здатності створювати нові депозити. Це означає, що між початковим приростом депозитів ($\Delta \bar{D}$) і новоствореними депозитами існує не проста, а примножена, тобто мультиплікативна, залежність.

Механізм примноження депозитів можна розглянути за допомогою таблиці:

Банки	Приріст депозитів	Приріст обов'язкових резервів	Приріст позик
Банк № 1	100	20	80
Банк № 2	80	16	64
Банк № 3	64	12,8	51,2
...	–	–	–
Інші банки	256	51,2	204,8
Всього	500	100	400

У наведеній таблиці ми виходимо з припущення, що комерційні банки тримають резерви у точній відповідності з резервними вимогами, тобто згідно з нормою обов'язкового резервування, яка дорівнює 20 %, а надлишкові резерви використовуються лише для надання позик.

Припустимо, що банк № 1 залучив на депозит 100 грн. нових грошей за рахунок дисконтної позики Національного банку. Із цієї суми він 20 грн. відрахує в обов'язкові резерви. Решта 80 грн. – це надлишкові резерви. Оскільки вони не приносять доходу (відсотків), то банк використовує їх для надання позик і у такий спосіб він втрачає свої надлишкові резерви. Позичальник кладе отримані кошти (80 грн.) на свій рахунок у банку № 2, внаслідок чого на цю суму збільшуються його депозити (загальні резерви). Це означає, що до початкової суми депозитів 100 грн. банк № 1 додав 80 грн. депозитів на рахунок банку № 2. Тому сукупна сума грошей становить тепер 180 грн., з яких 80 грн. – це новостворені гроші.

Банк № 2, у свою чергу, розподіляє приріст депозитів (загальних резервів) за аналогічною схемою, унаслідок чого він створює 64 грн. нових депозитів на рахунок банку № 3. Оскільки у кожного

наступного банку приріст депозитів зменшується порівняно з попереднім, то процес багаторазового розширення банківських депозитів має певну межу. Для банківської системи в цілому створення депозитів припиняється тільки тоді, коли надлишкові резерви будуть вичерпані $ER = 0$.

Здатність банківської системи примножувати початковий приріст депозитів визначається депозитним мультиплікатором μ_d . Він перебуває в оберненій залежності від резервної норми і визначається за формулою:

$$\mu_d = \frac{1}{r}$$

де r резервна норма (загальна), яка визначається за формулою: $r = (LR + ER) / D$. Оскільки в нашому прикладі $ER = 0$, то резервна норма дорівнює нормі обов'язкового резервування: $r = lr = 20\%$. Це означає, що депозитний мультиплікатор дорівнює $5 : (1 / 20) \cdot 100$. Звідси можна визначити приріст депозитів:

$$\Delta D = \Delta \bar{D} \cdot \mu_d, \quad \Delta D = 100 \cdot 5 = 500 \text{ грн.}$$

Усі перелічені висновки спиралися на припущення, що комерційні банки точно дотримуються резервних вимог, тобто $r = lr$. Проте в окремих ситуаціях з метою підвищення рівня своєї ліквідності банки можуть тримати невикористаними і деяку частину надлишкових резервів. За таких умов загальна резервна норма збільшується до $r = lr + er$, де er – норма надлишкових резервів ($er = ER / D$). Унаслідок цього депозитний мультиплікатор зменшується. Припустимо, що $er = 5\%$. Тоді r збільшиться до 25% , а депозитний мультиплікатор зменшиться до $4 / (1 / 25) \cdot 100$. За таких умов приріст депозитів становитиме 400 грн. ($100 \cdot 4$).

Приріст депозитів збільшує грошову пропозицію. Проте зв'язок між ними може бути різним. Якщо приріст депозитів банківської системи започатковується за рахунок грошової емісії (дисконтних позик Національного банку або продажу йому державних цінних паперів), то грошова пропозиція збільшується адекватно збільшенню депозитів: $\Delta M^S = \Delta D = \bar{D} \cdot \mu_d$. Але приріст депозитів банківської системи може забезпечуватися і приватним сектором (домогосподарства, підприємства). Найбільш типове джерело початкового приросту депозитів – вклади населення. У цьому разі депозити збільшуються за звичайною формулою ($\Delta D = \bar{D} \cdot \mu_d$). Проте приріст грошової пропозиції (новостворені гроші) буде меншим на

величину початкового приросту депозитів, оскільки його було забезпечено за рахунок перетворення наявної в обігу готівки у безготівкові гроші: $\Delta M^S = \Delta D - \Delta \bar{D}$. Якщо замість ΔD підставити $\Delta \bar{D} \cdot \mu_d$, то приріст грошової пропозиції, викликаний вкладами приватного сектора, визначиться за формулою: $\Delta M^S = \Delta \bar{D} \cdot (\mu_d - 1)$.

Досі ми розглядали спрощену модель грошової пропозиції, яка складається лише із банківських депозитів, тобто $M^S = D$. Насправді грошова пропозиція, крім банківських депозитів, включає також готівку:

$$M^S = CU + D,$$

де CU – готівкові гроші.

Повна модель грошової пропозиції відрізняється від спрощеної не лише змістом. Вона породжує також два канали вилучень з грошей, що надходять до комерційних банків: 1) виплата позичальникам частини коштів у формі готівки; 2) відрахування в резерви такої частини коштів, яка необхідна для підтримання депозитів. За цих умов грошова пропозиція змінюється в інший спосіб:

$$\Delta M^S = \Delta H \cdot \mu_m,$$

де H – грошова база (гроші підвищеної ефективності). Вона складається з готівкових грошей та загальних банківських резервів: $H = CU + TR$; μ_m – грошовий мультиплікатор, який визначається за формулою:

$$\mu_m = \frac{1 + cr}{rr + cr},$$

де cr – коефіцієнт готівки, який відображає відношення готівки до депозитів $cr = CU / D$.

Грошово-кредитне регулювання економіки здійснює Національний банк з допомогою монетарної політики. Теоретичною базою монетарної політики слугує монетаристська теорія, в основі якої лежить кількісне рівняння обміну: $M \cdot V = P \cdot Q$.

Згідно з монетаристською теорією, швидкість обертання грошей (V) є стабільною, а можливі її зміни можна легко передбачити. За цих умов держава, регулюючи грошову масу (M), може цілеспрямовано впливати на номінальний ВВП, тобто на добуток $P \cdot Q$. Спираючись на це положення, М. Фрідмен, який є засновником монетаристської теорії, запропонував установити “монетарне правило”, за яким грошова маса має щорічно збільшуватися тими самими темпами, що й темпи приросту реального ВВП.

Монетариська теорія істотно відрізняється від кейнсіанської щодо тлумачення передатного механізму, на основі якого монетарна політика впливає на економіку. У кейнсіанців цей механізм передбачає вплив грошової маси на відсоткову ставку та інвестиції, які у підсумку змінюють реальний ВВП. У монетаристів передатний механізм простіший. Схематично він виглядає так:

$$\uparrow M \rightarrow \uparrow AD \rightarrow \uparrow P \cdot Q.$$

Як видно зі схеми, грошова маса впливає не лише на інвестиції, а й на всі компоненти сукупного попиту. При цьому згідно з монетариською теорією вплив сукупного попиту на реальний ВВП забезпечується лише у короткостроковому періоді, а у довгостроковому він викликає лише зростання цін.

Прихильники монетаризму вважають гроші головним засобом регулювання економіки, а фіскальну політику неефективною. Це пояснюється тим, що стимулююча фіскальна політика, яка породжує бюджетний дефіцит і використовує для його фінансування державні позики, підвищує відсоткову ставку і викликає ефект витіснення інвестицій, внаслідок чого її вплив на економіку вважається несуттєвим.

Основні терміни і поняття

Гроші; функції грошей; грошові агрегати; банківські гроші; банківські резерви; грошова маса; грошова база; грошовий мультиплікатор; ліквідність; номінальна ставка відсотка; реальна ставка відсотка; реальні касові залишки; кількісна концепція грошей; рівняння Фішера; теорія переваги ліквідності; трансакційний мотив попиту на гроші; мотив обережності; спекулятивний мотив; операційний попит на гроші; попит на гроші як актив; пропозиція грошей; грошова база; грошовий мультиплікатор; коефіцієнт депонування; норма резервування; обов'язкові резерви; надлишкові резерви; короткострокова і довгострокова криві пропозиції грошей; облікова ставка; ринок цінних паперів; облігація; акція; курсова (ринкова) ціна облігації; фондовий ринок; фондова біржа; монетарна політика; знаряддя монетарної політики; Національний банк; інструменти Національного банку.

Одноваріантні питання

1. Використання бартеру незручно через необхідність одночасного узгодження потреб сторін, що здійснюють обмін.
Так Ні
2. Грошова система – це спосіб організації грошового обігу, закріплений законом.
Так Ні
3. Фінансовий ринок, на якому купують і продають довгострокові боргові зобов'язання та акції, називають грошовим ринком.
Так Ні
4. Товарні гроші не мають внутрішньої вартості.
Так Ні
5. Функція грошей як міра вартості полягає у визначенні ціни всіх інших товарів і послуг.
Так Ні
6. Цінність грошей перебуває у зворотній залежності від рівня цін.
Так Ні
7. Якщо рівень цін на товари й послуги скоротиться на 50 %, то цінність грошей зменшиться вдвічі.
Так Ні
8. Показники загальної кількості грошей у національній економіці називають грошовими агрегатами.
Так Ні
9. Готівка, що входить до складу M_1 , складається з монет і паперових грошей.
Так Ні
10. M_2 перевищує M_1 на величину ощадних вкладів і дрібних строкових вкладів.
Так Ні
11. M_2 менше, ніж M_3 на величину дрібних строкових вкладів.
Так Ні

-
12. Грошова база містить у собі готівку поза банками та банківські резерви, що зберігаються у Національному банку.
- Так Ні
13. Зі зменшенням номінального ВВП попит на гроші для операцій збільшується.
- Так Ні
14. Збільшення рівня цін за інших рівних умов викликає зростання попиту на гроші для угод.
- Так Ні
15. Якщо номінальний обсяг ВВП дорівнює 2 000 млрд. грн., а попит на гроші для угод становить 5 000 млрд. грн., то в середньому кожна гривня обертається 4 рази на рік.
- Так Ні
16. Попит на гроші з боку активів перебуває в прямій залежності від величини відсоткової ставки.
- Так Ні
17. Попит на гроші з боку активів перебуває у зворотній залежності від номінального обсягу ВВП.
- Так Ні
18. Важливим компонентом сучасної грошової системи є золотий вміст грошової одиниці.
- Так Ні
19. Чим вища відсоткова ставка, тим менший попит на гроші як актив.
- Так Ні
20. Номінальна відсоткова ставка дорівнює сумі реальної відсоткової ставки та темпу інфляції.
- Так Ні
21. На величину грошового мультиплікатора не впливає величина наднормативних резервів.
- Так Ні
22. Збільшення грошової маси за повної зайнятості зумовлює інфляцію.
- Так Ні

23. Збільшення пропозиції грошей призводить до зрушення кривої сукупної пропозиції вправо.
Так Ні
24. Державну інституцію, яка відповідає за пропозицію грошей у країні називають казначейством.
Так Ні
25. Резерви комерційного банку у Національному банку – це активи Національного банку.
Так Ні
26. Політика “дорогих грошей” стимулює ділову активність у національній економіці.
Так Ні
27. Політика “дешевих грошей” стимулює зростання сукупного попиту у національній економіці.
Так Ні
28. Операції на відкритому ринку, що збільшують пропозицію грошей, передбачають продаж Національним банком цінних паперів.
Так Ні
29. За норми резервування у 100 % простий депозитний мультиплікатор дорівнює нулю.
Так Ні
30. Створення грошей банківською системою підвищує ліквідність економіки, але не збільшує багатства суспільства.
Так Ні
31. Зменшення коефіцієнта депонування грошей зменшує пропозицію грошей.
Так Ні
32. Зростання відкритості національної економіки та процеси глобалізації зменшують цілі монетарної політики держави.
Так Ні
33. Банки, що працюють на основі часткового резервування, вразливі до, так званої, банківської паніки.
Так Ні
34. Частина депозитів, котру банки зберігають у Національному банку, називають фактичними резервами.
Так Ні

Багатоваріантні питання

1. Недоліком бартеру є те, що він:
  - а) малоефективний внаслідок високих витрат, пов'язаних з необхідністю знаходження суб'єктів, готових обміняти потрібні продавцеві товари на ті, які в нього є;
  - б) незручний;
  - в) перешкоджав розвитку суспільного поділу праці;
  - г) усі відповіді правильні.
2. Фінансовий ринок складається з:
  - а) ринку грошей та цінних паперів;
  - б) ринку валют;
  - в) ринку валют, грошей і цінних паперів;
  - г) ринку послуг.
3. Яка ознака не характеризує сучасні грошові системи країн?
  - а) хронічне знецінення грошей;
  - б) офіційне визначення золотого вмісту грошової одиниці;
  - в) широкий розвиток безготівкового обігу і скорочення обігу готівки;
  - г) зростання ролі держави у стабілізації грошового обігу.
4. Гроші служать:
  - а) засобом обігу;
  - б) засобом збереження цінності;
  - в) одиницею виміру;
  - г) усі відповіді правильні.
5. Під ліквідністю розуміють здатність:
  - а) фінансового активу бути безумовним і нічим не обмеженим засобом платежу без зміни його номінальної вартості;
  - б) фінансового активу бути безумовним і нічим не обмеженим засобом платежу зі зміною його номінальної вартості;
  - в) грошей перетворюватися на фінансові активи;
  - г) грошей перетворюватися у цінні папери.
6. Найвищу ліквідність мають:
  - а) цінні папери;
  - б) готівка;

- в) майно;
г) усі відповіді правильні.
7. Розходження між грошима й “майже грошима” полягає в тому, що:
- а) гроші на відміну від “майже грошей” можна витратити безпосередньо;
  - б) “майже гроші” містять у собі депозити на банківських рахунках, тоді як гроші не включають їх;
  - в) гроші обертаються швидше, ніж “майже гроші”;
  - г) “майже гроші” – це нерозмінні паперові гроші, на відміну від грошей.
8. Що з перерахованого нижче не можна віднести до “майже грошей”?
- а) ощадні вклади;
  - б) великі строкові вклади;
  - в) кредитні картки;
  - г) короткострокові державні цінні папери.
9. Емісія готівкових грошей – це:
- а) продаж Національним банком цінних паперів;
  - б) одержання Національним банком траншу від МВФ;
  - в) випуск Національним банком в обіг грошей;
  - г) кредитування Національним банком комерційних банків.
10. Грошовий агрегат M_1 включає:
- а) готівку;
  - б) облігації державної позики;
  - в) поточні рахунки в банку;
  - г) правильні відповіді (а) і (в).
11. Грошовий агрегат M_1 визначається за формулою:
- а) $M_0 +$ поточні депозити;
  - б) $M_0 +$ строкові депозити;
  - в) $M_2 -$ строкові депозити;
  - г) $M_0 +$ розрахункові рахунки.

12. Що із наведеного нижче не включають в агрегат M_2 ?
- а) готівкові гроші поза банками;
  - б) строкові депозити;
  - в) кошти на розрахункових рахунках;
  - г) кошти клієнтів за трастовими операціями банків.
13. Великі строкові вклади включаються до складу:
- а) агрегату M_1 ;
  - б) агрегату M_2 ;
  - в) агрегату M_3 ;
  - г) агрегату M_2 і M_3 .
14. Грошова база – це:
- а) сума готівкових грошей та обов'язкових резервів;
  - б) відношення готівкових грошей до безстрокових депозитів;
  - в) відношення обов'язкових та надлишкових резервів комерційних банків до залучених ними депозитів;
  - г) сума готівкових грошей та безстрокових депозитів.
15. Активи банку – це:
- а) готівкові гроші, акції та вклади до запитання;
  - б) готівкові гроші, власність і резерви;
  - в) готівкові гроші, власність і акції;
  - г) внески до запитання, акції та резерви.
16. Яке з наведених тверджень є неправильним?
- а) фактичні резерви комерційного банку дорівнюють надлишковим резервам плюс обов'язкові резерви;
  - б) банківські активи плюс власний капітал дорівнюють зобов'язанням;
  - в) власний капітал дорівнює різниці між сумами активів і зобов'язань;
  - г) окремих комерційний банк може надавати позики обсягом, який дорівнює величині надлишкових резервів.
17. На скільки надлишкові кошти комерційних банків менші за їх пасиви?
- а) на розмір їх власного капіталу;

- б) на обсяг обов'язкових резервів;
  - в) на обсяг власних коштів та обов'язкових резервів;
  - г) на суму депозитів.
18. Як визначаються розміри обов'язкових резервів комерційних банків?
- а) у відсотках до їх власних коштів;
  - б) у відсотках до залучених ними коштів;
  - в) в абсолютних величинах їх власних коштів;
  - г) в абсолютних величинах залучених ними коштів.
19. Попит на гроші складається з:
- а) тільки попиту на гроші для операцій купівлі-продажу і платежу;
  - б) лише з попиту на гроші для зберігання багатства безпосередньо у ліквідній формі;
  - в) попиту на гроші для угод та попиту на гроші як актив;
  - г) усі відповіді неправильні.
20. Поняття “попит на гроші” означає:
- а) бажання тримати цінні папери, які при необхідності можуть бути легко перетворені у гроші за фіксованою ціною;
  - б) суму грошей, що підприємці хотіли б використати для надання кредиту при даній відсотковій ставці;
  - в) попит на гроші з боку активів;
  - г) сума попиту на гроші для угод і попиту на гроші з боку активів.
21. Трансакційний мотив попиту на гроші полягає в тому, що економічні суб'єкти бажають мати запас грошей:
- а) для здійснення поточних платежів, щоб підтримати на належному рівні своє особисте і виробниче споживання;
  - б) для того, щоб у будь-який час мати можливість задовольнити свої непередбачувані потреби чи скористатися перевагами несподіваних можливостей;
  - в) щоб за сприятливих умов перетворити їх у високодохідні фінансові інструменти, а при погіршенні цих умов і появи загрози зниження дохідності та ризику збитковості перетворити їх у грошову форму;
  - г) усі відповіді неправильні.

22. Попит на гроші з боку активів пред'являється у зв'язку з тим, що гроші є:
- а) коштами обігу;
  - б) одиницею виміру;
  - в) засобом збереження цінності;
  - г) усі відповіді правильні.
23. Спекулятивний мотив попиту на гроші полягає в тому, що економічні суб'єкти бажають мати запас грошей:
- а) для здійснення поточних платежів, щоб підтримати на належному рівні своє особисте і виробниче споживання;
  - б) щоб за сприятливих умов перетворити їх у високодохідні фінансові інструменти, а при погіршенні цих умов і появи загрози зниження дохідності та ризику збитковості перетворити їх у грошову форму;
  - в) щоб у будь-який час мати можливість задовольнити свої не передбачувані потреби чи скористатися перевагами несподіваних можливостей;
  - г) усі відповіді неправильні.
24. Як впливає мотив обережності на попит на гроші як актив та спекуляції?
- а) не пов'язано;
  - б) прямо;
  - в) обернено;
  - г) впливають тільки на попит на гроші для угод.
25. Попит на гроші як актив залежить від:
- а) мотиву обережності;
  - б) мотиву спекуляції;
  - в) ставки відсотка;
  - г) усі відповіді правильні.
26. Попит на гроші для угод залежить від:
- а) відсоткової ставки комерційних банків;
  - б) реального валового внутрішнього продукту, швидкості обертання грошей;
  - в) кількості готівкових грошей поза банками;
  - г) грошового мультиплікатора.

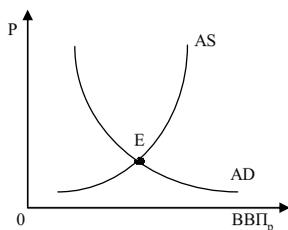
27. Рівняння обігу І. Фішера:
- а) $M \cdot Q = P \cdot Y$;
  - б) $M \cdot P = Y$;
  - в) $M \cdot V = P \cdot Q$;
  - г) $M \cdot Q = P \cdot V$.
28. Якщо номінальний обсяг ВВП скоротиться, то:
- а) зросте попит на гроші для угод і загальний попит на гроші;
  - б) зменшиться попит на гроші для угод і загальний попит на гроші;
  - в) зросте попит на гроші для угод, але скоротиться загальний попит на гроші;
  - г) зменшиться попит на гроші для угод, але зросте загальний попит на гроші.
29. Попит на гроші для угод збільшується:
- а) у міру збільшення обсягу номінального ВВП;
  - б) у міру зменшення обсягу номінального ВВП;
  - в) при збільшенні відсоткової ставки;
  - г) при зниженні відсоткової ставки.
30. Попит на гроші як активи залежить від:
- а) відсоткової ставки комерційних банків;
  - б) норми резервів комерційного банку;
  - в) загального обсягу грошової маси;
  - г) коефіцієнта депонування.
31. Монетариська функція попиту на гроші:
- а) враховує вплив інфляції;
  - б) залежить від реального доходу по облігаціях;
  - в) залежить від величини сукупного багатства;
  - г) усі відповіді правильні.
32. Яке із наведених положень є правильним?
- а) відсоткова ставка обернено впливає на попит на гроші як активи;
  - б) відсоткова ставка прямо впливає на попит на гроші як активи;
  - в) відсоткова ставка прямо впливає на грошову пропозицію;
  - г) усі відповіді правильні.

33. Припустимо, що попит на гроші для угод становить 10 % номінального обсягу ВВП, пропозиція грошей дорівнює 450 млрд. грн., а попит на гроші з боку активів показаний у таблиці:

Відсоткова ставка, %	Попит з боку активів, млрд. грн.	Відсоткова ставка, %	Попит з боку активів, млрд. грн.
14	100	12	200
13	150	11	250

Якщо номінальний обсяг ВВП дорівнює 3000 млрд. грн., то рівноважна відсоткова ставка складе:

- а) 11 %;
 б) 12 %;
 в) 13 %;
 г) 14 %.
34. Пропозиція грошей представлена:
- а) готівкою та обов'язковими банківськими резервами;
 б) готівкою та чековими депозитами;
 в) готівкою та надлишковими резервами;
 г) готівкою та великими строковими внесками.
35. Якщо законодавчим чином буде встановлений граничний рівень відсоткової ставки нижче рівноважного рівня, то:
- а) обсяг попиту на гроші буде більше, ніж обсяг пропозиції грошей;
 б) обсяг попиту на гроші буде менше, ніж обсяг пропозиції грошей;
 в) обсяг пропозиції грошей буде зростати, а обсяг попиту на гроші буде зменшуватися;
 г) обсяг попиту на гроші буде зростати, а обсяг пропозиції грошей буде зменшуватися.
36. На графіку наведені криві сукупного попиту та сукупної пропозиції. Як зміниться положення кривих, якщо збільшиться пропозиція грошей? Чи зменшиться пропозиція грошей?

- а) крива сукупного попиту зрушиться вліво, а крива сукупного попиту зрушиться вправо;
б) крива сукупного попиту зрушиться вправо, а крива сукупного попиту зрушиться вліво;
в) крива сукупного попиту зрушиться вправо, а крива сукупного попиту залишиться незмінною;
г) в обох випадках криві сукупного попиту не змінять свого положення.
37. Національний банк не виконує такої функції:
а) емісія грошових знаків;
б) зберігання золотовалютних резервів;
в) надання кредитів населенню;
г) надання кредитів комерційним банкам.
38. Загальна грошова маса зростає кожного разу, коли комерційні банки:
а) збільшують свої вклади у Національному банку;
б) вилучають частину своїх грошей у Національному банку;
в) зменшують свої зобов'язання за поточними рахунками, сплачуючи готівку чи безготівкові гроші по внесках;
г) збільшують обсяги позик, які надаються населенню.
39. Комерційний банк може створювати безготівкові гроші у межах:
а) своїх надлишкових резервів;
б) своїх загальних резервів;
в) своїх депозитів;
г) своєї готівки у касі.

40. Простий грошовий мультиплікатор розраховується як:
- а) відношення готівкових грошей до безготівкових;
  - б) відношення норми обов'язкових резервів до норми депонування;
  - в) як відношення одиниці до норми обов'язкових резервів;
  - г) як відношення M_1 до M_0 .
41. Як зміна норми обов'язкових резервів впливає на грошовий мультиплікатор?
- а) прямо;
  - б) обернено;
  - в) зміна обов'язкових резервів не впливає на грошовий мультиплікатор;
  - г) усі відповіді неправильні.
42. Грошовий мультиплікатор визначається за формулою:
- а) $\mu_m = (1 + rr) / (cr + rr)$;
  - б) $\mu_m = (1 + cr) / (cr + rr)$;
  - в) $\mu_m = (1 - cr) / (cr + rr)$;
  - г) $\mu_m = (1 - rr) / (cr + rr)$.
43. Якщо грошова база подвоїлась і розмір грошового мультиплікатора збільшився у два рази, то пропозиція грошей:
- а) не змінилася;
  - б) зросла вдвічі;
  - в) зросла у чотири рази;
  - г) зросла, але менше ніж у два рази.
44. Якщо сукупність усіх комерційних банків надає гроші у позику, створюючи поточні рахунки, то пропозиція грошей:
- а) зростає на величину більшу, ніж загальна сума депозитів;
  - б) не змінюється;
  - в) зменшується на загальну величину готівкових грошей та банківських депозитів;
  - г) збільшується на величину меншу, ніж загальна сума депозитів.
45. Надлишкові резерви комерційного банку – це:
- а) різниця між активами і пасивами банку;

- б) різниця між сумою фактичних резервів і сумою обов'язкових резервів;
в) різниця між грошовими агрегатами M_2 і M_1 ;
г) різниця між активами і власним капіталом банку.
46. Норма обов'язкових резервів запроваджується як засіб:
а) зниження рівня інфляції;
б) економічного зростання країни;
в) обмеження грошової маси;
г) активізації іноземних інвестицій.
47. Якщо норма обов'язкових резервів комерційного банку становить 20 %, то величина депозитного мультиплікатора дорівнює:
а) 0;
б) 1;
в) 5;
г) 20.
48. У національній економіці пропозиція грошей не залежить від:
а) депозитів скарбниці;
б) готівки;
в) чекових внесків;
г) грошового мультиплікатора.
49. Якщо на грошовому ринку попит збільшився за сталої пропозиції, то:
а) знизиться номінальна відсоткова ставка;
б) зросте номінальна відсоткова ставка;
в) знизяться ціни на облігації;
г) правильні відповіді (б) і (в).
50. Якщо на грошовому ринку збільшилася пропозиція за незмінного попиту, то:
а) знизяться ціни на облігації;
б) знизиться номінальна відсоткова ставка;
в) зросте номінальна відсоткова ставка;
г) правильні відповіді (а) і (б).

51. Якщо пропозиція грошей і рівень цін постійні, то у разі збільшення доходу:
- а) попит на гроші та відсоткова ставка збільшаться;
  - б) попит на гроші збільшиться, а відсоткова ставка знизиться;
  - в) попит на гроші і а відсоткова ставка зростуть;
  - г) попит на гроші та відсоткова ставка зменшаться.
52. Яке твердження правильне?
- а) з підвищенням відсоткової ставки попит на гроші для операцій збільшується;
  - б) зі зниженням відсоткової ставки попит на гроші для операцій зменшується;
  - в) зі зменшенням номінального ВВП попит на гроші для операцій зменшується;
  - г) зі збільшенням номінального ВВП попит на гроші для операцій зменшується.
53. Зі зниженням реальної відсоткової ставки:
- а) попит на гроші для операцій збільшиться, а сукупний попит на гроші не зміниться;
  - б) попит на гроші для операцій зменшиться, а сукупний попит на гроші збільшиться;
  - в) попит на гроші для операцій не зміниться, а сукупний попит на гроші збільшиться;
  - г) попит на гроші як актив збільшиться, а сукупний попит на гроші не зміниться.
54. Яке із наведених положень є помилковим?
- а) загальні резерви дорівнюють сумі обов'язкових та надлишкових резервів;
  - б) норма резервування дорівнює відношенню суми обов'язкових резервів до депозитів;
  - в) грошова база дорівнює сумі депозитних грошей та готівки;
  - г) грошова база дорівнює грошовій пропозиції.
55. Відсоткова ставка, за якою Національний банк надає позики комерційним банкам, називають:
- а) номінальною;
  - б) реальною;
  - в) обліковою;
  - г) позичковою.

56. Особливим посередником на ринку цінних паперів, який виступає центром торгівлі, є:
- а) валютна біржа;
  - б) товарна біржа;
  - в) фондова біржа;
  - г) усі відповіді правильні.
57. Цінним папером може бути:
- а) будь-який грошовий документ;
  - б) документ, що засвідчує майнове право;
  - в) боргова розписка;
  - г) лотерейний білет.

Проблемні ситуації

Ситуація 1.

Згідно даних рис. 5.2 – 5.5, проаналізуйте грошові агрегати за 1996 – 2007 рр. Як грошові агрегати різняться між собою? Зробіть висновки.

1. Динаміка та стан грошової маси M_0 (рис. 5.2).

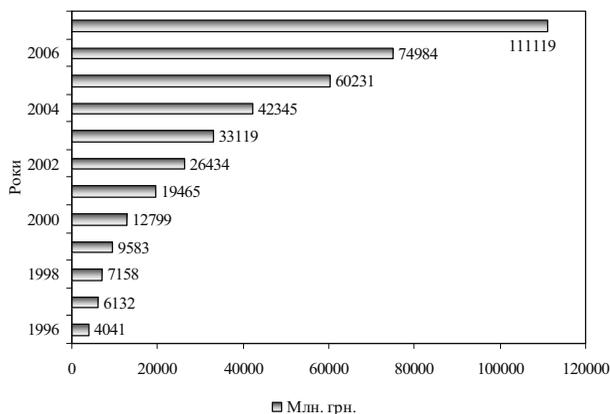
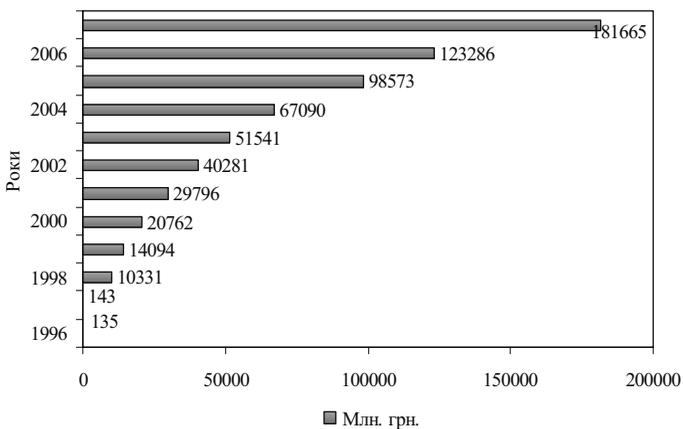
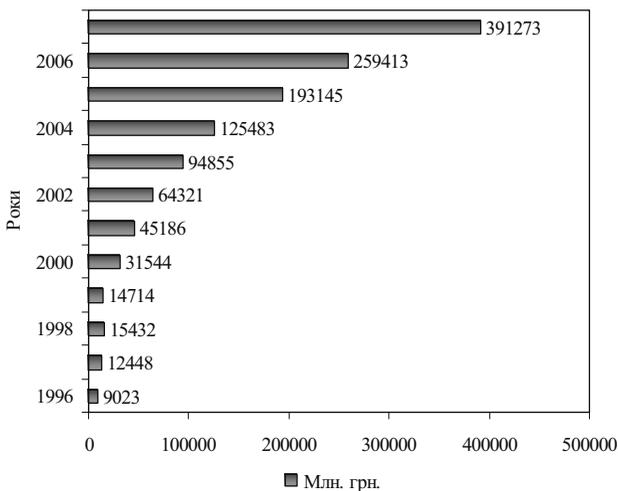

Рис. 5.2. Грошова маса M_0 , 1996 – 2007 рр.

2. Динаміка та стан грошової маси M_1 (рис. 5.3).

Рис. 5.3. Грошова маса M_1 , 1996 – 2007 рр.3. Динаміка та стан грошової маси M_2 (рис. 5.4).Рис. 5.4. Грошова маса M_2 , 1996 – 2007 рр.4. Динаміка та стан грошової маси M_3 (рис. 5.5).

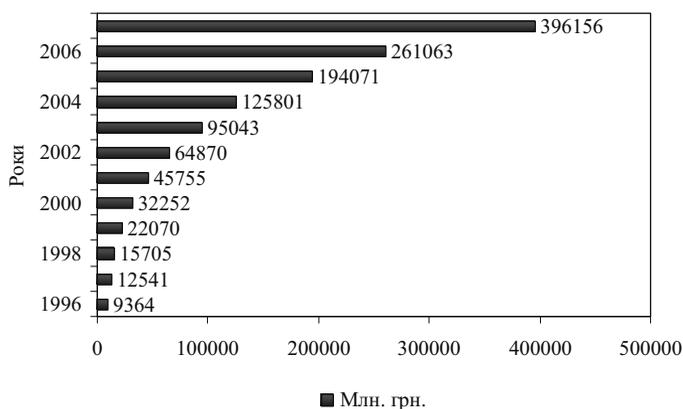

Рис. 5.5. Грошова маса M_3 , 1996 – 2007 рр.

Ситуація 2.

На рис. 5.6 зображено структуру зобов'язань банків України. Проаналізуйте зобов'язання банків. Зробити висновки.

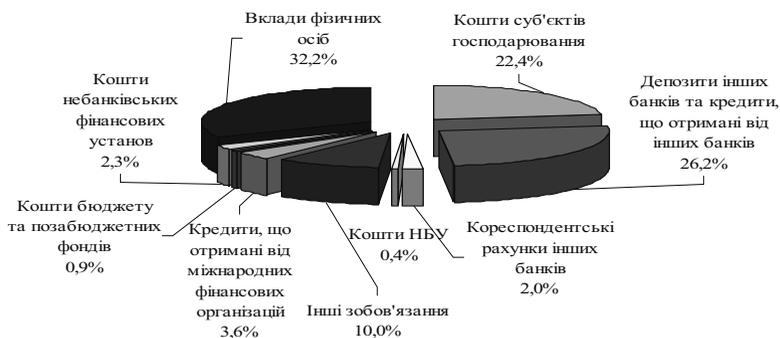

Рис. 5.6. Структура зобов'язань банків України у 2007 р.

Ситуація 3.

В Україні існує значний розрив між ціною кредитів і депозитів, номінованих як у національній, так і в іноземній валюті. У розвинених країнах перевищення кредитної ставки над депозитною, як правило, коливається в межах 2 – 3 %, тоді як в

Україні у 2006 р. – у межах 195 – 200 %. При зменшенні зазначених ставок обох видів за роками, різниця між ними практично завжди мала тенденцію до зростання (рис. 5.7).

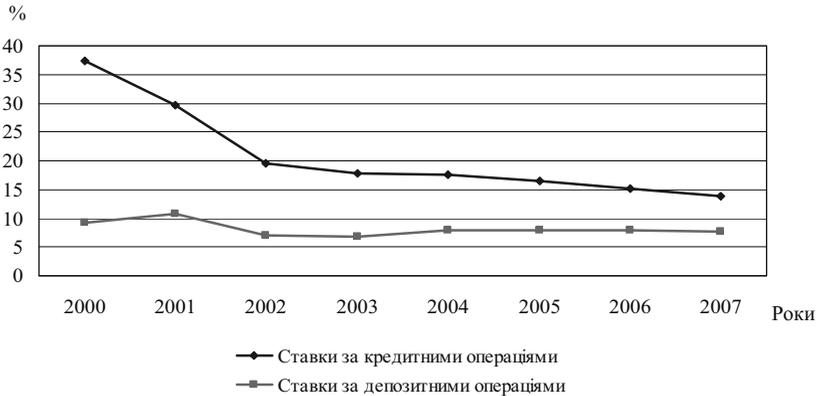

Рис. 5.7. Динаміка відсоткових ставок за кредитними та депозитними операціями, 2000 – 2007 рр.

Як кредитні послуги та депозитні пропозиції впливають на національну економіку України?

Порівняйте ставки кредитів і депозитів в Україні із ставками у банківських системах Німеччини, Австрії, Великобританії, Сполучених Штатів Америки, Білорусії, Російської Федерації, Казахстану.

Ситуація 4.

“Завдання банку полягає в надійному забезпеченні клієнтів сумами, які вони внесли на свій рахунок, за першою вимогою, тому банк повинен тримати в резерві 80 – 90 % суми депозитів”.

“Завдання банку полягає в здійсненні швидкого обороту коштів, тому банк повинен тримати в резерві близько 1 – 1,5 % депозитів”.

Обґрунтуйте або спростуйте дані твердження.

Ситуація 5.

Уявіть, що ви – директор підприємства. Вам необхідно отримати в найближчий час велику суму грошей для виплати заробітної плати працівникам. Яку форму кредиту ви будете використовувати: комерційний; банківський; міжгосподарський.

Обґрунтуйте свою відповідь.

Приклади розв'язку задач
Задача 1.

Грошовий агрегат M_1 дорівнює 500 млрд. грн., поточні депозити становлять 100 млрд. грн., розрахункові рахунки – 120 млрд. грн., строкові депозити становлять 150 млрд. грн.

Чому дорівнює агрегат M_0 ?

Розв'язок

$M_0 = M_1 - \text{поточні рахунки} - \text{розрахункові рахунки};$

$M_0 = 500 - 100 - 120 = 280$ млрд. грн.

Задача 2.

Грошова маса країни характеризується такими показниками (млрд. грн.): готівкові гроші становлять 3,3, строкові депозити – 2,2, поточні рахунки – 2,1, розрахункові рахунки підприємств – 1,2, кошти клієнтів за трастовими операціями банків – 0,9, кошти Держстраху – 0,75.

Чому дорівнює агрегат M_2 ?

Розв'язок

Спочатку розрахуємо величину агрегату M_1 .

$M_1 = M_0 + \text{поточні рахунки} + \text{розрахункові рахунки};$

$M_1 = 3,3 + 2,1 + 1,2 = 6,6$ млрд. грн.

$M_2 = M_1 + \text{строкові депозити} + \text{кошти Держстраху};$

$M_2 = 6,6 + 2,2 + 0,75 = 9,55$ млрд. грн.

Задача 3.

Національний дохід країни у 2007 р. становив 200 млрд. грн., а грошовий попит – 45 млрд. грн. У 2008 р. національний дохід збільшився на 6 %, а швидкість обертання грошей і рівень цін не змінилися.

Чому дорівнює попит на гроші у 2008 р.?

Розв'язок

Кількісне рівняння обігу має вигляд:

$M \cdot V = P \cdot Y;$

$V = \frac{P \cdot Y}{M} = \frac{1 \cdot 200}{45} = 4,45$ обертів/рік.

Попит на гроші у 2008 р.:

$$M = M^D = \frac{P \cdot Y}{V} = \frac{1 \cdot 200 \cdot 1,06}{4,45} = 47,64 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 4.

Національний банк вирішив збільшити пропозицію грошей на 330 млрд. грн. На скільки треба збільшити грошову базу за умови, що коефіцієнт депонування дорівнює 0,3, а резервна норма становить 15 %?

Розв'язок

$$\mu = \frac{cr + 1}{cr + rr} = \frac{0,3 + 1}{0,3 + 0,15} = 2,89.$$

Визначимо, на яку величину має бути збільшена грошова база, якщо пропозиція грошей буде збільшена на 330 млрд. грн., при $\mu = 2,89$:

$$MB = \frac{MS}{\mu} = \frac{330}{2,89} = 114,2 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 5.

Загальні резерви комерційного банку становлять 580 млн. грн., депозити – 2550 млн. грн. Норма обов'язкових банківських резервів складає 20 %.

Як може змінитися пропозиція кредитних грошей, якщо банк вирішить використати свої надлишкові резерви для видачі кредитів?

Розв'язок

Обов'язкові резерви комерційного банку становлять:

$$R_r = 2550 \cdot 0,2 = 510 \text{ млн. грн.}$$

Надлишкові резерви дорівнюють:

$$R_e = R - R_r = 580 - 510 = 70 \text{ млн. грн.}$$

Пропозиція кредитних грошей збільшиться на:

$$\Delta MS = R_e = \frac{1}{rr} = 70 \cdot \frac{1}{0,2} = 350 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 6.

Депозитні гроші комерційного банку збільшились на 200 тис. грн., норма банківських резервів – 25 %, а вилучення грошей у формі готівки відсутні.

Скільки грошей може створити банк?

Розв'язок

Якщо вилучення грошей у формі готівки відсутнє, то коефіцієнт депонування готівки дорівнює нулю ($cr = 0$), а грошовий мультиплікатор дорівнює депозитному:

$$\mu_d = \frac{cr + 1}{cr + rr} = \frac{1}{rr} = \frac{1}{0,25} = 4.$$

$$\Delta M^s = \Delta B \cdot \mu_d = 200\,000 \cdot 4 = 800\,000 \text{ грн.}$$

Задача 7.

Попит на гроші визначається функцією $\left(\frac{M}{P}\right)^D = 0,3Y - 15r$,

де Y – реальний ВВП (національний дохід), r – реальна відсоткова ставка.

Що станеться з кривою попиту на гроші, якщо національний дохід збільшиться на 180 тис. грн., а реальна ставка відсотку зросте на 20 %?

Розв'язок

В основі розв'язання задачі лежить функція попиту на гроші:

$$\left(\frac{M}{P}\right)^D = k \cdot Y - h \cdot r.$$

Визначимо приріст попиту на гроші, застосовуючи задану в умові задачі функцію:

$$\left(\frac{M}{P}\right)^D = 0,3 \cdot Y - 15 \cdot r = 0,3 \cdot 180\,000 - 15 \cdot 20 = 53\,700 \text{ грн.}$$

Отже, попит на гроші збільшиться на 53 700 грн., а крива попиту на гроші переміститься вправо на 53 700 грн.

Задача 8.

На ринку грошей пропозиція грошей здійснюється за формулою $M = 257 + 7r$, швидкість обігу грошей дорівнює 10 обертів за період. Попит домашніх господарств на гроші за мотивом обережності дорівнює 1 % отриманого ними доходу, а реальний попит на гроші як майно характеризується функцією $l_M = 57 - 3r$.

1. Виведіть рівняння рівноваги на ринку грошей та побудуйте графік LM.

2. Визначте рівноважну ставку відсотку, якщо впродовж розглянутого періоду створюється реальний дохід у розмірі 3 500 млрд. грн.

3. Як зміниться положення лінії LM, якщо: швидкість обігу грошей знизиться у 2 рази, а рівень цін знизиться на 20 %?

Розв'язок

$$1. \frac{M}{P} = l_{yt} + l_m + l_{ob}; P = 1;$$

$$257 + 7r = 0,1Y + 0,01Y + 57 - 3r;$$

$$Y = 1818,2 + 90,9r - \text{рівняння лінії LM}_1.$$

2. Якщо $Y = 3500$, то:

$$3500 = 1818,2 + 90,9r;$$

$$r = 18,5\%.$$

3. Якщо швидкість обігу грошей знизиться у 2 рази, то зросте попит на гроші для угод $l_{yt} = 0,2$. Тоді:

$$257 + 7r = 0,2Y + 0,01Y + 57 - 3r;$$

$$Y = 952,4 + 47,62r - \text{рівняння лінії LM}_2.$$

LM₁ у випадку зменшення швидкості обігу грошей зсувається ліворуч до положення LM₂.

Якщо ціна знижується, то зросте пропозиція грошей і рівновага матиме вигляд:

$$\frac{257 + 7r}{0,8} = 0,1Y + 0,01Y + 57 - 3r;$$

$$Y = 2402,3 + 106,8r - \text{рівняння лінії LM}_3.$$

У разі зростання пропозиції грошей лінія LM зсувається праворуч.

Задача 9.

У 2007 р. відсоткова ставка за облігаціями дорівнює 15 %, ціна облігацій – 100 грн. У 2008 р. ціна облігацій зросла на 20 % порівняно з 2007 р.

Чому дорівнює відсоткова ставка за облігаціями у 2007 р.?

Розв'язок

Сума відсоткового доходу в 2007 р. дорівнює: $100 \cdot 0,15 = 15$ грн.

Ціна облігацій у 2008 р.: $100 + (100 \cdot 0,2) = 120$ грн.

Відсоткова ставка за облігаціями у 2007 р., виходячи з рівняння $15 = 120x$, становить $(15 / 120) \cdot 100 = 12,5\%$.

Задача 10.

Рівень цін в економіці характеризується наступними даними:

Роки	2004	2005	2006	2007	2008
Рівень цін (2004 р. = 100 %)	100	120	140	200	300

- Проілюструйте графічно динаміку рівня цін по роках.
- На скільки відсотків знизилася цінність грошей за період з:
  - 2004 р. по 2008 р.?
  - 2004 р. по 2007 р.?

Розв'язок

- Дивіться рис. 5.8:

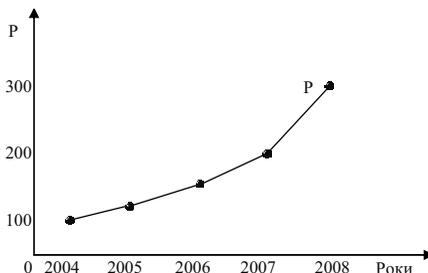

Рис. 5.8. Рівень цін, 2004 – 2008 рр.

- Для того, щоб визначити на скільки відсотків знизилася цінність грошей використаємо наступну формулу:

$$\frac{P_0 - P_1}{P_1} \cdot 100 \%,$$

де P_0 – рівень цін у базовому році (2004 р.); P_1 – рівень цін у звітному році.

Тоді:

$$\text{а) } \frac{100 - 300}{300} \cdot 100 \% = 33,3 \%;$$

$$\text{б) } \frac{100 - 200}{200} \cdot 100 \% = 50 \%.$$

Задача 11.

1. Припустимо, що кожна гривня, призначена для угод, обертається в середньому 4 рази на рік і призначена для купівлі кінцевих товарів та послуг. Номінальний обсяг ВВП становить 2000 млрд. грн. Визначите величину попиту на гроші для угод.

2. У таблиці представлена величина попиту на гроші з боку активів при різних ставках відсотку. Використовуючи дані, дайте відповіді на питання:

а) вкажіть у таблиці загальний обсяг попиту на гроші:

Відсоткова ставка, %	Обсяг попиту на гроші, млрд. грн.	
	з боку активів	загальний
16	20	
14	40	
12	60	
10	80	
8	100	
6	120	
4	140	

б) пропозиція грошей становить 580 млрд. грн. Визначте рівноважну ставку відсотка;

в) визначте величину рівноважної відсоткової ставки, якщо пропозиція грошей збільшилася до 600 млрд. грн.; скоротилася до 540 млрд. грн.;

г) визначте, як зміниться загальний попит на гроші при кожному рівні відсоткової ставки й рівноважна ставка відсотка, якщо обсяг номінального ВВП збільшиться на 80 млрд. грн.; скоротиться на 120 млрд. грн.

Розв'язок

1. Згідно з основним рівнянням обігу $M \cdot V = P \cdot Y$, попит на гроші дорівнює: $M = P \cdot Y / V = 2000 / 4 = 500$ млрд. грн.

2. а) дивіться таблицю:

Відсоткова ставка, %	Обсяг попиту на гроші, млрд. грн.	
	з боку активів	загальний
16	20	520
14	40	540
12	60	560
10	80	580
8	100	600
6	120	620
4	140	640

б) оскільки рівновага на грошовому ринку встановлюється за умови, що попит на гроші дорівнює її пропозиції ($M^D = M^S$), то за пропозиції грошей у 580 млрд. грн. рівноважна ставка складе 10 %;

в) якщо пропозиція грошей зростає до 600 млрд. грн., то рівноважна ставка становить 8 %; у випадку скорочення пропозиції грошей рівноважна відсоткова ставка – 14 %;

г) збільшиться на 20 млрд. грн.; зменшиться на 30 млрд. грн.; 3 %.

Задача 12.

У таблиці наведені дані про номінальний обсяг ВВП і грошову масу країни (млрд. грн.):

Роки	M_1	M_2	ВВП _н
2003	187,4	350,0	816,4
2004	209,0	392,5	963,9
2005	234,0	471,9	1 102,7
2006	270,5	571,4	1 359,3
2007	295,2	664,7	1 598,4
2008	338,5	809,5	1 990,5

Порівняйте швидкість обігу грошей в країні за досліджуваний період, обчислену на основі M_1 і M_2 .

У якому із цих випадків швидкість обігу грошей була більш стабільною?

Розв'язок

Дивіться таблицю:

Роки	Швидкість обігу грошей, обчислена на основі	
	M_1	M_2
2003	4,36	2,33
2004	4,61	2,43
2005	4,71	2,34
2006	5,02	2,38
2007	5,41	2,40
2008	5,88	2,46

Швидкість обігу грошей є більш стабільною у тому випадку, коли вона обчислюється на основі M_2 .

Задача 13.

По облігації виплачується відсоток на суму 100 грн. у рік. У таблиці наводяться дані про ціни на облігацію за різного рівня відсоткової ставки:

Відсоткова ставка, %	Ціна облігації, грн.	Відсоткова ставка, %	Ціна облігації, грн.
1			2 000
2		10	
	2 500	12,5	

Заповніть таблицю відсутніми даними.

Розв'язок

Дивіться таблицю:

Відсоткова ставка, %	Ціна облігації, грн.	Відсоткова ставка, %	Ціна облігації, грн.
1	10 000	5	2 000
2	5 000	10	1 000
4	2 500	12,5	800

Задачі

Задача 1.

Грошова маса країни характеризується наступними показниками:

Показники	Млрд. грн.
Невеликі строкові вклади	1 630
Великі строкові вклади	645
Чекові внески	448
Внески на без чекових ощадних рахунках	300
Готівка	170

Визначити:

1. Величину M_1 .
2. Величину M_2 .
3. Величину M_3 .

Задача 2.

Грошова маса країни характеризується такими показниками (млрд. грн.): готівкові гроші становлять 6,2, строкові депозити – 4,2, поточні рахунки – 3,5, розрахункові рахунки підприємств – 3,4, кошти клієнтів за трастовими операціями банків – 1,9, кошти Держстраху – 2,75.

Чому дорівнює M_2 ?

Задача 3.

Національний дохід країни у 2007 р. становив 220 млрд. грн., а грошовий попит – 50 млрд. грн. У 2008 р. національний дохід збільшився на 12 %, а швидкість обертання грошей і рівень цін не змінилися.

Чому дорівнює попит на гроші у 2008 р.?

Задача 4.

Загальні резерви комерційного банку становлять 220 млн. грн. Депозитні внески дорівнюють 950 млн. грн. Обов'язкова норма резервування знаходиться на рівні 20 %.

Як зміниться пропозиція грошей, якщо банк використовує надлишкові резерви для кредитування?

Задача 5.

У таблиці наведені макропоказники, що характеризують грошовий ринок:

Компоненти грошової маси	Обсяг, млрд. грн.
Готівка	600
Невеликі строкові вклади	1 200
Депозитні сертифікати	530
Чекові (поточні) вклади	410
Внески на безчекових ощадних рахунках	325

На основі даних таблиці розрахуйте грошові агрегати M_1 та M_2 .

Задача 6.

Банківські депозити збільшилися на 200 млн. грн. Норма банківських резервів на цей період становить 25 %.

На скільки може зрости пропозиція грошей?

Задача 7.

Початковий приріст депозитів комерційного банку "Полтава-Банк" становить 100 тис. грн., а його обов'язкові резерви збільшилися на 20 тис. грн., норма резервування і норма депонування дорівнюють нулю.

Чому дорівнює приріст депозитів банківської системи?

Задача 8.

Грошовий агрегат M_1 дорівнює 250 млрд. грн., поточні депозити дорівнюють 70 млрд. грн., розрахункові рахунки – 100 млрд. грн., строкові депозити становлять 60 млрд. грн.

Чому дорівнює агрегат M_0 ?

Задача 9.

Обсяг депозитів комерційного банку становить 1 млрд. грн. Норма банківських резервів дорівнює 15 %. Крім того, банк зберігає ще 5 % надлишкових резервів від суми депозитів.

Яку максимальну суму комерційний банк може використати для видачі кредитів?

Задача 10.

Ви належите до монетаристів і вважаєте, що швидкість обертання грошей є стабільною і становить 4. У таблиці наведений реальний обсяг випуску продукції, яка пропонується виробниками для продажу при різних рівнях цін:

P	Q	P · Q	M · V
1	100		
2	110		
3	120		
4	130		
5	140		
6	150		
7	160		

- Обчисліть і запишіть у таблицю значення P · Q.
- Припустимо, що $M^S = 90$ млрд. грн. Запишіть значення M · V у таблицю. Визначте у стані рівноваги значення:
  - номінального внутрішнього продукту;
  - рівень цін;
  - реальний внутрішній продукт.
- Якщо пропозиція грошей збільшиться до 175 млрд. грн., визначте у стані нової рівноваги значення:
  - номінального внутрішнього продукту;
  - рівень цін;
  - реальний внутрішній продукт.
- Визначте на скільки відсотків збільшення грошової маси зумовило збільшення обсягу виробництва.
- Збільшення грошової маси зумовило збільшення рівня цін. Визначте темп інфляції.
- Що слід було зробити Національному банку, при бажанні збільшити обсяг виробництва без значного збільшення рівня цін?

Задача 11.

Попит на гроші визначається функцією: $\left(\frac{M}{P}\right)^D = 0,35 Y - 40r$, де Y – реальний ВВП; r – реальна відсоткова ставка.

Що станеться з кривою попиту на гроші, якщо національний дохід збільшиться на 150 тис. грн., а реальна відсоткова ставка зросте на 25 %?

Задача 12.

Попит на гроші визначається функцією $\left(\frac{M}{P}\right)^D = kY - h r$.

У 2007 р. ВВП дорівнював 1 200 млрд. грн., попит на гроші становив 200 млрд. грн., відсоткова ставка – 16 %, $k = 0,8$, $h = 25$. У 2008 р. дохід збільшився на 60 млрд. грн., а відсоткова ставка до 17,6 %.

Чому дорівнює грошовий попит у 2008 р.?

Задача 13.

У 2007 р. відсоткова ставка за облігаціями дорівнює 17 %, ціна облігацій – 120 грн. У 2008 р. ціна облігацій зросла на 15 % порівняно з 2006 р.

Чому дорівнює відсоткова ставка за облігаціями у 2008 р.?

Задача 14.

Ви придбали облігацію за курсом 1 000 грн., що приносить фіксований дохід 60 грн. при ставці відсотка 6 %. Через рік ви вирішили продати облігацію, але відсоткова ставка зросла до 8 %.

Яка буде курсова ціна облігації за умови, що вона принесе такий самий дохід?

Задача 15.

Швидкість обертання грошей в економіці складає 4 оберти, реальний дохід становить 190 млрд. грн., рівень цін дорівнює 1,2.

Обчислити величину трансакційного попиту на гроші.

Задача 16.

Ви вклали 15 000 грн. у банк при річній ставці 22 %. Яку суму ви отримаєте через три роки?

Задача 17.

Відомі дані про систему комерційних банків: сукупні резерви становлять 3 млрд. грн., чекові депозити – 6 млрд. грн., норма обов'язкового резервування – 20 %.

Визначити:

1. Величину обов'язкових та надлишкових резервів.
2. Депозитний мультиплікатор.
3. Пропозицію грошей.

Задача 18.

На депозитні рахунки банку протягом 5 років будуть надходити внески в сумі відповідно: 10 тис. грн., 12 тис. грн., 15 тис. грн., 20 тис. грн., 25 тис. грн. Банк виплачує 10 % річних.

Розрахувати загальну майбутню вартість грошей через 5 років.

Задача 19.

Грошова маса в країні збільшилася на 8 %, рівень цін зріс на 6 %, а швидкість обертання грошей збільшилася на 3 %.

Визначте обсяг випуску відповідно до рівняння кількісної теорії грошей.

Задача 20.

Припустимо, що працівникові щомісяця перераховують на його рахунок у банку 2000 грн. Витрати одного відвідування банку складають 2 грн., ставка відсотка дорівнює 20 %.

Використовуючи модель Баумоля-Тобіна, визначити:

1. Оптимальне число відвідувань банку.
2. Середні грошові залишки у формі готівки протягом місяця.

Задача 21.

Реальний обсяг ВВП протягом 2005 – 2008 рр. зростав на 4 % у рік, а швидкість обігу грошей збільшувалася на 2 % у рік.

Роки	P ($P_{2005} = 100$)	M^S ($M^S_{2005} = 100$)
2005	100	100
2006		102
2007	100	
2008	100	

Заповніть таблицю відсутніми даними.

Задача 22.

На рис. 5.9 наведено чотири ситуації, у яких попит на гроші змінюється з величини M до величини M' :

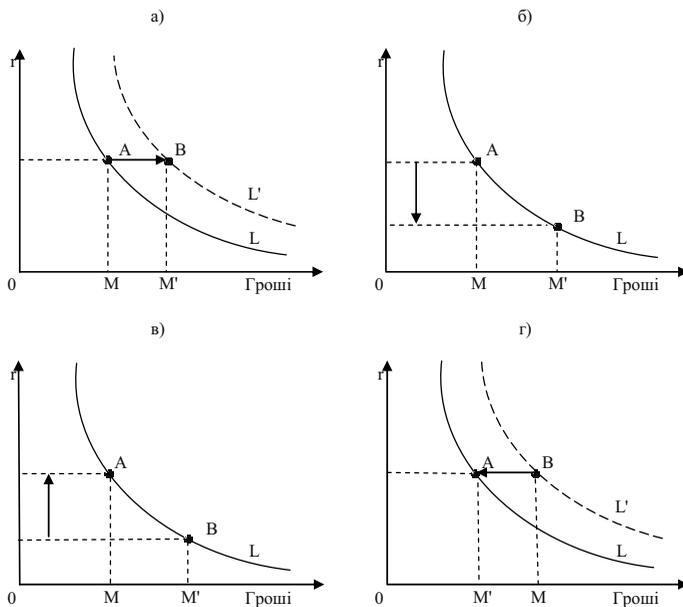

Рис. 5.9. Попит на гроші

Вкажіть, яка з наведених ситуацій ілюструє наступні процеси:

1. Збільшення номінального обсягу ВВП при незмінних відсоткових ставках.
2. Збільшення ставки відсотка.
3. Зниження цін, що не впливає на величину відсоткових ставок.
4. Зниження рівня відсоткових ставок, що не впливає на зміну сукупного попиту.

Теми рефератів

1. Походження, суть та функції грошей.
2. Види грошей. Грошові агрегати.
3. Банківська система України.
4. Механізм встановлення рівноваги на грошовому ринку.

-
5. Особливості функціонування грошового ринку України.
  6. Кредитна система України.
  7. Ринок цінних паперів.

Методичні поради щодо розв'язання завдань та підготовки рефератів містяться у літературних джерелах: 1; 2; 5; 9; 16; 22; 26; 27; 37, які рекомендуються для самостійного вивчення.

РОЗДІЛ 6. ОДНОЧАСНА РІВНОВАГА НА ТОВАРНОМУ, РОБОЧОЇ СИЛИ ТА ГРОШОВОМУ РИНКАХ. МОДЕЛЬ IS – LM

Навчальні цілі

1. Розглянути ринок товарів та криву IS.
2. Розглянути грошовий ринок та криву LM.
3. З'ясувати яким чином встановлюється рівновага на товарному, грошовому та ринку робочої сили.
4. Охарактеризувати вплив фіскальної та монетарної політики у моделі IS – LM.
5. Визначити відносну ефективність фіскальної та монетарної політики у моделі IS – LM.
6. Охарактеризувати зовнішні шоки у моделі IS – LM.

Основні теоретичні підходи

Ринок – сукупність покупців і продавців, взаємодія яких у результаті призводить до можливості обміну.

Ринок є базовим елементом господарського механізму, регулятором функціонування ринкової економіки, сферою товарно-грошових відносин.

Передумовами виникнення ринку є: суспільний розподіл праці, приватна власність на засоби і продукти виробництва.

Основними **елементами ринку** є: ціна, попит, пропозиція, конкуренція.

Разом з тим ринок не є ідеальним механізмом економічної діяльності суспільства. Він не в змозі забезпечити рішення багатьох найважливіших проблем життєдіяльності людей. Можна виділити наступні негативні сторони ринку: ринок не здатний ліквідувати безробіття та інфляцію; ринок не здатний забезпечити соціальний захист у суспільстві; ринок не може забезпечити оптимальні структурні зрушення у виробництві у довготерміновому періоді; ринок не здатний бути ефективним в процесі регулювання виробництва “суспільних товарів” (громадський транспорт, оборона, система загальної освіти, національна служба прогнозування погоди, міські парки, екологія та ін.); ринок не володіє механізмом, який запобігав би зародженню соціальної несправедливості, розшарування суспільства на багатих і бідних.

Розділ 6. Одночасна рівновага на товарному, робочій сили 195 та грошовому ринках. Модель IS – LM

Національний ринок – це сукупність соціально-економічних відносин у сфері обміну, за посередництвом яких здійснюється реалізація товарів та послуг, обіг капіталу, “купівля-продаж” робочої сили.

Основними складовими частинами національного ринку є: ринок товарів та платних послуг, ринок робочої сили, ринок грошей та цінних паперів.

Всі види ринків взаємопов'язані. Коли підприємець, що діє на товарному ринку, розпочинає виробництво і продаж, він взаємодіє з ринком робочої сили, “купуючи” там робочу силу, та з ринком грошей і цінних паперів, звідки отримує кошти для інвестицій.

Таким чином, в економіці існують не тільки окремі типи ринків, а й ринкова система, всі елементи якої знаходяться у певному співвідношенні і взаємозв'язку.

Суб'єктами національного ринку є: фізичні особи, юридичні особи, держава, сектор закордон.

Економічна рівновага – це рівновага для ринків товарного, грошового і робочої сили одночасно. Аналітичним засобом поєднання двох ринків на умовах рівноваги є модель IS – LM. Двома її складовими є крива IS (інвестиції – заощадження) та крива LM (ліквідність – гроші).

Крива IS відображає зв'язок між реальною відсотковою ставкою (r) і доходом (Y) в умовах рівноваги на товарному ринку. Крива LM відображає зв'язок між Y і r в умовах рівноваги на грошовому ринку. Оскільки відсоткова ставка впливає на товарний ринок (через інвестиційний попит) і одночасно є елементом грошового ринку, то завдяки цьому вона пов'язує між собою обидва ринки. Модель IS – LM пристосована для умов, коли ціни стабільні, тому $p = r$.

Споживчий попит – платоспроможний попит домогосподарств на товари тривалого користування (предмети побуту, транспортні засоби та інше), товари поточного споживання (продукти харчування, одяг, електроенергія та інше), послуги (особисті послуги, житло, охорона здоров'я, освіта та інше).

Інвестиційний попит – попит підприємців на блага для відновлення зношеного капіталу та збільшення реального капіталу.

Основою взаємодії підприємств та домашніх господарств на товарному ринку є пропорція, в якій дохід (Y) розподіляється на споживання (C) та заощадження (S):

$$Y = C + S.$$

Споживання (C) представляє собою індивідуальне та сумісне використання споживчих благ, яке направлене на задоволення матеріальних та духовних потреб людей.

Залежність споживання від доходу можна описати степеневою функцією:

$$C = \lambda \cdot Y^\alpha, \quad 0 < \lambda < 1,$$

де λ – коефіцієнт еластичності, який показує, на скільки відсотків змінюється споживання при зміні доходу на один відсоток.

Заощадження (S) – економічний процес, пов'язаний з інвестуванням. Це частина доходу, яка залишається невикористаною після відрахування коштів у підприємств на поточні виробничі потреби, а у домашніх господарств на споживчі потреби.

Заощадження здійснюються як підприємствами, так і домашніми господарствами.

Інвестування (I) здійснюється підприємствами з метою розширення виробництва і збільшення прибутку. Як правило, $S \geq I$.

Криву IS можна побудувати на основі синтезу моделі “кейнсіанський хрест” і графіка інвестиційного попиту (рис. 6.1).

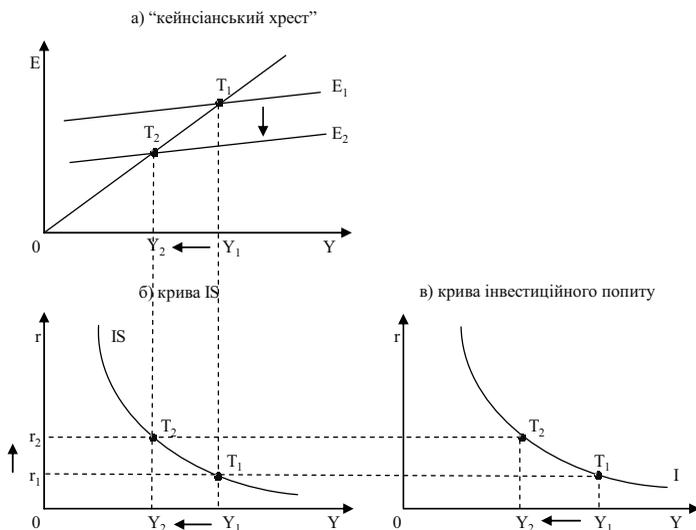

Рис. 6.1. Побудова кривої IS

Припустимо, що відсоткова ставка зросла від r_1 до r_2 . Згідно з інвестиційною функцією ($I = I_a - b \cdot r$), інвестиції скоротяться від I_1 до I_2 (графік інвестиційного попиту). Це викличе зменшення сукупних

**Розділ 6. Одночасна рівновага на товарному, робочій сили 197
та грошовому ринках. Модель IS – LM**

видатків з AE_1 до AE_2 і доходу від Y_1 до Y_2 (“кейнсіанський хрест”). Крива IS підсумовує зазначені зміни, вона набирає вигляду від’ємно похилої лінії і свідчить про обернену залежність між відсотковою ставкою і доходом.

Виведемо алгебраїчну модель кривої IS, спираючись на такі рівняння:

$$Y = AE; Y = C + I + G; C = C_a + MPC (Y - T); I = I_a - b \cdot r; G = G_a.$$

Об’єднаємо ці рівняння в одне, у якому замість $MPC (Y - T)$ підставимо $MPC (1 - t) \cdot Y$:

$$Y = C_a + I_a + G_a + MPC \cdot (1 - t) \cdot Y - b \cdot r.$$

Перенесемо Y із правої частини рівняння в ліву:

$$Y - MPC \cdot (1 - t) \cdot Y = C_a + I_a + G_a - b \cdot r.$$

Розв’язавши рівняння відносно Y , отримаємо:

$$Y = \frac{C_a + I_a + G_a}{1 - MPC(1 - t)} - \frac{1}{1 - MPC(1 - t)} \cdot b \cdot r.$$

Для спрощення рівняння суму автономних видатків $C_a + I_a + G_a$ позначимо як AE і врахуємо, що вираз $1 / (1 - MPC \cdot (1 - t))$ є мультиплікатором видатків (μ_c). Звідси випливає функція кривої IS:

$$Y = \mu_c \cdot (AE - b \cdot r).$$

Криву LM можна побудувати на основі синтезу моделі “кейнсіанський хрест” та графіка грошового ринку (рис. 6.2).

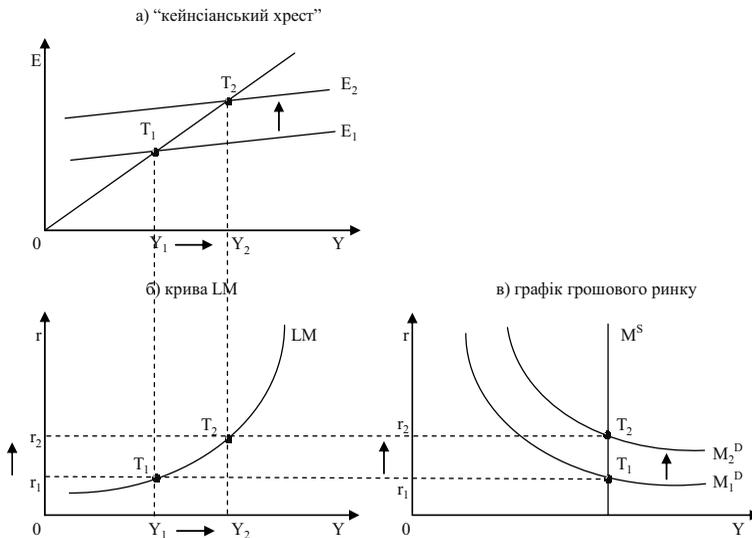

Рис. 6.2. Побудова кривої LM

Припустимо, що дохід збільшився від Y_1 до Y_2 (“кейнсіанський хрест”). Це збільшує попит на гроші, що переміщує його криву вправо і підвищує відсоткову ставку від r_1 до r_2 . Крива LM підсумовує зазначені зміни, вона набирає вигляду додатньо похилої лінії і свідчить, що між доходом і відсотковою ставкою існує пряма залежність.

Виведемо алгебраїчну модель кривої LM на основі рівняння рівноваги на грошовому ринку. Пригадаємо, що функція грошового попиту визначається за формулою $M^D = k \cdot Y - h \cdot r$.

Тоді рівновага на грошовому ринку матиме такий вигляд: $M^S = k \cdot Y - h \cdot r$. Розв'язавши це рівняння відносно r , дістанемо функцію кривої LM:

$$r = \frac{k}{h} \cdot Y - \frac{1}{h} \cdot M^S.$$

Узагальнений графік поєднує дві криві рівноваги – криву “інвестиції-заощадження” IS та “грошову” криву LM (рис. 6.3).

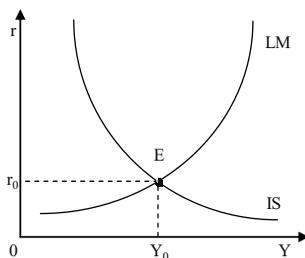

Рис. 6.3. Рівновага в моделі IS – LM

Модель IS – LM включає елементи “кейнсіанського хреста” і теорії переваги ліквідності Дж. М. Кейнса. Вона вперше запропонована Дж. Р. Хіксом у 1937 р. в статті “Містер Кейнс і класики” для ілюстрації макроекономічної концепції Дж. М. Кейнса широке розповсюдження отримала після виходу у світ книги А. Хансена “Грошова теорія і фіскальна політика” (1949 р.). Сучасні економісти в модель включають фінансовий ринок у цілому, тобто ринок грошей і цінних паперів. Модель IS – LM використовується для аналізу дії на національний дохід короткотермінових змін фіскальної і грошово-кредитної політики.

На рис. 6.3 економічна рівновага у моделі IS – LM – це точка, в якій перетинаються обидві криві. Вона визначає відсоткову ставку

Розділ 6. Одночасна рівновага на товарному, робочій силі 199 та грошовому ринках. Модель IS – LM

(r_0) і дохід (Y_0), які відповідають умовам рівноваги як на товарному, так і на грошовому ринках. У точці рівноваги фактичні видатки дорівнюють запланованим, а грошовий попит – грошовій пропозиції.

Модель IS – LM відображає взаємозв'язки на ринках товарів і грошей у національній економіці у короткостроковому періоді. Вона виходить із припущення, що у короткостроковому періоді ціни негнучкі, тому зміни сукупного попиту впливають на рівень національного доходу. Це означає, що усі змінні в моделі вимірюються у реальних одиницях. У цій моделі припускають, що національна економіка є закритою.

Отже, модель IS – LM показує рівновагу товарного й грошового ринків і виявляє чинники, що визначають рівень доходу в національній економіці за незмінного рівня цін.

Модель IS – LM використовують для пояснення впливу фіскальної і монетарної політики на дохід у короткостроковому періоді з припущенням, що ціни є стабільними. При цьому необхідно брати до уваги, що в даній моделі до екзогенних змінних належать державні закупівлі, чисті податки і грошова пропозиція, а до ендогенних – дохід і відсоткова ставка. Це визначає характер впливу фіскальної та монетарної політики на криві IS і LM.

У разі застосування стимулюючої фіскальної політики відбувається збільшення доходу і зростання відсоткової ставки, що з урахуванням ефекту витіснення переміщує криву IS вгору (рис. 6.4).

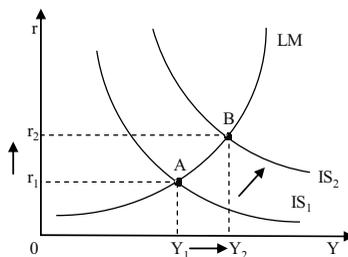

Рис. 6.4. Стимулююча фіскальна політика

Із застосуванням стимулюючої монетарної політики відбувається зниження відсоткової ставки і збільшення доходу, що переміщує криву LM вниз (рис. 6.5).

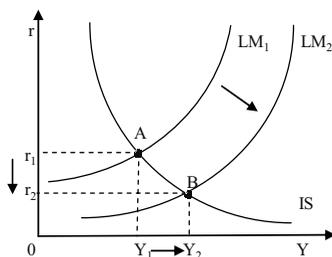

Рис. 6.5. Стимулююча монетарна політика

Модель IS – LM пояснює не лише автономний вплив фіскальної та монетарної політики на економіку. Оскільки об'єктами їх впливу є однакові ендogenous змінні (Y , r), то завдяки цьому модель IS – LM дає можливість узгоджувати між собою дію окремих складових макроекономічної політики.

Ринок робочої сили є системою економічних відносин між його суб'єктами з приводу купівлі-продажу трудових послуг, які пропонуються найманими працівниками за цінами, що складаються під впливом співвідношення попиту та пропозиції.

Суб'єктами ринку робочої сили є роботодавці та наймані працівники.

Об'єктами ринку робочої сили є умови найму на роботу та якість трудових послуг.

Під **попитом** на робочу силу (L^D) слід розуміти платоспроможну потребу роботодавців у трудових послугах працівників певних професій і кваліфікації.

Під **пропозицією** робочої сили (L^S) розуміють різноманітність і якість трудових послуг, які пропонуються для реалізації.

Ціна попиту на робочу силу виступає у вигляді максимально допустимої з точки зору підприємця ставки заробітної плати для найманих працівників.

Ціна пропозиції виступає у вигляді мінімальної ставки заробітної плати, що задовольняє тих, хто наймається на роботу.

Рівновага на ринку робочої сили встановлюється тоді, коли попит на робочу силу дорівнює її пропозиції ($L^D = L^S$) і рівень заробітної плати задовольняє як працедавців, так і найманих працівників (рис. 6.6).

Розділ 6. Одночасна рівновага на товарному, робочій сили 201 та грошовому ринках. Модель IS – LM

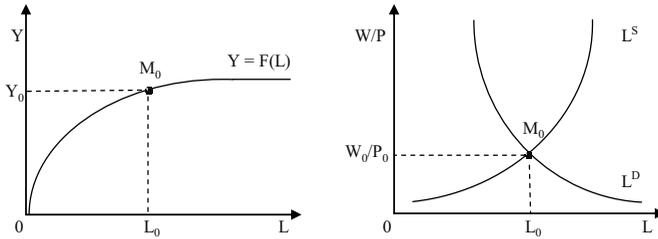

Рис. 6.6. Рівновага на ринку робочої сили

Загальна логіка аналізу макроекономічної рівноваги така: визначаються умови рівноваги на кожному з ринків окремо; визначаються умови одночасного досягнення рівноваги на усіх ринках. При цьому використовується узагальнений графік Хікса-Хансена рівноваги для трьох ринків – робочої сили, товарного та грошового (рис. 6.7).

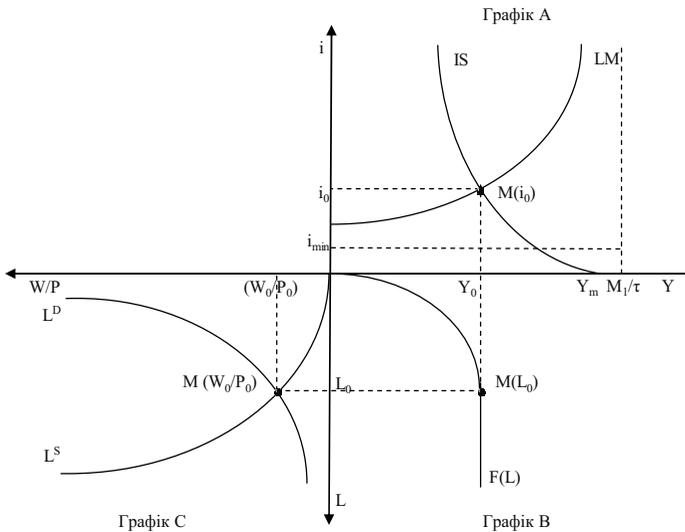

Рис. 6.7. Одночасна рівновага на товарному, робочій сили та грошовому ринку

Графік А є узагальненим графіком Хікса-Хансена рівноваги товарного та грошового ринків.

Графік В показує взаємозв'язок між випуском продукції та рівнем зайнятості.

Графік С озкриває взаємозв'язок між рівнем зайнятості та реальною заробітною платою (W/P).

Рівноважний обсяг виробництва Y_0 визначає обсяг попиту на робочу силу L_0 , який, у свою чергу, формує рівень реальної заробітної плати (W_0/P_0).

Основні терміни і поняття

Товарний ринок; споживчий попит; інвестиційний попит; споживання; заощадження; крива IS; грошовий ринок; попит на гроші; пропозиція грошей; номінальний відсоток; ліквідна пастка; крива LM; модель IS – LM; графік Хікса-Хансена; мультиплікативний ефект; ринок позичкових коштів; зовнішні шоки; механізм грошової трансмісії; ефект Пігу; ефект Кейнса; ефект реального багатства; теорія дефляції боргу; теорія очікуваної дефляції.

Одноваріантні питання

- Крива IS показує взаємозв'язок між відсотковою ставкою та рівнем доходу, який виникає при рівновазі на товарному ринку.
Так Ні
- Крива IS є кривою рівноваги на фінансовому ринку.
Так Ні
- Товарний ринок перебуває у стані рівноваги, коли заощадження дорівнюють інвестиціям.
Так Ні
- Спадна крива IS відображає обернену залежність між відсотковою ставкою і доходом.
Так Ні
- Якщо інвестиції взагалі не чутливі до ставки відсотка, то крива IS – горизонтальна.
Так Ні
- Зміна граничної схильності до споживання впливає на положення кривої IS.
Так Ні

**Розділ 6. Одночасна рівновага на товарному, робочої сили 203
та грошовому ринках. Модель IS – LM**

---

7. Вищий рівень доходу означає збільшення пропозиції позичкових коштів та зниження рівноважної відсоткової ставки.
Так Ні
8. Зниження податків переміщує криву IS вліво.
Так Ні
9. Крива LM відображає безліч комбінацій парних значень національного доходу і ставки відсотка, при яких на ринку грошей встановлюється рівновага.
Так Ні
10. Dodatній напрям кривої LM відображає пряму залежність між доходом і відсотковою ставкою.
Так Ні
11. У короткостроковому періоді пропозиція реальних грошових залишків є сталою і не залежить від відсоткової ставки.
Так Ні
12. Попит на реальні грошові залишки залежить лише від відсоткової ставки.
Так Ні
13. Збільшення грошової пропозиції зрушує криву LM вправо.
Так Ні
14. В економіці вищий рівень доходу спричиняє більший попит на реальні грошові залишки та знижує рівноважну ставку.
Так Ні
15. Зі зростанням відсоткової ставки швидкість обігу грошей підвищується, що збільшує рівень доходу і пропозицію грошей.
Так Ні
16. Модель IS – LM об'єднує елементи “кейнсіанського хреста” і теорії переваги ліквідності.
Так Ні
17. У точці перетину кривих IS та LM досягається рівновага у національній економіці.
Так Ні

18. Модель IS – LM була запропонована Дж. Хіксом.
Так Ні
19. Зміни у фіскальній політиці зумовлюють зрушення кривої IS.
Так Ні
20. Збільшення державних видатків, скорочення податків або зростання пропозиції грошей переміщують криву AD вправо.
Так Ні
21. Інвестиційна пастка виникає при абсолютно еластичному попиті на інвестиції.
Так Ні
22. Економіка потрапляє у ліквідну пастку, коли лінія IS перетинає LM на проміжній ділянці.
Так Ні
23. Ринок грошей повністю гасить дію мультиплікатора автономних витрат, якщо лінія IS перетинає LM на кейнсіанському відрізку.
Так Ні
24. Інвестиційна пастка виникає, якщо лінія IS перетинає LM на кейнсіанському відрізку.
Так Ні
25. Ефект витіснення зменшує дієвість стимулюючої бюджетно-податкової політики.
Так Ні
26. При зростанні пропозиції грошей відбувається зменшення доходу і зростання відсоткової ставки.
Так Ні
27. При зменшенні експорту країни відбудеться зменшення доходу і зростання відсоткової ставки.
Так Ні
28. При зростанні граничної схильності до споживання відбудеться зростання доходу і підвищення відсоткової ставки.
Так Ні
29. При зростанні попиту на гроші як майно відбудеться зростання доходу і зменшення відсоткової ставки.
Так Ні

**Розділ 6. Одночасна рівновага на товарному, робочій силі 205
та грошовому ринках. Модель IS – LM**

---

30. Якщо ефект витіснення інвестицій менший за ефект зростання доходу, то, за інших рівних умов, податково-бюджетна політика ефективна.
- Так Ні
31. Стимулююча грошово-кредитна політика є ефективною, якщо інвестиції високо чутливі до відсоткової ставки.
- Так Ні
32. Зовнішні економічні потрясіння, які порушують економічну рівновагу в моделі називають зовнішніми шоками.
- Так Ні
33. Крива IS зсувається під впливом екзогенних змін у попиті на реальні грошові залишки.
- Так Ні
34. Збільшення автономного споживання зрушує криву IS праворуч.
- Так Ні
35. Стимулююча грошово-кредитна політика зрушує криву LM вниз. У результаті цього ставка відсотка знижується, а рівень доходу збільшується.
- Так Ні
36. Стримуюча бюджетно-податкова політика зрушує криву IS вгору. У результаті ставка відсотка і рівень доходу збільшуються.
- Так Ні
37. Вплив зниження цін на зсув кривої LM отримав назву ефекту Кейнса.
- Так Ні
38. Ефект Пігу розкриває взаємозв'язок споживання і багатства, реальний обсяг якого змінюється під впливом зміни цін.
- Так Ні
39. Величина сукупного попиту, що відповідає спільній рівновазі на ринку благ, ринку грошей і цінних паперів, називається ефективним попитом.
- Так Ні

40. У моделі IS – LM ціни і ставки заробітної плати швидко реагують на зміни сукупного попиту.

Так Ні

41. Модель IS – LM ілюструє процес взаємодії реального і грошового секторів економіки, ситуацію спільної економічної рівноваги на ринку благ і фінансових активів.

Так Ні

42. Ліквідна пастка – це ситуація, при якій ставка відсотку наближається до мінімального значення, тому навіть при збільшенні реальної каси домогосподарства не захочуть здобувати цінні папери.

Так Ні

Багатоваріантні питання

1. Фінансовий ринок складається з:
  - а) ринку грошей і цінних паперів;
  - б) ринку валют;
  - в) ринку валют, грошей і цінних паперів;
  - г) ринку послуг.
2. Зсув кривої товарного ринку визначається:
  - а) відсотковою ставкою;
  - б) рівноважним доходом;
  - в) чутливістю інвестицій до відсоткової ставки;
  - г) мультиплікаторами державних витрат та податків.
3. Споживання, за теорією неокласиків, залежить від:
  - а) процесу розподілу доходів серед населення;
  - б) розміру отриманих доходів;
  - в) розміру заощаджень;
  - г) вікової структури населення.
4. Інвестиції – це:
  - а) витрати на розширене виробництво, накопичення коштів та збільшення матеріальних запасів;
  - б) потік коштів, що призводить до зменшення запасів матеріальних капітальних товарів;

**Розділ 6. Одночасна рівновага на товарному, робочій силі 207
та грошовому ринках. Модель IS – LM**

- в) частина коштів, що залишається у домогосподарств після здійснення витрат на споживання;
  - г) витрати домогосподарств, спрямовані на задоволення власних потреб.
5. На рівень інвестицій впливає:
- а) рівень відсоткової ставки;
  - б) рівень технологічних змін;
  - в) рівень завантаження виробничого обладнання;
  - г) усі відповіді правильні.
6. У моделі IS – LM крива IS відображує зв'язок між:
- а) відсотковою ставкою та доходом, що виникає на ринках товарів та послуг;
  - б) відсотковою ставкою та інвестиціями;
  - в) відсотковою ставкою та попитом на гроші;
  - г) пропозицією грошей і доходом.
7. Криву IS будують для певної(го):
- а) відсоткової ставки;
  - б) кредитно-грошової політики;
  - в) бюджетно-податкової політики;
  - г) обсягу національного виробництва.
8. Лінія IS не змінить свого початкового положення, якщо:
- а) при будь-якому рівні реального доходу заощадження знизяться на величину приросту чистого експорту;
  - б) домашні господарства змінюють граничну схильність до заощаджень при тому ж обсязі заощаджень;
  - в) зростання державних витрат здійснюється за рахунок додаткових податків;
  - г) при будь-якій ставці відсотка інвестиції зменшаться на величину додаткових державних витрат.
9. Згідно підходу “інвестиції – заощадження” економічна рівновага досягається тоді, коли:
- а) сума заощаджень домогосподарств дорівнює сумі запланованих інвестицій;
  - б) досягається повна зайнятість ресурсів;

- в) сукупні видатки дорівнюють рівноважному ВВП;
г) усі відповіді правильні.
10. На фінансовому ринку відбувається:
- а) забезпечення підприємців засобами платежу;
  - б) трансформація заощаджень в інвестиції;
  - в) перерозподіл національного доходу з метою зниження диференціації індивідуальних доходів;
  - г) зменшення швидкості обігу грошей.
11. На структуру портфеля цінних паперів безпосередньо впливає:
- а) гранична схильність інвестора до заощаджень;
  - б) номінальний курс акцій;
  - в) розмір витрат на трансформацію цінних паперів у гроші та темп інфляції;
  - г) темп інфляції.
12. Коли пропозиція грошей залежить від відсоткової ставки, тоді при збільшенні реального доходу ставка відсотка порівняно зі своїм значенням в умовах фіксованої пропозиції грошей:
- а) знижується на більшу величину;
  - б) зростає на більшу величину;
  - в) зростає на меншу величину;
  - г) знижується на меншу величину.
13. Рівновага на ринку грошей зберігається, якщо:
- а) уповільнення швидкості обігу грошей супроводжується зниженням мінімальної норми резервного покриття;
  - б) при зростанні реального доходу знижується відсоткова ставка;
  - в) одночасно зі збільшенням грошової бази буде знижуватися облікова ставка;
  - г) при збільшенні реального доходу зростає попит на гроші як майно.
14. Крива LM виводиться для даного рівня:
- а) реального доходу;
  - б) попиту на гроші;

Розділ 6. Одночасна рівновага на товарному, робочій силі 209 та грошовому ринках. Модель IS – LM

- в) відсоткової ставки;
  - г) правильні відповіді (а) і (в).
15. Додатний нахил кривої LM (якщо її тлумачити з позиції кількісного рівняння обміну) впливає з таких умов:
- а) для даного рівня цін пропозиція грошей визначає рівень доходу;
  - б) швидкість обігу грошей залежить від відсоткової ставки;
  - в) вищий рівень інфляції передбачає вищу відсоткову ставку;
  - г) зі збільшенням доходу вища відсоткова ставка обов'язково має зрівноважувати ринок грошей.
16. На кейнсіанському відрізку кривої LM лінія сукупного попиту стає:
- а) вертикальною;
  - б) горизонтальною;
  - в) більш крутою;
  - г) більш пологою.
17. Якщо попит на гроші і їх пропозиція будуть зростати, то:
- а) рівноважна кількість грошей і рівноважна відсоткова ставка будуть скорочуватися;
  - б) рівноважна кількість грошей і рівноважна відсоткова ставка будуть зростати;
  - в) рівноважна відсоткова ставка зростає, а зміну кількості грошей передбачити неможливо;
  - г) рівноважна кількість грошей зростає, а зміну рівноважної відсоткової ставки передбачити неможливо.
18. Яка зі змінних не є екзогенною в моделі IS – LM:
- а) відсоткова ставка;
  - б) податкова ставка;
  - в) рівень цін;
  - г) державні видатки.
19. На ринках товарів та послуг, грошей та цінних паперів не досягається рівновага, якщо:
- а) споживання дорівнює заощадженням;
  - б) заощадження дорівнюють інвестиціям;

- в) значення НД та ставка відсотка не відповідають точці перетину ліній IS та LM;
г) усі відповіді неправильні.
20. Як зміниться нахил кривих IS та LM, якщо інвестиції стануть менш чутливі до відсоткової ставки?
а) крива LM стане крутішою;
б) крива LM стане більш пологою;
в) крива IS стане крутішою;
г) крива IS стане більш пологою.
21. Зрушення кривої IS відбувається в результаті:
а) виникнення дефіциту на товарному ринку;
б) реалізації урядових соціальних програм і зміни рівня податкових ставок;
в) надто великого збільшення грошової маси;
г) прискорення інфляційних процесів.
22. Множинність рівноваги на ринку товарів та послуг пояснюється:
а) великою різноманітністю асортименту товарів та послуг;
б) існуванням запасів касової готівки у суб'єктів;
в) збоями в роботі ринку;
г) особливостями кейнсіанської функції сукупного попиту.
23. У моделі IS – LM крива LM відображує зв'язок між:
а) пропозицією грошей і доходом;
б) відсотковою ставкою та інвестиціями;
в) відсотковою ставкою та попитом на гроші;
г) відсотковою ставкою та доходом, що утворився на ринку грошей та цінних паперів.
24. З моделі IS – LM впливає, що ставка відсотка визначається в результаті взаємодії:
а) ринку товарів та послуг з фінансовим ринком;
б) попиту та пропозиції на ринку товарів та послуг;
в) грошового ринку з ринком цінних паперів;
г) попиту і пропозиції на грошовому ринку.

**Розділ 6. Одночасна рівновага на товарному, робочої сили 211
та грошовому ринках. Модель IS – LM**

---

25. Із моделі IS – LM випливає, що підвищення рівня цін зумовить:
- а) зниження рівня відсоткової ставки і зменшить обсяг національного виробництва;
  - б) зниження рівня відсоткової ставки і збільшить обсяг національного виробництва;
  - в) зростання рівня відсоткової ставки і збільшить обсяг національного виробництва;
  - г) зростання рівня відсоткової ставки і зменшить обсяг національного виробництва.
26. З моделі IS – LM випливає, що крива AD:
- а) має від’ємний нахил;
  - б) має додатній нахил;
  - в) є горизонтальною;
  - г) є вертикальною.
27. Згідно моделі IS – LM зростання державних витратів зумовлює:
- а) збільшення доходу і зниження відсоткової ставки;
  - б) збільшення і доходу, і відсоткової ставки;
  - в) зменшення доходу і зростання відсоткової ставки;
  - г) зменшення і доходу, і відсоткової ставки.
28. За моделлю IS – LM пропозиція товару перевищує попит на товар у точках, які:
- а) нижчі за криву IS;
  - б) вищі за криву IS;
  - в) нижчі за криву LM;
  - г) вищі за криву LM.
29. Якщо економіка знаходиться в стані ліквідної пастки, то:
- а) спільна рівновага досягається на кейнсіанській ділянці лінії LM;
  - б) економічні суб’єкти воліють тримати готівку;
  - в) ефективний попит нееластичний за пропозицією грошей;
  - г) усі відповіді правильні.

30. В умовах інвестиційної пастки:
- а) інвестиції дорівнюють заощадженням;
  - б) інвестиційний попит нееластичний за ставкою відсотку;
  - в) інвестиції мінімальні через дуже високі ставки відсотку;
  - г) ефективний попит нееластичний відносно пропозиції грошей.
31. Операційний попит на гроші залежить:
- а) від динаміки рівня цін;
  - б) від динаміки ВВП;
  - в) обернено пропорційно від ринкової ставки відсотка;
  - г) правильні відповіді (а) і (б).
32. IS – LM – модель заснована на твердженні, що:
- а) обсяг споживання визначається лише поточним доходом;
  - б) обсяг інвестицій залежить від величини національного доходу;
  - в) заощадження є функцією від ставки відсотка;
  - г) рівень цін не змінюється.
33. За моделлю IS – LM ставка відсотка визначається в результаті взаємодії:
- а) попиту та пропозиції на грошовому ринку;
  - б) попиту та пропозиції на товарному ринку;
  - в) товарного і фінансового ринків;
  - г) грошового ринку з ринком цінних паперів.
34. За моделлю IS – LM при фіксованих цінах зростання автономних інвестицій приводить до зсуву кривої:
- а) IS ліворуч;
  - б) IS праворуч;
  - в) LM ліворуч;
  - г) LM праворуч.
35. За моделлю IS – LM при фіксованих цінах зростання пропозиції грошей приводить до зсуву кривої:
- а) IS ліворуч;
  - б) IS праворуч;
  - в) LM ліворуч;
  - г) LM праворуч.

Розділ 6. Одночасна рівновага на товарному, робочій силі та грошовому ринках. Модель IS – LM

---

36. На ринках благ, грошей та цінних паперів досягається рівновага, якщо:
- а) $S > I$;
  - б) $S < I$;
  - в) $S = I$;
  - г) у точці перетину ліній IS та LM.
37. У точці перетину кривих IS і LM:
- а) плановані витрати дорівнюють фактичним;
  - б) пропозиція грошей дорівнює попиту на них;
  - в) рівні доходу і відсоткової ставки задовольняють умовам спільної рівноваги;
  - г) усі відповіді правильні.
38. Приріст автономних інвестицій забезпечує найбільший приріст ефективного попиту, коли:
- а) IS перетинає LM на її класичному відрізку;
  - б) IS перетинає LM на її проміжному відрізку;
  - в) IS перетинає LM на її кейнсіанському відрізку;
  - г) IS перпендикулярна осі абсцис.
39. Функція сукупного попиту:
- а) констатує, що сума споживчого та інвестиційного попиту є спадною функцією від рівня цін;
  - б) є сумою індивідуальних функцій попиту на блага;
  - в) у графічному виразі утворюється в результаті суміщення проєкцій ліній IS та LM;
  - г) представляє одночасну рівновагу на ринку товарів та грошей за різного рівня цін.
40. При зниженні реальних касових залишків внаслідок підвищення рівня цін крива сукупного попиту:
- а) зрушиться вліво;
  - б) зрушиться вправо;
  - в) залишиться без змін;
  - г) усі відповіді неправильні.

41. Ефект витіснення виникає тоді, коли:
- а) скорочення пропозиції грошей призводить до зростання відсоткових ставок, і чутливі до них витрати у приватному секторі витісняються;
  - б) зростання податків зменшує використовуваний дохід і витрати у приватному секторі;
  - в) зменшення прибуткового податку з громадян підвищує ставки відсотку, і чутливі до них витрати у приватному секторі витісняються;
  - г) скорочення державних видатків викликає вимушене скорочення споживчих витрат.
42. В економіці зростає рівень оподаткування, то згідно з моделлю IS – LM, яку грошово-кредитну політику має проводити Національний банк, щоб забезпечити незмінний рівень доходу? Яким чином грошово-кредитні заходи вплинуть на відсоткову ставку?
- а) пропозиція грошей має зрости, відсоткова ставка не зміниться;
  - б) пропозиція грошей має зрости, відсоткова ставка зменшиться;
  - в) пропозиція грошей має зменшитися, відсоткова ставка не зміниться;
  - г) пропозиція грошей має зменшитися, відсоткова ставка збільшиться.
43. Згідно теорії дефляції боргу, непередбачена дефляція веде до нижчого рівня доходу тому, що:
- а) зниження цін перерозподіляє доходи від кредиторів до боржників, які мають вищу схильність до витрат;
  - б) зниження цін перерозподіляє доходи від боржників до кредиторів, що призводить до падіння середньої схильності до споживання;
  - в) зростання рівня заощаджень внаслідок падіння цін веде до нижчого рівня реального боргу в економіці, що зменшує споживання, а отже, й дохід;
  - г) падіння рівня заощаджень веде до зростання відсоткової ставки і зменшення доходу.

Проблемні ситуації

Ситуація 1.

Готівка вилучається із обігу та кладеться до банку. Чи означає це, що пропозиція грошей скорочується? Яка додаткова інформація необхідна для вірної відповіді на цю ситуацію?

Ситуація 2.

На рис. 6.8 зображено особливості моделі IS – LM в умовах перехідної економіки України. Поясніть застосування моделі IS – LM для аналізу економіки України. Обґрунтуйте свою відповідь.

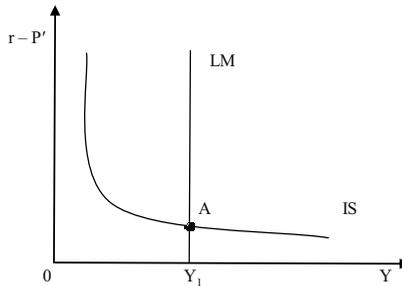

Рис. 6.8. Модель економіки України в перехідний період

Ситуація 3.

На рис. 6.9 зображено вплив зростання державних видатків та податків на модель IS – LM в Україні.

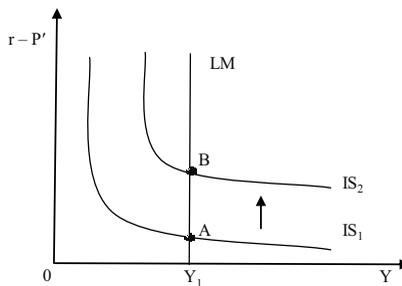

Рис. 6.9. Вплив зростання державних видатків та податків на ВВП в Україні

1. Поясніть вплив бюджетної політики на модель IS – LM. Обґрунтуйте свою відповідь.

2. Попит населення на гроші стане чутливішим завдяки зміні відсоткової ставки. Чи вплине ця ситуація на величину зміни рівноважної відсоткової ставки у випадку зростання грошової маси? Як зміниться нахил кривої LM?

Ситуація 4.

На рис. 6.10 зображено вплив зростання бюджетного дефіциту та емісії на конфігурацію моделі IS – LM в Україні.

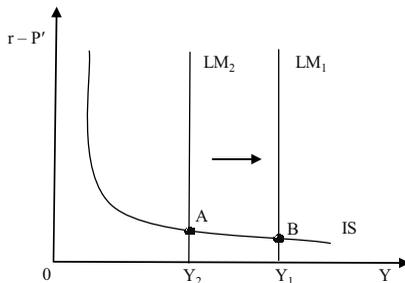

Рис. 6.10. Вплив зростання бюджетного дефіциту та емісії на обсяг виробництва в Україні

1. Поясніть вплив бюджетної політики на модель IS – LM. Обґрунтуйте свою відповідь.

2. Як вплине на загальну рівновагу скорочення доходу кінцевого використання при незмінній грошовій пропозиції? Які зміни відбудуться на товарному та грошовому ринках?

Ситуація 5.

Проаналізуйте, як наведені у таблиці чинники впливають на дохід, ставку відсотка та положення кривих IS і LM:

Чинники	Зміна чинника	Вплив на дохід і відсоткову ставку	Зсув кривої
Автономне споживання	↑	↑Y, ↑r	IS зсувається праворуч
Автономні інвестиції	↑		
Державні видатки	↑		
Податки	↑		
Пропозиція грошей	↑		
Автономний попит на гроші	↑		

Приклади розв'язку задач

Задача 1.

Економіка країни характеризується показниками (млрд. грн.):
 $M / P = 0,75 Y - 1\ 800 r$; $M = 1\ 350$; $P = 1,25$.

Записати рівняння кривої LM як функцію доходу від відсоткової ставки.

Розв'язок

Підставляємо у перше рівняння значення пропозиції грошей та рівня цін. Одержимо:

$$1\ 350 / 1,25 = 0,75 Y - 1\ 800 r.$$

$$0,75 Y = 1\ 800 r + 1\ 080.$$

Поділимо обидві частини на 0,75. Одержимо:

$$Y = 2\ 400 r + 1\ 440 - \text{функція грошового ринку.}$$

Задача 2.

На ринку грошей їх пропозиція характеризується формулою $M = 257 + 7 r$, швидкість обігу грошей дорівнює 10 обертів за період. Попит домогосподарств на гроші за мотивом обережності дорівнює 1 % отриманого доходу, а реальний попит на гроші як майно характеризується функцією $l_m = 57 - 3 r$.

1. Виведіть рівняння рівноваги на ринку грошей та побудуйте графік LM.

2. Визначте рівноважну ставку відсотка, якщо впродовж розглянутого періоду створюється реальний дохід у розмірі 3 500 млн. грн.

3. Як зміниться положення лінії LM, якщо:

- швидкість обігу грошей зменшиться у 2 рази;
- рівень цін знизиться на 20 %.

Розв'язок

$$1. \frac{M}{P} = l_{yr} + l_m + l_{ob}; P = 1,$$

де l_{yr} – попит на гроші для угод; l_m – попит на гроші як майно;
 l_{ob} – попит на гроші з мотиву обережності.

$$257 + 7 r = \frac{1}{10} Y + \frac{1\%}{100\%} Y + 57 - 3 r;$$

$Y = 1818,2 + 90,9 r$ – рівняння лінії LM_1 (рис. 6.11).

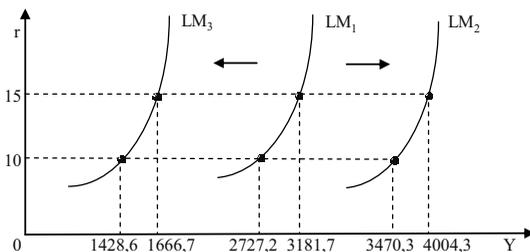

Рис. 6.11. Побудова лінії LM

2. Якщо $Y = 3500$, то: $3500 = 1818,2 + 90,9 r \Rightarrow r = 18,5 \%$.

3. а) Якщо швидкість обігу грошей зменшиться у 2 рази, то зросте попит на гроші для угод: $l_{gr} = \frac{1}{5} Y = 0,2 Y$. Тоді:

$$257 + 7 r = 0,2 Y + 0,01 Y + 57 - 3 r;$$

$$Y = 952,4 + 47,62 r \text{ – рівняння лінії } LM_2 \text{ (рис. 6.11).}$$

LM_1 у випадку зменшення швидкості обігу грошей зсувається ліворуч до положення LM_2 .

б) Якщо ціна знижується, то зростає пропозиція грошей і рівновага приймає наступний вигляд:

$$\frac{257 + 7 r}{0,8} = 0,1 Y + 0,01 Y + 57 - 3 r;$$

$$Y = 2402,3 + 106,8 r \text{ – рівняння лінії } LM_3 \text{ (рис. 6.11).}$$

У разі зростання пропозиції грошей лінія LM зсувається праворуч.

Задача 3.

Економіка характеризується такими рівняннями (млрд. грн.):
 $C = 300 + 0,8 Y^v$; $I = 200 - 150 r$; $NE = 100 - 0,04 Y - 500 r$;
 $M^D = (0,5 Y - 2000 r) P$; $G = 200$; $t = 0,24$; $M = 550$; $P = 1$.

Розрахувати рівноважні значення відсоткової ставки і доходу.

Розв'язок

Для розрахунку рівноважних значень відсоткової ставки і доходу необхідно вивести рівняння кривих IS та LM.

Розділ 6. Одночасна рівновага на товарному, робочій силі 219 та грошовому ринках. Модель IS – LM

Для визначення рівняння кривої IS підставимо функції споживання, інвестицій і чистого експорту в основну макроекономічну тотожність:

$$Y = C + I + G + NE;$$

$$Y = 300 + 0,8(1 - 0,2)Y + 200 - 1500r + 100 - 0,04Y - 500r + 200;$$

$$Y = 2000 - 500r - \text{рівняння кривої IS.}$$

Для виведення рівняння кривої LM використаємо функцію попиту на гроші, рівень цін і номінальну грошову пропозицію.

$$\frac{M}{P} = 0,5Y - 2000r \Rightarrow \frac{550}{1} = 0,5Y - 2000r;$$

$$Y = 1100 + 4000r - \text{рівняння кривої LM.}$$

Прирівняємо значення Y з рівнянь IS і LM:

$$2000 - 5000r = 1100 + 4000r;$$

$$r = 0,1 \text{ або } 10\% - \text{рівноважне значення відсоткової ставки.}$$

Підставляємо значення відсоткової ставки в одне з рівнянь і знаходимо дохід:

$$Y = 1100 + 4000 \cdot 0,1 = 1500 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 4.

Попит на гроші виражається функцією $L^D = 0,5Y - 250r$. В обігу знаходиться 500 млрд. грн. Інвестиційний попит описується функцією $I = 903 - 52r$. Функція споживання має вигляд: $C = 0,6Y^v$. У бюджет держави надходить 20% усіх доходів, а державні витрати складають 800 млрд. грн.

Визначити:

1. Стан державного бюджету при спільній рівновазі на ринках благ і грошей.

2. На скільки грошовий ринок стримує дію мультиплікативного ефекту при збільшенні державних витрат на 300 млрд. грн.? Проілюструвати графічно.

Розв'язок

$$1. IS: Y^S = Y^D;$$

$$Y = 0,6(Y - 0,2Y) + 903 - 52r + 800;$$

$$Y = 3275 - 100r - \text{рівняння IS.}$$

$$LM: M^S = L^D, P = 1;$$

$$500 = 0,5Y - 250r;$$

$$r = 0,002Y - 2 - \text{рівняння LM.}$$

Спільна рівновага IS – LM:

$$\begin{cases} Y = 1000 + 8r \\ Y = 1650 - 10r \end{cases}$$

$$Y^* = 2895,83 \text{ млрд. грн.}, r^* = 3,79 \%$$

$$BS = G - T_Y \cdot Y;$$

$$BS = 800 - 0,2 \cdot 2895,83 = 220,83 \text{ млрд. грн.} - \text{дефіцит бюджету.}$$

2. Якби грошовий ринок не стримував дію мультиплікатора, то при збільшенні державних витрат національний дохід збільшився б на:

$$\Delta Y = \mu_g \cdot \Delta G = \frac{1}{1 - 0,6 + 0,6 \cdot 0,2} \cdot 300 = 576,92 \text{ млрд. грн. (рис. 6.12).}$$

$$\text{Тоді } Y_2 = Y_1 + \Delta Y = 2895,83 + 576,92 = 3472,75 \text{ млрд. грн.}$$

Але точка К не є рівноважною для ринку грошей. Нова подвійна рівновага визначається з системи рівнянь:

$$\begin{cases} Y = 3851,9 - 100r \\ r = 0,002Y - 2 \end{cases}$$

$$Y^* = 3376,58 \text{ млрд. грн.}, r^* = 4,75 \%$$

Отже, ринок грошей гасить мультиплікаційний ефект на:

$$3472,75 - 3376,58 = 96,17 \text{ млрд. грн.}$$

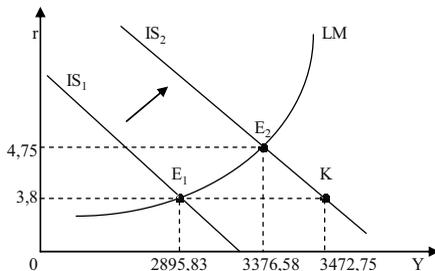

Рис. 6.12. Обмеження мультиплікаційного ефекту грошовим ринком

Задача 5.

Закрита економіка описується такими рівняннями (млрд. грн.): функція споживання $C = 150 + 0,6 Y^v$; $T = 100$; інвестиційна функція $I = 100 - 40r$; $G = 350$; функція попиту на гроші $L^D = 0,75 Y - 6r$; $M^S = 750$; $P = 1$.

1. Виведіть рівняння кривих IS та LM.

2. Визначте рівноважні ставку відсотка та рівень доходу.

Розділ 6. Одночасна рівновага на товарному, робочій силі 221 та грошовому ринках. Модель IS – LM

3. Виведіть рівняння сукупного попиту і побудуйте його графік, виходячи з того, що ціни зросли до рівня $P = 2$.

Розв'язок

$$1. LM: M^S = L^D \Rightarrow l_{gr} + l_M + l_{об},$$

де l_{gr} – попит на гроші для угод; l_M – попит на гроші як майно; $l_{об}$ – попит на гроші з мотиву обережності.

$$P = 1 \Rightarrow 750 = 0,75 Y - 6 r;$$

$$Y = 1000 + 8 r - \text{рівняння LM.}$$

$$IS: Y^S = Y^D;$$

$$Y = C + I + G;$$

$$Y = 150 + 0,6 (Y - 100) + 100 - 40 r + 350;$$

$$Y = 1650 - 100 r - \text{рівняння IS.}$$

$$2. IS - LM: \begin{cases} Y = 1000 + 8 r \\ Y = 1650 - 10 r \end{cases}$$

$$Y^* = 1288,9 \text{ млрд. грн.}; r^* = 36,1 \text{ \%}.$$

3. Підставимо рівняння лінії IS ($r = 16,5 - 0,01 Y$) у рівняння лінії LM ($\frac{750}{P} = 0,75 Y - 6r$). Тоді рівняння сукупного попиту матиме вигляд:

$$Y^D = \frac{925,9}{P} + 122,2 \text{ (рис. 6.13).}$$

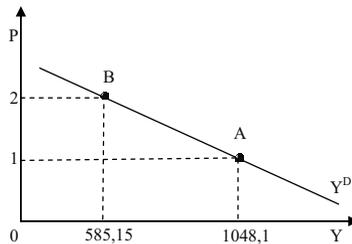

Рис. 6.13. Сукупний попит

Задача 6.

Номінальна кількість грошей, що знаходиться в обігу, дорівнює 345 млрд. грн., швидкість їхнього обігу дорівнює 10 об/рік. Попит на гроші як майно характеризується функцією $L^D = 10(30 - r)$. Обсяг заощаджень дорівнює 20% реального доходу, а обсяг інвестицій визначається за функцією $I = 100 - 10 r$.

Визначити:

1. Який рівень цін забезпечує спільну рівновагу на ринку благ та фінансовому ринку, якщо розмір ефективного попиту дорівнює 100 млрд. грн.

2. Як зміниться рівень цін, якщо швидкість обертання грошей подвоїться за тієї ж величини ефективного попиту.

Розв'язок

1. На ринку благ рівновага встановлюється, якщо $S = I$, тобто:

$$0,2 Y = 100 - 10 r.$$

Якщо $Y^* = 100$, то $0,2 \cdot 100 = 100 - 10 r \Rightarrow r^* = 8 \%$.

На ринку грошей рівновагу характеризує рівняння: $\frac{M^S}{P} = L^D$. Тоді

реальна пропозиція грошей становитиме:

$$\frac{M^S}{P} = 0,1 \cdot Y + 10 \cdot (30 - r) \Rightarrow \frac{M^S}{P} = 0,1 \cdot 100 + 10 \cdot (30 - 8) \Rightarrow \frac{M^S}{P} = 230 \text{ млрд. грн.}$$

Відомо, що номінальна пропозиція грошей складає 345 млрд. грн.

Звідси рівень цін дорівнює 1,5 (345 / 230).

2. Зміна швидкості обігу грошей вплине на рівновагу на ринку грошей:

$$\frac{M^S}{P} = 0,05 \cdot Y + 10 \cdot (30 - r) \Rightarrow \frac{M^S}{P} = 0,05 \cdot 100 + 10 \cdot (30 - 8) \Rightarrow \frac{M^S}{P} = 220 \text{ млрд. грн.}$$

Звідси реальний рівень цін – 1,53 (345 / 225).

Задача 7.

Кількість грошей, які знаходяться в обігу, дорівнює 100 млрд. грн., швидкість обігу – 5 обертів/рік, а попит на гроші як майно задається функцією $L^D = 40 - 4 r$. Крім того, відомі функція споживання $C = 0,8 Y + 120$ і функція інвестицій $I = 130 - 50 r$.

1. Виведіть рівняння функції сукупного попиту.

2. Визначте, як зміниться обсяг сукупного попиту і національна ставка відсотка при збільшенні рівня цін з 1 до 2.

Розв'язок

1. IS: $Y^S = Y^D$;

$$Y = 0,8 Y + 120 + 130 - 50 r;$$

$$r = 5 - 0,004 Y \text{ – рівняння IS.}$$

LM: $M^S = L^D$;

Розділ 6. Одночасна рівновага на товарному, робочій силі 223 та грошовому ринках. Модель IS – LM

$$\frac{100}{P} = 0,2Y + 40 - 4r \Rightarrow Y = \frac{500}{P} + 20r - 200.$$

Підставимо IS в LM і визначимо функцію сукупного попиту:

$$Y^D = \frac{543,48}{P} - 108,7.$$

2. Якщо $P = 1$, то:

$$Y^D = \frac{543,48}{1} - 108,7 = 434,78 \text{ млрд. грн.}, \quad r = 5 - 0,004 \cdot 434,78 = 3,26 \text{ \%}.$$

Якщо $P = 2$, то:

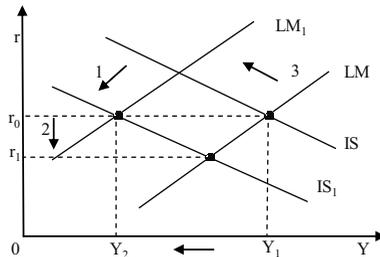
$$Y^D = \frac{543,48}{2} - 108,7 = 163,04 \text{ млрд. грн.}, \quad r = 5 - 0,004 \cdot 163,04 = 4,35 \text{ \%}.$$

Задача 8.

Уряд збільшує податки для скорочення дефіциту бюджету та зниження інфляції. Використовуючи модель IS – LM, зобразить графічно, які заходи необхідно провести Національному банку для того, щоб ставка відсотка залишилася без змін.

Розв'язок

На рис. 6.14 збільшення податків обумовлює скорочення сукупного попиту, що графічно відображається зміщенням кривої IS ліворуч до положення IS_1 (1). За таких умов в економіці відбувається зниження відсоткової ставки і скорочення ділової активності (2). Для стабілізації ставки відсотка Національний банк має скоротити пропозицію грошей, що графічно відображається зміщенням LM ліворуч до положення LM_1 (3). Результатом відповідної монетарної політики стане спад виробництва на величину $Y_1 - Y_2$ (4).

Рис. 6.14. Заходи Національного банку щодо зміни відсоткової ставки

Задача 9.

Дослідіть результати зростання автономних витрат при різних значеннях рівноважної ставки відсотка (рис. 6.15).

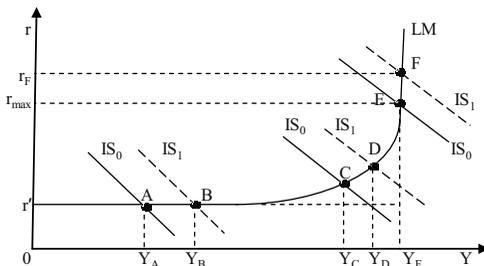

Рис. 6.15. Автономні витрати при різних значеннях рівноважної відсоткової ставки

1. Зсув лінії IS відбувається на кейнсіанському відрізку кривої LM.
2. Зсув лінії IS відбувається на проміжному відрізку кривої LM.
3. Зсув лінії IS відбувається на класичному відрізку кривої LM.

Розв'язок

1. Мультиплікативний ефект додаткових автономних витрат проявляється у повній мірі (тобто приріст доходу $(Y_1 - Y_0)$ практично дорівнює зсуву лінії IS). Початкова рівновага була встановлена за низького рівня НД і близькій до мінімальної ставки відсотка ($r \approx r'$). У цій ситуації додаткова потреба в грошах для угод задовольняється за рахунок грошей як майна, що не впливає на рівень відсоткової ставки і відповідно зростання інвестицій не буде обмежене зростанням відсоткової ставки.

2. Мультиплікативний ефект частково ліквідується за рахунок підвищення відсоткової ставки, яка виникає через нестачу грошей та зростання пропозиції цінних паперів, що призводить до зниження курсу цінних паперів і, як наслідок, до зростання ставки відсотка. НД зростає на меншу величину, ніж зсув IS.

3. Зсув лінії IS на класичному відрізку LM не змінить сукупного попиту на блага у поточному періоді. У цій ситуації немає грошей як майна і нові інвестиційні проекти можуть здійснюватися лише шляхом перерозподілу кредитних ресурсів.

Розділ 6. Одночасна рівновага на товарному, робочій силі 225 та грошовому ринках. Модель IS – LM

Задача 10.

В економіці встановлюється рівновага на ринку благ, грошей та цінних паперів, але виникла ситуація, коли попит на інвестиції став нееластичним відносно ставки відсотка. Побудуйте графік для даної ситуації та прослідкуйте процес адаптації реального національного доходу.

Розв'язок

За умовою задачі економіка країни потрапила в “інвестиційну пастку”. Інвестиційна пастка має місце у тому випадку, коли попит на інвестиції зовсім нееластичний відносно ставки відсотка. Тоді графік функції інвестицій стає перпендикулярним до осі абсцис і відповідно лінія IS також займає перпендикулярне положення. У цьому випадку в якій би області лінії LM не знаходилась початкова рівновага трьох ринків, зсув кривої LM, тобто зміна кількості грошей, не впливає на величину національного доходу (рис. 6.16).

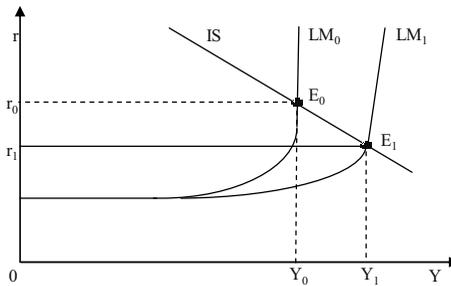

Рис. 6.16. Інвестиційна пастка

Задача 11.

В економіці встановилася рівновага на ринку благ та фінансовому. Як вплинуть на рівновагу такі події (при незмінних інших умовах)?

1. Підвищиться гранична схильність до споживання.
2. При кожній ставці відсотка обсяг інвестицій зменшиться.
3. Зросте швидкість обігу грошей.
4. Зросте пропозиція грошей.
5. Зросте попит на гроші як майно.
6. Підвищилася гранична схильність до заощадження.

7. Зросте попит на інвестиції.
  8. Зростуть державні витрати за рахунок зростання податків.
  9. Ставка прибуткового податку зменшиться.
  10. Експорт країни зменшиться.
- Відповіді занесіть у таблицю:

Подія	На стан якого ринку впливає	Графік якої функції зміниться	Зсув кривої IS, LM	Напрямок зміни Y	Напрямок зміни r
1.					
...					
10.					

Розв'язок

Дивіться таблицю:

Подія	На стан якого ринку впливає	Графік якої функції зміниться	Зсув кривої IS, LM	Напрямок зміни Y	Напрямок зміни r
1.	Товарний ринок	Заощаджень	IS зрушиться вправо	Зросте	Зросте
2.	Товарний ринок	Інвестицій	IS зрушиться вліво	Зменшиться	Зменшиться
3.	Грошовий ринок	Попит на гроші для угод	LM зрушиться вправо	Зросте	Зменшиться
4.	Грошовий ринок	Пропозиції грошей	LM зрушиться вправо	Зросте	Зменшиться
5.	Грошовий ринок	Попиту на гроші як майно	LM зрушиться вліво	Зменшиться	Зросте
6.	Товарний ринок	Заощаджень	IS зрушиться вліво	Зменшиться	Зменшиться
7.	Товарний ринок	Інвестицій	IS зрушиться вправо	Зросте	Зросте
8.	Товарний ринок	Державних витрат	IS зрушиться вправо	Зросте	Зросте
9.	Товарний ринок	Податкових надходжень	IS зрушиться вправо	Зросте	Зросте
10.	Товарний ринок	Інвестицій	IS зрушиться вліво	Зменшиться	Зменшиться

**Розділ 6. Одночасна рівновага на товарному, робочій силі 227
та грошовому ринках. Модель IS – LM**

Задачі

Задача 1.

Економіка країни описується рівняннями (млрд. грн.):
 $Y = C + I + G$; $C = 80 + 0,8(Y - T)$; $I = 160 - 20r$; $G = 20$; $T = 40$.

Записати функцію товарного ринку як функцію доходу від відсоткової ставки.

Задача 2.

Попит на гроші виражається функцією $M/P = 0,5Y - 200r$. В обігу знаходиться 700 млрд. грн. Інвестиційний попит описується функцією $I = 1000 - 40r$. Функція споживання має вигляд: $C = 0,8Y^v$. У бюджет держави надходить 25 % всіх доходів, а державні витрати складають 650 млрд. грн.

Визначити:

1. Стан державного бюджету при спільній рівновазі на ринках благ і грошей.

2. На скільки грошовий ринок стримує дію мультиплікативного ефекту при збільшенні державних витрат на 50 млрд. грн.? Проілюструйте графічно.

Задача 3.

Номінальна кількість грошей, що знаходиться в обігу, дорівнює 2364 млрд. грн., швидкість їхнього обігу дорівнює 10 об/рік. Попит на гроші як майно характеризується функцією $M/P = 80 \cdot (30 - r)$. Обсяг заощаджень дорівнює 25 % реального доходу, а обсяг інвестицій визначається за функцією $I = 1200 - 180r$.

Визначити:

1. Який рівень цін забезпечує спільна рівновага на ринку благ та фінансових ринках, якщо розмір ефективного попиту дорівнює 100 млрд. грн.

2. Як зміниться рівень цін, якщо швидкість обертання грошей подвоїться за тієї ж величини ефективного попиту.

Задача 4.

Кількість грошей, які знаходяться в обігу, дорівнює 150 млрд. грн., швидкість обігу – 10 обертів/рік, а попит на гроші як

майно задається функцією $M/P = 90 - 4r$. Крім того, відомі функція споживання $C = 0,8Y + 130$ г та функція інвестицій $I = 110 - 40r$.

1. Виведіть рівняння функції сукупного попиту.
2. Визначте, як зміниться обсяг сукупного попиту і ставка відсотка при збільшенні рівня цін з 1 до 1,5.

Задача 5.

Економіка країни характеризується показниками:

$$M/P = 0,8Y - 1\,600r;$$

$$M = 1\,300;$$

$$P = 1,3.$$

Записати рівняння кривої LM як функцію доходу від відсоткової ставки.

Задача 6.

Функція попиту на гроші в країні описується рівнянням $M/P = 0,75Y - 1\,200r$. Функція товарного ринку $Y = 1\,100 - 3\,200r$. Пропозиція грошей 720 млрд. грн., рівень цін 1,2.

Визначити рівноважні відсоткову ставку та рівень доходу.

Задача 7.

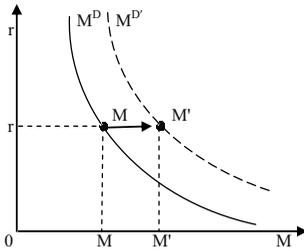
Розглянемо економічну систему. Функція споживання представлена у вигляді $C = 38 + 0,5(Y - T)$; інвестиційна функція $I = 50 - 100r$, державні витрати і податки рівні $G = T = 20$ млрд. грн. Функція попиту на гроші $L = 0,5Y - 80r$, $M^S = 160$ млрд. грн., а рівень цін дорівнює 2.

1. Складіть рівняння кривої IS.
2. Складіть рівняння кривої LM.
3. Знайдіть рівноважні рівні відсоткової ставки і доходу.
4. Припустимо, що державні витрати зросли з 20 до 30 млрд. грн. Як зміняться рівноважні рівні відсоткової ставки і доходу?
5. Припустимо, що пропозиція грошей збільшилися з 160 до 180 млрд. грн. Як зміняться рівноважні рівні відсоткової ставки і доходу?

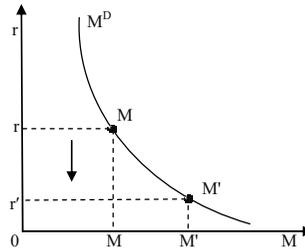
Задача 8.

На графіках 1–4 наведено ситуації, в яких попит на гроші змінюється з величини M до величини M' .

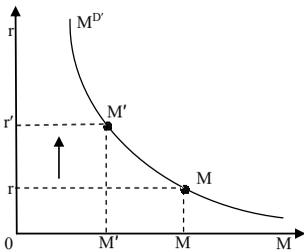
Розділ 6. Одночасна рівновага на товарному, робочій силі 229 та грошовому ринках. Модель IS – LM

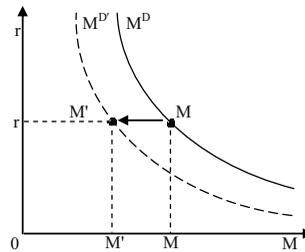
Графік 1

Графік 2

Графік 3

Графік 4

Яка з наведених ситуацій ілюструє такі процеси:

1. Зростання номінального ВВП при незмінних ставках відсотка.
2. Зростання ставки відсотка.
3. Скорочення цін, яке не впливає на величину відсоткових ставок.
4. Скорочення відсоткових ставок, які не впливають на зміну сукупного попиту.

Задача 9.

Побудуйте графік лінії LM.

1. Яку залежність вона визначає?
2. Як зміниться розташування лінії LM, якщо швидкість обігу грошей знизиться у 2 рази при тому ж реальному доході?
3. Як зміниться лінія LM, якщо реальний дохід зросте у 2 рази?

Задача 10.

1. Побудуйте графік моделі IS – LM.

Як на цьому графіку відобразиться приріст державних витрат, які фінансуються за рахунок:

- а) продажу облігацій населенню;
б) збільшення заборгованості Національному банку?
2. Як зміниться розташування лінії LM, якщо швидкість обігу грошей знизиться вдвічі при тому ж реальному доході?

Задача 11.

Початковий стан економіки характеризується перетином ліній LM та IS на проміжному відрізку LM. Внаслідок збільшення автономних інвестицій лінія IS зсунулась вправо на певну відстань, це означає, що і крива AD також повинна переміститися.

Чи буде зсув кривої AD дорівнювати (або меншому чи більшому) зсуву лінії IS? Обґрунтуйте відповідь.

Теми рефератів

1. Спільна рівновага на ринку благ, грошей і капіталу. Модель IS – LM.
2. Зовнішні шоки у моделі IS – LM.
3. Модель IS – LM за фіксованих та гнучких цін.
4. Вплив зростання державних видатків бюджетного дефіциту та емісії на конфігурацію моделі IS – LM.
5. Застосування моделі IS – LM для аналізу економіки України.

Методичні поради щодо розв'язання завдань та підготовки рефератів містяться у літературних джерелах: 3; 15; 21; 24; 27; 29; 30; 36, які рекомендуються для самостійного вивчення.

Частина III

СУКУПНА ПРОПОЗИЦІЯ ТА МАКРОЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА

РОЗДІЛ 7. ІНФЛЯЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ

Навчальні цілі

1. Дати визначення інфляції та пояснити її сутність.
2. Проаналізувати види інфляції. Визначити інфляцію попиту та інфляцію пропозиції.
3. Розкрити форми інфляції за різними її основами.
4. З'ясувати причини та наслідки інфляції.
5. З'ясувати взаємозв'язок інфляції та відсоткової ставки. Ефект Фішера.
6. Зрозуміти взаємозв'язок інфляції та безробіття. Крива Філіпса.
7. Пояснити способи виміру загального рівня цін та інфляції.
8. Проаналізувати заходи адаптивної антиінфляційної політики.
9. Проаналізувати основні заходи активної антиінфляційної політики.

Основні теоретичні підходи

Термін **“інфляція”** (від лат. inflation – надування) вперше почав вживатися у Північній Америці у період громадянської війни 1861 – 1865 рр. і означав процес збільшення паперово-грошового обігу. У XIX столітті цей термін вживається також в Англії і Франції. Широкого розповсюдження в економічній літературі поняття “інфляція” набуло у XX столітті відразу після першої світової війни.

У класичній економічній теорії інфляція трактується як частина теорії грошей. Вона є процесом підвищення загального рівня цін та зниження купівельної спроможності грошей. Дж. М. Кейнс уперше проаналізував інфляцію як елемент макроекономічної теорії.

Монетаризм, змінивши кейнсіанські теорії у 80-х роках, уже не просто включає проблеми інфляції в макроекономічну теорію. Вони стають найважливішою складовою частиною останньої. “Під інфляцією, – пише М. Фрідмен, – я розумію стійке та безперервне зростання цін, що завжди і всюди виступає як грошовий феномен, викликаний надмірною масою грошей по відношенню до випуску продукції”. Це положення переконує в тому, що причини інфляції – у сфері обігу. А тому допускається обмеження впливу держави у процесі суспільного відтворення.

Інфляція – тенденція до зростання загального рівня цін. Викликається надлишком грошей відносно виготовлених товарів та послуг.

Рівень інфляції показує, як змінилися ціни в економіці і вимірюється за допомогою індексів цін.

Залежно від складу споживчого кошика розрізняють три види індексів цін: індекс споживчих цін, індекс цін виробництва, дефлятор.

Для здійснення названих коригувань використовують цінові індекси Ласпейреса, Пааше, Фішера.

Індекс Ласпейреса (або агрегований індекс цін) показує, як змінюються ціни за два періоди, що порівнюються, якщо структура виробленого ВВП залишається незмінною. Вагомим чинником в цьому випадку є товарна структура виробництва базисного періоду (g_0), а тому зміни у виробництві та споживанні, пов’язані з науково-технічним прогресом, не враховуються.

Індекс має вигляд:

$$I_p^л = \frac{\sum p_1 \cdot g_0}{\sum p_0 \cdot g_0}$$

Цей індекс дещо завищує темп зростання рівня цін, оскільки при його розрахунку нехтують тим чинником, що зі зміною цін, безперечно, відбуваються зміни в структурі споживчих товарів.

Індекс Ласпейреса, розрахований для фіксованого “кошика” споживача товарів та послуг (g_k), називають **індексом споживчих цін**:

$$I_p^{сн} = \frac{\sum p_1 \cdot g_k}{\sum p_0 \cdot g_k}$$

де g_k – обсяг споживчого кошика.

Індекс споживчих цін – це співвідношення ціни кошика у поточному році до ціни аналогічного кошика у базовому році; він включає товари, вироблені не тільки всередині держави, а також імпортні; враховує тільки ті товари і послуги, що спожиті індивідуальними споживачами.

Фіксований споживчий кошик складається приблизно з 300 найменувань товарів і послуг, що купують типові міські мешканці. Індекс побудовано так, що ціна кошика у базисному періоді береться за 100 %, а тому значення індексу вказує на скільки відсотків змінилася ціна товарів-компонентів споживчого кошика у поточному періоді в порівнянні з попереднім.

Індекс споживчих цін розраховується щомісячно, є оперативним і найпоширенішим показником рівня інфляції.

Індекс Пааше частково усуває обмеженість індексу Ласпейреса, оскільки вагомим у даному випадку є товарна структура виробництва поточного року (g_1). Індекс має вигляд:

$$I_p^n = \frac{\sum p_1 \cdot g_1}{\sum p_0 \cdot g_1},$$

де g_1 – обсяг виробництва у поточному періоді.

Індекс Пааше, розрахований для сукупності товарів і послуг, що входять до складу ВВП, називається **дефлятором ВВП**:

$$\text{Дефлятор ВВП} = \frac{\text{Номінальний ВВП}}{\text{Реальний ВВП}} = I_p^n = \frac{\sum p_1 \cdot g_1}{\sum p_0 \cdot g_1}.$$

Оскільки на цей індекс впливають структурні зрушення, які компенсують підвищення цін на окремі товари, вважається, що дефлятор ВВП недооцінює зростання загального рівня цін.

Безперечно, індекс споживчих цін та дефлятор ВВП дають різну характеристику зміни рівня цін. Це пояснюється тим, що між цими двома індексами існує *три суттєві відмінності*: дефлятор ВВП відображає зміну цін на всі вироблені товари та надані послуги, а індекс споживчих цін – тільки на ті товари, що входять до складу споживчого кошика; дефлятор ВВП не відображає зміну цін на імпортні товари, оскільки імпорт не входить до складу ВВП. Але до споживчого кошика входять імпортні товари, тому в індексі споживчих цін знаходить відображення зміна цін і на імпортні товари; дефлятор ВВП є зваженим (індекс Пааше), а індекс споживчих цін є базисно зваженим (індекс Ласпейреса).

Проте на практиці відмінність між цими двома індексами незначна, і вони обидва досить добре відображають тенденцію та

швидкість зміни цін. В залежності від мети дослідження завжди можна обрати той індекс, який найбільшою мірою відповідає поставленому завданню.

Індекс Фішера, як середнє геометричне значення індексів Пааше і Лайсперса, усуває їхню обмеженість:

$$I_p^{\Phi} = \sqrt{I_p^{\pi} \cdot I_p^{\Pi}} = \sqrt{\frac{\sum p_1 \cdot g_0}{\sum p_0 \cdot g_0} \cdot \frac{\sum p_1 \cdot g_1}{\sum p_0 \cdot g_1}}$$

Для вимірювання інфляції застосовується такий показник як **темпи інфляції (π)**. Він показує як змінилася сама інфляція, з яким темпом за певний період (прискорилась чи сповільнилась), і обчислюється за допомогою двох індексів цін: поточного та минулого. Знак “+” свідчить про прискорення, знак “-” свідчить про уповільнення темпів інфляції:

$$\pi = \frac{I_{\text{цін1}} - I_{\text{цін0}}}{I_{\text{цін0}}},$$

де $I_{\text{цін1}}$, $I_{\text{цін0}}$ – індекс цін у поточному і минулому періодах відповідно.

Так зване **“правило величини 70”** дає можливість кількісно прогнозувати інфляцію. Воно дозволяє швидко підраховувати кількість років, необхідних для подвоєння рівня цін. Для цього потрібно розділити число 70 на щорічний рівень інфляції. Наприклад, при щорічному рівні інфляції у 3 % рівень цін подвоїться приблизно через 23 роки. При 8 % інфляції рівень подвоїться приблизно через дев'ять років.

Слід зазначити, що “правило величини 70” звичайно застосовується, коли, наприклад, потрібно встановити скільки буде потрібно часу, щоб реальний ВВП або ваші особисті заощадження подвоїлись.

Дефляція – тенденція до зниження загального рівня цін. Спричиняється дефіцитом грошей відносно випуску благ.
Дезінфляція – уповільнення темпів інфляції.

Залежно від розмірів державного втручання розрізняють відкриту (явну) та приховану (пригнічену) інфляцію.

Відкрита інфляція діє в умовах вільних цін і виявляється у зростанні загального рівня цін. Відкрита інфляція є характерною для ринкової економіки.

Прихована інфляція діє в умовах негнучких фіксованих цін і виявляється у вигляді зниження якості товарів і послуг та у розвитку товарного дефіциту. Характеризує централізовану економіку.

Залежно від чинників, що породжують інфляцію, виділяють інфляцію попиту та пропозиції (витрат).

Інфляція попиту – це підвищення рівня цін внаслідок надлишкових сукупних витрат в умовах близьких до повної зайнятості.

Надлишкові сукупні витрати можуть бути обумовлені грошовою емісією для покриття дефіциту держбюджету, мілітаризацією економіки та іншими причинами.

Інфляція витрат – це підвищення рівня цін внаслідок підвищення середніх витрат на одиницю продукції.

Основні причини підвищення середніх витрат: підвищення номінальної заробітної плати; підвищення цін на сировину та енергоносії; підвищення податків.

Сполучення інфляції попиту та інфляції витрат утворює **інфляційну спіраль**, у якій інфляційні очікування економічних агентів відіграють роль передаточного механізму.

Залежно від темпів зростання цін розрізняють помірну, галоупуючу та гіперінфляцію.

Помірна інфляція виникає тоді, коли річний приріст цін становить не більш як 10 %. Характеризується прискореним нагромадженням грошей в обігу без помітного підвищення чи з незначним зростанням товарних цін. Ціни зростають повільними темпами, але швидше, ніж заробітна плата. Це не має негативних наслідків і не є відчутним для економічних суб'єктів. Зростання цін має передбачуваний характер.

Галоупуюча інфляція – інфляція, за якої річний приріст цін вимірюється від 10 до 200 %. Гроші втрачають свою цінність. Люди не заощаджують гроші та використовують для угод більш стійку валюту. Інфляція виходить з-під контролю держави.

Гіперінфляція – це інфляція, за якої річний приріст цін становить 200 % і більше. Гроші починають втрачати здатність виконувати свої функції. Відбувається натуралізація господарських зв'язків, посилюється бартерний обмін, порушуються фінансові та кредитні механізми, руйнується банківська система, процеси в економіці набувають стихійного характеру. Споживачі намагаються вкласти гроші у матеріальні цінності. В економіці відбувається перерозподіл доходів.

Формальний критерій гіперінфляції був введений американським ученим Філіпом Кеганом: початком гіперінфляції вважається місяць,

в якому зростання цін вперше перевищує 50 %, а кінцем – місяць, попередній тому, в якому зростання цін падає нижче цієї критичної точки і не досягає її знову хоча б протягом року.

Прикладом країн, де була присутня гіперінфляція є Німеччина 1920 – 1923 рр., Австрія 1921 – 1923 рр., СРСР 1921 – 1924 рр., Греція 1943 – 1944 рр., Угорщина 1945 – 1946 рр., Латиноамериканські країни 1970 – 1980 рр. Так, у Німеччині після Першої світової війни індекс цін у країні, яка повинна була здійснювати репараційні виплати, підвищився з грудня 1919 р. по жовтень 1923 р. до значення $1,09 \cdot 10^9$. В Угорщині з липня 1945 р. по липень 1946 р. індекс цін підвищився до $4 \cdot 10^{29}$. Висока інфляція суттєво порушує механізм функціонування економіки.

Високі темпи зростання рівня цін спостерігалися в Україні у 1992 – 1995 рр. У 1992 р. в Україні індекс цін споживчого ринку склав 2100 % (тобто ціни підвищилися у 21 рази, або на 2000 %), у 1993 – 10256 % (ціни підвищилися у 102,56 рази, або на 10156 %), у 1994 – 501 % (у 5,01 рази, або на 401 %), в 1995 р. – 281,7 % (у 2,817 рази, або на 181,7 %).

Ситуація в економіці, коли одночасно відбувається підвищення рівнів інфляції та безробіття на фоні загального спаду виробництва, називається **стагфляція**. Це поняття запроваджене в обіг на початку 70-х рр. ХХ ст. Явище стагфляції нині пояснюють головним чином інерційною природою інфляційних процесів.

Усі ці види інфляції існують тільки при відносно вільному ринку. При “прихованій” інфляції зростання цін на товари і послуги може не спостерігатись, а знецінення грошей може виражатись у дефіциті пропозиції.

Розрізняють декілька *причин інфляції*.

По-перше, це диспропорційність або *незбалансованість державних витрат і доходів*, що проявляється у дефіциті держбюджету. Якщо цей дефіцит фінансується за рахунок активного використання “друкарського верстату”, це призводить до збільшення маси грошей в обігу, а відповідно і до інфляції.

По-друге, інфляційне зростання цін може відбуватись, якщо *фінансування інвестицій* проводиться за рахунок *бюджетного дефіциту*.

По-третє, зі зростанням “відкритості” економіки тієї чи іншої країни все більше втягування її в світогосподарські зв’язки збільшує небезпечність “*імпортваної*” інфляції.

По-четверте, інфляція набуває самопідтримуючий характер у результаті *інфляційних очікувань*. Багато вчених країн Заходу і нашої країни особливо виділяють цей чинник. Подолання інфляційних очікувань населення і виробників – найважливіше (якщо не головне) завдання антиінфляційної політики.

Взагалі існує дві теоретичні концепції визначення першопричини інфляції: структурна і монетарна.

Структурна концепція полягає у тому, що інфляція виникає через наявність структурних “вузьких місць” в економіці: диспропорції суспільного відтворення, дефіциту держбюджету, підвищення попиту тощо.

За цією концепцією збільшення грошової маси дає можливість інфляції проявитися і стати зростаючим процесом.

Монетаристи розглядають інфляцію як чисто грошовий феномен, обумовлений м’якою грошовою і бюджетною політикою держави (дефіцитне фінансування, надлишкове розширення внутрішнього кредиту, помилкова грошова політика Національного банку відносно емісії грошей, експортно-імпортних операцій тощо).

Вони вважають “вузькі місця” наслідком спотворених внутрішніх цін і валютних курсів, а це, у свою чергу, викликано інфляційними процесами і спробами уряду стримати підвищення цін.

Залежно від ступеня очікуваності розрізняють передбачувану та непередбачувану інфляцію.

Передбачувана (очікувана) інфляція очікується і може бути врахована заздалегідь. Вона не впливає на загальний обсяг виробництва чи перерозподіл доходів. **Непередбачувана інфляція** є результатом непередбачених змін в економіці або наслідком виникнення незапланованих змін у сукупному попиті та сукупній пропозиції. Непередбачувана інфляція впливає на загальний обсяг виробництва і перерозподіляє багатство між різними групами людей. Від непередбачуваної інфляції програють люди, які одержують фіксовані номінальні доходи, власники заощаджень, пенсіонери, які одержують пенсію, землевласники, які одержують фіксовану номінальну ренту, “білі комірці” – особи, доходи яких визначаються тарифною сіткою.

Як свідчить світовий досвід, інфляція зазвичай супроводжується зростанням обсягів виробництва та зниженням безробіття. Але вони можуть мати місце і за умов падіння виробництва, тобто стагфляції.

Інфляція впливає на перерозподіл доходів у суспільстві.

Номінальний дохід – це кількість грошей, що їх люди одержують у вигляді заробітної плати, ренти, відсотка або прибутку.

Реальний дохід – кількість товарів та послуг, які можна придбати на суму номінального доходу. Зміна реального доходу виражається такою формулою:

$$\text{зміна реального доходу (\%)} \approx \text{зміна номінального доходу (\%)} - \text{зміна в рівні цін (\%)}$$

Соціально-економічними наслідками інфляції є наступні процеси: знижуються реальні доходи населення; знецінюються фінансові активи з постійним доходом; порушується нормальний розподіл доходів між дебіторами і кредиторами; знижується мотивація до інвестування довгострокових програм; прискорюється матеріалізація грошей; здійснюється вплив на зайнятість і безробіття; знижується мотивація до праці; підривається управлінський механізм економіки.

У короткостроковому періоді між рівнем інфляції (π) та безробіттям (u) існує зворотна залежність, яку відображає **крива Філіпса** (рис. 7.1).

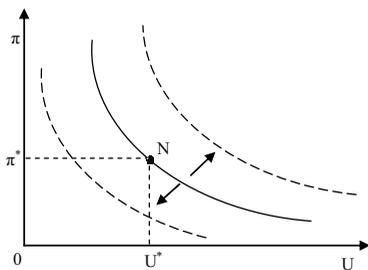

Рис. 7.1. Крива Філіпса

U^* – природний рівень безробіття;

π^* – темп росту цін за природного рівня безробіття.

Ця крива названа так на честь британського професора А. Філіпса, який відкрив цю залежність на підставі емпіричних даних про рівень безробіття та рівень збільшення грошової заробітної плати в економіці Великобританії у 1861 – 1957 рр. У подальшому зміни в заробітній платі були пов'язані безпосередньо із змінами рівня цін, та залежність між рівнем грошової заробітної плати та рівнем безробіття була трансформована у залежність між рівнем інфляції та безробіття.

Відповідно до цієї залежності при більш низькому рівні безробіття спостерігається вища інфляція. Правильним є й зворотнє твердження. У будь-який момент часу держава, керуючи сукупними витратами, може вибрати на кривій Філіпса певну комбінацію рівнів інфляції та безробіття для короткострокового періоду.

Природний рівень безробіття – рівень безробіття, за якого чинники підвищуючи та знижуючи заробітну плату і ціни, перебувають у рівновазі.

Лівіше точки N спостерігається інфляція попиту, яка може виникнути у результаті спроб держави встановити високу зайнятість. Правіше точки N – падіння цін у період кризи перевиробництва.

Слід зазначити, що у короткостроковому періоді (до 2 років) обернений зв'язок між інфляцією та безробіттям має нестійкий характер і порушується зі зміною очікуваної інфляції, у довгостроковому періоді альтернативи не існує.

У короткостроковому періоді в економіці виникає інфляційна спіраль “заробітна плата – ціни”. За умов якої підвищення заробітної плати породжує підвищення цін, що призводить до подальшого зростання цін і ставки заробітної плати.

У короткостроковому періоді економічна політика, спрямована на швидке зниження рівня безробіття, призводитиме до прискорення інфляції. При розробці державної політики необхідно вибирати між: політикою, спрямованою на економічне пожвавлення, з високими темпами приросту ВВП, що швидко знизить безробіття, і політикою пожвавлення з повільним приростом ВВП, що дає змогу сповільнити інфляцію, але за рахунок тривалого безробіття.

Цей вибір залежить від очікуваного рівня інфляції: чим більшим буде цей рівень, тим вище розміщуватиметься крива Філіпса. А це значить, що фактичний рівень інфляції буде вищим для будь-якого рівня безробіття.

Однак події в економічному житті розвинутих країн у 70-х роках суперечили зв'язку, що відбиває крива Філіпса. У цей час спостерігалось таке явище, як **стагфляція** – інфляція, що супроводжується падінням обсягів виробництва та високим рівнем безробіття. З'ясування цього явища дала концепція природного рівня безробіття (М. Фрідмен, Е. Фелпс). Згідно з висновками цієї концепції у довгостроковому періоді крива Філіпса є вертикальною і в економіці не виникає перманентного вибору між інфляцією та безробіттям (рис. 7.2).

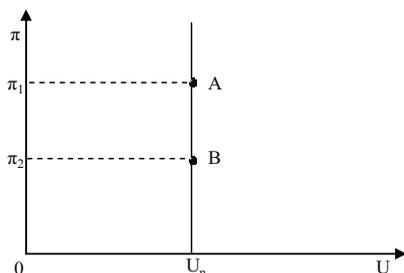

Рис. 7.2. Взаємозв'язок інфляції і безробіття у довгостроковому періоді

Антиінфляційна політика держави – це сукупність заходів державного регулювання, спрямованих на зниження темпів інфляції.

Дотепер сформувався два основних напрями, спрямовані на зведення темпів інфляційних процесів до мінімального рівня: кейнсіанський та монетарний.

Кейнсіанська антиінфляційна політика полягає у стабілізації сукупного попиту.

Монетарна антиінфляційна політика виникла на критиці кейнсіанського напрямку, пропонуючи більш радикальні заходи щодо боротьби з інфляцією.

У сучасних умовах більшість економістів пропонують дотримуватись наступного методу антиінфляційної політики: темп зростання пропозиції грошей має дорівнювати темпові економічного зростання країни.

Таким чином, головним принципом боротьби з інфляцією є усунення джерел її походження. Оскільки об'єктивні причини виникнення інфляції існують, то повністю усунути її неможливо. Тому антиінфляційна політика полягає не у ліквідації інфляції, а у зниженні високих та утриманні стабільно низьких темпів передбачуваної інфляції.

Основні терміни і поняття

Інфляція; помірна інфляція; галопуюча інфляція; гіперінфляція; прихована інфляція; відкрита інфляція; інфляційний шок; інфляція пропозиції; інфляція попиту; інфляційна спіраль; імпортована інфляція; інфляційний податок; прогнозована інфляція; непередбачена інфляція; передбачена інфляція; дефляція; витрати на

“стоптані черевики”; “витрати меню”; крива Філіпса; стагфляція; інфляційна інерція; шокова терапія; індексація; нуліфікація; політика регулювання цін і доходів.

Одноваріантні питання

1. Умовою виникнення інфляції є переважна динаміка номінальної грошової маси у порівнянні зі збільшенням національного доходу.
Так Ні
2. Під час інфляції загальний рівень цін в економіці зменшується.
Так Ні
3. Інфляція сприяє перерозподілу національного доходу в масштабах суспільства на користь основної частини населення.
Так Ні
4. Під час інфляції знижуються реальні доходи населення.
Так Ні
5. Якщо переважають грошові чинники, то має місце інфляція попиту, під впливом негрошових чинників формується інфляція пропозиції.
Так Ні
6. Інфляція пропозиції індукує зниження витрат виробництва.
Так Ні
7. Уряд, який нагромадив значний борг, виграє від інфляції.
Так Ні
8. Держава змушена боротися з будь-яким проявом збільшення цін, так як це може викликати кризу грошово-фінансової системи.
Так Ні
9. Якщо рівень безробіття перевищує природний, то темп інфляції знижуватиметься.
Так Ні
10. Згідно з теорією раціональних очікувань, вибір між безробіттям та інфляцією існує лише у короткостроковому періоді.
Так Ні

-
11. Фінансування дефіциту бюджету через додаткову емісію розкручує інфляцію.
Так Ні
12. Гіперінфляція означає поєднання високого рівня інфляції та спаду виробництва у національній економіці.
Так Ні
13. Інфляція, рівень якої вимірюють однозначними числами називають помірною.
Так Ні
14. Рівень інфляції, що відповідає прогнозованому для цього періоду, називають галопуючим.
Так Ні
15. Товарний дефіцит говорить про наявність прихованої інфляції.
Так Ні
16. Інфляція попиту означає наявність надлишкової грошової маси у населення.
Так Ні
17. Інфляцію, яка супроводжується зміною відносних цін на товари та ресурси, називають збалансованою.
Так Ні
18. Інфляція пропозиції вказує на високу купівельну спроможність населення.
Так Ні
19. Взаємодія інфляції попиту та інфляції пропозиції утворює інфляційну спіраль.
Так Ні
20. Непередбачена інфляція приносить вигоду кредиторам.
Так Ні
21. Зміна інерційного темпу інфляції переміщує криву Філіпса.
Так Ні
22. Ринкові механізми саморегуляції здатні впоратися з будь-яким рівнем інфляції.
Так Ні
23. Інфляція впливає на реальну величину податкового тягаря через наявність часових лагів у стягуванні податків.
Так Ні

-
24. Національну економіку можна повністю захистити від інфляції, індексувавши усі номінальні змінні.
- Так Ні
25. Низьке значення коефіцієнта дезінфляційних втрат свідчить про низьку ефективність антиінфляційної політики.
- Так Ні
26. Дезінфляція полягає у зниженні темпів інфляції шляхом відповідної макроекономічної політики.
- Так Ні
27. Одним із шляхів боротьби з інфляцією є нуліфікація.
- Так Ні
28. Нуліфікація передбачає вилучення старих грошових знаків з обігу і заміну їх новими.
- Так Ні
29. Державне регулювання цін є непрямим засобом антиінфляційної політики.
- Так Ні
30. Інерційна інфляція передбачає зростання загального рівня цін із року в рік приблизно однаковим темпом.
- Так Ні
31. Під індексацією розуміють підвищення реальної зарплати до рівня номінальної.
- Так Ні
32. Інфляція є своєрідним неявним податком, полегшує урядові тягар державного боргу.
- Так Ні
33. Номінальна відсоткова ставка включає реальну відсоткову ставку та рівень інфляції.
- Так Ні
34. Інфляція починає розвиватися лише на класичному відрізку кривої сукупної пропозиції.
- Так Ні
35. Сучасна інтерпретація кривої Філіпса виходить з того, що рівень інфляції обумовлений трьома чинниками: очікуваною інфляцією; відхиленням безробіття від свого природного

рівня; шоками пропозиції, викликаними підвищенням цін на сировину.

Так Ні

36. Згідно теорії інфляційного розриву Дж. М. Кейнса інфляція виникає тоді, коли сукупні витрати перевищують обсяг національного продукту.

Так Ні

37. Прихильники теорії раціональних очікувань заперечують можливість вибору між інфляцією та безробіттям.

Так Ні

38. Політика доходів передбачає, що учасники ринкового процесу підвищуватимуть ціни на товари та послуги, а також фактори виробництва з метою отримання економічних вигод.

Так Ні

39. Ви виграєте від інфляції, якщо ваші заощадження, після роботи влітку, знаходяться на терміновому рахунку в банку з фіксованою ставкою відсотка.

Так Ні

40. Фермер, що придбав техніку на позику з твердим відсотком, яку необхідно повернути через 10 років, виграє від інфляції.

Так Ні

41. Метод “шокової терапії” дозволяє різко скоротити темпи росту грошової маси і збити інфляцію. Однак цей метод супроводжується значним спадом виробництва і скороченням зайнятості.

Так Ні

42. Коефіцієнт дезінфляційних втрат показує відсоток річного реального ВВП, котрий потрібно принести в жертву задля зниження інфляції на 1 %.

Так Ні

Багатоваріантні питання

1. Інфляція – це:
- а) зростання цін на окремі товари;
  - б) зниження цін на окремі товари, що супроводжується знеціненням національної грошової одиниці;

- в) зростання загального рівня цін упродовж певного періоду, що супроводжується знеціненням національної грошової одиниці;
- г) девальвація національної грошової одиниці.
2. Що із переліченого відноситься до інфляції?
- а) зростання цін;
- б) падіння курсу національної валюти;
- в) падіння купівельної спроможності грошової одиниці;
- г) усі відповіді правильні.
3. Інфляція з'явилася:
- а) одночасно зі здійсненням обміну за допомогою грошей;
- б) з появою паперових грошей;
- в) у XIX ст. у США;
- г) усі відповіді правильні.
4. Після Першої світової війни інфляція:
- а) стала постійним економічним явищем у всіх країнах;
- б) охопила країни Європи, що брали участь у бойових діях;
- в) мала помірний характер;
- г) не мала значення для економічного життя розвинутих країн.
5. Прогнозована інфляція:
- а) дозволяє скорегувати номінальні доходи населення;
- б) виявляється у суспільних витратах;
- в) перерозподіляє багатство від кредиторів до позичальників;
- г) приводить до збільшення трансфертних виплат.
6. Темп приросту інфляції визначається таким чином:
- а) $(P_0 - P_1) \cdot 100$;
- б) $(P_1 - P_0) \cdot 100$;
- в) $(P_0 - P_1) \cdot 100 / P_1$;
- г) $(P_1 - P_0) \cdot 100 / P_0$.
7. "Правило величини 70" розраховується за наступною формулою:
- а) $70 / \pi$;
- б) $\pi / 70$;

- в) $(\pi / 70) 100$;
г) $70 \cdot \pi$.
8. Визначте через яку кількість років інфляція подвоїться, коли щорічний темп інфляції становить 20 %:
- а) 1 рік;
б) 2 роки;
в) 3,5 роки;
г) 5 років.
9. Помірна інфляція спостерігається тоді, коли ціни зростають:
- а) до 5 % на рік;
б) до 10 % на рік;
в) на 12 % на рік;
г) 5 % на місяць.
10. Галопуючою є інфляція, коли ціни зростають:
- а) до 5 % на рік;
б) до 10 % на рік;
в) до 20 % на рік;
г) на 20, 50, 100 або й більше відсотків.
11. Гіперінфляція починається тоді, коли:
- а) населення і підприємства витрачають надто багато грошей;
б) підприємства призначають високі ціни на свої товари та послуги;
в) уряд змушений друкувати гроші для фінансування своїх видатків;
г) дефіцит державного бюджету зменшується.
12. Переростання поточної інфляції у гіперінфляцію пов'язано з тим, що:
- а) знижується обсяг виробництва;
б) зростає обсяг виробництва;
в) відбувається фізичний знос паперових грошей і Національний банк змушений збільшувати обсяг грошової маси;
г) держава своєчасно не приймає заходів зі сторони грошово-кредитної системи.

13. Передбачена – це інфляція:
- а) яку учасники ринкового процесу очікували і захистилися від її згубних впливів;
  - б) яка є несподіваною для економічних суб'єктів;
  - в) у процесі якої відносні ціни не змінюються;
  - г) супроводжується зміною відносних цін на товари, послуги та ресурси.
14. Стагфляція характеризується:
- а) зростанням ціни споживчого кошика;
  - б) зростанням цін, скороченням виробництва і високим рівнем безробіття;
  - в) дефіцитом товарів та послуг;
  - г) збільшенням грошової маси.
15. До причин інфляції відносять:
- а) надмірне зростання грошової маси;
  - б) монополізм окремих галузей;
  - в) надмірні державні видатки;
  - г) усі відповіді правильні.
16. Згідно з монетариським поглядом, єдиною причиною інфляції є:
- а) структурні зрушення в економіці;
  - б) спіраль “ціни – зарплата”, яка виникає при значному зростанні номінальної зарплати;
  - в) надмірний темп приросту грошової маси порівняно з темпами зростання ВВП;
  - г) інфляційні очікування виробників.
17. Яке твердження не узгоджується з кількісною теорією грошей?
- а) за сталої швидкості обігу грошей їхня кількість у національній економіці визначає рівень цін;
  - б) добуток кількості грошей у національній економіці та швидкості обігу дорівнює реальному ВВП;
  - в) рівень інфляції залежить від кількості грошей, яка перебуває в обігу;
  - г) правильні відповіді (а) і (в).

18. Відкрита інфляція проявляється у:
  - а) появі та поглибленні товарного дефіциту;
  - б) зростанні безробіття;
  - в) зростанні цін;
  - г) усі відповіді правильні.

19. Інфляція попиту виникає в умовах:
  - а) неповної зайнятості;
  - б) які наближаються до повної зайнятості;
  - в) повної зайнятості;
  - г) зростання граничної схильності до споживання.

20. Інфляція попиту може виникнути в результаті:
  - а) росту цін на сировину;
  - б) росту цін на товари та послуги;
  - в) структурних зрушень у сукупному попиті;
  - г) покриття дефіциту державного бюджету за допомогою позики у Національному банку.

21. Як прискорення обігу грошей впливає на інфляцію попиту?
  - а) послаблює її;
  - б) посилює її;
  - в) не впливає на неї;
  - г) сприяє тільки розвитку інфляції витрат.

22. У випадку, коли розвивається інфляція попиту, держава змушена:
  - а) зменшити обсяг грошових засобів на руках у населення;
  - б) боротися з монополізацією, стимулювати розвиток конкуренції;
  - в) покривати нестачу грошової маси додатковою емісією;
  - г) перейти до жорсткого контролю за рівнем цін.

23. Як кредитна експансія впливає на інфляцію попиту?
  - а) послаблює її;
  - б) посилює її;
  - в) не впливає на неї;
  - г) сприяє тільки розвитку інфляції витрат.

24. Інфляція пропозиції виникає в умовах, коли:
- а) збільшуються сукупні видатки в економіці;
  - б) зростають ціни на енергоресурси;
  - в) збільшуються середні витрати на виробництво продукції;
  - г) усі відповіді правильні.
25. Інфляція пропозиції обумовлена:
- а) зростанням споживчих витрат;
  - б) зростанням інвестиційних витрат;
  - в) зростанням собівартості продукції;
  - г) зростанням сукупних витрат.
26. Що не спричиняє інфляцію пропозиції?
- а) зростання цін на матеріальні ресурси;
  - б) надмірне зростання грошової маси;
  - в) зростання номінальної заробітної плати;
  - г) мілітаризація економіки.
27. Яким чином ціновий диктат впливає на інфляцію витрат?
- а) посилює її;
  - б) послаблює її;
  - в) не впливає на неї;
  - г) сприяє тільки розвитку інфляції попиту.
28. Чому надмірну емісію грошей називають прихованим оподаткуванням?
- а) вона знижує купівельну спроможність номінальних доходів;
  - б) вона дає змогу покривати частину державних витрат;
  - в) вона знижує величину державної заборгованості.
  - г) усі відповіді правильні.
29. Інфляційний розрив обумовлюється:
- а) зростанням сукупного попиту в умовах неповної зайнятості;
  - б) зростанням сукупного попиту в умовах, які наближаються до повної зайнятості;
  - в) зростанням сукупного попиту в умовах повної зайнятості;
  - г) усі відповіді правильні.

30. Знайдіть індекс цін Ласпейраса за даними таблиці:

Показник	2007 р.	2008 р.
Вартість споживчого кошика, грн.	670	737

Якими (при такому значенні індексу) будуть темпи зростання і темпи приросту у відсотках?

- а) 90 % і 10 %;
  - б) 90 % і – 10 %;
  - в) 110 % і 10 %;
  - г) 111 % і 11 %.
31. За даними попереднього завдання визначте через скільки років відбудеться подвоєння цін при збереженні тих самих темпів:
- а) 6 років;
  - б) 7 років;
  - в) 8 років;
  - г) 10 років.

32. Обчисліть індекс Пааше за даними таблиці:

Показник	2007 р.	2008 р.
Номінальний ВВП, млн. грн.	22 000	20 000
Реальний ВВП, млн. грн.	20 000	18 000

Якими (при такому значенні індексу) будуть темпи зростання і темпи приросту цін у відсотках?

- а) 0,9; 90 і 10 % – дефляція;
  - б) 0,9; 90 % і – 10 % – дефляція;
  - в) 1,01; 101 і 1 % – інфляція;
  - г) 1,1; 110 і 10 % – інфляція.
33. Реальна відсоткова ставка визначається як:
- а) сума номінальної відсоткової ставки та рівня інфляції;
  - б) різниця номінальної відсоткової ставки та рівня інфляції;
  - в) добуток номінальної відсоткової ставки та рівня інфляції;
  - г) сума загального рівня цін та рівня інфляції.
34. Інфляційний податок – це:
- а) доход, що отримує держава у результаті випуску в обіг додаткової кількості грошей;
  - б) втрати власників грошей;

- в) регресивний податок для населення, не встановлений у законодавчому порядку;
- г) усі відповіді правильні.
35. Сплата інфляційного податку пов'язана з розподілом доходів між:
- а) приватним сектором і державою;
- б) підприємствами;
- в) працівниками і власниками засобів виробництва;
- г) усі відповіді правильні.
36. Що не характеризує ранню криву Філіпса?
- а) кожна країна стоїть перед проблемою вибору між двома проблемами національної економіки – інфляцією та безробіттям;
- б) крива Філіпса переміщується під впливом збурень сукупного попиту і сукупної пропозиції;
- в) для зниження безробіття країна змушена терпіти вищий рівень інфляції;
- г) усі відповіді неправильні.
37. Більш похила крива Філіпса у довгостроковому періоді порівняно з короткостроковим свідчить про те, що:
- а) у короткостроковому періоді спостерігається більш тісний зв'язок інфляції та безробіття;
- б) у короткостроковому періоді відсутній зв'язок інфляції та безробіття;
- в) зв'язок між інфляцією та безробіттям існує лише у довгостроковому періоді;
- г) у довгостроковому періоді відсутній зв'язок рівня ставки відсотка і безробіття.
38. Рівень інфляції в сучасній короткостроковій кривій Філіпса залежить від:
- а) очікуваної інфляції;
- б) відхилення фактичного безробіття від природного рівня;
- в) шоків пропозиції;
- г) правильні відповіді (а) і (б).

39. При збільшенні державних витрат (фіскальний імпульс), економіка у довгостроковому періоді:
- а) повертається до потенційного випуску і вихідного рівня інфляції;
  - б) виникає “ефект витиснення” приватних інвестицій;
  - в) реальний випуск перевищує потенційний, а рівень інфляції вище вихідного;
  - г) характеризується ростом ВВП, зниженням ставки відсотка і збільшенням обсягу інвестицій в економіку.
40. Інфляція викликає в економіці такі наслідки:
- а) підвищення інвестиційної активності;
  - б) збільшення попиту на матеріальні активи;
  - в) зниження рівня життя населення;
  - г) підвищує рівень життя населення.
41. До позитивних наслідків помірної інфляції можна віднести:
- а) перерозподіл доходів між дебіторами та кредиторами;
  - б) зростання реальної вартості заощаджень;
  - в) підвищення стимулів до праці;
  - г) можливість збільшувати обсяг національного виробництва у фазі піднесення.
42. До основних напрямів антиінфляційної політики відносять:
- а) дефляційна політика (регулювання попиту);
  - б) політика доходів (регулювання витрат);
  - в) адаптаційна політика;
  - г) усі відповіді правильні.
43. Антиінфляційна фіскальна політика передбачає:
- а) зростання податків і більш високий рівень державних витрат;
  - б) підвищення рівня оподаткування та скорочення державних витрат;
  - в) скорочення як державних витрат, так і податкових надходжень;
  - г) зниження податків і збільшення видатків.

44. Що не передбачає антиінфляційна стратегія?
- а) ефективну монетарну політику;
  - б) розробку збалансованого бюджету;
  - в) раціоналізацію зовнішньоекономічної діяльності;
  - г) раціоналізацію структури національної економіки.
45. Спосіб стабілізації грошового обігу, який зводиться до вилучення з нього надлишкової паперової маси, називається:
- а) дефляцією;
  - б) нуліфікацією;
  - в) деномінацією;
  - г) девальвацією.
46. Спосіб стабілізації грошового обігу, що зводиться до зміни номіналу грошових знаків і до випуску паперових грошей у меншій кількості, називається:
- а) дефляцією;
  - б) нуліфікацією;
  - в) деномінацією;
  - г) девальвацією.
47. Який спосіб стабілізації грошового обігу зводиться до обміну старих грошових знаків на нові (за певним співвідношенням) з адекватним перерахунком цін і доходів:
- а) дефляція;
  - б) нуліфікація;
  - в) деномінація;
  - г) девальвація.
48. Під індексацією розуміють:
- а) своєрідний неявний податок;
  - б) підвищення відносного рівня цін на товари та послуги;
  - в) підвищення рівня номінальної зарплати та інших виплат населенню відповідно до рівня інфляції;
  - г) підвищення рівня податків з метою покриття бюджетного дефіциту.

Проблемні ситуації*Ситуація 1.*

З'ясуйте, які з наведених тверджень щодо інфляції правильно описують втрати від неї, а які неправильно. Поясніть.

1. Інфляція має місце, коли олігополісти встановлюють високі ціни на товари та послуги.

2. Інфляція – це крадіжка. Уряди можуть збільшувати податки без прийняття чи зміни закону про податки.

3. Інфляція знижує життєвий рівень, підвищує вартість життя.

4. Основна втрата, яка спричиняється інфляцією, – безробіття, яке зростає, коли уряди роблять спробу зменшити інфляцію.

5. Коли ціни на нафту зросли під час ірако-американського конфлікту, інфляція заподіяла шкоду авіалініям та автомобільній промисловості.

Ситуація 2.

У державі існує достатньо високий рівень інфляції. Що повинен зробити у даній ситуації НБУ? Яким напрямком кредитно-грошової політики будуть надаватися переваги.

Чи існують відмінності від теоретичної схеми поведінки Національного банку в діях НБУ в умовах інфляції у 1992 – 1996 рр.?

Ситуація 3.

Економіст – прихильник державного втручання в економіку – зауважив: “Якщо ви повернетесь до нашої дискусії про соціальні втрати від інфляції, принаймні повільної інфляції, то важко уникнути враження, що вони другорядні порівняно з втратами від безробіття і стагнующого виробництва”. Що ви думаєте про цей критичний вислів?

Ситуація 4.

Припустимо, що в день вступу до вузу ви дали згоду позичити однокурсникові певну суму грошей. Ви обоє чекаєте, що реальна відсоткова ставка буде нульовою. Повернення позики має відбутися після закінчення вузу по фіксованій номінальній ставці відсотка. Якщо за період чотирирічного навчання інфляція виявиться нижчою, ніж ви обоє чекали, то хто виграє у цій ситуації, а хто програє?

Ситуація 5.

Деякі економісти вважають, що дуже низький рівень інфляції є сприятливим для економіки, тоді як інші не можуть виправдати інфляцію. Якими є аргументи однієї та іншої сторони?

Приклади розв'язку задач*Задача 1.*

В економіці виробляється і споживається тільки чотири види благ: одяг, житло, їжа, розваги.

Товарні позиції	2007 р.		2008 р.	
	Q, од.	P, грн.	Q, од.	Ціна, грн.
Одяг	10	20	12	21
Їжа	30	8	35	10
Житло	9	12	11	14
Розваги	8	7	15	11

Розрахуйте індекс споживчих цін і дефлятор для 2008 р., використовуючи дані 2007 р. як базові.

Розв'язок

$$\text{ІСЦ} = \frac{21 \cdot 10 + 10 \cdot 30 + 14 \cdot 9 + 11 \cdot 8}{20 \cdot 10 + 8 \cdot 30 + 12 \cdot 9 + 7 \cdot 8} = 1,199.$$

$$\text{Дефлятор} = \frac{21 \cdot 12 + 10 \cdot 35 + 14 \cdot 11 + 11 \cdot 15}{20 \cdot 12 + 8 \cdot 35 + 12 \cdot 11 + 7 \cdot 15} = 1,22.$$

Задача 2.

У 2008 р. ВВП у цінах 2006 р. склав 200 млрд. грн., а в 2006 р. у цінах цього ж року – 250 млрд. грн. У 2007 р. темп зростання ВВП у поточних цінах по відношенню до попереднього року дорівнював 1,05, а в 2000 р. – 1,2. Річний рівень інфляції в 2006 р. склав 110 %.

Визначити рівень інфляції у 2007 р.

Розв'язок

У 2008 р. ВВП у поточних цінах дорівнював:

$$250 \cdot 1,05 \cdot 1,2 = 315 \text{ млрд. грн.}$$

Тоді за період 2006 – 2008 рр. ціни зросли: $315 / 200 = 1,575$.

Ціни у 2007 р. порівняно з 2006 р. виросли у $1,575 / 1,1 = 1,43$ рази.

Отже, рівень інфляції у 2007 р. склав 143 %.

Задача 3.

Інфляція становить 5 % на місяць. Розрахуйте, яку частину зарплати в середньому “з’їдає” інфляція за умов затримки заробітної плати на десять днів.

Розв’язок

Інфляція за десять днів затримки “з’їдає”: $(10 \cdot 5) / 30 = 1,7 \%$ заробітної плати.

Задача 4.

У таблиці наведені дані про величину ВВП країни в поточних цінах та про рівень інфляції:

Показники	2006 р.	2007 р.	2008 р.
ВВП у поточних цінах, млрд. грн.	1 000	1 010	1 200
Рівень інфляції, % до попереднього року	107	105	110
ВВП у цінах 2006 р., млрд. грн.			
ВВП у цінах 2007 р., млрд. грн.			
ВВП у цінах 2008 р., млрд. грн.			

Заповніть таблицю та визначте, якою буде інфляція за весь період і на скільки відсотків змінився ВВП у наведених цінах за 2006 – 2008 рр.?

Розв’язок

Дивіться таблицю:

Показники	2006 р.	2007 р.	2008 р.
ВВП у поточних цінах, млрд. грн.	1 000	1 010	1 200
Рівень інфляції, % до попереднього року	107	105	110
ВВП у цінах 2006 р., млрд. грн.	1 000	$1\,010 / 1,05 = 961,9$	$1\,200 / (1,05 \cdot 1,1) = 1\,038,96$
ВВП у цінах 2007 р., млрд. грн.	$1\,000 \cdot 1,05 = 1\,050$	1 010	$1\,200 / 1,1 = 1\,090,9$
ВВП у цінах 2008 р., млрд. грн.	$1\,000 \cdot (1,05 \cdot 1,1) = 1\,155$	$1\,010 \cdot 1,1 = 1\,111$	1 200

Інфляція за весь період складатиме $1,1 \cdot 1,05 = 1,155$.

ВВП у порівняльних цінах за 2006 – 2008 рр. збільшиться на 3,9 %.

$$\frac{\text{ВВП}_p^{2008}}{\text{ВВП}_p^{2006}} = \frac{1038,96}{1000} = 1,039 \text{ або } 1,039 \cdot 100 \% = 103,9 \%$$

Задача 5.

У таблиці наведені економічні параметри країни:

Роки	Грошова маса, млн. грн.	Швидкість обігу грошей, обертів / рік	Індекс цін, %
2006	1 000	6,0	100
2007	1 200	6,2	110
2008	1 500	6,5	130

Визначте реальний та номінальний ВВП, темпи приросту номінального ВВП у кожному році.

Розв'язок

Скористаємося правилом кількісного обігу:

$$M \cdot V = P \cdot Y; Y = (M \cdot V) / P.$$

У 2006 р. номінальний і реальний ВВП дорівнюють 6 000 млн. грн. (1 000 · 6).

У 2007 р. номінальний ВВП країни становить 7 440 млн. грн., а реальний ВВП – 6 763 млн. грн.

Темп приросту номінального ВВП країни у 2007 р. порівняно з 2006 р. становить 124 % [(7440 / 6000) · 100 %]. Темп зростання реального ВВП у 2007 р. дорівнює 113 %.

У 2008 р. номінальний ВВП країни становить 9 750 млн. грн., а реальний – 7 500 млн. грн.

Темп зростання номінального ВВП у 2008 р. порівняно з 2007 р. становить 131 %, а темп зростання реального ВВП – 110,9 %.

Задача 6.

Ви вклали 2 000 грн. у комерційний банк при ставці відсотка 5 % на один рік. Індекс цін за цей рік становив 104 %.

Як і на скільки змінилась реальна вартість ваших заощаджень через рік?

Розв'язок

За формулою складних відсотків номінальна вартість становитиме:

$$A = 2000 \cdot (1 + 0,05) = 2100 \text{ грн.}$$

Оскільки індекс цін дорівнює 1,04, то реальна вартість дорівнює відношенню номінальної вартості до індексу цін.

Обчислюємо реальну вартість: $2\,100 / 1,04 = 2\,019$ грн.

Таким чином, реальна вартість збільшилася на 19 грн.

Задача 7.

У таблиці наведені індекси цін за 2005 – 2008 рр.:

Роки	Індекс цін, %	Рівень інфляції, %	Проміжок часу (років), необхідний для подвоєння рівня цін
2005	100		
2006	112		
2007	126		
2008	135		

Заповніть таблицю.

Розв'язок

Дивіться таблицю:

Роки	Індекс цін, %	Рівень інфляції, %	Проміжок часу (років), необхідний для подвоєння рівня цін
2005	100	–	–
2006	112	12	5,8
2007	126	26	2,7
2008	135	35	2,0

Задача 8.

У таблиці наведені рівні інфляції за 2005 – 2008 рр.:

Роки	Рівень інфляції, %	Темп приросту номінального доходу, %	Темп приросту інфляції, %	Зростання доходу, %
2005	100	–		
2006	115	18		
2007	122	20		
2008	126	22		

Заповніть таблицю.

Розв'язок

Дивіться таблицю:

Рокик	Рівень інфляції, %	Темп приросту номінального доходу, %	Темп приросту інфляції, %	Зростання доходу, %
2005	100	–	–	–
2006	115	18	15	3
2007	122	20	22	– 2
2008	126	22	26	– 4

Задачі

Задача 1.

Номінальний дохід Петра Івановича збільшився на 6 %, рівень цін – 12 %. Як і на скільки змінився реальний дохід?

Задача 2.

Індекс цін у 2007 р. становив 99,5 %, у 2008 р. – 102,7 %. Обчисліть темп інфляції у 2008 р. відносно 2007 р.

Задача 3.

Якщо у 2007 р. індекс цін становив 110 %, а у 2008 р. – 121 %, то яким є темп інфляції?

Задача 4.

Розрахувати темп інфляції у 2008 р. за таких умов: індекс цін у 2007 р. становив 110 %, індекс цін у 2008 р. знаходиться на рівні 120 %.

Задача 5.

Розрахуйте темп інфляції для 2008 р. за таких умов: у 2007 р. номінальний ВВП становив 205 млрд. грн., реальний ВВП дорівнював 188 млрд. грн. У 2008 р. очікується одержати номінальний ВВП 216 млрд. грн. за індексу цін 127 %.

Задача 6.

Розрахувати темп інфляції у 2008 р. за таких умов: номінальний ВВП у 2007 р. становив 1 200 млрд. грн., у 2008 р. прогнозується його збільшення до 1 400 млрд. грн. Реальний ВВП у 2007 р. дорівнював 1 100 млрд. грн., а у 2008 р. – 1 200 млрд. грн.

Задача 7.

Реальний обсяг виробництва дорівнює 75 млрд. грн. Рівень цін становить 110 %. Кількість грошей, що знаходиться в обігу складає 20 млрд. грн.

Розрахувати швидкість обертання грошей в економіці.

Задача 8.

Національна економіка перебуває у стані тривалої рівноваги і крива довгострокової сукупної пропозиції є вертикальною на рівні $Y = 2500$ млрд. грн. Крива короткострокової сукупної пропозиції є горизонтальною на рівні $P = 1$. Криву AD описує рівняння $Y = 5,5 \cdot M / P$.

Внаслідок дії зовнішніх чинників відбулося несприятливе збурення сукупної пропозиції і рівень цін підвищився до 2,0.

Якщо Національний банк не втручається в економіку і крива AD не переміщується, то яким буде нове рівноважне значення Y у короткостроковому періоді?

Задача 9.

Природний обсяг виробництва становить 8000 одиниць, криву AD описує рівняння $Y = 8200 - 20P$. Через певний проміжок часу природний обсяг виробництва збільшився на 35 %, а рівняння сукупного попиту набуло вигляду: $Y = 11080 - 20P$.

Визначте на скільки змінився рівень цін в економіці.

Задача 10.

Ви вклали 10000 грн. у банк при річній ставці 18 %. Яку суму ви одержите через два роки?

Задача 11.

Ви вклали 8000 грн. у комерційний банк при ставці 17 % на один рік. Індекс цін за цей рік становив 120 %.

Як і на скільки змінилась реальна вартість ваших заощаджень через рік?

Задача 12.

Реальний обсяг виробництва дорівнює 240 млрд. грн. Рівень цін дорівнює 122 %. Кількість грошей в економіці 50 млрд. грн., швидкість обертання грошей в економіці становить 5,5 обертів/рік.

Розрахувати рівень цін в економіці.

Задача 13.

Кількість грошей в економіці дорівнює 70 млрд. грн. Швидкість обертання грошей в економіці становить 3 обертів/рік.

Розрахувати номінальний обсяг виробництва.

Задача 14.

У результаті економічних шоків ціни зросли на 20 %, пропозиція грошей – на 5 %.

Як і на скільки змінився номінальний ВВП, якщо швидкість обертання грошей залишилася незмінною?

Задача 15.

Припустимо, що крива Філіпса для економіки задана наступним співвідношенням: $\pi = \pi_1 - 0,6(u - u^*)$, а природна норма безробіття складає 6 %.

Визначте:

1. На скільки відсоткових пунктів зменшиться реальний ВВП з метою зниження інфляції на 6 відсоткових пунктів, якщо коефіцієнт Оукена дорівнює 2,5?

2. Розрахуйте коефіцієнт втрат від боротьби з інфляцією.

Теми рефератів

1. Інфляція: сутність та види.
2. Наслідки інфляції.
3. Методи вимірювання інфляції.
4. Соціально-економічні наслідки інфляції.
5. Зв'язок інфляції з безробіттям. Крива Філіпса.

Методичні поради щодо розв'язання завдань та підготовки рефератів містяться у літературних джерелах: 5; 6; 10; 21; 22; 26; 27; 32; 40, які рекомендуються для самостійного вивчення.

РОЗДІЛ 8. СПОЖИВАННЯ, ІНВЕСТИЦІЇ ТА ВВП

Навчальні цілі

1. Пояснити взаємозалежність між доходом, споживанням і заощадженням.
2. З'ясувати чим відрізняються автономні споживчі видатки від індукційованих.
3. Розкрити поняття “функція споживання” та “функція заощадження” і з'ясувати, як вони пов'язані одна з одною.
4. З'ясувати економічний зміст таких понять як середня і гранична схильність до споживання та середня і гранична схильність до заощадження.
5. Визначити чинники, які викликають рух кривих споживання і заощадження.
6. Визначити структуру інвестиційних видатків і чинники, які визначають динаміку автономних та індукційованих інвестицій.
7. Визначити чинники, які викликають зрушення кривої попиту на інвестиції й зрозуміти причини нестабільності інвестиційних видатків.

Основні теоретичні підходи

Згідно з поглядами прихильників кейнсіанської теорії коливання сукупного попиту визначає обсяг випуску. У свою чергу, обсяг споживчих витрат безпосередньо впливає на сукупний попит, оскільки є одним із його компонентів.

Таким чином, аналіз змін у споживчих витратах та з'ясування чинників, що впливають на обсяги споживання, дозволяють детальніше розглянути коливання сукупного попиту.

Споживання є тією частиною доходу домогосподарств, яку вони витрачають на придбання споживчих товарів та послуг.

Чинниками, що визначають динаміку споживання, є: дохід домогосподарств; накопичене багатство у секторі домогосподарств; рівень цін; очікування індивідів відносно доходів, цін, економічної і політичної стабільності тощо; заборгованість домогосподарств; рівень оподаткування; традиції.

У теорії споживання вчені приділяють неоднозначну увагу різним чинникам. Так, відомий економіст І. Фішер запропонував розглядати міжчасовий вибір споживачів, а також ті обмеження, з якими мають справу споживачі при формуванні моделі свого споживання. Згідно з теорією Фішера споживання залежить не тільки від поточно доходу, а й визначається тим, які доходи споживачі очікують отримати протягом усього життя, адже економічні суб'єкти можуть позичати кошти або заощаджувати. Кожний конкретний вибір споживачів буде визначатися взаємодією ефектів доходу та заміщення, пов'язаних з рівнем відсоткової ставки. Так, збільшення відсоткових ставок призводить до зменшення поточного споживання, зростання заощаджень та збільшення споживання у майбутньому. У випадку, коли суб'єкти не можуть позичити кошти, вони мають справу з обмеженням у позиках або обмеженням ліквідності. Тоді поточне споживання не перевищуватиме поточний дохід.

У широко відомій теорії споживання Ф. Модільяні, що спирається на теорію І. Фішера, визначаються такі основні компоненти, що впливають на рівень споживання: розмір багатства та коливання заощаджень у різні періоди життя людини. У гіпотезі постійного доходу М. Фрідмена поточний дохід розглядається як складова двох компонентів: постійного та термінового доходів. Споживання залежить в основному від постійного доходу.

Серед чинників, від яких залежить величина споживання, основним є *наявний дохід*. У межах приватної економіки закритого типу він складається із особистого наявного доходу (наявного доходу домогосподарств) і наявного доходу підприємств. Значна частка наявного доходу приватної економіки належить домогосподарствам. Оскільки в приватній економіці немає держави, то відсутні податки і трансферти. За цих умов весь дохід розподіляється лише між домогосподарствами і підприємствами.

Особистий наявний дохід – це та частина сукупного доходу, яка залишається після відрахувань на відновлення основного капіталу (амортизація) та утворення нерозподіленого прибутку: особистий наявний дохід = ВВП – амортизація – нерозподілений прибуток.

Наявний дохід підприємств – це та частка валового корпоративного прибутку, яка залишається після сплати дивідендів:

$$ДП = КП_v - Д = А + НП,$$

де ДП – наявний дохід підприємств; КП_v – валовий корпоративний прибуток; Д – дивіденди; А – амортизація; НП – нерозподілений прибуток.

Якщо до особистого наявного доходу додати наявний дохід підприємств, то наявний дохід приватної економіки буде дорівнювати сукупному доходу, тобто ВВП. Одна його частина спрямовується на споживання, інша – на заощадження. Це дає підстави записати таку формулу:

$$DI = Y = C + S,$$

де DI – наявний дохід приватної економіки; S – приватні заощадження; C – споживання.

У кейнсіанській теорії, як основний чинник, що впливає на обсяг споживання, виділяється поточний післяподатковий дохід ($Y^D = Y - T + TR$). Із збільшенням доходу зростає і споживання економічних суб'єктів. Таким чином, споживання знаходиться в прямій залежності від обсягу доходу. Простіша функція споживання має наступний вигляд:

$$C = C_a + MPC (Y - T + TR),$$

де C – споживання; C_a – автономне споживання, обсяг якого не залежить від доходу, що отримують суб'єкти; MPC – гранична схильність до споживання; Y – величина доходу; T – податкові відрахування; TR – трансферти.

Пріоритетним напрямом використання наявного доходу є споживання. Частина доходу, що не споживається, складає **заощадження**: $S = DI - C$.

У теорії заощаджень існують різні їх визначення. Так, у кейнсіанській теорії заощадження – це та частина доходу, що залишається після споживання. У такому випадку заощадження виступають пасивним компонентом доходу. В іншому визначенні (Дж. Сломан) заощадження є тією частиною доходу, яку економічні суб'єкти залишають для витрачання на певні цілі у майбутньому і не споживають у поточному періоді. У цьому випадку заощадження – активний компонент доходу, а їх мотиви є рівноправними з мотивами споживання за своїм впливом на розподіл доходу: заощадження та споживання. У визначенні заощаджень як частини доходів суб'єктів економіки, що не використана на споживання, сплату податків і неподаткових платежів та призначена для забезпечення потреб у майбутньому (М. Алексєнко), зроблена спроба об'єднати попередні підходи.

Простіша функція заощаджень має такий вигляд:

$$S = -C_a + MPS (Y - T + TR),$$

де S – заощадження; C_a – автономне споживання; MPS – гранична схильність до заощадження; Y – величина доходу; T – податкові відрахування; TR – трансферти.

Отже, величина споживання і заощадження залежить від величини наявного доходу та пропорцій його розподілу. Залежність споживання та заощадження від наявного доходу можна відобразити графічно (рис. 8.1 і 8.2).

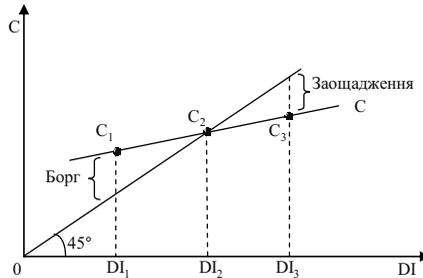

Рис 8.1. Споживання

На рис. 8.1 показана залежність споживання від наявного доходу. На цьому графіку бісектриса – це така лінія споживання, яка свідчить, що весь дохід витрачається лише на споживання. Але насправді споживчі видатки зазвичай менші, а інколи навіть більші за наявний дохід. Це відображає лінія C . Якщо $C_3 < DI_3$, то виникають заощадження, а якщо $C_1 > DI_1$, то це свідчить про те, що певна частка споживчих видатків здійснюється за рахунок боргу (попередні заощадження або позички).

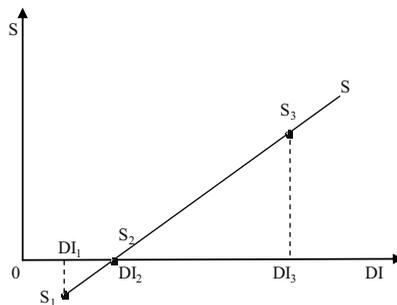

Рис. 8.2. Заощадження

Рис. 8.2 віддзеркалює рис. 8.1 у тій частині, в якій він показує залежність заощаджень від наявного доходу. Заощадженням у точці S_2 відповідає споживання в точці C_2 на умовах, коли $C_2 = DI_2$, а $S = 0$. Заощадженням у точці S_1 відповідає споживання в точці C_1 на умовах, коли $C_1 > DI_1$, а $S_1 < 0$, а заощадженням у точці S_3 відповідає споживання в точці C_3 на умовах, коли $C_3 < DI_3$, а $S_3 > 0$.

Вимірювання залежності споживання і заощадження від наявного доходу здійснюється з допомогою коефіцієнтів схильності до споживання (C) і заощадження (S). У статичному аналізі застосовуються коефіцієнти середньої схильності до споживання та заощадження, які визначають за формулами:

$$APC = \frac{C}{DI}; \quad APS = \frac{S}{DI}.$$

У динамічному аналізі застосовуються коефіцієнти граничної схильності до споживання та заощадження, які визначають за формулами:

$$MPC = \frac{\Delta C}{\Delta DI}; \quad MPS = \frac{\Delta S}{\Delta DI}.$$

Слід звернути увагу на важливу властивість: сума коефіцієнтів середньої або граничної схильності завжди дорівнює одиниці, тобто $MPC + MPS = 1$. Це зумовлено тим, що за даного наявного доходу будь-яка зміна споживання компенсується протилежною зміною заощаджень, і навпаки.

Крім наявного доходу, на споживання і заощадження впливають інші чинники. До них можна віднести такі: багатство, ціни, очікування, споживча заборгованість, відсоткова ставка. Споживання, яке не залежить від доходу, а змінюється під впливом інших чинників, називають автономним (C_a). Під впливом чинників автономного споживання крива споживання зміщується у відповідний бік. Це дає підстави записати функцію споживання:

$$C = C_a + MPC \cdot DI.$$

Звідси можна визначити зміну споживання за формулою:

$$\Delta C = \Delta C_a + MPC \cdot \Delta DI.$$

У макроекономіці інвестиції розглядають як витрати фірм та приватних осіб з метою збільшення нагромадження капіталу.

Інвестиції – один із наймінливіших компонентів сукупного попиту. Вони дуже чутливі до будь-яких змін в економіці та очікувань економічних суб'єктів. Як правило, обсяги інвестицій скорочуються перед кризою, сигналізуючи про майбутній спад в

економіці. У той же час, без нарощування інвестицій неможливе економічне зростання країни, через те, що вони складають його фінансову основу. Виділяють такі основні типи інвестицій: виробничі інвестиції (придбання машин, обладнання); інвестиції у товарно-матеріальні запаси (купівля сировини, матеріалів); інвестиції у житлове будівництво.

Обсяги інвестицій залежать від наступних чинників: очікувана норма прибутку; реальна ставка відсотка; рівень оподаткування; зміни в технологіях виробництва; динаміка сукупного доходу; запаси основного капіталу; стан фінансового ринку; економічні, політичні та інші очікування.

Простіша функція інвестицій враховує зворотну залежність останніх від ставки відсотка та пряму залежність від рівня доходу:

$$I = I_a - d \cdot R + \gamma \cdot Y,$$

де I – обсяг інвестицій; I_a – автономні інвестиції, що не залежать від таких параметрів як ставка відсотка та рівень доходу і визначаються зовнішніми чинниками (природно-кліматичними умовами, запасами корисних копалин і т.д.); d – коефіцієнт чутливості інвестицій до динаміки ставки відсотка; R – реальна ставка відсотка; γ – гранична схильність до інвестування; Y – сукупний дохід.

Оскільки інвестиції фінансуються з прибутків економічних суб'єктів, а останні збільшуються із зростанням доходу, то й інвестиції зростають із збільшенням доходу. Таким чином, між рівнем доходу та інвестиціями існує позитивний зв'язок.

Гранична схильність до інвестування – частка приросту витрат на інвестиції в будь-якому прирості доходу:

$$\gamma = \Delta I / \Delta Y.$$

У сучасній економіці значний обсяг інвестицій фінансується за рахунок кредитних ресурсів.

Мотиваційним чинником інвестиційного попиту є чистий прибуток, який інвестори очікують отримати від інвестування. Вихідною базою для його кількісної оцінки є дохід від інвестування. Чистий прибуток менший за дохід від інвестування на величину витрат, пов'язаних із сплатою відсотків за використання інвестиційних коштів і податку на прибуток. Зазначене можна виразити такою формулою:

$$NP = (I_i - I \cdot r) \cdot (1 - t),$$

де NP – очікуваний чистий прибуток; I_i – дохід, який очікується отримати від інвестування в цінах передінвестиційного періоду; r – реальна відсоткова ставка, яка обчислюється як різниця між номінальною відсотковою ставкою (i) та очікуваною інфляцією (π) за формулою: $r = i - \pi$; $I \cdot r$ – відсотки за використання інвестиційних коштів; t – ставка податку на прибуток; $(I_i - I \cdot r)$ – валовий прибуток від інвестування.

Попит на інвестиції має місце лише тоді, коли $NP > 0$. Чим вищий чистий прибуток, тим більший інвестиційний попит. Це означає, що на інвестиційний попит впливають ті чинники, від яких залежить чистий прибуток.

Серед чинників інвестиційного попиту найбільш мінливим є відсоткова ставка. Тому модель інвестиційного попиту будується на основі залежності інвестицій від відсоткової ставки (реальної).

Відсоткова ставка – це ціна (вартість) інвестицій. При її зростанні зменшується прибутковість інвестування за кожного рівня його доходності. Це скорочує кількість прибуткових інвестиційних проєктів, що зменшує попит на інвестиції. Чим вища відсоткова ставка, тим менша кількість інвестиційних проєктів стає прибутковими та нижчий інвестиційний попит, і навпаки. Отже, між попитом на інвестиції і відсотковою ставкою існує обернена залежність. За цих умов крива інвестиційного попиту набуває вигляду від'ємно похилої лінії.

Крім відсоткової ставки на чистий прибуток та інвестиційний попит впливають інші чинники. Серед них можна виділити такі: технічний прогрес; рівень забезпеченості галузі основним капіталом; витрати на придбання (крім ціни), експлуатацію та обслуговування устаткування; рівень оподаткування прибутку; ділові очікування.

Інвестиції, які перебувають під впливом інших чинників (крім відсоткової ставки), є автономними інвестиціями, а чинники, що впливають на них, – чинниками автономних інвестицій. У моделі інвестиційного попиту чинники автономних інвестицій зміщують криву інвестиційного попиту у відповідний бік. Звідси випливає інвестиційна функція:

$$I = I_a - b \cdot r,$$

де I_a – автономні інвестиції; b – коефіцієнт чутливості інвестицій до зміни реальної відсоткової ставки; r – реальна відсоткова ставка.

Він показує на скільки грошових одиниць змінюються інвестиції при зміні відсоткової ставки на один пункт. Якщо, наприклад, $r = 12\%$, а $r_{n-1} = 10\%$, то відсоткова ставка зросла на два пункти.

Спираючись на інвестиційну функцію, можна визначити зміну інвестицій за формулою:

$$\Delta I = I_a - b \cdot \Delta r.$$

В умовах приватної економіки споживання та інвестиції визначають сукупні витрати, від яких залежить обсяг ВВП:

$$Y = AE = C + I.$$

Оскільки економіка постійно тяжіє до рівноваги між попитом і пропозицією ($AD = AS$), то у наведеній формулі сукупні витрати еквівалентні сукупному попиту ($C + I = AD$), а ВВП – сукупній пропозиції ($Y = AS$). Але між ВВП і окремими компонентами сукупних витрат існує різний зв'язок.

Споживання змінюється залежно від зміни наявного доходу, який у спрощеній економіці дорівнює сукупному доходу, тобто ВВП: $\Delta C = MPC \cdot \Delta Y$. Інвестиції у формулі ВВП за методом витрат не залежать від доходу. Витрати, які не залежать від доходу, **називаються автономними (АЕ)**. У приватній економіці закритого типу, крім інвестицій, до них ще входить автономне споживання (C_a). У широкому розумінні до автономних витрат відносять також державні закупівлі та чистий експорт:

$$AE = C + I + G + NE.$$

Звідси зміна ВВП визначається за формулою:

$$\Delta Y = \Delta AE + MPC \cdot \Delta Y.$$

Розв'язавши рівняння відносно доходу, отримаємо:

$$\Delta Y = \frac{1}{1 - MPC} \Delta AE.$$

Множник $1 / (1 - MPC)$ називається мультиплікатором витрат. Він показує, на яку величину змінюється ВВП (наслідок) при збільшенні автономних витрат на одиницю:

$$\frac{1}{1 - MPC} = \frac{\Delta Y}{\Delta AE}.$$

Мультиплікатор, як правило, більший за одиницю, оскільки $MPC < 1$. Тому приріст автономних витрат на 1 грн. спричиняє збільшення доходу більше, ніж на 1 грн.

Приріст автономних витрат мультиплікативно збільшує ВВП. Це зумовлено тим, що приріст автономних витрат лише започатковує зміни в сукупних витратах. Але завдяки цьому у подальшому виникає ланцюг вторинних змін. Так, на початковому етапі, збільшення автономних витрат на величину ΔAE створює дохід лише в обсязі ΔAE . Надалі ті економічні агенти, які збільшили свій дохід, витратять його на споживання згідно з граничною схильністю до споживання, тобто приріст їх споживчих витрат становитиме $MPC \cdot \Delta AE$.

Виробники споживчих товарів та послуг, які збільшили свій дохід на величину $MPC \cdot \Delta AE$, у свою чергу, збільшать своє споживання на величину $MPC^2 \cdot \Delta AE$ і т. д.

Наведений ланцюг перетворень витрат у доходи, а доходів у витрати відбувається у формі нескінченно спадної геометричної прогресії, в якій на кожному наступному етапі економічного кругообігу приріст витрат і доходу зменшується відносно попереднього етапу, оскільки $MPC > MPC^2 > MPC^3$ і т. д. Якщо у підсумку склавши приріст доходу на всіх етапах нескінченно спадної геометричної прогресії, то дістанемо певний приріст доходу:

$$\Delta Y = \Delta AE + MPC \cdot \Delta AE + MPC^2 \cdot \Delta AE + \dots + MPC^n \cdot \Delta AE.$$

Після відповідних математичних перетворень приріст ВВП визначиться за відомою формулою:

$$\Delta Y = \frac{1}{1 - MPC} \Delta AE.$$

Отже, приріст доходу зумовлено збільшенням автономних витрат. Величина цього приросту складається із приросту автономних витрат та збільшення споживання, яке зумовлено збільшенням автономних витрат: $\Delta Y = \Delta AE + MPC \cdot \Delta Y$.

Позначимо мультиплікатор витрат через μ_e і запишемо його формулу:

$$\mu_e = \frac{1}{1 - MPC}.$$

Наведена формула свідчить, що мультиплікатор витрат перебуває в прямій залежності від граничної схильності до споживання. Якщо $MPC = 0,5$, то $\mu_e = 2$; якщо $MPC = 0,75$, то $\mu_e = 4$ і т. д. Отже, чим більша частка попереднього приросту доходу буде спрямована на приріст споживання, тим більшим буде наступний приріст доходу і підсумковий його приріст. Оскільки $1 - MPC = MPS$, то це дає підстави стверджувати, що гранична схильність до споживання і мультиплікатор витратів залежить від рівня вилучень у формі заощаджень. Чим більша частка приросту доходу вилучається на заощадження, тим менша його частка спрямовується на споживчі витрати і приріст доходу. Це означає, що мультиплікатор витрат перебуває в оберненій залежності від граничної схильності до заощаджень:

$$\mu_e = \frac{1}{MPS}.$$

Мультиплікатор, який враховує вилучення лише в формі заощаджень – це **простий мультиплікатор**. Складний мультиплікатор враховує всі канали вилучень (заощадження, податки, імпорт).

При визначенні впливу автономних видатків на ВВП слід враховувати інфляцію. Якщо ціни стабільні, то зміна реального ВВП в періоді t визначається за формулою:

$$\Delta Y = \Delta AE \cdot \mu_c.$$

До цього слід також додати, що автономні видатки змінюють реальний ВВП на умовах рівноваги між ВВП і сукупними видатками, тобто $\Delta AE \cdot \mu_c = \Delta E = \Delta Y$.

Інфляція не впливає на мультиплікатор, оскільки він залежить лише від рівня вилучень із доходу. Відмінність полягає в іншому. В умовах інфляції його ефект реалізується в режимі номінальних величин. Останнє стосується автономних видатків. Вони змінюються в поточних цінах періоду t , які відносно цін попереднього періоду зростають з індексом P . Отже, автономні видатки змінюються номінально, що з урахуванням мультиплікатора визначає зміну номінального ВВП в періоді t : $\Delta Y^n = \Delta AE^n \cdot \mu_c = \Delta E^n$. Виходячи з цього визначається номінальний ВВП у періоді t : $Y^n = Y_{n-1} + \Delta AE^n \cdot \mu_c$. Після його дефлювання і зіставлення з ВВП попереднього періоду в цінах цього періоду можна визначити приріст реального ВВП:

$$\Delta Y = \frac{Y_{n-1} + \Delta AE^n \cdot \mu_c}{P} - Y_{n-1} \quad \text{або} \quad \Delta Y = \frac{Y_{n-1}(1-P) + \Delta AE^n \cdot \mu_c}{P}.$$

Приріст номінального ВВП в умовах зростання цін визначається наступним чином: $\Delta Y^n = Y_{n-1}(P-1) + \Delta Y \cdot P$. Оскільки $\Delta Y^n = \Delta AE \cdot \mu_c$, то $\Delta AE \cdot \mu_c = Y_{n-1}(P-1) + \Delta Y \cdot P$, а $\Delta Y \cdot P = \Delta AE \cdot \mu_c - Y_{n-1}(P-1)$. Звідси приріст реального ВВП визначиться за формулою:

$$\Delta Y = \frac{\Delta AE^n \cdot \mu_c - Y_{n-1}(P-1)}{P} \quad \text{або} \quad \Delta Y = \frac{Y_{n-1}(1-P) + \Delta AE^n \cdot \mu_c}{P}.$$

За наведеними формулами визначається вплив на реальний ВВП загальної зміни автономних видатків. Вона може відбуватися як під впливом дії усіх компонентів автономних витрат, тобто $\Delta AE^n = \Delta(C_a^n + I^n + G^n + NE^n)$, так і внаслідок зміни лише одного або кількох компонентів одночасно, але за умови, що решта не змінюється. Наприклад, $\Delta AE^n = \Delta I^n$, а $\Delta(C_a^n + G^n + NE^n) = 0$; або $\Delta AE^n = \Delta(C_a^n + I^n)$, а $\Delta(G^n + NE^n) = 0$ і т. д.

Для визначення впливу на реальний ВВП будь-якого окремого компонента автономних витрат за умови, що решта також змінюється, слід враховувати його частку в загальній зміні автономних витрат. На величину цієї частки коригується зміна номінального ВВП, яка відбувається за рахунок зростання цін у попередньому періоді і визначається за формулою: $Y_{n-1}(P-1)$. Звідси, наприклад, вплив

інвестицій на реальний ВВП за умови, що решта компонентів автономних витрат також змінюється, можна визначити так:

$$\Delta Y = \frac{Y_{n-1}(1-P) \cdot \Delta I^n / \Delta AE^n + \Delta I^n \cdot \mu_e}{P}$$

Таким чином, у результаті інвестування економіка отримує приріст обсягу виробництва, який перевищує обсяг первісно вкладених інвестицій. Однак, щоб економіка отримала достатній для прискореного розвитку імпульс, обсяг первісних інвестицій повинен бути значним. “Мінімальне критичне зусилля”, на думку багатьох економістів, повинно бути таким, щоб рівень інвестицій становив не менш як 12 – 15 % національного доходу.

Основні терміни і поняття

Споживання; заощадження; автономне заощадження; автономне споживання; функція споживання; функція заощадження; середня схильність до споживання; середня схильність до заощадження; гранична схильність до споживання; гранична схильність до заощадження; кейнсіанська функція автономних інвестицій; неокласична функція автономних інвестицій; особисті заощадження; валові приватні заощадження; державні заощадження; дисконтування; реальна відсоткова ставка; міжчасовий вибір споживача; гіпотеза життєвого циклу; гіпотеза постійного доходу; інвестиційний попит; валові інвестиції; чисті інвестиції; інвестиції в основний капітал; інвестиції в житлове будівництво; інвестиції у запаси.

Одноваріантні питання

1. Заощадження дорівнюють використовуваному доходу за мінусом витрат на споживання.
Так Ні
2. Заощадження – це відкладене у часі споживання.
Так Ні
3. Згідно кейнсіанської концепції, рівень заощаджень залежить, у першу чергу, від обсягу використовуваного доходу.
Так Ні
4. Гранична схильність до споживання завжди дорівнює граничній схильності до заощадження.
Так Ні

-
5. Зі збільшенням доходу споживача частка видатків на продукти харчування зменшується.
- Так Ні
6. Економічна поведінка людей досить індивідуальна і тому сформулювати загальні правила споживчої поведінки неможливо.
- Так Ні
7. На обсяг і динаміку заощаджень та інвестицій впливають одні й ті самі чинники.
- Так Ні
8. Споживчі витрати нестабільні порівняно з інвестиційними витратами.
- Так Ні
9. Середня схильність до споживання виражається відношенням споживання до приросту доходу.
- Так Ні
10. Гранична схильність до споживання коливається в межах від нуля до одиниці.
- Так Ні
11. Гранична схильність до споживання, а отже, і гранична схильність до заощадження залежать головним чином від рівня цін, особливо у довгостроковому періоді.
- Так Ні
12. Якщо гранична схильність до споживання дорівнює 0,9, то це означає, що родина завжди витрачає 90 % свого доходу на товари та послуги.
- Так Ні
13. Сума значень граничної схильності до споживання й заощадження завжди дорівнює одиниці.
- Так Ні
14. Зростання податків на доходи громадян знижує витрати і на споживання, і на заощадження.
- Так Ні
15. Якщо відома функція споживання, то завжди можна побудувати функцію заощадження.
- Так Ні

16. Готівка є активом нижчої цінності.
Так Ні
17. Цінність грошової одиниці у майбутньому вища за її цінність сьогодні.
Так Ні
18. Рівень використовуваного доходу, за якого не заощаджують і не використовують попередніх заощаджень називають пороговим.
Так Ні
19. Дж. М. Кейнс вважав, що зі зростанням доходу середня схильність до споживання знижується.
Так Ні
20. Зі зростанням відсоткової ставки споживання зменшується, а заощадження зростають.
Так Ні
21. Зростання цін зрушує криву споживання вгору.
Так Ні
22. Під впливом недоходних чинників крива споживання не змінює своє положення, а рух відбувається вздовж кривої.
Так Ні
23. Зростання ставки податків на індивідуальні доходи знижує і споживчі видатки, і заощадження.
Так Ні
24. Інвестиційні витрати більш нестабільні, ніж споживчі, тому що на них впливають динаміка відсоткової ставки й очікування підприємців.
Так Ні
25. Валові інвестиції включають чисті інвестиції та амортизацію.
Так Ні
26. Житлове будівництво належить до чистих інвестицій.
Так Ні
27. Розвиток науково-технічного прогресу зрушує криву інвестиційного попиту вліво.
Так Ні

28. Чим більш похила лінія інвестицій тим більш ефективною є економіка, тобто менші прирости обсягу інвестицій забезпечують більші прирости ВВП.
Так Ні
29. І. Фішер вважав, що споживання визначається доходом, який споживач сподівається отримати впродовж усього свого життя.
Так Ні
30. Зі зростанням реальної відсоткової ставки стимули підприємств до інвестування збільшуються.
Так Ні
31. Дисконтування – це приведення поточної вартості до майбутньої вартості доходу.
Так Ні
32. Найвищу ліквідність мають гроші.
Так Ні
33. За ринково-орієнтованого інвестиційного процесу повністю усувається проблема асиметричної інформації.
Так Ні
34. Нерегулярність нововведень зумовлює мінливість інвестицій.
Так Ні
35. Гіпотеза постійного доходу акцентує увагу на тому, що коливання доходу можуть бути як постійними, так і тимчасовими.
Так Ні
36. Еластичність попиту на активи за майном показує, на скільки відсотків зміниться величина попиту на актив у відповідь на зміну відсоткової ставки на 1 %.
Так Ні
37. Грошова сума, зазначена на акції, показує реальну вартість акції.
Так Ні
38. Технологічна структура інвестицій є відношенням між вкладеннями у нове будівництво та технічним переозброєнням і реконструкцією підприємств.
Так Ні

Багатоваріантні питання

1. Хто з економістів відвів сфері споживання ключову роль у макроекономічному аналізі?
  - а) Дж. М. Кейнс;
  - б) М. Фрідман;
  - в) А. Сміт;
  - г) І. Фішер.

2. Споживання – це:
  - а) витрати на предмети довгострокового користування;
  - б) витрати на предмети поточного вжитку;
  - в) витрати на придбання товарів і послуг для задоволення потреб людей;
  - г) витрати на придбання товарів та послуг відкладене в часі.

3. Заощадження – це:
  - а) частина використовованого доходу, яка не витрачається на споживання;
  - б) частина доходу, яку люди вкладають у фінансові установи;
  - в) витрати на придбання товарів та послуг відкладені в часі;
  - г) правильні відповіді (а) і (в).

4. Заощадження домогосподарств називають:
  - а) державними заощадженнями;
  - б) особистими заощадженнями;
  - в) валовими приватними заощадженнями;
  - г) національними заощадженнями.

5. Особисті заощадження разом із заощадженнями підприємств називають:
  - а) державними заощадженнями;
  - б) особистими заощадженнями;
  - в) валовими приватними заощадженнями;
  - г) національними заощадженнями.

6. Що не характеризує кейнсіанську функцію споживання?
  - а) гранична схильність до споживання коливається в межах від нуля до одиниці;
  - б) із зростанням доходу середня схильність до споживання знижується;

-
- в) функція споживання враховує автономне споживання;
  - г) раціональні індивіди бажають підтримувати приблизно однаковий рівень споживання протягом усього життя.
7. Гіпотеза життєвого циклу передбачає, що споживання є функцією:
- а) поточного використовуваного доходу;
  - б) поточного використовуваного доходу та наявного майна;
  - в) поточного використовуваного доходу, майбутнього доходу та майна;
  - г) усі відповіді неправильні.
8. Гіпотеза М. Фрідмана стверджує, що гранична схильність до споживання:
- а) вища для постійного доходу, ніж для тимчасового;
  - б) нижча для постійного доходу, ніж для тимчасового;
  - в) дорівнює одиниці;
  - г) дорівнює нулю.
9. Коли люди ухвалюють рішення, яку частку доходу споживати сьогодні, а скільки заощаджувати, то вони постають перед:
- а) ліквідним обмеженням;
  - б) бюджетним обмеженням;
  - в) міжчасовим бюджетним обмеженням;
  - г) доходним обмеженням.
10. Середня схильність до споживання – це:
- а) відношення споживання до заощадження;
  - б) відношення споживання до наявного доходу;
  - в) відношення споживання до особистого доходу;
  - г) відношення приросту споживання до наявного доходу.
11. Середня схильність до заощадження визначається як:
- а) відношення заощадження до споживання;
  - б) відношення заощадження до наявного доходу;
  - в) відношення приросту споживання до заощадження;
  - г) відношення приросту заощадження до приросту доходу.
12. Гранична схильність до споживання – це:
- а) відношення приросту споживання до приросту наявного доходу;

- б) відношення приросту споживання до наявного доходу;
в) відношення споживання до приросту наявного доходу;
г) усі відповіді неправильні.
13. Гранична схильність до заощадження – це:
а) відношення заощадження до наявного доходу;
б) відношення наявного доходу до приросту заощадження;
в) відношення приросту заощадження до приросту споживання;
г) відношення приросту заощадження до приросту наявного доходу.
14. Гранична схильність до споживання є:
а) більшою за одиницю;
б) між нулем і одиницею;
в) рівною одиниці;
г) від'ємною величиною.
15. Якщо обсяг використовуваного доходу в даній країні збільшиться, то:
а) середня схильність до споживання й до заощадження зросте;
б) середня схильність до споживання зросте, а до заощадження зменшиться;
в) середня схильність до споживання зменшиться, а до заощадження зросте;
г) середня схильність до споживання й до заощадження зменшиться.
16. Взаємозв'язок граничної схильності до споживання та заощадження виражається наступним рівнянням:
а) $MPC / MPS = 1$;
б) $MPC \cdot MPS = 1$;
в) $MPC + MPS = 1$;
г) $MPC - MPS = 1$.
17. Криву, яка відображає зв'язок між споживанням та доходом, називають:
а) функцією споживання;
б) функцією заощадження;
в) функцією інвестиційного попиту;
г) кривою виробничих можливостей.

18. Кейнсіанська функція споживання описується рівнянням:
- а) $C = C_a + MPC \cdot Y$;
  - б) $C = C_a - MPC \cdot Y$;
  - в) $C = S_a + MPC \cdot Y$;
  - г) $C = S_a - MPC \cdot Y$.
19. За кейнсіанською теорією споживчих витрат:
- а) споживчі витрати не мають безпосереднього відношення до доходу після оподаткування;
  - б) якщо дохід після оподаткування зростає, то споживчі витрати зменшуються;
  - в) якщо дохід після оподаткування зростає, то його частка, спрямована на споживання, зменшується;
  - г) якщо дохід зростає, то і гранична схильність до споживання зростає.
20. Крива споживання переміщується вгору внаслідок:
- а) зниження цін;
  - б) зростання наявного доходу;
  - в) зростання відсоткової ставки;
  - г) зменшення багатства.
21. Криву, яка відображає зв'язок між заощадженням та доходом, називають:
- а) функцією споживання;
  - б) функцією заощадження;
  - в) функцією інвестиційного попиту;
  - г) кривою виробничих можливостей.
22. При зменшенні доходу після оподаткування:
- а) споживчі витрати скорочуються, а заощадження зростають;
  - б) споживчі витрати та заощадження зростають;
  - в) скорочуються як споживчі витрати, так і заощадження;
  - г) споживчі витрати зростають, а заощадження скорочуються.
23. Пряму залежність характеризує відношення між:
- а) споживанням та заощадженням;
  - б) заощадженнями та рівнем інфляції;
  - в) заощадженнями та рівнем відсоткової ставки;
  - г) споживанням та рівнем відсоткової ставки.

24. Інвестиції – це:
- а) вкладення в основне будівництво;
  - б) витрати на відновлення зношеного обладнання;
  - в) витрати на поповнення запасів;
  - г) вкладення у капітал, тобто видатки на виробництво і нагромадження капітальних благ.
25. Основними видами інвестицій є:
- а) інвестиції в основний капітал;
  - б) інвестиції в житлове будівництво;
  - в) інвестиції у запаси;
  - г) усі відповіді правильні.
26. Валові інвестиції відрізняються від чистих сумою:
- а) податкових пільг;
  - б) амортизації;
  - в) трансфертів;
  - г) інфляційних втрат.
27. Інвестування доцільно, якщо:
- а) очікувана норма чистого прибутку більша за відсоткову ставку;
  - б) очікувана норма чистого прибутку менша за відсоткову ставку;
  - в) очікувана норма чистого прибутку дорівнює відсотковій ставці;
  - г) очікувана норма чистого прибутку більша за рівень інфляції.
28. Приведення майбутнього доходу до поточної вартості називають:
- а) індексацією;
  - б) дисконтуванням;
  - в) дефлюванням;
  - г) інфлюванням.
29. Яка існує залежність між інвестиціями та ставкою відсотку?
- а) пряма;
  - б) обернена;
  - в) не існує залежності;
  - г) зі зростанням ставки відсотку обсяг інвестицій зростає.

30. Якщо домогосподарства не витрачають весь свій дохід на споживання і вкладають невитрачену суму в банк, то можна сказати, що вони:
- а) заощаджують та інвестують;
  - б) заощаджують, але не інвестують;
  - в) інвестують, але не заощаджують;
  - г) і не заощаджують, і не інвестують.
31. Яке твердження характеризує точку нульового заощадження?
- а) величина заощаджень дорівнює обсягові інвестицій;
  - б) величина заощаджень дорівнює обсягові споживання;
  - в) гранична схильність до споживання дорівнює одиниці;
  - г) обсяг споживання дорівнює величині доходу.
32. Внаслідок дії якого чинника відбудеться зростання інвестицій?
- а) збільшення податків;
  - б) погіршення економічних умов у країні;
  - в) впровадження більш продуктивного обладнання;
  - г) збільшення витрат на придбання, експлуатацію та обслуговування обладнання.
33. Лінія інвестицій не буде пересуватися у випадку, якщо:
- а) буде впроваджене більш продуктивне обладнання;
  - б) зростуть податки;
  - в) зменшиться ставка відсотку;
  - г) зростуть витрати на експлуатацію обладнання.
34. На обсяг інвестиційного попиту впливає:
- а) рівень відсоткової ставки;
  - б) оптимістичні або песимістичні очікування підприємців;
  - в) рівень виробничого навантаження обладнання;
  - г) усі відповіді правильні.
35. На інвестиційний попит не впливає:
- а) багатство;
  - б) ВВП;
  - в) очікування підприємців;
  - г) чисельність зайнятих.

36. Крива сукупного попиту на інвестиції переміщується вправо внаслідок:
- а) зниження відсоткової ставки;
  - б) зростання відсоткової ставки;
  - в) зростання податку на прибуток;
  - г) зниження податку на прибуток.
37. Якщо номінальна відсоткова ставка стабільна, а ціни зростають, то сукупний попит на інвестиції:
- а) зменшиться;
  - б) не зміниться;
  - в) збільшиться.
  - г) відсоткова ставка не впливає на попит на інвестиції.
38. На інвестиційний попит не впливає:
- а) вартість обладнання;
  - б) прибутковий податок з громадян;
  - в) ділові очікування;
  - г) правильні відповіді (а) і (б).
39. Яке з перерахованих відношень виражає зворотну залежність?
- а) відношення споживчих витрат та використовуваного доходу;
  - б) відношення між інвестиційними витратками і рівнем відсоткової ставки;
  - в) відношення між заощадженнями та рівнем відсоткової ставки;
  - г) відношення між інвестиційними витратками та національним доходом.
40. Яке з перерахованих відношень виражає пряму залежність?
- а) відношення між споживчими витратками й використовуваним доходом;
  - б) відношення між заощадженнями та використовуваним доходом;
  - в) відношення між заощадженнями та рівнем відсоткової ставки;
  - г) усі відповіді правильні.

41. Якщо реальна відсоткова ставка збільшиться, то:
- а) крива інвестиційного попиту зміститься вправо;
  - б) крива інвестиційного попиту зміститься вліво;
  - в) інвестиційні витрати зменшаться;
  - г) інвестиційні витрати збільшаться.
42. Якщо інвестиційний попит перевищує заощадження, то ставка відсотку:
- а) зростатиме;
  - б) зменшуватиметься;
  - в) не зміниться;
  - г) заощадження завжди більші за інвестиційний попит.
43. Якщо відсоткова ставка становить 18 %, то вартість нинішнього вкладу у 1 000 грн. через два роки складатиме:
- а) 1 180 грн.;
  - б) 1 392 грн.;
  - в) 1 643 грн.;
  - г) 1 800 грн.
44. Що з перерахованого відображає зростання автономних витратів?
- а) зрушення кривої споживчої функції вгору;
  - б) зростання інвестицій у міру збільшення ЧНП;
  - в) рух вздовж кривої споживчої функції вгору;
  - г) рух вздовж кривої споживчої функції вниз.
45. Чистий прибуток, отриманий від інвестування – це:
- а) дохід мінус податок на прибуток;
  - б) дохід мінус відсотки;
  - в) дохід мінус відсотки та податок на прибуток.
  - г) усі відповіді неправильні.

Проблемні ситуації

Ситуація 1.

У таблиці 8.1 наведена структура сукупних витрат домогосподарств.

Таблиця 8.1

**Структура сукупних витрат домогосподарств України,
2003 – 2007 рр.**

Показники	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.
Сукупні витрати у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.	736,8	903,5	1 229,4	1 442,8	1 722,0
Структура сукупних витрат домогосподарств, %					
Споживчі сукупні витрати:	93,3	92,6	91,1	90,5	90,0
продукти харчування та безалкогольні напої	58,6	57,5	56,6	53,2	51,4
алкогольні напої, тютюнові вироби	2,8	2,8	2,9	2,6	2,6
непродовольчі товари та послуги	31,9	32,3	31,6	34,7	36,0
у т.ч. одяг і взуття	5,3	5,7	5,7	5,8	5,9
житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	10,4	9,7	8,5	9,6	10,9
предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання життя	2,0	2,3	2,6	2,8	2,9
охорона здоров'я	2,8	2,8	2,5	2,5	2,5
транспорт	3,3	3,0	3,0	3,7	3,4
зв'язок	1,5	1,8	2,1	2,6	2,6
відпочинок і культура	2,3	2,4	2,6	2,4	2,4
освіта	1,1	1,3	1,1	1,4	1,3
ресторани та готелі	1,4	1,6	1,7	2,2	2,3
різні товари і послуги	1,8	1,7	1,8	1,7	1,8
Неспоживчі сукупні витрати	6,7	7,4	8,9	9,5	10,0

1. Проаналізуйте динаміку та структуру сукупних витрат домогосподарств України.

2. Вкажіть основні чинники збільшення споживання.

3. Визначте основні причини високого рівня споживання продовольчих товарів в Україні.

Ситуація 2.

Один відомий економіст написав “Реформа податків у 1986 р. підвищує податкові ставки на корпорації на 20 % (від 18 % до 38 % прибутку). У довгостроковому періоді це, очевидно, зменшить запаси машин та устаткування від 15 % до 10 %”. Поясніть це твердження. Проілюструйте його, застосовуючи криву попиту на інвестиції.

Ситуація 3.

Витрати населення України наведені у таблиці 8.2.

Таблиця 8.2

Витрати населення України за 2003 – 2007 рр., млн. грн.

Показники	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.
Витрати та заощадження – всього	215 672	274 241	381 404	472 061	614 984
у тому числі:					
придбання товарів та послуг	180 730	221 713	306 769	385 681	510 023
доходи від власності (сплачені)	902	1 864	3 523	8 374	16 909
поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти	17 763	19 030	25 461	33 803	49 037
нагромадження нефінансових активів	1 680	3 254	4 444	7 159	10 321
приріст фінансових активів	14 597	28 380	41 207	37 044	28 694
Наявний дохід	162 578	212 033	298 275	363 586	461 852
Наявний дохід у розрахунку на одну особу, грн.	3 400,3	4 468,4	6 332,1	7 771,0	9 930,3
Реальний наявний дохід у % до відповідного періоду попереднього року	109,1	119,6	123,9	111,8	112,6
Сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.	736,8	903,5	1 229,4	1 442,8	1 722,0

1. Проаналізуйте динаміку витрат та заощаджень населення України.

2. Визначте основні статті витрат населення.

Ситуація 4.

За даними таблиці 8.3 проаналізувати рівень споживання основних продуктів харчування на душу населення.

Таблиця 8.3

Споживання основних продуктів харчування населенням України за 2003 – 2007 рр., кг

Показники	Фактичне споживання					Рекомендовані норми	Норми кошика
	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.		
М'ясо і м'ясні продукти	35	39	39	42	46	83,0	45,4
Молоко і молочні продукти	226	226	226	235	220	395,0	353,3
Риба і рибні продукти	12	12	14	14	15	20,0	14,1
Яйця, шт.	214	220	238	251	252	291,0	246,2
Цукор	38	38	38	40	40	38,0	26,8
Картопля	138	141	136	134	130	124,0	90,1
Овочі та баштанні	114	115	120	127	118	161,0	106,7
Хлібні продукти	125	126	124	120	114	101,0	94,8

Визначити темпи зміни споживання окремих продуктів у 2007 р. порівняно з 2003-ім, 2004, 2005, 2006-им роками, рекомендованої норми та норми мінімального споживчого кошика.

Ситуація 5.

У таблиці 8.4 наведена динаміка інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування.

Таблиця 8.4

**Інвестиції в основний капітал за джерелами фінансування,
2003 – 2007 рр.**

Показники	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.
У фактичних цінах, млн. грн.					
Всього	51 011	75 714	93 096	125 254	188 486
у тому числі за рахунок					
коштів державного бюджету	3 570	7 945	5 077	6 846	10 458
коштів місцевих бюджетів	2 095	3 544	3 915	5 446	7 324
власних коштів підприємств та організацій	31 306	46 685	53 424	72 337	106 520
коштів іноземних інвесторів	2 807	2 695	4 688	4 583	6 660
коштів населення на будівництво власних квартир	...	...	...	7 019	9 879
коштів населення на індивідуальне житлове будівництво	1 822	2 577	3 091	5 110	8 549
кредитів банків та інших позик	4 196	5 735	13 740	19 406	31 182
інших джерел фінансування	5 215	6 533	9 161	4 507	7 914
У % до загального обсягу					
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
у тому числі за рахунок					
коштів державного бюджету	7,0	10,5	5,5	5,5	5,6
коштів місцевих бюджетів	4,1	4,7	4,2	4,3	3,9
власних коштів підприємств та організацій	61,4	61,7	57,4	57,8	56,5
коштів іноземних інвесторів	5,5	3,6	5,0	3,7	3,5
коштів населення на будівництво власних квартир	...	...	...	5,6	5,2
коштів населення на індивідуальне житлове будівництво	3,6	3,4	3,3	4,1	4,5
кредитів банків та інших позик	8,2	7,6	14,8	15,5	16,6
інших джерел фінансування	10,2	8,5	9,8	3,5	4,5

1. Проаналізуйте динаміку інвестицій у грошовому виразі.
2. Визначте структуру джерел фінансування.
3. Визначте основні чинники, що впливають на інвестиційний клімат України.

Приклади розв'язку задач

Задача 1.

Заповніть таблицю:

Y, млрд. грн.	C, млрд. грн.	S, млрд. грн.	MPC	MPS
400		- 40		
450		- 20		
500		0		
550		20		
600		40		
650		60		
700		80		
750		100		
800		120		

Розв'язок

Дивіться таблицю:

Y, млрд. грн.	C, млрд. грн.	S, млрд. грн.	MPC	MPS
400	440	- 40	-	-
450	470	- 20	0,6	0,4
500	500	0	0,6	0,4
550	530	20	0,6	0,4
600	560	40	0,6	0,4
650	590	60	0,6	0,4
700	620	80	0,6	0,4
750	650	100	0,6	0,4
800	680	120	0,6	0,4

Задача 2.

Споживання домогосподарств характеризується наступними даними: функція споживання $C = 20 + 0,8 Y^v$, ставка податку знаходиться на рівні 10 %, загальний дохід становить 500 млрд. грн., дотації – 50 млрд. грн.

Визначити обсяг заощаджень та середню норму споживання.

Розв'язок

$$Y^v = Y - T_Y \cdot Y + Tr;$$

$$Y^v = 500 - 0,1 \cdot 500 + 50 = 500 \text{ млрд. грн.};$$

$$S = Y^v - C;$$

$$S = 500 - (20 + 0,8 \cdot 500) = 80 \text{ млрд. грн.};$$

$$APC = C / Y;$$

$$APC = \frac{20 + 0,8 \cdot 500}{500} = 0,84 < 1.$$

Тобто $Y = 500$ млрд. грн. – це дохід, більший рівноважного.

Задача 3.

Споживання домогосподарств характеризується такими даними: функція споживання має вигляд $C = 50 + 0,6 Y^v$, ставка податку складає 20 %, загальний дохід – 1 000 млрд. грн.

Визначити, на скільки зміниться обсяг заощаджень, якщо автономне споживання зросте на 5 млрд. грн.

Розв'язок

$$Y^v = 1000 - 0,2 \cdot 1000 = 800 \text{ млрд. грн.};$$

$$C = 50 + 0,6 \cdot 800 = 530 \text{ млрд. грн.};$$

$$S = 800 - 530 = 270 \text{ млрд. грн.}$$

Якщо автономне споживання зросте на 5 млрд. грн., то:

$$C = 55 + 0,6 \cdot 800 = 535 \text{ млрд. грн.};$$

$$S = 800 - 535 = 265 \text{ млрд. грн.}$$

Тобто обсяг заощаджень зменшиться на 5 млрд. грн.

Задача 4.

Для умов країни інвестиційна функція задана рівнянням (млрд. грн.):

$$I = 1000 - 40r,$$

де r – реальна відсоткова ставка.

Визначити обсяг інвестицій, якщо номінальна відсоткова ставка дорівнює 10 %, темп інфляції становить 2 %.

Розв'язок

Реальна відсоткова ставка визначається за формулою:

$$r = i - \pi = 10 - 2 = 8 \%, \text{ тоді обсяг інвестицій дорівнює:}$$

$$I = 1000 - 40 \cdot 8 = 680 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 5.

У 2007 р. автономні інвестиції країни становили 1 000 млрд. грн., коефіцієнт еластичності інвестицій до реальної відсоткової ставки дорівнює 0,4, реальна відсоткова ставка становить 20 %. У 2008 р. автономне інвестування збільшилося на 50 млрд. грн., а реальна відсоткова ставка зменшилася на 5 %.

Обчисліть приріст інвестицій у 2008 р.

Розв'язок

Обсяг інвестицій у 2007 р. становить:

$$I_1 = I_a - b \cdot r_b = 1\,000 - 0,4 \cdot 20 = 992 \text{ млрд. грн.}$$

Обсяг інвестицій у 2008 р. становить:

$$I_2 = I_a - b \cdot r_b + 50 = 1\,000 - 0,4 \cdot (20 - 5) + 50 = 1\,044 \text{ млрд. грн.}$$

Приріст інвестицій:

а) у абсолютних величинах:

$$\Delta I = I_2 - I_1 = 1\,044 - 992 = 52 \text{ млрд. грн.};$$

$$\text{б) у відсотках: } \Delta I = \frac{I_2 - I_1}{I_1} \cdot 100 = \frac{1\,044 - 992}{992} \cdot 100 = 5,24 \%$$

Задача 6.

У таблиці наведено дані про інвестиційні проекти:

Вартість інвестиційних проектів, млн. грн.	10	15	18	32	40	14	25
Очікувана норма прибутковості проекту, %	15	9	13	16	11	19	7

Визначте сукупний інвестиційний попит, якщо відсоткова ставка становить 12 %.

Розв'язок

Сукупний інвестиційний попит визначається як сума вартості інвестиційних проектів, для яких очікувана норма прибутковості більше відсоткової ставки: $10 + 18 + 32 + 14 = 74$ млн. грн.

Задача 7.

Яким повинен бути національний дохід, щоб при автономному споживанні 200 млн. грн., граничній схильності до споживання 0,7, податковій ставці – 20 % задовольнити попит підприємств на інвестиції в обсязі 240 млн. грн.?

Розв'язок

$$Y^D = Y^S;$$

$$Y^D = C + I;$$

$$C = 200 + 0,7 (Y - 0,2 Y);$$

$$Y = 200 + 0,56 Y + 240;$$

$$Y = 1\,000 \text{ млн. грн.}$$

Задача 8.

Економіка країни характеризується такими даними (млрд. грн.): $Y = C + I + G$; $C = 100 + 0,8 Y$; $I = 50$; $G = 50$.

Визначте рівноважний обсяг національного виробництва (ВВП), величину заощаджень і споживання.

Розв'язок

Використаємо основне макроекономічне рівняння: $Y = C + I + G$.

Оскільки в умовах макроекономічної рівноваги заощадження дорівнюють інвестиціям $I = S$, то заощадження, $S = 50$ млрд. грн.

Тоді: $Y = 100 + 0,8 Y + 50 + 50$;

$0,2 Y = 2000$;

$Y = 1000$ млрд. грн.

Обсяг споживання становить:

$C = 100 + 0,8 \cdot 1000 = 900$ млрд. грн.

Задача 9.

Економіка країни у короткостроковому рівноважному стані характеризується такими даними (млрд. грн.): сумарні автономні витрати становлять 200, рівноважний обсяг національного виробництва (ВВП) – 1200. При збільшенні автономних витрат на кінець року на 50 млрд. грн., ВВП збільшився до 1450 млрд. грн.

Визначте мультиплікатор автономних витрат.

Розв'язок

Мультиплікатор автономних витрат визначають за формулою:

$$\mu = \frac{\Delta Y}{\Delta C_a} = \frac{1450 - 1200}{50} = 5.$$

Задача 10.

В економіці країни упродовж року відбулися такі зміни (млрд. грн.): на початку року використовуваний дохід населення становив 90, споживання – 80. Наприкінці року використовуваний дохід становив 100, споживання – 87,5.

Обчисліть граничну схильність до споживання.

Розв'язок

Гранична схильність до споживання обчислюється за формулою:

$$MPC = \frac{\Delta C}{\Delta Y^D} \cdot 100\% = \frac{87,5 - 80}{100 - 90} \cdot 100\% = 75\%.$$

Задача 11.

Ринок благ характеризується наступними даними: функція споживання має вигляд $C = 0,8 Y^v + 100$, інвестиції дорівнюють 220 млрд. грн., ставка прибуткового податку – 15 %, трансфертні виплати становлять 10 млрд. грн.

Визначте, як зміниться національний дохід при окремому та одночасному збільшенні інвестицій на 20 % і збільшенні заощаджень на 30 млрд. грн.

Розв'язок

$$Y^S = Y^D;$$

$$Y = C + I;$$

$$C = 0,8 (Y - 0,15 Y + 10) + 100 = 0,68 Y + 108;$$

$$Y = 0,68 Y + 108 + 220;$$

$$Y^* = 1025 \text{ млрд. грн.} - \text{початкова рівновага.}$$

При збільшенні інвестицій на 20 % вони складатимуть 264 млрд. грн. Функція заощаджень при збільшенні заощаджень буде мати вигляд:

$$S = 0,2 Y^v - 100 + 30 \Rightarrow C = 0,8 Y^v + 70; C = 0,68 Y + 78.$$

При окремій дії збільшення інвестицій рівновага буде:

$$Y = C + I + \Delta I;$$

$$Y = 0,68 Y + 108 + 264;$$

$$Y^* = 1162,5 \text{ млрд. грн.} - \text{національний дохід зростає.}$$

При окремій дії збільшення заощаджень:

$$Y = C - \Delta C + I \Rightarrow Y = 0,68 Y + 78 + 220;$$

$Y^* = 931,25 \text{ млрд. грн.}$ – національний дохід зменшується, що пояснюється “парадоксом заощаджень”.

При одночасному збільшенні інвестицій і заощаджень:

$$Y = C - \Delta C + I + \Delta I;$$

$$Y = 0,68 Y + 78 + 264;$$

$Y^* = 1068,75 \text{ млрд. грн.}$ – національний дохід зростає, тобто сильніше подіяло збільшення інвестицій, ніж збільшення заощаджень.

Задача 12.

Деяка особа у віці 45 років, трудове життя якої почалося в 25 років, сподівається прожити до 85 років і планує вийти на пенсію у 65 років. Щорічний дохід споживача становить 12 000 грн. на рік, а його майно – 40 000 грн.

Обчисліть річний обсяг споживання особи згідно моделі життєвого циклу.

Розв'язок

Трудовий період $R = 40$ років ($R = 65 - 25$). Життєвий цикл (L) дорівнює 60 років ($L = 85 - 25$).

Гранична схильність до споживання майна (a) дорівнює:

$$a = 1 / (L - T) = 1 / (85 - 45) = 0,025;$$

$$b = (R - T) / (L - T) = (65 - 45) / (85 - 45) = 20 / 40 = 0,5.$$

Річний обсяг споживання цієї особи становитиме:

$$C = 0,025 \cdot 40\,000 + 0,5 \cdot 12\,000 = 1\,000 + 6\,000 = 7\,000 \text{ грн.}$$

Отже, згідно з моделлю життєвого циклу раціональний індивід витратить на споживання 7 000 грн.

Задача 13.

Компанія купує вантажівки по 50 000 грн. за штуку і надає їх в оренду іншим компаніям. Для купівлі вантажівок компанія бере позику, тому їй доводиться сплачувати за неї 10 % річних. Ціни на автомобілі зростають на 8 % за рік. Норма амортизації вантажівки становить 20 % на рік.

Обчисліть витрати на одиницю капіталу в цій компанії.

Розв'язок

Витрати на капітал становлять $50\,000 \cdot 0,1 = 5$ тис. грн.

Втрати від амортизації становлять $50\,000 \cdot 0,2 = 10$ тис. грн.

Вартість кожного автомобіля як активу збільшується за рік на 4 000 грн. ($50\,000 \cdot 0,08$).

Отже, витрати на одиницю капіталу в цій компанії становлять:

$$5\,000 \text{ грн.} + 10\,000 \text{ грн.} - 4\,000 = 11\,000 \text{ грн.}$$

Задача 14.

Ви вклали 8 000 грн. у банк при річній ставці 17 %. Яку суму ви одержите через три роки?

Розв'язок

$$FV = PV \cdot (1 + i)^n,$$

де FV – майбутня вартість вкладу; PV – теперішня вартість вкладу; i – ставка відсотку; n – кількість років.

$$\text{Тоді } FV = 8\,000 \cdot (1 + 0,17)^3 = 12\,812,9 \text{ грн.}$$

Задача 15.

У таблиці наведені дані, що характеризують відношення між обсягом використовуваного доходу й споживчих витатків у країні (млрд. грн.):

Споживчі витатки	Використовуваний дохід
120	100
200	200
270	300
330	300
380	400
420	500

1. Проілюструйте на графіку функцію споживання для країни.

2. Розрахуйте граничну схильність до споживання за умови збільшення використовуваного доходу від 100 до 200 млрд. грн.; від 300 до 400 млрд. грн.; від 500 до 600 млрд. грн.

3. Якщо при кожному рівні використовуваного доходу споживчі витатки зростають на 5 млрд. грн., як це вплине на криву споживання.

4. На основі даних таблиці графічно проілюструйте функцію заощадження.

5. Розрахуйте граничну схильність до заощадження за умови збільшення використовуваного доходу від 100 до 200 млрд. грн.; від 300 до 400 млрд. грн.; від 500 до 600 млрд. грн.

6. Розрахуйте граничну схильність до споживання і до заощадження, використовуючи результати попередніх розрахунків.

7. Зростання національного споживання на 5 млрд. грн. при кожному рівні використовуваного доходу зрушило криву споживання вгору. Визначте, як зміниться положення кривої заощадження.

Розв'язок

1. Дивіться графік:

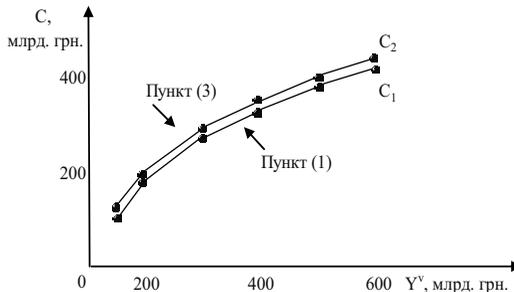

Рис. 8.3. Функція споживання країни

2. Гранична схильність до споживання за умови збільшення використовуваного доходу від 100 до 200 млрд. грн. дорівнює 0,8; від 300 до 400 млрд. грн. – 0,6; від 500 до 600 млрд. грн. – 0,4.

3. Крива споживчих витрат зрушиться вгору, тому що споживання зростає при кожному рівні використовуваного доходу (рис. 8.3).

4. Дивіться графік:

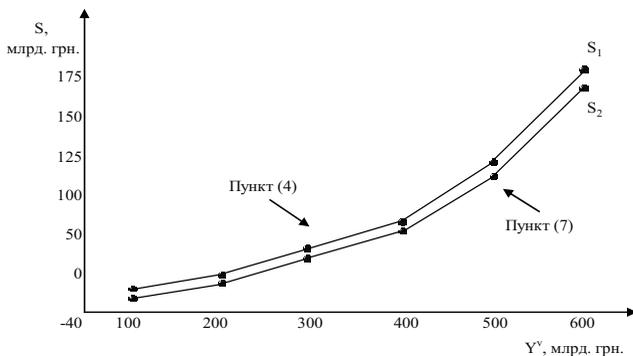

Рис. 8.4. Функція заощадження

5. Гранична схильність до заощадження за умови збільшення використовуваного доходу від 100 до 200 млрд. грн. становить 0,2; від 300 до 400 млрд. грн. – 0,4; від 500 до 600 млрд. грн. – 0,6.

6. У всіх випадках їхня сума дорівнює одиниці.

7. Дивіться рис. 8.4. Крива функції заощадження зрушиться вправо вниз.

Задачі

Задача 1.

Функція заощаджень домогосподарств має вигляд $S = 0,3 Y - 50$, інвестиції складають 100 млн. грн.

1. Визначте рівноважне значення національного доходу.

2. Як зміниться рівноважний національний дохід, якщо обсяг заощаджень збільшиться на 30 млн. грн.?

Задача 2.

У 2007 р. ВВП дорівнював 80 млрд. грн., у 2008 р. – 90 млрд. грн., споживання у попередньому році становило 60 млрд. грн., а у 2008 р. – 67 млрд. грн.

Обчислити граничну схильність до споживання у приватній закритій економіці.

Задача 3.

Споживання домогосподарств характеризується наступними даними: функція споживання має вигляд $C = 10 + 0,75 Y^v$, ставка податку складає 20 %, загальний дохід дорівнює 800 млрд. грн., дотації становлять 60 млрд. грн.

Визначити обсяг заощаджень та середню норму споживання.

Задача 4.

Заповніть таблицю і представте на графіку функції споживання та заощадження:

Y, млрд. грн.	C, млрд. грн.	S, млрд. грн.	MPC	MPS
550		- 40		
600		- 20		
650		0		
700		30		
750		50		
800		70		
850		90		
900		110		
950		130		

Задача 5.

Споживання домогосподарств характеризується даними: функція споживання $C = 25 + 0,8 Y^v$, ставка податку складає 20 %, загальний дохід дорівнює 250 млрд. грн.

Визначити зміну обсягу заощаджень, якщо автономне споживання зросте на 7 млрд. грн.

Задача 6.

Для умов країни інвестиційна функція задана рівнянням (млрд. грн.):

$$I = 1\,000 - 60r,$$

де r – реальна відсоткова ставка.

Визначити обсяг інвестицій, якщо номінальна відсоткова ставка дорівнює 22 %, а темп інфляції – 8 %.

Задача 7.

У 2007 р. автономні інвестиції країни становили 200 млрд. грн., коефіцієнт еластичності інвестицій до реальної відсоткової ставки (b) дорівнює 0,45, реальна відсоткова ставка (r) – 22 %. У 2008 р. автономне інвестування збільшилося на 70 млрд. грн., а реальна відсоткова ставка зменшилася на 2 %.

Обчисліть приріст інвестицій у 2008 р.

Задача 8.

У таблиці наведено дані про інвестиційні проекти:

Вартість інвестиційних проектів, млн. грн.	25	40	11	17	35	16	19
Очікувана норма прибутковості проекту, %	19	22	10	14	20	11	17

Визначте сукупний інвестиційний попит, якщо відсоткова ставка становить 18 %.

Задача 9.

Яким повинен бути національний дохід, щоб при автономному споживанні 100 млн. грн., граничній схильності до споживання 0,75 та податковій ставці 20 % задовольнити попит підприємств на інвестиції в обсязі 160 млн. грн.?

Задача 10.

Економіка країни характеризується такими даними (млрд. грн.):
 $C = 200 + 0,75 Y$; $I = 35$; $G = 70$.

Визначте рівноважний обсяг національного виробництва (ВВП), величину заощаджень і споживання.

Задача 11.

Економіка країни у короткостроковому рівноважному стані характеризується такими даними (млрд. грн.): сумарні автономні витрати становлять 150, рівноважний обсяг національного виробництва (ВВП) – 1300. При збільшенні автономних витрат на кінець року на 70 млрд. грн., ВВП збільшився до 1510 млрд. грн.

Визначте мультиплікатор автономних витрат.

Задача 12.

В економіці країни упродовж року відбулися такі зміни (млрд. грн.): на початку року використовуваний дохід населення

становив 130, споживання – 80. Наприкінці року використовуваний дохід становив 164, споживання – 102.

Обчисліть граничну схильність до споживання.

Задача 13.

На основі функції споживання $C = 0,8 Y^V + 50$ виведіть функцію заощадження.

Задача 14.

Поточний використовуваний дохід особи становить 15 000 грн. за рік, а майно складає 50 000 грн. Гранична схильність до споживання поточного доходу – 0,8, а майна 0,025. Автономне споживання дорівнює 1 000 грн.

Визначте обсяг споживання особи за кейнсіанською функцією споживання та гіпотезою життєвого циклу.

Задача 15.

Деяка особа у віці 45 років, трудове життя якої почалося в 23 років, сподівається прожити до 80 років і планує вийти на пенсію у 65 років. Щорічний дохід споживача становить 22 000 грн. на рік, а його майно – 45 000 грн.

Обчисліть річний обсяг споживання особи згідно моделі життєвого циклу.

Задача 16.

Компанія купує вантажівки по 70 000 грн. за штуку і надає їх в оренду іншим компаніям. Для купівлі вантажівок компанія бере позику, тому їй доводиться сплачувати за неї 17 % річних. Ціни на автомобілі зростають на 10 % за рік. Норма амортизації вантажівки становить 15 % на рік.

Обчисліть витрати на одиницю капіталу в цій компанії.

Задача 17.

Ви вклали 12 000 грн. у банк при річній ставці 18,5 %. Яку суму ви одержите через три роки?

Задача 18.

Економічна система характеризується наступними даними: функція споживання має вигляд $C = 60 + 0,8 Y^V$, заплановані

інвестиції не залежать від доходу і дорівнюють 10 млрд. грн., державні витрати складають 30 млрд. грн.

Визначити:

1. Рівень рівноважного доходу для даної економіки.
2. Величину мультиплікатора в розглянутій економіці.
3. Рівень рівноважного доходу, якщо державні закупівлі збільшаться на 10 млрд. грн.

Задача 19.

Щотижневі витрати родини на споживання знаходяться на рівні 100 грн., а гранична схильність до споживання дорівнює 0,5 ($C = 100 + 0,5 Y^v$).

1. Розрахуйте за даними таблиці витрати родини на споживання і заощадження при кожному рівні доходу (грн.):

C	S	Y^v
		0
		100
		200
		300
		400
		500

2. Використовуючи дані таблиці побудуйте графік функції споживання (рис. 8.5).

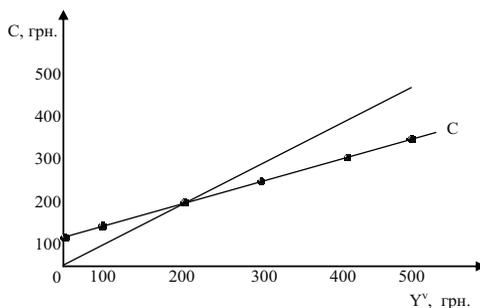

Рис. 8.5. Функція споживання

Проведіть на рис. 8.5 діагональну лінію з лівого кута в правий під кутом 45°. У кожній точці, розташованій на цій кривій, споживання дорівнює використуваному доходу.

Розрахуйте при яких рівнях використовуваного доходу витрати на споживання рівні, менше й більше його обсягу.

Задача 20.

На рис. 8.6 крива С ілюструє функцію національного споживання (грн.). Використовуваний дохід дорівнює відрізку ОА, а відповідні йому споживчі видатки – відрізку ОD.

Споживчі видатки збільшилися й дорівнюють відрізку ОЕ.

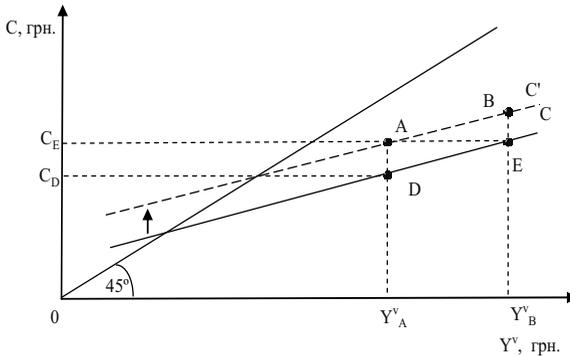

Рис. 8.6. Функція національного споживання

Визначити:

1. Який з перерахованих чинників викликав цей ріст:

- збільшення використовуваного доходу з OY_A^v до OY_B^v ;
- зміна інших чинників (не пов'язаних з динамікою використовуваного доходу), які привели до зрушення кривої споживання з положення С у положення С';
- і (а), і (б).

2. Авторитетне економічне джерело прогнозує в недалекому майбутньому спад в економіці. Щоб пережити наступаючі важкі часи, у суспільстві посилюється прагнення менше споживати й більше зберігати, незважаючи на те, що використовуваний дохід не змінився. Проілюструйте цю ситуацію за допомогою графіка.

Задача 21.

Припустимо, що в країні налічується 100 родин. Одна половина родин має граничну схильність до споживання рівну $1/2$, інша – $3/4$.

1. Якщо використовуваний дохід збільшився на 10 000 грн. і весь його приріст доводиться на першу половину родин, то наскільки зростуть сукупні витрати на споживання?

2. Якщо весь приріст використовуваного доходу доводиться на другу половину родин, то на скільки зростуть сукупні витрати на споживання?

Задача 22.

Припустимо, що 1 грн. доходу однієї людини, гранична схильність якої до споживання дорівнює 0,9, передається іншому індивідові, у якого вона дорівнює 0,8.

Як зміниться сума споживчих видатків і заощаджень?

Задача 23.

Функція корисності домогосподарства описується формулою $U(C_1, C_2)$, де C_1 – споживання у поточному році; C_2 – споживання у майбутньому році.

Дохід домогосподарства у поточному році склав 40 000 тис. грн., а у майбутньому він складе 20 000 тис. грн. Ставка відсотка дорівнює 6 %.

Визначте обсяг споживчих витрат і заощаджень у поточному і майбутньому роках.

Задача 24.

Ґрунтуючись на даних таблиці, визначите функцію обсягу споживання домогосподарств (грн.):

Роки	Y^v	C
2005	400	330
2006	500	410
2007	600	490
2008	700	570

Задача 25.

У 2008 р. дохід збільшився на 100 млн. грн., при цьому автономне споживання зросло на 5 млн. грн., при граничній схильності до споживання 0,6.

Обчислити приріст споживання у 2008 р. згідно з функцією споживання.

Теми рефератів

1. Компоненти сукупного попиту.
2. Схильність до споживання та заощадження.
3. Інвестиційний попит. Заощадження та інвестиції.
4. Інвестиційний клімат в Україні.
5. Напрями споживання в Україні.

Методичні поради щодо розв'язання завдань та підготовки рефератів містяться у літературних джерелах: 2; 5; 16; 22; 27; 31; 36; 39; 42, які рекомендуються для самостійного вивчення.

РОЗДІЛ 9. СУКУПНІ ВИТРАТИ І ВВП

Навчальні цілі

1. Пояснити сутність витрат приватної економіки та їх економічний зміст.
2. Охарактеризувати модель “витрати – випуск”.
3. З’ясувати умови виникнення запланованих та фактичних інвестицій.
4. Розглянути методику визначення мультиплікатора витрат.
5. Дати характеристику економічній рівновазі у довгостроковому періоді, з’ясувати сутність рецесійного та інфляційного розривів.

Основні теоретичні підходи

У процесі аналізу рівноваги між сукупними витратами і ВВП застосовуються дві моделі: “витрати – випуск” і “вилучення – ін’єкції”.

Економічна рівновага – це рівновага між запланованими сукупними видатками і ВВП.

Модель “витрати – випуск” є кейнсіанської моделлю товарного ринку. Визначальним у цій моделі є сукупний попит, який знаходить своє відображення через сукупні витрати, і сукупна пропозиція, яка представлена реальним ВВП. У її основі лежить пряма залежність між ВВП і сукупними видатками, тобто чим більші сукупні видатки, тим більший ВВП, і навпаки. В умовах закритої приватної економіки, ця тотожність виглядає так: $Y = AE = C + I$. Тому рівноважний ВВП визначається так: $Y = C + I$. До цього слід додати, що рівноважному ВВП відповідають не будь-які, а лише заплановані сукупні витрати, тобто такі, які плануються всіма покупцями для задоволення своїх платоспроможних потреб.

У процесі економічного кругообігу сукупні витрати зазвичай не збігаються з ВВП. Якщо $AE < Y$, то це означає, що економіка виробляє продукції більше, ніж цього вимагає сукупний попит. Така ситуація свідчить про виникнення перевиробництва, яке супроводжується збільшенням товарних запасів і незапланованим приростом інвестицій у товарні запаси (+I). За цих умов у підприємств з’являється

мотивація зменшувати виробництво до рівня попиту, що породжує тенденцію до відновлення рівноваги між ВВП і сукупними витратами.

Якщо, навпаки, $AE > Y$, то це є ознакою недовиробництва, яке супроводжується незапланованим зменшенням інвестицій у товарні запаси ($-I'$) і слугує для підприємств підставою збільшувати виробництво до рівня попиту, завдяки чому виникає тенденція до відновлення рівноваги.

Зауважимо, що незаплановані інвестиції виконують балансуючу роль в економіці. Завдяки цим інвестиціям фактичні сукупні витрати ($AE + I'$) завжди дорівнюють ВВП: $Y = AE + I'$. Це означає також, що в умовах рівноваги $I' = 0$, $Y = AE$.

Умови досягнення рівноваги між сукупними видатками і ВВП можна продемонструвати на базі графічної моделі “витрати – випуск”, яку називають “кейнсіанським хрестом” (рис. 9.1).

На рис. 9.1 економічна рівновага забезпечується в точці T_1 , коли $I' = 0$ а $Y_1 = AE_1$. Нерівновага в точці T_2 означає, що $AE_2 < Y_2$ і тому $I' > 0$. Нерівновага в точці T_3 означає, що $AE_3 > Y_3$ і тому $I' < 0$.

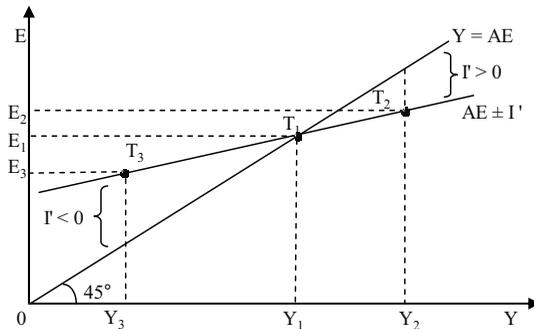

Рис. 9.1. Модель “витрати – випуск”

В основі методу “вилучення – ін’єкції” лежить та обставина, що в економічному кругообігу постійно мають місце вилучення (зменшення витрат) або ін’єкції (збільшення витрат). Вилучення відбуваються у формі заощаджень, податків, імпорту. Ін’єкції здійснюються у формі інвестицій, державних закупівель, експорту. Економічна рівновага існує лише за умов, коли вилучення дорівнюють ін’єкціям.

У спрощеному варіанті, яким є приватна економіка закритого типу, вилучення відбуваються лише у формі приватних заощаджень, а ін’єкції – лише у формі приватних інвестицій. За цих умов модель економічної рівноваги матиме такий вигляд: $S = I$, де I – інвестиції.

Фактичні інвестиції, як правило, відхиляються від запланованих на величину незапланованих інвестицій і дорівнюють $I \pm I'$. Завдяки незапланованим інвестиціям, фактичні інвестиції завжди дорівнюють заощадженням: $S = I \pm I'$. Це положення кореспондується з методом “витрати – випуск”, за яким фактичні сукупні витрати завжди дорівнюють ВВП за рахунок незапланованих інвестицій. У графічній інтерпретації модель “вилучення – ін’єкції” подана на рис. 9.2.

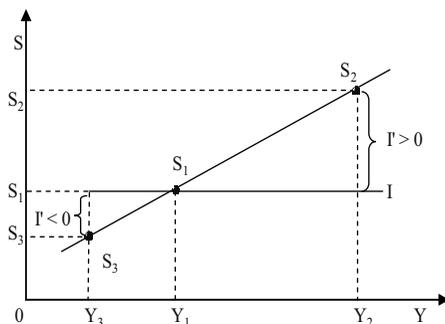

Рис. 9.2. Модель “вилучення – ін’єкції”

Згідно з рисунком лише Y_1 є рівноважним, оскільки виробляється в умовах, коли заощадження дорівнюють запланованим інвестиціям: $S_1 = I$, а $I' = 0$. Y_2 більше рівноважного, оскільки вилучення у формі заощаджень більше запланованих інвестицій: $S_2 > I$, а $I' > 0$. Y_3 менше рівноважного, оскільки вилучення у формі заощаджень менше запланованих інвестицій: $S_3 < I$, а $I' < 0$.

Зауважимо, що заощадження є функцією доходу (Y), а заплановані інвестиції – елемент сукупних витрат. Тому, наприклад, перевищення заощаджень над запланованими інвестиціями свідчить про перевищення доходу порівняно із сукупними витратами. Це означає: якщо $S_2 > I$, то $Y > AE$, що узгоджує між собою два методи визначення рівноважного ВВП.

Заощадження зазвичай не дорівнюють запланованим інвестиціям. Але вони постійно тяжіють до рівноваги. Це забезпечується на ринку позичкового капіталу, на якому регулюючу роль виконує відсоткова ставка. Якщо, наприклад, заощадження перевищили заплановані інвестиції, то це означає, що пропозиція позичкових грошей перевищила попит на них з боку інвесторів. Завдяки цьому відсоткова ставка знижується, що сприяє збільшенню інвестиційного попиту до рівноваги із заощадженням.

Якщо, навпаки, нерівновага на ринку позичкового капіталу порушується збільшенням інвестицій, тобто попиту на позичкові гроші, то відсоткова ставка зростає. Це сприяє збільшенню заощадження (пропозиції грошей) до рівня попиту на гроші, тобто до інвестиційного попиту. Отже, рівновага на ринку позичкового капіталу є необхідною умовою забезпечення рівноваги між вилученнями (заощадженнями) та ін'єкціями (інвестиціями), а відтак – і рівноваги на товарному ринку.

Рівновага в економіці може забезпечуватися в умовах повної або неповної зайнятості, на інфляційній основі або на основі стабільних цін. Це залежить від співвідношення між сукупними видатками і потенційним ВВП. Ідеальним є такий варіант, коли сукупні витрати дорівнюють потенційному ВВП. Проте, як правило, сукупних витрат або не вистачає для закупівлі потенційного ВВП, або вони є надмірними щодо потенційного ВВП.

Перший варіант спостерігається в умовах неповної зайнятості. Якщо за цих умов сукупних витрат не вистачає для закупівлі потенційного ВВП, то в економіці виникає рецесійний розрив. Графічна модель рецесійного розриву подана на рис. 9.3.

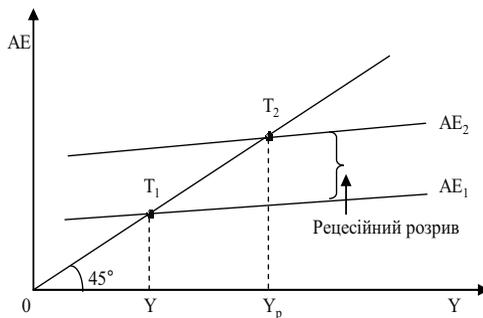

Рис. 9.3. Рецесійний розрив

Як бачимо, потенційному ВВП (Y_p) відповідають витрати на рівні AE_2 . Але фактично економіка витрачає AE_1 , що менше AE_2 . Тому фактичний ВВП (Y) менший потенційного ВВП: $Y < Y_p$. Це явище дістало назву “рецесійний розрив”.

Графічно рецесійний розрив – це відстань по вертикалі між лініями AE_1 і AE_2 . Кількісно рецесійний розрив – це величина, на яку автономні витрати мали б зрости, щоб забезпечити збільшення фактичного ВВП до потенційного рівня без зростання цін. Для

кількісного визначення рецесійного розриву скористаємося формулою, згідно з якою визначається приріст реального ВВП за відсутності інфляції: $\Delta Y = \Delta AE \cdot \mu_e$. Замість ΔY підставимо $Y_p - Y$. Звідси випливає формула рецесійного розриву:

$$\Delta AE = \frac{Y_p - Y}{\mu_e}.$$

Протилежний варіант має місце в умовах повної зайнятості. Якщо за цих умов сукупні витрати є надмірними порівняно з потенційним ВВП, то в економіці виникає інфляційний розрив. Його графічна модель подається на рис. 9.4.

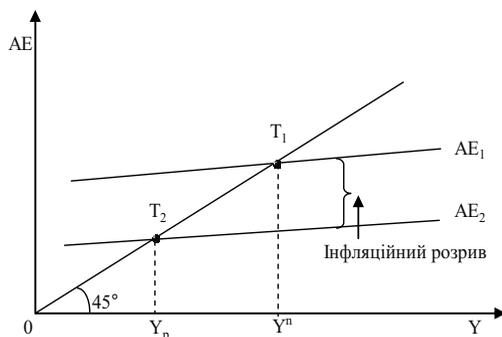

Рис. 9.4. Інфляційний розрив

Згідно рисунку для закупівлі ВВП на потенційному рівні економіка має здійснювати витрати на рівні AE_2 . Але насправді її витрати становлять AE_1 , що більше AE_2 . Внаслідок цього фактичний ВВП номінально перевищує потенційний ВВП: $Y_n > Y_p$. Це явище дістало назву “інфляційний розрив”.

Графічно інфляційний розрив є відстанню по вертикалі між лініями AE_1 і AE_2 . Кількісно інфляційний розрив – це величина, на яку автономні витрати мали б скоротитися, щоб забезпечити зменшення фактичного ВВП до потенційного рівня лише за рахунок зниження цін. Для кількісного визначення інфляційного розриву пригадаємо, що в умовах інфляції збільшення автономних витрат викликає приріст номінального ВВП, тобто $\Delta Y^n = \Delta AE^n \cdot \mu_e$. Оскільки в умовах інфляційного розриву фактичний ВВП перевищує потенційний ВВП лише за рахунок цін, то це дає підстави записати: $Y_n = Y_p \cdot P$, а $\Delta Y_n = Y_p - Y_p \cdot P$. Звідси випливає формула інфляційного розриву:

$$\Delta AE^n = \frac{Y_p(1-P)}{\mu_e}$$

Збільшення реального ВВП та обсягу інвестицій розширює обсяг виробництва у галузях, які виробляють капітальні блага. І навпаки, зменшення ВВП вкрай несприятливо впливає на динаміку обсягу виробництва у цих галузях. Не зменшення, а збільшення споживання стимулює розширення продажу реального ВВП та інвестицій. Отже, високий рівень інвестицій передбачає високий рівень споживання, що знижує рівень заощаджень. Ощадливість кожної людини є благом для суспільства. Проте спроба усіх заощаджувати якомога більше може спричинити зменшення сукупних видатків і реального ВВП, а відтак – інвестицій. Тому будь-яка спроба домогосподарств заощаджувати більше буде марною внаслідок значного зниження рівноважного ВВП, спричиненого ефектом мультиплікації.

На економіку, яка перебуває у стані повної зайнятості, сприятливо впливає підвищення рівня заощаджень, тоді як на депресивну економіку – зниження цього рівня. Інакше кажучи, збільшення заощаджень є необхідною умовою стримування інфляції, а їх зменшення – неодмінною умовою подолання спаду.

Основні терміни і поняття

Сукупні витрати; економічна рівновага; підхід “витрати – випуск”; зміна інвестицій у запаси; підхід “вилучення – ін’єкції”; вилучення; ін’єкції; “кейнсіанський хрест”; рівноважний ВВП; фактичні інвестиції; заплановані інвестиції; ефект мультиплікатора; похідні інвестиції; ефект акселератора; мультиплікатор чистого експорту; мультиплікатор державних закупівель; мультиплікатор податків; мультиплікатор видатків; національні заощадження; приватні заощадження; державні заощадження; рецесійний розрив; інфляційний розрив; парадокс заощадження.

Одноваріантні питання

1. Сукупні витрати являють собою суму державних та споживчих витрат.

Так Ні

2. Збільшення витрат домогосподарств на поточне споживання збільшує сукупні витрати національної економіки.

Так Ні

3. Обсяг національного виробництва збільшується тоді, коли фактичні або заплановані заощадження перевищують фактичні або заплановані інвестиції.
- Так   Ні
4. Національна економіка перебуває у стані рівноваги тоді, коли фактичні витрати дорівнюють запланованим.
- Так   Ні
5. Заощадження і фактичні інвестиції завжди дорівнюють один одному.
- Так   Ні
6. Чим нижча гранична схильність до заощадження, тим менший вплив справляє зміна сукупних витрат на обсяг національного виробництва.
- Так   Ні
7. Економічна рівновага досягається тоді, коли витікання з потоку “витрати – доходи” дорівнюють ін’єкціям у цей потік.
- Так   Ні
8. Просту графічну модель, яка виявляє мультиплікативне збільшення сукупного доходу зі зміною витрат та показує рівноважний ВВП називають “кейнсіанський хрест”.
- Так   Ні
9. У моделі Дж. М. Кейнса, якщо сукупна пропозиція дорівнює сукупному попиту, то обсяг запасів в економіці зменшиться.
- Так   Ні
10. Автономні інвестиції – це інвестиції, що породжені зростанням реального ВВП.
- Так   Ні
11. Інвестиційні витрати є функцією від реальної відсоткової ставки.
- Так   Ні
12. За інших рівних умов збільшення чистого експорту країни збільшує реальний ВВП.
- Так   Ні
13. Чим нижча гранична схильність до споживання, тим більший розмір мультиплікатора видатків.
- Так   Ні

-
14. Збільшення інвестицій у запаси спонукає підприємства наймати більше працівників.
Так Ні
15. Заплановані й фактичні інвестиції рівні між собою лише у стані економічної рівноваги.
Так Ні
16. Збільшення будь-якого компонента сукупних витрат зумовлює більший приріст рівноважного обсягу виробництва або доходу.
Так Ні
17. Зміна державних видатків менше впливає на сукупні витрати, ніж рівновелика зміна податків.
Так Ні
18. Акселератор показує залежність інвестицій від приросту обсягу національного виробництва.
Так Ні
19. Згідно з “парадоксом заощадження” збільшення заощаджень підвищує рівень сукупних витрат у національній економіці.
Так Ні
20. Збільшення будь-якого компонента сукупних витрат зумовлює більший приріст рівноважного обсягу виробництва або доходу, що називають ефектом мультиплікатора.
Так Ні
21. Повний мультиплікатор завжди більший за простий.
Так Ні
22. Мультиплікатор збалансованого бюджету дорівнює одиниці.
Так Ні
23. Економічна рівновага не гарантує такого рівня сукупних витрат, за якого національна економіка перебуває у стані повної зайнятості.
Так Ні
24. Для подолання рецесійного розриву потрібно збільшити податкові ставки.
Так Ні

25. На національну економіку, яка перебуває у стані повної зайнятості, сприятливо впливає підвищення рівня заощаджень, тоді як на депресивну економіку – зниження цього рівня.

Так

Ні

Багатоваріантні питання

1. Сукупні витрати – це:
  - а) загальна сума державних видатків та інвестиційних витрат;
  - б) загальна сума державних та споживчих витрат;
  - в) загальна сума витрат усіх покупців на кінцеві товари і послуги, вироблені національною економікою;
  - г) загальна сума інвестиційних витрат у національній економіці.

2. Сукупні витрати можна записати як:
  - а) $AE = C + I + G + NE$;
  - б) $AE = C + I + G$;
  - в) $AE = Y - A$;
  - г) $AE = Y - I$.

3. Відносно стабільним компонентом сукупних витрат є:
  - а) державні видатки;
  - б) споживчі витрати;
  - в) інвестиційні витрати;
  - г) амортизація.

4. Зростання експорту країни за інших рівних умов зумовить:
  - а) збільшення інвестицій;
  - б) збільшення заощаджень;
  - в) збільшення чистого експорту;
  - г) зменшення чистого експорту.

5. Чисті інвестиції являють собою:
  - а) різницю валових інвестицій та амортизації;
  - б) суму валових інвестицій та амортизації;
  - в) різницю фактичних та незапланованих інвестицій;
  - г) різницю запланованих та незапланованих інвестицій.

6. Національні заощадження містять у собі:
  - а) валові та приватні заощадження;
  - б) приватні та державні заощадження;
  - в) державні заощадження та амортизацію;
  - г) державні заощадження та приватні трансферти.

7. Мультиплікатор витратів обчислюється за формулою:
  - а) $\Delta Y / \Delta I$;
  - б) $\Delta I / \Delta Y$;
  - в) $\Delta AE / \Delta Y$;
  - г) $\Delta Y / \Delta AE$.

8. Рівноважний рівень національного виробництва – це:
  - а) такий його обсяг, при якому сукупні витрати дорівнюють сукупним доходам;
  - б) такий його обсяг, при якому відбувається неінфляційний розвиток економіки;
  - в) такий його обсяг, якому відповідають сукупні витрати, достатні для закупівлі усієї продукції, виготовленої у поточному періоді;
  - г) такий його обсяг, при якому сукупні витрати не перевищують доходів населення країни.

9. Згідно з теорією Дж. М. Кейнса заощадження можуть перевищувати інвестиції, якщо:
  - а) рівень відсоткової ставки зростає;
  - б) протягом тривалого часу в економіці наявне перевиробництво та безробіття;
  - в) рівень відсоткової ставки знижується;
  - г) сукупна пропозиція перевищує сукупний попит.

10. В умовах повної зайнятості та економічної рівноваги, коли сукупні витрати країни становлять 120 млрд. грн., а потенційний ВВП – 110 млрд. грн., має місце:
  - а) інфляційний розрив;
  - б) дефіцит сукупних витрат;
  - в) надлишок сукупних витрат;
  - г) правильні відповіді (а) і (в).

11. Якщо в економіці спостерігається рівновага, то заощадження дорівнюють:
  - а) фактичним інвестиціям;
  - б) запланованим інвестиціям;
  - в) незапланованим інвестиціям;
  - г) усі відповіді неправильні.

12. Рівноважний ВВП визначається методом:
  - а) “витрати – випуск”;
  - б) витрат;
  - в) доходів;
  - г) розподільчим.

13. Національна економіка перебуває у стані рівноваги, якщо:
  - а) фактичні витрати дорівнюють фактичним доходам;
  - б) фактичні витрати дорівнюють запланованим доходам;
  - в) фактичні витрати дорівнюють запланованим витратам;
  - г) фактичні інвестиції дорівнюють запланованим інвестиціям.

14. Рівновага в економіці досягається, якщо:
  - а) сума запланованих і незапланованих інвестицій дорівнює заощадженням;
  - б) незаплановані інвестиції дорівнюють нулю;
  - в) інвестиції дорівнюють заощадженням;
  - г) правильні відповіді (б) і (в).

15. За умови, коли обсяг національного виробництва менший за рівноважний, то:
  - а) домогосподарства заощаджують менше, ніж підприємства планують інвестувати;
  - б) домогосподарства заощаджують більше, ніж підприємства планують інвестувати;
  - в) сукупні витрати менші, ніж реальний ВВП;
  - г) інвестиції у запаси збільшуються.

16. Ін’єкціями у сукупні витрати є:
  - а) податки;
  - б) інвестиції;
  - в) заощадження;
  - г) імпорт.

-
17. Що із переліченого належить до поняття “вилучення”?
- а) імпорт;
  - б) податки;
  - в) експорт;
  - г) правильні відповіді (а) і (б).
18. Якщо заощадження менше запланованих інвестицій, то:
- а) незаплановані інвестиції менше нуля;
  - б) незаплановані інвестиції більше нуля;
  - в) незаплановані інвестиції дорівнюють нулю;
  - г) незаплановані інвестиції дорівнюють фактичним.
19. Якщо заощадження більші запланованих інвестицій, то:
- а) незаплановані інвестиції менше нуля;
  - б) інвестиції у запаси зменшуються;
  - в) інвестиції у запаси збільшуються;
  - г) усі відповіді неправильні.
20. Якщо в національній економіці обсяг виробництва дорівнює сукупним витратам, то:
- а) економіка перебуває у стані повної зайнятості;
  - б) ін’єкції дорівнюють вилученням;
  - в) зміни інвестицій у запаси відсутні;
  - г) правильні відповіді (б) і (в).
21. В умовах рецесійного розриву:
- а) фактичний ВВП більше потенційного;
  - б) фактичний ВВП менше потенційного;
  - в) експорт перевищує імпорт;
  - г) інвестиції перевищують заощадження.
22. В умовах інфляційного розриву:
- а) фактичний ВВП більше потенційного;
  - б) фактичний ВВП менше потенційного;
  - в) експорт перевищує імпорт;
  - г) інвестиції перевищують заощадження.
23. Який захід не можна використати для подолання рецесійного розриву?
- а) зниження рівня оподаткування;

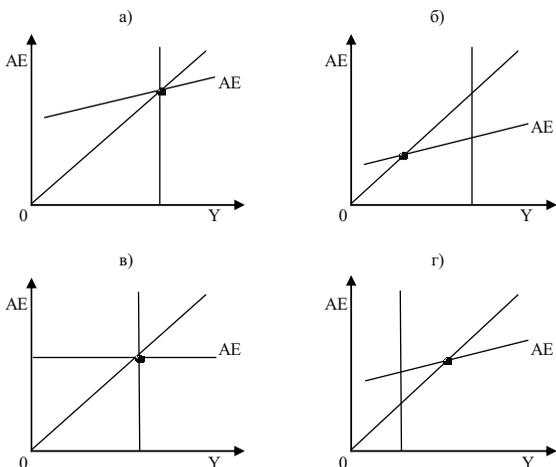
- б) збільшення державних закупівель товарів та послуг;
  - в) підвищення обмінного курсу національної валюти;
  - г) зниження відсоткової ставки.
24. Який захід не можна використати для подолання інфляційного розриву?
- а) підвищення облікової ставки;
  - б) зниження норми резервування;
  - в) підвищення рівня оподаткування;
  - г) підвищення обмінного курсу національної валюти.
25. Якщо люди стануть заощадливішими, то за інших рівних умов:
- а) обсяг заощаджень буде зростати за кожного рівня відсоткової ставки;
  - б) обсяг заощаджень не зміниться;
  - в) крива заощаджень зрушиться вліво;
  - г) заплановані інвестиції збільшаться.
26. Згідно з “парадоксом заощаджень”, бажання заощадити при кожному рівні доходу викличе:
- а) зрушення кривої споживання вниз;
  - б) зрушення кривої заощадження вниз;
  - в) зменшення рівноважного рівня національного виробництва і доходу;
  - г) усі відповіді правильні.
27. Мультиплікатор видатків не спрацює, коли:
- а) національна економіка перебуває у стані спаду;
  - б) економічна політика уряду помилкова;
  - в) національна економіка досягла повної зайнятості;
  - г) знижується ефективність використання ресурсів.
28. Яке твердження неправильне:
- а) державний сектор впливає на ВВП через податки та державні закупівлі товарів та послуг;
  - б) мультиплікатор податків завжди на одиницю більший за мультиплікатор видатків;

- в) мультиплікатор збалансованого бюджету дорівнює одиниці;
- г) державні видатки чинять безпосередній вплив на сукупні витрати.
29. “Кейнсіанський хрест” – це перетин:
- а) лінії запланованих витрат та лінії під кутом 45° ;
  - б) функції заощаджень та кривої інвестицій;
  - в) лінії запланованих витрат та кривої інвестицій;
  - г) кривої інвестицій та лінії під кутом 45° .
30. Зрівноважувальним компонентом фактичних заощаджень та фактичних інвестицій є:
- а) сукупні витрати;
  - б) ін'єкції;
  - в) вилучення;
  - г) зміна інвестицій у запаси.
31. Вирішальну роль у досягненні економічної рівноваги у довгостроковому періоді відіграє:
- а) відсоткова ставка;
  - б) державні закупівлі товарів та послуг;
  - в) національні заощадження;
  - г) державні інвестиції.
32. Якщо функція споживання має вигляд $C = 15 + 0,85(Y - T)$ і податки збільшаться на одну одиницю, тоді заощадження:
- а) зменшаться на 0,85 од.;
  - б) зменшаться на 0,15 од.;
  - в) збільшаться на 0,85 од.;
  - г) збільшаться на 0,15 од.
33. Якщо особистий дохід після сплати податків дорівнює 4 000 млн. грн., споживання – 3 500, урядові витрати – 1 000, а податкові надходження – 80 млн. грн., чому дорівнюють національні заощадження?
- а) 300 млн. грн.;
  - б) 500 млн. грн.;
  - в) 700 млн. грн.;
  - г) 1 000 млн. грн.

34. Якщо функція споживання має вигляд $C = 100 + 0,8(Y - T)$, де T – податки, що задаються функцією $T = 0,2Y$, то якою буде величина мультиплікатора державних витрат:

- а) 0,64;
- б) 0,8;
- в) 2,78;
- г) 5.

35. Якщо припустити, що графік функції споживання має такий же нахил, що й крива сукупних витрат, то на якому із графіків спостерігається рецесійний розрив:

36. За даними попереднього завдання визначте на якому із графіків спостерігається інфляційний розрив:

- а) графік (а);
- б) графік (б);
- в) графік (в);
- г) графік (г).

37. Нехай економіка описується такою системою рівнянь (млрд. грн.): $C = 180 + 0,8(Y - T)$; $I = 190$; $G = 250$; $T = 150$. Яким є рівноважний рівень доходу?

- а) 1 000 млрд. грн.;
- б) 1 500 млрд. грн.;

- в) 2 000 млрд. грн.;
- г) 2 500 млрд. грн.

38. За даними попереднього завдання визначте на скільки зростуть небажані інвестиції у запаси, якщо $Y = 3\,000$?
- а) 300;
  - б) 500;
  - в) 700;
  - г) 1 000.

Проблемні ситуації

Ситуація 1.

Поясніть ситуацію, як спрацьовує механізм зрівноваження сукупних витрат на національний продукт з обсягом виробництва товарів та послуг, і чому саме так.

Ситуація 2.

На ринку позичкового капіталу відбувається порушення з боку заощаджень або інвестицій. За яких умов можливе досягнення рівноваги між заощадженнями і запланованими інвестиціями.

Ситуація 3.

“Відсоткові ставки під час підйому економіки звичайно є вищими, ніж у період спаду. Але те ж саме можна сказати і про інвестиційні витрати. Це означає, що високий рівень відсоткової ставки сприяє інвестиціям, а низький перешкоджає їм”. Спростуйте це твердження.

Ситуація 4.

Розкрийте механізм досягнення рівноваги між заощадженнями і запланованими інвестиціями на ринку позичкового капіталу, якщо вона порушується заощадженнями або інвестиціями, використавши модель ринку позичкового капіталу.

Ситуація 5.

Охарактеризуйте модель “витрати – випуск” у національній економіці України за допомогою таблиці 9.1.

Таблиця 9.1

Витрати – випуск у 2006 р. у цінах споживачів, млн. грн.

Показники	Проміжне споживання – усього спожито	Витрати на кінцеве споживання			Валове нагромадження			Експорт	Імпорт	Усього використано
		домашніх господарств	некомерційних організацій	сектору загального державного управління	валове нагромадження основного капіталу	зміна запасів матеріальних оборотних коштів	чисте придбання цінностей			
Сільське господарство	64301	40737		953	751	-1222		10518	-5714	110324
Добувна промисловість	100688	6188		174		-3243		8193	-53890	58110
Переробна промисловість	336389	192372		1674	63921	5716	198	185636	-173513	612393
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	39395	11065		705				1565		52730
Будівництво	3638	1246			61925	-472		955	-636	66656
Торгівля; ремонт. Діяльність готелів та ресторанів	125960	8493		209				6820	-5141	136341
Транспорт та зв'язок	69857	25141		4652				32795	-20040	112405
Інші види діяльності	94173	34141	5173	91983	7277	-124	13	7225	-10266	229595
Проміжне споживання	834401	319383	5173	100350	133874	655	211	253707	-269200	1378554
Оплата праці найманих працівників	268631									
Податки на виробництво та імпорт	82377									
Субсидії на виробництво та імпорт	-8891									
Валовий прибуток, змішаний дохід	202036									
Валовий внутрішній продукт	544153									
Випуск продукції	1378554									

Проаналізуйте основні компоненти сукупних витрат. Зробити висновки.

Приклади розв'язку задач*Задача 1.*

Економіка країни характеризується такими даними (млрд. грн.):
 $Y = C + I + G$; $C = 100 + 0,8 Y$; $I = 50$; $G = 60$.

Визначте рівноважний обсяг національного виробництва (ВВП), величину заощаджень і споживання.

Розв'язок

Використовуючи основне макроекономічне рівняння, розрахуємо обсяг національного виробництва (ВВП):

$$Y = C + I + G + NE;$$

$$Y = 100 + 0,8 Y + 50 + 60;$$

$$0,2 Y = 210;$$

$$Y = 1\,050 \text{ млрд. грн.}$$

Оскільки в умовах макроекономічної рівноваги заощадження дорівнюють інвестиціям, то заощадження:

$$I = S, S = 50 \text{ млрд. грн.}$$

Обсяг споживання дорівнює:

$$C = 100 + 0,8 \cdot 1\,050 = 940 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 2.

Інвестиційна функція задана рівнянням (млн. грн.) $I = 1\,600 - 45 r$.

Визначте обсяг інвестицій, якщо номінальна відсоткова ставка (i) дорівнює 20 %, а рівень інфляції (π) – 12 %.

Розв'язок

Реальна відсоткова ставка дорівнює:

$$r = i - \pi = 20 - 12 = 8 \text{ \%}.$$

Обсяг інвестицій становить:

$$I = 1\,600 - 45 \cdot 8 = 1\,240 \text{ млн. грн.}$$

Задача 3.

Яким має бути рівноважний ВВП в умовах приватної закритої економіки, щоб при автономному споживанні (C_a) у 30 млрд. грн. та граничній схильності до споживання (MPC) 0,7 попит на автономні інвестиції (I_a) дорівнював 120 млрд. грн.

Розв'язок

Використовуючи основну макроекономічну тотожність $Y = C + I$ для приватної закритої економіки і функцію споживання $C = C_a + MPC \cdot Y$, напишемо рівняння рівноважного ВВП:

$$Y = C + I = C_a + MPC \cdot Y + I;$$

$$Y = 30 + 0,7 Y + 120;$$

$$0,3 Y = 150;$$

$$Y = 500 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 4.

Економіка країни характеризується такими даними (млрд. грн.):
 $C = 200 + 0,6 Y$; $I = 500$.

Визначити:

1. Початковий рівноважний ВВП.
2. Рівноважний ВВП, якщо інвестиції збільшуться 100 млрд. грн.
3. Мультиплікатор інвестицій.

Розв'язок

1. Початковий рівноважний ВВП становить:

$$Y = 200 + 0,6 Y + 500;$$

$$0,4 Y = 700;$$

$$Y = 1750 \text{ млрд. грн.}$$

2. При збільшенні інвестицій на 100 млрд. грн. рівноважний ВВП становить:

$$Y = \frac{800}{0,4} = 2000 \text{ млрд. грн.}$$

3. Мультиплікатор інвестицій дорівнює:

$$\mu_i = \frac{\Delta Y}{\Delta I} = \frac{2000 - 1750}{100} = 2,5.$$

Задача 5.

В умовах приватної економіки закритого типу фактичний ВВП дорівнює 2000 млрд. грн., сукупні витрати – 1800 млрд. грн.

Обчислити незаплановані інвестиції у товарні запаси.

Розв'язок

Згідно з рівнянням $Y = AE \pm I'$ незаплановані інвестиції в товарні запаси дорівнюють: $I' = Y - AE = 2000 - 1800 = 200$ млрд. грн.

Задача 6.

В умовах приватної економіки закритого типу споживання дорівнює 150 млрд. грн., заощадження становлять 50 млрд. грн., незаплановані інвестиції – 20 млрд. грн.

Обчислити рівноважний ВВП.

Розв'язок

В умовах макроекономічної рівноваги $I = S = 50$ млрд. грн., тоді:

$$Y = C + I + I' = 150 + 50 + 20 = 220 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 7.

В умовах економічної рівноваги фактичний ВВП становить 500 млрд. грн., потенційний ВВП дорівнює 600 млрд. грн., схильність до заощадження – 0,25.

Розрахувати величину рецесійного розриву, якщо у період його усунення ціни зростуть на 5 %.

Розв'язок

Величина рецесійного розриву визначається за формулою:

$$+ \Delta AE = \frac{Y \cdot P - Y}{\mu_e} = \frac{600 \cdot 1,05 - 500}{1/0,25} = \frac{630 - 500}{4} = 32,5 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 8.

За умов економічної рівноваги фактичний ВВП становить 1800 млрд. грн., потенційний – 1650 млрд. грн., схильність до споживання – 0,75.

Розрахувати інфляційний розрив.

Розв'язок

Величина інфляційного розриву визначається за формулою:

$$- \Delta AE = \frac{Y^* - Y}{\mu_e} = \frac{1650 - 1800}{1/(1 - 0,75)} = \frac{-150}{4} = -37,5 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 9.

На початок року ВВП країни становив 325 млрд. грн., інвестиції – 43 млрд. грн. На кінець року ВВП збільшився до 385 млрд. грн. за рахунок зростання інвестицій до 58 млрд. грн.

Розрахуйте величину мультиплікатора інвестицій на кінець року.

Розв'язок

Мультиплікатор інвестицій дорівнює:

$$\mu_1 = \frac{\Delta Y}{\Delta I} = \frac{385 - 325}{58 - 43} = 4.$$

Задача 10.

Гранична схильність до споживання $MPC = 0,75$, гранична ставка оподаткування $t = 0,2$, гранична схильність до імпортування $MPM = 0,3$.

Розрахувати величину мультиплікатора сукупних витрат.

Розв'язок

З урахуванням даних мультиплікатор витрат обчислюється за формулою:

$$\mu_{AE} = \frac{1}{1 - MPC(1 - t) + MPM} = \frac{1}{1 - 0,75 \cdot (1 - 0,2) + 0,3} = 1,43.$$

Задача 11.

Функція споживання в країні має такий вигляд:

Y^v , млрд. грн.	900	1 000	1 100	1 200	1 300	1 400
C , млрд. грн.	750	800	850	900	950	1 000

1. Припустимо, що планові інвестиції $I = 200$ млрд. грн., а сума державних видатків і чистого експорту $G + NE = 100$ млрд. грн.

На графіку побудуйте криву сукупних витрат ($C + I + G + NE$) і проведіть із початку координат пряму лінію під кутом 45° .

2. Визначте рівноважний обсяг ВВП (рівень цін не змінюється).

3. Припустимо, що рівень ВВП в умовах повної зайнятості становить 1 400 млрд. грн. Який у цьому випадку виникає розрив між сукупними витратами і рівнем ВВП при повній зайнятості: інфляційний чи рецесійний?

4. Які заходи може здійснити уряд для досягнення повної зайнятості?

5. Який вплив на рівноважний обсяг ВВП зумовлює збільшення державних видатків на 1 млрд. грн.?

6. Який вплив на рівноважний обсяг ВВП матиме скорочення державних видатків на 1 млрд. грн.?

7. На графіку побудуйте лінію споживчих витрат за умови, що сума податків становить 10% обсягу ВВП. Припустимо, що планові інвестиції дорівнюють 200 млрд. грн., а урядові видатки і чистий експорт в сумі становлять 100 млрд. грн. Побудуйте на графіку криву

$C + I + G + NE$ і проведіть з початку координат пряму лінію під кутом 45° . Визначте рівноважний обсяг ВВП.

8. За інших рівних умов, як зміниться рівноважний обсяг ВВП, якщо рівень податків: а) збільшиться; б) зменшиться.

Розв'язок

1. Дивіться графік:

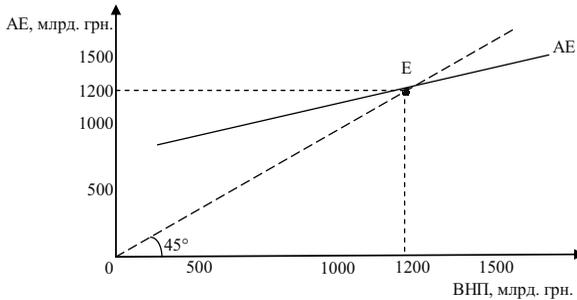

Рис. 9.5. Крива сукупних витрат

2. Рівноважний обсяг ВВП дорівнює 1 200 млрд. грн.
3. Рецесійний розрив рівний 100 млрд. грн.
4. Уряд може збільшити державні видатки та вжити заходи, які спрямовані на стимулювання діяльності приватного капіталу.
5. Збільшення державних видатків збільшить рівноважний ВВП на 2 млрд. грн.
6. Скорочення державних видатків призведе до зниження рівноважного ВВП на 2 млрд. грн.
7. Дивіться рис. 9.6. Рівноважний ВВП дорівнює 1 091 млрд. грн.

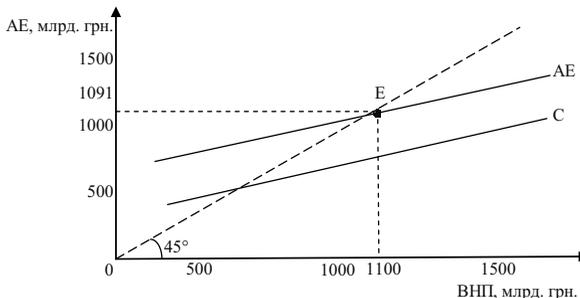

Рис. 9.6. Криві споживчих і сукупних витрат

8. а) якщо рівень податків зросте, то рівноважний обсяг ВВП зменшиться;

б) якщо рівень податків знизиться, то рівноважний обсяг ВВП зростатиме.

Задачі

Задача 1.

За даними таблиці побудуйте модель “витрати – випуск” і графічним методом визначте рівноважний ВВП і загальний обсяг автономних витрат:

Планові витрати, млрд. грн.	590	900	1 000	1 300	1 650
Реальний ВВП, млрд. грн.	500	960	1 100	1 500	2 000

Задача 2.

На рис. 9.7 представлені криві AD, AS та потенційний випуск продукції (Q^*):

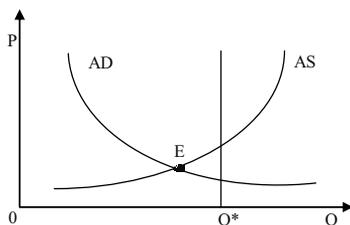

Рис. 9.7. Криві сукупного попиту та сукупної пропозиції

1. Чи можна зробити висновок про те, що економіка знаходиться у стані інфляційного розриву?
2. Чи можна зробити висновок про те, що економіка знаходиться у стані рецесійного розриву?
3. Якщо уряд знизить податки, чи зміниться положення кривої сукупного попиту?

Задача 3.

В економіці заощадження складають 200 млрд. грн., незаплановані інвестиції становлять 20 млрд. грн.

Визначити заплановані інвестиції.

Задача 4.

В умовах економічної рівноваги фактичний номінальний ВВП дорівнює 1 100 млрд. грн., потенційний ВВП – 1 000 млрд. грн., гранична схильність до споживання (MPC) – 0,75.

Розрахувати інфляційний розрив.

Задача 5.

За умов економічної рівноваги реальний ВВП становить 1 000 млрд. грн., потенційний ВВП – 1 200 млрд. грн., гранична схильність до заощадження (MPS) – 0,25.

Розрахувати рецесійний розрив.

Задача 6.

В умовах приватної економіки закритого типу ВВП дорівнює 1 200 млрд. грн., фактичні сукупні витрати становлять 900 млрд. грн.

Обчислити незаплановані інвестиції у товарні запаси.

Задача 7.

За умов рівноважної приватної економіки закритого типу споживання складає 750 млн. грн., заощадження дорівнює 250 млн. грн., незаплановані інвестиції становлять – 150 млн. грн.

Чому дорівнює рівноважний ВВП?

Задача 8.

Економіка країни характеризується такими даними (млрд. грн.):
 $Y = C + I + G$; $C = 350 + 0,8 Y$; $I = 40$; $G = 75$.

Визначте рівноважний обсяг національного виробництва (ВВП), величину заощаджень і споживання.

Задача 9.

Інвестиційна функція задана рівнянням $I = 1\,200 - 15 r$.

Визначте обсяг інвестицій, якщо $i = 23\%$, а $\pi = 10\%$.

Задача 10.

Яким має бути рівноважний ВВП в умовах приватної закритої економіки, щоб при автономному споживанні (C_a) у 85 млрд. грн. і граничній схильності до споживання (MPC) 0,75 попит на автономні інвестиції (I_a) дорівнював 160 млрд. грн.

Задача 11.

Економіка країни характеризується такими даними (млрд. грн.):
 $I = 50$; $C = 155 + 0,8 Y$.

Визначити:

1. Початковий рівноважний ВВП.
2. Рівноважний ВВП, якщо інвестиції збільшуються 20 млрд. грн.
3. Мультиплікатор інвестицій.

Задача 12.

В умовах приватної економіки закритого типу фактичний ВВП дорівнює 423 млрд. грн., сукупні витрати – 395 млрд. грн.

Обчислити незаплановані інвестиції у товарні запаси.

Задача 13.

В умовах приватної економіки закритого типу споживання становить 120 млрд. грн., заощадження – 35 млрд. грн., незаплановані інвестиції дорівнюють – 18 млрд. грн.

Обчислити рівноважний ВВП.

Задача 14.

В умовах економічної рівноваги фактичний ВВП становить 250 млрд. грн., потенційний ВВП – 280 млрд. грн., схильність до заощадження – 0,2.

Розрахувати величину рецесійного розриву, якщо у період його усунення ціни зростуть на 10 %.

Задача 15.

За умов економічної рівноваги фактичний номінальний ВВП становить 640 млрд. грн., потенційний – 590 млрд. грн., схильність до споживання – 0,8.

Розрахувати інфляційний розрив.

Задача 16.

На початок року ВВП країни становив 430 млрд. грн., інвестиції – 57 млрд. грн. На кінець року ВВП збільшився до 495 млрд. грн. за рахунок зростання інвестицій до 70 млрд. грн.

Розрахуйте величину мультиплікатора інвестицій на кінець року.

Задача 17.

Економіка країни перебуває в стані рівноваги і характеризується такими макроекономічними показниками (млрд. грн.): потенційний ВВП дорівнює 2500, фактичний ВВП – 2300, споживчі витрати населення – 1380, безподатковий дохід населення – 1970.

Розрахуйте величину рецесійного розриву, якщо ціни за час його усунення зростуть на 10 %.

Задача 18.

Економіка країни перебуває в стані макроекономічної рівноваги і характеризується такими показниками (млрд. грн.): фактичний номінальний ВВП дорівнює 1200, потенційний – 1100, споживчі витрати – 700, безподатковий дохід населення країни – 933.

Розрахуйте інфляційний розрив в економіці.

Задача 19.

Визначте графічним методом величину рецесійного розриву, якщо відомо, що фактичний реальний ВВП дорівнює 300 млрд. грн., автономні витрати – 125 млрд. грн., потенційний ВВП становить 400 млрд. грн.

Задача 20.

Гранична схильність до споживання дорівнює 0,8, ставка податку – 0,2, гранична схильність до імпорту – 0,25.

Розрахувати величину мультиплікатора сукупних витрат.

Задача 21.

Економіка країни характеризується такими даними (млрд. грн.):

$$C = 50 + 0,75(Y - T + TR);$$

$$I = 43; T = 36;$$

$$TR = 14; G = 27;$$

$$E = 4; M = 4.$$

Розрахувати рівноважний рівень доходу.

Задача 22.

В умовах економічної рівноваги фактичний номінальний ВВП дорівнює 1100 млрд. грн., а потенційний – 1000 млрд. грн.

Розрахуйте інфляційний розрив за умови, що гранична схильність до споживання (MPC) становить 0,75.

Задача 23.

В умовах рівноваги економіка країни характеризується наступними даними: фактичний ВВП становить 1 000 млрд. грн., потенційний – 1 200 млрд. грн., гранична схильність до заощадження (MPS) дорівнює 0,25.

Розрахувати величину рецесійного розриву.

Теми рефератів

1. Витрати приватної економіки та їх економічний зміст.
2. Сутність моделі “витрати – випуск”. Заплановані та фактичні інвестиції.
3. Сутність моделі “вилучення – ін’єкції”.
4. Економічна рівновага у довгостроковому періоді. Рецесійний та інфляційний розриви.
5. Застосування моделі “витрати – випуск” для аналізу економіки України.
6. Мультиплікатор інвестицій: сутність та методика визначення.

Методичні поради щодо розв’язання завдань та підготовки рефератів містяться у літературних джерелах: 5; 7; 10; 27; 30; 32; 39; 40; 42, які рекомендуються для самостійного вивчення.

РОЗДІЛ 10. МОНЕТАРНА ПОЛІТИКА

Навчальні цілі

1. Пояснити сутність та мету грошово-кредитної політики.
2. Вивчити основні інструменти монетарної політики, механізм їхнього використання.
3. Розглянути структуру банківської системи.
4. Виявити, у чому полягає сутність політики “дешевих грошей” і політики “дорогих грошей”.
5. Показати, який вплив здійснює кредитно-грошова політика на динаміку реального обсягу виробництва й цін у різних фазах економічного циклу.

Основні теоретичні підходи

Грошово-кредитна або монетарна політика є одним із головних інструментів державного регулювання економіки.

Грошово-кредитна політика є сукупністю заходів держави у галузі кредитно-грошової системи для досягнення певних цілей. Цілі та інструменти грошово-кредитної політики групують наступним чином.

Кінцеві цілі: економічне зростання, повна зайнятість ресурсів, стабільність цін.

Проміжні цільові орієнтири: грошова маса, відсоткова ставка, курс валюти.

Головним **суб'єктом** монетарної політики держави є Національний банк. Проміжні цільові орієнтири безпосередньо належать до діяльності Національного банку.

Національні банки практично в усіх країнах знаходяться у державній власності. Організаційна побудова їх може мати в кожній країні свої особливості.

Основними **функціями** Національного банку є: забезпечення стабільності національної грошової одиниці; емісія національних грошових знаків, організація їх обігу; традиційне зберігання золото-валютних резервів країни; формування та реалізація грошово-кредитної і валютної політики держави; міжбанківський розрахунковий центр, кредитор комерційних банків; зберігання

обов'язкових резервів комерційних банків; фінансовий суб'єкт уряду, обслуговування державного бюджету; контроль за виконанням комерційними банками законодавства з банківської справи, додержанням нормативів діяльності, встановлених Національним банком; обслуговування державного боргу.

Банк – це юридична особа, яка має виключне право на підставі ліцензії НБ здійснювати у сукупності такі операції: залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб, розміщення зазначених коштів від свого імені на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб.

Мета грошово-кредитної політики – досягнення на національному ринку рівноваги, що характеризується повною зайнятістю та відсутністю інфляції. Суть цієї політики полягає у регулюванні обсягу грошової пропозиції для стабілізації економіки. Так, під час спаду виробництва монетарна політика зводиться до стимулювання зростання пропозиції грошей, а у періоди високої інфляції, навпаки, до її обмеження.

Інструменти грошово-кредитної політики:

1. *Прямі*: грошова емісія, ліміти кредитування, пряме регулювання ставки відсотка.

2. *Непрямі*: облікова ставка Національного банку, норма обов'язкових резервів, операції на відкритому ринку цінних паперів.

Типи монетарної політики:

– *стимулююча (експансія)*, спрямована на зростання сукупних витрат, діє через розширення грошової бази і зниження ставки відсотка. Таку політику називають ще політикою “дешевих грошей”;

– *стримуюча (рестрикція)*, спрямована на зменшення сукупних витрат, діє через звуження грошової бази і підвищення ставки відсотка, її також називають політикою “дорогих грошей”.

В іншій класифікації виділяють такі типи монетарної політики:

– *жорстка*, спрямована на фіксацію грошової маси;

– *гнучка*, спрямована на підтримку ставки відсотка.

Розглянемо механізм впливу грошово-кредитної політики на економіку при використанні її непрямих інструментів.

Облікова ставка Національного банку – це ставка, під яку Національний банк кредитує комерційні банки. Якщо підвищується облікова ставка, то кредит стає дорожчим і обсяг кредитів, які комерційні банки беруть у Національному банку, зменшується. Тим

самим зменшуються кредитні ресурси комерційних банків та збільшується вартість кредитів у їхній мережі. Відбувається зменшення обсягів кредитів, наданих суб'єктам господарювання, і, як наслідок, скорочення сукупних витрат, особливо інвестицій.

Зменшення облікової ставки Національним банком, навпаки, збільшує обсяги кредитних ресурсів та пом'якшує умови кредиту. Таким чином, зниження облікової ставки робить кредит дешевим, зменшує ставку відсотка в мережі комерційних банків та стимулює зростання інвестицій і ВВП.

Іншим інструментом грошово-кредитної політики є **норма обов'язкових резервів** – це частина депозитів, яку комерційні банки повинні тримати у вигляді безвідсоткових вкладів у Національному банку. Норма обов'язкових резервів дорівнює відношенню обов'язкових резервів до суми депозитів (як правило, виражається у відсотках). Внаслідок підвищення норми обов'язкових резервів збільшується обсяг коштів, які комерційні банки повинні тримати на рахунках у Національному банку, і, таким чином, скорочується пропозиція грошей та обсяг коштів, які можна було б надати у кредит. Це призводить до скорочення та здорожчання кредиту, скорочення сукупних витрат та ВВП. У той же час цей захід має дезінфляційний вплив на економіку.

Зниження норми обов'язкових резервів призводить до зворотних наслідків: збільшення кредитних ресурсів; зростання сукупних витрат та ВВП.

Крім обов'язкових резервів банки можуть зберігати й надлишкові резерви, наприклад на непередбачені випадки. Чим більша сума утримується у вигляді резервів, тим більше доходів втрачають банки, які вони мали б отримати, використовуючи кошти в обігу, та тим дорожчим стає кредит для господарюючих суб'єктів.

Пріоритетною функцією монетарної політики є **антиінфляційна**. Згідно з кількісним рівнянням ($P \cdot Q = M \cdot V$) ціна є функцією трьох чинників: $P = F(M, V, Y)$. Головним серед них є грошова маса (M), яку контролює Національний банк. В умовах економічного зростання і невисокої інфляції він, регулюючи грошову масу і прогнозуючи Y та V , дістає можливість забезпечувати досягнення цільового рівня інфляції.

Набагато складнішою стає антиінфляційна діяльність Національного банку в умовах стагфляції. Щоб стримати інфляцію,

він повинен застосовувати політику “дорогих грошей”. Але така політика одночасно може спричиняти ще більше падіння виробництва. Тому перед монетарною політикою постає альтернатива: стримання інфляції чи підвищення рівня зайнятості. За різних умов ця альтернатива вирішується по різному.

Операції на відкритому ринку (на вторинному ринку казначейських зобов'язань) – найбільш гнучкий інструмент контролю за пропозицією грошей. Визначаючи обсяг купівлі-продажу державних облігацій населенням і змінюючи рівень відсоткової ставки за кредит і обсяг попиту на позички, Національний банк впливає на величину кредитних резервів комерційних банків. Масовий продаж цінних паперів населенню скорочує кредитні резерви комерційних банків, знижує можливості подальшого розширення кредиту й підвищує його ціну (відсоткову ставку). Купівля казначейських зобов'язань у населення, навпаки, підвищує рівень кредитних резервів комерційних банків, збільшує їхню здатність “робити” кредитні гроші і знижує рівень відсоткової ставки.

Політика дисконтної ставки раніше була головним методом централізованого регулювання грошової пропозиції, однак на сьогодні у більшості розвинених країн використовуються як допоміжні кошти “підстроювання” пропозиції грошей до потреб економіки. Змінюючи дисконтну ставку, Національний банк регулює активність комерційних банків на вторинному ринку казначейських зобов'язань. Її збільшення щодо прибутковості цінних паперів і рівня відсотка на ринку центральних фондів обмежує можливості їхньої купівлі комерційними банками, а падіння призводить до зворотнього результату з усіма наслідками, що впливають для грошової пропозиції.

Зміна норми резервування розширює пропозиція грошей, тому що впливає на розмір надлишкових резервів і на величину грошового мультиплікатора.

Регулюючи розміри грошової пропозиції, Національний банк може активно впливати на розвиток економіки. У кейнсіанській моделі макроекономічної рівноваги вплив грошової пропозиції на динаміку ВВП здійснюється, в остаточному підсумку, через відсоткову ставку, реальний розмір якої формується кредитно-грошовою політикою. Впливаючи, у першу чергу, на інвестиційні видатки, відсоткова ставка змінює величину сукупного попиту, а отже, рівноважний обсяг ВВП. Кредитна політика в кейнсіанській інтерпретації повинна у

період спаду орієнтуватися на “дешеві гроші”, а у період перегріву економіки – на “дорогі гроші”.

За допомогою моделі “сукупний попит – сукупна пропозиція” можна з’ясувати, як в результаті монетарної політики змінюється ВВП. На кейнсіанському (горизонтальному) відрізку кривої AS політика “дешевих грошей” призводить до його реального зростання, на проміжному – до збільшення реального і номінального ВВП, а на класичному (вертикальному) відрізку відбудеться тільки номінальне збільшення ВВП.

Питання про ефективність кредитно-грошової політики дискусійне. Кейнсіанська школа, не заперечуючи її певних переваг перед фіскальною політикою (вона є більш гнучкою, ізольованою від політичного впливу), у той же час підкреслює, що її кінцевий результат не визначений і послабляється складністю її зв’язку з сукупним попитом. Тому кейнсіанці воліють використовувати для досягнення макроекономічних цілей розвитку в першу чергу фіскальну, а не кредитно-грошову політику.

Монетаристи звертають увагу на те, що вплив пропозиції грошей на сукупний попит позначається по закінченні довгострокового й невизначеного періоду часу. Крім того, стабілізація відсоткової ставки може в остаточному підсумку дестабілізувати економіку. Тому вони закликають ставитися до кредитно-грошової політики (як і до фіскальної) з великою обережністю.

Трансмійний механізм розкриває процес реагування макроекономічних параметрів у відповідь на вжиті заходи економічної політики (в цьому випадку – грошово-кредитної політики).

Виділяють чотири основних складових її трансмісійного механізму:

1. Зміна пропозиції грошей внаслідок відповідних дій Національного банку.
2. Зміна ставки відсотка на грошовому ринку.
3. Реакція сукупних витрат, особливо інвестицій, на динаміку ставки відсотка.
4. Зміна сукупного випуску внаслідок зміни сукупних витрат.

Схематично передаточний механізм грошово-кредитної політики можна представити наступним чином:

$$\begin{aligned} M^S \uparrow &\Rightarrow r \downarrow \Rightarrow E \uparrow \Rightarrow Y \uparrow; \\ M^S \downarrow &\Rightarrow r \uparrow \Rightarrow E \downarrow \Rightarrow Y \downarrow. \end{aligned}$$

Проводячи **політику “дешевих грошей”**, що забезпечується зниженням облікової ставки, норми обов’язкових резервів, викупом державних цінних паперів, Національний банк збільшує пропозицію грошей в економіці. Економічні суб’єкти за цих умов будуть змінювати структуру портфеля активів, ставка відсотка буде падати. При цьому, якщо попит на гроші недостатньо чутливий до ставки відсотка (крива попиту на гроші крута), то вплив зміни в пропозиції грошей на рівень ставки відсотка буде незначний. І, навпаки, якщо попит на гроші чутливий до ставки відсотка (крива попиту на гроші полого), то зміни в пропозиції будуть чинити суттєвий вплив на ставку відсотка.

На зниження ставки відсотка реагуватимуть компоненти сукупних витрат. Збільшаться споживчі витрати, оскільки кредит стане дешевшим та й відкладення поточного споживання втрачає свої стимули, зростатимуть інвестиції. Але при оцінці кількісних показників змін компонентів сукупних витрат потрібно враховувати ступень їхньої реакції на зміни у ставці відсотка. Так, в умовах нерозвинутого споживчого кредиту, нестабільній роботі банківської системи, споживчі витрати будуть менш чутливі до ставки відсотка. Інвестиції більше можуть реагувати на загальну економічну ситуацію, ніж на динаміку ставки відсотка.

Відповідно до зростання сукупних витрат буде збільшуватися випуск (дохід). При цьому для оцінки наслідків грошово-кредитної політики необхідно враховувати стан сукупної пропозиції. Якщо зростання сукупних витрат відбувається в ситуації, що відповідає горизонтальній ділянці сукупної пропозиції, то в економіці відбудеться зростання випуску без значних змін у рівні цін. Якщо таке зростання відбувається в умовах проміжної ділянки сукупної пропозиції, то при зростанні випуску будуть зростати й ціни. У довгостроковому періоді в умовах повної зайнятості політика “дешевих грошей” призведе до збільшення рівня цін без значного впливу на обсяги ВВП.

Проведення **політики “дорогих грошей”** супроводжується збільшенням облікової ставки та норми обов’язкових резервів, продажем державних цінних паперів. У цьому випадку пропозиція грошей зменшуватиметься, кредитні ресурси скорочуватимуться, відсоткова ставка підвищиться. Це призведе до скорочення сукупних витрат і особливо інвестицій, зменшення рівня випуску (доходу) та рівня цін. Тобто політика “дорогих грошей” здійснює дезінфляційний

вплив на економіку. Але, як свідчить практика, такий вплив є дієвим у короткостроковому періоді. У довгостроковому ж періоді жорстка монетарна політика через зміни у сукупній пропозиції може стати чинником нового витка інфляції.

Основні терміни і поняття

Грошово-кредитна (монетарна) політика; Національний банк; комерційний банк; облікова ставка; норма обов'язкових резервів; антиінфляційна політика; операції на відкритому ринку; трансмісійний механізм; політика “дешевих грошей”; політика “дорогих грошей”; експансія; рестрикція; жорстка монетарна політика; гнучка монетарна політика.

Одноваріантні питання

1. Основною функцією Національного банку є контроль за рівнем банківських резервів, що здійснюють вплив на обсяг грошової маси.
Так Ні
2. При купівлі Національним банком державних облігацій створюються банківські резерви.
Так Ні
3. Високий рівень облікової ставки стимулює інвестиції, тому що інвестори отримують можливість збільшити свої доходи.
Так Ні
4. Зазвичай рівень дисконтної ставки відповідає ринковому рівню відсоткових ставок.
Так Ні
5. Національний банк може зменшити величину надлишкових резервів шляхом підвищення норми обов'язкових резервів.
Так Ні
6. Якщо Національний банк купує облігації, продавці яких воліють тримати отриманий виторг у формі готівки, то потенційне збільшення грошової маси складе меншу величину, ніж коли виторг зберігається на банківських рахунках.
Так Ні

-
7. Національний банк контролює обсяг грошової маси та наданих позик шляхом регулювання величини банківських резервів.
Так Ні
8. Дисконтна ставка являє собою ставку відсотка, за якою комерційні банки надають позики більш великим позичальникам.
Так Ні
9. Сутність операцій на відкритому ринку, спрямованих на збільшення грошової маси, полягає у купівлі державних облігацій.
Так Ні
10. Найбільш часто використовуваним інструментом контролю Національного банку над величиною грошової маси є зміна норми обов'язкових резервів.
Так Ні
11. Політика “дешевих грошей” може бути більш ефективною, ніж політика “дорогих грошей”, тому що комерційні банки можуть при цьому мати у своєму розпорядженні більший обсяг надлишкових резервів.
Так Ні
12. Купівля Національним банком цінних паперів на відкритому ринку знижує суму активів і збільшує суму зобов'язань банку.
Так Ні
13. Коли Національний банк продає державні цінні папери на відкритому ринку, то спостерігається тенденція до збільшення сукупного попиту.
Так Ні
14. Резерви комерційних банків являють собою активи комерційних банків і зобов'язання Національного банку.
Так Ні
15. Операції на відкритому ринку – найбільш важливий інструмент контролю над грошовою масою.
Так Ні
16. Коли Національний банк купує державні цінні папери, банківські резерви скорочуються.
Так Ні
17. Політика “дешевих грошей” призводить до скорочення обсягу експорту.
Так Ні

18. Коли економіка функціонує в умовах повної зайнятості, збільшення грошової маси породжує інфляцію.
Так Ні
19. Споживчі витрати більш чутливі до зміни відсоткової ставки, ніж інвестиції.
Так Ні
20. Сукупний попит збільшується, якщо Національний банк продає державні цінні папери на відкритому ринку.
Так Ні

Багатоваріантні питання

1. Яка функція Національного банку є первинною?
а) емісійна;
б) кредитно-розрахункове обслуговування комерційних банків;
в) регулювання грошового обігу і кредиту;
г) регламентація валютних відносин.
2. Основними статтями активу балансу Національного банку є:
а) золоті сертифікати, готівка, депозити банків і депозити казначейства;
б) золоті сертифікати, готівка, позички й державні цінні папери;
в) банкноти, державні цінні папери й позики;
г) золоті сертифікати, готівка, банківські депозити й позики.
3. Загальна сума банкнот, що перебувають у приватних фірм і населення відображається у балансі Національного банку:
а) як зобов'язання, тому що ці банкноти являють собою вимоги до активів Національного банку;
б) як активи, тому що ці банкноти становлять частину грошової маси, тобто є готівкою;
в) як зобов'язання, тому що ці банкноти є частиною резервів, тобто вони являють собою депозити, внесені комерційними банками;
г) не показується взагалі.
4. Яка функція Національного банку безпосередньо пов'язана з проведенням ним дискреційної монетарної політики?
а) емісійна;

- б) кредитно-розрахункове обслуговування комерційних банків;
  - в) регулювання грошового обігу і кредиту;
  - г) регламентація валютних відносин.
5. Кредитно-розрахункове обслуговування яких агентів здійснює Національний банк:
- а) промислових клієнтів;
  - б) торговельних агентів;
  - в) кредитних установ і держави;
  - г) будь-яких суб'єктів.
6. Цілями монетарної політики є:
- а) високий рівень зайнятості;
  - б) стабільний рівень цін;
  - в) стабільність на фінансових ринках;
  - г) усі відповіді правильні.
7. Який характер має дискреційна монетарна політика?
- а) завжди стимулюючий;
  - б) завжди рестрикційний;
  - в) антициклічний;
  - г) усі відповіді неправильні.
8. Які школи економічної теорії наполягають на політиці, яка відповідає монетарному правилу?
- а) теорія раціональних очікувань;
  - б) теорія економіки пропозиції;
  - в) монетаризм;
  - г) усі відповіді правильні.
9. На що спрямована дискреційна монетарна політика?
- а) на заохочення економічної активності;
  - б) на обмеження економічної активності;
  - в) стабілізацію господарського зростання – мінімізацію циклічних коливань;
  - г) усі відповіді неправильні.

10. Термін “операції на відкритому ринку” означає:
- а) діяльність комерційних банків по кредитуванню підприємств і населення;
  - б) діяльність Національного банку по наданню позик комерційним банкам;
  - в) вплив на рівень відсоткових ставок, зумовлений збільшенням або зменшенням загального розміру позик, що надаються комерційними банками;
  - г) діяльність Національного банку щодо купівлі або продажу державних цінних паперів.
11. Термін “облікова ставка” означає:
- а) рівень зниження цін для Національного банку, коли він скуповує державні цінні папери;
  - б) рівень тиску Національного банку на комерційні банки з метою зниження обсягу позик, що ними видаються;
  - в) відсоткову ставку по позиках, що надаються комерційним банкам;
  - г) ступінь впливу Національного банку на ріст грошової маси й обсягу ВНП.
12. Що належить до селективних інструментів дискреційної монетарної політики?
- а) встановлення та зміна маржі при купівлі фондових паперів;
  - б) введення та зміна вкладів у Національний банк у вигляді частки коштів комерційних банків, які надаються на споживчий кредит;
  - в) встановлення Національним банком прямих лімітів щодо річних розмірів позик комерційних банків;
  - г) усі відповіді правильні.
13. Якщо Національний банк прагне збільшити обсяг ВНП, які з наведених нижче заходів він не повинен здійснювати?
- а) збільшення інвестиційних витрат для того, щоб підвищити рівень загальних витрат;
  - б) підвищення відсоткових ставок для того, щоб зробити кредити більш привабливими для власників готівки;

- в) збільшення банківських резервів для того, щоб стимулювати підвищення банками своїх негрошових активів;
  - г) збільшення коштів на поточних рахунках.
14. Які з наведених нижче комбінацій є інструментами грошової політики, що використовуються Національним банком?
- а) політика облікових ставок, контроль над маржею, що пропонуються законом при купівлі акцій і “умовляння”;
  - б) “умовляння” і зміна встановленої законом норми обов’язкових резервів;
  - в) операції на відкритому ринку й зміна облікової ставки;
  - г) політика дисконтних ставок і зміна встановленої законом норми обов’язкових резервів.
15. Якщо Національний банк підвищує облікову ставку, то цей захід є частиною грошової політики, що спрямована в першу чергу на:
- а) зниження загальної величини резервів комерційних банків;
  - б) стимулювання зростання величини заощаджень населення;
  - в) сприяння зростанню обсягів позик, що надаються Національним банком комерційним банкам;
  - г) збільшення загального обсягу резервів комерційних банків.
16. Який метод дискреційної монетарної політики застосовують найдовше?
- а) операції на відкритому ринку з державними цінними паперами;
  - б) зміна облікової ставки;
  - в) зміна резервних норм;
  - г) метод селективних інструментів.
17. Який метод дискреційної монетарної політики може потребувати рішень законодавчого органу влади?
- а) операції на відкритому ринку з державними цінними паперами;
  - б) зміна облікової ставки;
  - в) зміна резервних норм;
  - г) усі відповіді правильні.

18. Національний банк здійснює широкомасштабну купівлю державних цінних паперів у населення на відкритому ринку. Це призведе до:
- а) зменшення грошової маси;
  - б) стимулювання зростання величини заощаджень населення;
  - в) збільшення грошової маси;
  - г) зменшення загального обсягу резервів комерційних банків.
19. Зниження облікової ставки призводить до обмеженого ефекту у зв'язку з тим, що:
- а) Національний банк не в змозі примусити людей витратити гроші, що необхідні для збільшення обсягу ВВП;
  - б) Національний банк не має право змінювати облікову ставку в значних розмірах;
  - в) Національний банк не може прямо контролювати обсяг позик, що надаються комерційними банками;
  - г) таке зниження звичайно компенсується збільшенням резервів комерційних банків, внаслідок чого ефект зниження облікової ставки зникає.
20. Що має за мету Національний банк, підвищуючи облікову ставку:
- а) зменшення попиту комерційних банків на кредити;
  - б) збільшення попиту комерційних банків на кредити;
  - в) поживлення національної економіки;
  - г) зменшення рівня інфляції.
21. Основними знаряддями прямого регулювання пропозиції грошей є:
- а) обмеження обсягів кредитів, що надаються певним галузям;
  - б) пряме регулювання відсоткової ставки;
  - в) операції на відкритому ринку;
  - г) правильні відповіді (а) і (б).
22. До знарядь непрямого регулювання пропозиції грошей належать:
- а) обмеження обсягів кредитів, що надаються певним галузям;
  - б) пряме регулювання відсоткової ставки;

- в) операції на відкритому ринку;
г) обмеження величини кредитів для окремих банків.
23. Якщо Національний банк продає велику кількість державних цінних паперів населенню, то цей захід призведе до:
- а) збільшення загальної суми особистих нагромаджень;
  - б) зменшення обсягу позик, що надаються комерційними банками;
  - в) збільшення загальної суми депозитів комерційних банків;
  - г) зниження рівня відсоткових ставок.
24. Якщо Національний банк купує в населення велику кількість державних цінних паперів, то:
- а) зобов'язання Національного банку у формі резервів комерційних банків збільшуються;
  - б) поточні рахунки комерційних банків зменшуються;
  - в) загальна маса грошей на руках у населення зменшується;
  - г) облікова ставка й обсяг позичок Національного банку зростають.
25. Національному банку складно здійснити заходи щодо обмеження росту грошової маси, якщо:
- а) у Національного банку відсутнє право зниження норми обов'язкових резервів комерційних банків;
  - б) обсяг особистих заощаджень дуже великий;
  - в) золото у великій кількості експортується;
  - г) комерційні банки мають значні надлишкові резерви.
26. Широкомасштабні операції на відкритому ринку, проведені Національним банком з метою полегшення доступу до кредиту:
- а) підвищують курс державних цінних паперів;
  - б) знижують загальну величину резервів комерційних банків;
  - в) знижують загальний рівень цін;
  - г) знижують курс державних цінних паперів.
27. Якщо Національний банк продає велику кількість державних цінних паперів на відкритому ринку, то він переслідує при цьому мету:
- а) зробити кредити більш доступними;
  - б) ускладнити купівлю населенням державних цінних паперів;

- в) знизити облікову ставку;
  - г) зменшити загальну масу грошей в обігу.
28. Політику, що спрямована на обмеження зростання цін у національній економіці називають:
- а) політикою “дорогих грошей”;
  - б) політикою “дешевих грошей”;
  - в) стимулюючою монетарною політикою;
  - г) обліковою політикою.
29. Політику, що спрямована на підвищення рівня зайнятості і прискорення економічного зростання називають:
- а) політикою “дорогих грошей”;
  - б) політикою “дешевих грошей”;
  - в) стримулюючою монетарною політикою;
  - г) обліковою політикою.
30. Яка монетарна політика сприяє зростанню чистого експорту?
- а) яка відповідає монетарному правилу;
  - б) “дорогих грошей”;
  - в) “дешевих грошей”;
  - г) будь-яка.
31. Яка дискреційна монетарна політика залежить від Національного банку?
- а) “дорогих грошей”;
  - б) “дешевих грошей”;
  - в) правильні відповіді (а) і (б);
  - г) усі відповіді неправильні.
32. Яку дискреційну монетарну політику може частково нейтралізувати зниження швидкості обігу грошей?
- а) “дорогих грошей”;
  - б) “дешевих грошей”;
  - в) правильні відповіді (а) і (б);
  - г) усі відповіді неправильні.
33. Щоб збільшити грошову пропозицію Національний банк повинен:
- а) продати державні облігації;
  - б) збільшити облікову ставку;

- в) зменшити резервну норму;
г) підвищити резервну норму.
34. Яку монетарну політику рекомендують кейнсіанці у фазі спаду?
- а) яка відповідає монетарному правилу;
б) “дорогих грошей”;
в) “дешевих грошей”;
г) усі відповіді неправильні.
35. Згідно з твердженням кейнсіанців, для усунення інфляційного розриву Національний банк повинен намагатися досягти наступного:
- а) збільшення обсягу пропозиції грошей і зниження відсоткових ставок;
б) збільшення обсягу пропозиції грошей і збільшення відсоткових ставок;
в) зменшення обсягу пропозиції грошей і зниження відсоткових ставок;
г) зменшення обсягу пропозиції грошей і збільшення відсоткових ставок.
36. Щоб усунути дефляційний розрив, Національний банк може:
- а) продавати цінні папери;
б) купувати цінні папери;
в) підвищити резервну норму;
г) підвищити облікову ставку.
37. Відповідно до аналізу сукупного попиту та сукупної пропозиції політика збільшення грошового обсягу призведе до:
- а) збільшення реального національного доходу без значного росту інфляції, якщо економіка знаходиться на кейнсіанському відрізку кривої сукупної пропозиції;
б) збільшення реального національного доходу із значним ростом інфляції, якщо економіка знаходиться на кейнсіанському відрізку кривої сукупної пропозиції;
в) зміщення кривої сукупної пропозиції вліво;
г) зміщення кривої сукупного попиту вліво.

38. Що відбудеться, якщо Національний банк купуватиме облігації і зменшить резервні вимоги у період повної зайнятості?
- а) реальний ВВП збільшиться;
  - б) реальний ВВП зменшиться;
  - в) рівень цін зросте;
  - г) рівень цін зменшиться.
39. Щоб протидіяти впливові ефекту витіснення на відсотковій ставці, викликаного дефіцитним державним споживанням, Національний банк повинен:
- а) зменшити ставку податку;
  - б) збільшити облікову ставку;
  - в) підвищити резервні вимоги;
  - г) купувати облігації шляхом операцій на відкритому ринку.
40. На якій фазі економічного циклу Національний банк має купувати державні цінні папери?
- а) у фазі кризи;
  - б) у фазі буму;
  - в) на всіх;
  - г) на жодній з них.
41. Яку монетарну політику рекомендують кейнсіанці на фазі інфляційного буму?
- а) яка відповідає монетарному правилу;
  - б) “дорогих грошей”;
  - в) “дешевих грошей”;
  - г) усі відповіді неправильні.
42. Коли стимулююча фіскальна політика дає менший ефект і може у більшій мірі призвести до інфляції, ніж до поживлення?
- а) при глибокому спаді та значній незавантаженості виробничих потужностей;
  - б) при середньому спаді та середній завантаженості виробничих потужностей;
  - в) при незначному спаді та невеликій завантаженості потужностей;
  - г) усі відповіді правильні.

43. Збільшення облікової ставки звичайно призводить до:
- а) зростання цін на акції та облігації;
  - б) зниження цін на акції та облігації;
  - в) зростання цін на акції та зниження цін на облігації;
  - г) зниження цін на акції та росту цін на облігації.
44. На величину якого з наступних елементів ВВП впливають зміни рівня відсоткової ставки?
- а) споживчі витрати;
  - б) інвестиції;
  - в) державні видатки;
  - г) експорт.
45. Які з наступних заходів кореспондуються один з одним?
- а) збільшення державних видатків і обсягу грошової маси;
  - б) зниження прибуткового податку й обсягу грошової маси;
  - в) збільшення трансферних платежів і скорочення обсягу грошової маси;
  - г) збільшення трансферних платежів і обсягу грошової маси.
46. Збільшення обсягу грошової маси не впливає або незначно впливає на рівень цін:
- а) на кейнсіанському відрізку кривої сукупної пропозиції;
  - б) на проміжному відрізку кривої сукупної пропозиції;
  - в) на класичному відрізку кривої сукупної пропозиції;
  - г) на проміжному й класичному відрізках кривої сукупної пропозиції.
47. Збільшення обсягу грошової маси не впливає або незначно впливає на реальний обсяг національного продукту та рівень зайнятості:
- а) на кейнсіанському відрізку кривої сукупної пропозиції;
  - б) на проміжному відрізку кривої сукупної пропозиції;
  - в) на класичному відрізку кривої сукупної пропозиції;
  - г) на проміжному і кейнсіанському відрізках кривої сукупної пропозиції.
48. Якщо економіка характеризується високим рівнем безробіття, що поєднується зі стабільними цінами, то яка з комбінацій державних заходів дозволить скоротити безробіття?
- а) купівля державних цінних паперів на відкритому ринку і збільшення податків;

- б) продаж державних цінних паперів на відкритому ринку і скорочення податків;
- в) продаж державних цінних паперів на відкритому ринку та скорочення державних видатків;
- г) купівля державних цінних паперів на відкритому ринку та збільшення державних видатків.
49. Обчисліть максимальний обсяг приросту грошової маси у банківській системі, якщо відомо: залучені комерційними банками кошти – 70 млрд. грн., їх обов’язкові резерви – 14 млрд. грн., а приріст надлишкових резервів – 20 млрд. грн.:
- а) 2 млрд. грн.;
- б) 20 млрд. грн.;
- в) 70 млрд. грн.;
- г) 100 млрд. грн.
50. Визначте коефіцієнт депонування, якщо відомо: маса готівкових грошей становить 60 млрд. грн.; кошти на чекових рахунках – 300 млрд. грн., а обов’язкові резерви комерційних банків – 15 млрд. грн.:
- а) 0,2;
- б) 0,25;
- в) 4;
- г) 20.
51. Розрахуйте коефіцієнт фактичного резервування, якщо відомо: обов’язкові резерви комерційних банків становлять 80 млрд. грн., а їх надлишкові резерви 100 млрд. грн., а вклади їх клієнтів на поточних рахунках – 720 млрд. грн.:
- а) 0,11;
- б) 0,14;
- в) 0,25;
- г) 4.

Проблемні ситуації

Ситуація 1.

У 2007 р. банківська система України знаходиться у глибокій фінансовій кризі. Питома вага іноземного капіталу перевищує порогове значення межі економічної безпеки – 30 % (рис. 10.1).

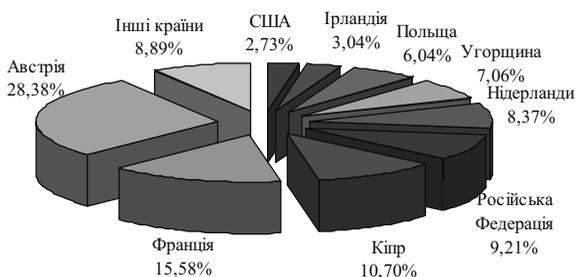

Рис. 10.1. Питома вага іноземного капіталу в загальній сумі капіталу банків України, 2007 р.

Запропонуйте шляхи подолання фінансової кризи в Україні та зміцнення фінансової безпеки країни.

Ситуація 2.

Банківська система України за основними макроекономічними показниками значно випереджає загальноекономічну динаміку розвитку країни. Зокрема, чистий прибуток банків України у 2001 – 2006 рр. становив 121,1 – 191,3 % від обсягу прибутку попередніх років. За 2001 – 2007 рр. загальні активи банків збільшилися у 11,4 рази. Питома вага довгострокових кредитів становить 45 % від обсягу загальних активів (рис. 10.2).

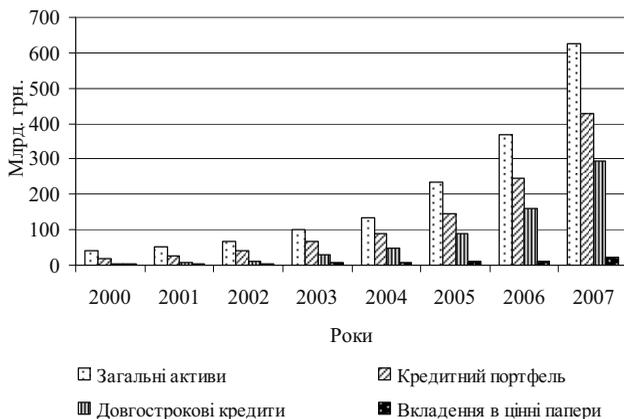

Рис. 10.2. Основні зміни кредитоспроможності банків України, 2000 – 2007 рр.

“Нарощуванню довгострокового кредитування сприяло зниження облікової ставки Національного банку України, темпів інфляції та збільшення ресурсної бази банків, адже чим вищими є темпи інфляції в країні, тим меншою є частка кредитів у кредитному портфелі банків” (рис. 10.3).

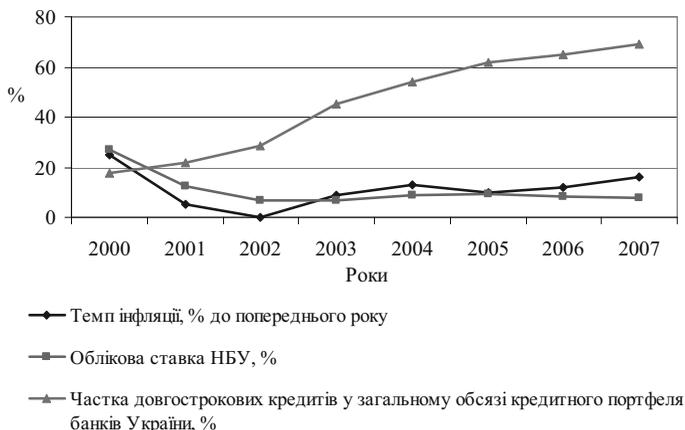

Рис. 10.3. Динаміка рівня інфляції, облікової ставки та частки довгострокових кредитів у кредитному портфелі банків України, 2000 – 2007 рр.

Спростуйте чи підтвердіть дане твердження. Обґрунтуйте свою відповідь.

Як структура кредитного портфеля впливає на баланс між різними видами економічної діяльності?

Ситуація 3.

Довгострокові вимоги банків в Україні завжди перевищують їхні довгострокові зобов'язання (рис. 10.4). Якщо у 2002 р. різниця між ними становила 4,3 млрд. грн., то внаслідок різкого зростання довгострокового кредитування у 2007 р. вона дорівнювала 242,6 млрд. грн.

Яким чином дане становище у монетарному секторі вітчизняної економіки щодо управління механізмом кредитування впливає на економічну стабільність банківської системи України та її ліквідність?

Рис. 10.4. Динаміка довгострокових вимог і зобов'язань банків, 2000 – 2007 рр.

Ситуація 4.

Динаміка та розмір середньозваженої ставки, яка пропонується комерційними банками в Україні за депозитами у національній валюті наведено на рис. 10.5.

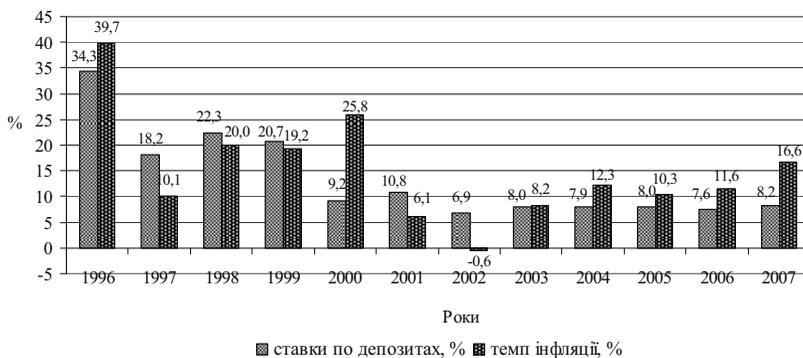

Рис. 10.5. Середньозваженої ставки за депозитами та темп інфляції, 1996 – 2007 рр.

1. Як темп інфляції та середньозважена ставка за депозитами впливає на фінансові активи людей з постійним доходом?

2. Як темп інфляції та середньозважена ставка за депозитами впливає на розподіл доходів між дебіторами і кредиторами?

3. Порівняйте середньозважені ставки за депозитами, які пропонується комерційними банками в Україні зі ставками Німеччини, Австрії, Великобританії, Сполучених Штатів Америки, Білорусії, Російської Федерації, Казахстану. Зробіть висновки.

Ситуація 5.

Незважаючи на несприятливу кон'юнктуру на зовнішніх ринках, політичну невизначеність, зростання імпорту і подальше його переважання над експортом, сальдо інтервенцій НБУ виявилось позитивним (7,9 млрд. доларів США), що сприяло нагромадженню валових міжнародних резервів держави та забезпечило зміцнення позицій національної грошової одиниці (рис. 10.6). Починаючи із дуже низького рівня – 1 млрд. доларів США, валові міжнародні резерви держави у 2007 р. досягли 32,48 млрд. доларів США.

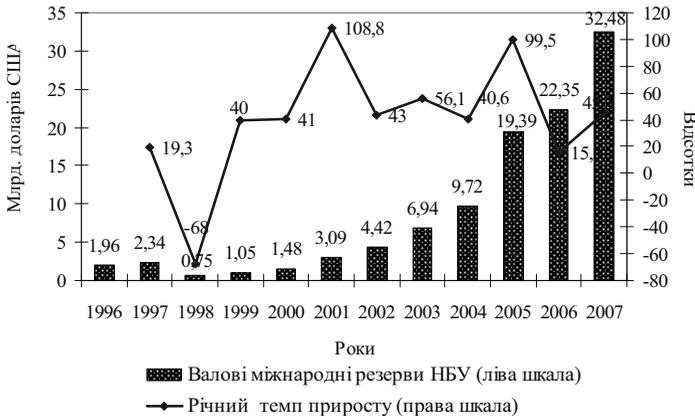

Рис. 10.6. Міжнародні резерви Національного банку України, 1996 – 2007 рр.

Які заходи грошово-кредитної політики НБУ та чинники вплинули на збільшення резервів і забезпечили зміцнення гривні?

Чому Національний банк як основний інструмент грошово-кредитної політики застосовує операції на відкритому ринку, а не зміну резервних вимог або облікової ставки?

Чим відрізняється вплив кожного з цих інструментів на окремих комерційний банк, на систему комерційних банків в цілому, на пропозицію грошей?

Приклади розв'язку задач

Задача 1.

На підставі наведених нижче даних складіть балансовий звіт Національного банку країни:

Показники	Млрд. грн.
Золоті сертифікати	10
Інші зобов'язання і власний капітал	5
Цінні папери	100
Банкноти, що випущені в обіг	90
Резерви комерційних банків	30
Інші активи	10
Депозити казначейства	5
Позички комерційним банкам	10

Розв'язок

Дивіться таблицю:

Активи	Млрд. грн.	Зобов'язання та власний капітал	Млрд. грн.
Золоті сертифікати	10	Банкноти, випущені в обіг	90
Цінні папери	100	Резерви комерційних банків	30
Позички комерційним банкам	10	Депозити казначейства	5
Інші активи	10	Інші зобов'язання й власний капітал	5
Разом	130	Разом	130

Задача 2.

На основі складеного у задачі 1 звіту визначте, як наведені нижче операції, здійснювані незалежно одна від одної, позначаться на балансовому звіті Національного банку.

1. Національний банк продає державні цінні папери на суму 100 млн. грн. населенню, що оплачує їх чеками.

2. Національний банк знижує облікову ставку, у результаті чого комерційні банки беруть позики у Національного банку на суму 50 млн. грн.

3. Уряд купує аерокосмічне устаткування на суму 1 млрд. грн., за яке він розплачується чеками, виданими на депозити казначейства у Національному банку.

Розв'язок

1. У результаті продажу державних цінних паперів на суму 100 млн. грн. резерви комерційних банків зменшаться на 100 млн. грн.

2. Збільшення позик комерційним банкам на 50 млн. грн. збільшить резерви комерційних банків на 50 млн. грн.

3. Купівля аерокосмічного устаткування зменшить депозити казначейства на 1 млрд. грн., а резерви комерційних банків збільшаться на 1 млрд. грн.

Задача 3.

Депозитні гроші комерційного банку збільшились на 200 тис. грн., норма банківських резервів становить 25 %, а вилучення грошей у формі готівки відсутні.

Скільки грошей зможе створити банк?

Розв'язок

Якщо вилучення грошей у формі готівки відсутнє, то коефіцієнт готівки дорівнює нулю ($cr = 0$), а грошовий мультиплікатор дорівнює депозитному:

$$\mu_d = \frac{cr + 1}{cr + rr} = \frac{1}{0 + 0,25} = 4.$$

$$\Delta M^S = \Delta B \cdot \mu_d = 200\,000 \cdot 4 = 800\,000 \text{ грн.}$$

Задача 4.

1. На рис. 10.7 наведена крива попиту на гроші. Обсяг пропозиції грошей становить 300 млрд. грн.

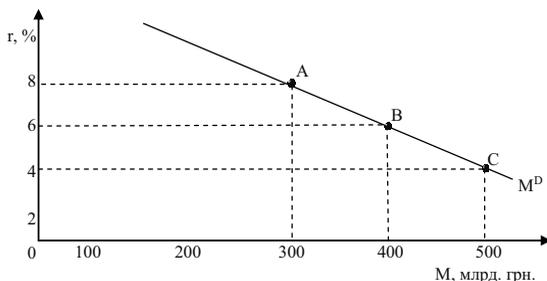

Рис. 10.7. Крива попиту на гроші

Проілюструйте на даному графіку криву пропозиції грошей. Визначте рівноважний рівень відсоткової ставки.

2. На рис. 10.8 наведена крива попиту на інвестиції. Визначте величину інвестицій при рівноважному рівні відсоткової ставки.

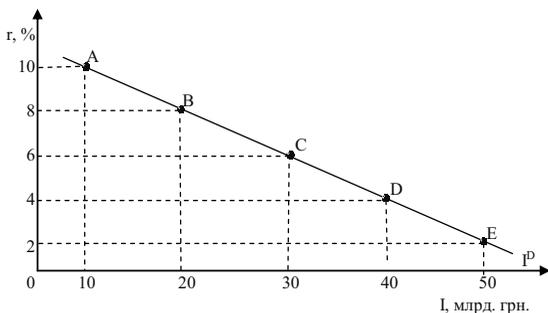

Рис. 10.8. Крива попиту на інвестиції

3. На рис. 10.9 наведена крива заощаджень у закритій економіці при відсутності державного сектора. Проілюструйте на даному графіку криву інвестицій, яку можна побудувати на підставі відповіді на пункт 2.

Визначте рівноважний обсяг чистого національного продукту.

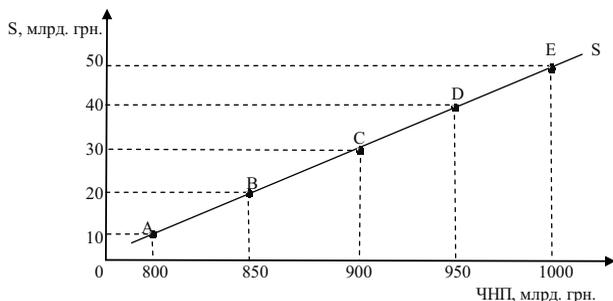

Рис. 10.9. Крива заощаджень

4. Обсяг пропозиції грошей збільшився до 400 млрд. грн. Визначте рівноважний рівень відсоткової ставки, запланований обсяг інвестицій і рівноважний обсяг чистого національного продукту.

5. Обсяг чистого національного продукту в умовах повної зайнятості і відсутності інфляції склав 875 млрд. грн. Визначте

величину заощаджень, обсяг інвестицій (за умови, що даний рівень ЧНП є рівноважним); рівень відсоткової ставки при даній величині інвестицій; обсяг грошової пропозиції при даному рівні відсоткової ставки.

6. Визначте граничну схильність до заощадження та величину мультиплікатора.

7. Визначте, як зміняться обсяги запланованих інвестицій та рівноважного ЧНП при скороченні ставки відсотка на один пункт.

8. Визначте, як повинна змінитися пропозиція грошей, щоб рівень відсоткової ставки скоротився на один пункт.

Розв'язок

1. Відповідно до графіка рівноважний рівень відсоткової ставки становить 8 %.

2. При відсотковій ставці 8 % величина інвестицій дорівнює 20 млрд. грн.

3. Рівноважний обсяг чистого національного продукту становить 850 млрд. грн.

4. Рівноважний рівень відсоткової ставки складає 6 %, запланований обсяг інвестицій – 30 млрд. грн., рівноважний обсяг ЧНП – 900 млрд. грн.

5. $S = I = 25$ млрд. грн.; рівень відсоткової ставки при даній величині інвестицій дорівнює 7 %, а обсяг грошової пропозиції – 350 млрд. грн.

6. Гранична схильність до заощадження дорівнює:

$$MPS = \frac{\Delta S}{\Delta Y} = \frac{30 - 25}{900 - 875} = 0,2;$$

$$\text{Мультиплікатор: } \mu = \frac{1}{MPS} = \frac{1}{0,2} = 5.$$

7. При скороченні ставки відсотка на один пункт обсяг запланованих інвестицій збільшиться на 5 млрд. грн., а обсяг ЧНП збільшиться на 25 млрд. грн.

8. Для того, щоб рівень відсоткової ставки скоротився на один пункт пропозиція грошей повинна збільшитися на 50 млрд. грн.

Задача 5.

Банківська система не має надлишкових резервів, загальна сума обов'язкових резервів становить 50 млрд. грн., а загальна величина вкладів до запитання дорівнює 200 млрд. грн. На рис. 10.10 наведені

дані про суми позик, які комерційні банки беруть у Національного банку при відповідних рівнях відсоткової ставки.

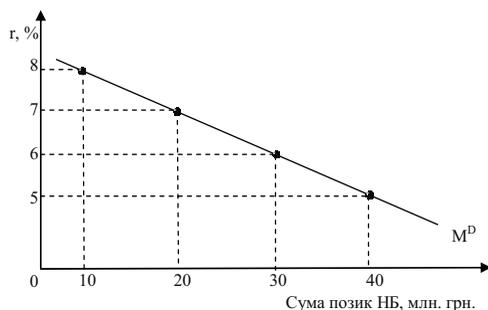

Рис. 10.10. Сума позик, що надходять із Національного банку

Визначити:

1. Суму позик Національного банку, якщо облікова ставка дорівнює 7 %, 5 %. Яка норма обов'язкових резервів?

2. Норму облікової ставки, якщо Національний банк бажає збільшити обсяг грошової пропозиції до 40 млрд. грн. (за умови, що у банківській системі відсутні надлишкові резерви).

3. Норму облікової ставки, що повинен встановити Національний банк, щоб здійснити такий же вплив на величину банківських резервів, як і продаж державних казначейських зобов'язань на суму 20 млн. грн.

Розв'язок

1. Згідно рис. 10.10 сума позик Національного банку при обліковій ставці у 7 % дорівнює 20 млрд. грн., при 5 % ставці – 40 млрд. грн.

Норма обов'язкових резервів становить:

$$r = \frac{R}{D} = \frac{50}{200} \cdot 100 \% = 25 \%$$

2. Якщо Національний банк збільшить обсяг грошової пропозиції до 40 млрд. грн. (за умови, що в банківській системі відсутні надлишкові резерви), облікова ставка дорівнюватиме 8 %.

3. Згідно рис.10.10 норма облікової ставки, що повинен встановити Національний банк, щоб здійснити такий же вплив на величину банківських резервів, як і продаж державних казначейських зобов'язань на суму 20 млн. грн. повинна становити 7 %.

Задача 6.

У результаті впровадження державою політики “дорогих грошей” норма банківських резервів зростає з 0,2 до 0,3, а коефіцієнт розподілу доходів на готівку та депозити знизився з 0,4 до 0,3.

Визначте, як зміниться грошова пропозиція, якщо грошова база не зміниться.

Розв’язок

$$M^S = B \cdot \mu = B \cdot \frac{cr + 1}{cr + rr}$$

$$\text{Тоді } M_1 = \frac{B \cdot (0,4 + 1)}{0,4 + 0,2}; M_2 = \frac{B \cdot (0,3 + 1)}{0,3 + 0,3};$$

$$\Delta M = M_2 - M_1 = (2,2 - 2,3) \cdot B = -0,1 B.$$

Таким чином, у результаті проведення політики “дорогих грошей” грошова пропозиція зменшиться на 10 %.

Задача 7.

Графіки 10.11 та 10.12 характеризують взаємозалежність грошового й товарного ринків.

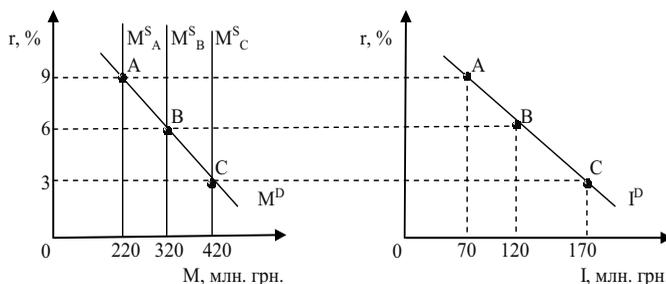

Рис. 10.11. Грошовий ринок

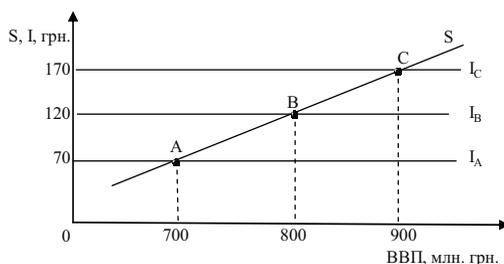

Рис. 10.12. Товарний ринок

Визначити:

1. Заходи грошово-кредитної політики за умови, що рівноважний обсяг ЧНП при повній зайнятості і за умов інфляції дорівнює 800 млрд. грн.; 900 млрд. грн.

2. Обсяг грошової пропозиції, якщо рівноважний обсяг ЧНП в умовах повної зайнятості складе 700 млрд. грн.

3. Рівень відсоткової ставки, обсяг інвестицій і величину рівноважного обсягу ЧНП в умовах повної зайнятості і відсутності інфляції, якщо грошова пропозиція складе 320 млрд. грн.

4. Як зміниться пропозиція грошей за умови, що рівноважний обсяг неінфляційного ЧНП в умовах повної зайнятості складе 800 млрд. грн., а рівень поточних інвестицій – 170 млрд. грн.

Розв'язок

1. Відповідно до наведених графіків для забезпечення ЧНП на рівні 800 млрд. грн. необхідно встановити ставку відсотка на рівні 6 %; для 900 млрд. грн. – 3 %.

2. Обсяг грошової пропозиції становить 220 млрд. грн., якщо рівноважний обсяг неінфляційного ЧНП в умовах повної зайнятості дорівнює 700 млрд. грн.

3. Якщо грошова пропозиція складе 320 млрд. грн., то рівень відсоткової ставки дорівнює 6 %, обсяг інвестицій – 120 млрд. грн., величина рівноважного обсягу неінфляційного ЧНП в умовах повної зайнятості – 800 млрд. грн.

4. Обсяг грошової пропозиції зменшиться до 320 млрд. грн.

Задача 8.

Відповідно до експансивної грошової політики держави у прогностичному періоді необхідно збільшити пропозицію на 500 тис. грн.

На скільки необхідно збільшити грошову базу, якщо відомо, що коефіцієнт депонування складає 0,25, а норма фактичного резервування – 0,1.

Розв'язок

$$\mu = \frac{cg + 1}{cg + r} = \frac{1 + 0,25}{0,25 + 0,1} = 3,57;$$

$$\Delta B = M / \mu = 500 / 3,57 = 140,1 \text{ тис. грн.}$$

Задачі

Задача 1.

Економіка країни характеризується наступними даними (млрд. грн.):

Роки	M^S	V	P ($P_{2007} = 1,0$)	Q (ВВП _р)	$P \cdot Q$ (ВВП _н)
1999		6,3966	0,6449	3 796,8	2 448,6
2000	408,8		0,7171	3 776,3	2 708,6
2001	436,4	6,9445		3 843,1	3 030,6
2002	474,6	6,6363	0,8376		3 149,6
2003	521,2	6,5330	0,8716	3 906,6	
2004		6,8378	0,9105	4 148,5	3 777,2
2005	620,1		0,9437	4 279,8	4 038,7
2006	724,5	5,9818		4 404,5	4 268,6
2007	750	6,0532	1,0000		4 539,9
2008	787,1	6,2259	1,0385	4 718,6	

1. Заповніть у таблиці пропущені значення показників.

2. Між 1999 та 2000 рр. швидкість обігу зросла. Протягом цього ж періоду реальний обсяг виробництва фактично зменшився. Як це можна пояснити?

3. Між 2002 та 2003 рр. швидкість спадала, але в той самий час рівень цін та реальний обсяг виробництва зростали. З чим це пов'язано?

Задача 2.

Пропозиція грошей в економіці збільшилася на 60 млрд. грн. Відомо, що збільшення грошової маси на 20 млрд. грн. знижує ставку відсотка на 1 відсотковий пункт, а кожний відсотковий пункт зниження ставки стимулює додаткові інвестиційні витрати у 30 млрд. грн. Мультиплікатор витрат дорівнює 2,5.

Як зміниться реальний ВВП?

Задача 3.

Норма обов'язкових резервів дорівнює 0,1. Зведений держбюджет з дефіцитом у 300 млрд. грн. Уряд вирішує покрити дефіцит на 1 / 3 за рахунок грошової емісії, а на 2 / 3 за рахунок випуску облігацій.

Як може змінитися пропозиція грошей, якщо Національний банк викупить четверту частину випущених державою облігацій?

Задача 4.

На основі наведених даних складіть баланс Національного банку країни:

Показники	Млрд. грн.
Цінні папери	80
Резерви комерційних банків	20
Банкноти, випущені в обіг	70
Депозити скарбниці	5
Інші активи	5
Позики комерційним банкам	5
Золотовалютні резерви	10
Інші зобов'язання і власний капітал	5

Задача 5.

Норма обов'язкових резервів дорівнює 0,2. Надлишкові резерви відсутні. Попит на готівку складає 50 % від обсягу депозитів. Сума резервів дорівнює 80 млрд. грн.

Чому дорівнює пропозиція грошей?

Задача 6.

Попит на готівку складає 10 % від суми депозитів. Норма резервування становить 0,15. Якщо Національний банк вирішує розширити пропозицію грошей на 330 млрд. грн., на скільки він повинен збільшити (зменшити) грошову базу?

Задача 7.

Національний банк вирішив збільшити пропозицію грошей на 150 млрд. грн. На скільки потрібно збільшити грошову базу за умови, що коефіцієнт депонування дорівнює 0,24, а резервна норма – становить 16 %?

Задача 8.

Коефіцієнт депонування грошей дорівнює 10 %, а коефіцієнт фактичного резервування становить 30 %.

Визначте розмір грошового мультиплікатора.

Задача 9.

Депозитні гроші комерційного банку збільшились на 300 тис. грн., норма банківських резервів – 25 %, а вилучення грошей у формі готівки відсутні.

Скільки грошей зможе створити банк?

Задача 10.

Спрощений баланс комерційного банку має наступний вигляд (млрд. грн.):

Активи	Млрд. грн.	Пасиви	Млрд. грн.
Резерви	12	Безстрокові вклади	40
Цінні папери	8		
Надані позики	20		

Визначити:

1. Якими наднормативними резервами володіє цей банк?
2. Який розмір простого депозитного мультиплікатора?

Задача 11.

Резервна норма дорівнює 0,15, а коефіцієнт депонування складає 0,25.

На яку величину Національний банк повинен збільшити грошову базу, щоб грошова пропозиція зросла на 312,5 млн. грн.?

Задача 12.

Попит і пропозиція на грошовому ринку дорівнюють відповідно 226 і 200 млрд. грн., норма резервування дорівнює 0,2, а норма депонування складає 0,3.

На яку величину потрібно збільшити грошову базу, щоб урівноважити грошовий ринок без зміни відсоткової ставки?

Задача 13.

Припустимо, що зв'язок між ставкою відсотка і величиною попиту на гроші виражається як $r = 20 - 2M$, де r – ставка відсотка; M – кількість грошей (млрд. грн.).

Визначити:

1. Що представляє ця функція, задана графічним способом?
2. Яка величина відсоткової ставки, якщо величина попиту на гроші дорівнює 5 млрд. грн.?
3. Припустимо, що обсяг ВВП збільшився. Чи залишиться попередня залежність між r та M ? Якщо ні, то в якому напрямі вона зміниться?

Задача 14.

Трансакційний попит на гроші складає 40 % від номінального ВВП. Пропозиція грошей дорівнює 60 млрд. грн. Спекулятивний попит на гроші наведено в таблиці:

Відсоткова ставка, %	Спекулятивний попит на гроші, млрд. грн.	Загальний попит на гроші, млрд. грн.
18	7	
17	10	
16	12	
15	14	

Визначити рівноважну відсоткову ставку, якщо номінальний ВВП дорівнює 36 млрд. грн.

Задача 15.

У результаті впровадження державою політики “дорогих грошей” норма банківських резервів зросла з 0,2 до 0,25, а коефіцієнт розподілу доходів на готівку та депозити знизився з 0,45 до 0,35.

Визначте, як зміниться грошова пропозиція, якщо грошова база не зміниться.

Теми рефератів

1. Сутність та види монетарної політики.
2. Інструменти Національного банку.
3. Вплив монетарної політики на макроекономічну рівновагу.
4. Напрями діяльності Національного банку України.
5. Особливості монетарної політики в Україні.

Методичні поради щодо розв’язання завдань та підготовки рефератів містяться у літературних джерелах: 2; 5; 13; 14; 20; 22; 27; 28; 30; 35, які рекомендуються для самостійного вивчення.

РОЗДІЛ 11. ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА

Навчальні цілі

1. Пояснити сутність та мету фіскальної політики, розкрити її роль у кейнсіанській макроекономічній моделі рівноважного виробництва.
2. Зрозуміти механізм впливу фіскальної політики на рівноважний ВВП і значення мультиплікатора державних витрат і збалансованого бюджету.
3. Пояснити механізм дії дискреційної фіскальної політики на рівноважний ВВП.
4. З'ясувати сутність вбудованих стабілізаторів і їх вплив на рівноважний ВВП.
5. Розкрити поняття бюджетного дефіциту, визначити заходи щодо його зниження.
6. Визначити причини виникнення та наслідки державного боргу.
7. Охарактеризувати проблеми, які виникають у процесі здійснення фіскальної політики.

Основні теоретичні підходи

Фіскальна політика – сукупність заходів, які здійснюються шляхом маніпулювання державним бюджетом – урядовими витратами і оподаткуванням для досягнення повної зайнятості, збільшення виробництва і зменшення інфляції.

Слід розрізнити *дискреційну* та *автоматичну* фіскальну політику.

Під **дискреційною** фіскальною політикою розуміють маніпулювання податками і урядовими витратами з метою зміни реального обсягу національного виробництва і зайнятості, контролю над інфляцією та прискорення економічного зростання.

У період спаду виникає питання про стимулюючу фіскальну політику, яка включає: збільшення державних витрат, зменшення податків, чи поєднання першого і другого. І, навпаки, якщо в економіці має місце викликана надлишковим попитом інфляція, – діє стримуюча фіскальна політика, яка включає: зміну урядових витрат, збільшення податків чи поєднання першого і другого.

Таким чином, в основі дискреційної фіскальної політики лежить цілеспрямоване застосування державних закупівель і чистих податків. Зазначені фіскальні засоби впливають на дохід мультиплікативно. В умовах змішаної економіки закритого типу виникає складний мультиплікатор видатків, який, крім заощаджень, враховує ще один канал вилучень – податки у формі чистих податків (Т). При цьому вилучення у формі податків відбуваються автоматично у разі зміни доходу як податкової бази, згідно з граничним коефіцієнтом податків (t). У разі врахування заощаджень і автоматичних чистих податків вилучення збільшуються і становлять величину $1 - MPC(1 - t)$. Звідси випливає формула складного мультиплікатора видатків:

$$\mu_c = \frac{1}{1 - MPC(1 - t)} \text{ або } \mu_c = \frac{1}{MPS + MPC \cdot t}.$$

Мультиплікатор податків завжди менший мультиплікатора видатків пропорційно граничній схильності до споживання. Це дає підстави перейти до мультиплікатора податків (μ_t):

$$\mu_t = \mu_c \cdot MPC = \frac{MPC}{MPS + MPC \cdot t}.$$

Використовуючи наведені мультиплікатори, можна обчислити вплив на дохід державних закупівель або чистих податків, які змінюються дискреційно, тобто за рахунок зміни податкових ставок або рівня трансфертів. Державні закупівлі належать до автономних видатків і впливають на реальний ВВП безпосередньо. Якщо $\Delta G = \Delta AE$, то приріст реального ВВП визначається так: $\Delta Y = \Delta G \cdot \mu_c$.

Особливість чистих податків, які змінюються дискреційно, полягає у тому, що вони не є компонентом автономних видатків, а впливають на ВВП опосередковано через автономне споживання. Між чистими податками і автономним споживанням існує обернений зв'язок: $\Delta T \cdot MPC = -\Delta C_a$. Якщо $\Delta T \cdot MPC = -\Delta AE = -\Delta C_a$, то вплив чистих податків на реальний ВВП можна визначити за формулою: $\Delta Y = -\Delta T \cdot MPC \cdot \mu_c = -\Delta T \cdot \mu_t$.

Порівнюючи дві останні формули, слід звернути увагу на знаки. Вони свідчать про те, що між G і Y існує пряма залежність, а між T і Y – обернена.

В умовах інфляції вплив державних закупівель або чистих податків на реальний ВВП визначається через їх вплив на номінальний ВВП. Якщо $\Delta G^n = \Delta AE^n$ або $\Delta T^n \cdot MPC = -\Delta AE^n$, то приріст

реального ВВП визначається за такими формулами:

$$\Delta Y = \frac{Y_{n-1}(1-P) + \Delta G^n \cdot \mu_e}{P},$$

$$\Delta Y = \frac{Y_{n-1}(1-P) - \Delta T^n \cdot MPC \cdot \mu_e}{P}.$$

Оскільки $\mu_e > MPC \cdot \mu_e$, то це означає, що збільшення державних закупівель на грошову одиницю викликає більший приріст доходу, ніж зменшення чистих податків на грошову одиницю. З іншого боку, для досягнення цільового приросту доходу державні закупівлі потрібно збільшити на меншу величину, ніж та, на яку слід зменшити чисті податки. Для державного бюджету ця обставина має різні наслідки. У першому варіанті досягнення цільового приросту доходу зумовить менший бюджетний дефіцит через збільшення бюджетних видатків, у другому – більший бюджетний дефіцит через зменшення бюджетних доходів.

Крім автономного застосування фіскальних засобів держава може застосовувати їх одночасно. Тоді зміна доходу визначається за формулою (при стабільних цінах):

$$\Delta Y = \Delta G \cdot \mu_e - \Delta T \cdot \mu_t \text{ або } \Delta Y = \mu_e (\Delta G - \Delta T \cdot MPC).$$

Підсумковий результат, у цьому варіанті, залежить від співвідношення між зміною G і T з урахуванням того, що мультиплікатор видатків є вищим від мультиплікатора податків. Але якщо державні закупівлі й чисті податки змінюються за умов збалансованого бюджету, тобто коли $\Delta G = \Delta T$, то результатом такої політики буде певний приріст доходу, оскільки $\Delta G > \Delta T \cdot MPC$.

Фіскальна політика в умовах збалансованого бюджету породжує ще одну категорію – **мультиплікатор збалансованого бюджету (μ_b)**. Він показує, на скільки грошових одиниць змінюється дохід у разі зміни державного бюджету на грошову одиницю, тобто відображає співвідношення між зміною доходу і зміною бюджету (ΔB): $\mu_b = \Delta Y / \Delta B$.

При визначенні мультиплікатора збалансованого бюджету слід враховувати податки, які перетворюють простий мультиплікатор видатків у складний: $\mu_e = 1 / MPS + MPC \cdot t$. За цих умов $\Delta Y = \mu_e \cdot (\Delta G - MPC \cdot \Delta T)$. Оскільки $\Delta T = \Delta G = \Delta B$, то мультиплікатор збалансованого бюджету можна визначити так:

$$\mu_b = \frac{\Delta Y}{\Delta B} = \frac{\mu_e (\Delta G - MPC \cdot \Delta G)}{\Delta G} = \frac{\mu_e \cdot \Delta G (1 - MPC)}{\Delta G}.$$

Після скорочення і певних перетворень останньої формули

дістанемо формулу мультиплікатора збалансованого бюджету:

$$\mu_b = \mu_e (1 - MPC) \quad \text{або} \quad \mu_b = \mu_e - \mu_t.$$

У розгорнутому вигляді це можна записати так:

$$\mu_b = \frac{1}{MPS + MPC \cdot t} - \frac{MPC}{MPS + MPC \cdot t} = \frac{MPS}{MPS + MPC \cdot t} < 1.$$

Отже, мультиплікатор збалансованого бюджету завжди менший одиниці.

Досі ми розглядали дискреційну фіскальну політику, в межах якої на основі державних рішень змінюються державні закупівлі та чисті податки.

В основі **автоматичної фіскальної політики** лежить автоматична зміна чистих податків, тобто їх зміна без прямої участі держави. У цьому контексті всі податки і трансферти слід поділити на дві частини.

Одна невелика частина податків безпосередньо не залежить від доходу (податки на нерухомість, транспортні засоби, землю). До незалежних від доходу можна віднести також деякі трансферти (пенсії, стипендії). Чисті податки такого роду називаються автономними.

Але переважна частина податків та деякі трансферти змінюються автоматично у разі зміни доходу. До таких податків належать: прибутковий податок з доходу громадян, податок на прибуток підприємств, податок на додану вартість, акцизний збір тощо. При цьому слід враховувати, що чутливість податків до доходу залежить від їх форми. В умовах прогресивних податків податкові вилучення збільшуються швидше, ніж зростає дохід. При пропорційному оподаткуванні, податкові вилучення збільшуються пропорційно зростанню доходу. Певні трансферти також перебувають в автоматичній залежності від доходу. Так, виплати у зв'язку з безробіттям скорочуються під час зростання виробництва і збільшуються під час його скорочення.

Чисті податки, які залежать від доходу, називають автоматичними. Це означає, що величина їх вилучень до бюджету змінюється в автоматичному режимі, згідно зі зміною доходу як податкової бази економіки в цілому і граничним коефіцієнтом податків: $\Delta T = t \cdot \Delta Y$. При цьому доцільно зробити уточнення щодо кількісної визначеності граничного коефіцієнта податків. Він відображає безпосередню залежність від доходу не всіх, а лише автоматичних чистих податків. Але оскільки при зміні доходу автономні податки і трансферти не змінюються, то зміна автономних чистих податків відображає зміну чистих податків взагалі.

Отже, держава не впливає безпосередньо на величину автономних податкових вилучень. Проте не слід вважати, що держава при цьому є лише стороннім спостерігачем. Вона впливає на автономні податкові вилучення опосередковано, оскільки впроваджує в економіку певну систему податків і трансфертів, якою визначається рівень залежності податкових вилучень від доходу.

Автоматична залежність чистих податків від доходу – важливий чинник стабілізації економіки: зменшуючи податкові вилучення у період скорочення виробництва, вони збільшують їх у період його зростання. У першому випадку це стимулює зростання виробництва, у другому – стримує його зростання. Завдяки цій властивості автономні чисті податки сприяють стабілізації економіки без державного втручання. Тому їх називають вмонтованими стабілізаторами.

Основними функціями податків є: *фіскальна, регулююча та перерозподільна* (рис. 11.1).

Рис. 11.1. Функції податків

Ефект гальмування динаміки виробництва з боку автономних чистих податків залежить від впливу автономних чистих податків на мультиплікатор.

Мультиплікатор видатків, що враховує вилучення лише у формі заощаджень, визначається за формулою: $\mu_e = 1 / (1 - MPC)$. Але якщо вилучення доповнити автономними чистими податками, то виникає складний мультиплікатор: $\mu_e = 1 / (MPS + MPC \cdot t)$. Оскільки $MPS + MPC \cdot t > MPS$, то це означає, що мультиплікатор з урахуванням автономних податкових вилучень нижчий, ніж за їх відсутності. Зазначене адекватно зменшує мультиплікативну зміну доходу.

Узагальнюючи попередній аналіз, ефект гальмування динаміки виробництва (ΔY), викликаний автономними чистими податками, можна визначити таким чином (при стабільних цінах):

$$\Delta Y = \Delta AE \left(\frac{1}{1 - MPC} - \frac{1}{MPS + MPC \cdot t} \right).$$

Оскільки автоматичні чисті податки стримують скорочення або зростання виробництва лише частково, то за необхідності досягнення повного відновлення попереднього рівня доходу автоматична фіскальна політика має доповнюватися дискреційною політикою.

Досі йшлося про кейнсіанську версію фіскальної політики, об'єктом якої є лише сукупний попит. Але фіскальна політика може впливати і на сукупну пропозицію. Такий варіант фіскальної політики спирається на теорію економіки пропозиції, в основі якої лежить необхідність зменшення рівня оподаткування.

Відповідно до кейнсіанської теорії, зниження податків збільшує лише сукупний попит, що зумовлює зростання реального доходу і цін. Але згідно з теорією економіки пропозиції зниження рівня оподаткування викликає ще один ефект: збільшення сукупної пропозиції і зниження цін. На думку її прихильників, зазначений ефект може бути викликаний певними змінами в економіці. По-перше, внаслідок зниження податків на особисті доходи та прибутки підприємств збільшуються приватні заощадження, які створюють передумови для зростання інвестицій. Крім того, зниження особистих податків збільшує наявну зарплату, що посилює стимули до праці. По-друге, зниження податку на прибуток підвищує прибутковість інвестицій, що також стимулює їх збільшення.

Завдяки переліченим змінам в економіці зниження податків у підсумку сприяє збільшенню сукупної пропозиції, що забезпечує, з

одного боку, додаткове зростання реального доходу, а з іншого – певний антиінфляційний ефект.

Зазначений вплив зниження податків на економіку можна продемонструвати за допомогою графічної моделі $AD - AS$.

Проте політика низького оподаткування, яку відстоюють прихильники теорії економіки пропозиції, має і певні вади. По-перше, вплив податків на сукупну пропозицію розгортається протягом періоду, тривалість якого важко передбачити. По-друге, зниження податків набагато відчутніше впливає на зростання попиту, ніж на збільшення пропозиції, і тому дефляційний ефект може бути несуттєвим. По-третє, зниження податків негайно породжує бюджетний дефіцит, що може перекреслити всі позитивні наслідки.

Останній недолік є найважливішим. Для його спростування прихильники теорії економіки пропозиції спираються на криву Лаффера, яка показана на рис. 11.2.

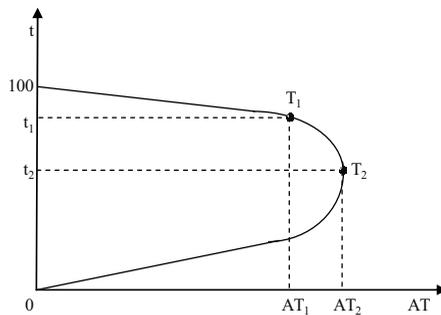

Рис. 11.2. Крива Лаффера

Як видно з рис. 11.2, крива Лаффера відображає зв'язок між середньою податковою ставкою (t) і податковими надходженнями до бюджету (AT). У її основі – ідея про те, що в разі зростання податкової ставки від нуля до 100 % податкові надходження спочатку збільшуються до максимальної величини (AT_2), а потім знову зменшуються до нуля. При цьому точка t_1 відображає надмірний рівень оподаткування, який стримує ділову активність, а точка t_2 – оптимальний рівень податків, що забезпечує максимальну величину податкових надходжень.

Згідно з кривою Лаффера, якщо оподаткування є надмірним, наприклад, коли податкова ставка дорівнює t_1 , то її зниження до

оптимального рівня, тобто до t_2 , стимулює ділову активність, збільшує дохід як податкову базу і завдяки цьому максимізує величину податкових надходжень. Це означає, що зниження податків від надмірного до оптимального рівня забезпечує одночасно зростання виробництва і податкових надходжень, що запобігає виникненню бюджетного дефіциту.

Але сценарій причинно-наслідкових зв'язків, що його відображає крива Лаффера, є лише своєрідною гіпотезою, певним логічним припущенням, оскільки він не дає відповіді на кілька практичних питань:

1. Який рівень податків слід вважати надмірним, тобто як визначити місцезнаходження діючих податків на кривій Лаффера?

2. Який рівень податків слід вважати оптимальним, здатним забезпечувати максимальну величину податкових надходжень?

Незначний досвід практичного застосування кривої Лаффера в США у період “рейганоміки” не дав беззаперечних доказів на її користь. Тому застосування цієї кривої на практиці пов'язано з певним політичним ризиком.

Вивчаючи механізм фіскальної політики, слід враховувати, що вона пов'язана з державним бюджетом. Будь-який вплив фіскальної політики на дохід зумовлює одночасно певні зміни у державному бюджеті. Це означає, що, виконуючи стабілізаційну функцію в економіці, фіскальна політика одночасно реалізує і певну бюджетну функцію.

Досі фіскальна політика розглядалася без урахування її бюджетних наслідків. Тепер слід враховувати бюджетну функцію фіскальної політики, тобто визначити, з якими наслідками для державного бюджету фіскальна політика виконує стабілізаційну функцію в економіці.

Бюджетна діяльність держави має бути різною залежно від фази економічного циклу. Так, під час скорочення виробництва ефективною (доцільною) є стимулююча фіскальна політика, яка викликає бюджетний дефіцит або збільшує його рівень. Під час інфляційного зростання ефективною є стримуюча фіскальна політика, яка викликає скорочення бюджетного дефіциту або виникнення бюджетного профіциту.

Проте на стан державного бюджету впливають також циклічні коливання в економіці. Під час спаду виробництва автоматично

скорочуються податкові надходження в бюджет, а за його зростання – вони збільшуються. Тому, щоб визначити ефективність фіскальної політики, потрібно розмежувати вплив на державний бюджет фіскальних заходів і циклічних коливань.

Стан державного бюджету визначається за допомогою бюджетного сальдо (BS), яке можна обчислити як різницю між чистими податками і державними закупівлями: $BS = T - G$. Слід розрізняти фактичне, потенційне і циклічне бюджетне сальдо.

Фактичне бюджетне сальдо характеризує стан державного бюджету в умовах фактичного рівня зайнятості і тому обчислюється на базі фактичного доходу за формулою $BS = Y \cdot t - G$, де t – середній коефіцієнт податків, а $Y \cdot t$ – фактичні податкові надходження до бюджету. Таке бюджетне сальдо відображає вплив на державний бюджет як фіскальної політики, так і циклічних коливань.

Вплив циклічних коливань на стан державного бюджету можна нейтралізувати, якщо як податкову базу використати потенційний дохід (Y_p). Завдяки цьому можна обчислити потенційне бюджетне сальдо за формулою $BS_p = Y_p \cdot t - G$. Воно показує, яким могло б бути бюджетне сальдо, коли б економіка функціонувала в умовах повної зайнятості.

Якщо економіка перебуває в умовах неповної зайнятості, то державний бюджет втрачає певну величину доходів. Ці втрати відображає циклічне бюджетне сальдо (BS_c), яке обчислюється за формулою $BS_c = BS - BS_p$.

Оскільки потенційне бюджетне сальдо виключає вплив циклічного падіння виробництва на державний бюджет, то завдяки цьому воно набуває здатності відображати вплив на нього лише фіскальної політики. Вона є ефективною, тобто сприяє економічній стабілізації, якщо під час падіння виробництва стимулює економіку до зростання, але одночасно викликає бюджетний дефіцит, або, коли в умовах інфляційного зростання вона стримує економіку й одночасно забезпечує бюджетний надлишок. Якщо в умовах падіння виробництва потенційне бюджетне сальдо є додатним, а під час інфляційного зростання – від'ємним, то це є ознакою неефективної фіскальної політики.

Зв'язок між стабілізаційною і бюджетною функціями фіскальної політики ставить державу перед необхідністю вибору: стабілізація

економіки чи збалансування бюджету. Вирішення цієї альтернативи залежить від концепції регулювання державного бюджету.

Так, згідно з концепцією збалансування бюджету на щорічній основі, під час спаду виробництва й автоматичного зменшення податкових надходжень потрібно щорічно адекватно зменшувати державні закупівлі або дискреційно збільшувати чисті податки. Але такі заходи ще більше посилять спад виробництва. Це означає, що згадана концепція суперечить стабілізаційній функції фіскальної політики.

Згідно з концепцією збалансування державного бюджету на циклічній основі, видатки й доходи бюджету мають балансуватися у межах економічного циклу. Тобто, під час скорочення виробництва держава має фіскально стимулювати економіку, внаслідок чого бюджет прямує до дефіциту. Під час інфляційного зростання, стримуюча фіскальна політика спрямовує бюджет до надлишку. У підсумку бюджетні дефіцити і надлишки в межах економічного циклу мають балансуватися. Але насправді зазначена умова не дотримується, оскільки спад та зростання нееквівалентні за глибиною та тривалістю. Тому і ця концепція не здатна узгодити стабілізаційну і бюджетну функції фіскальної політики.

Суперечність між стабілізаційною і бюджетною функціями може бути вирішена лише на основі принципу пріоритетів. Цьому принципу відповідає концепція функціональних фінансів, за якою головною функцією фіскальної політики має бути стабілізація економіки, а державний бюджет повинен виконувати роль інструмента її досягнення. Спираючись на цю концепцію, фіскальна політика припускає можливість утворення бюджетного дефіциту, якщо він є необхідною умовою стабілізації економіки. Така політика одночасно передбачає такі джерела дефіцитного фінансування: державні позики (внутрішні і зовнішні) і грошово-кредитна емісія.

Державні позики є неінфляційним джерелом, але породжують два наслідки. Перший пов'язаний з тим, що боргове фінансування бюджетного дефіциту супроводжується збільшенням попиту на гроші з боку держави і підвищенням відсоткової ставки, через що виникають два ефекти витіснення: ефект витіснення інвестицій і ефект витіснення чистого експорту. Перший ефект зумовлений оберненою залежністю між відсотковою ставкою і приватними інвестиціями, другий – зростанням внутрішньої відсоткової ставки, що збільшує попит нерезидентів на вітчизняні активи і, як наслідок,

на вітчизняну валюту. Це викликає зростання валютного курсу і скорочення чистого експорту.

Другий наслідок пов'язаний з тим, що державні позики породжують державний борг, який за умов неефективного використання позичених коштів може становити загрозу для майбутнього розвитку економіки і вимагати підвищення податків або скорочення державних видатків.

Грошово-кредитна емісія не викликає ефектів витіснення і не створює державного боргу, але породжує інфляцію. За цих умов держава отримує “сеньйораж” – дохід від друкування грошей, а економічні суб'єкти змушені сплачувати інфляційний податок.

Основні терміни і поняття

Фіскальна політика; суб'єкти державного регулювання економіки; об'єкти державного регулювання економіки; прямі методи державного регулювання економіки; непрямі методи державного регулювання економіки; адміністративні методи державного регулювання економіки; дискреційна фіскальна політика; недискреційна фіскальна політика; державний бюджет; дефіцит бюджету; профіцит бюджету; збалансований бюджет; державний борг; податки; прогресивне оподаткування; регресивне оподаткування; непрямі податки; прямі податки; крива Лаффера; мультиплікатор податків; сеньйораж; інфляційний податок; зовнішній борг; внутрішній борг; бюджетний мультиплікатор (мультиплікатор державних витрат); податковий мультиплікатор.

Одноваріантні питання

1. Основним завданням фіскальної політики є наповнення державного бюджету.

Так Ні

2. У результаті реалізації фіскальної політики державні видатки знижуються.

Так Ні

3. Зростання чистого експорту частково нейтралізує дію стимулюючої фіскальної політики.

Так Ні

4. Всі автоматичні або вбудовані стабілізатори можуть знизити рівень безробіття та інфляції, але не в змозі позбавити економіку ні від першого, ні від другого.
- Так   Ні
5. Дискреційна фіскальна політика здійснюється за допомогою “вмонтованого механізму”.
- Так   Ні
6. Інфляція збільшує реальну вартість номінального державного боргу.
- Так   Ні
7. Державний бюджет – це баланс доходів і видатків держави, який ухвалюється на фінансовий рік.
- Так   Ні
8. Ставку оподаткування, яка пропорційно зростає зі збільшенням доходу називають пропорційною.
- Так   Ні
9. Об’єктом оподаткування є усе те, з чого стягується податок.
- Так   Ні
10. У країнах, що розвиваються наповнення держбюджету переважно відбувається за рахунок непрямих податків.
- Так   Ні
11. Непрямі податки сплачують лише підприємства.
- Так   Ні
12. Введення прогресивного податку на особистий дохід не впливає на величину мультиплікатора.
- Так   Ні
13. Податки та державні видатки – це основні інструменти фіскальної політики.
- Так   Ні
14. Емісія грошей є одним з інструментів фіскальної політики держави.
- Так   Ні
15. Зростання державних трансфертних платежів не впливає на рівноважний рівень ВНП.
- Так   Ні

16. Прихильники теорії економіки пропозиції стверджують, що зниження рівня оподаткування зменшує сукупну пропозицію і тому знижує рівень інфляції.

Так Ні

17. Рівність Рікардо стверджує, що фінансування державних видатків за рахунок запозичення рівнозначне їх фінансуванню за рахунок податків.

Так Ні

18. Згідно з традиційним поглядом, зниження податків, яке уряд фінансує збільшенням запозичень і нагромадженням державного боргу у короткостроковому періоді, не впливає на обсяг споживання і сукупний попит.

Так Ні

19. Зовнішній борг не може бути тягарем для національної економіки.

Так Ні

20. Фінансування державних видатків через продаж державних облігацій іноземцям накладає певний тягар на майбутні покоління.

Так Ні

21. Великий державний борг може спричинити банкрутство держави.

Так Ні

22. Фінансуючи зростаючі видатки за рахунок збільшення індивідуальних податків, держава накладає певний тягар на майбутні покоління.

Так Ні

23. За інших рівних умов збільшення державних видатків може спричинити зростання ВВП.

Так Ні

24. Графічно залежність між податковими ставками і податковими надходженнями до державного бюджету показує крива Лаффера.

Так Ні

25. Більш точну характеристику державного боргу дає не його абсолютна величина, а відношення його до обсягу ВВП.

Так Ні

26. Державний бюджет називають збалансованим, коли податкові надходження перевищують державні видатки.
- Так Ні
27. Що прогресивніша податкова система, то сильніше податкові надходження реагують на зміну ВВП.
- Так Ні
28. Якщо економіка досягла рівня виробництва при повній зайнятості, а податкові надходження менші, ніж державні видатки, то дефіцит, що утворився, носить структурний характер.
- Так Ні
29. Дефіцит державного бюджету не пов'язаний з розміром чистого експорту.
- Так Ні
30. Щорічний бюджетний дефіцит дорівнює доходам держбюджету за винятком його видатків.
- Так Ні
31. Прихильники теорії функціональних фінансів вважають, що держбюджет повинен збалансовуватися не щорічно, а на циклічній основі.
- Так Ні
32. Основними способами розв'язання проблеми невиконання боргових зобов'язань є застава, реструктуризація та конверсія боргу.
- Так Ні
33. Якщо національна економіка досягла повної зайнятості ресурсів і державні видатки перевищують податкові надходження, то виникає структурний дефіцит бюджету.
- Так Ні
34. Якщо надходження до державного бюджету перевищують суму трансфертів і державних закупівель, то існує первинний надлишок бюджету.
- Так Ні
35. Прибутковий податок – це непрямий податок, що накладають на кожну одиницю певного товару.
- Так Ні

36. Розміри державного боргу можна визначити шляхом підсумовування вартості всіх державних облігацій, наявних на руках у населення.

Так

Ні

Багатоваріантні питання

1. Державна політика в галузі витрат і оподаткування називається:
  - а) монетарною політикою;
  - б) політикою розподілу доходів;
  - в) політикою, заснованою на теорії економіки пропозиції;
  - г) фіскальною політикою.

2. Маніпуляції з державними видатками й податками для досягнення бажаного рівноважного рівня доходу й виробництва відносяться до:
  - а) кредитної політики;
  - б) політики, заснованої на кейнсіанській функції споживання;
  - в) політики, орієнтованої на дефляційний розрив;
  - г) кейнсіанської фіскальної політики.

3. За кейнсіанською теорією, необхідність державного втручання в економіку фіскальними методами доводять за допомогою тези:
  - а) державне втручання забезпечує більш ефективний розвиток економіки;
  - б) нестабільність розвитку приватного сектору породжує проблеми;
  - в) необхідність регулювання цін на сільськогосподарську продукцію;
  - г) тільки держава може врахувати інтереси усіх членів суспільства.

4. У “Загальній теорії” Дж. М. Кейнса передбачається, що:
  - а) зміни у податковій політиці можуть впливати на величину ВВП;
  - б) крива сукупної пропозиції представлена горизонтальною лінією;

- в) зміна рівня державних видатків може впливати на величину ВВП;
г) усі відповіді правильні.
5. Дискреційна фіскальна політика – це:
- а) система заходів, що передбачає цілеспрямовані зміни у рівні відсоткової ставки та кредитах;
  - б) система заходів, що передбачає цілеспрямовані зміни у рівні державних витрат і податків;
  - в) політика, що використовує автоматичні стабілізатори;
  - г) система заходів, спрямована на забезпечення збалансованого бюджету.
6. Які дії не належать до дискреційної фіскальної політики?
- а) зменшення податків;
  - б) збільшення державних видатків;
  - в) зменшення державних видатків;
  - г) усі відповіді неправильні.
7. Стимулююча фіскальна політика спрямована на:
- а) досягнення бездефіцитного державного бюджету;
  - б) стабілізацію відсоткової ставки;
  - в) зниження темпів інфляції;
  - г) збільшення обсягу виробництва і рівня зайнятості у національній економіці.
8. Заходом стимулюючої фіскальної політики є:
- а) купівля Національним банком державних облігацій на відкритому ринку;
  - б) продаж Національним банком державних облігацій на відкритому ринку;
  - в) новий випуск державних облігацій для фінансування додаткових державних видатків;
  - г) погашення раніше випущених державних цінних паперів.
9. Відповідно до теорії економіки пропозиції, яскраво виражена політика бюджетної експансії припускає:
- а) значне зростання податків;
  - б) бюджетні збитки і невелике збільшення податків;

- в) значне зниження податків;
г) усі відповіді правильні.
10. Рестрикційна фіскальна політика спрямована на:
- а) зменшення витрат;
  - б) збільшення обсягу соціальних витрат;
  - в) зниження податкової ставки;
  - г) збільшення обсягу державних закупівель товарів та послуг.
11. Яку дискреційну фіскальну політику рекомендують кейнсіанці у фазі спаду?
- а) підвищення податків;
  - б) зменшення державних витрат;
  - в) збільшення соціальних трансфертів;
  - г) зниження податків і / або збільшення державних витратів.
12. Який лаг проведення дискреційної фіскальної політики пов'язаний із прийняттям законів?
- а) розпізнавання;
  - б) адміністративної затримки;
  - в) функціонального запізнення;
  - г) усі відповіді правильні.
13. Який лаг проведення дискреційної фіскальної політики пов'язаний з затримкою реакції економіки (внаслідок інерції) на прийняті заходи:
- а) розпізнавання;
  - б) адміністративної затримки;
  - в) функціонального запізнення;
  - г) усі відповіді правильні.
14. Антиінфляційна фіскальна політика передбачає:
- а) зростання податків і більш високий рівень державних витрат;
  - б) підвищення рівня оподаткування та скорочення державних витрат;
  - в) скорочення як державних витрат, так і податкових надходжень;
  - г) зниження податків і збільшення витрат.

15. Недискриційна фіскальна політика – це:
- а) система заходів, що передбачає цілеспрямовані зміни у рівні відсоткової ставки та кредитах;
  - б) система заходів, що передбачає цілеспрямовані зміни у рівні державних витрат і податків;
  - в) політика, що використовує автоматичні стабілізатори;
  - г) система заходів, спрямована на забезпечення збалансованого бюджету.
16. Автоматична фіскальна політика забезпечує:
- а) часткову економічну стабілізацію;
  - б) повну економічну стабілізацію;
  - в) зміну обсягу державних видатків;
  - г) зменшення дефіциту бюджету.
17. Яким є законодавство при автоматичній фіскальній політиці?
- а) сталим лише стосовно оподаткування;
  - б) сталим тільки щодо державних витрат;
  - в) сталим щодо оподаткування та державних витрат;
  - г) змінним щодо державних витрат.
18. Що з переліченого не належить до принципів оподаткування?
- а) правовий характер;
  - б) однаковий податковий тягар;
  - в) застосування пільг;
  - г) усі відповіді правильні.
19. Розрізняють такі види податкових ставок:
- а) прогресивні;
  - б) регресивні;
  - в) індикативні;
  - г) правильні відповіді (а) і (б).
20. Ставка якого податку зростає зі збільшенням об'єкту оподаткування:
- а) прогресивного;
  - б) пропорційного;
  - в) регресивного;
  - г) правильні відповіді (б) і (в).

-
21. Ставка якого податку зменшується зі збільшенням об'єкту оподаткування:
- а) прогресивного;
  - б) пропорційного;
  - в) регресивного;
  - г) правильні відповіді (а) і (б).
22. За яким критерієм розрізняють прямі та непрямі податки:
- а) можливості чи неможливості перенесення податкового тягара з платника;
  - б) залежності чи незалежності ставки оподаткування від розміру об'єкта оподаткування;
  - в) можливість чи неможливість надання пільг;
  - г) правильні відповіді (б) і (в).
23. Непрямі податки – це:
- а) податки, що стягуються з держави;
  - б) податки, що стягуються безпосередньо з індивідів та підприємств;
  - в) податки, що встановлюються на товари та послуги і входять в їхню ціну;
  - г) усі відповіді неправильні.
24. З наведених далі податків виділіть прямі:
- а) акциз;
  - б) податок на доходи фізичних осіб;
  - в) податок на додану вартість;
  - г) мито.
25. Функції податків полягають у тому, щоб:
- а) здійснювати перерозподіл доходів між різними групами населення;
  - б) збільшувати обсяг коштів, спрямованих на інвестування у національну економіку;
  - в) скорочувати кошти, якими розпоряджаються підприємства і домогосподарства;
  - г) регулювати грошовий обіг у країні.

26. Якщо уряд передбачає підвищити рівень реального ВВП, то він може:
- а) зменшити державні закупівлі товарів та послуг;
  - б) зменшити соціальні трансферти;
  - в) знизити податки;
  - г) знизити рівень бюджетного дефіциту.
27. Економіка перебуває у стані рівноваги. Як зміниться рівноважний ВНП, якщо держава збільшує свої закупівлі на 2 млрд. грн. за граничної схильності до споживання – 0,75.
- а) збільшиться на 2 млрд. грн.;
  - б) зменшиться на 4 млрд. грн.;
  - в) збільшиться на 6 млрд. грн.;
  - г) збільшиться на 8 млрд. грн.
28. Прихильники концепції економіки пропозиції вважають, що зниження податків:
- а) забезпечує скорочення сукупного попиту;
  - б) підвищує ділову активність, що зрушує криву пропозиції вправо;
  - в) забезпечує соціальну справедливість у розподілі доходів;
  - г) збалансовує держбюджет.
29. Побудова кривої Лаффера ґрунтується на положенні:
- а) зниження граничної податкової ставки завжди збільшує податкові надходження;
  - б) зниження граничної податкової ставки завжди зменшує податкові надходження;
  - в) зниження граничної податкової ставки збільшує податкові надходження, якщо податкова ставка була занадто високою;
  - г) підвищення податкової ставки завжди збільшує податкові надходження.
30. Мультиплікатор податків (μ) визначається за формулою:
- а) $MPC / (1 - MPC(1 - t))$;
  - б) $1 / (1 - MPC(1 - t))$;
  - в) $1 / (1 - MPS(1 - t))$;
  - г) $MPC / (1 - MPS(1 - t))$.

31. Яке твердження правильне:
- а) податковий мультиплікатор більший за мультиплікатор державних витрат;
  - б) податковий мультиплікатор менший за мультиплікатор державних витрат;
  - в) податковий мультиплікатор більший на одиницю за мультиплікатор державних витрат;
  - г) для зменшення рівня інфляції держава збільшує державні видатки.
32. До державних витрат належать:
- а) утримання державного апарату;
  - б) купівля підприємствами ресурсів;
  - в) приватні трансферти;
  - г) сплата податків.
33. Яку концепцію складання державного бюджету відстоюють монетаристи?
- а) балансування на циклічній основі;
  - б) функціональних державних фінансів;
  - в) щорічного балансування;
  - г) усі відповіді неправильні.
34. Дефіцит державного бюджету утворюється, якщо:
- а) обсяг податкових надходжень зменшується;
  - б) витрати держави зменшуються;
  - в) сума активів держави перевищує обсяги її зобов'язань;
  - г) сума активів держави менша за обсяг її зобов'язань.
35. Структурний дефіцит визначають як різницю між:
- а) державними надходженнями і видатками;
  - б) надходженнями за повної зайнятості за наявних податкових ставок і фактичними видатками;
  - в) фактичними видатками і надходженнями за повної зайнятості;
  - г) державними надходженнями та інфляційними втратами.
36. Циклічний дефіцит визначають як різницю між:
- а) державними надходженнями і видатками;

- б) надходженнями за повної зайнятості за наявних податкових ставок і фактичними видатками;
  - в) фактичними видатками і надходженнями за повної зайнятості;
  - г) фактичним і структурним дефіцитами.
37. Яким є обсяг річного бюджетного дефіциту, якщо його відношення до ВВП становить 5 %, державний борг дорівнює 2000 млрд. грн., що становить 50 % ВВП?
- а) 50 млрд. грн.;
  - б) 100 млрд. грн.;
  - в) 150 млрд. грн.;
  - г) 200 млрд. грн.
38. За інших рівних умов, значний бюджетний дефіцит у період повної зайнятості призводить до:
- а) зростання реальної відсоткової ставки;
  - б) перевищення експорту над імпортом;
  - в) зниження міжнародної цінності національної валюти;
  - г) інфляції, обумовленої ростом витрат.
39. Відповідно до концепції мультиплікатора збалансованого бюджету, однакове скорочення податків і державних закупівель:
- а) не змінить рівень національного доходу та виробництва;
  - б) буде сприяти витісненню приватних інвестицій;
  - в) викличе рух раніше збалансованого бюджету до дефіцитного стану;
  - г) збільшить рівноважний рівень національного доходу й виробництва.
40. Бюджетний дефіцит може фінансуватися за рахунок:
- а) зменшення державних закупівель;
  - б) зменшення трансфертів;
  - в) державного запозичення;
  - г) усі відповіді правильні.
41. Який спосіб покриття бюджетного дефіциту більше стимулює економіку (з позиції кейнсіанців)?
- а) випуск державних цінних паперів;

- б) емісія грошей;
  - в) державні позики у населення;
  - г) державні позики у інших країн.
42. Коли стимулююча фіскальна політика викликає зовнішній ефект витіснення?
- а) завжди;
  - б) ніколи;
  - в) коли дефіцит державного бюджету покривається випуском державних цінних паперів;
  - г) коли дефіцит державного бюджету покривається емісією грошей.
43. Значний бюджетний дефіцит дозволяє:
- а) зменшувати ставку відсотка, скорочувати міжнародну цінність національної валюти й збільшувати обсяг чистого експорту;
  - б) збільшувати ставку відсотка, підвищувати міжнародну цінність національної валюти й зменшувати обсяг чистого експорту;
  - в) збільшувати ставку відсотка, зменшувати міжнародну цінність національної валюти й збільшувати обсяг чистого експорту;
  - г) збільшувати ставку відсотка, підвищувати міжнародну цінність національної валюти, збільшувати обсяг чистого експорту.
44. З метою забезпечення цільового приросту ВВП найменш збитковим варіантом для державного бюджету є:
- а) збільшення державних видатків;
  - б) зменшення податків;
  - в) зменшення трансфертів;
  - г) збільшення державних позик.
45. Яким є початкове зменшення державних витрат і податків (згідно з теоремою Х. Вельма) при граничній MPC у $4/5$, якщо мультиплікативне скорочення сукупного попиту під впливом зниження державних витрат становило

100 млрд. грн., а його мультиплікативне збільшення – 80 млрд. грн. внаслідок зниження податків?

- а) 10 млрд. грн.;
- б) 20 млрд. грн.;
- в) 40 млрд. грн.;
- г) 80 млрд. грн.

46. Стан економіки характеризується наступними показниками: бюджет є збалансованим, рівень річної інфляції – менше 1 %, реальний ВВП зменшувався на протязі трьох останніх кварталів, інвестиції у підприємства зменшуються. Який з наступних фіскальних заходів був би найбільш відповідним?
- а) збільшення податків для всіх рівнів доходів;
  - б) зменшення державних витрат на будівництво доріг;
  - в) збільшення державних видатків і трансфертних платежів;
  - г) продовжувати дотримуватися збалансованого бюджету.
47. Нехай економіка перебуває у стані глибокого економічного спаду. Який з наведених комплексів фіскальних заходів відповідатиме ситуації і зможе її покращити?
- а) знизити податки та зменшити державні витрати;
  - б) знизити податки і збільшити державні витрати;
  - в) підвищити податки і збільшити державні витрати;
  - г) підвищити податки і зменшити державні витрати.
48. Застосування яких заходів фіскальної політики є правильним в умовах швидкого зростання індексу споживчих цін при першочерговому завданні зниження інфляції:
- а) зменшення державних витрат на оборону та збільшення ставки податку на особистий дохід;
  - б) збільшення трансфертних платежів;
  - в) збільшення ставки податку на особистий дохід;
  - г) збільшення трансфертних платежів та ставки податку на особистий дохід.
49. Експансивна фіскальна політика (спрямована на стимулювання росту) збільшуватиме ставку відсотка, доки не відбудеться:
- а) зменшення податків замість збільшення державних витрат;
  - б) збільшення пропозиції грошей;

- в) введення контролю за цінами і заробітною платою;
г) фіксований обмінний курс.
50. Яка з приведених комбінацій фіскальної та монетарної політики зумовить найбільший спад сукупного попиту?
- а) збільшення облікової ставки, збільшення державних витрат, купівля облігацій;
б) зменшення облікової ставки, зменшення державних витрат, купівля облігацій;
в) збільшення облікової ставки, зменшення державних витрат, продаж облігацій;
г) зменшення облікової ставки, збільшення державних витрат, продаж облігацій.
51. Основними причинами кризи зовнішньої заборгованості є:
- а) неправильна макроекономічна політика країн-боржників;
б) різка зміна кон'юнктури на світових ринках, що супроводжується погіршенням умов торгівлі країн-боржників і зростанням реальних відсоткових ставок;
в) наявність стимулів до відмови від платежів за борг країнами-боржниками;
г) усі відповіді правильні.
52. Державний борг – це сума попередніх:
- а) бюджетних дефіцитів;
б) державних витрат;
в) бюджетних надлишків за відрахуванням бюджетних дефіцитів;
г) бюджетних дефіцитів за відрахуванням бюджетних надлишків.
53. Державний борг виступає як зобов'язання держави перед платниками податків. Це зумовлено тим, що:
- а) тільки сплата відсотків являє собою економічний тягар;
б) офіційні дані применшують розміри державного боргу;
в) основна маса державних облігацій належить громадянам країни та національним підприємствам;
г) державний борг дорівнює сумі активів держави.

54. Одна з реальних проблем державного боргу полягає у тому, що:
- а) держава може стати банкрутом;
  - б) частина національного продукту переходить до інших країн;
  - в) скорочується нерівність у доходах;
  - г) виникає бюджетний дефіцит.
55. Державний борг не може призвести до банкрутства держави, тому що вона:
- а) не обов'язково повинна сплачувати борг;
  - б) може рефінансувати борг;
  - в) може збільшувати масу грошей в обігу;
  - г) усі відповіді правильні.
56. До яких економічних наслідків може призвести державний борг?
- а) зниження рівня життя;
  - б) збільшення сукупних національних витрат;
  - в) перерозподіл національного багатства між членами суспільства;
  - г) скорочення виробничих можливостей національної економіки.
57. Ефект витіснення припускає, що:
- а) ріст державних видатків призводить до зменшення приватних інвестицій;
  - б) імпорт заміщається виробництвом товарів всередині країни;
  - в) ріст приватних інвестицій призводить до зменшення державних видатків;
  - г) споживання товарів і послуг збільшиться, а обсяг інвестицій зменшиться.
58. Якщо уряд щорічно буде прагнути до збалансованого бюджету, то цей бюджет:
- а) буде сприяти послабленню інфляції;
  - б) буде стимулювати сукупний попит;
  - в) буде посилювати коливання у межах економічного циклу;
  - г) буде вирівнювати коливання у межах економічного циклу.

59. Прямий зв'язок між чистими податковими надходженнями та реальним ВВП:
- а) автоматично приводить до утворення бюджетних надлишків у період рецесії;
  - б) підвищує ефективність дискреційної фіскальної політики, спрямованої на подолання рецесії та досягнення повної зайнятості;
  - в) розширює можливості для підтримки повної зайнятості;
  - г) знижує вплив змін обсягу планових інвестицій на рівень національного доходу і зайнятості.
60. Відносні витрати до обслуговування державного боргу вимірюються:
- а) відношенням суми відсоткових виплат за боргом до обсягу ВВП;
  - б) сумою державного боргу;
  - в) відношенням розміру боргу до обсягу ВВП;
  - г) сумою відсоткових виплат за боргом.
61. Реструктуризація боргу – це:
- а) продовження строку надання кредитів без зміни поточної дисконтованої вартості чергових боргових платежів;
  - б) зміна строку або умов виплати боргу;
  - в) зменшення поточної вартості чергових платежів;
  - г) надання країні-боржникові можливості викупити свої боргові зобов'язання на вторинному ринку цінних паперів, заміна наявних боргових зобов'язань новими.
62. Конверсія боргу – це:
- а) продовження строку надання кредитів без зміни поточної дисконтованої вартості чергових боргових платежів;
  - б) зміна строку або умов виплати боргу;
  - в) зменшення поточної вартості чергових платежів;
  - г) надання країні-боржникові можливості викупити свої боргові зобов'язання на вторинному ринку цінних паперів, заміна наявних боргових зобов'язань новими.

Проблемні ситуації

Ситуація 1.

Охарактеризуйте проблеми практичної реалізації фіскальної політики в Україні.

Поясніть причини виникнення державного боргу, види і методи управління ним, а також його вплив на національну економіку.

Ситуація 2.

Бюджет України за 2000 – 2007 рр. наведено в таблиці 11.1.

Таблиця 11.1

Зведений бюджет України, 2000 – 2007 рр.

Показники	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.
Доходи, млрд. грн.	49,1	54,9	61,9	75,3	91,5	134,2	171,8	219,9
Видатки, млрд. грн.	48,1	55,5	60,3	75,8	102,5	142,0	175,5	227,6
Дефіцит (-) / профіцит (+), млрд. грн.	1,0	-0,6	1,6	-0,5	-11,0	-7,8	-3,7	-7,7
У % до ВВП								
Доходи	28,9	26,9	27,4	28,2	26,5	30,4	31,6	30,8
Видатки	28,3	27,2	26,7	28,4	29,7	32,2	32,3	31,9
Дефіцит (-) / профіцит (+)	0,6	-0,3	0,7	-0,2	-3,2	-1,8	-0,7	-1,1

1. Проаналізуйте зведений бюджет України по роках.

2. Визначте у яких роках дефіцит бюджету перевищував допустимі межі для нормального функціонування економіки та безінфляційного розвитку.

Ситуація 3.

Чи можливо, щоб обіцянки Уряду мали ефект витіснення разом з державним боргом? Тобто якби Уряд пообіцяв великі майбутні соціальні виплати працівникам, чи відчували б себе вони багатшими? Чи можуть вони зменшити заощадження? Чи суспільний капітал не стане меншим?

Ситуація 4.

Поясніть, чому курс на постійну збалансованість державного бюджету є надто жорсткою вимогою щодо фіскальної політики? Які проблеми виникають при спрямованості фіскальної політики на щорічну збалансованість бюджету?

Ситуація 5.

Роберт Ейснер писав: “Значне зменшення нашого бюджетного дефіциту через зменшення видатків або через підвищення податків несе серйозну небезпеку. Воно зменшить споживання, однак може потягнути униз і інвестиції, а разом з ними – ВВП, зайнятість і доходи”. Проаналізуйте це твердження у світлі дискусії про витіснення інвестицій. Що з приводу тези Ейснера говорять історичні факти?

Приклади розв’язку задач*Задача 1.*

У таблиці перелічені декілька заходів фіскальної політики:

Заходи уряду	Експансійна чи рестрикційна	Автоматична чи дискреційна
1. Знижує податкові ставки на персональні прибутки.		
2. Ліквідує сприятливий податковий режим щодо довготермінових доходів та приросту капіталу.		
3. Зростають прибутки: результат – населення сплачує більшу частину своїх доходів у вигляді податків.		
4. Спад економіки спричиняє збільшення видатків та допомоги по безробіттю.		
5. Підвищує податки на соціальне забезпечення.		
6. Зростають прибутки корпорацій, у результаті уряд збирає більше прибуткових податків від корпорацій.		
7. Піднімає податкові ставки на дохід корпорацій.		
8. Значно підвищує всім безробітним компенсаційні виплати. Значно підвищує заробітну плату своїм працівникам.		

Вкажіть для кожного з них, чи є він прикладом експансійної (Е) чи рестрикційної (Р) фіскальної політики, а також, чи він представляє собою автоматичний (А) чи дискреційний (Д) стабілізатор.

Розв'язок

Дивіться таблицю:

Заходи уряду	Експансійна чи рестрикційна	Автоматична чи дискреційна
1. Знижує податкові ставки на персональні прибутки.	Е	Д
2. Ліквідує сприятливий податковий режим щодо довготермінових доходів та приросту капіталу.	Р	Д
3. Зростають прибутки: результат – населення сплачує більшу частину своїх доходів у вигляді податків.	Р	А
4. Спад економіки спричиняє збільшення видатків та допомоги по безробіттю.	Е	А
5. Підвищує податки на соціальне забезпечення.	Р	Д
6. Зростають прибутки корпорацій, у результаті уряд збирає більше прибуткових податків від корпорацій.	Р	А
7. Піднімає податкові ставки на дохід корпорацій.	Р	Д
8. Значно підвищує всім безробітним компенсаційні виплати. Значно підвищує заробітну плату своїм працівникам.	Е	Д

Задача 2.

Потенційний ВВП України у 2008 р. становив 220 млрд. грн., фактичний – 180 млрд. грн., середній коефіцієнт чистих податків дорівнює 0,35, державні закупівлі становлять 25 млрд. грн.

Чому дорівнює циклічне бюджетне сальдо?

Розв'язок

Фактичне бюджетне сальдо дорівнює:

$$BS = Y \cdot t - G = (180 \cdot 0,35) - 25 = 38 \text{ млрд. грн.}$$

Потенційне бюджетне сальдо дорівнює:

$$BS^* = Y^* \cdot t - G = (220 \cdot 0,35) - 25 = 52 \text{ млрд. грн.}$$

Циклічне бюджетне сальдо дорівнює:

$$BS_{\text{ц}} = BS - BS^* = 38 - 52 = -14 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 3.

Визначте, на яку суму потрібно зменшити податки, щоб збільшити ВВП на 100 млрд. грн. за умов, якщо гранична схильність до споживання дорівнює 0,8, а граничний коефіцієнт податків – 0,25.

Розв'язок

$$\Delta Y = -\Delta T \cdot \mu_t$$

Для того, щоб збільшити ВВП на 100 млрд. грн., необхідно знизити податки на суму:

$$-\Delta T = \frac{\Delta Y}{\text{MPC}/(1 - \text{MPC} \cdot (1 - t))} = \frac{100}{0,8/(1 - 0,8 \cdot (1 - 0,25))} = -50 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 4.

Уряд ухвалив рішення знизити податки на 200 млн. грн., гранична схильність до споживання дорівнює 0,75, а граничний коефіцієнт податків – 0,33.

На яку величину уряд повинен зменшити державні закупівлі, щоб у короткостроковому періоді реальний ВВП не змінився?

Розв'язок

Спочатку визначимо величину, на яку збільшиться реальний ВВП, якщо уряд знизить податки на 200 млн. грн.

$$\Delta Y = -\Delta T \cdot \mu_t = -200 \cdot 1,5 = 300 \text{ млн. грн.,}$$

$$\text{де } \mu_t = \frac{\text{MPC}}{1 - \text{MPC} \cdot (1 - t)} = \frac{0,75}{1 - 0,75 \cdot (1 - 0,33)} = 1,5.$$

Для того, щоб реальний ВВП не збільшився при зменшенні податків на 200 млн. грн., необхідно скоротити державні закупівлі на $\Delta G = \Delta T \cdot \text{MPC} = 200 \cdot 0,75 = 150$ млн. грн.

Задача 5.

Національна економіка країни у поточному році характеризується даними: ВВП = 1 000 млрд. грн., MPC = 0,8, t = 0,25.

Уряд передбачає у наступному році збільшити ВВП на 100 млрд. грн., внаслідок чого ціни зростуть на 4 %.

На яку величину уряд має зменшити чисті податки, щоб досягти поставленої мети?

Розв'язок

Величина, на яку уряд країни має зменшити обсяг чистих податків, визначається за формулою: $-\Delta T = \frac{\Delta Y}{\mu_t}$.

Приріст номінального ВВП (з урахуванням збільшення цін) дорівнює:

$$\Delta Y = (1\,000 + 100) \cdot 1,04 - 1\,000 = 1\,144 - 1\,000 = 144 \text{ млрд. грн.}$$

Мультиплікатор збалансованого державного бюджету дорівнює:

$$\mu_t = \frac{MPC}{1 - MPC(1 - t)} = \frac{0,8}{1 - 0,8(1 - 0,25)} = 2.$$

Тоді чисті податки необхідно зменшити на:

$$-\Delta T = \frac{\Delta Y}{\mu_t} = \frac{144}{2} = -72 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 6.

В економіці країни державні витрати дорівнюють 500 млрд. грн., податкова функція має вигляд $T = 0,4 Y$, функція трансфертів – $TR = 0,2 Y$, рівень цін $P = 1$. Державний борг (D) дорівнює 1 000 млрд. грн. при реальній ставці відсотка (r) 10 %. Реальний обсяг виробництва (Y) складає 2 000 млрд. грн., а потенційний (Y^*) – 2 500 млрд. грн.

Визначити:

1. Сальдо бюджету.
2. Величину структурного дефіциту держбюджету.
3. Величину циклічного дефіциту держбюджету.

Розв'язок

1. Сальдо державного бюджету розраховують шляхом зіставлення витратної і доходної частин.

Витрати держбюджету (витрати на обслуговування державного боргу) дорівнюють:

$$G + TR + D \cdot r,$$

що становить: $500 + 0,2 \cdot 2\,000 + 1\,000 \cdot 0,1 = 1\,000$ млрд. грн.

Доходи держбюджету дорівнюють податковим надходженням:

$$0,4 Y = 0,4 \cdot 2\,000 = 800 \text{ млрд. грн.}$$

Фактичний дефіцит бюджету становить:

$$1\,000 - 800 = 200 \text{ млрд. грн.}$$

2. Структурний дефіцит розраховується шляхом підстановки в розрахунки витрат числового визначення потенційного ВВП (доходу) замість фактичного:

$$(500 + 0,2 \cdot 2\,500 + 0,1 \cdot 1\,000) - 0,4 \cdot 2\,500 = 100 \text{ млрд. грн.}$$

3. Циклічний дефіцит дорівнює фактичному дефіциту за вирахуванням структурного дефіциту:

$$200 - 100 = 100 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 7.

Економіка країни перебуває в стані рівноваги за умов, що гранична схильність до заощадження дорівнює 0,25, а гранична схильність до імпорту становить 0,1.

Як зміниться рівноважний ВВП, якщо уряд збільшить свої закупівлі на 5 млрд. грн., не змінюючи при цьому податкові надходження?

Розв'язок

Рівноважний ВВП збільшиться на таку величину:

$$\Delta Y = \Delta G \cdot \mu_g = \Delta G \cdot \frac{1}{1 - MPC + MPM} = 5 \cdot \frac{1}{0,25 + 0,1} = 14,3 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 8.

Економіка характеризується такими даними (млрд. грн.):
 $C = 20 + 0,8(Y - T + TR)$; $I = 60$; $T = 40$; $TR = 10$; $G = 30$.

Визначити:

1. Рівноважний рівень доходу.
2. Якщо уряд збільшить витрати до 40 млрд. грн. з метою стимулювання економіки, як зміниться рівноважний рівень доходу; яким буде значення мультиплікатора витратків, як зміниться сальдо бюджету.
3. Якщо уряд збільшить податки до 50 млрд. грн. при рівні державних витрат $G = 30$ млрд. грн., як зміниться рівноважний рівень доходу, яким буде значення мультиплікатора витратків, як зміниться сальдо бюджету?
4. Якщо уряд збільшить витрати до 40 млрд. грн. і податки до 50 млрд. грн. як зміниться рівноважний рівень доходу, яким буде ефект мультиплікатора, як зміниться сальдо державного бюджету?

Розв'язок

1. Рівноважний рівень доходу дорівнює:

$$Y = C + I + G;$$

$$Y = 20 + 0,8(Y - 40 + 10) + 60 + 30;$$

$$Y = 430 \text{ млрд. грн.}$$

2. Якщо уряд збільшить витрати до 40 млрд. грн., то:

$$\Delta Y = \Delta G \cdot \mu_g = \Delta G \cdot \frac{1}{1 - MPC} = 10 \cdot \frac{1}{1 - 0,8} = 50 \text{ млрд. грн.}$$

$$\text{Тоді } Y = 430 + 50 = 480 \text{ млрд. грн.}$$

Отже, значення мультиплікатора державних видатків дорівнює 5.

До проведення фіскальної експансії бюджет був збалансований:
 $G + TR = T \Rightarrow 30 + 10 = 40$ млрд. грн.

Після проведення фіскальної експансії виник дефіцит бюджету у розмірі 10 млрд. грн., тому що державні видатки збільшилися на 10 млрд. грн., а податкові надходження не змінилися.

3. Якщо уряд збільшить податки до 50 млрд. грн. при рівні державних витрат $G = 30$, то:

$$\Delta Y = \Delta T \cdot \mu_t = \Delta T \cdot \frac{-MPC}{1 - MPC} = -10 \cdot \frac{0,8}{1 - 0,8} = -40 \text{ млрд. грн.}$$

Тоді $Y = 430 - 40 = 390$ млрд. грн.

Отже, мультиплікатор податків дорівнює -4 .

Після проведення фіскальної рестрикції виник бюджетний надлишок у розмірі 10 млрд. грн., адже державні видатки і трансферти становлять 40 млрд. грн., а податкові надходження збільшилися до 50 млрд. грн.

4. Якщо уряд збільшить витрати до 40 млрд. грн. і податки до 50 млрд. грн., то:

$$Y = 20 + 0,8(Y - 50 + 10) + 60 + 40 = 440 \text{ млрд. грн.}$$

За таких умов в економіці буде проявлятися ефект мультиплікатора збалансованого бюджету, який дорівнює одиниці:

$$\mu_g - \mu_t = \frac{1}{1 - 0,8} - \frac{0,8}{1 - 0,8} = 1.$$

При проведенні такої політики бюджет буде збалансованим:

$$G + TR = T \Rightarrow 40 + 10 = 50 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 9.

Уряд отримав позику за кордоном у сумі 500 млн. грн. за річною ставкою 10 %. Ці кошти використано для реалізації інвестиційного проекту, який забезпечує щорічний приріст ВВП на суму 100 млн. грн. упродовж кількох років.

Визначити:

1. На скільки зросте державний борг?
2. Чи зросте чистий тягар боргу, який несуть громадяни цієї країни?

Розв'язок

1. Державний борг зросте на суму взятої за кордоном позики, тобто на 500 млн. грн.

2. Чистий тягар боргу не зросте, бо сума сплати відсотків за рік менша від щорічного приросту ВВП, з якого виплачують борг. Сплата відсотків дорівнює 50 млн. грн. ($500 \cdot 0,1$), а щорічний приріст ВВП становить 100 млн. грн. Різницю між ними ($100 - 50 = 50$ млн. грн.) нагромаджують для сплати основної суми боргу.

Задача 10.

За даними таблиці обчисліть середні та граничні податкові ставки:

Дохід, млрд. грн.	Величина податку, млрд. грн.	Середня ставка податку	Гранична ставка податку
0	0		
50	5		
100	15		
150	30		
200	50		
250	75		

Розв'язок

Середню ставку податку обчислюють як T / Y .

Граничну ставку податку обчислюють як $\Delta T / \Delta Y$.

Дивіться таблицю:

Дохід, млрд. грн.	Величина податку, млрд. грн.	Середня ставка податку	Гранична ставка податку
0	0	0	0
50	5	10	10
100	15	15	20
150	30	20	30
200	50	25	40
250	75	30	50

Задача 11.

Наступна система рівнянь відображає просту кейнсіанську модель економіки країни за сталого рівня цін (млн. грн.): очікувані споживчі видатки описані функцією $C^D = 200 + 0,8 Y^v$, ВВП $= Y^v$, очікувані інвестиції $I^D = 160$.

Державні закупівлі і податки знаходяться на рівні по 500 млн. грн. Чистий експорт дорівнює нулю. Тоді сукупні витрати рівні: $AE = 200 + 0,8 \cdot (Y - 500) + 160 + 500$.

1. На графіку побудуйте криву сукупних витрат для економіки країни.
2. Визначте обсяг рівноважного ВВП і покажіть на графіку точку рівноваги економіки.
3. Обчисліть значення мультиплікатора.
4. Визначте як зміниться обсяг рівноважного ВВП, якщо державні видатки підвищаться до 700 млн. грн., а всі інші компоненти сукупних витрат залишаться незмінними.

Розв'язок

1. Дивіться графік:

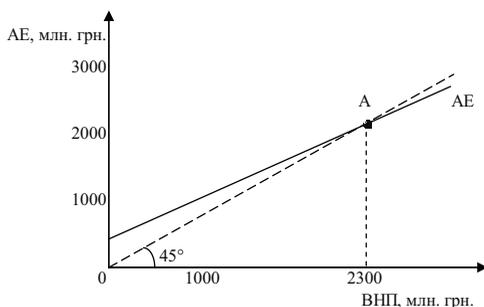

Рис. 11.3. Макроекономічна рівновага

2. Обсяг рівноважного ВВП дорівнює 2 300 млн. грн.
3. Мультиплікатор інвестицій дорівнює:

$$\mu_1 = \frac{1}{1 - MPC} = \frac{1}{1 - 0,8} = 5.$$

Таким чином, збільшення інвестицій на 1 грн. зумовить збільшення ВВП на 5 грн.

4. Якщо державні видатки підвищаться до 700 млрд. грн, то ВВП становитиме:

$$Y = 200 + 0,8 \cdot (Y - 500) + 160 + 700;$$

$$Y = 200 + 0,8 Y - 400 + 860;$$

$$0,2 Y = 660;$$

$$Y = 3\,300 \text{ млрд. грн.}$$

Таким чином, збільшення державних видатків до 700 млрд. грн. зумовить збільшення ВВП на 1 000 млрд. грн.

$$\Delta Y = Y_1 - Y_0 = 3\,300 - 2\,300 = 1\,000 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 12.

Економіка країни характеризується такими даними (млрд. грн.): дохід становить 162, інвестиції дорівнюють 60, споживчі витрати – 75, державні витрати складають 17.

Розрахувати національні заощадження та сальдо рахунку руху капіталу і фінансових операцій платіжного балансу.

Розв'язок

Національні заощадження визначаються за такою формулою:

$$S = Y - C - G = 162 - 75 - 17 = 70 \text{ млрд. грн.}$$

Сальдо рахунку руху капіталу і фінансових операцій:

$$I - S_n = 60 - 70 = -10 < 0 - \text{дефіцит рахунку.}$$

Таким чином, національні заощадження дорівнюють 70 млрд. грн. Сальдо рахунку руху капіталу і фінансових операцій платіжного балансу має дефіцит і становить 10 млрд. грн.

Задача 13.

Визначте наслідки фіскальної політики за даними таблиці:

Заходи	Характер зміни сукупного попиту	Вплив на податки	Вплив на витрати уряду	Зміна бюджету
1. Рівень безробіття в країні збільшився до 12 %.				
2. Висока інфляція, рівень цін досягає 14 % на рік.				
3. Споживачі втрачають довіру до економіки, роздрібна торгівля скорочується, а товарні запаси підприємств швидко зростають.				
4. Обсяг продажу та інвестиції швидко зростають і економісти передбачають підвищення рівня інфляції.				

Розв'язок

Дивіться таблицю:

Заходи	Характер зміни сукупного попиту	Вплив на податки	Вплив на витрати уряду	Зміна бюджету
1. Рівень безробіття в країні збільшився до 12 %.	зростає	спадає	зростає	у напрямі зростання дефіциту
2. Висока інфляція, рівень цін досягає 14 % на рік.	спадає	зростає	спадає	у напрямі зростання надлишку
3. Споживачі втрачають довіру до економіки, роздрібна торгівля скорочується, а товарні запаси підприємств швидко зростають.	зростає	спадає	зростає	у напрямі зростання дефіциту
4. Обсяг продажу та інвестиції швидко зростають і економісти передбачають підвищення рівня інфляції.	спадає	зростає	спадає	у напрямі зростання надлишку

Задачі

Задача 1.

Визначте на яку суму потрібно зменшити податки, щоб збільшити ВВП на 150 млн. грн. за умов, коли гранична схильність до споживання дорівнює 0,75, а граничний коефіцієнт податків – 0,2.

Задача 2.

Потенційний ВВП України у 2008 р. становив 340 млрд. грн., фактичний – 300 млрд. грн., середній коефіцієнт чистих податків дорівнює 0,25, державні закупівлі – 60 млрд. грн.

Чому дорівнює циклічне бюджетне сальдо?

Задача 3.

Уряд ухвалив рішення знизити податки на 100 млн. грн., гранична схильність до споживання дорівнює 0,65, а граничний коефіцієнт податків – 0,23.

На яку величину уряд повинен зменшити державні закупівлі, щоб у короткостроковому періоді реальний ВВП не змінився?

Задача 4.

Національна економіка країни у поточному році характеризується даними: ВВП = 150 млрд. грн., MPC = 0,75, $t = 0,33$.

Уряд передбачає у наступному році збільшити ВВП на 50 млрд. грн., внаслідок чого ціни зростуть на 5 %.

На яку величину уряд має зменшити чисті податки, щоб досягти поставленої мети?

Задача 5.

В економіці країни державні витрати $G = 250$ млрд. грн., податкова функція $T = 0,4 Y$, функція трансфертів $TR = 0,2 Y$, рівень цін $P = 1$. Державний борг $D = 500$ млрд. грн. при реальній ставці відсотка $r = 15$ %. Реальний обсяг виробництва Y складає 1 000 млрд. грн., а потенційний $Y^* = 1 400$ млрд. грн.

1. Визначте сальдо бюджету.
2. Яка величина структурного дефіциту держбюджету.
3. Яка величина циклічного дефіциту держбюджету.

Задача 6.

Економіка країни перебуває в стані рівноваги за умов, що гранична схильність до заощадження дорівнює 0,3, а гранична схильність до імпорту становить 0,1.

Як зміниться рівноважний ВВП, якщо уряд збільшить свої закупівлі на 10 млрд. грн., не змінюючи при цьому податкові надходження?

Задача 7.

За даними таблиці обчисліть середні та граничні податкові ставки:

Дохід, млрд. грн.	Величина податку, млрд. грн.	Середня ставка податку	Гранична ставка податку
0	0		
550	55		
600	90		
650	130		
700	175		
750	225		

Задача 8.

Маємо умови: $t = 0,2$, $MPC = 0,8$. Уряд зменшив чисті податки на 40 млрд. грн. за стабільних цін.

Чому дорівнює приріст реального ВВП?

Задача 9.

В умовах неповної зайнятості державні закупівлі збільшилися на 20 млрд. грн., а чисті податки – на 10 млрд. грн., $MPC = 0,8$, а $t = 0,25$.

Чому дорівнює приріст реального ВВП?

Задача 10.

Економіка країни характеризується наступними даними: фактичний дохід $Y = 4\,000$ млрд. грн., $MPC = 0,8$, рівноважний дохід $Y^* = 4\,200$ млрд. грн.

Визначити:

1. Як повинні змінитися урядові видатки (за інших рівних умов) для того, щоб економіка досягла рівноважного стану ($Y^* = 4\,200$)?

2. Як повинна змінитися величина податкових надходжень (за інших рівних умов) для того, щоб економіка досягла рівноважного стану?

Задача 11.

У таблиці наведені дані, що відображають реальний обсяг ЧНП і величину чистих податкових надходжень (млрд. грн.):

Реальний ЧНП	Чисті податкові надходження	Державні закупівлі	Бюджетний дефіцит (надлишок)
850	170		
900	180		
950	190		
1 000	200		
1 050	210		
1 100	220		
1 150	230		

1. Визначте характер залежності (пряма, зворотна) між динамікою ЧНП і зміною податкових надходжень.

2. Припустимо, що мультиплікатор інвестицій дорівнює 10. Обсяг інвестиційних витрат зменшується на 10 млрд. грн. На яку величину зменшиться обсяг рівноважного ЧНП, якщо сума податкових надходжень не змінюється?

Чи буде відповідь такою ж, якщо скорочення обсягу ЧНП супроводжується зменшенням податкових надходжень?

3. Припустимо, що мультиплікатор державних закупівель товарів і послуг також дорівнює 10. Уряд планує збільшити рівноважний обсяг реального ЧНП на 50 млрд. грн.

На яку величину необхідно підвищити обсяг державних закупівель, якщо сума податкових надходжень не змінилася?

Чи буде ця величина достатньою для запланованого збільшення рівноважного ЧНП, якщо підвищення його рівня супроводжується зростанням податкових надходжень?

4. Припустимо, що в умовах повної зайнятості величина ЧНП дорівнює 1 150 млрд. грн., а обсяг державних закупівель становить 200 млрд. грн. при всіх рівнях реального ЧНП.

Заповніть таблицю, розрахувавши величину дефіциту (надлишку) держбюджету за кожного рівня реального ЧНП.

5. Економіка країни перебуває в стані рецесії (реальний ЧНП дорівнює 900 млрд. грн.). Якщо уряд не змінює величину чистих податкових надходжень, то він може збільшити обсяг рівноважного ЧНП із 900 млрд. грн. до 1 150 млрд. грн., підвищивши суму державних закупівель на 70 млрд. грн. Яка буде величина дефіциту (надлишку) держбюджету при обсязі реального ЧНП 1 150 млрд. грн., що відповідає повній зайнятості?

6. Якщо уряд не змінює суму державних закупівель, то він може збільшити обсяг рівноважного ЧНП із 900 млрд. грн. до 1 150 млрд. грн., знизивши справжні податкові надходження при всіх значеннях реального ЧНП на 80 млрд. грн.

Яка буде величина дефіциту (надлишку) держбюджету при обсязі ЧНП 1 150 млрд. грн.?

Задача 12.

Модель економіки характеризується наступними даними (млрд. грн.): $C^D = 1\,000 + 0,9 Y^V$; $G = 600$; $I^D = 390$; $T = 400$; $NE = 0$; $Y^V = \text{ВНП} - T$; $BS = T - G$.

Визначити:

1. Рівноважний ВВП.
2. Мультиплікатор державних видатків.
3. Вплив на величину ВВП приросту податків на 1 млрд. грн.
4. Обсяг заощаджень при рівноважному ВВП.
5. Інфляційний розрив, якщо ВВП при повній зайнятості дорівнює 15 000 млрд. грн.

6. Обсяг заощаджень при повній зайнятості.

7. Як повинні змінитися державні видатки при незмінних податках, якщо ставиться завдання досягти рівня повної зайнятості?

Задача 13.

У таблиці наведені дані про споживчі видатки і заощадження, що відповідають конкретним рівням чистого національного продукту (млрд. грн.):

Реальний ЧНП	C	S	C^v	S^v	$S^v + M + T$	$I + E + G$	$C^v + I + NE + G$
1 500	1 250	250					
1 600	1 340	260					
1 700	1 430	270					
1 800	1 520	280					
1 900	1 610	290					
2 000	1 700	300					
2 100	1 790	310					

1. Урядові податки становлять 100 млрд. грн., імпорт складає 5 млрд. грн. Розрахуйте величину споживчих витрат і заощаджень після сплати податків при кожному рівні ЧНП. Заповніть відповідні стовпчики в таблиці.

2. Розрахуйте суму вилучень: $S^v + M + T$ і заповніть відповідний стовпчик у таблиці.

3. Планові інвестиції дорівнюють 150 млрд. грн., експорт становить 5 млрд. грн. Розрахуйте суму ін'єкцій: $I + E + G$ і заповніть відповідний стовпчик у таблиці.

Розрахуйте сукупні видатки: $C^v + I + NE + G$ і заповніть відповідний стовпчик у таблиці.

4. Розрахуйте обсяг рівноважного реального ЧНП.

5. Як зміниться обсяг рівноважного ЧНП, якщо обсяг податкових виплат залишився незмінним, а урядові закупівлі зросли на 10 млрд. грн.?

6. Як зміниться обсяг рівноважного ЧНП, якщо урядові закупівлі як і раніше дорівнюють 200 млрд. грн., а сума податкових виплат збільшиться з 100 млрд. грн. до 110 млрд. грн.?

7. Як зміниться обсяг рівноважного ЧНП, якщо одночасно зростуть і державні закупівлі, і податки на суму 10 млрд. грн.?

Задача 14.

Валовий національний продукт в умовах повної зайнятості становить 20 млрд. грн. Фактичний обсяг ВВП дорівнює 16 млрд. грн. Сума податків складає 10 % від величини ВВП. Державні видатки на товари та послуги рівні 1,8 млрд. грн.

Визначити:

1. Чи зводиться державний бюджет з дефіцитом або надлишком, і встановить його розміри.
2. Як зміниться сальдо державного бюджету в умовах досягнення повної зайнятості.

Задача 15.

Уряд одержав позику іноземних банків у розмірі 1 млрд. грн. при річній ставці 8 %. Ці кошти інвестуються у реалізацію проектів, які дозволяють збільшувати національний продукт країни протягом наступних років на 300 млн. грн. щорічно.

Визначити:

1. Чи призведе ця позика до збільшення державного боргу країни і у якому розмірі?
2. Чи зросте чистий фінансовий тягар, що накладається на громадян даної країни?

Задача 16.

Уряд одержав позику на суму 1 000 млн. грн. строком на 1 рік при ставці 4 %.

Визначити:

1. Яку суму боргу уряд повинен виплатити під кінець року?
2. Якщо річний темп інфляції становить 3 %, чи буде ця сума боргу дорівнювати номінальній?
3. Якою буде сума боргу та величина відсотка в умовах відсутності інфляції?
4. Якщо річний темп інфляції складе 3 %, то якою буде сума боргу та величина відсотку, скореговані на розмір інфляції?
5. Якщо інфляція складе 3 % у рік, то якою буде сума боргу та величина відсотка, обчислені без урахування інфляції?

Задача 17.

У таблиці наведені дані про величину попиту на інвестиції при різних ставках відсотку:

Відсоткова ставка, %	Планові чисті інвестиції, млрд. грн.
8	115
7	140
6	165
5	190
4	215

Середня схильність до споживання дорівнює 0,8.

1. Як зміниться рівноважний реальний обсяг чистого національного продукту, якщо обсяг державних закупівель товарів і послуг збільшиться на 20 млрд. грн.?

2. Як зміниться рівноважний обсяг реального чистого національного продукту, якщо уряд одержав цю суму шляхом збільшення податків на 20 млрд. грн.?

3. Як зміниться обсяг планових чистих інвестицій, якщо уряд одержав 20 млрд. грн. на грошовому ринку, що призвело до збільшення ставки відсотка з 5 % до 6 %? Як у цьому випадку зміниться рівноважний реальний обсяг чистого національного продукту? Визначте чистий ефект збільшення державних видатків, виражений у зміні величини реального обсягу чистого національного продукту.

Задача 18.

В умовах неповної зайнятості приватні інвестиції зростуть на 50 млрд. грн. за незмінних цін, MPC = 0,75, t = 0,2.

Чому дорівнює ефект гальмування зростаючої динаміки реального ВВП викликаний автоматичними чистими податками?

Задача 19.

Дивіться таблицю:

ВНП, млрд. грн.	Сума податкових надходжень, млрд. грн.	Державні видатки, млрд. грн.
800	200	260
900	230	260
1 000	260	260
1 100	300	260

1. Визначте характер і величину бюджетного сальдо при обсязі ВНП рівному 900 млрд. грн.; при обсязі ВНП – 1 100 млрд. грн., що досягається в умовах повної зайнятості.

---

2. Яке співвідношення між передбачуваними інвестиціями й заощадженнями в умовах повної зайнятості (чистий експорт дорівнює нулю)?

Теми рефератів

1. Суть і значення фіскальної політики.
2. Державний бюджет, бюджетний дефіцит і його види.
3. Податки та їх види.
4. Процес бюджетотворення в Україні.
5. Характерні риси податково-бюджетної політики в Україні.
6. Державний борг: причини і наслідки.

Методичні поради щодо розв'язання завдань та підготовки рефератів містяться у літературних джерелах: 4; 6; 7; 16; 20; 21; 23; 26; 30; 32; 35, які рекомендуються для самостійного вивчення.

РОЗДІЛ 12. ЕКОНОМІЧНА ДИНАМІКА

Навчальні цілі

1. Охарактеризувати основні фази економічного циклу.
2. Розкрити сутність різних поглядів на причини та механізми розвитку економічного циклу.
3. З'ясувати позицію кейнсіанської школи щодо причин та механізму розвитку економічного циклу.
4. Виявити показники, що характеризують розвиток економічного циклу.
5. Розкрити поняття та способи виміру економічного зростання.
6. Визначити основні чинники, що здійснюють вплив на економічне зростання.
7. Дати характеристику технічного прогресу в сучасних умовах.

Основні теоретичні підходи

Функціонування ринкової економіки, як і будь-якої економічної системи, не є рівномірним і безперервним. Економічне зростання час від часу чергується з процесами застою та спаду обсягів виробництва, тобто зниженням усієї економічної (ділової) активності. Такі періодичні коливання свідчать про циклічний характер економічного розвитку.

Циклічність – це об'єктивна форма розвитку національної економіки і світового господарства як єдиного цілого.

Причинами циклічності можуть бути: технічні нововведення (НТР), які впливають на інвестиції та споживчі витрати, а відповідно – на виробництво, зайнятість і рівень цін; політичні й випадкові події (наприклад, війни, “перебудова” у СРСР та перехідний період у нових незалежних державах); зміни в кредитно-грошовій політиці (коливання обсягів грошової маси); нестача національних інвестицій; зміни цін на нафту, газ та інші види сировини тощо.

Циклічність характеризується:

- 1) самовідтворенням;

2) безперервністю (останні фази попереднього циклу є початком наступного);

3) хвилеподібним характером динаміки макроекономічних показників.

За своїм змістом циклічність досить багатоструктурна. З точки зору тривалості виділяють кілька типів економічних циклів: *короткі* (2 – 3 роки), *середні* (близько 10 років) та *довгі* (40 – 60 років).

В економічній теорії цикл трактується як період розвитку економіки від початку однієї кризи до наступної.

Економічний цикл (у класичному трактуванні) включає такі фази: *спад, кризу, депресію, пошкваллення та піднесення*, яке знаходить своє остаточне відображення у новій кризі. Прояви економічних циклів можна виявити за рядом ознак – показників економічної активності, основними з яких є: рівень завантаженості виробничих потужностей; сукупні обсяги виробництва; загальний рівень цін; зайнятість населення (безробіття) та рівень його доходів; прибутки та курси акцій найбільших корпорацій; динаміка попиту на товари тривалого користування; інвестиції у нове будівництво тощо.

Головне значення має фаза кризи, яка починає і завершує цикл. У ній зосереджено основні ознаки й суперечності циклічного процесу відтворення.

Спад – це фаза ділового циклу, в якій обсяг національного виробництва скорочується протягом не менш як двох кварталів поспіль. У фазі спаду домогосподарства купують менше споживчих товарів, особливо тривалого користування. Як наслідок, зростають запаси цих товарів на складах. Бізнес реагує скороченням виробництва та згортанням закупівель і збільшенням запасів. Тому реальний ВВП починає зменшуватися. Скорочуються інвестиції у будівництво, машини та устаткування. Спад болісно вражає національну економіку, передусім, галузі промисловості, які виробляють капітальні блага та споживчі товари тривалого користування. Інша справа – продукти харчування, взуття, одяг та інші споживчі товари щоденного вжитку. Їх закупівлю не можна відкласти надовго. Щоправда, у фазі спаду обсяг закупівель навіть цих продуктів зменшується.

Криза – це різке порушення існуючої рівноваги внаслідок диспропорцій, що зростають. Відбувається скорочення попиту на

товари, а також виникає надлишок їх пропозиції. Труднощі зі збутом призводять до скорочення виробництва і зростання безробіття. Зниження платоспроможності населення ще більше ускладнює збут. Усі економічні показники погіршуються. Відбувається падіння рівнів заробітної плати, прибутку, інвестицій, цін. Курси цінних паперів знижуються, настає хвиля банкрутств і масового закриття підприємств. Криза завершується з початком депресії.

Депресія – це фаза циклу, яка виявляється у застої виробництва. На цій фазі відбувається просте відтворення, виробництво не збільшується, проте й не зменшується. Поступово реалізуються товарні запаси, які виникли під час кризи через різке зменшення платоспроможного попиту. Рівень безробіття залишається високим, але стабільним. За умов скороченого виробництва ставка позичкового відсотка зменшується до свого мінімального значення. Проте на цій фазі починає поступово зростати сукупний попит і готуються умови для наступного поживавлення виробничої та комерційної діяльності.

Пожвавлення розпочинається з незначного зростання обсягу виробництва (у відповідь на зростання попиту) і помітного скорочення безробіття. Підприємці намагаються відновити прибутковість виробництва, нарощують інвестиції у нову, більш продуктивну техніку, що поживавлює попит – спочатку на капітальні блага, а потім і на споживчі, адже зростає зайнятість. Поступово обсяг виробництва досягає попереднього найвищого рівня й економіка вступає у фазу піднесення.

Піднесення (зростання) – це така фаза циклу, в якій обсяг виробництва перевищує обсяг в попередньому циклі і зростає високими темпами. Будуються нові підприємства, підвищується зайнятість, активізується попит на капітальні й споживчі блага, зростають доходи та прибутки, збільшуються ціни і відсоткові ставки, зростає комерційна діяльність, прискорюється обіг капіталу. Таким чином, розпочинається справжній економічний бум, швидке економічне зростання, яке вже закладає основу для наступної нової кризи, котра і завершатиме цикл.

Обґрунтування чотирифазної структури циклу було зроблено К. Марксом. Графічно це подано на рис. 12.1, де: ОА – загальна лінія розвитку виробництва за тривалий період; Q – обсяг виробництва; t – час; ВС – ламана лінія руху фаз циклу.

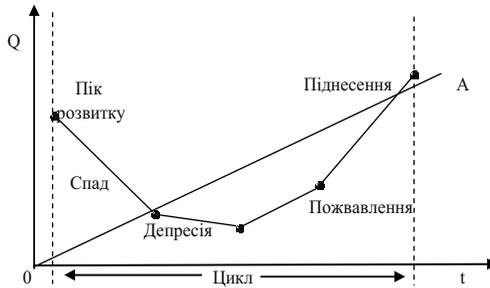

Рис. 12.1. Фази економічного циклу

Органічна цілісність циклу виявляється у тому, що в кожній з його фаз формуються умови для переходу до іншої. При цьому такий перехід здійснюється в основному на засадах ринкових регуляторів, отже, як правило, автоматично.

Особливо рельєфно в структурі функціонування і розвитку економіки проявляються середні цикли (які ще називають промисловими або бізнес-цикли). Вони відрізняються за глибиною спаду економіки та терміном, протягом якого вона повертається у передкризовий стан.

Існують різні точки зору щодо пояснення причин середніх економічних циклів. Серед них на увагу заслуговують такі:

1. Циклічні коливання зумовлені специфікою сфери обігу – незбігом у часі актів продажу товарів, послуг і оплати за них (проте це лише формальна можливість, а не реальна причина).

2. Головна причина спаду – це суперечність між суспільним характером виробництва і приватною формою привласнення його результатів (К. Маркс, Ф. Енгельс та інші послідовники). Близько до цієї позиції стояли (ще до К. Маркса) й ті, хто економічний спад пояснював недоспоживанням значної маси людей, яке було викликане недоліками розподілу (Дж. Гобсон, Г. Мальтус).

3. Цикл зумовлюється співвідношенням оптимізму і песимізму в економічній діяльності людей (В. Парето, А. Пігу).

4. Цикл – результат технічних нововведень, що вимагає зростання інвестицій, а останні й спричиняють піднесення виробництва (Й. Шумпетер).

5. Циклічність зумовлюється надлишком заощаджень і нестачею інвестицій у виробництво (Дж. М. Кейнс).

6. Причиною циклів є невідповідність між грошовим капіталом і пропозицією (І. Фішер).

Незважаючи на відмінність у підходах, практично всі згадані економічні концепції розглядають економічний цикл як породження внутрішніх причин. Це – так звані **інтернальні теорії**. Ті ж теорії, які пояснюють економічні цикли зовнішніми причинами, наприклад, зміною сонячної активності, що призводить до неврожаю у сільському господарстві та до загального економічного спаду; війнами та різними політичними потрясіннями; освоєнням нових територій (що зумовлює надмірну міграцію робочої сили), називаються **екстернальними**.

Для коротких циклів, на відміну від циклів середньої тривалості, які відтворюють спосіб функціонування основного капіталу, матеріальною основою є процеси, що відбуваються у сфері грошових відносин. Вони характеризуються особливою інтенсивністю та гостротою і можуть або накладатись на промислові (середні) кризи або відбуватись за їх відсутності.

Довгострокові циклічні коливання в економіці вчені-економісти виявили ще в другій половині XIX ст. Одним з перших їх дослідників був англійський економіст У. С. Джевонс. Особлива роль у розробці теорії довгих хвиль належить російському вченому М. Д. Кондратьєву. Він ще у 20-х роках XX ст. опублікував ряд аналітичних праць, в яких практично здійснив багатофакторний аналіз економічного розвитку Великобританії, Франції та США за період 100 – 150 років. Теорія довгих хвиль Кондратьєва мала істотний вплив на подальший розвиток даного напрямку наукового дослідження.

За цією теорією, по-перше, НТП розвивається хвилеподібно з циклами у 50 – 60 років. По-друге, матеріальною основою довгих хвиль в економіці є структурне техніко-технологічне оновлення капітальних благ та підвищення професійно-кваліфікаційного рівня працівників. По-третє, у структурі довготривалих циклів М. Д. Кондратьєв виокремив два етапи або дві фази розвитку – висхідну і спадаючу.

Висхідна фаза довгого циклу – це період довгочасного піднесення науково-технічного та економічного розвитку суспільства, який триває від 25 до 30 років. У даний період не виключені й циклічні економічні кризи, які розвиваються, зазвичай, на рівні довготривалого загального піднесення кон'юнктури.

Спадаюча фаза довгого циклу – період зміни базисних техніко-технологічних засад виробничої системи. Такий період триває 20 – 25 років і для нього характерні процеси перебудови економічної структури адекватної технологічному оновленню.

Таким чином, теорія довгих циклів акцентує увагу на поясненні того, чому в економіці бувають тривалі періоди високої економічної активності. Загальна тенденція економічного зростання може збігатися з контртенденцією у вигляді спадів у межах середніх циклів, у тому числі й на висхідному відрізку довгих хвиль. Відповідно, і тенденція до зниження на спадаючому етапі довгих циклів не виключала піднесення у період середніх циклів.

Економічне зростання – основний показник розвитку і добробуту будь-якої країни, що є однією з головних макроекономічних цілей, досягнення якої обумовлено необхідністю випереджаючого зростання національного доходу порівняно з ростом чисельності населення для підвищення рівня життя в країні.

Економічне зростання має більше значення, ніж стабільність. Це можна пояснити тим, що саме за допомогою таких процесів з'являється значна можливість для вирішення соціально-економічних проблем як у межах держави, так і на міжнародному рівні, підвищується матеріальне благополуччя і рівень життя населення.

Зростання будь-якої національної економіки визначається такими основними чинниками: кількістю та якістю природних ресурсів; кількістю та якістю трудових ресурсів; обсягом основного капіталу (основних виробничих фондів), зайнятого у суспільному виробництві; технологією та організацією суспільного виробництва; чинниками попиту; чинниками розподілу.

У залежності від того, яким способом досягається результат, розрізняють два типи економічного зростання – *екстенсивний* та *інтенсивний*.

Екстенсивний тип зростання досягається шляхом кількісного приросту факторів виробництва (виробничих ресурсів) при їх незмінному технічному рівні, тобто при незмінних продуктивності праці та ефективності виробництва. Наприклад, для зростання ВВП у певній пропорції, необхідно збільшити виробничі ресурси у такій же пропорції (кількість зайнятих у виробництві, засобів виробництва тощо).

Інтенсивний тип економічного зростання означає збільшення обсягу суспільного продукту шляхом якісного удосконалення

факторів виробництва. Він базується на застосуванні більш ефективних засобів виробництва та більш досконалії технології та організації праці.

Проте поділ економічного зростання на екстенсивне та інтенсивне значною мірою умовний, оскільки у чистому вигляді не існує ні того, ні іншого, а реальне економічне зростання залежить від відповідної комбінації екстенсивних та інтенсивних виробничих факторів. Зростання національного доходу у будь-якій економіці визначається витратами та продуктивністю праці. Витрати праці вимірюються кількістю людино-годин, яка визначається добутком кількості зайнятих у виробництві на загальну кількість відпрацьованих ними годин. Продуктивність праці визначається кількістю продукту, виробленого в одиницю часу, або кількістю продукту, що припадає на одного зайнятого.

Продуктивність праці залежить від технічного прогресу, обсягу інвестицій, загальноосвітньої та професійної підготовки працівників, ефективного розміщення ресурсів тощо.

Основними показниками економічного зростання є абсолютне збільшення продукту або його збільшення на душу населення. Обсяг продукту (Y) залежить від кількості виробничих факторів (або ресурсів) та рівня технічного прогресу. До основних виробничих факторів належать капітал (K) та праця (L). Залежність між витратами виробничих факторів і продуктом описується за допомогою виробничої функції: $Y = F(K, L)$.

Трансформація виробничих факторів у продукт спирається на такі показники, як гранична продуктивність капіталу (MPK) та гранична продуктивність праці (MPL). Звідси визначається вплив окремих факторів на приріст продукту. Вплив капіталу: $\Delta Y = MPK \cdot \Delta K$; вплив праці: $\Delta Y = MPL \cdot \Delta L$. Вплив обох факторів: $\Delta Y = MPK \cdot \Delta K + MPL \cdot \Delta L$.

Крім капіталу і праці, на економічне зростання впливає технічний прогрес. Для вимірювання його впливу на продукт, Р. Солоу запропонував застосовувати показник сукупної продуктивності факторів, який модифікує виробничу функцію таким чином: $Y = AF(K, L)$, де A – сукупна продуктивність чинників.

З урахуванням усіх чинників темп приросту продукту визначається за формулою:

$$\frac{\Delta Y}{Y} = \alpha \frac{\Delta K}{K} + (1 - \alpha) \frac{\Delta L}{L} + \frac{\Delta A}{A},$$

де $\Delta Y / Y$, $\Delta K / K$, $\Delta L / L$, $\Delta A / A$ – темп приросту відповідних показників; a – частка капіталу в продукті; $(1 - a)$ – частка праці в продукті.

Оскільки вплив сукупної продуктивності факторів безпосередньо ідентифікувати неможливо, то він визначається за залишковим принципом, тобто відніманням із загального темпу приросту того внеску, що його робить капітал та праця:

$$\frac{\Delta A}{A} = \frac{\Delta Y}{Y} - a \frac{\Delta K}{K} - (1 - a) \frac{\Delta L}{L}.$$

З огляду на це внесок сукупної продуктивності чинників у зростання продукту ($\Delta A / A$) дістав назву “залишок Солоу”.

У короткостроковому періоді економічне зростання забезпечується завдяки збільшенню рівня використання наявних потужностей економіки, тобто усуненню розриву між фактичним і потенційним ВВП. Але основною проблемою економічного зростання є збільшення виробництва у довгостроковому періоді, що потребує збільшення потенційного ВВП. Цей висновок можна виразити з допомогою двох графічних моделей: 1) $AD - AS$ (рис. 12.2); 2) кривої виробничих можливостей (рис. 12.3).

Згідно з рис. 12.2 економічне зростання досягається за умови, якщо лінія довгострокової кривої сукупної пропозиції зміщується вправо з положення AS_1 у положення AS_2 .

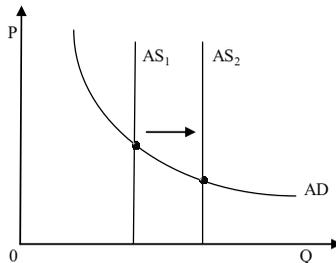

Рис. 12.2. Модель $AD - AS$

Згідно з рис. 12.3 для зростання продукту крива виробничих можливостей має зміститися вправо з положення AB у положення CD . Таке зміщення потребує збільшення інвестицій. При цьому темпи економічного зростання залежать від відношення між інвестиційними та споживчими товарами в структурі виробництва, тобто від норми нагромадження. Якщо в цій структурі частка інвестиційних товарів

збільшуватиметься, то у поточному періоді це зменшить норму споживання, але у майбутньому прискорить економічне зростання і збільшить споживання.

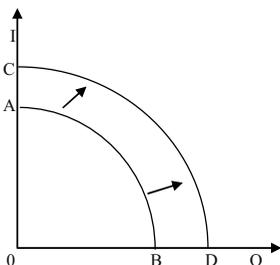

Рис. 12.3. Крива виробничих можливостей

Залежність економічного зростання від його чинників описується за допомогою певних моделей. Найбільш показовою серед них є **модель Солоу**. Вона ґрунтується на низці передумов, головними з яких є такі:

1. Цільовою функцією моделі є зростання не загального обсягу продукту, а його виробництва на одного працівника, тобто збільшення продуктивності праці. Тому в даній моделі абревіатура спирається на малі букви, які відображають певні показники в розрахунку на одного працюючого: продуктивність праці $y = Y / L$; капіталоозброєність праці $k = K / L$; інвестиції $i = I / L$. Крім того, враховуємо, що s – норма заощаджень, а d – норма амортизації.

2. Продуктивність праці залежить від її капіталоозброєності. Це положення реалізується на основі перетворення виробничої функції: $Y = F(K, L)$. Якщо обидві частини цього рівняння поділити на L , то отримаємо:

$$\frac{Y}{L} = F\left(\frac{K}{L}, \frac{L}{L}\right).$$

У наведеній формулі $Y / L = y$, а $F(K / L, L / L) = f(k)$. Звідси виробнича функція набирає такого вигляду: $y = f(k)$.

3. Капіталоозброєність ставиться в залежність від трьох чинників: запас капіталу, приріст населення, технічний прогрес.

4. Інвестиції дорівнюють заощадженням, тобто: $i = s \cdot y = s \cdot f(k)$.

Виходячи із наведених передумов визначається вплив окремих чинників на капіталоозброєність i , як наслідок, на економічне зростання.

Перший чинник – запас капіталу. Згідно з моделлю, запас капіталу збільшується внаслідок інвестицій і зменшується через зношення (амортизацію) капіталу. Від співвідношення між інвестиціями і амортизацією залежить зміна запасу капіталу на одного працівника, тобто капіталоозброєність: $\Delta k = i - d \cdot k$. Якщо замість i підставити $s \cdot f(k)$, то зміну капіталоозброєності можна визначити так: $\Delta k = s \cdot f(k) - d \cdot k$.

Спираючись на цю формулу можна зробити висновок, що зростання капіталоозброєності може відбуватися лише тоді, коли капітал, що інвестується, перевищує капітал, що амортизується, тобто якщо $s \cdot f(k) > d \cdot k$, то $\Delta k > 0$.

На окремих етапах розвитку економіки співвідношення між інвестуванням нового капіталу та вибуттям зношеного капіталу може бути різним. Але незалежно від того, з яким запасом капіталу економіка функціонує у кожний окремий проміжок часу, у довгостроковій перспективі вона тяжіє до балансу між капіталом, який інвестується, і капіталом, що амортизується. Це пояснюється тим, що інвестиції не лише створюють новий капітал, а й збільшують запас капіталу, що спричиняє збільшення величини його зношення. Якщо цю залежність розглядати як тенденцію, то можна стверджувати, що у довгостроковому періоді інвестування нового капіталу породжує адекватну величину вибуття зношеного капіталу, тобто зазначені величини врівноважуються. У моделі Солоу таким умовам відповідає стійка капіталоозброєність (k^n). Згідно зі стійкою капіталоозброєністю $s \cdot f(k^n) = d \cdot k^n$, а $\Delta k = 0$.

Ключовим чинником, який впливає на рівень стійкої капіталоозброєності через інвестиції, є норма заощаджень. При її підвищенні спочатку будуть збільшуватися лише інвестиції за незмінності вибуття зношеного капіталу. Це зумовлює зростання капіталоозброєності та продуктивності праці. Проте з часом почне збільшуватися вибуття зношеного капіталу. Тому капіталоозброєність і продуктивність праці зростатимуть доти, доки економіка не досягне нового стійкого стану.

Отже, вплив норми заощаджень на економічне зростання не є безперервним, а має певну межу. Це пояснюється тим, що вплив зростання норми заощаджень на збільшення капіталоозброєності у довгостроковому періоді усувається тяжінням економіки до стійкого стану.

Другий чинник – приріст населення. Згідно з моделлю приріст населення (а отже, і працюючих) з темпом n впливає на

капіталоозброєність так само, як і зношення капіталу, тобто зменшує її. Цей зв'язок описується рівнянням: $\Delta k = s \cdot f(k) - (d + n) \cdot k$. Складова $(d + n) \cdot k$ має назву критичної величини інвестицій, оскільки вона показує, на скільки потрібно збільшити інвестиції, щоб компенсувати вибуття зношеного капіталу та приріст працівників. Це означає, що у стійкому стані позитивний вплив інвестицій на капіталоозброєність компенсує негативний вплив на неї, викликаний вибуттям зношеного капіталу та збільшенням населення, тобто $s \cdot f(k^k) = (d + n) \cdot k^k$, а $\Delta k = 0$.

Третій чинник – технічний прогрес, який зумовлює приріст ефективності праці з коефіцієнтом E і темпом g . Згідно з моделлю, вплив зростання ефективності праці на обсяг продукту прирівнюється до його збільшення за рахунок приросту населення.

Включення в модель Солоу технічного прогресу трансформує виробничу функцію. Якщо до цього ми спиралися на виробничу функцію у вигляді $Y = F(K, L)$, то тепер вона змінюється з урахуванням ефективності праці: $Y = F(K, L \cdot E)$.

У цій формулі добуток $L \cdot E$ відображає кількість робочої сили, що виміряна не у фізичних, а в ефективних одиницях, тобто як кількість праці з незмінною ефективністю. Це означає, що зростання ефективності праці є лише іншим виразом збільшення її кількості. У моделі Солоу темп приросту праці з незмінною ефективністю визначається як результат двох чинників: приросту населення з темпом n та приросту ефективності праці з темпом q , тобто як $n + q$.

Збільшення кількості праці взагалі і збільшення її кількості з незмінною ефективністю зокрема, зменшує капіталоозброєність. Тому з урахуванням приросту населення й ефективності праці темп зменшення капіталоозброєності дорівнює $n + q$, а величина її зменшення визначається як $(n + q) \cdot k$. За цих умов стійка капіталоозброєність досягається тоді, коли приріст капіталоозброєності за рахунок інвестицій дорівнює її зменшенню внаслідок вибуття зношеного капіталу, приросту населення та технічного прогресу. Звідси випливає підсумкова формула стійкої капіталоозброєності:

$$\Delta k = 0 = s \cdot f(k^k) - (d + n + g) \cdot k^k.$$

Забезпечення економічного зростання на основі підвищення капіталоозброєності не є самоціллю, а здійснюється заради збільшення рівня споживання. У моделі Солоу зазначене положення реалізується згідно з “золотим правилом нагромадження”. Під “золотим правилом” мається на увазі така норма заощаджень, яка забезпечує в економіці стійкий стан з найвищим рівнем споживання.

У загальному контексті споживання на одного працівника можна визначити за формулою: $c = y - i$. У стійкому стані $y = f(k^k)$, а інвестиції дорівнюють скороченню капіталу: $i = (d + n + g) \cdot k^k$. Звідси випливає формула споживання на одного працівника з постійною ефективністю праці в умовах стійкого стану:

$$c^k = f(k^k) - (d + n + g) \cdot k^k.$$

Для визначення максимального рівня споживання слід взяти похідну від функції споживання і прирівняти її до нуля:

$$(c^k)' = [f(k^k) - (d + n + g)] = 0, \quad f'(k^k) = d + n + g.$$

Оскільки $f'(k^k)$ – це швидкість зростання виробничої функції, яка відображає граничну продуктивність капіталу (МРК), то максимальний рівень споживання визначиться за таких умов:

$$\text{МРК} = d + n + g.$$

Отже, максимізація споживання забезпечується тоді, коли гранична продуктивність капіталу дорівнює нормі вибуття зношеного капіталу плюс темпи приросту праці з постійною ефективністю. Капіталоозброєність, яка забезпечує ці умови, називається капіталоозброєністю за “золотим правилом”, а норма заощадження, яка відповідає цим умовам, – нормою заощаджень за “золотим правилом”.

Головний висновок моделі Солоу полягає в тому, що лише технічний прогрес забезпечує постійне зростання обсягу продукту на душу населення і тому є постійним чинником зростання життєвого рівня населення. Цей висновок випливає із формули продуктивності праці з незмінною ефективністю:

$$y = \frac{Y}{L \cdot E}.$$

Звідси обсяг продукту в розрахунку на одного працівника зростає згідно з коефіцієнтом ефективності праці: $y \cdot E = Y / L$. Ця формула, у свою чергу, пояснює абсолютне збільшення продукту за рахунок зростання продуктивності праці: $Y = y(L \cdot E)$.

Основні терміни і поняття

Економічні коливання; криза (спад, рецесія); депресія (стагнація); пожвавлення (експансія); підйом (пік); цикл К. Маркса; цикл М. Д. Кондратьєва; зовнішні чинники економічних циклів; внутрішні чинники економічних циклів; шоки пропозиції; шоки в попиті приватного сектора; шоки політичні; теорія недосконалої інформації; теорія реального бізнес-циклу; економічний ріст; чинники економічного зростання; економічний розвиток; темпи економічного

росту; екстенсивне зростання; інтенсивне зростання; рівноважний економічний ріст і його стійкість; модель економічного росту Е. Домара; модель економічного росту Р. Харрода; “гарантований” темп економічного росту; “природний” темп економічного росту; модель економічного росту Р. Солоу; “золоте правило” нагромадження капіталу; типи НТП.

Одноваріантні питання

- Збурення в сукупній пропозиції можуть зумовити економічні коливання.
Так Ні
- Причиною зміни обсягу національного виробництва не обов’язково є циклічні коливання.
Так Ні
- Макроекономічні моделі не можуть бути використані для економічних прогнозів.
Так Ні
- Економічні коливання – це втрати, пов’язані зі зміною безробіття.
Так Ні
- Інвестиції – найбільш нестабільний компонент сукупних витрат у рамках економічного циклу.
Так Ні
- Державні видатки впливають на економіку тільки під час війни.
Так Ні
- Рівень ділової активності впродовж декількох чи кільканадцяти років називають діловим циклом.
Так Ні
- Депресію характеризує неглибокий і нетривалий спад в економіці.
Так Ні
- Пожвавлення – це початок піднесення, що настає після спаду.
Так Ні
- Фаза підйому економічного циклу завжди збігається з періодом пожвавлення.
Так Ні

-
11. Спад – це така фаза циклу, в якій економіка наближається до найнижчого рівня у порівнянні з рівнем ВВП повної зайнятості.
Так Ні
12. У фазі спаду виробництво національного продукту зменшується, а безробіття зростає.
Так Ні
13. Обсяг інвестицій у машини та устаткування звичайно не збільшується перед наступаючим спадом і після його завершення.
Так Ні
14. Циклічне коливання означає впорядковане в часі підвищення або зниження у межах календарного року ділової активності.
Так Ні
15. Економічні коливання не є регулярними і їх практично не можна передбачити з високим ступенем точності.
Так Ні
16. Сезонні коливання охоплюють лише окремі групи галузей або окремі галузі національної економіки.
Так Ні
17. Теорія реального ділового циклу виходить із негнучкості цін і заробітної плати.
Так Ні
18. Прихильники монетарної теорії ділового циклу пояснюють економічні коливання зміною обсягів інвестиційних видатків.
Так Ні
19. Прихильники неокейнсіанського підходу дотримуються думки про те, що короткострокові коливання обсягів національного виробництва є не зміною природного рівня виробництва, а лише відхиленням від даного рівня.
Так Ні
20. Короткі цикли пов'язані з відновленням рівноваги на споживчому ринку.
Так Ні
21. Для виходу з кризи держава скорочує державні видатки та знижує податкові ставки.
Так Ні

22. У період піку необхідно збільшувати облікову ставку, підвищувати норму резервування та здійснювати продаж цінних паперів.
- Так Ні
23. Матеріальною основою великих хвиль є зміна базових технологій і поколінь машин.
- Так Ні
24. Спад – це фаза виробництва, яка проявляється у застої виробництва.
- Так Ні
25. Економічний цикл, що викликаний політичними чинниками, пов'язаний з виборами вищих органів влади.
- Так Ні
26. Змінна, що змінюється у напрямі, який не збігається з ходом ділового циклу, називається ациклічна.
- Так Ні
27. Внаслідок збурення пропозиції в економіці розвивається стагфляція.
- Так Ні
28. Економічне зростання – це збільшення номінального обсягу ВВП за певний проміжок часу.
- Так Ні
29. Економічне зростання можна графічно зобразити переміщенням кривої виробничих можливостей вліво.
- Так Ні
30. Економічний потенціал країни збільшується, тоді коли крива виробничих можливостей зрушується вліво.
- Так Ні
31. Економічне зростання – це збільшення номінального обсягу ВВП за певний період часу.
- Так Ні
32. Припустимо, що у двох країнах обсяг ВВП однаковий і дорівнює 500 млрд. грн. Якщо річний темп росту ВВП у першій країні склав 3 %, а в другий – 5 %, то різниця у величині річного приросту ВВП між цими країнами становить 10 млрд. грн.
- Так Ні

33. Якщо обсяг ВВП зростає швидше, ніж чисельність населення, то обсяг ВВП у розрахунку на душу населення знижується.
- Так Ні
34. Чинники пропозиції зумовлюють фізичну здатність економіки до зростання.
- Так Ні
35. Природні ресурси – важливий фактор економічного росту в Україні.
- Так Ні
36. Збільшення чисельності працівників – інтенсивний чинник економічного росту.
- Так Ні
37. Економія, обумовлена масштабом виробництва, не здійснює вплив на продуктивність праці.
- Так Ні
38. Статистика показує, що існує тісний прямий зв'язок між часткою ВВП, що направляється на інвестиції, і ростом продуктивності праці.
- Так Ні
39. Національна економіка не прямує до стаціонарного стану, якщо простежується зростаюча віддача від масштабу.
- Так Ні
40. Стаціонарний обсяг споживання дорівнює сумі стаціонарного обсягу виробництва та стаціонарної амортизації.
- Так Ні

Багатоваріантні питання

1. Економічний цикл – це:
- а) періодичний підйом реального ВВП;
  - б) періодичний спад реального ВВП;
  - в) зростання реального ВВП вищими темпами порівняно з чисельністю населення;
  - г) періодичний підйом або спад реального ВВП на фоні загальної тенденції до зростання.

2. Який із запропонованих способів використовується для прогнозних оцінок економічної кон'юнктури?
  - а) економетричні моделі;
  - б) основні індикатори;
  - в) макроекономічні моделі та огляди кон'юнктури;
  - г) усі відповіді правильні.

3. Якому соціально-економічному ладу властиві кризи перевиробництва?
  - а) рабовласницькому;
  - б) феодальному;
  - в) капіталістичному;
  - г) соціалістичному.

4. Який цикл називають “циклом запасу”?
  - а) Д. Кітчина;
  - б) С. Сімонді – К. Жюглара – К. Маркса;
  - в) І. Фішера;
  - г) М. Кондратьєва.

5. Який цикл називають “промисловим”?
  - а) Д. Кітчина;
  - б) С. Сімонді – К. Жюглара – К. Маркса;
  - в) І. Фішера;
  - г) М. Кондратьєва.

6. Який цикл називають “великими циклами – довгими хвилями”?
  - а) Д. Кітчина;
  - б) С. Сімонді – К. Жюглара – К. Маркса;
  - в) І. Фішера;
  - г) М. Кондратьєва.

7. Яким циклам у макроекономіці приділяють найбільшу увагу?
  - а) циклам запасу;
  - б) циклам будівництва;
  - в) економічним циклам і довгим хвилям Кондратьєва;
  - г) циклам Форрестера.

-
8. Згідно з кейнсіанською теорією економічний цикл пов'язаний з дією:
- а) тільки внутрішніх чинників;
  - б) чинників, що переважно впливають на динаміку сукупного попиту;
  - в) тільки зовнішніх чинників;
  - г) чинників, які переважно впливають на динаміку пропозиції.
9. За кейнсіанською теорією, найбільш значний вплив на хід економічних циклів справляє динаміка:
- а) споживчих витрат;
  - б) чистих інвестицій;
  - в) державних витрат;
  - г) експорту.
10. Екстернальні теорії шукають основні причини економічних коливань у:
- а) кількості грошей в обігу;
  - б) важливих технічних нововведеннях;
  - в) обсягах сукупних видатків;
  - г) очікуваннях економічних суб'єктів.
11. Що є постулатом теорії реального ділового циклу?
- а) сукупний попит впливає на обсяг національного виробництва лише у короткостроковому періоді;
  - б) виробнича функція національної економіки у короткостроковому періоді може змінюватися під впливом екзогенних подій;
  - в) ціни повністю гнучкі як у довгостроковому, так і у короткостроковому періодах;
  - г) номінальні змінні не впливають на реальні не лише у довгостроковому періоді, а й у короткостроковому.
12. Основними джерелами коливань у моделі реального бізнес-циклу є:
- а) технологічний прогрес;
  - б) ріст державних закупівель товарів і послуг;
  - в) зміна відсоткової ставки;
  - г) усі відповіді правильні.

13. Короткі цикли пов'язані з:
  - а) зміною попиту на засоби виробництва;
  - б) зміною базових технологій;
  - в) відновленням рівноваги на споживчому ринку;
  - г) стабілізацією рівня інфляції.

14. Матеріальною основою коротких циклів є:
  - а) процеси, що відбуваються у сфері грошових відносин;
  - б) необхідність оновлення основного капіталу;
  - в) необхідність зниження рівня інфляції;
  - г) необхідність зміни базових технологій.

15. Матеріальною основою періодичності середніх циклів є:
  - а) процеси, що відбуваються у сфері грошових відносин;
  - б) необхідність оновлення основного капіталу;
  - в) необхідність зниження рівня інфляції;
  - г) необхідність зміни базових технологій.

16. Матеріальною основою великого циклу є:
  - а) процеси, що відбуваються у сфері грошових відносин;
  - б) необхідність оновлення основного капіталу;
  - в) необхідність зниження рівня інфляції;
  - г) необхідність зміни базових технологій і поколінь машин.

17. Теорія, відповідно до якої розвиток економічного циклу викликано дією політичних чинників, виходить із того, що:
  - а) антиінфляційні заходи приймаються на урядовому рівні;
  - б) рік, що йде за виборами вищих органів державної влади, часто пов'язаний із проведенням твердих економічних заходів;
  - в) періодичність виборів може впливати на періодичність економічних циклів;
  - г) усі відповіді правильні.

18. Найбільший вплив на хід економічного циклу здійснює динаміка:
  - а) чистих інвестицій, що направлені на приріст товарно-матеріальних запасів;

- б) чистих інвестицій, що направляють у виробництво товарів тривалого користування;
  - в) споживчих витрат;
  - г) державних витрат.
19. Виробництво яких благ найменш підвладне циклічним коливанням:
- а) товарів щоденного використання;
  - б) товарів довгострокового використання;
  - в) інвестиційних товарів;
  - г) усі відповіді неправильні.
20. Якщо мова йде про економічні цикли, чи завжди справедливі такі твердження?
- а) вища точка активності – це період поживлення;
  - б) споживчі витрати – найбільш нестабільний компонент сукупних витрат;
  - в) спад – це період депресії;
  - г) усі відповіді неправильні.
21. Повна зайнятість та максимальна виробнича потужність економіки характерні для:
- а) піку;
  - б) спаду;
  - в) дна;
  - г) піднесення.
22. Спад – це:
- а) фаза ділового циклу, у якій обсяг національного виробництва і зайнятість зростають;
  - б) фаза ділового циклу, у якій обсяг виробництва і зайнятість досягають максимуму;
  - в) фаза ділового циклу, у якій обсяг національного виробництва зменшується, а зайнятість зростає;
  - г) фаза виробничого циклу, у якій обсяг національного виробництва і зайнятість скорочуються.
23. Що не простежується у фазі спаду?
- а) домогосподарства купують менше споживчих товарів;
  - б) скорочуються інвестиційні витрати підприємств;

- в) зменшуються запаси товарів на складах;
г) спадає попит на робочу силу.
24. Числове значення якого з наступних показників не скорочується до настання фази підйому і не збільшується до настання фази спаду?
- а) обсяг нових замовлень на предмети тривалого користування;
б) обсяг роздрібних продажів;
в) курси цінних паперів;
г) середня тривалість робочого тижня.
25. У період рецесії найбільше скорочуються:
- а) видатки споживачів на купівлю ліків;
б) рівень заробітної плати;
в) величина підприємницького прибутку;
г) державні закупівлі товарів та послуг.
26. Яке з перерахованих явищ не відповідає періоду економічного спаду?
- а) зниження інвестицій в устаткування із тривалим терміном служби;
б) падіння курсу акцій, більш низький попит на працю;
в) скорочення податкових надходжень;
г) зменшення обсягу допомоги по безробіттю.
27. Пожвавлення виробництва та підвищення рівня зайнятості характеризують:
- а) пік;
б) піднесення;
в) спад;
г) дно.
28. Депресія характеризує:
- а) початок піднесення;
б) найвищу точку піднесення;
в) глибокий і тривалий спад;
г) найнижчу точку спаду.

29. У період депресії найбільше скорочується:
- а) обсяг виробництва;
  - б) рівень цін;
  - в) рівень зарплати;
  - г) державні видатки.
30. Тенденція до падіння обсягу валових інвестицій з'являється у період, коли:
- а) підвищуються темпи росту обсягів продажу;
  - б) рівень росту обсягів продажу залишається незмінним;
  - в) темпи росту обсягів продажу знижуються;
  - г) усі відповіді правильні.
31. Яке поняття з перерахованих нижче не відносять до фаз ділового циклу?
- а) спад;
  - б) підйом;
  - в) пожвавлення;
  - г) інфляція.
32. Значення якого з наведених показників знижується після настання фази підйому і зростає після настання фази спаду:
- а) курси цінних паперів;
  - б) обсяг товарних запасів;
  - в) обсяг ВВП;
  - г) середня тривалість робочого тижня.
33. На якій фазі економічного циклу інфляційні очікування найвищі?
- а) піку;
  - б) спаду;
  - в) депресії;
  - г) пожвавлення.
34. На якій фазі економічного циклу починається масова заміна основного капіталу?
- а) піку;
  - б) спаду;
  - в) депресії;
  - г) пожвавлення.

35. До яких показників належить динаміка сукупного попиту?
а) проциклічних;
б) контрциклічних;
в) ациклічних;
г) усі відповіді неправильні.
36. До яких показників належить динаміка безробіття?
а) проциклічних;
б) контрциклічних;
в) ациклічних;
г) усі відповіді неправильні.
37. До яких показників належить динаміка експорту?
а) проциклічних;
б) контрциклічних;
в) ациклічних;
г) усі відповіді неправильні.
38. Який чинник економічних коливань не належить до зовнішніх?
а) технологічні інновації;
б) сподівання економічних суб'єктів;
в) політичний процес;
г) погіршення торговельних відносин з іншими країнами.
39. Економічне зростання вимірюється:
а) приростом реального ВВП;
б) приростом грошової маси;
в) зниженням загального рівня цін;
г) зниженням безробіття.
40. Що є безпосереднім критерієм рівня розвитку продуктивних сил?
а) будова капіталу;
б) економічна ефективність;
в) суспільний поділ праці;
г) усі відповіді правильні.
41. Що безпосередньо відображають показники будови капіталу?
а) рівень розвитку продуктивних сил;
б) характер продуктивних сил;

- в) стан організаційно-економічних відносин;
г) продуктивність праці.
42. Економічне зростання може бути проілюстроване:
а) переміщенням кривої виробничих можливостей вліво;
б) переміщенням по кривій виробничих можливостей;
в) переміщення кривої виробничих можливостей вправо;
г) переміщення кривої ізокванти.
43. У моделі “AD – AS” економічне зростання може бути представлено як:
а) зрушення вліво кривої AS;
б) зрушення вправо кривої AD;
в) зрушення вліво кривої AD;
г) зрушення вправо кривої AS.
44. Дані про зростання реального обсягу ВВП і реального обсягу ВВП у розрахунку на душу населення:
а) показують, що реальний обсяг ВВП на душу населення завжди зростає швидше, ніж сумарний реальний обсяг ВВП;
б) применшують економічний ріст, тому що вони не беруть до уваги чинник забруднення навколишнього середовища;
в) применшують економічний ріст, тому що вони не беруть до уваги скорочення робочого часу;
г) перебільшують економічний ріст, тому що вони не беруть до уваги поліпшення якості життя.
45. До чинників пропозиції економічного зростання відносять:
а) кількість та якість природних ресурсів;
б) оптимальна структура виробництва;
в) обсяг капіталу;
г) правильні відповіді (а) і (в).
46. До факторів попиту економічного зростання відносять:
а) технологію;
б) кількість та якість трудового потенціалу;
в) соціокультурні та інституційні чинники;
г) кількість та якість природних ресурсів.

47. До якого типу економічного зростання можна віднести удосконалення технології виробництва?
- а) екстенсивного;
  - б) інтенсивного;
  - в) традиційного;
  - г) ринкового.
48. Що з перерахованого нижче не впливає на підвищення продуктивності праці?
- а) технологічні зміни;
  - б) збільшення кількості працівників;
  - в) кваліфікація працівників;
  - г) рівень організації виробництва.
49. В економіці зайнято 50 працівників, кожен з яких працює 3 000 годин у рік. Продуктивність праці становить 8 грн. за годину. Загальний обсяг виробленого продукту складе:
- а) 150 000 грн.;
  - б) 750 000 грн.;
  - в) 1 000 000 грн.;
  - г) 1 200 000 грн.
50. Екстенсивний тип зростання – це збільшення виробництва товарів та послуг на основі:
- а) збільшення кількості чинників за попереднього рівня технології;
  - б) підвищення ефективності використання ресурсів;
  - в) удосконалення виробничих відносин;
  - г) підвищення продуктивності праці.
51. В економіці, що характеризується повною зайнятістю, високі темпи економічного зростання вимагають:
- а) низької норми заощаджень та низької норми інвестицій;
  - б) високої норми заощаджень та низької норми інвестицій;
  - в) високої норми заощаджень та високої норми інвестицій;
  - г) зниження норми заощаджень та інвестицій.
52. “Гарантований” темп економічного росту в моделі Р. Харрода:
- а) забезпечує розвиток економіки по рівноважній траєкторії;
  - б) забезпечує темп, за якого існуючі виробничі потужності повністю використовуються;

- в) виправдовує очікування підприємців відносного сукупного попиту;
г) усі відповіді правильні.
53. Що не є “колесом економічного зростання”?
- а) трудові конфлікти;
  - б) кількість та якість природних ресурсів;
  - в) кількість та якість трудових ресурсів;
  - г) обсяг капіталу країни.
54. Відповідно до принципу акселератора індукційовані інвестиційні видатки мають місце у випадку:
- а) якщо ВВП або споживання перебувають на високому рівні;
  - б) якщо ВВП або споживання перебувають на низькому рівні;
  - в) якщо ВВП або споживання збільшуються;
  - г) якщо ВВП або споживання зменшуються.
55. Цільовою функцією моделі Р. Солоу є:
- а) зростання обсягів продукту;
  - б) зростання продуктивності праці;
  - в) зростання капіталоозброєності;
  - г) зростання ефективності праці.
56. До чинників капіталоозброєності в моделі Солоу належать:
- а) запас капіталу;
  - б) технічний прогрес;
  - в) продуктивність праці;
  - г) правильні відповіді (а) і (б).
57. В основі моделі Солоу лежить така передумова:
- а) інвестиції дорівнюють заощадженням;
  - б) амортизація дорівнює нулю;
  - в) інвестиції дорівнюють амортизації;
  - г) інвестиції дорівнюють приросту населення.
58. Стійкий рівень капіталоозброєності досягається, якщо:
- а) норма заощаджень дорівнює нормі споживання;
  - б) капітал, що інвестується, дорівнює капіталу, що вибуває;

- в) гранична продуктивність капіталу дорівнює нормі амортизації;
- г) чисті інвестиції дорівнюють інвестиціям в основний капітал.
59. У країні А співвідношення капітал / продукт становить 3, а в країні Б воно становить 2. Якщо частка ВВП, що йде на інвестування, в обох країнах однакова, то в країні А темп росту ВВП:
- а) на 3 % вищий, ніж у країні Б;
- б) на 50 % вищий, ніж у країні Б;
- в) становить 2 / 3 від темпу росту в країні Б;
- г) у 2 рази нижчий, ніж у країні Б.
60. У країні А частка ВВП, що йде на інвестування, становить 15 %, а в країні Б – 10 %. За умови, що відношення капітал / продукт в обох країнах є однаковим, темп росту ВВП у країні А:
- а) на 5 % вищий, ніж у країні Б;
- б) на 50 % вищий, ніж у країні Б;
- в) дорівнює темпу росту в країні Б;
- д) усі відповіді неправильні.
61. Визначальним чинником економічного зростання у моделі Р. Солоу виступає:
- а) продуктивність праці;
- б) капіталоозброєність;
- в) технічний прогрес;
- г) рівень оподаткування.

Проблемні ситуації

Ситуація 1.

Чому при застосуванні однакових прогресивних технологій в індустріально розвинутих країнах і країнах, що розвиваються, у першій групі країн можна очікувати приблизно однаковий темп економічного зростання, а у другій – різних темпів?

Ситуація 2.

Яким чином можна досягти єдності економічного зростання та соціального прогресу при переході до соціально-орієнтованої ринкової економіки?

Ситуація 3.

Поміркуйте та обґрунтуйте таку ситуацію: чи є можливості в Україні для використання моделі Солоу з метою прогнозування економічного зростання?

Ситуація 4.

“Якщо уряд субсидіюватиме науку та винахідництво, контролюватиме стафляцію і цикли та забезпечить економічне зростання, то чи здивує це прихильників класичного підходу”? Оцініть критично.

Ситуація 5.

Кандидати в президенти пропонували наведені далі напрями політики, щоб прискорити економічне зростання. Для кожного з напрямів подайте якісний аналіз впливу на потенційний обсяг виробництва і на потенційний ВВП на душу населення. Якщо можливо, дайте кількісну оцінку збільшення зростання потенційного обсягу виробництва і потенційного ВВП на душу населення протягом наступного десятиліття.

1. Зменшити дефіцит державного бюджету до 2 % ВВП, збільшуючи тією самою мірою відношення інвестицій до ВВП.

2. Збільшити державні субсидії на наукові дослідження і розробки до 0,25 % ВВП, припускаючи, що ці субсидії збільшать приватні дослідження і розробки у такому ж розмірі, і що дослідження і розробки мають спільну норму доходу у три рази вищу за приватні інвестиції.

3. Зменшити видатки на оборону до 1 % ВВП з мультиплікатором, що дорівнює 2.

4. Збільшити частку робочої сили жінок так, щоб праця як фактор виробництва зросла на 1 %.

5. Збільшити інвестиції в людський капітал (або на освіту та навчання за місцем роботи) до 1 % ВВП.

Приклади розв’язку задач*Задача 1.*

Реальний ВВП країни становив 100 тис. грн. у 2007 р., а в 2008 р. – 120 тис. грн. Населення країни зросло з 40 тис. осіб у 2007 р. до 41 тис. осіб в 2008 р.

Визначити:

1. Темпи зростання ВВП.
2. Темпи зростання ВВП на душу населення.

Розв'язок

1. Темпи зростання ВВП дорівнюють:

$$\frac{120 - 100}{100} = 0,2 \text{ або } 20 \%$$

2. ВВП на душу населення у 2007 р. дорівнює:

$$\frac{100}{40} = 2,5 \text{ тис. грн. / особу.}$$

ВВП на душу населення у 2008 р. дорівнює:

$$\frac{120}{41} = 2,927 \text{ тис. грн. / особу.}$$

Темпи зростання ВВП на душу населення обчислюються за формулою:

$$\frac{2,927 - 2,5}{2,5} = 0,17 \text{ або } 17 \%$$

Задача 2.

Економіка країни характеризується наступними даними:

Роки	Чисельність населення, тис. осіб	Обсяг ВВП, млн. грн.
2002	500	1 000
2003	460	900
2004	455	930
2005	456	935
2006	458	940
2007	500	990
2008	502	1 005

Визначити:

1. Обсяг ВВП у розрахунку на душу населення.
2. Приріст ВВП у 2005 р. порівняно з 2004 р.
3. Абсолютну величину приросту ВВП у 2003 р. у порівнянні з 2002 р.
4. Приріст ВВП у розрахунку на душу населення у 2008 р. порівняно з 2007 р.

Розв'язок

1. Дивися таблицю:

Показник	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.
ВВП на душу населення, тис. грн.	2 000	1 957	2 043	2 050	2 052	1 980	2 002

2. Приріст ВВП у 2005 р. порівняно з 2004 р. дорівнює:

$$\Delta \text{ВВП} = \frac{935 - 930}{930} = 0,0054 \text{ або } 0,54 \%$$

3. Абсолютна величина приросту ВВП у другому році порівняно з першим становить $900 - 1\,000 = -100$ млн. грн.

4. Приріст ВВП на душу населення у 2008 р. порівняно з 2007 р. становить:

$$\frac{2002 - 1980}{1980} = 0,0011 \text{ або } 1,1 \%$$

Задача 3.

Реальний ВВП країни у 2007 р. становив 18 млрд. грн., чисельність населення – 32,2 млн. осіб. У 2008 р. очікується одержати реальний ВВП обсягом 20,1 млрд. грн., а приріст населення складе 2,3 %.

Визначте темп приросту реального ВВП на душу населення у 2008 р.

Розв'язок

Реальний ВВП на душу населення у 2007 р. становив:

$$\frac{18}{32,2} = 559 \text{ грн. / особу.}$$

Населення країни у 2008 р. становитиме:

$$32,2 \cdot 1,023 = 32,94 \text{ млн. осіб.}$$

Реальний ВВП на душу населення у 2008 р. становив:

$$\frac{20,1}{32,94} = 610,2 \text{ грн. / особу.}$$

Темп приросту реального ВВП на душу населення у 2008 р. складає:

$$\frac{610,2 - 559}{559} \cdot 100 \% = 9,15 \%$$

Задача 4.

У Польщі відношення приросту капіталу до приросту продукту становить 3, а в Україні – 2,7. Гранична схильність до заощадження у Польщі дорівнює 0,2, в Україні – 0,25.

Використовуючи модель Домара-Харрода, визначте темпи економічного зростання в цих країнах.

Розв'язок

Загальна формула Домара-Харрода для визначення темпів економічного зростання має вигляд:

$$\frac{\Delta Y}{Y} = \frac{\Delta MPC}{k},$$

де MPC – схильність до заощадження; k – відношення приросту капіталу до приросту продукту (реального ВВП).

Темп економічного зростання у Польщі становить:

$$\frac{0,2}{3} = 0,067 \text{ або } 6,7 \%$$

Темп економічного зростання в Україні становить:

$$\frac{0,25}{2,7} = 0,093 \text{ або } 9,3 \%$$

Отже, темп економічного зростання в Україні у 1,38 рази вищий, ніж у Польщі.

Задача 5.

Економіка країни описана виробничою функцією $Y = \alpha K^{0,4} \cdot L^{0,6}$. Темп приросту основного капіталу дорівнює 3 % на рік, а чисельності населення – 2 % за рік. Загальна продуктивність факторів виробництва зростає з темпами 1,5 % на рік.

Визначте темпи зростання обсягів виробництва.

Розв'язок

Відповідно до заданої виробничої функції Кобба-Дугласа для визначення темпів приросту обсягів виробництва використаємо наступну формулу:

$$\frac{\Delta Y}{Y} = \frac{\Delta \alpha}{\alpha} + 0,4 \frac{\Delta K}{K} + 0,6 \frac{\Delta L}{L}.$$

Тоді темп економічного зростання становить:

$$\frac{\Delta Y}{Y} = 1,5 \% + 0,4 \cdot 3 \% + 0,6 \cdot 2 \% = 3,9 \%$$

Задача 6.

Уряд просить фахівців дати прогноз зростання ВВП на наступний рік. Провідні економісти вважають, що споживчі витрати складуть 70 % ВВП, сума інвестицій і державних витрат досягне 2 млрд. грн., обсяг чистого експорту буде дорівнювати нулю.

1. Який прогноз дадуть економісти щодо можливого обсягу ВВП?

2. Якщо прогнозні оцінки щодо рівня споживчих витрат виявилися заниженими і у дійсності вони склали 0,75 ВВП, то яка буде різниця між фактичним і прогнозованим обсягами ВВП?

3. Прогнозні оцінки щодо рівня споживчих витрат і суми інвестиційних і державних витрат виявилися помилковими. У дійсності їхнє значення становило 0,75 ВВП і 10,5 млрд. грн. відповідно. Розрахуйте різницю між фактичним і прогнозованим обсягами ВВП.

Розв'язок

1. Основне макроекономічне рівняння записується як:

$$Y = C + I;$$

$$Y = C + 2;$$

$$C = 0,7 Y, \text{ тому } Y = 0,7 Y + 2 \text{ або } 0,3 Y = 2;$$

$$Y = 2 / 0,3 = 6,67 \text{ млрд. грн.}$$

2. Якщо споживання зросте до 75 % наявного доходу, то фактичний обсяг ВВП дорівнюватиме:

$$Y = C + 2;$$

$$C = 0,75 Y, \text{ тому } Y = 0,75 Y + 2 \text{ або } 0,25 Y = 2;$$

$$Y = 2 / 0,25 = 8 \text{ млрд. грн.}$$

Різниця між фактичним і прогнозованим ВВП становить:

$$8 - 6,67 = 1,33 \text{ млрд. грн.}$$

3. Оскільки фактичні умови змінилися, рівняння набуде вигляду:

$$Y = C + 2,5;$$

$$C = 0,75 Y, \text{ тому } Y = 0,75 Y + 2,5 \text{ або } 0,25 Y = 2,5;$$

$$Y = 2,5 / 0,25 = 10 \text{ млрд. грн.}$$

Різниця між фактичним і прогнозованим ВВП становить:

$$10 - 6,67 = 3,33 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 7.

ЗАТ “Полтавський алмазний інструмент” вважає за доцільне на кінець кожного року мати виробничі запаси рівні 2,5 грн. на кожну гривню обсягу продажів.

На підставі даних таблиці (млн. грн.):

Роки	Річний обсяг продажів	Запаси на початок року	Очікувані запаси на кінець року	Річний обсяг виробництва
2004	40	100		
2005	50			
2006	60			
2007	65			
2008	64			

Визначити:

1. Обсяг запасів на початок і кінець кожного року.
2. Обсяг виробництва в кожному році. Отримані дані занесіть у таблицю.
3. Визначте, у які роки був найвищий рівень:
  - а) інвестицій у запаси;
  - б) обсягу виробництва.

Розв'язок

$$1. Z_k = O_{пр} \cdot 2,5,$$

де Z_k – очікувані запаси на кінець року, грн.; $O_{пр}$ – річний обсяг продажів, натуральних одиниць;

$$O_{вп} = O_{пр} + \Delta Z,$$

де ΔZ – зміни в запасах, грн.;

$$\Delta Z = Z_k - Z_{п},$$

де $Z_k, Z_{п}$ – запаси на кінець та на початок року відповідно, грн.

Дивіться таблицю:

Роки	Річний обсяг продажів	Запаси на початок року	Очікувані запаси на кінець року	Річний обсяг виробництва
2004	40	100	100	40
2005	50	100	125	75
2006	60	125	150	85
2007	65	150	162,5	77,5
2008	64	162,5	160	61,5

2. Інвестиції у запаси найбільші у 2007 р. і 2008 р.
3. Обсяг виробництва найвищий у 2006 р.

Задача 8.

Підприємство очікує збільшення обсягів продажу своєї продукції. Працюючи в ній економісти виходять із наступних співвідношень росту обсягів продажу і потребами в інвестиціях:

Обсяги продажу, млн. грн.	1,0	1,5	2,0	2,5	3,0
Необхідні інвестиції, млн. грн.	2	3	4	5	6

1. Обсяги продажу збільшилися з 1 млн. грн. у 2006 р. до 1,5 млн. грн. у 2007 р. Визначте обсяг додаткових інвестицій, якщо у початковому періоді були відсутні надлишкові потужності.

2. Підприємство повинно щорічно відшкодовувати обладнання, що зносалося на суму 500 тис. грн. Визначте обсяг валових інвестицій.

3. Обсяги продажу підприємства збільшилися із 1,5 млн. грн. у 2007 р. до 2,0 млн. грн. у 2008 р. Чи збільшиться обсяг чистих і валових інвестицій у 2007 р.?

4. У 2008 р. обсяги продажу підприємства дорівнюють обсягам продажу 2007 р. Що відбудеться з величиною чистих і валових інвестицій?

5. Проілюструйте зміну обсягу продаж підприємства на графіку.

6. Зобразіть зміну обсягу інвестицій підприємства на графіку.

7. Порівняйте обидва графіки і визначте чи відображають вони дію принципу акселератора.

Розв'язок

1. Обсяг додаткових інвестицій дорівнює 1 млн. грн. ($3 - 2$).

2. Обсяг валових інвестицій становить 1,5 млн. грн. ($1 + 0,5$).

3. Ні, не збільшиться.

4. Чисті інвестиції зменшаться до нуля, а валові інвестиції зменшаться до 500 тис. грн.

5. Дивіться графік:

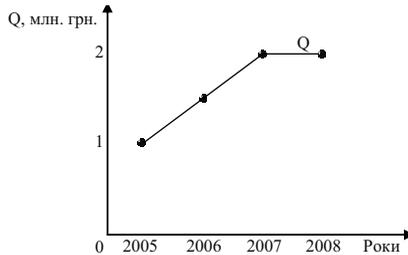

Рис. 12.4. Динаміка обсягу продаж

6. Дивіться графік:

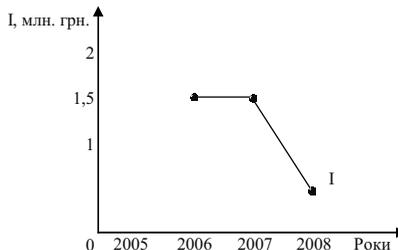

Рис. 12.5. Динаміка інвестиційних витрат

7. Так, відображають: інвестиції скорочуються, коли темпи приросту продажів зменшуються.

Задача 9.

Припустимо, що єдиними компонентами сукупного попиту у країні є інвестиції та споживання. Середня схильність до споживання дорівнює 0,8; відношення капітал / продукт становить 2. Протягом усього зазначеного періоду економіка перебуває в умовах повної зайнятості. Заповніть таблицю відсутніми даними.

Роки	ВВП, млн. грн.	Заощадження, млн. грн.	Інвестиції, млн. грн.	Зміни величини ВВП в умовах повної зайнятості, млн. грн.
2005	1 000			
2006				
2007				
2008				

Розв'язок

$$Y = C + S;$$

$$S = I;$$

$$S = MPS \cdot Y = (1 - MPC) \cdot Y = (1 - 0,8) \cdot Y;$$

Зміна величини ВВП в умовах повної зайнятості дорівнює:

$$\frac{I}{\text{Капітал (продукт)}} = \frac{I}{2}.$$

Дивіться таблицю:

Роки	ВВП, млн. грн.	Заощадження, млн. грн.	Інвестиції, млн. грн.	Зміни величини ВВП в умовах повної зайнятості, млн. грн.
2005	1 000	200	200	100
2006	1 100	220	220	110
2007	1 210	242	242	121
2008	1 331	266,2	266,2	133,1

Задача 10.

ЗАТ “Полтавська птахофабрика” вважає за доцільне на кожну гривню виробленої продукції протягом року витратити на устаткування 2 грн. Щорічна вартість зношеного устаткування дорівнює 1 млн. грн. Фактична вартість усього устаткування у 2004 р. становить 100 млн. грн.

На основі даних наведених у таблиці:

Роки	Річний обсяг виробництва	Очікувана вартість устаткування	Чисті інвестиції	Валові інвестиції
2004	50			
2005	60			
2006	70			
2007	80			
2008	100			

Визначити:

1. Щорічну вартість устаткування і обсяги інвестицій (чистих і валових). Внесіть отримані дані в таблицю.

2. Рік, у якому рівень інвестицій і очікувана вартість устаткування найвищі. Чи можна сказати, що цього року спостерігається найвищий обсяг виробництва?

Розв'язок

1. Дивіться таблицю:

Роки	Річний обсяг виробництва	Очікувана вартість устаткування	Чисті інвестиції	Валові інвестиції
2004	50	100	0	1
2005	60	120	20	21
2006	70	140	20	21
2007	80	160	20	21
2008	100	200	40	41

2. У 2008 р. рівень інвестицій і очікувана вартість устаткування найвищі. Так.

Задача 11.

У таблиці представлені дані, що характеризують відношення між кількістю годин робочого часу, витраченого в сталеливарній промисловості та обсягом виплавки сталі в індустріально розвинутій країні.

Робочий час, млн. год.	Обсяг виробництва сталі, млн. т	Робочий час, млн. год.	Обсяг виробництва сталі, млн. т
1	2	4	9
2	4	5	10
3	7	6	9

1. За якого рівня витрат робочого часу граничний продукт праці зменшується? При якому рівні середній продукт праці скорочується?

2. Припустимо, що використання нової технології дозволило у два рази збільшити продуктивність праці у сталеливарній промисловості. Визначте величину граничного продукту праці при збільшенні обсягу робочого часу з 4 до 5 млн. год. Визначте величину середнього продукту праці при використанні 6 млн. годин робочого часу.

3. Якщо до використання нової технології вироблялося 4 млн. т сталі, а після її введення стало вироблятися 8 млн. т, то у скільки разів зросла продуктивність праці?

4. Проілюструйте на графіку криву середнього продукту праці до використання нової технології.

Розв'язок

1. Граничний продукт праці зменшується після витрат 3 млн. год. робочого часу, середній продукт праці скорочується після витрат 3 млн. год. робочого часу.

2. Величина граничного продукту праці при збільшенні обсягу робочого часу з 4 до 5 млн. год. становить 1 млн. т сталі:

$$MP = \frac{\Delta TP}{\Delta L} = \frac{10 - 9}{5 - 4} = 1 \text{ млн. т.}$$

Величина середнього продукту праці при використанні 6 млн. год. робочого часу становить 1,5 млн. т:

$$AP = \frac{TP}{L} = \frac{9}{6} = 1,5 \text{ млн. т.}$$

3. Продуктивність праці зросла в 2 рази (8 / 4).

4. Дивіться графік:

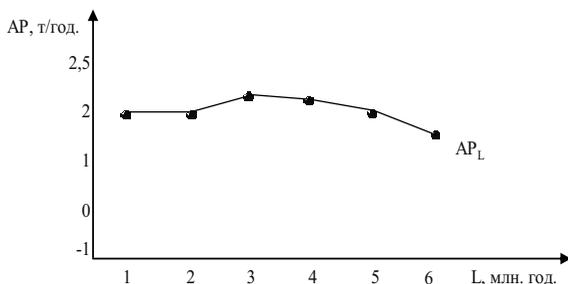

Рис. 12.6. Крива середнього продукту праці

Задача 12.

На основі даних наведених у таблиці:

Роки	Населення, млн. осіб	Реальний обсяг ВВП, млрд. грн.	Реальний обсяг ВВП на душу населення, грн.
2002	30	9	
2003	60	24	
2004	90	45	
2005	120	66	
2006	150	90	
2007	180	99	
2008	210	105	

Визначити:

1. Реальний обсяг ВВП у розрахунку на душу населення.
2. Оптимальну чисельність населення в даній країні.
3. Абсолютну величину приросту ВВП у 2003 р. порівняно з 2002 р.
4. Приріст ВВП (у відсотках) у 2005 р. порівняно 2004 р.
5. Приріст ВВП (у відсотках) в розрахунку на душу населення у 2008 р. порівняно з 2007 р.

Розв'язок

1. Дивіться таблицю:

Роки	Населення, млн. осіб	Реальний обсяг ВВП, млрд. грн.	Реальний обсяг ВВП на душу населення, грн.
2002	30	9	300
2003	60	24	400
2004	90	45	500
2005	120	66	550
2006	150	90	600
2007	180	99	550
2008	210	105	500

2. Оптимальна чисельність населення в даній країні становить 150 млн. осіб.

3. Абсолютна величина приросту ВВП у 2003 р. порівняно з 2002 р. становить 15 млрд. грн. (24 – 9).

4. Приріст ВВП (у відсотках) у 2005 р. порівняно з 2004 р. обчислюється за формулою:

$$\frac{ВВП_1 - ВВП_0}{ВВП_0} \cdot 100\% = \frac{66 - 45}{45} \cdot 100\% = 46,7\%.$$

5. Приріст ВВП (у відсотках) в розрахунку на душу населення у 2008 р. порівняно з 2007 р. становить – 9,1 % ($\frac{500 - 550}{550} \cdot 100\% = -9,1\%$).

Задача 13.

Сукупний попит у країні складається з інвестицій і споживання. Середня схильність до споживання дорівнює 0,6. Співвідношення капітал / продукт складає 2. Економіка функціонує в умовах повної зайнятості.

Заповніть таблицю:

Роки	ВВП, млрд. грн.	Заощадження, млрд. грн.	Інвестиції, млрд. грн.	Приріст ВВП, млрд. грн.
2005	2 000			
2006				
2007				
2008				

Розв'язок

Оскільки $APC = 0,6$, то $APS = 0,4$ ($1 - APC$), тоді $S = 0,4 Y$.

У рівноважній економіці заощадження дорівнюють інвестиціям ($I = S$).

$$\text{Приріст ВВП} = \frac{\text{Інвестиції}}{2}.$$

Дивіться таблицю:

Роки	ВВП, млрд. грн.	Заощадження, млрд. грн.	Інвестиції, млрд. грн.	Приріст ВВП, млрд. грн.
2005	2 000	800	800	400
2006	2 400	960	960	480
2007	2 880	1 152	1 152	576
2008	3 456	1 382,4	1 382,4	691,2

Задачі*Задача 1.*

Визначте, до яких із двох фаз економічного циклу рецесії (Р) або зростання (З) відносяться перераховані процеси:

1. Ріст інвестицій у приватному секторі.
2. Скорочення прибутку.
3. Ріст податкових надходжень.
4. Збільшення попиту на працю.
5. Падіння курсу акцій.
6. Ріст інфляції.
7. Збільшення виплат по безробіттю.
8. Зниження рівня відсоткової ставки.

Задача 2.

Економіка країни характеризується наступними даними:

Роки	Чисельність населення, тис. осіб	Обсяг ВВП, млн. грн.
2002	320	1 240
2003	318	1 190
2004	319	1 198
2005	321	1 210
2006	323	1 264
2007	320	1 205
2008	317	1 180

Визначити:

1. Обсяг ВВП у розрахунку на душу населення.
2. Приріст ВВП у 2005 р. порівняно з 2004 р.
3. Абсолютну величину приросту ВВП у 2003 р. у порівнянні з 2002 р.
4. Приріст ВВП у розрахунку на душу населення у 2008 р. порівняно з 2007 р.

Задача 3.

Реальний ВВП країни становив 210 млн. грн. у 2007 р., а в 2008 р. – 279 млн. грн. Населення країни збільшилось з 42 тис. осіб у 2007 р. до 45 тис. осіб у 2008 р.

Визначити:

1. Темпи зростання ВВП.
2. Темпи зростання ВВП на душу населення.

Задача 4.

Реальний ВВП країни у 2007 р. становив 46 млрд. грн., чисельність населення – 25,0 млн. осіб. У 2008 р. очікується одержати реальний ВВП обсягом 65 млрд. грн., а приріст населення складає 4,0 %.

Визначте темп приросту реального ВВП на душу населення у 2008 р.

Задача 5.

Нехай обсяг капіталу становить 250 од., норма амортизації – 10 %, а обсяг національного продукту – 50 од.

За якого рівня заощаджень обсяг капіталу не змінюватиметься?

Задача 6.

Економіка описується наступними даними: функція споживання має вигляд $C = 0,4 Y + 80$, $I = 100$ млрд. грн. У результаті державних асигнувань обсяг інвестицій збільшився на 10 млрд. грн.

Визначте зміну рівня доходу в результаті дії акселератора, якщо $Y = 2$.

Задача 7.

За даними таблиці:

Роки	Чисельність населення, млн. осіб	Реальний ВВП, млрд. грн.	Реальний ВВП на душу населення, грн. / особу
2002	15	7,5	
2003	17	9,35	
2004	19	11,4	
2005	21	14,7	
2006	23	17,25	
2007	25	17,5	
2008	27	17,01	

Визначити:

1. Реальний ВВП на душу населення.
2. Оптимальну чисельність населення у цій країні.
3. Темпи зміни реального ВВП на душу населення у 2008 р. порівняно з 2006 р.

Задача 8.

В Україні відношення приросту капіталу до приросту продукту (κ) становить 4, а у Грузії – 3,5. Гранична схильність до заощадження в Україні дорівнює 0,25, у Грузії – 0,18.

Використовуючи модель Домара-Харрода, визначити темпи економічного зростання у цих країнах.

Задача 9.

Економіка країни описана виробничою функцією $Y = \alpha K^{0,5} L^{0,5}$.

Відомо, що темп приросту основного капіталу дорівнює 5 % на рік, а чисельності населення – 3 % на рік. Загальна продуктивність факторів виробництва зростає з темпами у 4 % на рік.

Визначте темпи зростання обсягів виробництва.

Задача 10.

Розрахувати згідно із законом Оукена відставання фактичного ВВП від потенційного ВВП за таких умов: фактичне безробіття становить 8 %, фрикційне – 2 %, структурне безробіття – 4 %.

Задача 11.

Розрахувати згідно із законом Оукена втрати реального ВВП внаслідок циклічного безробіття за таких умов: циклічне безробіття у країні становить 2 %, фактичний номінальний ВВП дорівнює 120 млрд. грн., індекс цін знаходиться на рівні 120 %.

Задача 12.

На рис. 12.7 та 12.8 зображені криві AD та AS.

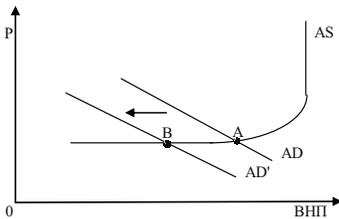

Рис. 12.7. Крива сукупного попиту

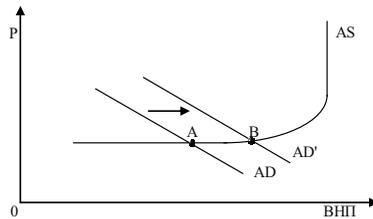

Рис. 12.8. Крива сукупної пропозиції

1. На рис. 12.7 крива AD перемістилася вліво – у положення AD'.
Визначити:

- фазу циклу;
- характер динаміки ВВП;
- характер динаміки інфляції.

2. На рис. 12.8 крива AD перемістилася вправо – у положення AD'.
Визначити:

- фазу циклу;
- характер динаміки ВВП;
- характер динаміки інфляції.

Задача 13.

Провідні економісти прогнозують, що через рік економічна ситуація в країні буде характеризуватися наступними показниками: $C = 20 + 0,7 Y$, $I = 50$ млрд. грн., $G = 100$ млрд. грн.

Розрахуйте прогнозований на наступний рік рівень ВВП.

Задача 14.

На основі даних наведених у таблиці:

Роки	Затрати праці, люд.-год.	Продуктивність праці, грн. / люд.-год.	Реальний обсяг ВНП, грн.
2006	1 000	100	
2007	1 000	105	
2008	1 100	105	

Визначити:

1. Реальний обсяг ВНП у кожному році (отримані дані занесіть у таблицю).

2. На скільки відсотків зросла продуктивність праці у 2007 р. порівняно з 2006 р.? На скільки відсотків внаслідок цього (кількість праці залишилася без зміни) збільшився реальний обсяг ВНП?

3. На скільки відсотків зросла кількість праці у 2008 р. порівняно з 2007 р.? На скільки відсотків внаслідок цього (продуктивність праці не змінилася) збільшився реальний обсяг ВНП?

4. На скільки відсотків збільшився реальний обсяг ВНП у 2008 р. у порівнянні з 2006 р.?

Задача 15.

Економіка країни описується виробничою функцією виду $Y = \alpha K^{0,4} L^{0,6}$. Відомо, що темп приросту капіталу дорівнює 3 % на рік, а чисельність зайнятих – 2 %. Загальна продуктивність факторів зростає темпом 1,5 % на рік.

Як змінюється обсяг виробництва?

Задача 16.

Виробнича функція подана як $Y = \alpha K^{0,3} L^{0,7}$. Ріст населення склав 1 % на рік. Щорічно країна зберігає 10 % від обсягу випуску. Норма вибуття дорівнює 3 % на рік. Темп технологічного прогресу складає 2 % на рік. Яким буде стійкий рівень споживання у розрахунку на одного зайнятого?

Задача 17.

1. Припустимо, що в економічно слаборозвиненій країні відношення капітал / продукт становить 3. Як вплинуть на величину ВНП в умовах повної зайнятості інвестиції обсягом 10 млн. грн.?

2. Припустимо, що частка заощаджень у ВВП становить 5%, відношення капітал / продукт становить 3. Визначте темп росту ВВП в умовах повної зайнятості.

3. Яким є темп росту ВВП при збільшенні частки заощаджень у ВВП до 10%?

4. Визначте темп росту ВВП_н у розрахунку на душу населення в умовах повної зайнятості, якщо чисельність населення в країні зросла на 4% за рік при умовах зазначених у пункті 2; при умовах, зазначених у пункті 3.

Задача 18.

Функція споживання зображена на рис. 12.9. Припустимо, що у деякій економічно слаборозвиненій країні відношення капітал / продукт становить 2, обсяг ВВП в умовах повної зайнятості становить 20 млрд. грн. Для спрощення припустимо, що державні витрати і зовнішня торгівля відсутні.

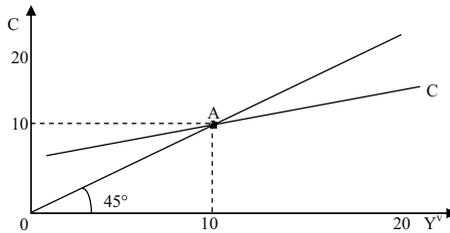

Рис. 12.9. Функція споживання

1. Визначте обсяг інвестицій у даному році за умов повної зайнятості.

2. Визначте величину ВВП в умовах повної зайнятості у наступному році (ВВП = використований дохід).

3. Яким повинен бути обсяг інвестицій наступного року, необхідний для досягнення повної зайнятості (гранична схильність до споживання дорівнює 0,5)?

Теми рефератів

1. Сучасні теоретичні концепції економічного циклу.
2. Циклічність як форма економічного розвитку. Види економічних циклів.

3. Індикатори циклічних коливань.
4. Теорія “довгих хвиль” Кондратьєва та її теоретичне і прикладне значення в Україні.
5. Моделі економічного зростання Домара – Харрода та Солоу.

Методичні поради щодо розв’язання завдань та підготовки рефератів містяться у літературних джерелах: 5; 10; 17; 19; 22; 24; 27; 30; 32; 41, які рекомендуються для самостійного вивчення.

Частина IV

**ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ.
МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ ТА
СВІТОВА ЕКОНОМІКА**

**РОЗДІЛ 13. ДЕРЖАВА В СИСТЕМІ
МАКРОЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ**

Навчальні цілі

1. Визначити умови та цілі державного втручання в ринкову економіку.
2. З'ясувати підходи різних шкіл щодо доцільності державного регулювання економіки.
3. Розглянути інструменти державного регулювання.
4. Проаналізувати участь держави у перерозподілі доходів. Звернути увагу на методи усунення соціальної диференціації реальних доходів населення.
5. Вивчити методи державного впливу на зменшення наслідків негативних зовнішніх ефектів.
6. Розкрити зміст суспільних благ і зрозуміти, як вони створюються державою за рахунок оподаткування споживачів.
7. З'ясувати сутність процесу антициклічного регулювання.

Основні теоретичні підходи

Ефективне функціонування економіки будь-якої країни передбачає необхідність **державного регулювання**, тобто ступінь державного впливу на розвиток народного господарства в цілому, а також його окремих ланок – підприємств.

Метою державного регулювання економіки є досягнення найефективнішого економічного, соціального, наукового й культурного розвитку країни.

Основними **методами державного регулювання** економіки суб'єктів господарювання є *фінансово-економічні та адміністративні методи*.

До *принципів державного регулювання* відносять:

1) мінімальне втручання державних органів у економічні процеси підприємств;

2) вплив відповідних владних структур на розвиток соціально-економічних процесів за допомогою встановлених державою економічних регуляторів та нормативів.

Основні **функції** держави: забезпечення сприятливої правової бази та суспільної атмосфери (правову основу регулювання становлять законодавчі та нормативні акти, що визначають порядок формування і функціонування елементів ринкової економіки); визначення глобальної стратегії розвитку країни (стратегічні напрями розвитку економіки повинні визначатись у процесі макроекономічного планування, яке є центральною ланкою державного регулювання); узгодження і стимулювання пріоритетних напрямів інноваційних процесів та інвестиційної діяльності (економічний розвиток кожної країни є результатом її науково-технічного прогресу); перерозподіл ресурсів, стабілізація економіки та соціальний захист населення (з метою сприяння збалансованому і стабільному розвитку народного господарства та нормальному життєзабезпеченню всіх верств суспільства і сфер його діяльності: мінімальний розмір заробітної плати, пенсії, допомога багатодітним сім'ям, непрацюючим тощо); регулювання процесів охорони і відтворення навколишнього природного середовища (гарантування екологічної безпеки, охорона та ефективне використання довкілля на основі різноманіття форм власності й прав користування природними ресурсами; створення умов для спілкування людини з навколишнім середовищем; розробка заходів для ощадливого використання і відтворення природних ресурсів).

До **економічних важелів**, що використовуються державою для регулювання економіки, належать: *податки, перерозподіл доходів і ресурсів, ціноутворення, державна підприємницька діяльність, кредитно-фінансові механізми тощо*.

Фіскальна політика держави – це управління державним бюджетом та оподаткуванням з метою поживлення та стабілізації економіки.

Державний бюджет – це затверджений у законодавчому порядку опис (баланс) доходів і видатків держави, як правило, на один рік. Сукупність визначених у бюджеті доходів разом з відповідними цільовими чи спеціальними фондами (пенсійним, зайнятості тощо) становлять консолідовані фінансові ресурси, які мають бути в розпорядженні держави для витрачання на різні потреби: фінансування народного господарства, включаючи розвиток пріоритетних галузей і структурну перебудову економіки, наукових і соціально-культурних установ, оборони, заходи соціального захисту населення, утримання владних структур різних рівнів тощо.

Державна система оподаткування повинна передбачати певні пільги в оподаткуванні для підприємств, які функціонують у бажаних для держави сферах економіки, для стимулювання розвитку малого бізнесу, для підприємств, які значну частину своїх коштів спрямовують на реконструкцію, технічне переозброєння та розширення діючого виробництва. Податкова політика держави повинна стимулювати підприємницьку діяльність до збільшення обсягів випуску продукції або надання послуг.

Основним інструментом здійснення регулюючої функції держави в економічній сфері є податкова система, тобто сукупність податків, що стягуються в державі, методів їх розрахунку і стягнення, а також сукупність державних органів, які реалізують цю функцію. Основні види податків, зборів і платежів наведено в табл. 13.1.

Фінансово-кредитна політика – це цілеспрямоване державне управління банківськими відсотками, грошовою масою та кредитами. Сутність цієї політики полягає в тому, що держава впливає на грошову масу і відсоткову ставку, а вони, у свою чергу, впливають на споживчий та інвестиційний попит. Головну роль у реалізації кредитно-грошової політики виконує Національний банк, який своїми діями регулює (розширює або звужує) можливості видачі кредитів комерційним банкам. Держава може суттєво впливати на економічний розвиток та інфляцію за допомогою купівлі-продажу своїх цінних паперів. При купівлі цінних паперів у їх власників з'являються кошти, які стимулюють економічний розвиток. З метою уникнення інфляції, держава продає свої цінні папери, зменшуючи тим самим грошову масу в обороті.

Основні види податків, зборів і платежів

Загальнодержавні податки і збори	Місцеві податки і збори
1. Податок на додану вартість.	1. Податок з реклами.
2. Акцизний збір.	2. Комунальний податок.
3. Податок на прибуток підприємств.	3. Готельний збір.
4. Податок на доходи фізичних осіб.	4. Збір за паркування автотранспорту.
5. Мито.	5. Ринковий збір.
6. Державне мито.	6. Збір за видачу ордера на квартиру.
7. Податок на нерухоме майно.	7. Курортний збір.
8. Плата за землю.	8. Збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі та сфери послуг.
9. Рентні платежі.	9. Інші місцеві податки і збори.
10. Податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів.	
11. Податок на промисел.	
12. Збір за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету.	
13. Збір за спеціальне використання природних ресурсів.	
14. Збір за забруднення навколишнього середовища.	
15. Збір на обов'язкове соціальне страхування.	
16. Збір на обов'язкове державне пенсійне страхування.	
17. Збір до Державного інноваційного фонду.	
18. Плата за торговий патент на деякі види підприємницької діяльності.	
19. Фіксований сільськогосподарський податок.	
20. Збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства.	
21. Гербовий збір.	

Кредитно-фінансова система в державі має забезпечувати управління грошовим обігом та кредитом. **Державний кредит** – це кредитна форма, згідно з якою позичальником або кредитором є держава чи місцеві органи влади, а кредит набирає вигляду цінних паперів, що реалізуються фінансово-кредитними установами. Використовують такий кредит для покриття частки державних видатків і регулювання економічних процесів у випадку, якщо державний бюджет є дефіцитним. **Банківський кредит** є найпоширенішою формою надання грошових коштів у тимчасове користування юридичним і фізичним особам та державі. **Комерційний кредит** надають у товарній формі у вигляді відстрочки платежу за продані товари. Такий кредит оформлюється векселем.

Науково-технічна політика – це система цілеспрямованих заходів, що забезпечують комплексний розвиток науки й техніки, впровадження їх результатів у галузі економіки. При цьому передбачається вибір пріоритетів у розвитку науки й техніки, насамперед, з метою запобігання відставанню від провідних країн світу, а також через обмеженість ресурсів у державі.

Для здійснення єдиної науково-технічної політики держава повинна застосовувати певні першочергові заходи: достатнє фінансування сфери освіти і академічної науки; здійснення прогресивної амортизаційної та інвестиційної політики; вдосконалення системи оплати праці наукових працівників; створення умов зацікавленості у впровадженні інновацій; сприяння активній участі у міжнародному науково-технічному співробітництві тощо.

Амортизаційна політика є складовою науково-технічної політики держави. Затверджуючи норми амортизації, порядок її нарахування та використання, держава регулює темпи й характер оновлення основних фондів. Підприємства повинні своєчасно переоцінювати основні фонди. При цьому норми амортизації мають бути диференційовані залежно від функціонального призначення основних фондів з урахуванням терміну їх морального й фізичного зношення, здійснювати цільове використання амортизаційних відрахувань. Підприємства повинні мати можливість застосовувати прискорену амортизацію. Здійснюючи таку амортизаційну політику, держава сприятиме накопиченню підприємствами достатніх коштів у вигляді амортизаційних відрахувань на просте й розширене відтворення основних фондів.

Інвестиційна політика держави є вагомим важелем впливу на підприємницьку діяльність суб'єктів господарювання. За її допомогою держава має змогу впливати на темпи збільшення обсягів виробництва, прискорення НТП, зміну структури суспільного виробництва та розв'язання багатьох соціальних проблем. Нині в Україні обсяги інвестицій, особливо у довготермінові проекти, незначні порівняно з іншими країнами з приблизно однаковим рівнем економіки. Держава має змогу впливати на інвестиційну активність через різноманітні важелі фінансово-кредитної та податкової політики, що дуже відповідально, адже від того, яку саме інвестиційну політику здійснює держава залежить майбутнє її економіки.

Ціноутворення. Використовуючи цінову політику держава впливає на попит і пропозицію, перерозподіл доходу й ресурсів,

забезпечення мінімального прожиткового рівня, а також на антимонопольні, антиінфляційні процеси в бажаному для неї спрямуванні. Відомо, що в ринкових умовах ціни на більшість товарів та послуг є вільними, але деякі з них регулюються державою. У цьому вбачається прояв соціального захисту населення через встановлення мінімального прожиткового рівня, мінімального розміру заробітної плати, фіксованих цін тощо.

Державне підприємництво – це пряме втручання держави у виробничий процес. Особливо цього потребують низькорентабельні галузі економіки, які традиційно не становлять інтерес для приватного інвестора, проте їх розвиток визначає загальні умови відтворення. Насамперед, це галузі економічної інфраструктури – транспорт, зв'язок, енергетика. Держава, як самостійний суб'єкт господарювання, здійснює структурну перебудову виробництва, усуває галузеві й територіальні диспропорції, стимулює науково-технічний прогрес, підвищує ефективність господарювання.

Ключовим, дискусійним у макроекономіці є питання про те, які механізми – ринкові чи державні – здатні найефективніше підтримувати в економіці повну зайнятість. Прихильники класичної теорії відстоюють думку, що повна зайнятість – це норма ринкової економіки. Неповна зайнятість не є внутрішнім продуктом ринку, а виникає під впливом випадкових, зовнішніх щодо ринкової економіки (війни, політичні перевороти, стихійне лихо тощо) чинників. Якщо це відбувається, то ринок здатний швидко відновлювати повну зайнятість без державного втручання. Це знаходить своє відображення в класичній моделі сукупної пропозиції.

Але положення класичної теорії про здатність ринку до швидкого відновлення повної зайнятості суперечить реальній економіці. Досвід багатьох країн свідчить про те, що економіка досить часто і тривалий період може перебувати в умовах неповної зайнятості і без державного втручання не здатна швидко вийти із цього стану.

Уперше такого висновку дійшов видатний англійський економіст Дж. М. Кейнс. З огляду на світову економічну кризу (1929 – 1933 рр.), яка увійшла в історію під назвою “Велика депресія”, він піддав конструктивній критиці класичну теорію. Натомість він запропонував альтернативну теорію, яка дістала назву “кейнсіанська теорія”.

На відміну від класиків Дж. М. Кейнс вважав, що періодичні повторення спадів і депресій, які супроводжуються значним

безробіттям, є не випадковістю, а закономірною рисою ринку в умовах вільної конкуренції. Це явище він пояснював двома обставинами. По-перше, нестабільністю сукупного попиту, яка зумовлюється внутрішніми властивостями ринкової економіки. Так, з одного боку, при збільшенні доходу домогосподарств їх гранична схильність до споживання зменшується. Це положення дістало назву “основний психологічний закон” Кейнса. За цим законом динаміка споживання відстає від динаміки виробництва, що викликає його падіння. З іншого боку, внаслідок падіння виробництва і виникнення песимістичних очікувань, зменшується схильність до інвестування, а відсоткова ставка не здатна виправити ситуацію, оскільки за цих умов інвестиції є маловідчутними для неї.

По-друге, ціни і зарплата не є гнучкими у короткостроковому періоді і не можуть знижуватися в умовах падіння сукупного попиту. Згідно з цим положенням крива сукупної пропозиції набирає вигляду горизонтальної лінії. Отже, єдиним наслідком падіння сукупного попиту є скорочення обсягів виробництва і зайнятості при стабільних цінах. Це означає, що не ринковий механізм, а лише зовнішні щодо ринку чинники здатні викликати відновлення сукупного попиту і вивести економіку зі стану неповної зайнятості.

З огляду на перелічені аргументи, кейнсіанці доходять висновку про необхідність державного втручання в економіку. При цьому об’єктом державного впливу на економіку має бути сукупний попит, який дістав назву “ефективний попит”. Це означає, що, збільшуючи сукупний попит, держава отримує здатність компенсувати дефіцит попиту з боку приватної економіки і завдяки цьому відновлювати повну зайнятість.

Основним методом стимулювання сукупного попиту кейнсіанці вважають фіскальну політику на основі збільшення державних закупівель, трансфертів та зниження податків. Оскільки стимулююча фіскальна політика може викликати бюджетний дефіцит, то для його фінансування пропонується використовувати державні позики і у певних межах грошову емісію. Важливу роль у кейнсіанській теорії відіграє мультиплікатор. В умовах неповної зайнятості, коли потужності економіки використовуються не повністю, збільшення бюджетних видатків забезпечує значний мультиплікативний ефект.

Щоб з’ясувати роль держави в економічних процесах, розглянемо модель економічного кругообігу. В економічному кругообігу уряд виконує три функції: здійснює на відповідних ринках закупівлю

ресурсів та продуктів і несе пов'язані з цим витрати; забезпечує домогосподарства і підприємства суспільними благами, тобто фінансує освіту, охорону здоров'я, науку, культуру, армію тощо; отримує від домогосподарств і підприємств податки, за рахунок яких фінансуються виробництво суспільних благ.

У моделі економічного кругообігу податки називаються чистими, оскільки вони відображають кінцевий результат фінансових відносин між урядом і суб'єктами приватного сектора економіки. З одного боку, уряд отримує від них податки (AT), з іншого – здійснює зворотні платежі у формі трансфертів (TR), до яких належать субсидії, виплати у зв'язку з безробіттям, пенсії тощо. Отже, в остаточному підсумку уряд отримує лише чисті податки: $T = AT - TR$.

Модель економічного кругообігу з участю уряду показує, яку роль виконує держава в системі макроекономічного регулювання. По-перше, вона виконує перерозподільну функцію в економіці. Так, змінюючи рівень податків і трансфертів, держава перерозподіляє сукупний дохід між приватним сектором економіки і виробництвом суспільних благ та послуг. У межах цієї функції вона здійснює певну соціальну політику. По-друге, вона виконує стабілізаційну функцію в економіці. Так, змінюючи обсяги державних закупівель та рівень чистих податків, держава може цілеспрямовано впливати на сукупні видатки і, як наслідок, на рівень виробництва.

Держава вносить суттєві зміни в параметри економічної рівноваги. Розглянемо змішану економіку закритого типу і визначимо трансформацію моделей економічної рівноваги під впливом держави.

У моделі “витрати – випуск” в межах приватної закритої економіки сукупні витрати дорівнюють сумі приватного споживання та приватних інвестицій: $AE = C + I$. З появою держави сукупні витрати доповнюються державними закупівлями: $AE = C + I + G$. Тому економічна рівновага визначається за формулою: $Y = C + I + G$.

Наведена модель відрізняється від її аналога в умовах приватної закритої економіки не лише державними закупівлями, а й кількісною визначеністю приватного споживання. Це зумовлено тим, що з появою держави суттєво трансформується функція споживання.

У межах приватної закритої економіки $DI = Y$. Тому функція споживання визначається так: $C = C_a + MPC \cdot Y$. З урахуванням держави з'являються, з одного боку, податки та інші прирівняні до них відрахування державі, з іншого – державні трансферти приватному сектору. Перші зменшують наявний дохід приватної

Розділ 13. Держава в системі макроекономічного регулювання 461

економіки, інші – збільшують його. Оскільки податки переважають трансферти, то у підсумку наявний дохід зменшується на величину чистих податків: $DI = Y - T$. За цих умов трансформується функція споживання:

$$C = C_a + MPC \cdot DI = C_a + MPC \cdot (Y - T).$$

Функцію чистих податків можна записати так: $T = t \cdot Y$, де t – коефіцієнт податків (середній або граничний), який відображає відношення між чистими податками і доходом (T/Y або $\Delta T/\Delta Y$). Звідси функція споживання модифікується: $C = C_a + MPC(Y - t \cdot Y) = C_a + MPC \cdot Y(1 - t)$. Отже, поява податків і трансфертів зменшує споживання за будь-якого рівня доходу.

Тепер перейдемо до моделі економічної рівноваги за методом “вилучення – ін’єкції”. В умовах відсутності держави економічна рівновага за цим методом визначається як тотожність між приватними заощадженнями та інвестиціями: $S = I$. З урахуванням держави вилучення із економічного кругообігу доповнюються чистими податками, а ін’єкції – державними закупівлями. Унаслідок цього формула економічної рівноваги як тотожність між сумою вилучень та ін’єкцій набуває вигляду: $S + T = I + G$. Одночасно трансформуються заощадження.

У спрощеній моделі економічної рівноваги, тобто за умов приватної економіки закритого типу, заощадження зводяться до приватних і визначаються як величина доходу, яка залишається після приватного споживання: $S = Y - C$. З появою держави у економічному кругообігу приватні заощадження зменшуються на величину вилучень у формі чистих податків: $S = Y - T - C$. Але на противагу цьому виникають державні заощадження, які згідно із загальним принципом визначаються як різниця між доходами держави у формі чистих податків і державним споживанням: $S_g = T - G_g$. Крім того, з’являються державні інвестиції (I_g), які разом із державним споживанням формують державні закупівлі:

$$G = C_g + I_g.$$

Якщо в модель економічної рівноваги, побудованої як тотожність, між сумою вилучень та ін’єкцій ($S + T = I + G$), підставити нове значення приватних заощаджень, а державні закупівлі подати як суму державного споживання та інвестування, то отримаємо:

$$Y - T - C + T = I + C_g + I_g.$$

Перенесемо державне споживання в ліву частину рівняння, члени якого згрупуємо так:

$$(Y - T - C) + (T - C_g) = I + I_g.$$

У наведеній формулі $(Y - T - C)$ – приватні заощадження, $(T - C_g)$ – державні заощадження. Сума приватних і державних заощаджень дорівнює національним заощадженням, які в умовах змішаної економіки закритого типу дорівнюють національним інвестиціям. Якщо дужки розкрити, то це можна записати так:

$$Y - C - C_g = I + I_g.$$

Вирішальну роль в економіці відіграють приватні інвестиції. Тому більш вагоме аналітичне значення має рівновага між приватними інвестиціями і національними ресурсами, які спрямовуються на їх фінансування. Для відображення такої рівноваги розв'яжемо наше рівняння відносно I:

$$(Y - T - C) + T - (C_g + I_g) = I.$$

Оскільки $(C_g + I_g)$ – це державні закупівлі, то наведене рівняння трансформується:

$$(Y - T - C) + (T - G) = I,$$

де $(T - G)$ – сальдо державного бюджету.

У цій формулі ліва частина рівняння відображає величину внутрішніх фінансових ресурсів приватного інвестування, які менше національних заощаджень на величину державних інвестицій. Якщо $I_g = 0$, то внутрішні фінансові ресурси приватного інвестування дорівнюють національним заощадженням.

Отже, в умовах змішаної економіки закритого типу економічна рівновага за методом “вилучення – ін’єкції” – це рівновага між національними заощадженнями та інвестиціями або між приватними інвестиціями та тією частиною національних заощаджень, яка спрямовується на їх фінансування.

Обидва варіанти моделі економічної рівноваги за методом “вилучення – ін’єкції” є лише іншим виразом моделі економічної рівноваги за методом “витрати – випуск”. Щоб у цьому переконатися, розкриємо дужки в обох варіантах моделі економічної рівноваги за методом “вилучення – ін’єкції”:

$$Y - T - C + T - C_g = I + I_g,$$

$$Y - T - C + T - G = I.$$

Після відповідних скорочень і розв’язання цих рівнянь відносно Y отримаємо формулу, яка є моделлю економічної рівноваги за методом “витрати – випуск”:

$$Y = C + I + G.$$

Розділ 13. Держава в системі макроекономічного регулювання 463

Досвід показує, що сьогодні неможливо суворо дотримуватися лише кейнсіанської теорії, відповідно до якої фінансові засоби є головними, а гроші відіграють другорядну роль. І, навпаки, буде помилкою, якщо віддавати перевагу тільки монетаристській теорії, за якою гроші відіграють вирішальну роль.

Світова практика засвідчує, що у процесі державного регулювання економіки найбільший ефект досягається лише за умов раціонального поєднання фінансової та грошово-кредитної політики.

Є сенс і у теорії економіки пропозиції, відповідно до якої ціни, зайнятість і безробіття залежать не просто від сукупного попиту, а й від його співвідношення із сукупною пропозицією. В умовах стагфляції сукупна пропозиція має бути пріоритетним об'єктом державного регулювання економіки. Тому застосовуючи фінансові засоби з метою впливу на сукупний попит, держава не повинна залишати поза увагою сукупну пропозицію.

Неможливо ігнорувати і теорію раціональних очікувань, оскільки поведінка економічних суб'єктів залежить не лише від реальних змін у економічній кон'юктурі, а й від того, як вони сприймають ці зміни і можуть їх передбачити.

Основні терміни

Державне регулювання економіки; суб'єкти державного регулювання економіки; об'єкти державного регулювання економіки; прямі методи державного регулювання; непрямі методи державного регулювання; адміністративні методи державного регулювання; фінансова політика держави; державний бюджет; бюджетний дефіцит; профіцит; сеньйораж; інфляційний податок; зовнішній борг; внутрішній борг; мультиплікатор державних витрат; податковий мультиплікатор; банківська система; Національний банк; монетарна політика; науково-технічна політика; амортизаційна політика; інвестиційна політика; ціноутворення; державне підприємство.

Одноваріантні питання

1. Ринковий механізм неспроможний самостійно вирішувати чимало нагальних проблем сучасної змішаної економіки.

Так Ні

2. Однією з основних цілей держави є зниження рівня безробіття за рахунок підвищення рівня інфляції.

Так Ні

3. У моделі кругообігу держава стягує податки, надає трансферти та здійснює закупівлі.

Так Ні

4. Державне регулювання економіки – це цілеспрямована діяльність держави щодо створення передумов, необхідних для найбільш ефективного функціонування ринкового механізму.

Так Ні

5. Прихильники класичної теорії вважають, що ринковий механізм не здатний автоматично забезпечувати повну зайнятість без державного втручання.

Так Ні

6. Згідно кейнсіанської теорії, повна зайнятість за рахунок лише ринкових умов – це закономірність, а не випадковість.

Так Ні

7. Кейнсіанці віддають перевагу фіскальним методам впливу на економіку.

Так Ні

8. Згідно з монетариською теорією, головну роль у регулюванні економіки виконують монетарна та фіскальна політики.

Так Ні

9. Рівняння обміну має вигляд $M \cdot P = V \cdot Y$.

Так Ні

10. Монетаристи стверджують, що стабільного розвитку економіки можна досягти за допомогою регулювання грошової маси.

Так Ні

11. Теорія економіки пропозиції полягає у перенесенні акцентів з управління попитом на стимулювання сукупної пропозиції, зростання виробництва і зайнятості.

Так Ні

12. Прихильники теорії пропозиції виступають за підвищення податкового тиску.

Так Ні

Розділ 13. Держава в системі макроекономічного регулювання 465

13. Згідно з теорією адаптивних очікувань, очікування майбутньої інфляції формуються економічними суб'єктами на основі попередньої та поточної інфляції.

Так Ні

14. Відповідно до теорії раціональних очікувань, суб'єкти, володіючи достатнім обсягом достовірної інформації, правильно оцінюють наслідки економічної політики. Якщо передбачається зміна швидкості росту грошової маси, то це здійснює вплив тільки на темп інфляції.

Так Ні

15. Державне регулювання економіки зумовлене порушенням умов досконалої конкуренції на ринку товарів та послуг.

Так Ні

16. Для регулювання економіки найбільш дієвою є податково-бюджетна політика.

Так Ні

17. При фіскальному імпульсі у тривалому періоді економіка повертається до потенційного випуску при повній зайнятості.

Так Ні

18. В умовах стагфляції сукупна пропозиція має бути пріоритетним об'єктом державного регулювання економіки.

Так Ні

19. Державні замовлення є прикладом прямого впливу держави на економіку.

Так Ні

20. На економіку країни більш дієво впливає зниження податків, ніж рівнозначне зростання державних видатків.

Так Ні

21. Регулювання зайнятості є прикладом непрямого державного регулювання.

Так Ні

22. Бюджетний дефіцит виникає за умови, коли податкові надходження перевищують державні видатки.

Так Ні

23. Зростання відкритості національної економіки та процеси глобалізації здійснюють впливи монетарної політики менш визначеними.

Так Ні

24. Державний бюджет – це баланс доходів і видатків держави, який ухвалюється на фінансовий рік.

Так Ні

25. Якщо надходження до державного бюджету перевищують суму трансфертів і державних закупівель, то існує первинний надлишок бюджету.

Так Ні

26. Для суспільного блага характерні невинятковість та неконкурентність.

Так Ні

Багатоваріантні питання

1. Державне втручання у функціонування ринкової економіки обґрунтоване у випадку:
  - а) прийняття урядом країни програми, спрямованої на посилення регулювання економіки;
  - б) посилення вимог профспілок щодо підвищення доходів зайнятих;
  - в) існування численних сфер неспроможності ринку;
  - г) не є обґрунтованим за жодних умов.
2. Які причини неспроможності ринкового механізму в управлінні економікою?
  - а) розвиток продуктивних сил;
  - б) удосконалення виробничих відносин;
  - в) екологічна криза;
  - г) розвиток науково-технічного прогресу.
3. Суспільні блага відрізняються від приватних:
  - а) колективним характером споживання;
  - б) неконкурентністю;
  - в) неможливістю виключення зі споживання;
  - г) усі відповіді правильні.

4. Прикладом суспільного блага може слугувати:
  - а) національна оборона;
  - б) філармонія;
  - в) вища освіта;
  - г) курси англійської мови.

5. Виробництво суспільних благ забезпечується державою, оскільки:
  - а) вигоди від їх виробництва перевищують витрати виробництва;
  - б) властивості суспільних благ унеможливають їх гарантоване виробництво приватними підприємствами;
  - в) воно супроводжується значними негативними зовнішніми ефектами;
  - г) на них існує високий споживчий попит, який не здатні задовольнити приватні підприємства.

6. За кейнсіанською теорією, необхідність державного втручання в економіку фіскальними методами доводять за допомогою тези:
  - а) державне втручання забезпечує більш ефективний розвиток економіки;
  - б) нестабільність розвитку приватного сектору породжує проблеми;
  - в) необхідність регулювання цін на сільськогосподарську продукцію;
  - г) тільки держава може врахувати інтереси усіх членів суспільства.

7. Завданнями державного регулювання сучасної ринкової економіки є:
  - а) послаблення конкуренції;
  - б) контроль за рівнем зайнятості та інфляції;
  - в) забезпечення збалансованого бюджету;
  - г) збільшення державних витратів.

8. Об'єктами державного регулювання є:
  - а) соціальне забезпечення;
  - б) екологія;
  - в) підприємства;
  - г) правильні відповіді (а) і (в).

9. В умовах змішаної економіки відкритого типу держава виконує таку економічну функцію:
- а) отримує податки;
  - б) сплачує податки;
  - в) отримує трансферти;
  - г) продає товари.
10. У системі макроекономічного регулювання держава виконує функцію:
- а) виробничу;
  - б) перерозподільну;
  - в) стабілізаційну;
  - г) правильні відповіді (б) і (в).
11. Яка комплексна функція держави прямо пов'язана з виробництвом суспільних та квазісуспільних благ?
- а) формування правової бази;
  - б) антимонопольне регулювання;
  - в) розподіл ресурсів;
  - г) перерозподіл доходів.
12. Яка комплексна функція держави безпосередньо спрямована на зменшення циклічних коливань?
- а) стабілізація розвитку;
  - б) антимонопольне регулювання;
  - в) розподіл ресурсів;
  - г) перерозподіл доходів.
13. У процесі економічного кругообігу уряд виконує таку функцію:
- а) купує продукти та ресурси;
  - б) отримує податки;
  - в) продає товари;
  - г) правильні відповіді (а) і (б).
14. Неспроможність державної влади може бути наслідком:
- а) нераціональної поведінки економічних суб'єктів;
  - б) лобіювання політичних інтересів;

Розділ 13. Держава в системі макроекономічного регулювання 469

- в) неефективного розподілу ресурсів суспільства за умов монополізації виробництва;
  - г) існування галузей зі зростаючими витратами виробництва.
15. Кейнсіанській теорії відповідає таке положення:
- а) заробітна плата є абсолютно гнучкою;
  - б) заробітна плата є негнучкою у короткостроковому періоді;
  - в) неповна зайнятість – це наслідок лише зовнішніх причин;
  - г) повна зайнятість – це норма ринкової економіки.
16. Класичній теорії державного невтручання відповідає таке положення:
- а) заробітна плата є негнучкою у короткостроковому періоді;
  - б) заробітна плата і ціни на товари та природні ресурси не гнучкі;
  - в) ринкова економіка здатна до саморегулювання;
  - г) ринкова економіка не здатна до саморегулювання.
17. В основі монетариської теорії лежить рівняння обміну:
- а) $M \cdot V = P \cdot Q$;
  - б) $(M \cdot V) / P$;
  - в) $M \cdot V = Q$;
  - г) $M = P \cdot Q$.
18. Згідно з монетариською теорією головну роль у регулюванні економіки виконує:
- а) бюджетно-податкова політика;
  - б) грошово-кредитна політика;
  - в) політика “ціни – заробітна плата”;
  - г) фіскальна політика.
19. Теорія раціональних очікувань базується на:
- а) необхідності стимулювання сукупного попиту;
  - б) необхідності стимулювання сукупної пропозиції;
  - в) очікування майбутньої інфляції формують економічними суб'єктами на основі попередньої та поточної інфляцій;
  - г) економічні суб'єкти настільки раціональні, що можуть у своїх прогнозах враховувати не лише минулий досвід, а й майбутні зміни у економічній кон'юнктурі.

20. В умовах змішаної економіки закритого типу економічна рівновага визначається за формулою:
- а) $Y = C + I$;
  - б) $Y = C + I + G$;
  - в) $I = S$;
  - г) $Y = C + I + G + XE$.
21. Національні заощадження містять у собі:
- а) валові та приватні заощадження;
  - б) приватні та державні заощадження;
  - в) державні заощадження та амортизацію;
  - г) державні заощадження та приватні трансферти.
22. Державна політика у сфері витрат і оподаткування називається:
- а) монетарною політикою;
  - б) політикою розподілу доходів;
  - в) політикою, заснованою на теорії економіки пропозиції;
  - г) фіскальною політикою.
23. Засобами прямого державного регулювання є:
- а) регулювання зайнятості;
  - б) регулювання інфляції;
  - в) податки;
  - г) бюджетна політика.
24. Чисті податки визначаються за формулою:
- а) податкові надходження плюс трансферти;
  - б) податкові надходження мінус трансферти;
  - в) податкові надходження мінус амортизація;
  - г) податкові надходження мінус державні видатки.
25. До державних витрат відносять:
- а) утримання державного апарату;
  - б) купівлю підприємствами ресурсів;
  - в) приватні трансферти;
  - г) сплату податків.
26. Інструментами експансивної фіскальної політики є:
- а) збільшення податкових ставок;
  - б) зменшення податкових ставок;

- в) збільшення державних видатків;
г) правильні відповіді (б) і (в).
27. Інструментами рестрикційної фіскальної політики є:
а) збільшення державних видатків;
б) збільшення соціальних трансфертів;
в) збільшення податкових ставок;
г) зменшення податкових ставок.
28. До вбудованих автоматичних стабілізаторів відносяться:
а) прогресивний прибутковий податок;
б) допомоги по безробіттю;
в) субсидії фермерам;
г) усі відповіді правильні.
29. Мультиплікатор податків (μ_t) визначається за формулою:
а) $MPC / (1 - MPC \cdot (1 - t))$;
б) $1 / (1 - MPC \cdot (1 - t))$;
в) $1 / (1 - MPS \cdot (1 - t))$;
г) $MPC / (1 - MPS \cdot (1 - t))$.
30. Мультиплікатор видатків обчислюється за формулою:
а) $\Delta Y / \Delta I$;
б) $\Delta I / \Delta Y$;
в) $\Delta AE / \Delta Y$;
г) $\Delta Y / \Delta AE$.
31. З метою забезпечення цільового приросту ВВП найменш збитковим варіантом для державного бюджету є:
а) збільшення державних видатків;
б) зменшення податків;
в) зменшення трансфертів;
г) збільшення державних позик.
32. Цілями монетарної політики є:
а) високий рівень зайнятості;
б) стабільний рівень цін;
в) стабільність на фінансових ринках;
г) усі відповіді правильні.

33. Основними знаряддями прямого регулювання пропозиції грошей є:
- а) обмеження обсягів кредитів, що надаються певним галузям;
  - б) пряме регулювання відсоткової ставки;
  - в) операції на відкритому ринку;
  - г) правильні відповіді (а) і (б).
34. До знарядь непрямого регулювання пропозиції грошей належать:
- а) обмеження обсягів кредитів, що надаються певним галузям;
  - б) пряме регулювання відсоткової ставки;
  - в) операції на відкритому ринку;
  - г) обмеження величини кредитів для окремих банків.
35. Яка з операцій Національного банку збільшує кількість грошей в обігу:
- а) Національний банк знижує облікову ставку;
  - б) Національний банк підвищує норму резервування;
  - в) Національний банк продає державні облігації населенню і банкам;
  - г) усі відповіді правильні.
36. Нехай стан економіки характеризується низьким рівнем безробіття і високим рівнем інфляції. Який з перелічених комплексів заходів фінансової та монетарної політики є відповідним і сприятиме зменшенню рівня інфляції?
- а) збільшити податки, збільшити державні витрати, купувати облігації;
  - б) збільшити податки, зменшити державні витрати, купувати облігації;
  - в) збільшити податки, зменшити державні витрати, продавати облігації;
  - г) збільшити податки, збільшити державні витрати, продавати облігації.
37. Якби уряд і Національний банк вирішили сприяти зростанню виробничої потужності в умовах дуже близьких до повної зайнятості, то найкраще було б:
- а) зменшити відсоткову ставку шляхом операцій на відкритому ринку і збільшити податки на споживання;

Розділ 13. Держава в системі макроекономічного регулювання 473

- б) підняти відсоткові ставки, купуючи цінні папери на відкритому ринку;
  - в) зменшити податки на споживання, збільшити прибутковий податок і державні трансфертні платежі;
  - г) збільшити податок на приріст капітальної вартості і зменшити пропозицію грошей.
38. Що не є важливим напрямом державного регулювання ринку праці у перехідній економіці?
- а) стимулювання зростання зайнятості та збільшення кількості робочих місць;
  - б) адміністративний розподіл робочої сили;
  - в) підготовка і перепідготовка робочої сили;
  - г) соціальне страхування робочої сили.
39. Антиінфляційна фіскальна політика передбачає:
- а) зростання податків і більш високий рівень державних витрат;
  - б) підвищення рівня оподаткування та скорочення державних витрат;
  - в) скорочення як державних витрат, так і податкових надходжень;
  - г) зниження податків і збільшення видатків.
40. Що у розвинених країнах сприяє зниженню нерівності доходів населення?
- а) диференціація ставок індивідуальних податків;
  - б) трансфертні платежі;
  - в) встановлення мінімального рівня заробітної плати;
  - г) правильні відповіді (а) і (в).
41. Як розраховується коефіцієнт концентрації доходів (коефіцієнт Джинні)?
- а) як відношення бісектриси до кривої Лоренца;
  - б) як відношення кривої Лоренца до бісектриси;
  - в) як відношення площі трикутника до площі між бісектрисою та кривою Лоренца;
  - г) як відношення площі між бісектрисою та кривою Лоренца до площі трикутника, помножене на 100.

42. Яке значення коефіцієнта Джинні фіксує високий ступінь нерівності?
- а) менше ніж 24;
  - б) 29 – 31;
  - в) 33 – 35;
  - г) більше ніж 35.
43. Які продукти виробляються тільки за рахунок державного бюджету?
- а) продукти індивідуального споживання;
  - б) квазісуспільні блага;
  - в) суспільні блага;
  - г) усі відповіді неправильні.
44. Які державні витрати прямо розширюють місткість ринку?
- а) соціальні трансферти;
  - б) витрати на купівлю ресурсів;
  - в) витрати на купівлю товарів та послуг;
  - г) правильні відповіді (б) і (в).

Проблемні ситуації

Ситуація 1.

У зв'язку з фінансовою кризою в США у 2008 р. уряд країни прийняв рішення націоналізувати найбільші комерційні банки США.

Чи доцільними є дії уряду в даній економічній ситуації?

Ситуація 2.

Чи можливі “помилки уряду” (коли уряд намагається виправити ринкові помилки), що гірші від первинних помилок ринку? Наведіть приклади “помилки уряду”. Чи можете ви уявити випадок, коли “помилки уряду” настільки значні, що краще жити з помилками ринку, ніж намагатися ними керувати.

Ситуація 3.

Чому всесвітньо відомий американський економіст Дж. Гелбрейт називає тих, хто закликає повернутися до вільного ринку часів А. Сміта, людьми з психічними відхиленнями клінічного характеру?

Ситуація 4.

Поясніть, чому можуть бути суперечливими політика забезпечення високих соціальних гарантій і спрямованість на зростання ефективності виробництва, якщо виходити із можливих засобів досягнення кожної з цих цілей.

Ситуація 5.

Розгляньте такі випадки державного втручання в економіку: обмеження забруднення повітря; виплати для пенсіонерів; регулювання цін місцевої водної монополії; заходи монетарної політики щодо приборкування інфляції.

Яка роль держави розкривається в кожному прикладі?

Приклади розв'язку задач*Задача 1.*

Як монетарний, так і фіскальний методи економічної політики можуть використовуватися у боротьбі з такими типовими економічними проблемами, як інфляція та спад. Визначте, який з методів буде найбільш ефективним у досягненні відповідних цілей для кожної пари в таблиці.

Монетарна політика	Подолання інфляції	Припинення спаду
1. а) підвищення резервних норм; б) зниження резервних норм.		
2. а) купівля державних облігацій; б) продаж державних облігацій.		
3. а) зниження облікової ставки; б) підвищення облікової ставки.		
Фіскальна політика		
4. а) збільшення державних видатків; б) зменшення державних видатків.		
5. а) підвищення податків; б) зниження податків.		

Розв'язок

Дивіться таблицю:

Монетарна політика	Подолання інфляції	Припинення спаду
1. а) підвищення резервних норм; б) зниження резервних норм.	(а)	(б)
2. а) купівля державних облігацій; б) продаж державних облігацій.	(б)	(а)
3. а) зниження облікової ставки; б) підвищення облікової ставки.	(б)	(а)
Фіскальна політика		
4. а) збільшення державних видатків; б) зменшення державних видатків.	(б)	(а)
5. а) підвищення податків; б) зниження податків.	(а)	(б)

Задача 2.

Уряд країни планує у майбутньому році збільшити ВВП на 12 млрд. грн.

На скільки мають скоротитися податки, щоб досягти запланованого зростання ВВП, якщо гранична схильність до споживання дорівнює 0,8?

Розв'язок

Використовуючи формулу податкового мультиплікатора $\mu_t = -\frac{\Delta Y}{\Delta T}$, визначимо величину, на яку необхідно зменшити суму податків:

$$-\Delta T = \frac{\Delta Y}{\mu_t} = \frac{\Delta Y}{MPC / (1 - MPC)} = \frac{12}{0,8 / 0,2} = -3 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 3.

Економіка країни характеризується такими даними: фактичний ВВП становить 4000 млрд. грн.; потенційний – 4200 млрд. грн.; гранична схильність до споживання дорівнює 0,8.

1. На скільки повинні змінитися державні закупівлі для досягнення економікою країни рівноважного стану за умови, що інші показники залишаться незмінними?

2. На скільки повинна змінитися величина податкових надходжень, щоб економіка країни досягла рівноважного стану?

Розв'язок

1. Приріст фактичного ВВП за умов досягнення економікою країни рівноважного (потенційного) ВВП становитиме:

$$\Delta Y = Y^* - Y = 4200 - 4000 = 200 \text{ млрд. грн.}$$

Використовуючи формулу мультиплікатора державних видатків, визначимо приріст державних закупівель:

$$\Delta G = \frac{\Delta Y}{\mu_g} = \frac{\Delta Y}{1/(1-MPC)} = \frac{200}{1/(1-0,8)} = \frac{200}{5} = 40 \text{ млрд. грн.}$$

2. Використовуючи формулу податкового мультиплікатора, визначимо величину, на яку мають зменшитися податки:

$$-\Delta T = \frac{\Delta Y}{\mu_t} = \frac{\Delta Y}{MPC/(1-MPC)} = \frac{200}{0,8/(1-0,8)} = -50 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 4.

Економіка країни перебуває у рівноважному стані. З метою виконання програми державного будівництва уряд планує збільшити державні витрати на 10 млрд. грн.

На скільки потрібно одночасно збільшити податки, щоб не допустити порушення рівноважного стану національної економіки за умови, що гранична схильність до споживання дорівнює 0,75?

Розв'язок

Для збереження рівноважного стану національної економіки необхідно, щоб величина приросту державних витрат ΔG дорівнювала величині, на яку потрібно зменшити сукупні витрати $-\Delta AE$:

$$\Delta G = -\Delta AE = -\Delta T \cdot MPC.$$

$$\text{Звідки } \Delta T = \frac{\Delta G}{MPC} = \frac{10}{0,75} = 13,33 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 5.

Економіка країни перебуває у стані рівноваги за умови, що споживання домашніми господарствами описується функцією: $C = 100 + 0,8(Y - T)$, $I = 100$ млрд. грн., $G = 200$ млрд. грн., $t = 0,25$.

Визначити:

1. Рівноважний ВВП.
2. Мультиплікатор витрат з урахуванням ставки податків.

Розв'язок

1. Рівноважний ВВП визначається за формулою:

$$Y = C + I + G;$$

$$Y = 100 + 0,8(Y - T) + 100 + 200;$$

$$0,4 Y = 400;$$

$$Y = 1\,000 \text{ млрд. грн.}$$

2. Мультиплікатор витрат з урахуванням ставки податку визначається за формулою:

$$\mu_t = \frac{1}{1 - \text{MPC} \cdot (1 - t)} = \frac{1}{1 - 0,8 \cdot (1 - 0,25)} = \frac{1}{0,4} = 2,5.$$

Задача 6.

У закритій економіці обсяг приватних інвестицій дорівнює 50 млрд. грн., а функція заощадження має вигляд: $S = 0,2 Y - 100$.

В умовах повної зайнятості економіка країни може досягти рівноваги за умови, що потенційний ВВП становить 1 000 млрд. грн.

1. Як за допомогою держави можна досягти повної зайнятості економічних ресурсів, за якої потенційний ВВП дорівнюватиме 1 000 млрд. грн.?

2. На скільки збільшиться валовий національний дохід країни, якщо зовнішніх доходів із-за кордону немає?

Розв'язок

1. Основною умовою нормального функціонування приватної економіки закритого типу є рівняння $I = S$. Тоді:

$$50 = 0,2 Y - 100;$$

$$0,2 Y = 150;$$

$$Y = 750 \text{ млрд. грн.}$$

Для того, щоб економіка досягла повної зайнятості виробничих ресурсів і потенційного ВВП, необхідно, щоб держава зробила витрати у сумі:

$$\Delta G = \Delta Y / \mu_g;$$

$$\Delta Y = Y^* - Y = 1\,000 - 750 = 250 \text{ млрд. грн.};$$

$$\mu_g = \frac{1}{1 - 0,8} = \frac{1}{0,2} = 5.$$

$$\text{Тоді: } \Delta G = 250 / 5 = 50 \text{ млрд. грн.}$$

Розділ 13. Держава в системі макроекономічного регулювання 479

2. Валовий національний дохід збільшиться на 250 млрд. грн. тому, що:

$$\Delta Y = Y^* - Y = 1000 - 750 = 250 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 7.

У змішаній економіці закритого типу рівновага досягається, якщо національні заощадження дорівнюють національним інвестиціям, тобто:

$$S_{\text{пр}} + S_{\text{д}} = I_{\text{н}} \quad \text{або} \quad (Y - C - T) + (T - G) = I_{\text{н}}$$

Чому дорівнюють національні інвестиції, якщо $C = 750$, $Y = 1000$ млрд. грн., $G = 115$, $T = 120$ млрд. грн.

Розв'язок

Обсяг національних інвестицій визначається за формулою:

$$I_{\text{н}} = (Y - C - T) + (T - G);$$

$$I_{\text{н}} = (1000 - 750 - 120) + (120 - 115) = 130 + 5 = 135 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 8.

Змішана рівноважна економіка закритого типу характеризується такими макроекономічними показниками (млрд. грн.): $Y = 1800$, $G = 300$, $T = 500$, $I = 1000$.

Визначте приватні заощадження.

Розв'язок

Приватні заощадження можна визначити із макроекономічного рівняння:

$$(Y - C - T) + (T - G) = S_{\text{н}};$$

$$S_{\text{пр}} = Y - C + T = S_{\text{н}} - (T - G);$$

$$S_{\text{пр}} = 1000 - (500 - 300) = 800 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 9.

Змішана рівноважна економіка закритого типу характеризується такими макроекономічними показниками (млрд. грн.): $Y = 2000$, $C = 1200$, $T = 300$, $I_{\text{н}} = 600$.

Розрахуйте обсяг державних закупівель.

Розв'язок

Обсяг державних закупівель визначається із макроекономічного рівняння:

$$(Y - C - T) + (T - G) = I_{\text{н}};$$

$$T - G = I_n - (Y - C - T);$$

$$T - G = 600 - (2\,000 - 1\,200 - 400) = 200 \text{ млрд. грн.}$$

$$\text{Тоді } G = T - 200 = 300 - 200 = 100 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 10.

Відповідно до класичної моделі рівноважного виробництва розрахуйте рівень середньої ціни, якщо обсяг сукупного випуску країни дорівнює 500 000 одиниць, кількість грошей в обігу – 1 000 000 грн., а швидкість їх обігу – 4.

Розв'язок

Використовуючи рівняння обміну $M \cdot V = P \cdot Y$, визначимо рівень середньої ціни за формулою:

$$P = \frac{M \cdot V}{Y} = \frac{1\,000\,000 \cdot 4}{500\,000} = 8 \text{ грн.}$$

Задача 11.

Змішана рівноважна економіка закритого типу характеризується такими макроекономічними показниками (млрд. грн.): $Y = 300$, $I = 700$, $C = 1\,600$, $T = 1\,000$, $G = 800$.

Розрахуйте національні і державні заощадження.

Розв'язок

Обсяг національних заощаджень дорівнює сумі приватних і державних заощаджень:

$$S_n = S_{пр} + S_{д} \text{ або } S_n = (Y - C - T) + (T - G);$$

$$S_n = (3\,000 - 1\,600 - 1\,000) + (1\,000 - 800) = 600 \text{ млрд. грн.}$$

Державні заощадження становлять:

$$T - G = 1\,000 - 800 = 200 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 12.

На розгляд комітету з проблем екології послідовно були подані чотири природоохоронних проекти:

Проект	TSC, млн. грн.	TSB, млн. грн.
А	5	7
Б	9	13
В	14	18
Г	20	21

Розділ 13. Держава в системі макроекономічного регулювання 481

При цьому сукупні суспільні витрати, пов'язані з реалізацією кожного наступного проекту перевищували витрати попередніх.

Обґрунтуйте, який з поданих природоохоронних проектів доцільно реалізувати.

Розв'язок

Дивіться таблицю:

Проект	TSC, млн. грн.	MSC	TSB, млн. грн.	MSB
А	5	5	7	7
Б	9	4	13	6
В	14	5	18	5
Г	20	6	21	3

Чиста суспільна вигода максимізується, коли $MSC = MSB$. Для проектів А і Б гранична суспільна вигода перевищує граничні суспільні витрати, для проекту Г: $MSC > MSB$. Чиста вигода максимізується при реалізації проекту В.

Задача 13.

У 2007 р. уряд країни зменшив податки на 3,5 млрд. грн., що дало змогу збільшити ВВП на 13,8 млрд. грн.

Визначте, на скільки потрібно буде зменшити податки у 2008 р., щоб досягти збільшення ВВП на 15 млрд. грн., якщо значення мультиплікатора податків не зміниться.

Розв'язок

Мультиплікатор податків за 2007 р. становить:

$$\mu_t = \frac{\Delta Y}{\Delta T} = \frac{13,8}{3,5} = 3,94.$$

У 2008 р. необхідно зменшити податки на величину:

$$-\Delta T = \frac{\Delta Y}{\mu_t} = \frac{15}{3,94} = -3,8 \text{ млрд. грн.}$$

Задачі

Задача 1.

Уряд країни планує у 2009 р. збільшити ВВП на 30 млрд. грн.

На скільки мають скоротитися податки, щоб досягти запланованого зростання ВВП, якщо гранична схильність до споживання дорівнює 0,75?

Задача 2.

Економіка країни характеризується такими даними: фактичний ВВП становить 300 млрд. грн., потенційний – 320 млрд. грн., гранична схильність до споживання дорівнює 0,8.

1. На скільки повинні змінитися державні закупівлі для досягнення економікою країни рівноважного стану за умови, що інші показники залишаться незмінними?

2. На скільки повинна змінитися величина податкових надходжень, щоб економіка країни досягла рівноважного стану?

Задача 3.

Економіка країни перебуває у рівноважному стані. З метою виконання програми державного будівництва уряд планує збільшити державні витрати на 15 млрд. грн.

На скільки потрібно одночасно збільшити податки, щоб не допустити порушення рівноважного стану національної економіки за умови, що гранична схильність до споживання дорівнює 0,8?

Задача 4.

Економіка країни перебуває у стані рівноваги за умови, що споживання домашніми господарствами описується функцією $C = 50 + 0,8(Y - T)$, $I = 70$ млрд. грн., $G = 150$ млрд. грн., $t = 0,20$.

Визначити:

1. Рівноважний ВВП.

2. Мультиплікатор витрат.

3. Мультиплікатор витрат з урахуванням ставки податків.

Задача 5.

У закритій економіці обсяг приватних інвестицій дорівнює 50 млрд. грн., а функція заощадження має вигляд: $S = 0,25Y - 70$.

В умовах повної зайнятості економіка країни може досягти рівноваги за умови, що потенційний ВВП становить 520 млрд. грн.

Як за допомогою держави можна досягти повної зайнятості економічних ресурсів, за якої потенційний ВВП дорівнюватиме 520 млрд. грн.?

Задача 6.

У змішаній економіці закритого типу рівновага досягається, якщо національні заощадження дорівнюють національним інвестиціям, тобто:

$$S_{\text{пр}} + S_{\text{д}} = I_{\text{н}} \text{ або } (Y - C - T) + (T - G) = I_{\text{н}}$$

Розділ 13. Держава в системі макроекономічного регулювання 483

Чому дорівнюють національні інвестиції, якщо $Y = 450$ млрд. грн., $C = 200$, $G = 160$, $T = 120$ млрд. грн.

Задача 7.

Змішана рівноважна економіка закритого типу характеризується наступними даними: приватні заощадження становлять 1 000 млрд. грн., чисті податки дорівнюють 200 млрд. грн., державне споживання – 210 млрд. грн.

Обчислити національні заощадження.

Задача 8.

Змішана рівноважна економіка закритого типу характеризується такими макроекономічними показниками (млрд. грн.): $Y = 900$, $G = 350$, $T = 420$, $I = 100$.

Визначте приватні заощадження.

Задача 9.

Змішана рівноважна економіка закритого типу характеризується такими макроекономічними показниками (млрд. грн.): $Y = 600$; $C = 360$; $T = 90$; $I_n = 180$.

Розрахуйте обсяг державних закупівель.

Задача 10.

Відповідно до класичної моделі рівноважного виробництва розрахуйте рівень середньої ціни, якщо обсяг сукупного випуску країни дорівнює 700 тис. од., кількість грошей в обігу – 1,5 млн. грн., а швидкість їх обігу – 3,5 оберти / рік.

Задача 11.

Змішана рівноважна економіка закритого типу характеризується такими макроекономічними показниками (млрд. грн.): $Y = 2\,500$, $I = 400$, $C = 1\,500$, $T = 800$, $G = 750$.

Розрахуйте національні і державні заощадження.

Задача 12.

У 2007 р. уряд країни зменшив податки на 4,5 млрд. грн., що дало змогу збільшити ВВП на 12,6 млрд. грн.

Визначте, на скільки потрібно буде зменшити податки у 2008 р., щоб досягти збільшення ВВП на 14 млрд. грн., якщо значення мультиплікатора податків не зміниться.

Задача 13.

Фактичний ВВП країни у 2007 р. становив 3 800 млрд. грн. На 2008 р. уряд запланував збільшення ВВП до 4 300 млрд. грн., щоб досягти його рівноважного потенційного значення. За останні роки гранична схильність до споживання в країні становила 0,8.

На скільки потрібно збільшити або зменшити податки, щоб економіка досягла рівноважного стану?

Задача 14.

Економіка країни характеризується такими даними: приватні заощадження дорівнюють 120 млрд. грн., податки – 750, державні витрати складають 680 млрд. грн.

Визначте обсяг національних інвестицій, за якого економіка країни зможе досягти рівноважного стану.

Задача 15.

Економіка країни перебуває в стані рівноваги і характеризується такими макроекономічними показниками (млрд. грн.): $C = 200 + 0,75(Y - T)$, $I = 100 + 0,1Y$, $G = 180$, $NE = 5$, $t = 0,3$.

Визначити:

1. Рівноважний ВВП.
2. Простий мультиплікатор державних витрат.
3. Простий мультиплікатор податків.

Задача 16.

У поточному році економіка країни функціонує на рівні потенційного ВВП 2000 млрд. грн. У наступному році очікується зменшення ВВП до 1 750 млрд. грн.

На скільки уряду потрібно збільшити державні витрати, щоб не допустити спаду національного виробництва при граничній схильності до споживання 0,75?

Теми рефератів

1. Економічна діяльність держави.
2. Інструменти державного регулювання.
3. Класична теорія державного невтручання в економіку.
4. Кейнсіанська теорія державного регулювання економіки.
5. Економічна безпека України: сутність і напрями забезпечення.

Методичні поради щодо розв'язання завдань та підготовки рефератів містяться у літературних джерелах: 2; 4; 7; 10; 16; 24; 25; 27; 30; 35; 39, які рекомендуються для самостійного вивчення.

РОЗДІЛ 14. МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ

Навчальні цілі

1. Зрозуміти яким чином принцип порівняльної переваги можна застосувати до процесу міжнародної спеціалізації й торгівлі.
2. З'ясувати відмінність між абсолютною перевагою та порівняльною перевагою країни у виробництві товарів і послуг.
3. З'ясувати зміст міжнародної торгівлі, проаналізувати її динаміку та форми прояву.
4. Пояснити, чому міжнародна торгівля приносить вигоди всім країнам-учасникам цього процесу.
5. Проаналізувати торгівельний баланс.
6. Розглянути основні форми торгівельних бар'єрів і економічні наслідки введення імпорتنих мит і нетарифних обмежень.
7. Оцінити основні аргументи на користь політики протекціонізму і представити контраргументи.

Основні теоретичні підходи

В умовах глобалізації світового господарства зовнішньо-економічні зв'язки суттєво впливають на стан національних економік.

Світове господарство – це багатогалузева глобальна економіка, яка пов'язує національні господарства в єдину систему через обмін економічною діяльністю та міжнародний поділ праці (МПП).

Міжнародні економічні відносини (МЕВ) існують у таких формах (рис. 14.1).

Показниками розвитку зовнішньоекономічних зв'язків країни є: динаміка зовнішньої торгівлі – обсяг товарообігу, експорту, імпорту; динаміка цін на експортні та імпорتنі товари; зміна структури зовнішнього товарообігу; частка країни у світовому товарообігу; іноземні інвестиції; динаміка та структура зовнішнього боргу; участь у міжнародній спеціалізації; ефективність роботи зовнішньоторговельних організацій.

Теорії міжнародної торгівлі обґрунтовують причини та вигоду обміну товарами для різних країн, а також чинники, що визначають спеціалізацію країни у міжнародній торгівлі.

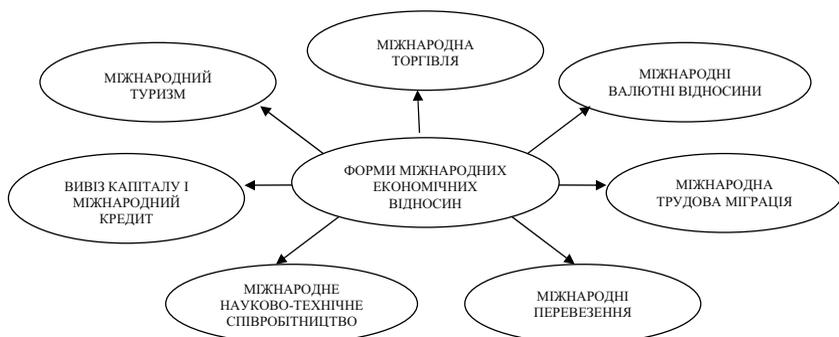

Рис. 14.1. Форми міжнародних економічних відносини

Теорія абсолютних переваг А. Сміта (1723 – 1790 рр.) пояснює існування міжнародної торгівлі та її вигоду різницею в абсолютних витратах виробництва товарів у різних країнах.

Поділ праці та спеціалізація забезпечують економію витрат у країнах, що здійснюють торгівлю. А в цілому, країни отримують такі переваги від міжнародної торгівлі: збільшення обсягів товарів та послуг, розширення ринку, можливості отримання товарів для виробництва яких у країні не існує можливостей.

Згідно з **теорією комперативних (порівняльних) переваг** Д. Рікардо (1772 – 1823 рр.), завжди, коли між країнами існують відмінності у співвідношенні витрат виробництва різних товарів, міжнародна торгівля буде доцільною.

І А. Сміт, і Д. Рікардо відстоювали ідею свободи в міжнародній торгівлі. Невипадково вихідною передумовою теорій абсолютних та порівняльних переваг була відсутність митних тарифів. Отже, міжнародна торгівля та спеціалізація у межах міжнародного поділу праці створюють умови для розширення виробничих можливостей та споживання.

У **теорії Хекшера – Оліна** відмінності відносних цін на товари та послуги у різних країнах пояснюються причинами нерівномірного розподілу матеріальних та трудових ресурсів між країнами внаслідок історичних і географічних чинників. Згідно із **законом пропорційності факторів**, у відкритій економіці кожна країна прагне спеціалізуватися на виробництві товару, який потребує

більше того фактора, яким країна краще забезпечена. У процесі міжнародної торгівлі відбувається вирівнювання цін факторів виробництва. Але у 50-ті роки ХХ ст. американський економіст В. Леонт'єв на підставі емпіричного дослідження довів, що США, які вважалися капіталонадлишковою країною, експортували не капіталомістку, а трудомістку продукцію. Результати цього дослідження отримали назву “парадокс Леонт'єва” і показали, що потрібно враховувати якість факторів та розподіляти їх при аналізі забезпеченості країн факторами. Якщо прийняти до уваги якість та кваліфікацію трудових ресурсів Сполучених Штатів, якими вони забезпечені краще, ніж інші країни, то це допоможе з'ясувати, чому США виступали експортерами трудомісткої продукції.

Концепція життєвого циклу (Р. Вернон, Ч. Кіндельбергер, Л. Уельс) пояснює напрямки торгових зв'язків особливостями етапів життєвого циклу товарів. **Теорія конкуренції** М. Портера також стала внеском до обґрунтування економічних основ міжнародної торгівлі. В цій теорії були визначені наступні складові міжнародної конкурентоспроможності нації: факторні умови, умови попиту, стан обслуговуючих та близьких галузей, стратегії підприємств, характер конкуренції на внутрішньому ринку, втручання держави.

Крім визначення структури та напрямків товарних потоків, в оцінці впливу зовнішньої торгівлі на національну економіку важливим є розуміння встановлення цін на світовому ринку, кількісна оцінка переваг, що отримують країни внаслідок спеціалізації та міжнародного обміну.

Аналіз показує, що у результаті міжнародної спеціалізації і вільної торгівлі, заснованої на використанні принципу порівняльної переваги, сумарне виробництво товарів збільшується, а країни досягають такого рівня споживання, що перевищує їх внутрішні виробничі можливості.

Міжнародна торгівля перебуває під впливом різноманітних чинників, найважливішими з яких є: основні тенденції розвитку міжнародного поділу праці (глобалізація та лібералізація світової торгівлі), загальний стан економіки країни, кон'юнктура світового ринку, економічний стан основних торгових партнерів, рівень державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

З усіх видів зовнішньоекономічної діяльності саме міжнародна торгівля, кінцевий результат якої визначається чистим експортом, безпосередньо мультиплікативно впливає на ВВП. Оскільки

експортуються вітчизняні товари й послуги, то зростання експорту прямопропорційно збільшує сукупні витрати національної економіки та ВВП. Закупівля імпорту, навпаки, означає витрати на іноземні товари й послуги. Різниця між витратами на експорт та імпорт становить чистий експорт, який перебуває під впливом таких основних чинників: динаміка ВВП власного й у країнах – торгових партнерах, зовнішньоторговельна політика країни, коливання курсу національної валюти.

Зростання ВВП у торгових партнерів позитивно впливає на їхні можливості закуповувати товари й послуги, вироблені в інших країнах, збільшуючи експорт останніх. Але закупівля імпорту прямопропорційно залежить від динаміки власного ВВП. Отже, на експорт прямо пропорційно впливає динаміка ВВП у торгових партнерів, а на імпорт – динаміка власного ВВП. Тоді можна зробити висновок, що чистий експорт прямо залежить від динаміки ВВП у торгових партнерів і обернено – від динаміки національного ВВП.

Активність країни на світовому ринку оцінюється показниками:

1. *Загальний товарообіг*, у тому числі окремо товарів і послуг, аналізується в динаміці по роках у вартісному вимірі та у відсотках до певного періоду (попереднього чи базового року, півріччя).

2. *Рівень експорту* визначається як відношення обсягу експорту до ВВП і вимірюється у відсотках. Так само визначається рівень чистого експорту. Цей показник залежить від конкурентоспроможності національних товарів і послуг на світовому ринку і від потреб країни в імпорті.

3. *Коефіцієнт покриття імпорту експортом* – це відношення доходів від експорту до витрат на імпорт (вимірюється у відсотках).

4. *Рівень імпорту* характеризує імпортозалежність національної економіки від світового господарства і визначається у відсотках як відношення обсягу імпорту до ВВП.

5. *Структура експорту* – це частка окремих товарів і послуг у загальному обсязі експорту. Сировинна або технологічна спрямованість структури експорту характеризує місце країни у міжнародній спеціалізації. Так, розвинуті країни спеціалізуються на експорті наукомістких товарів, кінцевої продукції, а слаборозвинуті країни – на експорті сировини, палива (проміжної продукції). Такий аналіз дозволяє виявити розрив у рівні технічного розвитку окремих країн.

6. *Структура імпорту* – частка окремих товарів і послуг у загальному обсязі імпорту. Відрізняють так званий критичний імпорт, до якого належать переважно енергоресурси (якщо такі відсутні у країні) або інша продукція, яка не виробляється у країні, але є необхідною для нормального розвитку її економіки. До критичного імпорту можуть відноситись також інвестиційні товари: машини, устаткування, без яких неможливі інвестиційні процеси, структурні зрушення в економіці, але випуск яких недостатній у країні.

7. *Експортно-імпортна квота* – це відношення суми обсягів експорту та імпорту до ВВП (розраховується у відсотках).

8. *Сальдо торгового балансу* визначається у вартісному вимірі окремо по товарах і послугах.

9. Загальний товарообіг, експорт та імпорт по окремих торгових партнерах країни (у вартісному вимірі та у відсотках).

Важливим показником для оцінки вигід зовнішньої торгівлі є так звані **“умови торгівлі”**. Він визначається як співвідношення індексів експортних й імпортних цін і розраховується для всього набору експортних та імпортних товарів:

$$T = P_x / P_m,$$

де T – “умови торгівлі”, P_x – індекс експортних цін, P_m – індекс імпортних цін.

Зростання цього показника, як правило, свідчить про покращення умов торгівлі для країни.

Але від зовнішньої торгівлі не всі економічні суб’єкти країни отримують переваги. Чим більше певний фактор сконцентрований у експортному виробництві, тим більше його власники виграють від зовнішньої торгівлі. У той же час фактори, які зайняті у виробництві імпортозаміщеної продукції, приносять менші доходи своїм власникам після встановлення торгівельних відносин.

Торгівельна політика може стимулювати або стримувати обсяги експортно-імпортних операцій. З цією метою держава застосовує два види засобів. Перший – митні засоби, до яких належать імпортне (ввізне) та експортне (вивізне) мито. Другий – немитні засоби, до яких можна віднести квоти та ліцензії, пільгове кредитування та оподаткування експортерів, надання експортних субсидій тощо.

Виділяють дві основні **форми торгівельної політики**: *політика протекціонізму, політика лібералізму*.

Політика протекціонізму спрямована на підтримку національного товаровиробника шляхом тарифних та нетарифних обмежень для імпортерів і субсидування національних виробників. Мито – це акцизний податок, що встановлюється урядом на імпортований товар. Нетарифні бар'єри містять у собі імпортні квоти, ліцензії, добровільні експортні обмеження. Усі торговельні обмеження приводять до підвищення внутрішніх цін на імпортні товари й знижують обсяг імпорту. Як наслідок, вітчизняні товаровиробники отримують підтримку в конкуренції, а вітчизняні споживачі програють, бо вимушені сплачувати вищу ціну за товари та скорочувати своє споживання.

Отримуючи субсидії, вітчизняні товаровиробники можуть знижувати ціни на свою продукцію, бо частину витрат покривають за рахунок субсидій, і, таким чином, будуть мати переваги у конкурентній боротьбі на світових ринках. Як нетарифні обмеження можуть використовуватися ліцензування, квотування, стандартизація, “добровільне обмеження експорту”, валютні, санітарні та інші обмеження.

Політика лібералізму спрямована на забезпечення свободи у зовнішньоекономічних зв'язках та усунення будь-яких обмежень для зовнішньої торгівлі. Принципи свободи та відсутності дискримінації в торгівлі були покладені в основу діяльності Світової організації торгівлі (СОТ), в яку увійшло 149 країн світу, ще майже 30 країн ведуть переговори щодо вступу.

Існують аргументи і на користь політики протекціонізму, і на користь політики лібералізму.

Аргументами для використання тарифних та нетарифних обмежень для імпортерів є: захист молодих галузей; збільшення рівня зайнятості в країні; підтримка рівня цін, рівня заробітної плати та добробуту країни; захист від кон'юнктури світового ринку; підтримка економічної безпеки країни, оборонних галузей; захист від іноземного демпінгу.

Після Другої світової війни митні тарифи були суттєво зменшені в багатьох країнах. Економічна інтеграція сприяє знищенню торговельних бар'єрів між країнами і створенню умов для отримання вигод від міжнародного поділу праці та спеціалізації.

У той же час у проведенні протекціоністської політики виділяють й негативні наслідки: підвищення рівня цін та скорочення обсягів споживання товарів, на які вводяться обмеження; зростання витрат виробництва та перелив факторів у неефективні вітчизняні

галузі. Але протекціоністські заходи вживають у сучасних умовах багато країн у тій або іншій формі.

Міжнародна торгівля вносить зміни в сукупні витрати й умови економічної рівноваги. Згідно з методом “витрати – випуск” модель економічної рівноваги в умовах відкритої економіки набуває такого вигляду:

$$Y = C + I + G + NE.$$

Зовнішня торгівля вносить також зміни у вилучення та ін'єкції. Вилучення доповнюються імпортом (ІМ), а ін'єкції – експортом (ЕХ). Тому модель економічної рівноваги за методом “вилучення – ін'єкції” відображає тотожність між сумою вилучень та сумою ін'єкцій:

$$S + T + ІМ = I + G + ЕХ.$$

Розмежуємо внутрішню економіку і зовнішній сектор економіки:

$$S + (T - G) = NE.$$

Вираз $S + (T - G)$ відображає величину внутрішніх фінансових ресурсів приватного інвестування. Отже, економічна рівновага за методом “вилучення – ін'єкції” забезпечується на умовах, коли різниця між внутрішніми фінансовими ресурсами приватного інвестування і приватними інвестиціями дорівнює чистому експорту. Якщо замість G підставити $C_g + I_g$, то економічну рівновагу можна виразити за іншою формулою:

$$S + (T - C_g) - (I + I_g) = NE.$$

Таким чином, економічна рівновага за методом “вилучення – ін'єкції” забезпечується за умови, коли різниця між національними заощадженнями $(S + T - C_g)$ та інвестиціями $(I + I_g)$ дорівнює чистому експорту.

Із наведених моделей випливають два висновки. Перший – в умовах дефіциту внутрішніх фінансових ресурсів виникає дефіцит рахунка поточних операцій, який покривається додатним сальдо рахунка капітальних операцій: $-CA = +KA$. Це означає, що певна частка приватних інвестицій фінансується за рахунок іноземного капіталу. В умовах надлишку внутрішніх фінансових ресурсів усе навпаки: певна частка національних заощаджень використовується для фінансування іноземців. Тому $+CA = -KA$.

Другий – існує тісний зв'язок між державним бюджетом і платіжним балансом. Оскільки $(T - G)$ – це загальне бюджетне сальдо, то зростання бюджетного дефіциту зменшує внутрішні фінансові ресурси і збільшує дефіцит рахунка поточних операцій, що вимагає збільшення чистого припливу капіталу.

Важливим чинником, який впливає на ВВП, є чистий експорт. Між чистим експортом і ВВП існує пряма мультиплікативна залежність. Але зазначимо, що в умовах відкритої економіки мультиплікатор видатків враховує ще один канал вилучень – імпорт. Щоб врахувати вплив імпорту на мультиплікатор, слід спиратися на граничну схильність до імпорту (MPM), яка визначається за формулою $MPM = \Delta M / \Delta Y$. Тоді мультиплікатор витрат набуває вигляду:

$$\mu_e = \frac{1}{MPS + MPC \cdot t + MPM}$$

Чистий експорт залежить від таких чинників: рівень доходу у нас і у наших торгових партнерів, валютний курс, торговельна політика. Так, за зростання внутрішнього доходу збільшується вітчизняний імпорт, що зменшує чистий експорт. За зростання доходу в іноземних країнах збільшується вітчизняний експорт, що збільшує чистий експорт. В умовах зниження курсу гривні ціна українських товарів за кордоном зменшуватиметься, що збільшуватиме наш експорт, і навпаки, ціна імпортованих товарів зросте, що зменшить вітчизняний імпорт.

Основні терміни та поняття

Міжнародні економічні відносини (МЕВ); світове господарство; теорія абсолютних переваг; теорія порівняльних переваг; парадокс “Леонтьєва”; міжнародна торгівля; торговельна політика; протекціонізм; політика лібералізму; експорт; імпорт; мито; диференціальні мита; преференційні мита; імпортне мито; експортний тариф; експортні субсидії; тарифні обмеження; нетарифні обмеження; імпортні та експортні квоти; “добровільні” експортні обмеження; демпінг; резиденти; торговельний баланс; сальдо рахунку поточних операцій; сальдо рахунку капітальних операцій.

Одноваріантні питання

1. Міжнародна торгівля є формою зв'язку між товаровиробниками різних країн, що виникає на основі міжнародного поділу праці, і виражає їх взаємну економічну залежність.

Так

Ні

-
2. Перша концепція міжнародної торгівлі розроблена меркантилістами.
Так Ні
3. Згідно теорії меркантилістів, держава повинна забезпечувати збільшення імпорту та скорочення експорту.
Так Ні
4. У будь-якій економіці ресурси не є взаємозамінюваними для альтернативного їх використання.
Так Ні
5. Міжнародні відмінності в забезпеченні ресурсами й у відносних кількостях різних типів людських і матеріальних ресурсів – важлива основа для спеціалізації й торгівлі.
Так Ні
6. Внаслідок дії закону спадного граничного продукту спеціалізація країни є неповною.
Так Ні
7. Відкритий тип торгівельної політики, яку застосовують країни, котрим не загрожує конкуренція з боку зарубіжних виробників того чи іншого товару, називають фритдерство.
Так Ні
8. У точці на кривій виробничих можливостей, у якій співвідношення витрат в обох країнах однакове, зникає основа для поглиблення спеціалізації та розширення торгівлі.
Так Ні
9. Імпорт збільшує сукупний попит в країні.
Так Ні
10. Спеціальний імпорт розраховують відніманням від загального імпорту непрямого транзиту.
Так Ні
11. Експорт підвищує ціни в країні.
Так Ні
12. Крива пропозиції експорту показує обсяг експорту, який країна пропонуватиме, коли світові ціни перевищуватимуть внутрішню ціну.
Так Ні

13. Реекспорт – сума націоналізованих та інших імпортованих товарів, які були потім продані закордон протягом звітного періоду.
- Так Ні
14. Крива попиту на імпорт показує величину попиту країни на імпорт, коли світові ціни вищі за внутрішні.
- Так Ні
15. Чистий експорт та імпорт, які вимірюються у вартісному виразі, називають сальдо зовнішньої торгівлі.
- Так Ні
16. Імпорт товарів і послуг приводить до зростання внутрішніх цін і є причиною інфляції.
- Так Ні
17. Запровадження мита стимулює внутрішнє споживання в країні.
- Так Ні
18. Принцип абсолютної переваги сформував А. Сміт.
- Так Ні
19. Доки у співвідношенні внутрішніх відносних цін між країнами зберігаються відмінності, доти кожна з них матиме порівняльну перевагу у виробництві певного продукту, що становить основу для взаємовигідної зовнішньої торгівлі.
- Так Ні
20. Якщо в Бразилії рівень витрат на виробництво кожного товару (по всьому колу товарів) становить 80 % від рівня витрат Аргентини, то Бразилія має порівняльну перевагу у виробництві всіх товарів стосовно Аргентини.
- Так Ні
21. Постулат, згідно з яким країни експортуватимуть ті товари, виробництво яких потребує значних витрат відносно надлишкових факторів і невеликих затрат дефіцитних товарів, займає центральне місце у концепції зовнішньої торгівлі Портера.
- Так Ні

22. Згідно з правилами Світової організації торгівлі, країна-імпортер за певних обставин може запровадити компенсаційне ввізне мито.

Так Ні

23. Що нижча еластичність попиту на імпорт за ціною або еластичність пропозиції експорту за ціною, то менший вигравш країни від торгівлі.

Так Ні

24. Якщо Російська Федерація придбала завод в Україні, то ці активи тепер відносяться до економіки Росії.

Так Ні

25. Захист ряду галузей з метою забезпечення національної безпеки – один з аргументів на користь встановлення торгівельних бар'єрів.

Так Ні

26. У стримуванні зовнішньої торгівлі мито спрацьовує сильніше, ніж квота.

Так Ні

27. Економічний добробут країни в умовах вільної міжнародної торгівлі завжди нижче, ніж при введенні імпортних мит.

Так Ні

28. Ембарго вводиться здебільшого з економічних мотивів.

Так Ні

29. Зовнішня торгівля забезпечує приріст добробуту в країні-експортері за рахунок більшого вигравшу споживачів країни порівняно з втратами її виробників.

Так Ні

30. Якщо країна експортує трудомістку продукцію та імпортує капіталомістку, і пропозиція праці як ресурсу зростає найвищими темпами, то обсяг виробництва і доходи експортоорієнтованих галузей зменшуватимуться.

Так Ні

31. Найпоширенішим знаряддям політики протекціонізму є мито.

Так Ні

32. Квота означає обмеження кількості або сумарної вартості конкретних імпортованих товарів.
- Так Ні
33. Внаслідок запровадження міжнародної торгівлі виробники у країні-експортері програють, а споживачі виграють.
- Так Ні
34. Захисне мито і квоти підвищують ціни і зменшують попит на відповідні товари.
- Так Ні
35. Добровільне обмеження експорту має такі самі наслідки як і імпортована квота, але запроваджує його країна-експортер.
- Так Ні
36. Експортні субсидії надають вітчизняним експортерам для зменшення вивозу продукції за кордон.
- Так Ні
37. Обмеження імпорту призводить до збереження в країні неефективних галузей і стримує ріст ефективних виробництв.
- Так Ні
38. Демпінг полягає в тому, що експортер встановлює ціни на певний продукт на якому-небудь закордонному ринку на нижчому рівні, ніж на іншому, зазвичай вітчизняному.
- Так Ні
39. Втрати споживачів від торгівельних обмежень значно переважають вигоди виробників та уряду, що знижує ефективність національної економіки.
- Так Ні
40. Досвід показує, що протекціонізм сприяє економічному зростанню, а вільна торгівля лише стримує ріст.
- Так Ні

Багатоваріантні питання

1. Основними формами міжнародних економічних відносин є:
- а) міжнародна торгівля;
  - б) міжнародні валютно-фінансові відносини;
  - в) кооперація виробництва;
  - г) правильні відповіді (а) і (б).

2. Міжнародна торгівля – це:
  - а) переміщення капіталу між країнами в пошуках більш вигідної сфери застосування;
  - б) обмін товарами та послугами між національними господарствами;
  - в) переміщення працездатного населення зумовлене причинами переважно економічного характеру;
  - г) усі відповіді правильні.

3. Принцип порівняльної переваги був уперше сформульований:
  - а) А. Смітом;
  - б) Д. Рікардо;
  - в) А. Маршаллом;
  - г) В. Леонтьєвим.

4. Якщо продуктивність праці з виробництва експортного товару у першій країні вища, ніж у іншій, то перша країна:
  - а) має абсолютну перевагу;
  - б) має порівняльну перевагу;
  - в) виробляє цей товар з нижчою альтернативною вартістю, ніж інша країна;
  - г) виробляє цей товар з вищою альтернативною вартістю, ніж інша країна.

5. Коли закон порівняльної переваги показує, що може відбуватися взаємовигідна торгівля?
  - а) коли тарифи скасовано;
  - б) коли витрати на транспортування майже дорівнюють нулю;
  - в) коли відносні затрати виробництва у різних країнах відрізняються між собою;
  - г) коли країна може продукувати більше якогось товару, ніж інші країни.

6. Країна має порівняльну перевагу у виробництві продукту, якщо:
  - а) виробляє цей продукт з нижчими витратами, ніж інші країни;
  - б) виробляє цей продукт з нижчою альтернативною вартістю, ніж потенційний торгівельний партнер;

- в) має перевагу у природно-кліматичних умовах виробництва цього продукту;
- г) має історичні традиції виробництва цього продукту.

7. Олександр та Ольга, затрачаючи однакову кількість праці, виробляють таку кількість цукерок і печива:

	Цукерки, кг	Печиво, кг
Ольга	100	200
Олександр	120	150

Яке з наведених тверджень є правильним?

- а) Ольга має абсолютну перевагу у виробництві печива;
  - б) Олександр має абсолютну перевагу у виробництві цукерок;
  - в) Олександр має порівняльну перевагу у виробництві печива;
  - г) правильні відповіді (а) і (б).
8. Дані таблиці показують кількість вина і сиру, яку можуть виробити підприємства України і Російської Федерації з однієї одиниці сировини:

Країна	Вино, л	Сир, кг
Україна	20	60
Російська Федерація	10	40

Яке з наступних тверджень є правильним?

- а) Україна має порівняльну перевагу у виробництві вина і абсолютну перевагу у виробництві сиру;
  - б) Російська Федерація має абсолютну перевагу у виробництві вина;
  - в) Російська Федерація має порівняльну перевагу у виробництві вина і абсолютну перевагу у виробництві сиру;
  - г) Україна має порівняльну перевагу у виробництві вина, а Росія має абсолютну перевагу у виробництві сиру.
9. Що не є визначником “національного ромба” у концепції міжнародної спеціалізації країни М. Портера?
- а) кількість та якість певних факторів виробництва;
  - б) умови внутрішнього попиту, його кількісні та якісні параметри;

- в) наявність у національній економіці високорозвинутих суміжних галузей, що забезпечують експортоорієнтовані виробництва сировиною, матеріалами, напівфабрикатами, інформацією тощо;
- г) правильне співвідношення державного і приватного секторів у національній економіці.
10. За останні півстоліття рівень відкритості національних економік:
- а) знизився;
  - б) підвищився;
  - в) не змінився;
  - г) одних країн – знизився, а інших – підвищився.
11. До чинників, які сприяли швидкому зростанню торгівлі в останні десятиліття, не належить:
- а) удосконалення транспорту, що різко знизило значні витрати на перевезення товарів;
  - б) участь практично всіх країн світу, тією чи іншою мірою, у міжнародній торгівлі;
  - в) посилення державного регулювання зовнішньоекономічних зв'язків;
  - г) істотне зниження митних зборів і скасування інших торгівельних обмежень, зокрема, внаслідок успішного завершення Уругвайського раунду в межах ГАТТ.
12. Країна А може виробляти 1 т пшениці або 4 т вугілля, використовуючи одну одиницю ресурсів. Країна Б може виробляти 2 т пшениці або 5 т вугілля, використовуючи також одну одиницю ресурсів. Яке з наведених тверджень є правильним?
- а) країна А буде експортувати пшеницю й імпортувати вугілля;
  - б) країна Б буде експортувати пшеницю й імпортувати вугілля;
  - в) країна А не буде експортувати й імпортувати пшеницю;
  - г) країна Б не буде експортувати й імпортувати вугілля.

13. Якщо Франція експортує в Англію вино, а Англія експортує у Францію текстиль, то підвищення ціни на вино щодо ціни на текстиль означає:
- а) поліпшення умов торгівлі для Франції;
  - б) зміна кута нахилу лінії торгівельних можливостей Франції;
  - в) зміна кута нахилу лінії торгівельних можливостей Англії;
  - г) усі відповіді правильні.
14. Головним чинником поглиблення міжнародного поділу праці нині стає:
- а) відмінності у природно-кліматичних умовах;
  - б) забезпечення країн трудовими ресурсами;
  - в) науково-технічні досягнення країн;
  - г) відмінності у сировинних запасах.
15. Якщо країна вирішила спеціалізуватись і торгувати, які з наступних наслідків можна очікувати:
- а) підвищення добробуту;
  - б) збільшення ресурсної бази;
  - в) збільшення кількості і підвищення якості продукції;
  - г) усі відповіді правильні.
16. З одиниці ресурсів Російська Федерація може виробляти 3 т борошна або 6 т цукру, а Україна – 1 т борошна або 4 т цукру. Якщо міжнародна спеціалізація країн відбувається на засадах порівняльної переваги, то:
- а) Російська Федерація експортуватиме цукор та імпортуватиме борошно;
  - б) Україні вигідно експортувати цукор та імпортувати борошно;
  - в) Російській Федерації не вигідно експортувати борошно та імпортувати цукор;
  - г) Україна експортуватиме борошно та імпортуватиме цукор.
17. Україна і Білорусь виробляють наступні кількості товарів X і Y (в одиницях):

Країна	Товар X	Товар Y
Україна	12	16
Білорусь	8	8

Якщо кожна країна спеціалізується на основі принципу порівняльної переваги, то умови торгівлі:

- а) 1 од. X за 11 / 3 од. Y;
- б) 1 од. X за 2 од. Y;
- в) 1 од. X за 1 од. Y;
- г) від 1 до 11 / 3 од. X за 1 од. Y.

18. У наведеній таблиці представлені дані про обсяги виробництва сукна і вина у двох країнах А і Б (використовується тільки один ресурс – праця):

Виробництво за годину	Країна А	Країна Б
Сукно, м	5	15
Вино, л	10	20

Порівнюючи дві країни й аналізуючи можливості торгівлі між ними, буде вірним стверджувати, що країна А володіє:

- а) абсолютною перевагою у виробництві сукна;
  - б) абсолютною перевагою у виробництві вина;
  - в) порівняльною перевагою у виробництві вина;
  - г) порівняльною перевагою у виробництві сукна.
19. Спочатку між двома країнами відсутня взаємна торгівля. Валюта країни А – а, валюта країни Б – b. Ціни на сукно в країнах А і Б становлять відповідно 20 а та 60 b. Якщо кожна країна незалежно одна від одної виробляє обидва товари, то ціни на вино повинні бути рівні відповідно:
- а) 5 а, 20 b;
  - б) 10 а, 80 b;
  - в) 40 а, 45 b;
  - г) 40 а, 80 b.
20. Якщо між двома країнами почнеться взаємна торгівля, то можна припустити, що країна Б буде:
- а) імпортувати вино;
  - б) експортувати вино;
  - в) імпортувати і вино, і сукно;
  - г) експортувати і вино, і сукно.

21. До початку процесу торгівлі для кожної країни було характерно своє цінове відношення, що відображає внутрішні виробничі витрати. Якщо між країнами А і Б розвивається торгівля, то відношення ціни на вино до ціни на сукно:
- а) росте в країні А, падає в країні Б;
  - б) падає в країні А, росте в країні Б;
  - в) росте в обох країнах;
  - г) падає в обох країнах.
22. Якщо між двома країнами встановилися стабільні торгівельні зв'язки, то відношення ціни на сукно до ціни на вино може становити:
- а) 1,2 в обох країнах;
  - б) 1,6 в обох країнах;
  - в) 1,8 у країні А, 1,5 у країні Б;
  - г) 2,1 у країні А, 1,3 у країні Б.
23. Яке твердження не впливає із моделі торгівлі двох країн, що виробляють однаковий продукт?
- а) внаслідок міжнародної торгівлі виробники у країні-експортері виграють;
  - б) загалом зовнішня торгівля забезпечує приріст добробуту в країні-імпортері, але знижує його у країні-експортері;
  - в) споживачі у країні-експортері програють;
  - г) виробники у країні-імпортері програють.
24. Яке твердження неправильне?
- а) рівновага у світовій торгівлі, згідно з моделлю двох країн, досягається в точці, у якій крива торгівельних можливостей однієї країни перетинається з кривою торгівельних можливостей іншої;
  - б) основні домовленості, досягнуті у межах СОТ, ліквідують мито по всьому світу, лібералізують правила обміну послугами, створюють нові механізми захисту інтелектуальної власності, скасовують квоти на готовий одяг, текстиль і т.д.;
  - в) дедалі важливішу роль у міжнародній торгівлі відіграють “азіатські тигри”;
  - г) рівень заборгованості країни вважають дуже високим, якщо він більший за її річний ВВП.

25. Політика протекціонізму з використанням високих тарифів на імпорт:
- а) може збільшити рівень зайнятості в даній країні у короткостроковому періоді;
  - б) сприяє захисту галузей від іноземної конкуренції;
  - в) забезпечує захист вітчизняних виробників від демпінгових цін;
  - г) усі відповіді правильні.
26. Що не є аргументом прихильників протекціонізму?
- а) протекціоністські заходи знижують ціни у вітчизняній економіці;
  - б) підтримка галузей, які випускають стратегічні товари, є важливою для економічної безпеки країни;
  - в) підтримка вітчизняних виробників збільшує сукупний попит у країні та стимулює зростання рівнів виробництва і зайнятості;
  - г) захист молодих галузей вітчизняної економіки забезпечує їх прискорений розвиток.
27. У відносинах з якими державами протекціонізм доцільний для певної країни:
- а) з відсталими відносно неї;
  - б) близькими за рівнем розвитку з нею;
  - в) з відносно більш розвинутими;
  - г) усі відповіді неправильні.
28. У відносинах з якими державами фритдерство небезпечне для країни:
- а) з відсталими відносно неї;
  - б) близькими за рівнем розвитку з нею;
  - в) з відносно більш розвинутими;
  - г) усі відповіді неправильні.
29. Яка з перерахованих форм державного регулювання зовнішньоекономічних зв'язків не є істотним обмеженням свободи торгівлі?
- а) ліцензії;
  - б) “добровільне” обмеження експорту;

- в) імпортна квота;
г) експортна квота.
30. Яка із форм торгівельних бар'єрів не є політичною перешкодою для лібералізації міжнародної торгівлі?
а) ліцензування експорту та імпорту;
б) бюрократичні перешкоди;
в) імпортна квота;
г) "добровільне" обмеження експорту.
31. Квота є таким торгівельним бар'єром, який:
а) скорочує зайнятість у галузях, які захищають національного виробника;
б) знижує рівень корупції в країні;
в) посилює конкуренцію на національному ринку;
г) усі відповіді неправильні.
32. Введення експортного мита приводить:
а) до збільшення споживання даного товару усередині країни;
б) до підвищення внутрішньої ціни до рівня вище світового;
в) до зростання виробництва даного товару;
г) до збільшення величини чистого експорту.
33. Відмінність між імпортним митом і квотою полягає у тому, що лише мито:
а) призводить до скорочення міжнародної торгівлі;
б) призводить до підвищення цін;
в) приносить доходи в держбюджет;
г) сприяє зниженню життєвого рівня в країні.
34. Яка із форм торгівельних бар'єрів не є політичною перешкодою для лібералізації міжнародної торгівлі?
а) імпортна квота;
б) ліцензування експорту та імпорту;
в) субсидування експорту;
г) "добровільне" обмеження експорту.
35. Хто з основних економічних суб'єктів країни виграє від запровадження ввізного мита на певний продукт?
а) виробники цього продукту;

- б) споживачі;
  - в) держава;
  - г) правильні відповіді (а) і (в).
36. Що не є втратою споживачів від запровадження ввізного мита на певний продукт?
- а) зменшення обсягів закупівель цього продукту;
  - б) оплата функціонування неефективних вітчизняних виробництв;
  - в) оплата витрат вітчизняних підприємств на виробництво додаткової кількості цього продукту;
  - г) оплата приросту прибутку вітчизняних підприємств.
37. Що є втратою від запровадження мита для суспільства в цілому?
- а) сплата мита;
  - б) оплата функціонування неефективних вітчизняних виробництв;
  - в) зменшення обсягів закупівель продукту;
  - г) правильні відповіді (а) і (в).
38. Адвалерне мито встановлюється у вигляді:
- а) відсотка від митної вартості товару;
  - б) фіксованої суми з одиниці виміру;
  - в) відсотка від собівартості продукції;
  - г) відсотка від одиниці виміру.
39. Специфічне мито – це:
- а) відсоток від прибутку з вартості товару;
  - б) фіксована сума з одиниці виміру;
  - в) відсоток від собівартості продукції;
  - г) відсоток від митної вартості товару.
40. Від запровадження вивізного мита на певний продукт несуть втрати такі економічні суб'єкти країни:
- а) держава;
  - б) виробники в цілому;
  - в) споживачі;
  - г) правильні відповіді (а) і (б).

41. Квота є таким торговельним бар'єром, який:
- а) скорочує зайнятість у галузях, які захищають національного виробника;
  - б) знижує рівень корупції в країні;
  - в) посилює конкуренцію на національному ринку;
  - г) усі відповіді неправильні.
42. Ембарго – це:
- а) санітарні обмеження;
  - б) бюрократична тяганина під час митних процедур;
  - в) вимоги ліцензування;
  - г) заборона урядом ввезення або вивезення товарів.
43. Яка з наступних форм торговельних бар'єрів не є істотною перешкодою для вільної торгівлі?
- а) мито на імпорт;
  - б) “добровільні” експортні обмеження;
  - в) імпортна квота;
  - г) усі відповіді неправильні.
44. Як торговельні бар'єри впливають на конкуренцію на внутрішньому ринку?
- а) послаблюють її;
  - б) посилюють її;
  - в) не впливають на неї;
  - г) усі відповіді неправильні.
45. Як торговельні бар'єри впливають на ціни на внутрішньому ринку?
- а) підвищують їх;
  - б) знижують їх;
  - в) впливають лише на експортні ціни;
  - г) не впливають на них.
46. Країна є кредитором:
- а) коли баланс зрівноважений;
  - б) коли має додатній торговельний баланс;
  - в) коли баланс від'ємний;
  - г) коли платіжний баланс від'ємний.

47. Країна є боржником:
- а) коли має додатній торгівельний баланс;
  - б) коли баланс зрівноважений;
  - в) коли баланс від'ємний;
  - г) коли платіжний баланс від'ємний.
48. Яка форма імпорту капіталу вигідніша для країни, що приймає?
- а) будь-яка;
  - б) підприємницька;
  - в) позикова;
  - г) усі відповіді неправильні.
49. Хто домінує у міжнародних економічних відносинах?
- а) ТНК (транснаціональні корпорації);
  - б) малий та середній бізнес розвинутих країн;
  - в) підприємства країн, що розвиваються;
  - г) усі відповіді правильні.
50. Де знаходиться найбільша зона вільної торгівлі?
- а) в Європейському Союзі;
  - б) у Північній Америці;
  - в) у СНД;
  - г) на Далекому Сході.
51. Де економічна інтеграція найглибша?
- а) в Європейському Союзі;
  - б) у Північній Америці;
  - в) у СНД;
  - г) на Далекому Сході.

Проблемні ситуації

Ситуація 1.

З тих пір як у 1776 р. А. Сміт довів, що активна участь країни у міжнародному поділі праці сприяє зростанню її багатства, а Д. Рікардо у 1817 р. уточнив, що для цього країні достатньо мати хоча б відносні конкурентні переваги, ця істина неодноразово підтверджувалася емпірично.

Ці стимули на протязі століть примушують і підприємців, і уряди різних країн шукати шляхи налагодження міжнародних господарських зв'язків. Але чому економічна глобалізація і регіональні інтеграційні процеси розпочалися лише у другій половині ХХ ст., а не у ХVІІ ст., коли процвітали гігантські Британія, Голандія, Французькі та інші ост-індські компанії, що здійснювали торгівлю у міжконтинентальних масштабах, чи у ХІХ ст., коли міжнародна торгівля охопила всю планету?

Ситуація 2.

На основі наведених даних таблиці 14.1 проаналізувати: динаміку та структуру зовнішньої торгівлі. Зробити відповідні висновки. Пояснити, як динаміка, що склалася в зміні структури зовнішньої торгівлі, впливає на стан зовнішньоекономічної безпеки країни?

Таблиця 14.1

Зовнішня торгівля України за 1997 – 2007 рр., млн. дол. США

Показники	Роки							
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Експорт товарів та послуг	19 248	21 086	23 351	28 953	30 254	34 223	38 368	49 296
Імпорт товарів та послуг	18 116	20 473	21 494	27 665	32 543	36 136	45 039	60 618
Сальдо	1 132	613	1 857	1 288	-2 289	-1 913	-6 671	-11 322
Коефіцієнт співвідношення	1,06	1,03	1,09	1,05	0,93	0,95	0,85	0,81

Ситуація 3.

Між ВАТ “Газпром” та НАК “Нафтогаз України” підписано газові контракти купівлі-продажу газу на 2009 – 2019 рр. Згідно договору, базова ціна за газ становитимуть 450 дол. за 1000 м³, з урахуванням знижувального коефіцієнта у 20 % ціна становитиме 360 дол. (для України пропонується ціна на газ, яка є вищою порівняно з європейськими країнами, для яких ціна газу становить 300 дол.). Якщо НАК “Нафтогаз України” не буде сплачувати за імпортований газ впродовж 50 днів кожного місяця, то на компанію будуть накладатися штрафні санкції, тоді Україна автоматично переходить у режим передоплати. Тариф за транзит залишився на рівні 2008 р., тобто 1,7 дол. за 1000 м³ на 100 км траси (для порівняння Російська Федерація за 1000 м³ на 100 км траси сплачує Словаччині та Чехії відповідно 4,05 та 4,10 дол., Німеччині – 2,5 євро), а ставка на зберігання газу в українських підземних

сховищах газу (ПСГ) – на рівні 2,25 дол. за 1 000 м³ до 2030 р. (для порівняння у ЄС ставка на зберігання газу в ПСГ на рівні 26 дол. за 1 000 м³). Українська сторона зобов'язана надати Російській Федерації 20 % знижки на ставку транзиту.

Ексклюзивним постачальником газу для промислових споживачів є спільне підприємство ЗАТ “УкрГазЕнерго”, як ще одного трейдера на додаток до ТОВ “Газпромзбут-Україна”. Таким чином, частка ВАТ “Газпром” на внутрішньому ринку України збільшиться до 25 %.

1. Проаналізуйте умови формування ціни на газ для України. Яким чином вплине відсутність принципу паритету при формуванні ціни на газ для України, ставки на транзит та ставки на зберігання газу в українських ПСГ?

2. Україна є найбільшим оптовим покупцем російського газу (40 – 55 млрд. м³ на рік) і найпотужнішим його транзитером (80 % від обсягів усіх поставок до Європи). Обчисліть прибуток України в результаті підписання договору (з урахуванням принципу паритету при формуванні ціни на газ, транзиту та ставки на зберігання газу у ПСГ), враховуючи економічно обґрунтовану ставку транзиту – 4,7 дол. та встановленні ставки на зберігання газу в українських підземних сховищах на європейському рівні – 26 дол. (українська сторона володіє потужностями для зберігання газу до 30 млрд. м³). При цьому власний видобуток газу становить 21 млрд. м³.

3. Визначте основні стратегічні та тактичні напрями забезпечення енергетичної безпеки України.

Ситуація 4.

Протекціонізм “нової хвилі” наводить такі аргументи на захист вітчизняних галузей економіки від іноземної конкуренції:

1. “В деяких випадках у країні може підвищуватися життєвий рівень через використання протекціонізму, якщо жодна інша країна не застосовує відповідних заходів”.

2. “Якщо ринок не працює добре і має місце надмірне безробіття, то мита можуть зменшити безробіття”.

3. “Країна може піти на незначне падіння життєвого рівня, щоб зберегти певні галузі, які вважаються необхідними для її національної безпеки, наприклад, виробництво літаків або видобуток нафти, захищаючи їх від іноземної конкуренції”.

У кожному випадку визначте відношення аргументу до одного із традиційних способів захисту протекціонізму. З'ясуйте умови, за яких він обґрунтований, і вирішіть, чи погоджуєтесь ви з ним.

Ситуація 5.

На даний час найбільш авторитетною теорією, що пояснює прямі капіталовкладення, є “електрична парадигма” британського ученого Дж. Даннинга. В основі його теорії лежать результати проведеного у 50-ті роки емпіричного аналізу близько 80 % інвестиційних проектів фірм США у Великобританії, на основі яких була виявлена ключова роль прагнення ТНК експлуатувати по всьому світу наявні у них особливі “переваги володіння” (технологіями, ноу-хау, управлінськими рішеннями, торговими марками і т. д.), орієнтуючись при виборі конкретних країн-отримувачів прямих іноземних інвестицій на існуючі у них більш економічно вигідні “місця розміщення”.

Дослідіть інші теорії розміщення прямих іноземних інвестицій. Визначте чому і як здійснюються прямі іноземні інвестиції?

Приклади розв'язку задач

Задача 1.

У країні реальний ВВП становить 1 200 млрд. грн., споживчі витрати дорівнюють 710 млрд. грн., валові внутрішні інвестиції – 190, податки – 230, бюджетне сальдо від'ємне і дорівнює 20 млрд. грн. (1,67 % ВВП).

Визначте, чому дорівнює чистий експорт у рівноважній економіці країни?

Розв'язок

Із основної макроекономічної тотожності:

$$Y = C + I + G + NE;$$

$$NE = Y - C - I - G.$$

Оскільки бюджетне сальдо становить – 20 млрд. грн., то державні витрати дорівнюють сумі податків та бюджетного сальдо:

$$G = T + BS = 230 + 20 = 250 \text{ млрд. грн.}$$

Тоді чистий експорт становить:

$$NE = 1\,200 - (710 + 190 + 250) = 50 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 2.

Економіка країни характеризується такими показниками (млрд. грн.): експорт дорівнює 62, імпорт – 52, споживчі витрати – 10.

Якщо імпорт збільшиться на 5 %, а експорт на 12 %, то чому дорівнюватиме ВВП?

Розв'язок

Обсяг ВВП визначається за формулою:

$$Y = C + I + G + NE.$$

За умови збільшення імпорту на 5 %, його сума становитиме:

$$IM = 52 \cdot 1,05 = 54,6 \text{ млрд. грн.}$$

За умови збільшення експорту на 12 %, його величина дорівнюватиме:

$$EX = 62 \cdot 1,12 = 69,44 \text{ млрд. грн.}$$

Чистий експорт тоді становитиме:

$$NE = EX - IM = 69,44 - 54,6 = 14,84 \text{ млрд. грн.}$$

Тоді обсяг ВВП дорівнюватиме:

$$Y = 96 + 58 + 10 + 14,84 = 178,84 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 3.

Економіка країни, яка здійснює зовнішньоекономічну діяльність з іншими країнами Європи, у минулому році характеризувалася такими показниками: приріст валових внутрішніх інвестицій становив 1200 млн. грн., гранична схильність до споживання – 0,78, гранична схильність до імпорту – 0,12, граничний коефіцієнт податків – 0,25.

Визначте, як змінився ВВП країни на кінець минулого року. Чому дорівнюють втрати ВВП під впливом імпорту?

Розв'язок

ВВП країни збільшився на:

$$\Delta Y' = \Delta I \cdot \mu_1' = 1200 \frac{1}{1 - 0,78 \cdot (1 - 0,25) + 0,12} = 1200 \cdot 1,87 = 2244 \text{ млн. грн.}$$

Якби країна не імпортувала товари, то приріст ВВП становив би:

$$\Delta Y'' = \Delta I \cdot \mu_1'' = 1200 \frac{1}{1 - 0,78 \cdot (1 - 0,25)} = 1200 \cdot 2,40 = 2880 \text{ млн. грн.}$$

Втрати ВВП під впливом імпорту дорівнюють:

$$\Delta Y = \Delta Y'' - \Delta Y' = 2880 - 2244 = 636 \text{ млн. грн.}$$

Задача 4.

У країні А один працівник може виробити за годину 4 стільці та 2 столи. У країні Б один працівник може виробити за годину 3 стільці та 1 стіл.

1. Якими є відносні ціни в країнах за відсутності торгівлі?

2. Що вивозитимуть країни після встановлення торгівельних відносин? У яких межах можуть коливатися світові ціни після встановлення торгівельних відносин між країнами?

Розв'язок

1. За відсутності торгівлі відносні ціни будуть такими.

У країні А:

1 стілець = $2 / 4 = 1 / 2$ стола або 1 стіл = $4 / 2 = 2$ стільці.

У країні Б:

1 стілець = $1 / 3$ стола або 1 стіл = 3 стільці.

1 стілець відносно дешевший у країні Б ($1 / 3$ проти $1 / 2$). Тому його вигідно вивозити з країни Б та продавати у країні А.

1 стіл відносно дешевший у країні А (2 проти 3). Тому його вигідно вивозити з країни А та продавати у країні Б.

2. Після встановлення торгівельних відносин між країнами, світова ціна повинна бути вищою, ніж внутрішня ціна на товар у країні експортерів та нижчою за ціну на товар у країні-імпортерів.

Світова ціна на стілець повинна перебувати у межах:

$1 / 3$ стола < 1 стілець < $1 / 2$ стола.

Світова ціна на стіл повинна перебувати у межах:

2 стільці < 1 стіл < 3 стільці.

Задача 5.

На рис. 14.2. зображено внутрішній попит (AD) та пропозицію (AS) на ринку магнітофонів у країні X. Світова ціна магнітофона дорівнює відрізку OB.

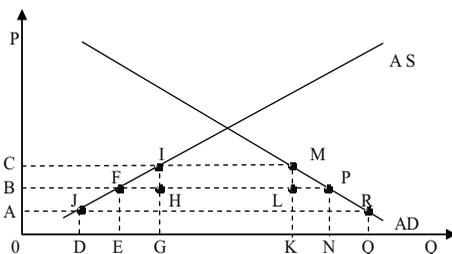

Рис. 14.2. Введення тарифного мита

1. Визначте внутрішню ціну на магнітофон і обсяг імпорту за умови вільної міжнародної торгівлі.

2. Припустимо, що на кожний імпортований магнітофон уряд вводить мито, рівне відрізьку ВР. Визначте внутрішню ціну на магнітофон і обсяг імпорту після введення мита.

3. Як зміниться обсяг внутрішнього виробництва магнітофонів?

4. Визначте на графіку площу фігури, що відображає додаткові витрати споживачів на придбання магнітофонів після введення імпортного мита.

5. Яка частина додаткових витрат надійде у держбюджет як доходи від введення мита і яка частина складе додаткову ренту місцевих виробників?

6. Які чисті втрати суспільства від введення імпортного мита?

Розв'язок

1. Ціна ОВ (дорівнює світовій ціні). Імпорт FP (перевищення внутрішнього попиту над внутрішніми пропозиціями при даній ціні).

2. Ціна ОС, обсяг імпорту ІМ.

3. Обсяг внутрішнього виробництва магнітофонів збільшиться на величину EG.

4. ВСМЛ відображає на графіку додаткові витрати споживачів на придбання магнітофонів після введення імпортного мита.

5. Дохід від мита НІМЛ, рента ВСІФ.

6. Чисті втрати суспільства від введення імпортного мита складають FНІ + LMP.

Задача 6.

Припустимо, що дві країни А і Б виробляють два товари – велосипеди і тенісні ракетки, обидві країни використовують загальну валюту. У таблиці наведені витрати праці на виробництво двох товарів у країнах А і Б.

Товари	Витрати праці, люд.-год. / од. випуску	
	Країна А	Країна Б
Велосипеди	60	120
Тенісні ракетки	30	40

1. Яка країна має абсолютну перевагу у виробництві обох товарів?

2. Розрахуйте для кожної країни альтернативні витрати виробництва велосипедів, що виражені в тенісних ракетках, і

альтернативні витрати виробництва тенісних ракеток, що виражені у велосипедах.

3. Яка країна має порівняльну перевагу у виробництві велосипедів?

4. Припустимо, що міжнародна торгівля відсутня. Кожна країна має 300 працівників, зайнятих 40 годин на тиждень. Спочатку в кожній країні половина працівників зайнята у виробництві велосипедів, а інша половина – у виробництві тенісних ракеток.

Розрахуйте обсяги виробництва велосипедів і тенісних ракеток у кожній країні та заповніть таблицю:

Товари	Обсяг виробництва, од. / тиждень		
	Країна А	Країна Б	Разом
Велосипеди			
Тенісні ракетки			

5. Припустимо, що почався процес міжнародної торгівлі. Міжнародна спеціалізація здійснюється у такий спосіб: країна, що володіє порівняльною перевагою у виробництві тенісних ракеток випускає тільки тенісні ракетки; інша країна виробляє велосипеди на рівні сумарного обсягу виробництва, що мало місце при відсутності торгівлі, направляючи трудові ресурси, що залишилися на випуск тенісних ракеток.

Розрахуйте обсяг виробництва велосипедів і тенісних ракеток у кожній країні, заповніть таблицю і покажіть, які вигоди можуть мати обидві країни від міжнародної торгівлі.

Товари	Обсяг виробництва, од. / тиждень		
	Країна А	Країна Б	Разом
Велосипеди			
Тенісні ракетки			

6. На окремому графіку накресліть криві виробничих можливостей для кожної країни.

7. Чи можна на основі даного графіка зробити висновок про потенційний вигравш від міжнародного обміну? Обґрунтуйте вашу відповідь.

Розв'язок

1. Країна А.

2. Альтернативні витрати виробництва велосипедів: у країні А – 1 велосипед дорівнює 2 тенісним ракеткам; у країні Б – 1 велосипед дорівнює 3 тенісним ракеткам.

Альтернативні витрати виробництва ракеток: у країні А – 1 тенісна ракетка дорівнює 1/2 велосипеда; в країні Б – 1 тенісна ракетка дорівнює 1/3 велосипеда.

3. Країна А. Вона має порівняно менші альтернативні витрати.

4. Дивіться таблицю:

Товари	Обсяг виробництва, од. / тиждень		
	Країна А	Країна Б	Разом
Велосипеди	100	50	150
Тенісні ракетки	200	150	350

5. Дивіться таблицю:

Товари	Обсяг виробництва, од. / тиждень		
	Країна А	Країна Б	Разом
Велосипеди	150	–	150
Тенісні ракетки	100	300	400

Сумарне виробництво велосипедів не змінилося, але випуск тенісних ракеток збільшився з 350 до 400 од. Вигоди можуть мати обидві країни від валютного курсу (якщо дві країни використають різні грошові валюти).

6. Дивіться графік:

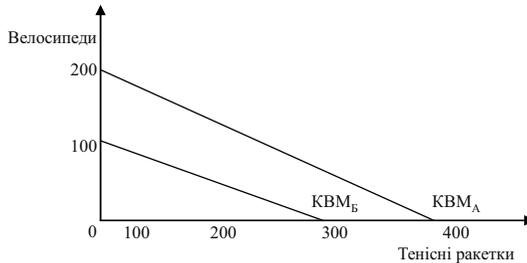

Рис. 14.3. Криві виробничих можливостей країн А і Б

KBM_A та KBM_B – лінії виробничих можливостей, відповідно, країни А і країни Б.

7. Так. Криві виробничих можливостей двох країн мають різні кути нахилу, що відображає міжнародні відмінності в альтернативних витратах.

Задача 7.

Уряд України ухвалює рішення про запровадження мита на імпорту олії в розмірі 40 центів за 1 кг. Світова ціна на олію становить 800 дол. за 1 т. Обсяг виробництва олії в Україні за вільної торгівлі становить 50 тис. т, а за наявності ввізного мита – 60 тис. т. Обсяг споживання олії за вільної торгівлі становить 120 тис. т., а за імпортного мита – 100 тис. т. Різницю між споживанням і виробництвом Україна покриває за рахунок імпорту.

Визначити:

1. Втрати споживачів даної країни від запровадження ввізного мита.
2. Виграш виробників України від цього заходу.
3. Збільшення доходів державного бюджету від запровадження ввізного мита.
4. Чисті втрати національного добробуту країни від обмеження імпорту.

Розв'язок.

Дивіться графік:

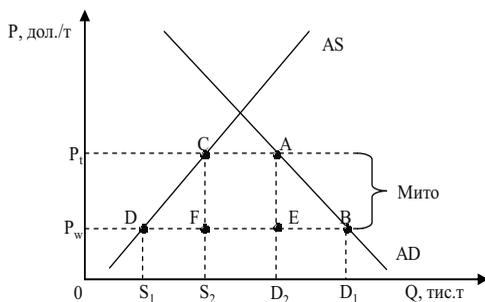

Рис. 14.4. Введення тарифного мита

$S_1 = 50$ тис. т (виробництво олії в Україні за умов вільної торгівлі).

$S_2 = 60$ тис. т (виробництво олії в Україні із запровадженням мита).

$D_1 = 120$ тис. т (обсяг споживання олії в Україні за умов вільної торгівлі).

$D_2 = 100$ тис. т (обсяг споживання олії в Україні із запровадженням мита).

$P_w = 800$ дол. за т (світова ціна олії).

Внаслідок запровадження мита внутрішня ціна олії в Україні зросте з 800 до 1200 дол. за т ($P_t = P_w + \text{Мито} = 800 + 400 = 1200$ дол.).

Обсяг імпорту олії за вільної торгівлі становить 70 тис. т (120 – 50). Із запровадженням мита імпорт олії дорівнює 40 тис. т.

1. Втрати споживачів країни від запровадження мита на імпорт олії графічно показує площа трапеції $P_w P_t AB$. Площа цієї трапеції дорівнює:

$$120\,000 + 100\,000 / 2 \cdot 400 = 44 \text{ млн. дол.}$$

2. Виграш виробників України від запровадження мита графічно показує площа трапеції $P_w P_t CD$. Площа цієї трапеції дорівнює:

$$50\,000 + 60\,000 / 2 \cdot 400 = 22 \text{ млн. дол.}$$

3. Збільшення доходів державного бюджету від запровадження мита на імпорт олії графічно показує площа прямокутника $CAEF$. Площа цього чотирикутника дорівнює: $40\,000 \cdot 400 = 16$ млн. дол.

4. Чисті втрати національного добробуту від обмеження імпорту графічно показують площі трикутників DCF і ABE . Суму площ цих трикутників можна обчислити як різницю між площею трапеції $P_w P_t AB$, площею трапеції $P_w P_t CD$ і площею прямокутника $CAEF$:

$$44 - 22 - 16 = 6 \text{ млн. дол.}$$

Задача 8.

Нижче наведено таблицю виробничих можливостей для США та України:

США				
Товар	Виробничі альтернативи			
А	0	20	40	60
Б	15	10	5	0
Україна				
Товар	Виробничі альтернативи			
А	0	20	40	60
Б	60	40	20	0

Визначити:

1. Внутрішню альтернативну вартість виробництва товару А і товару Б у кожній країні.

2. Товар, на виробництві якого повинна спеціалізуватися кожна країна.

3. Криві торгівельних можливостей кожної країни, якщо умови торгівлі становлять: 1 од. товару Б дорівнює 2 од. товару А.

4. Якщо оптимальна структура виробництва для спеціалізації і торгівлі є 20 і 10 для США та 20 і 40 для України, то які їхні вигоди від спеціалізації і торгівлі.

Розв'язок

1. Внутрішня альтернативна вартість у США становить: 1 од. товару Б = 4 од. товару А; в Україні – 1 од. товару Б = 1 од. товару А.

2. США повинна спеціалізуватися на виробництві товару А, а Україна – товару Б.

3. Дивіться графік:

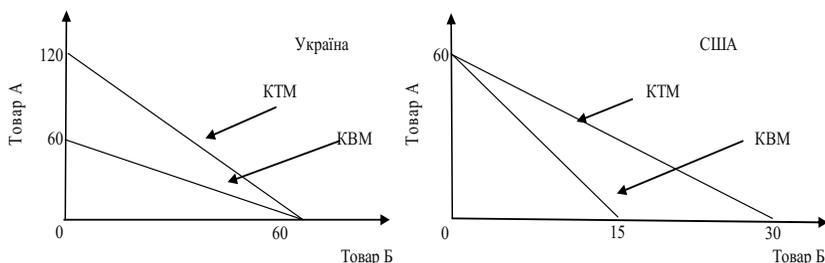

Рис. 14.5. Торгівельні можливості США та України

4. До спеціалізації і торгівлі вироблялося 40 од. товару А і 50 од. товару Б. Після спеціалізації і торгівлі країни виробляють 60 од. товару А і 60 од. товару Б.

Вигода від спеціалізації і торгівлі становить 20 од. товару А і 10 од. товару Б.

Задача 9.

У США функції попиту і пропозиції для комп'ютерів задані рівняннями: $Q^D = 8 - P$; $Q^S = P - 1$ (P – тис. дол.; Q – тис. од.).

Іноземні підприємства можуть постачати на ринок США необмежену кількість комп'ютерів за світовою ціною 2 тис. дол. за одиницю.

Визначити:

1. Внутрішню рівноважну ціну та обсяг за умов закритої економіки.

2. Внутрішнє споживання, вітчизняне виробництво та імпорт в умовах відкритої економіки.

3. Величину субсидії, яку повинен надати вітчизняним виробникам уряд, щоб національне виробництво змогло витіснити імпорт.

Розв'язок

1. За відсутності зовнішньої торгівлі рівноважна ціна і рівноважний обсяг дорівнюють:

$$Q^D = Q^S;$$

$$8 - P = P - 1.$$

Рівноважна ціна 4,5 тис. дол., а рівноважна кількість – 3,5 тис. од.

2. Коли економіка США стає відкритою, то внутрішнє споживання цього блага становить: $8 - 2 = 6$ тис. од. Виробництво комп'ютерів у США зменшується: $2 - 1 = 1$ тис. од. Різниця між споживанням та виробництвом покривається імпортом.

Імпорт комп'ютерів у США становить: $6 - 1 = 5$ тис. од.

3. Фірми США зможуть витіснити імпорт, коли:

$$Q^S = -1 + (P_w + S), \text{ де } S - \text{субсидія};$$

$$8 - 2 = -1 + 2 + S;$$

$$S = 5 \text{ тис. дол.}$$

Отже, величина субсидії становитиме 5 тис. дол. на одиницю продукції.

Загальна сума субсидії становить 30 млн. дол.

Задача 10.

Припустимо, що Україна і Польща виробляють лише два товари – цукор та борошно. Обсяг продукції на одиницю ресурсів подано в таблиці.

Країна	Цукор	Борошно
Україна	75	100
Польща	50	50

Визначити:

1. Чи має Україна абсолютну перевагу у виробництві борошна та цукру?

2. Чи має Україна порівняльну перевагу у виробництві борошна та цукру?

3. Яке обмінне співвідношення між цукром і борошном склалося б в Україні за відсутності зовнішньої торгівлі?

4. У яких межах встановляться умови торгівлі у разі вільної торгівлі між Україною і Польщею?

Розв'язок

1. Україна має абсолютну перевагу у виробництві і борошна, і цукру.

2. Україна має порівняльну перевагу лише у виробництві борошна. Польща має порівняльну перевагу у виробництві цукру.

3. За відсутності зовнішньої торгівлі обмінне співвідношення між цукром і борошном становило б в Україні: 1 од. борошна = 0,75 од. цукру.

4. За вільної торгівлі між Україною та Польщею ціна на борошно встановиться у межах:

$$3 / 4 \text{ од. цукру} < 1 \text{ од. борошна} < 1 \text{ од. цукру.}$$

Задача 11.

Припустимо, що Україна може виробляти 3 комп'ютери або 3 000 бочок вина, використовуючи при цьому одну одиницю ресурсів. Франція може виробляти 1 комп'ютер або 5 000 бочок вина, використовуючи при цьому також одну одиницю ресурсів.

1. Чи зумовить спеціалізація кожної країни збільшення сукупного виробництва?

2. Даний приклад ілюструє абсолютну чи порівняльну перевагу?

3. Побудуйте графік. Як буде виглядати крива виробничих можливостей України, якщо максимальна кількість комп'ютерів, що може бути вироблена в цій країні, становить 1 000 од.

4. На графіку накресліть криву торгівельних можливостей України, припускаючи, що країна виробляє лише комп'ютери і продає їх у Францію в обмін на вино (ціна одного українського комп'ютера дорівнює ціні 2 000 бочок французького вина).

5. Як буде виглядати крива виробничих можливостей Франції, якщо максимальна кількість бочок вина, що може бути вироблена у цій країні, становить 2 млн. бочок.

6. На графіку накресліть криву торгівельних можливостей Франції, припускаючи, що країна виробляє лише вино і продає його Україні в обмін на комп'ютери (ціна одного французького комп'ютера дорівнює 2 000 бочок українського вина).

Розв'язок

1. Так.

2. Україна має абсолютну перевагу у виробництві комп'ютерів, Франція має абсолютну перевагу у виробництві вина.

3. Дивіться рис. 14.6: крива С.
4. Дивіться рис. 14.6: крива В.

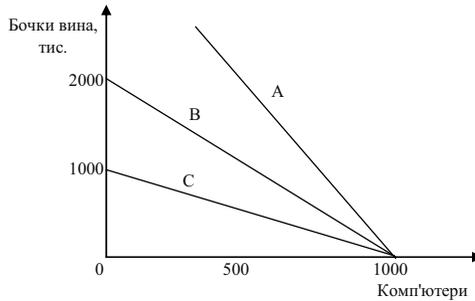

Рис. 14.6. Виробничі та торгівельні можливості України

5. Дивіться рис. 14.7: крива D.
6. Дивіться рис. 14.7: крива E.

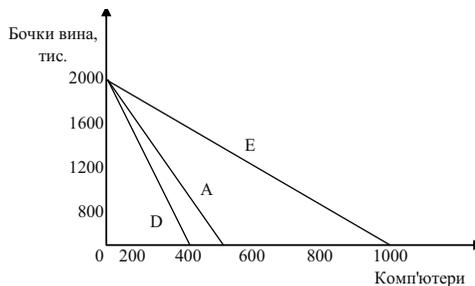

Рис. 14.7. Виробничі та торгівельні можливості Франції

Задача 12.

Використовуючі дані задачі 11 припустимо, що ціна комп'ютера зростає. Тепер вона дорівнює ціні 4 000 бочок вина. Інакше кажучи, тепер один український комп'ютер обмінюється на 4 000 бочок французького вина.

1. Накресліть на відповідних графіках нові криві торгівельних можливостей України та Франції.

2. Чи свідчать отримані результати, що рівень споживання в Україні тепер може бути нижче або вище, ніж раніше?

3. Чи показують отримані результати, що рівень споживання у Франції тепер може бути нижче або вище, ніж раніше?

Розв'язок

1. Дивіться рис. 14.8 та 14.9: крива А.
2. Вище, ніж раніше. На рис. 14.8 крива торгівельних можливостей А лежить вище попередньої В.

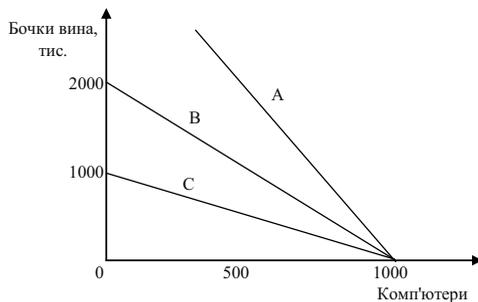

Рис. 14.8. Виробничі та торгівельні можливості України

3. Нижче, ніж раніше. На рис. 14.9 крива торгівельних можливостей А лежить нижче попередньої Е.

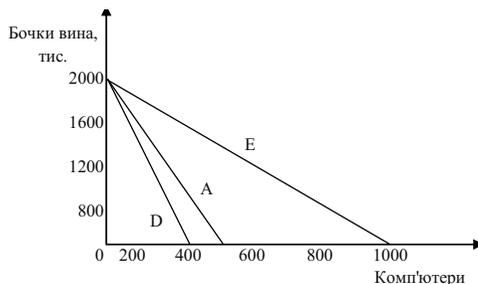

Рис. 14.9. Виробничі та торгівельні можливості Франції

Задачі*Задача 1.*

Експорт країни становить 40 млрд. грн., імпорт – 38 млрд. грн.
Визначити чистий експорт країни.

Задача 2.

У країні реальний ВВП становить 355 млрд. грн., споживчі витрати дорівнюють 210 млрд. грн., валові внутрішні інвестиції – 50, податки – 70, бюджетне сальдо від'ємне і становить 10 млрд. грн.

Визначте, чому дорівнює чистий експорт у рівноважній економіці країни?

Задача 3.

Економіка країни, яка здійснює зовнішньоекономічну діяльність з іншими країнами Європи, у минулому році характеризувалася такими показниками: приріст валових внутрішніх інвестицій становив 500 млн. грн., гранична схильність до споживання – 0,8, гранична схильність до імпорту – 0,18, граничний коефіцієнт податків – 0,15.

Визначте, як змінився ВВП країни на кінець минулого року. Чому дорівнюють втрати ВВП під впливом імпорту?

Задача 4.

В Україні функції попиту і пропозиції для літаків задані рівняннями: $Q^D = 10 - P$; $Q^S = 2P + 1$ (P – млн. дол.; Q – тис. од.).

Іноземні підприємства можуть постачати на ринок України необмежену кількість літаків за світовою ціною 2 млн. дол. за одиницю.

Визначити:

1. Внутрішню рівноважну ціну та обсяг за умов закритої економіки.

2. Внутрішнє споживання, вітчизняне виробництво та імпорт в умовах відкритої економіки

3. Величину субсидії, яку повинен надати вітчизняним виробникам уряд, щоб національне виробництво змогло витіснити імпорт.

Задача 5.

Припустимо, що сукупний попит та сукупна пропозиція на ринку транзисторних радіоприймачів в Україні мають наступну динаміку:

P , грн.	AD , млн. од.	AS , млн. од.
5	5	2
10	4	3
15	3	4
20	2	5

Сукупний попит та сукупна пропозиція на ринку транзисторних радіоприймачів у Російській Федерації мають наступну динаміку:

P, грн.	AD, млн. од.	AS, млн. од.
5	2,5	1
10	2	3
15	1,5	5
20	1	7

1. Між двома країнами здійснюється взаємна торгівля. Яка буде рівноважна ціна на радіоприймач?
2. Яка країна буде експортувати радіоприймачі в іншу країну?
3. Який буде обсяг експорту?
4. Припустимо, що Україна вводить імпорнтне мито у розмірі 10 грн. на кожний радіоприймач. Що відбудеться з обсягом експорту та імпорту?

Задача 6.

На рис. 14.10. зображено внутрішній попит (AD) і пропозицію (AS) на ринку одягу в країні. OA – світова ціна на одяг.

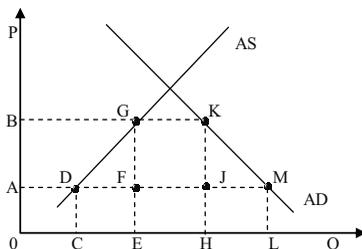

Рис. 14.10. Встановлення імпорнтної квоти

1. Який був би імпорт одягу в країну при відсутності торгівельних обмежень?
2. Уряд встановлює імпорнтну квоту, обмежуючи ввіз одягу в країну до рівня FJ. На якому рівні встановиться ціна на одяг на внутрішньому ринку після введення імпорнтної квоти?
3. Як зміниться внутрішнє виробництво й споживання одягу?
4. Що показує площа прямокутника FGKJ?
5. Які чисті втрати суспільства від встановлення імпорнтної квоти?

Задача 7.

Між країнами А і Б здійснюється вільна торгівля. У країні А сигарети відносно дешеві, а масло відносно дороге. У країні Б масло відносно дешеве, а сигарети відносно дорогі.

Отже, якщо між країнами А і Б встановлюється режим вільної торгівлі, то:

1. Попит на сигарети, вироблені в країні А, збільшиться чи зменшиться? Ціна на сигарети в країні А зросте чи знизиться?

2. Попит на сигарети, вироблені в країні Б, збільшиться чи зменшиться? Ціна на сигарети в країні Б зросте чи знизиться?

3. Попит на масло, вироблене в країні А, збільшиться чи зменшиться? Ціна на масло в країні А зросте чи знизиться?

4. Попит на масло, вироблене в країні Б збільшиться чи зменшиться? Ціна на масло в країні Б зросте чи знизиться?

5. Попит на ресурси, що використовуються в країні А для виробництва сигарет, збільшиться чи зменшиться? Попит на ресурси, що використовуються в країні Б для виробництва масла, збільшиться чи зменшиться?

6. Попит на ресурси, що використовуються в країні Б для виробництва сигарет, збільшиться чи зменшиться? Попит на ресурси, використовуються в країні А для виробництва масла, збільшиться чи зменшиться?

Задача 8.

Економіка країни характеризується наступними показниками: $MPC = 0,75$; $t = 0,2$; $MPM = 0,15$; $P = 1,0$. Експорт збільшився на 30 млн. грн., а імпорт на 10 млн. грн.

Чому дорівнює приріст ВВП?

Задача 9.

У країнах А і Б виробляються тільки продукти харчування і одяг. Нижче наведені виробничі можливості цих двох країн (виробництво вимірюється в одиницях):

Країна А			Країна Б		
Можли- вість	Виробництво продуктів харчування	Вироб- ництво одягу	Можли- вість	Виробництво продуктів харчування	Вироб- ництво одягу
А	0	32	А	0	24
Б	5	24	Б	4	18
В	10	16	В	8	12
Г	15	8	Г	12	6
Д	20	0	Д	16	0

1. Яка альтернативна вартість одягу, виражена в продуктах харчування, у країні А?

2. Яка альтернативна вартість одягу, виражена в продуктах харчування, у країні Б?

3. Якщо між країнами А і Б починається процес вільної торгівлі, то яка країна буде експортувати продукти харчування? Яка країна буде експортувати одяг?

4. У яких межах будуть перебувати “умови торгівлі” між двома країнами?

Задача 10.

Економіка країни характеризується наступними показниками: $MPC = 0,75$; $t = 0,2$; $MPM = 0,15$; $P = 1,0$, державні закупівлі збільшилися на 40 млрд. грн.

Чому дорівнюють втрати приросту ВВП під впливом імпорتنих закупівель?

Задача 11.

Економіка країни характеризується наступними даними: дохід дорівнює 162 млрд. грн., інвестиції – 60, споживчі витрати – 75, державні витрати становлять 17 млрд. грн.

Розрахувати національні заощадження та сальдо рахунку руху капіталу і фінансових операцій платіжного балансу.

Задача 12.

Яке з трьох підприємств-експортерів прохолодних напоїв може бути звинувачене у демпінгу на українському ринку. Обґрунтуйте відповідь.

Показники	Підприємство А	Підприємство Б	Підприємство В
Середні питомі затрати	10	10	10
Ціна напоїв на внутрішньому ринку	10	12	9
Експортна ціна напоїв	11	11	9
Ціна напоїв в Україні	12	13	10

Задача 13.

Економіка країни характеризується такими даними (млрд. грн.): експорт становить 20, імпорт – 25, інвестиції – 52, національні заощадження – 50.

Визначити сальдо платіжного балансу.

Теми рефератів

1. Необхідність та роль міжнародної торгівлі у розвитку національної економіки.
2. Вплив міжнародної торгівлі на економіку України.
3. Форми та методи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.
4. Необхідність іноземних інвестицій у національну економіку України.
5. Пріоритетні напрями інтеграції України у міжнародну економіку.

Методичні поради щодо розв'язання завдань та підготовки рефератів містяться у літературних джерелах: 3; 6; 10; 21; 23; 28; 30; 34; 38; 42, які рекомендуються для самостійного вивчення.

РОЗДІЛ 15. ПЛАТІЖНИЙ БАЛАНС ТА ВАЛЮТНІ КУРСИ

Навчальні цілі

1. З'ясувати сутність платіжного балансу країни і проаналізувати його структуру.
2. Визначити сутність валютних відносин і умови їх розвитку.
3. Пояснити, що таке валютний курс і як проводиться обмін різних національних валют.
4. Розглянути і оцінити різні системи валютних курсів.
5. Проаналізувати механізм валютного регулювання.
6. Показати зв'язок між режимом обмінних курсів і платіжним балансом.
7. Розглянути сучасну валютну систему та її протиріччя.

Основні теоретичні підходи

Усі результати зовнішньоекономічної діяльності країни відображаються у спеціальному документі – **платіжному балансі**, який містить статистичну інформацію про всі економічні операції національної економіки з іншими державами протягом певного періоду часу (рік, квартал, місяць).

Платіжний баланс є основним інструментом макроекономічного аналізу і прогнозування, широко використовується у визначенні заходів монетарної, фіскальної, протекціоністської політики, а також для регулювання внутрішнього валютного ринку. Платіжний баланс відображає співвідношення платежів, здійснених національною економікою за кордоном, і надходжень у країну із-за кордону за певний час. Якщо сума надходжень перевищує суму платежів, говорять про активне сальдо платіжного балансу і, навпаки, якщо платежі за кордон перевищують надходження із-за кордону, сальдо балансу буде пасивним.

Платіжний баланс формується під впливом багатьох чинників, до основних з яких належать: економічний потенціал країни, галузева структура ВВП, участь країни у міжнародному поділі праці, рівень доходів і вартість послуг, попит на експорт і структура імпорту, торгова та валютна політика, рівень розвитку сфери фінансових

послуг, інвестиційний клімат у країні та рівень внутрішніх заощаджень, зовнішній борг та його реструктуризація, політика валютного курсу та відсоткових ставок, угоди з МВФ тощо.

Схема й методика розробки платіжного балансу рекомендовані МВФ. Відповідно до рекомендацій усі зовнішньоекономічні операції відображаються у балансі за принципом подвійного запису. До кредитних операцій, які записуються зі знаком “плюс”, відносяться експорт товарів і послуг, отримання доходів, поточних та капітальних трансфертів від нерезидентів тощо. У результаті таких угод відбувається вплив цінностей та приплив валюти у країну. До дебету відносяться операції, які характеризують придбання цінностей в обмін на валюту і записуються зі знаком “мінус”, наприклад, імпорт, надання трансфертів нерезидентам, збільшення фінансових активів тощо.

Платіжний баланс складається з двох розділів. Основним розділом є **рахунок поточних операцій (СА)**, який поділяється на три підрозділи:

1. Баланс товарів та послуг, що відображає співвідношення між експортом та імпортом товарів та послуг.

2. Доходи, що показують співвідношення між отриманими та сплаченими доходами у формі зарплати, дивідендів та відсотків.

3. Поточні трансферти, що відображають співвідношення між отриманими та сплаченими пенсіями, грошовими переказами, дарунками та іншими трансфертами.

Другий розділ – рахунок операцій з капіталом та фінансовий рахунок або скорочено – **рахунок капітальних операцій (КА)**. Він відображає співвідношення між припливом та відпливом капіталу у формі капітальних трансфертів, нематеріальних активів, інвестицій та кредитів.

Крім двох розділів, платіжний баланс включає також **автономну статтю під назвою “Помилки та упущення” (ЕО)**. Вона відображає сальдо статистичних невідповідностей, які виникають під час ідентифікації зовнішньоекономічних операцій викликаних часовими та вартісними розбіжностями між митною та банківською статистикою. Сальдо цієї статті дорівнює різниці між сальдо СА та КА. Рівновага платіжного балансу забезпечується на умовах, коли сальдо СА дорівнює сальдо КА з протилежним знаком з одночасним урахуванням сальдо статті “Помилки та упущення”.

Загальне сальдо платіжного балансу (ВР) можна виразити формулою:

$$ВР = СА + КА + ЕО = 0 \text{ – практично досягти цього неможливо.}$$

Чинниками порушення рівноваги платіжного балансу є: процеси глобалізації, науково-технічний прогрес і обумовлені ним структурні зрушення та різні темпи економічного зростання в країнах, зміни в попиті та пропозиції товарів і послуг, розбіжності у співвідношенні цін на окремі товари й послуги, процеси монополізації, зміна напрямів руху міжнародного капіталу.

Якщо створюються умови для порушення рівноваги платіжного балансу, то він відновлюється через статтю “Резервні активи”, яка входить до складу КА. Так, в умовах виникнення дефіциту платіжного балансу може мати місце таке співвідношення: $-CA > KA + EO$. Тоді з метою усунення дефіциту платіжного балансу сальдо КА додатньо збільшується за рахунок використання іноземних (міжнародних) активів, що за статтею “Резервні активи” відображається зі знаком “плюс”. Це означає, що зміни в статті “Резервні активи” прирівнюються до операцій імпортного типу. Іншими словами, використання іноземних активів країни на покриття дефіциту платіжного балансу розцінюється як імпорт (приплив) капіталу.

У розрахунках між країнами виникає потреба у співставленні різних національних валют.

Валютний курс – ціна грошової одиниці однієї країни, що виражена у грошових одиницях інших країн.

Валютний курс виконує наступні економічні функції: на основі валютного курсу здійснюється зіставлення умов і результатів виробничої діяльності різних країн: продуктивності праці, темпів економічного зростання, торгівельного та платіжного балансів; за допомогою валютних курсів зіставляються національні та світові ціни. На його основі витрати національної економіки прирівнюються до єдиного вартісного еквівалента – суспільно необхідних світових витрат; механізм валютного курсоутворення здійснює перерозподіл національного продукту між країнами – членами зовнішньоекономічних зв’язків; валютний курс виступає як засіб інтернаціоналізації грошових відносин.

Встановлення курсу називається **котируванням валюти** – визначення офіційними державними органами (Національним банком або іншою фінансовою установою) ціни іноземної валюти. Він може встановлюватися у формі **прямого котирування** (наприклад, 1 дол. США = 5 грн.) або у формі **оберненого котирування** (наприклад, 1 грн. = 0,2 дол. США). У більшості країн, коли встановлюється

валютний курс, застосовується пряме котирування. Слід зауважити, що необхідно розрізнити гривневу оцінку іноземної валюти і курс гривні, які в умовах прямого котирування змінюються в протилежних напрямках. Наприклад, ціна 1 дол. США збільшилась від 5 до 6 грн. Це означає, що гривнева оцінка долара зросла, а курс гривні знизився, оскільки її доларова оцінка зменшилася від 0,2 до 0,17 дол. США.

Якщо валютний курс зростає, то потрібно менше національної валюти для купівлі кожної одиниці іноземної валюти. Проте кінцевою метою валютного обміну є купівля іноземних товарів. Щоб визначити купівельну спроможність національної валюти, слід враховувати не лише валютний курс, а й ціни. З цією метою розрізняють два види валютного курсу: *номінальний* і *реальний*. **Номінальний курс (e)** – це курс, який обчислюється через кількість іноземної валюти, на яку фактично обмінюється національна валюта, наприклад, 1 дол. США = 5 грн. **Реальний курс (e_r)** додатково враховує співвідношення між іноземними та внутрішніми цінами. У формі прямого котирування реальний валютний курс визначається за формулою:

$$e_r = \frac{e \cdot P_f}{P_d},$$

де P_f , P_d – відповідно іноземні та внутрішні ціни.

Реальний курс валюти відображає співвідношення між цінами окремого товару (або ринкового кошика) тих країн, що перебувають у торгівельних відносинах. У формі прямого котирування реальний валютний курс – це коефіцієнт, який показує відношення іноземних цін до внутрішніх цін, виражених за допомогою спільної грошової одиниці (у даному разі внутрішньої).

Якщо, наприклад, $e \cdot P_f < P_d$, то $e_r < 1$. За цих умов ціна товару за кордоном нижча від його ціни всередині країни в грошових одиницях цієї країни. Тому для даної країни, з одного боку, вигідніше імпортувати певний товар, ніж закуповувати його у межах країни; з іншого – продаж цього товару всередині країни є вигіднішим, ніж його експорт. Якщо $e \cdot P_f > P_d$, то $e_r > 1$ і висновки щодо спрямованості зовнішньої торгівлі будуть протилежними.

Реальний валютний курс є аналітичним показником, який слугує індикатором конкурентоспроможності вітчизняних товарів. Чим вищі внутрішні ціни, тим нижчий коефіцієнт реального валютного курсу (пряме котирування), тим відносно дорожчими і менш конкурентоспроможними будуть вітчизняні товари як усередині країни, так і на зовнішньому ринку. Отже, між внутрішніми цінами і

конкурентоспроможністю вітчизняних товарів існує обернений зв'язок.

Крім цін на реальний валютний курс впливає номінальний курс валюти. Чим нижчий номінальний курс гривні (вища гривнева оцінка долара), тим більший коефіцієнт реального курсу валюти і вища конкурентоспроможність вітчизняних товарів. Отже, між номінальним валютним курсом і конкурентоспроможністю вітчизняних товарів також існує обернений зв'язок.

Реальний валютний курс пов'язаний із динамікою платіжного балансу (рис. 15.1).

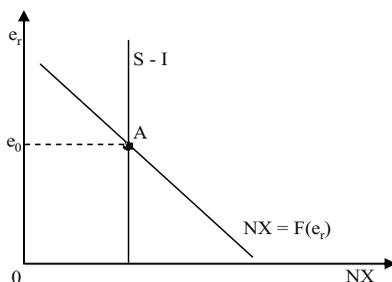

Рис. 15.1. Реальний валютний курс і рахунки платіжного балансу

Точка A – рівноважне значення реального валютного курсу. Пряма $S - I$ відображає рахунок руху капіталу і не залежить від реального валютного курсу. Пряма NX відображає поточний рахунок платіжного балансу. Від'ємний нахил прямої чистого експорту пояснюється обернено пропорційною залежністю між чистим експортом і реальним валютним курсом (рис. 15.2).

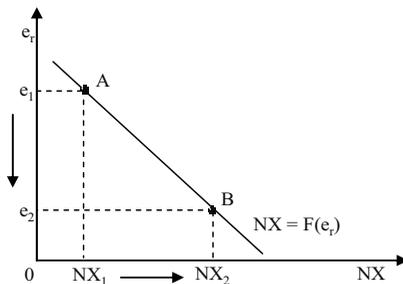

Рис. 15.2. Крива чистого експорту залежно від валютного курсу

Якщо курс національної валюти зростає, це означає, що зростає ціна національних грошей і попит на них збільшується. Відповідно, попит на іноземну валюту зменшиться, що призведе до скорочення експорту і збільшення імпорту:

$$e \uparrow \rightarrow EX \downarrow \rightarrow IM \uparrow \rightarrow NX \downarrow.$$

Крім того, у разі зростання курсу національної валюти експорт товарів та послуг з даної країни стає дорожчим, його конкурентоспроможність на світовому ринку знижується. Цей чинник також призводить до зменшення експорту і зростання імпорту. Отже, за таких умов зменшується чистий експорт. І навпаки, зниження курсу національної валюти стимулює експорт і гальмує імпорт, чистий експорт зростає:

$$e \downarrow \rightarrow EX \uparrow \rightarrow IM \downarrow \rightarrow NX \uparrow.$$

Залежно від кількості іноземних валют, з допомогою яких вимірюється курс національної валюти, слід розрізняти *односторонній* та *багатосторонній валютний курс*. **Односторонній валютний курс** – це ціна національної валюти відносно лише однієї іноземної валюти, наприклад, 1 дол. США = 5 грн. **Багатосторонній (ефективний) валютний курс** обчислюється як середньозважений індекс (I_e) на базі індексів двосторонніх курсів національної валюти щодо валют основних торгівельних партнерів країни I_e^i . При цьому частка кожного торгівельного партнера у валютному кошику визначається його часткою у зовнішньому товарообороті даної країни (T^i):

$$I_e = \sum I_e^i \cdot T^i, \text{ при цьому } \sum T^i = 1.$$

Особливим варіантом визначення валютного курсу є концепція паритету купівельної спроможності (ПКС). В її основі лежить закон єдиної ціни, за яким ціна певного товару на всіх національних ринках має бути однаковою, оскільки різниця між ними усувається валютними курсами. Чим вища національна ціна, тим нижчий курс національної валюти, і навпаки.

Отже, згідно з ПКС валютний курс відображає співвідношення між внутрішніми та іноземними цінами і визначається за формулою $e = P_d / P_f$, де P_f , P_d – ціни окремих товарів в іноземній та національній валютах, або ціни ринкового кошика у відповідних валютах. Звідси згідно з ПКС єдина ціна товару на національному ринку визначається за формулою $P_d = P_f \cdot e$, де e – валютний курс у прямому котируванні. Але насправді на валютний курс впливає не лише співвідношення цін. Тому ПКС визначає валютний курс лише в тенденції, тобто у довгостроковому періоді. У короткостроковому періоді він коливається під впливом попиту і пропозиції на валютному ринку.

Залежно від режиму формування валютного курсу розрізняють два його види: *фіксований* і *плаваючий*.

Фіксований курс – встановлюється Національним банком країни, який бере на себе зобов'язання купувати і продавати будь-яку кількість іноземної валюти за встановленим курсом.

З метою макроекономічної стабілізації Національний банк країни встановлює межі вільних коливань курсу національної валюти. Якщо ціна валюти наближається до верхньої або нижньої межі, то Національний банк країни проводить інтервенцію: при наближенні до нижньої межі купує національну валюту в обмін на іноземну, а при наближенні до верхньої – продає національну валюту (рис. 15.3).

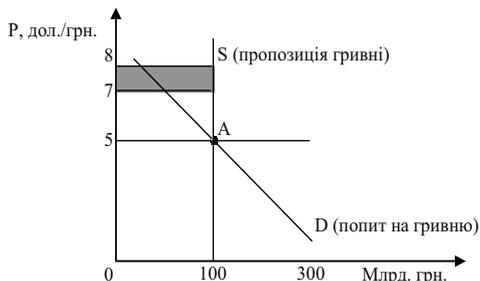

Рис. 15.3. Фіксований валютний курс

За фіксованого валютного курсу зниження ціни називають *девальвацією*, а підвищення – *ревальвацією*.

Плаваючий курс – це курс, який вільно формується ринком під впливом попиту і пропозиції (рис. 15.4).

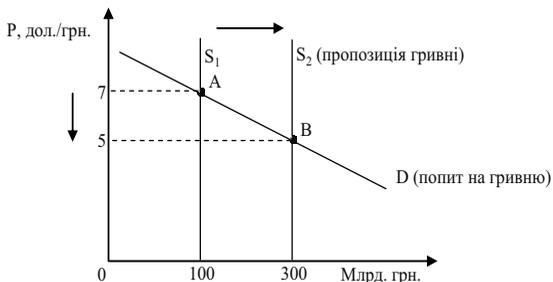

Рис. 15.4. Плаваючий валютний курс

При плаваючому валютному курсі зниження ціни рівноваги називають *знеціненням валюти*, підвищення – *подорожчанням валюти*.

Чистий експорт є компонентом ВВП. Якщо зниження валютного курсу на внутрішньому ринку стимулює зростання чистого експорту, це означає, що така тенденція курсу національної валюти, за незмінних інших умов, сприяє зростанню ВВП, тобто економічному зростанню, і навпаки. Однак чистий експорт, отже, і ВВП, змінюються по-різному в умовах фіксованого і плаваючого валютного курсу.

За умови фіксованого валютного курсу, політика протекціонізму може привести до зростання ВВП. У даному разі процес розгортається за наступною схемою. Зростаючий ринковий курс національної валюти підвищує попит на більш дешеву іноземну валюту. Суб'єкти ринку починають скуповувати і продавати її Національному банку в обмін на внутрішню валюту за фіксованим курсом. Це, у свою чергу, збільшує пропозицію національної валюти. Так триватиме до тих пір, доки ринковий та фіксований курси не будуть збігатися. У такій економічній ситуації протекціоністськими заходами штучно скорочується імпорт. У той же час, завдяки фіксованому валютному курсу, експорт не змінюється. Це означає, що в підсумку чистий експорт збільшується і забезпечує зростання національного доходу.

За умови плаваючого валютного курсу обернена залежність між експортом і валютним курсом пояснює неефективність протекціоністських заходів за умови зростання курсу національної валюти. У такому разі протекціоністське скорочення імпорту не компенсуватиметься зростанням експорту. Чистий експорт може навіть знизитись, якщо темпи зменшення експорту перевищать темпи скорочення імпорту. Як наслідок, протекціонізм не приведе до зростання національного доходу за умови зростаючого валютного курсу.

Сучасна міжнародна валютна система пройшла у своєму розвитку ряд етапів:

1. Система золотого стандарту, яка охоплює період до початку Другої світової війни. Згідно з цією системою, курс національної валюти визначався на основі золотого паритету, тобто з урахуванням офіційно встановленого золотого вмісту валют, які обмінювалися.

2. Бреттон-Вудська валютна система, яка була започаткована у 1944 р. В її основі лежав золотовалютний стандарт, згідно з яким

функція світових грошей була закріплена за американським долларом, що обмінювався на золото.

3. Ямайська валютна система, яка була започаткована у 1976 р. В основі цієї системи – плаваючий валютний курс. Це означає, що ціна національної валюти залежить від стану національної економіки та її конкурентоспроможності на світовому ринку.

Крім індивідуальних валют міжнародні розрахунки спираються на колективні або регіональні валюти. Так, у 1970 р. МВФ запровадив міжнародну розрахункову одиницю – спеціальні права запозичення (СПЗ). У 1979 р. країни-члени Європейського економічного союзу утворили регіональну валюту – екю. Останнім етапом у розвитку Європейської валютної системи став перехід від екю до євро, яка спочатку в безготівковій формі була впроваджена у практику міжнародних розрахунків з 1999 р.

Основні терміни та поняття

Платіжний баланс; резиденти; торгівельний баланс; баланс поточних операцій; баланс руху капіталу; сальдо по поточних операціях; сальдо руху капіталів; прямий контроль державного регулювання платіжного балансу; метод дефляції; метод зміни обмінного курсу; валюта; види валют; конвертованість валюти; пряме котирування; валютний курс; номінальний валютний курс; реальний валютний курс; фіксований валютний курс; гнучкий (плаваючий) валютний курс; паритет купівельної спроможності.

Одноваріантні питання

1. Платіжний баланс – це спеціальний статистичний документ держави, в якому відображено усі результати зовнішньоекономічної діяльності країни.

Так Ні

2. Коли англійське відділення корпорації IBM переводить свій прибуток у США, то ця операція виступає як кредит у платіжному балансі Великобританії.

Так Ні

3. Система золотого стандарту сприяє автоматичному балансуванню експорту й імпорту, тому що, якщо в країні зменшуються запаси золота, тоді рівень цін у ній зростає,

якщо ж запаси золота збільшуються, тоді рівень цін знижується.

Так Ні

4. Підсумок платіжного балансу країни завжди становить нуль.

Так Ні

5. Рахунок поточних операцій – розділ платіжного балансу, в якому відображено міжнародний рух капітальних трансфертів, інвестицій, кредитів.

Так Ні

6. Автономна стаття “Помилки та упущення” платіжного балансу відображає неточності в обліку зовнішньоекономічних операцій.

Так Ні

7. Резервні активи – стаття рахунку капітальних операцій, яка використовується для регулювання платіжного балансу.

Так Ні

8. Профіцит платіжного балансу виникає, якщо витрати перевищують надходження.

Так Ні

9. Дефіцит платіжного балансу по поточних операціях фінансується в основному чистим припливом капіталу.

Так Ні

10. Зниження реального валютного курсу національної грошової одиниці призводить до того, що від’ємний торгівельний баланс має сталу тенденцію до зменшення величини від’ємного сальдо та у подальшому сальдо торгового балансу може стати стійко позитивним.

Так Ні

11. Коли ми надаємо позики резидентам інших країн, то ця операція виступає як кредит у нашому платіжному балансі.

Так Ні

12. Країна може змінити загальний рівень внутрішніх цін для того, щоб відновити рівновагу платіжного балансу.

Так Ні

13. Коли англійська компанія купує в Україні завод, то ця операція виступає як кредит у платіжному балансі України.

Так Ні

14. Якщо італійці збільшать попит на французьке вино, сир та інші французькі товари й послуги, то графічно це відобразиться у зрушенні вправо кривої попиту на французькі франки та кривої їхньої пропозиції.

Так Ні

15. Зменшення офіційних резервів іноземної валюти США буде відображено у платіжному балансі зі знаком “мінус”. Дана операція є дебетною, або операцією імпортного типу.

Так Ні

16. Політика іноземного інвестування спрямована на обмеження припливу іноземного капіталу в країну.

Так Ні

17. Валютний курс – це ціна грошової одиниці певної країни, виражена в грошових одиницях іншої країни.

Так Ні

18. Валютна політика – політика держави в галузі валютних операцій, формування валютних курсів, нормування обов’язкових валютних резервів та контролю за розподілом іноземної валюти.

Так Ні

19. Бреттон-Вудська система передбачала використання золота і долара як міжнародних резервів.

Так Ні

20. Коли країна знижує ціну на золото, то це називається знецінюванням її валюти.

Так Ні

21. Система гнучких валютних курсів може впливати на внутрішню економіку та призвести до скорочення зовнішньої торгівлі й обсягу інвестицій за кордоном.

Так Ні

22. Фіксований курс формується лише під впливом попиту та пропозиції на валютному ринку.

Так Ні

23. Підвищення валютного курсу (за інших рівних умов) призводить до зменшення конкурентоспроможності національного експортного виробництва.

Так Ні

24. Зниження реального валютного курсу призводить до зростання імпорту.
- Так   Ні
25. На український експорт значно впливає не лише валютний курс, а і зміна кон'юнктури зовнішнього та внутрішнього ринків.
- Так   Ні
26. Вільно плаваючі валютні курси визначаються на основі попиту та пропозиції.
- Так   Ні
27. Коли ціна фунта стерлінгів у доларах знижується, то говорять, що долар знецінився стосовно фунта.
- Так   Ні
28. З 1971 р. у світовій економіці діє система фіксованих валютних курсів.
- Так   Ні

Багатоваріантні питання

1. Діє система золотого стандарту. Країна А істотно збільшила експорт товарів у країну Б. У цій ситуації:
  - а) рівень цін у країні А зменшиться; у країні Б можливо зміниться, можливо ні;
  - б) рівень цін у країні А можливо зміниться, можливо ні; у країні Б знизиться;
  - в) рівень цін у країні А зросте, у країні Б знизиться;
  - г) рівень цін у країні А знизиться, у країні Б зросте.

2. Дефіцит рахунка поточних операцій покривається за рахунок:
  - а) чистого експорту товарів;
  - б) чистих поточних трансфертів;
  - в) резервних активів;
  - г) чистих доходів.

3. Рахунок поточних операцій включає:
  - а) чистий дохід від інвестицій;
  - б) чисті капітальні трансферти;
  - в) чисті поточні трансферти;
  - г) правильні відповіді (а) і (в).

4. Складова частина платіжного балансу країни – рахунок поточних платежів – не включає:
  - а) товарний експорт;
  - б) чисті доходи від інвестицій;
  - в) транспортні послуги іноземним державам;
  - г) зміни в активах країни за кордоном.

5. Рахунок капітальних операцій не включає:
  - а) отримання дивідендів;
  - б) отримання іноземних кредитів;
  - в) купівлю фінансових активів;
  - г) продаж матеріальних активів.

6. Яка з наступних трансакцій є збільшення дебетового платіжного балансу України?
  - а) американська інвестиційна компанія дає позику українському підприємству;
  - б) українські туристи у Великобританії купують фунти стерлінгів;
  - в) українське дочірнє підприємство експортує сировину до російської компанії-засновника;
  - г) іноземці купують українські цінні папери.

7. Активне сальдо платіжного балансу збільшиться, якщо в країні:
  - а) зменшаться реальні відсоткові ставки;
  - б) зростуть темпи інфляції;
  - в) зростуть темпи економічного росту;
  - г) нічого з перерахованого вище не відбудеться.

8. Активне сальдо платіжного балансу України збільшиться, якщо:
  - а) зростуть темпи економічного зростання;
  - б) зростуть темпи інфляції;
  - в) збільшиться обсяг експорту товарів та послуг;
  - г) знизяться реальні відсоткові ставки.

9. Дефіцит платіжного балансу може бути профінансований:
  - а) за допомогою девальвації валюти;
  - б) шляхом збільшення зовнішньої заборгованості;

- в) за рахнок використання резервів іноземної валюти;
г) правильні відповіді (б) і (в).
10. Україна вирішує встановити контроль над зовнішньою торгівлею для того, щоб знизити дефіцит платіжного балансу. Одним з результатів цього рішення буде:
- а) зниження українського імпорту;
  - б) зниження рівня інфляції в країні;
  - в) зниження темпів економічного росту;
  - г) зниження українського експорту.
11. До чого призведе позитивний платіжний баланс за поточними операціями певної країни?
- а) до ввезення у неї капіталу;
  - б) до вивезення з неї капіталу;
  - в) до зростання чистого експорту;
  - г) до зменшення чистого експорту.
12. Чим покривається дефіцит платіжного балансу за поточними операціями країни?
- а) позиками;
  - б) вкладеннями іноземних підприємців;
  - в) імпортом капіталу;
  - г) експортом капіталу.
13. До чого призведе дефіцит платіжного балансу країни?
- а) до збільшення її офіційних резервів;
  - б) до зменшення її офіційних резервів;
  - в) до підвищення внутрішніх цін;
  - г) до зниження сукупного попиту.
14. Ким є (у валютних відносинах) громадяни, що мешкають у певній країні, та юридичні особи, які діють згідно з її законами?
- а) резидентами;
  - б) нерезидентами;
  - в) громадянами;
  - г) іноземцями.

15. Основна частина валютних відносин пов'язана з операціями за:
  - а) рухом капіталу;
  - б) переказами доходів від іноземних інвестицій;
  - в) дипломатичними витратами;
  - г) зовнішньою торгівлею.

16. Номінальний валютний курс відображає співвідношення між:
  - а) кількістю валют, які обмінюються;
  - б) іноземними та національними цінами;
  - в) кількістю товарів, які обмінюються;
  - г) експортом та імпортом.

17. Реальний валютний курс відображає співвідношення між:
  - а) кількістю валют, які обмінюються;
  - б) іноземними та національними цінами;
  - в) кількістю товарів, які обмінюються;
  - г) експортом та імпортом.

18. Між чистим експортом і валютним курсом ϵ :
  - а) безпосередня обернена залежність;
  - б) опосередкована обернена залежність;
  - в) безпосередня пряма залежність;
  - г) опосередкована пряма залежність.

19. Як може вплинути на фізичний обсяг експорту й імпорту США помітне зниження ціни долара в іноземних валютах (наприклад, у гривні)?
  - а) експорт та імпорт зростуть;
  - б) експорт збільшиться, а імпорт зменшиться;
  - в) експорт та імпорт зменшаться;
  - г) експорт зменшиться, а імпорт зросте.

20. Що означає стабільність офіційного курсу національної валюти?
  - а) девальвацію національної валюти;
  - б) ревальвацію національної валюти;
  - в) девальвацію іноземних валют;
  - г) усі відповіді неправильні.

21. Офіційне підвищення курсу національної валюти – це:
- а) ревальвація іноземної валюти;
  - б) девальвація національної валюти;
  - в) девальвація іноземної валюти та ревальвація національної валюти;
  - г) ревальвація іноземних валют.
22. Що таке офіційне зниження курсу іноземної валюти?
- а) ревальвація іноземної валюти;
  - б) девальвація національної валюти;
  - в) ревальвація іноземної валюти та девальвація національної валюти;
  - г) усі відповіді неправильні.
23. Як динаміка купівельної спроможності валюти впливає на її курс?
- а) прямо;
  - б) обернено;
  - в) не впливає;
  - г) усі відповіді неправильні.
24. Як на курс валюти певної країни впливає зростання її експорту?
- а) прямо;
  - б) обернено;
  - в) не впливає;
  - г) це залежить від динаміки імпорту та стану платіжного балансу.
25. Як на курс національної валюти впливає збільшення сальдо вітчизняного торгівельного балансу?
- а) сприяє його зміцненню;
  - б) сприяє його послабленню;
  - в) не впливає на нього;
  - г) впливає лише на сукупні витрати.
26. Як на курс валюти окремої країни впливає зростання зовнішніх витрат її державних структур, включаючи військові витрати?
- а) у бік підвищення;
  - б) у бік зниження;

- в) не впливає на нього;
г) усі відповіді неправильні.
27. Який стан платіжного балансу певної країни більше сприяє зміцненню курсу її валюти?
а) додатній;
б) від'ємний;
в) збалансований;
г) стан платіжного балансу країни не впливає на курс її валюти.
28. Якщо метою валютної інтервенції є зниження курсу національної валюти, то необхідно:
а) продавати національну валюту;
б) купувати іноземну валюту;
в) купувати національну валюту, тобто продавати іноземну;
г) купувати іноземну валюту, тобто продавати національну.
29. Якщо метою валютної інтервенції є підвищення курсу національної валюти, то необхідно:
а) продавати національну валюту;
б) купувати іноземну валюту;
в) купувати національну валюту, тобто продавати іноземну;
г) усі відповіді неправильні.
30. Як впливає падіння курсу національної валюти на зовнішньоторгівельні відносини?
а) обмежує експорт;
б) стимулює імпорт;
в) обмежує експорт і стимулює імпорт;
г) стримує імпорт та заохочує експорт.
31. Як впливає падіння курсу іноземної валюти на зовнішньоторгівельні відносини?
а) заохочує експорт і стримує імпорт;
б) стимулює імпорт та обмежує експорт;
в) заохочує експорт;
г) стимулює імпорт.

32. Кому вигідне підвищення курсу національної валюти?
- а) усім;
  - б) нікому;
  - в) експортерам;
  - г) імпортерам.
33. Як вплине експансіоністська монетарна політика на іноземні інвестиції в Україні та на вартість гривні на міжнародних валютних ринках?
- а) іноземні інвестиції зменшаться, а вартість гривні зросте;
  - б) інвестиції та вартість гривні зростуть;
  - в) інвестиції збільшаться, а вартість гривні зменшиться;
  - г) інвестиції та вартість гривні зменшаться.
34. Якщо у результаті дискреційної монетарної політики в Україні зростуть відсоткові ставки, що станеться з вартістю гривні, російського рубля та українським торговельним сальдо:
- а) гривня зросте, рубль впаде, баланс торгівлі іде до дефіциту;
  - б) гривня зросте, рубль зросте, баланс торгівлі іде до дефіциту;
  - в) гривня зросте, рубль впаде, баланс іде до позитивного показника;
  - г) гривня впаде, рубль впаде, баланс іде до позитивного показника.
35. Що станеться з відсотковими ставками, показниками імпорту та експорту, якщо Україна продовжуватиме здійснювати експансіоністську фінансову політику і дискреційну монетарну політику таким чином, щоб не було ніяких змін показників сукупного попиту?
- а) відсоткові ставки зростатимуть, експорт та імпорт зменшаться;
  - б) відсоткові ставки зменшаться, експорт зросте, імпорт зменшиться;
  - в) відсоткові ставки зростуть, експорт зменшиться, імпорт зросте;
  - г) відсоткові ставки зменшаться, експорт зменшиться, імпорт зросте.

36. Систему регулювання валютного курсу купівлею і продажем валюти за допомогою валютної інтервенції і валютних обмежень називають:
- а) валютною дисконтною політикою;
  - б) валютною девізною політикою;
  - в) валютною інтервенцією;
  - г) валютною девальвацією.
37. Система економічних і організаційних заходів по збалансуванню платіжних зобов'язань, що орієнтована на коригування валютного курсу є:
- а) валютною дисконтною політикою;
  - б) валютною девізною політикою;
  - в) валютною інтервенцією;
  - г) валютною девальвацією.
38. Встановлення курсу називається:
- а) депонування;
  - б) індексація;
  - в) котирування;
  - г) девальвація.
39. В основі Ямайської валютної системи лежить:
- а) вільний плаваючий курс;
  - б) фіксований курс;
  - в) золотий стандарт;
  - г) золотовалютний стандарт.
40. Які валютні курси більше сприяють вирівнюванню платіжних балансів?
- а) фіксовані;
  - б) гнучкі;
  - в) перші та другі в однаковій мірі;
  - г) ні перші, ні другі.
41. Що з перерахованого сприяє підвищенню обмінного курсу національної валюти (за інших рівних умов)?
- а) зниження відсоткових ставок у даній країні;
  - б) підвищення відсоткових ставок за кордоном;

- в) підвищення в даній країні рівня цін;
г) підвищення в даній країні рівня продуктивності праці.
42. Валютний курс є обмінним, якщо він показує:
- а) скільки одиниць вітчизняної валюти можна одержати в обмін на іноземну;
  - б) скільки одиниць іноземної валюти можна одержати в обмін на вітчизняну;
  - в) відносну ціну товарів вироблених у країні;
  - г) відносну ціну товарів вироблених за кордоном.
43. Якщо ціна долара знизилася з 50 до 45 центів за євро, то ціна магнітофона (у євро), що продається у Німеччині за 150 євро:
- а) зменшиться на 10,00 дол.;
  - б) зменшиться на 7,50 дол.;
  - в) зменшиться на 5,00 дол.;
  - г) збільшиться на 7,50 дол.
44. Якщо обмінний курс гривні стосовно долара США змінився з 4 грн. до 3 грн. за 1 долар, то ціна гривні:
- а) зросла з 25 центів до 33 центів, а курс долара зріс стосовно гривні;
  - б) зменшилася з 33 центів до 25 центів, а долар знецінився стосовно гривні;
  - в) зросла з 25 центів до 33 центів, а долар девальвований щодо гривні;
  - г) збільшилася з 25 коп. до 33 коп., а долар знецінився стосовно гривні.
45. Крива попиту на гривні зрушиться вправо, якщо:
- а) реальні відсоткові ставки в Україні виявляться відносно вищі, а рівень інфляції відносно нижче (у порівнянні з іншими країнами);
  - б) реальні відсоткові ставки в Україні виявляться відносно нижчі, а рівень інфляції відносно вище;
  - в) і реальні відсоткові ставки, і рівень інфляції в Україні виявляться відносно нижче;
  - г) і реальні відсоткові ставки, і рівень інфляції в Україні виявляться відносно вище.

46. Девальвація, або знецінення валюти, не відбивається негативно на добробуті населення країни, якщо вона:
- а) не погіршує умов зовнішньої торгівлі;
  - б) не скорочує обсягів державних резервів;
  - в) супроводжується реальною індексацією грошових прибутків населення;
  - г) усі відповіді правильні.
47. Коли говорять, що країна девальвувала свою валюту, то мається на увазі, що:
- а) країна відмовилася від золотого стандарту;
  - б) внутрішня купівельна спроможність одиниці валюти знизилася;
  - в) уряд підвищив ціну, по якій він буде купувати золото;
  - г) у країні відзначається дефіцит торговельного балансу.
48. Якщо американські корпорації виплачують високі дивіденди (у доларах) іноземцям, то:
- а) це може призвести до знецінення долара;
  - б) це може призвести до підвищення курсу долара;
  - в) у США буде переміщатися золото як компенсація за долари, що вийшли з економіки країни;
  - г) імпорт у США буде збільшуватися, компенсуючи долари, що вийшли з економіки країни.
49. Якщо при режимі фіксованих валютних курсів рівень інфляції в Україні виявиться вище, ніж в інших країнах, то:
- а) український експорт і імпорт зменшаться;
  - б) український експорт і імпорт збільшаться;
  - в) український експорт збільшиться, а імпорт зменшиться.
  - г) український експорт зменшиться, а імпорт збільшиться.
50. Якщо між Російською Федерацією та Україною встановлений режим вільно плаваючих валютних курсів і якщо попит на українську гривню зростає, то це означає, що:
- а) пропозиція української гривні зменшилася або зменшиться;
  - б) ціна української гривні у валюті Російської Федерації знизиться;
  - в) пропозиція російських рублів зменшилася;
  - г) ціна російського рубля в українській валюті зменшиться.

51. Створення єдиного валютного простору між Російською Федерацією, Україною, Білорусією та Казахстаном під фінансовим контролем Російської Федерації, принесе найбільші економічні вигоди:
- Російській Федерації;
  - Україні;
  - Казахстану;
  - Білорусі;
  - усі країни отримають рівні вигоди від співпраці.
52. Якщо ВВП України збільшиться, то за системи плаваючих валютних курсів:
- імпорт буде збільшуватись, а ціна гривні знижуватися;
  - імпорт буде зменшуватись, а ціна гривні зростати;
  - імпорт і ціна гривні зростатимуть;
  - імпорт і ціна гривні знижуватимуться.

Проблемні ситуації

Ситуація 1.

2 вересня 2008 р. у Міжнародному Суді в Гаазі розпочалася судова справа про делімітацію кордонів між Україною та Румунією. Головний предмет розгляду – статус острова Зміїний. Ціною питання є великі поклади нафти, знайдені в 40 км від острова. Саме за них веде боротьбу румунська влада та ЄС. Україна купує російський газ за ціною 450 дол. за 1000 м³. Поклади газу біля Зміїного сягають 10 млрд. м³. Помноживши цю суму на ціну, яку платить Україна за російський газ, виходить 4,5 млрд. дол. Крім того, ціна на газ з року в рік буде збільшуватися. Найближчим часом планується освоєння Прикерченської шлейфової ділянки в Чорному морі (площа 13 тис. км²). Але потрібно ще десятиліття на розробку нових родовищ вартістю близько 1 млрд. дол.

1. Що станеться з торгівельним балансом України після того як нафта та газ почне надходити на світовий ринок?

2. Що може статися з національною валютою, коли громадяни України усвідомлять, що торгівельний баланс країни незабаром матиме активне сальдо?

3. Чому торгівельний баланс країни може стати дефіцитним у той період, коли нафта та газ ще не видобуватиметься?

Ситуація 2.

За останні десять років вклади фізичних осіб, які розміщені на банківських депозитах у банківській системі України, в національній валюті зросли у 60 разів, а в іноземній валюті – у 177 разів. Основними чинниками, що впливали на ці процеси, були: нестабільність національної валюти щодо іноземних валют, зацікавленість комерційних банків щодо залучення готівкової іноземної валюти для проведення обмінних операцій, значна спрямованість кредитних портфелів банків на надання валютних кредитів, більша довіра населення до іноземної валюти як засобу заощадження.

1. Проаналізуйте рівень доларизації національної економіки України (рис. 15.5).

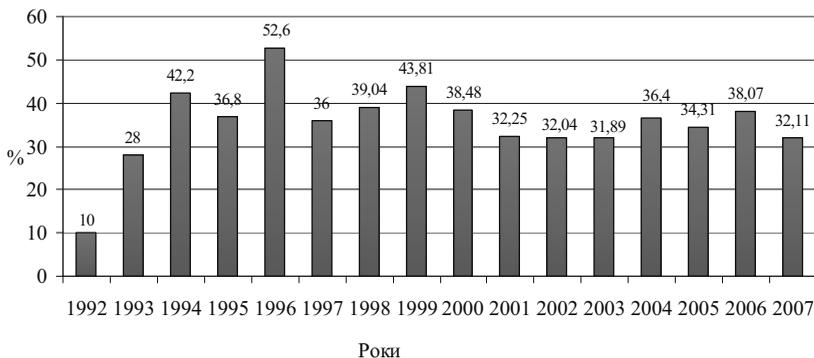

Рис. 15.5. Рівень доларизації національної економіки України, 1992 – 2007 рр.

2. Якими засобами, крім валютної інтервенції, державні органи можуть вплинути на обмінний курс валют?

3. Запропонуйте шляхи забезпечення стабільності національної грошової одиниці та її конвертованості.

Ситуація 3.

Продовження нинішньої практики залучення іноземних кредитів за умов, здебільшого, неприйнятних для України, веде до все більшої залежності економічної політики від міжнародних фінансових організацій і поступової втрати економічної і політичної незалежності України (рис. 15.6).

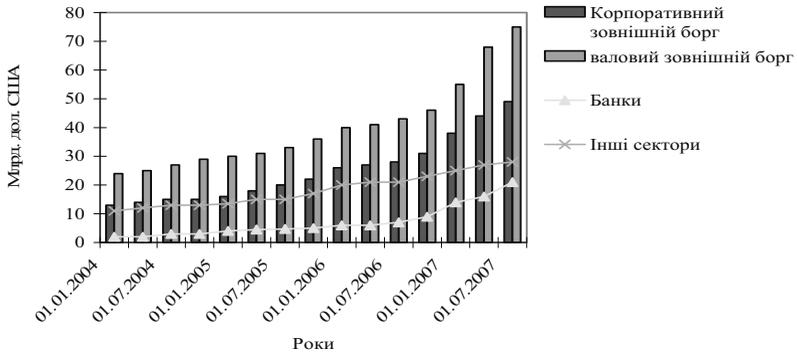

Рис. 15.6. Динаміка й структура валового та корпоративного зовнішнього боргу України, 2004 – 2007 рр.

1. Проаналізуйте динаміку й структуру валового та корпоративного зовнішнього боргу України.

2. Запропонуйте кредитну політику, яка сприятиме забезпеченню економічної безпеки України.

Ситуація 4.

Важливим інструментом державного регулювання соціально-економічних процесів є Державний бюджет України. Саме розбалансованість, щорічне несвоєчасне прийняття Державного бюджету є головним дестабілізуючим чинником кризи державних фінансів, збільшення рівня інфляції та знецінення національної валюти.

Досягнення на вимогу міжнародних фінансових організацій низького рівня дефіциту бюджету, що здійснюється в основному за рахунок невиконання бюджетних зобов'язань (головним чином хронічних затримок з виплатою заробітної плати та інших соціальних виплат) є неприпустимим з точки зору вимог економічної безпеки. Зниження рівня інфляції досягається засобами жорсткої монетарної політики органічно не пов'язаної з оздоровленням фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, податкової систем.

1. Проаналізуйте зв'язок між режимом обмінних курсів і платіжним балансом України (рис. 15.7).

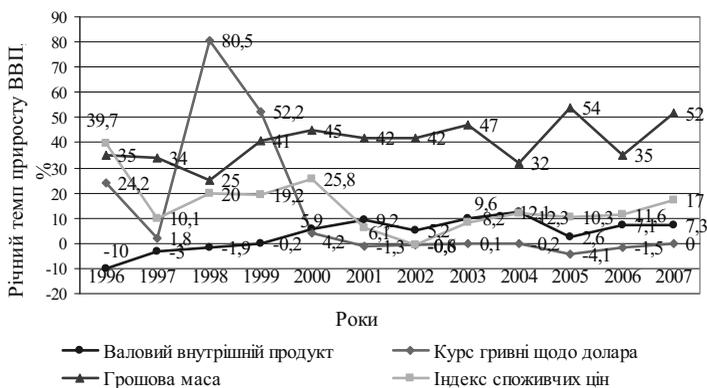

Рис. 15.7. Динаміка ВВП, індексу споживчих цін, грошової маси і курсу національної грошової одиниці, 1996 – 2007 рр.

2. Поясніть, як недооцінка вітчизняної валюти та масштабні девальвації минулих років вплинули на експортно-імпортні операції (рис. 15.8).

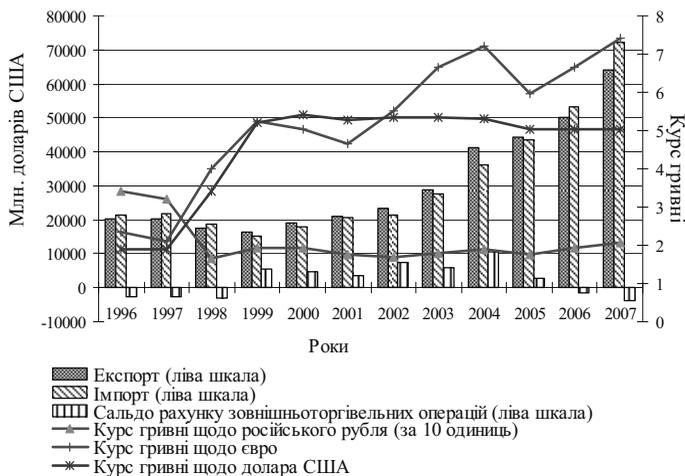

Рис. 15.8. Динаміка експортно-імпортних операцій та курсу гривні щодо іноземних валют, 1996 – 2007 рр.

3. Запропонуйте шляхи регламентування процедури підготовки та прийняття Державного бюджету.

Ситуація 5.

Для моніторингу зовнішньої заборгованості України використовують індикатор ліквідності L_1 – коефіцієнт покриття резервами короткострокового боргу та дефіциту поточного рахунку (рис. 15.9).

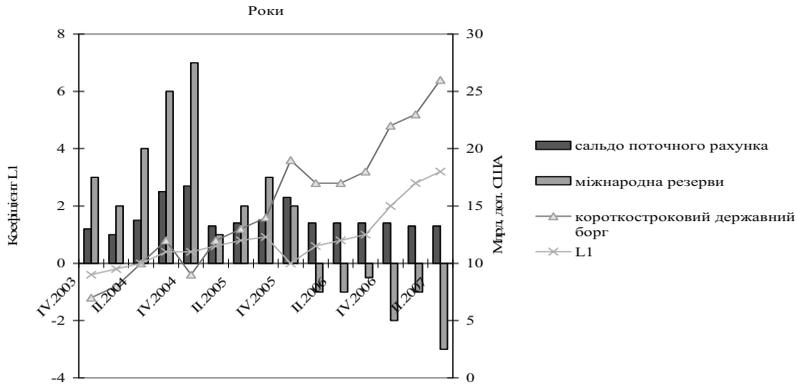

Рис. 15.9. Динаміка коефіцієнта покриття резервами короткострокових ліквідних потреб економіки та його структурних елементів, 2004 – 2007 рр.

Проаналізуйте динаміку ліквідності. Зробіть висновки.

Приклади розв'язку задач

Задача 1.

Нижче наведений список зовнішньоекономічних операцій між країною А та іншими країнами:

Статті	Млн. грн.
Купівля резидентами країни А цінних паперів іноземних фірм	50
Імпорт товарів і послуг у країну А	100
Експорт товарів і послуг із країни А	120
Грошові перекази з інших країн у країну А	30
Продаж цінних паперів фірм країни А іноземцям	60
Імпорт золота в країну А	60

Складіть платіжний баланс країни А.

Розв'язок

Дивіться таблицю:

Статті	Дебет, млн. грн.	Кредит, млн. грн.
Імпорт	100	
Експорт		120
Купівля цінних паперів	50	
Продаж цінних паперів		60
Грошові перекази		30
Імпорт золота	60	
Разом	210	210

Задача 2.

Між країною А та країною Б здійснювалися такі зовнішньоекономічні операції (млн. грн.): експорт товарів та послуг з країни А в країну Б становить 250; грошові перекази із країни Б у країну А – 100; імпорт товарів і послуг у країну А – 230; купівля резидентами країни А цінних паперів фірм країни Б – 110; продаж цінних паперів фірм країни Б – 70; імпорт золота у країну А – 80.

Складіть платіжний баланс країни А.

Розв'язок

Доходи країни А становлять: $250 + 100 + 70 = 420$ млн. грн.

Зобов'язання країни А щодо країни Б становлять: $230 + 110 + 80 = 420$ млн. грн.

Платіжний баланс країни А врівноважений, тому що доходи дорівнюють витратам.

Задача 3.

Країна має такі показники платіжного балансу (млн. грн.): сальдо рахунка поточних операцій дорівнює –140, сальдо рахунка капітальних операцій становить 100, сальдо статті “Помилки та упущення” дорівнює 16.

На скільки необхідно зменшити резервні активи, щоб урівноважити платіжний баланс?

Розв'язок

Сума сальдо рахунку поточних операцій і сальдо статті “Помилки та упущення” дорівнює: $100 + 16 = 116$ млн. грн.

Сальдо рахунку поточних операцій становить –140 млн. грн.

Отже, щоб урівноважити платіжний баланс країни, необхідно зменшити резервні активи на $-140 + 116 = -24$ млн. грн.

Задача 4.

Розрахуйте сальдо рахунку поточних операцій, сальдо рахунку капітальних операцій і сальдо статті “Помилки та упущення” за таких умов (млн. грн.): експорт товарів становить 2700; імпорт товарів дорівнює 2940; чисті надходження від послуг складають 180; чисті доходи дорівнюють -15 ; поточні зовнішні трансферти становлять 65; рахунок операцій з капіталом складає -210 ; прямі інвестиції дорівнюють 205.

Розв’язок

Сальдо рахунку поточних операцій становить:
 $2700 - 2940 + 180 - 15 + 65 = -10$ млн. грн.

Сальдо рахунку капітальних операцій дорівнює:
 $-210 + 205 = -5$ млн. грн.

Сальдо статті “Помилки та упущення” становить:
 $-10 + (-5) = -15$ млн. грн.

Задача 5.

Економіка країни характеризується такими параметрами: експорт товарів становить 850 млн. грн.; імпорт товарів становить 820 млн. грн.; резиденти отримують доходи від іноземних інвестицій у формі виплати відсотків із-за кордону -320 млн. грн.; видатки резидентів країни на туризм становлять 350 млн. грн.; доходи даної країни від туризму дорівнюють 280 млн. грн.; країна виплачує зарубіжним інвесторам доход у сумі 200 млн. грн.; перекази капіталу, отримані резидентами країни -180 млн. грн.; перекази капіталу резидентами країни нерезидентам -230 млн. грн.; прямі інвестиції нерезидентів в економіку країни -200 млн. грн.; прямі інвестиції резидентів країни за кордон -220 млн. грн.

1. Обчисліть сальдо поточного рахунку, сальдо рахунку капіталів і фінансів без статті “Резервні активи” і сальдо підсумкового балансу країни.

2. Визначте зміни величини офіційних золотовалютних резервів країни.

Розв'язок

1. Сальдо поточного рахунку дорівнює:

$$(850 + 320 + 280) - (820 + 350 + 200) = 80 \text{ млн. грн.}$$

Сальдо рахунку капіталів і фінансів:

$$(180 + 200) - (230 + 220) = -70 \text{ млн. грн.}$$

Сальдо підсумкового платіжного балансу: $80 - 70 = +10$ млн. грн.

2. Оскільки підсумковий платіжний баланс активний, то офіційні золотовалютні резерви країни збільшаться на 10 млн. грн. У статті “Резервні активи” буде зроблено запис на цю суму зі знаком “мінус” (-10 млн. грн.). Це дебетова операція.

Задача 6.

1. На зовнішніх валютних ринках будь-яке збільшення попиту на іноземну валюту, наприклад, шведську крону, також збільшує пропозицію долара. Використайте рис. 15.10 “Ринок доларів – пропозиція” та рис. 15.11 “Ринок крони – пропозиція” для пояснення рівноважних курсів (1 долар = 3 крони, 1 крона = 0,33 долара та 100 доларів можна обміняти на 300 крон) у випадку збільшення попиту на крону в США – як це показано на рис. 15.9 “Ринок крони”. Нанесіть нові криві на рис. 15.8 “Ринок долара”.

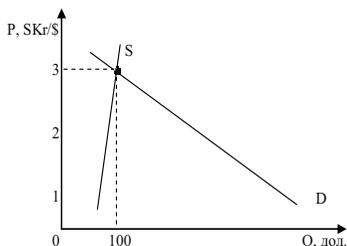

Рис. 15.10. Ринок американського долара

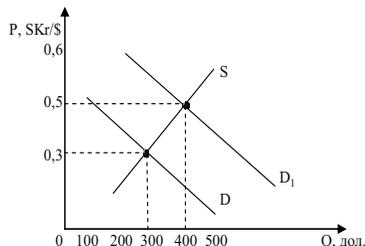

Рис. 15.11. Ринок шведської крони

2. При новому обмінному курсі за незмінних інших умов дайте відповідь на наступні питання:

а) зменшиться чи збільшиться в Швеції ціна американських експортних товарів? Чому? Поясніть;

б) зменшиться чи зростатиме в США ціна шведських експортних товарів? Чому? Поясніть;

в) подорожчає чи подешевшає вартість американської робочої сили для шведських виробників? Чому? Поясніть;

г) подорожчає чи подешевшає вартість шведської робочої сили для американських виробників? Чому? Поясніть.

Розв'язок

Дивіться графік:

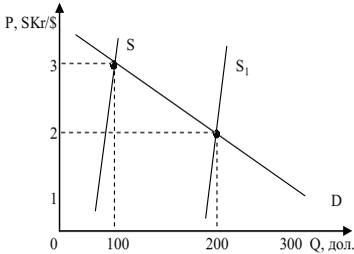

Рис. 15.12. Ринок американського долара

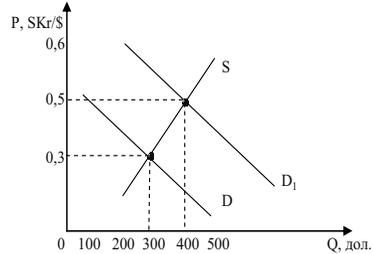

Рис. 15.13. Ринок шведської крони

Новий обмінний курс становить 2 крони за 1 доллар (1 крона = = 0,5 долара). При обмінному курсі 200 долларів можна обміняти 400 крон.

2. а) зменшиться. На крону можна купити тепер більше долларів, тому американські товари стануть дешевшими для шведів;

б) збільшуватиметься. На доллар тепер можна купити менше крон, тому шведські товари стануть дорожчими для американців;

в) подешевшає. На крону можна купити тепер більше долларів, тому для шведа буде дешевше найняти американського робітника;

г) подорожчає. На доллар тепер можна купити менше крон, тому для американця буде дорожче найняти шведського робітника.

Задача 7.

ТОВ “ОВК” уклала контракт з однією із фірм Німеччини на 100 000 євро. Курс гривні до євро – 7 грн. / євро.

Якщо курс гривні знизиться до 7,5 грн. / євро, що матиме ТОВ “ОВК” – валютну економію чи збиток?

Розв'язок

За курсу 7 грн. / євро потрібно 700 000 грн. ($7,0 \cdot 100\,000$).

За курсу 7,5 грн. / євро потрібно 750 000 грн. ($7,5 \cdot 100\,000$).

Для виконання умов контракту буде потрібно додатково:
 $750\,000 - 700\,000 = 50\,000$ грн.

Задача 8.

Обмінний курс гривні до долара на початку 2007 р. становив 5,3 грн. / дол. На початку 2008 р. рівень цін у США зріс на 5 %, а в Україні – на 20 %.

Яким має бути на початку 2008 р. номінальний курс гривні до долара, щоб реальний курс залишився без змін?

Розв'язок

Оскільки реальні умови обміну не змінюються, то маємо таке рівняння: $5,3 \cdot 1,2 = 1 \cdot 1,05$.

Звідки номінальний курс гривні становить:

$$\frac{5,3 \cdot 1,20}{1,05} = 6,06 \text{ грн. / дол.}$$

Задача 9.

У 2008 р. вартість певного набору продуктів у США становила 6 000 дол., а у Італії – 9 000 євро.

Визначте паритет купівельної спроможності долара до євро.

Розв'язок

Паритет купівельної спроможності долара до євро становить:

$$\frac{6000}{9000} = 0,667 \text{ дол. / євро.}$$

Задача 10.

У таблиці наведено дані про попит на рублі та їх пропозицію:

Ціна рубля в гривнях	Обсяг попиту на рублі, млн.	Обсяг пропозиції рубля, грн.
0,15	500	400
0,17	470	420
0,19	440	440
0,21	410	460
0,23	380	480

Визначити:

1. Рівноважний валютний курс рубля.
2. Рівноважний валютний курс гривні.
3. Яку кількість гривні буде куплено на валютному ринку?
4. Яку кількість рублів буде куплено на валютному ринку?

Розв'язок

1. Із таблиці видно, що рівноважний курс становить 0,19 грн.
2. Рівноважний курс гривні становить: $1 / 0,19 = 5,26$ грн.
3. Кількість гривні, яку потрібно купити на валютному ринку становить: $440 \cdot 0,19 = 83,6$ млн. грн.
4. При рівноважному курсі рубля 0,19 грн. буде куплено 440 млн. рублів.

Задача 11.

Припустимо, що в країнах А і Б прийнятий золотий стандарт. Одиниця валюти країни А прирівняна до 1 / 40 унції золота (унція складає 28,3 г), а одиниця валюти країни Б – до 1 / 8 унції золота.

1. Скільки коштує одиниця валюти А у валюті Б?
2. Скільки коштує одиниця валюти Б у валюті А?
3. Якщо одна одиниця валюти країни Б починає продаватися за три одиниці валюти країни А, то яким чином знову встановиться рівноважний обмінний курс?

Розв'язок

1. Одиниця валюти країни А коштує 1 / 5 одиниці валюти країни Б.
2. Одиниця валюти країни Б коштує 5 одиниць валюти країни А.
3. Жителі країни Б можуть обміняти одиницю своєї валюти на 1 / 8 унції золота й перевезти його в країну А, де воно може бути продане за 5 одиниць місцевої валюти.

Таким чином, жителі країни Б не стануть обмінювати одиницю своєї валюти на 3 одиниці валюти країни А.

Задача 12.

Кожна із трьох країн А, Б і В характеризується високим рівнем інфляції. У міжнародній сфері між цими країнами встановлений режим вільно плаваючих валютних курсів. Країна А, прагнучи знизити рівень інфляції, починає проводити рестрикційну грошову політику (політика “дорогих грошей”).

1. Як це вплине на обмінний курс валюти країни А щодо валют двох інших країн?
2. Як це позначиться на конкурентоспроможності продукції країни А?
3. Що відбувається тим часом з рівнем інфляції в країнах Б і В?

4. Країна Б починає проводити жорстку грошово-кредитну політику. Як це вплине на обмінний курс валюти країни Б щодо валют двох інших країн?

5. Коротко опишіть вплив жорсткої грошово-кредитної політики країни Б на положення країни А.

6. Перелічіть коротко потенційні переваги координації економічної політики між трьома країнами.

Розв'язок

1. Рестрикційна грошова політика призводить до підвищення відсоткових ставок і підвищення курсу валюти країни А.

2. Конкурентоспроможність знижується.

3. Конкурентоспроможність продукції в країнах Б і В підвищується, тому що курс їх валют знижується. Посилиться тенденція до зростання цін.

4. Обмінний курс валюти країни Б підвищиться.

5. Курс валюти країни А знизиться щодо валют країн Б і В. Посилиться тенденція до росту.

6. Якби всі три країни координували свої дії, то вдалося б згладити коливання валютних курсів, послабити спекулятивний рух фінансового капіталу й забезпечити вищу економічну стабільність. Втрати антиінфляційної політики в кожній окремій країні виявилися б меншими.

Задача 13.

1. Припустимо, що Україна імпортує продукт А зі США. Якщо ціна цього продукту у США становить 5 дол., скільки він буде коштувати в Україні при валютному курсі 1 дол. = 6 грн.? При валютному курсі 1 дол. = 7 грн.? При валютному курсі 1 дол. = 5 грн.?

2. У таблиці показана залежність між обсягом попиту на продукт А в Україні і цінами на нього (у гривнях). Таблиця показує також передбачувані видатки населення на цей продукт при різних валютних курсах.

Заповніть таблицю відсутніми даними:

Валютний курс	Ціна А у США, дол.	Ціна А в Україні, грн.	Обсяг попиту, од.	Сукупні витрати, дол.
7 грн. = 1 дол.	5		500	
6 грн. = 1 дол.	5		1000	
5 грн. = 1 дол.	5		1200	

Розв'язок

- 30 грн.; 35 грн.; 25 грн.
- Дивися таблицю:

Валютний курс	Ціна А у США, дол.	Ціна А в Україні, грн.	Обсяг попиту, од.	Сукупні витрати, дол.
7 грн. = 1 дол.	5	35	500	2 500
6 грн. = 1 дол.	5	30	1 000	5 000
5 грн. = 1 дол.	5	25	1 200	6 000

Задача 14.

1. Припустимо, що США імпортують продукт Б із України. Наведена нижче таблиця ілюструє попит на цей продукт у США. Таблиця показує також передбачувані видатки американців на цей продукт при різних валютних курсах.

Заповніть таблицю відсутніми даними:

Валютний курс	Ціна Б в Україні, грн.	Ціна Б в США, дол.	Обсяг попиту, од.	Сукупні витрати, дол.
7 грн. = 1 дол.	12		2 000	
6 грн. = 1 дол.	12		1 250	
5 грн. = 1 дол.	12		500	

2. Якщо припустити, що вся міжнародна торгівля між США та Україною обмежена тільки продуктами А і Б, то яким буде рівноважний валютний курс?

3. Якщо припустити, що валютні курси фіксовані, а обмінний курс гривні становить 1 грн. = 0,30 дол., то що буде спостерігатися: дефіцит або надлишок гривні?

Розв'язок

- Дивіться таблицю:

Валютний курс	Ціна Б в Україні, грн.	Ціна Б в США, дол.	Обсяг попиту, од.	Сукупні витрати, дол.
7 грн. = 1 дол.	12	1,71	2 000	6 000
6 грн. = 1 дол.	12	2,00	1 250	5 000
5 грн. = 1 дол.	12	2,40	500	3 000

- 6 грн. дорівнює 1 дол.

3. Попит на гривні буде перевищувати їхню пропозицію, тому буде спостерігатися дефіцит гривні.

Задача 15.

Припустимо, що уряд України встановлює валютний курс 1 грн. = 5,4 дол. Сума гривень, що пропонуються за цим курсом, дорівнює 180 млн. грн. Залежність попиту на гривні від валютного курсу має вигляд:

Ціна гривні в доларах	5,3	5,4	5,5	5,6	5,7
Обсяг попиту, млн. грн.	170	160	150	140	130

1. У цій ситуації уряд купує чи продає гривні? Яку кількість?
2. Якщо уряду доведеться купувати гривні за долари, то де він візьме долари?

Розв'язок

1. Купує, бо пропозиція більша за попит, і щоб утримувати курс гривні, уряд повинен купувати 20 млн. грн.
2. Уряд візьме долари для покупки гривень із своїх офіційних резервів.

Задача 16.

Темп інфляції в країні А дорівнює 9 %, а в країні Б – 5 %. В країні А ставка відсотку дорівнює 12 %. Якою повинна бути ставка відсотку в країні Б, щоб між цими країнами не було відтоку капіталу?

Розв'язок

r – реальна відсоткова ставка; i – номінальна відсоткова ставка.

Країна А: $r = i - \pi \Rightarrow r = 12 - 9 = 3 \%$;

Країна Б: $r = i - \pi \Rightarrow i = \pi + r \Rightarrow i = 5 + 3 = 8 \%$.

Задачі*Задача 1.*

Країна має такі показники платіжного балансу (млн. грн.): сальдо рахунку поточних операцій дорівнює –100; сальдо рахунку капітальних операцій становить 85; сальдо статті “Помилки та упущення” дорівнює 5.

На скільки необхідно зменшити резервні активи, щоб урівноважити платіжний баланс?

Задача 2.

Економіка країни характеризується такими даними (млрд. грн.): експорт становить 20, імпорт – 25, інвестиції – 52, національні заощадження – 50.

Визначити сальдо платіжного балансу.

Задача 3.

Розрахуйте сальдо статті “Помилки та упущення” в умовах рівноважного платіжного балансу, якщо баланс товарів та послуг складає – 1200 млн. грн., чисті доходи дорівнюють – 50 млн. грн., чисті поточні трансферти становлять 20 млн. грн., сальдо рахунку капітальних операцій – 1130 млн. грн.

Задача 4.

Розрахуйте сальдо рахунку поточних операцій, сальдо рахунків з капіталом та фінансових операцій, і сальдо статті “Помилки та упущення” за таких умов (млн. грн.): товарний експорт дорівнює 1475; товарний імпорт складає 1560; чисті надходження від послуг становлять 130; чисті доходи становлять – 175; прямі інвестиції дорівнюють 140.

Задача 5.

Номінальний курс обміну гривні відносно євро знизився з 6 грн. за 1 євро до 5 грн. за 1 євро.

Як і на скільки змінився курс обміну євро на гривню?

Задача 6.

На рис. 15.14 показані криві пропозиції японських телевізорів на українському ринку, що відображають два тимчасових періоди.

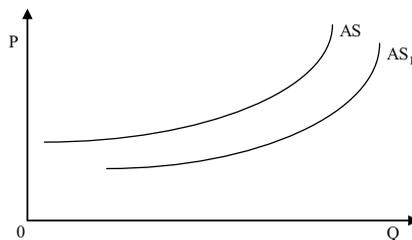

Рис. 15.14. Криві пропозиції японських телевізорів на ринку України

1. Одна крива пропозиції відповідає періоду часу, що передував знеціненню гривні стосовно японської єни. Інша крива відповідає періоду після знецінення гривні.

Визначте, яка крива відповідає першому періоду, а яка – другому. Обґрунтуйте відповідь.

2. Який вплив здійснить знецінення гривні на ціну японського телевізора (у гривнях)?

3. Як вплине ця ситуація (пункт (2)) на видатки українців (у гривнях) на японські телевізори, якщо попит на них в Україні еластичний за ціною?

4. Як вплине ця ситуація (пункт (2)) на видатки українців (у гривнях) на японські телевізори, якщо попит на них в Україні нееластичний за ціною?

Задача 7.

У 2007 р. вартість ринкового кошика в Україні дорівнювала 900 грн., а у США – 190 дол. У 2008 р. інфляція в Україні становила 20 %, а у США – 6 %.

Чому дорівнює курс гривні у 2008 р. у формі прямого котирування згідно з паритетом купівельної спроможності?

Задача 8.

На рис. 15.15 показана крива попиту в Україні на американські комп'ютери.

1. Якщо українська гривня знецінюється стосовно долара США, то як зміниться кількість американських комп'ютерів, що продаються в Україні за ціною 4000 дол.: збільшиться чи зменшиться?

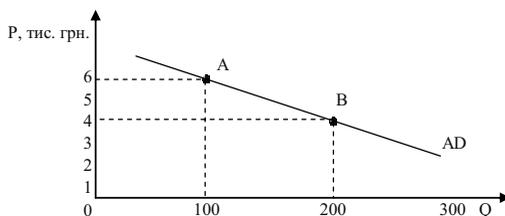

Рис. 15.15. Крива попиту на комп'ютери в Україні

2. Як зміниться в цій ситуації попит на американські комп'ютери: зросте чи зменшиться?

3. Як зміняться в цій ситуації видатки українців (у доларах) на американські ком'ютери: зростуть чи зменшаться?

Задача 9.

Нижче наведено дані, що відображають попит на гривню:

Ціна гривні (у дол.)	5,00	5,10	5,20	5,30	5,40	5,50
Обсяг попиту на гривню, млн. грн.	200	190	180	170	160	150

1. Припустимо, що Національний банк України встановив валютний курс 1 грн. = 5,40 дол. Обсяг пропонованої за цим курсом гривні дорівнює 180 млн. Чи повинен український уряд у цій ситуації купувати або продавати гривню? Якщо так, то яку кількість?

2. Якщо український уряд повинен купувати гривню за долари, де він може взяти необхідні долари?

Задача 10.

Нижче наведі дані попиту на українські гривні та їх пропозиція:

Ціна гривні, у доларах	Обсяг попиту на гривні, млн. грн.	Обсяг пропозиції гривні, млн. грн.
0,20	300	400
0,19	320	370
0,18	340	340
0,17	360	310
0,16	380	280

1. Який рівноважний валютний курс долара?
2. Який рівноважний валютний курс гривні?
3. Яка кількість доларів буде куплена на валютному ринку?
4. Яка кількість гривні буде куплена на валютному ринку?

Задача 11.

Припустимо, що існує система золотого стандарту. Долар США має фіксований золотий вміст при ціні 20,67 дол. за 1 унцію, а українська гривня – 4,25 грн. за 1 унцію золота.

1. Який обмінний курс дол. / грн.?

2. Припустимо, що ви починаєте здійснювати комерційні операції, маючи 85 грн., при обмінному курсі 6 грн. = 1 дол. Яку кількість золота ви могли б купити в Україні?

3. Припустимо, що ви не купуєте золото в Україні, а обмінюєте свої гривні на долари. Яку кількість золота ви могли б купити потім у США?

4. Якщо ви після цього відправляєте золото назад в Україну, то скільки воно буде коштувати у гривнях?
5. Як довго, на вашу думку, буде зберігатися обмінний курс 6 грн. = 1 дол.?
6. Опишіть можливі події при обмінному курсі 3 грн. = 1 дол.

Теми рефератів

1. Поняття валютного курсу, його види та значення для розвитку національної економіки.
2. Особливості внутрішнього валютного ринку в Україні.
3. Економічна політика України в умовах плаваючого курсу.
4. Сутність та структура платіжного балансу.
5. МВФ та Світовий Банк: роль та принципи діяльності.

Методичні поради щодо розв'язання завдань та підготовки рефератів містяться у літературних джерелах: 2; 5; 8; 12; 15; 21; 22; 27; 32; 37; 42, які рекомендуються для самостійного вивчення.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДГОТОВКИ РЕФЕРАТІВ

Реферату надається важливе значення у вивченні фундаментальних дисциплін. Він є однією з форм самостійної роботи студентів денної форми навчання. Виконання цього виду робіт сприяє більш глибокому, самостійному вивченню дисципліни і, водночас, є однією з форм перевірки знань студентів.

Робота над підготовкою реферату навчає студентів підбирати та аналізувати законодавчі акти, конкретний фактичний матеріал, узагальнювати явища економічного життя, виробляти навички підготовки пропозицій і рекомендацій щодо удосконалення економічної ситуації, пов'язувати теоретичні положення з їх практичним застосуванням, критично осмислювати та оцінювати виникаючі ситуації та ін.

Тему реферату студент обирає за допомогою викладача, який надає також допомогу в опрацюванні плану, підборі літератури та контролює хід написання реферату.

Після вибору теми і вивчення літератури складається план реферату. При цьому студент уважно вивчає відповідний розділ програми з макроекономіки та розділ підручника. Після цього окреслює коло питань, які будуть висвітлені в рефераті. План повинен містити вступ, 3–5 основних питань, висновки, список використаних джерел.

У вступній частині обґрунтовується актуальність проблеми, формулюються мета і завдання роботи. Далі розкривається зміст основних питань теми.

Теоретичні положення реферату мають бути сформульовані не лише на підставі глибокого вивчення літературних джерел, але й шляхом їх критичного переосмислення, узагальнення практичного досвіду господарської діяльності суб'єктів ринкових відносин. Як правило, теоретичні положення реферату доцільно спрямовувати на зв'язування зв'язків досліджуваного питання з основними проблемами подальшого розвитку й удосконалення процесів, що вивчаються.

При написанні тексту реферату необхідно забезпечити послідовне та чітке викладення сутності питань, що розглядаються. Матеріали, що наводяться в окремих частинах реферату, повинні бути логічно

пов'язаними, кожний наступний матеріал є продовженням попереднього, витікає з його наведених положень, показників, висновків тощо.

Після цього формулюються висновки, які повинні бути конкретними.

Список використаних джерел наводиться за абеткою. У ньому необхідно вказувати повністю вихідні дані публікації: для книги – автор, назва, місце видання, видавництво, рік видання, кількість сторінок; для журналу і газети – автор, назва статті, номер журналу, рік, номери сторінок; для газети – дата.

Усі використані цифрові матеріали та цитати з літературних джерел повинні мати посилання на першоджерело, що оформляється квадратною дужкою. У ній проставляється цифра, що вказує порядковий номер цього джерела у списку використаних джерел, потім ставиться кома, далі маленька літера “с” з крапкою і, нарешті, номери сторінок, на яких міститься вказана інформація.

Реферат має бути написаний студентом власноручно або набраний на комп'ютері на стандартних аркушах паперу формату А4.

Текст пишеться з одного боку аркуша, зворотний бік залишається чистим.

Текст має бути поданий у відредагованому вигляді. Мова реферату – державна.

Перша сторінка – титульна, де вказують назву вищого навчального закладу та кафедри, тему реферату, факультет, курс, групу та прізвище, ім'я, по батькові студента. Друга сторінка – зміст. Далі йде вступ, основна частина, висновки та список використаних джерел. У кінці реферату необхідно поставити підпис і дату.

Кожний пункт плану повинен мати заголовок і починатися з нової сторінки. Доцільно завершення кожного пункту плану закінчувати лаконічним висновком.

Усі сторінки реферату повинні бути пронумеровані арабськими цифрами у правому верхньому куті аркуша, окрім титульної, позначка сторінки на якій не проставляється.

Реферат повинен бути скріплений степлером або підшитий у папку.

Зміст реферату оприлюднюється на занятті, автор повинен дати відповіді на поставлені запитання. Потім відбувається обговорення реферату і колегіально виставляється оцінка.

Оформлений реферат подається на кафедру.

ВІДПОВІДІ**РОЗДІЛ 1. МАКРОЕКОНОМІКА ЯК НАУКА****Одноваріантні запитання**

1. Так; 2. Так; 3. Ні; 4. Так; 5. Ні; 6. Так; 7. Так; 8. Ні; 9. Так; 10. Ні;
11. Ні; 12. Так; 13. Ні; 14. Так; 15. Так; 16. Так; 17. Ні; 18. Так;
19. Так; 20. Ні; 21. Так; 22. Ні; 23. Так; 24. Ні; 25. Так; 26. Так; 27. Ні;
28. Так; 29. Так; 30. Ні; 31. Так; 32. Так.

Багатоваріантні запитання

1. г); 2. г); 3. б); 4. г); 5. а); 6. г); 7. а); 8. б); 9. в); 10. б); 11. б);
12. г); 13. г); 14. а); 15. в); 16. в); 17. б); 18. г); 19. а); 20. б); 21. б);
22. в); 23. в); 24. г); 25. а); 26. б); 27. г); 28. г); 29. б); 30. а); 31. б);
32. в); 33. а); 34. г); 35. в); 36. б); 37. а); 38. а); 39. б); 40. б); 41. в);
42. г); 43. а).

Задачі

Задача 2.

Кількість продукту А складає 60 од., продукту Б – 100 од.

Задача 3.

2. $1/8$; $1/7$; $1/6$; $1/5$; $1/4$; $1/3$.

3. Зростають.

Задача 5.

2. 1 велосипед дорівнює 0,4 пральної машини; 1 пральна машина дорівнює 2,5 велосипеда.

4. Альтернативна вартість велосипеда зменшується, а пральних машин зростає.

**РОЗДІЛ 2. МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ В СИСТЕМІ
НАЦІОНАЛЬНИХ РАХУНКІВ****Одноваріантні запитання**

1. Так; 2. Ні; 3. Так; 4. Так; 5. Так; 6. Ні; 7. Так; 8. Так; 9. Так;

10. Ні; 11. Ні; 12. Так; 13. Ні; 14. Ні; 15. Так; 16. Ні; 17. Ні; 18. Ні;
19. Ні; 20. Так; 21. Так; 22. Ні; 23. Ні; 24. Так; 25. Ні; 26. Так; 27. Так;
28. Ні; 29. Ні; 30. Так; 31. Ні; 32. Так; 33. Ні; 34. Ні; 35. Так; 36. Ні;
37. Ні; 38. Так; 39. Так; 40. Так; 41. Ні; 42. Так; 43. Так; 44. Ні.

Багатоваріантні запитання

1. б); 2. в); 3. г); 4. в); 5. в); 6. г); 7. г); 8. в); 9. а); 10. в); 11. б);
12. а); 13. г); 14. б); 15. в); 16. г); 17. г); 18. а); 19. б); 20. а); 21. в);
22. б); 23. г); 24. а); 25. г); 26. в); 27. а); 28. б); 29. в); 30. а); 31. б);
32. г); 33. а); 34. г); 35. г); 36. в); 37. б); 38. а); 39. г); 40. в); 41. б);
42. а); 43. г); 44. б); 45. а); 46. в); 47. а); 48. в); 49. а); 50. в); 51. б);
52. б); 53. в); 54. г); 55. б); 56. в); 57. в); 58. г); 59. а); 60. в); 61. б);
62. б); 63. в).

Задачі

Задача 1.

ВВП – 425 млрд. грн.

Задача 2.

ВВП – 170 млрд. грн.

Задача 3.

ВВП на душу населення дорівнює 3,6 тис. грн.

Задача 4.

1. ВВП – 1 459 млрд. грн.

2. ВНП – 1 474 млрд. грн.

3. ЧНП – 1 334 млрд. грн.

4. НД – 1 199 млрд. грн.

Задача 5.

$T_{зр} - 116\%$; $T_{цр} - 16\%$.

Задача 6.

$ВВП_{н2006} - 56$ млн. грн.; $ВВП_{н2008} - 68,8$ млн. грн.; $ВВП_{р2008} - 69$ млн. грн.; $D_{2008} - 99,7\%$.

Задача 7.

$ВВП_{р2008} - 84,1$ млрд. грн.

Задача 8.

Індекс споживчих цін становить 1,111.

Задача 9.

ВВП_{за доходами} – 325 млрд. грн.

Задача 10.

Темп приросту дорівнює 118,7 %; темп інфляції становить 5,3 %.

Задача 11.

1. Прямі податки – 30 млрд. грн.
2. Державні витрати – 75 млрд. грн.
3. Чисті інвестиції – 58 млрд. грн.

Задача 12.

ВВП_{за доходами} = ВВП_{за витратами} = 460 млрд. грн.

Задача 13.

ВВП – 770 млрд. грн.

Задача 14.

ЧВП – 66 млрд. грн.

Задача 15.

Валовий національний наявний дохід країни – 1 007 млрд. грн.

Задача 16.

Темп приросту ($T_{пр}$) дорівнює 9,5 %.

Задача 17.

ВВП_{н2008} – 271,5 млрд. грн.

Задача 18.

Внесок сільського господарства у створення ВВП становить 30 390 млн. грн.

Задача 19.

ВВП_{н2008} – 690,5 млрд. грн.

Задача 20.

1. ВВП – 1 200 тис. грн.
2. ЧНП – 1 150 тис. грн.

Задача 21.

ВНП – 1 880 млрд. грн.
ЧНП – 1 590 млрд. грн.
НД – 980 млрд. грн.

Задача 22.

ВВП_р (млрд. грн.): 2004 р. – 107,1; 2005 р. – 127,1; 2006 р. – 145; 2007 р. – 168,1; 2008 р. – 180,3.

Задача 23.

Обсяг виробництва у першому році – 440 тис. грн.; обсяг виробництва у другому році – 570 тис. грн.

Задача 24.

1. Величина інвестицій – 820 млрд. грн.
2. Обсяг імпорту – 70 млрд. грн.
3. ЧНП – 4935 млрд. грн.
4. Може у випадку, коли імпорт перевищує експорт.

РОЗДІЛ 3. РИНОК ПРАЦІ**Одноваріантні запитання**

1. Так; 2. Так; 3. Ні; 4. Так; 5. Так; 6. Ні; 7. Так; 8. Так; 9. Ні; 10. Так; 11. Так; 12. Ні; 13. Так; 14. Так; 15. Так; 16. Ні; 17. Так; 18. Ні; 19. Ні; 20. Ні; 21. Так; 22. Так; 23. Ні; 24. Так; 25. Ні; 26. Так; 27. Ні; 28. Ні; 29. Так; 30. Так; 31. Так; 32. Так; 33. Так; 34. Ні.

Багатоваріантні запитання

1. г); 2. г); 3. б); 4. в); 5. а); 6. а); 7. г); 8. в); 9. а); 10. б); 11. г); 12. б); 13. в); 14. г); 15. а); 16. г); 17. а); 18. б); 19. б); 20. в); 21. в); 22. б); 23. а); 24. б); 25. г); 26. г); 27. б); 28. г); 29. а); 30. в); 31. б); 32. в); 33. в); 34. а); 35. в); 36. б); 37. г); 38. г); 39. г); 40. в); 41. г); 42. б); 43. а); 44. в); 45. г); 46. а); 47. в); 48. б); 49. в); 50. а); 51. б).

Задачі*Задача 1.*

Зайняті – 2, 6, 8; безробітні – 1; не входять в склад робочої сили – 3, 4, 5, 7.

Задача 2.

Робоча сила – 2,05 млн. осіб; рівень безробіття – 12,2 %.

Задача 3.

Ймовірна чисельність населення області – 3,75 млн. осіб.

Задача 4.

Чисельність зайнятих – 31,2 млн. осіб; чисельність безробітних – 6,3 млн. осіб; рівень безробіття – 16,8 %.

Задача 5.

1. Чисельність працездатного населення – 1 312,2 тис. осіб.
2. Чисельність працездатного населення працездатного віку – 1 279,4 тис. осіб.
3. Чисельність економічно активного населення – 985,8 тис. осіб.
4. Загальний рівень зайнятості населення – 34,8 %.
5. Рівень зайнятості населення працездатного віку – 71,6 %.
6. Рівень зайнятості економічно активного населення – 95,4 %.
7. Рівень безробіття – 4,6 %.

Задача 6.

ВВП₂₀₀₈ – 263,2 млрд. грн.

Задача 7.

Втрати ВВП від циклічного безробіття – 33,5 млрд. грн.

Задача 8.

1. Різниця між фактичними і потенційними обсягом ВВП у абсолютному виразі складає – 70 млрд. грн., а у відносному виразі становить – 3,9 %;
2. Рівень безробіття дорівнює 4 %.

Задача 9.

Рівень безробіття – 12,5 %; величина робочої сили – 24 млн. осіб.

Задача 10.

Рівень безробіття – 13,9 %; ВВП-розрив – 56,8 млрд. грн.

Задача 11.

Рівень безробіття – 10,7 %.

Задача 12.

1. Коефіцієнт звільнення – 6,9 %.
2. Коефіцієнт працевлаштування – 13,8 %.
3. Рівень безробіття на початок та на кінець року – 17,1 %.
4. Рівень безробіття зменшиться на 11,4 %.
5. Рівень безробіття збільшиться на 5,8 %.

Задача 13.

Приріст ВВП становить 37 млрд. грн.

Задача 14.

1. Чисельність безробітних у 2006 р. – 4 093 тис. осіб, в 2008 р. – 7 929 тис. осіб; рівень безробіття у 2006 р. – 4,8 %, в 2008 р. – 8,3 %.

2. Чисельність робочої сили зросла швидше, ніж зайнятість.

3. Ні, тому що рівень безробіття рівний 8,3 %, відповідно до оцінок багатьох економістів, перевищує природний рівень безробіття і не відповідає повній зайнятості

Задача 15.

1. Чисельність зайнятих – 88 млн. осіб.

2. Чисельність безробітних – 13 млн. осіб.

3. Рівень безробіття – 12,9 %.

Задача 16.

Фактичний рівень інфляції – 13,3 %.

Задача 17.

1. Різниця між фактичним і потенційним обсягом ВВП в абсолютному вираженні – 95 млрд. грн., у відносному вираженні – 2,5 %; рівень безробіття у 2007 р. дорівнює 7,5 %.

2. Різниця між фактичним і потенційним обсягом ВВП в абсолютному вираженні – 412 млрд. грн., у відносному вираженні – 10,0 %; рівень безробіття у 2008 р. дорівнює 9,9 %.

Задача 18.

Втрати ВВП від циклічного безробіття – 14 млрд. грн.

Задача 19.

Циклічне безробіття – 4 тис. осіб.

Задача 20.

Рівень безробіття – 19,1 %.

Задача 21.

Стационарний рівень безробіття – 8 %.

Задача 22.

Коефіцієнт працевлаштування має дорівнювати 45 %.

Задача 23.

ВВП-розрив дорівнює 50 млн. грн.

Задача 24.

Рівень безробіття – 15,4 %.

РОЗДІЛ 4. ТОВАРНИЙ РИНОК**Одноваріантні запитання**

1. Так; 2. Так; 3. Ні; 4. Так; 5. Ні; 6. Ні; 7. Так; 8. Ні; 9. Так; 10. Ні; 11. Ні; 12. Так; 13. Ні; 14. Так; 15. Ні; 16. Так; 17. Так; 18. Ні; 19. Так; 20. Так; 21. Ні; 22. Ні; 23. Так; 24. Ні; 25. Ні; 26. Ні; 27. Так; 28. Так; 29. Так; 30. Ні; 31. Так; 32. Ні; 33. Так; 34. Ні; 35. Ні; 36. Так; 37. Ні; 38. Ні; 39. Так; 40. Так; 41. Так; 42. Так.

Багатоваріантні запитання

1. б); 2. в); 3. г); 4. б); 5. а); 6. г); 7. г); 8. б); 9. в); 10. а); 11. б); 12. а); 13. б); 14. а); 15. в); 16. б); 17. г); 18. а); 19. а); 20. б); 21. в); 22. г); 23. а); 24. а); 25. б); 26. в); 27. б); 28. г); 29. в); 30. б); 31. а); 32. г); 33. в); 34. в); 35. б); 36. а); 37. б); 38. а); 39. в); 40. в); 41. б); 42. б); 43. а); 44. г); 45. б); 46. а); 47. б); 48. а); 49. в); 50. г); 51. г); 52. в); 53. г); 54. в); 55. в); 56. в); 57. а).

Задачі*Задача 1.*

Рівноважний рівень цін збільшиться на 25 %.

Задача 2.

ВВП за витратами – 187,5 млрд. грн.

Задача 3.

Побудовані криві AD і AS перетинаються у точці А, яка визначає рівноважний обсяг виробництва 1 120 млрд. грн. і рівноважний рівень цін 0,88.

Задача 4.

При зменшенні ВВП з 500 до 420 млрд. грн. і незмінному сукупному попиту рівень цін зросте до 2,0.

Задача 5.

Обсяг державних закупівель – 61,6 млрд. грн.

Задача 6.

Обсяг сукупного попиту – 283 млрд. грн.

Задача 7.

Нове рівноважне значення Y у короткостроковому періоді складе 4400 млн. грн.

Задача 8.

Рівноважний рівень цін збільшився на 75 %.

Задача 9.

Рівень доходу – 2 000 млрд. грн.; рівноважна відсоткова ставка – 12,5 %.

Задача 10.

Рівноважний рівень цін: I варіант – 175 грн., II варіант – 225 грн., III варіант – 125 грн.; рівноважний обсяг ВВП: I варіант – 1 700 млрд. грн., II варіант – 2 000 млрд. грн., III варіант – 900 млрд. грн.

Задача 11.

1. Рівноважний рівень цін становить 100 грн.
2. Рівноважний ВВП – 100 млрд. грн.
3. Рівень цін дорівнює 100 грн., а обсяг ВВП_p – 140 млрд. грн.

Задача 12.

1. На кейнсіанському відрізку ВВП змінюється в межах від нуля до 1 000 млрд. грн.
2. На класичному відрізку рівень цін змінюється в межах 225 – 250 грн., а ВВП дорівнює 2 000 млрд. грн.
3. На проміжному відрізку ВВП змінюється в межах 1 000 – 2 000 млрд. грн.

Задача 13.

1. Сукупний попит збільшиться.
2. Обсяг ВВП збільшиться, а рівень цін не зміниться.
3. Обсяг ВВП і рівень цін зростуть.
4. Обсяг ВВП не зміниться, а ціни підвищаться.
5. Сукупний попит зменшиться.
6. Зрушення кривої AD призведе до зниження цін на класичному й проміжному відрізку кривої AS, а також зменшення обсягу ВВП на проміжному й кейнсіанському відрізках кривої AS.

Задача 14.

1. Сукупна пропозиція збільшиться.
2. Рівень цін низиниться, а обсяг ВВП збільшиться.
3. Рівень цін не зміниться, а обсяг ВВП збільшиться.
4. Сукупна пропозиція зменшиться, рівень цін зросте, реальний ВВП при кожному рівні попиту зменшиться.

Задача 15.

1. Рівень цін зменшиться з 80 до 70 грн.
2. Реальний обсяг ВВП зменшиться з 200 до 180 млрд. грн.
3. Крива сукупної пропозиції переміститься вгору.

Задача 16.

1. Координати точки короткострокової рівноваги в економіці, що встановилася після шоку, $P = 1,25$ грн., $Y = 1\,600$ млрд. грн.
2. Національний банк повинен збільшити пропозицію грошей на 250 млрд. грн.

РОЗДІЛ 5. РИНОК ГРОШЕЙ**Одноваріантні запитання**

1. Так; 2. Так; 3. Ні; 4. Ні; 5. Так; 6. Так; 7. Ні; 8. Так; 9. Так; 10. Так; 11. Ні; 12. Так; 13. Ні; 14. Так; 15. Так; 16. Ні; 17. Ні; 18. Ні; 19. Так; 20. Ні; 21. Ні; 22. Так; 23. Ні; 24. Ні; 25. Так; 26. Ні; 27. Так; 28. Ні; 29. Ні; 30. Так; 31. Ні; 32. Так; 33. Так; 34. Ні.

Багатоваріантні запитання

1. г); 2. в); 3. б); 4. г); 5. а); 6. б); 7. а); 8. в); 9. в); 10. г); 11. в); 12. г); 13. в); 14. а); 15. б); 16. б); 17. в); 18. б); 19. в); 20. г); 21. а); 22. в); 23. б); 24. б); 25. г); 26. б); 27. в); 28. б); 29. а); 30. а); 31. г); 32. а); 33. в); 34. б); 35. а); 36. б); 37. в); 38. г); 39. а); 40. в); 41. б); 42. б); 43. в); 44. а); 45. б); 46. в); 47. в); 48. а); 49. г); 50. б); 51. а); 52. в); 53. в); 54. в); 55. в); 56. в); 57. б).

Задачі*Задача 1.*

1. Величина M_1 – 618 млрд. грн.
2. Величина M_2 – 2 548 млрд. грн.
3. Величина M_3 – 3 193 млрд. грн.

Задача 2.

Агрегат M_2 дорівнює 20,05 млрд. грн.

Задача 3.

Попит на гроші у 2008 р. дорівнює 56 млрд. грн.

Задача 4.

Пропозиція грошей збільшиться на 150 млн. грн.

Задача 5.

M_1 – 1 010 млрд. грн.; M_2 – 3 065 млрд. грн.

Задача 6.

Пропозиція грошей може зрости на 800 млн. грн.

Задача 7.

Приріст депозитів банківської системи дорівнює 500 тис. грн.

Задача 8.

Агрегат M_0 дорівнює 80 млрд. грн.

Задача 9.

Максимальна сума, яку комерційний банк може використати для видачі кредитів, становить 800 тис. грн.

Задача 10.

1. Дивіться таблицю:

P	Q	P · Q	M · V	
			M = 90	M = 175
1	100	100	360	700
2	110	220	360	700
3	120	360	360	700
4	130	520	360	700
5	140	700	360	700
6	150	900	360	700
7	160	1 120	360	700

2. а) номінальний внутрішній продукт – 360 млрд. грн.;

б) рівень цін – 3 грн.;

в) реальний внутрішній продукт – 120 млрд. грн.

3. а) номінальний внутрішній продукт – 700 млрд. грн.;

б) рівень цін – 5 грн.;

в) реальний внутрішній продукт – 140 млрд. грн.

4. Збільшення грошової маси збільшило обсяг виробництва на 16,7 %.

5. Збільшення грошової маси збільшило рівень цін (температура інфляції) на 67 %.

6. Підтримувати постійний ріст грошової маси, що дорівнює росту реального ВВП у довгостроковому періоді.

Задача 11.

Попит на гроші збільшиться на 51,5 тис. грн., а крива попиту на гроші переміститься вправо на 51,5 тис. грн.

Задача 12.

Грошовий попит у 2008 р. дорівнює 204 млрд. грн.

Задача 13.

Відсоткова ставка за облігаціями – 14,8 %.

Задача 14.

Курсова ціна облігації дорівнює 750 грн.

Задача 15.

Величину трансакційного попиту на гроші становить 57 млрд. грн.

Задача 16.

Сума через три роки становитиме 27 237,72 грн.

Задача 17.

1. Величина обов'язкових резервів – 1,2 млрд. грн., надлишкових – 1,8 млрд. грн.

2. Депозитний мультиплікатор – 5.

3. Пропозиція грошей – 30 млрд. грн.

Задача 18.

Майбутня вартість грошей через п'ять років – 105,35 тис. грн.

Задача 19.

Обсяг випуску зросте на 4 %.

Задача 20.

1. Оптимальне число відвідувань банку – 10.

2. Середні грошові залишки у формі готівки протягом місяця – 100 грн.

Задача 21.

Дивіться таблицю:

Роки	Рівень цін ($ІЦ_{2005} = 100$)	Пропозиція грошей ($M^S_{2005} = 100$)
2005	100	100
2006	100	102
2007	100	104
2008	100	106

Задача 22.

1. а).
2. в).
3. г).
4. б).

РОЗДІЛ 6. ОДНОЧАСНА РІВНОВАГА НА ТОВАРНОМУ, РОБОЧОЇ СИЛИ ТА ГРОШОВОМУ РИНКАХ. МОДЕЛЬ IS-LM

Одноваріантні запитання

1. Так; 2. Ні; 3. Так; 4. Так; 5. Ні; 6. Так; 7. Так; 8. Ні; 9. Так; 10. Так; 11. Так; 12. Ні; 13. Так; 14. Ні; 15. Так; 16. Так; 17. Так; 18. Так; 19. Ні; 20. Так; 21. Ні; 22. Ні; 23. Ні; 24. Ні; 25. Так; 26. Ні; 27. Так; 28. Так; 29. Ні; 30. Так; 31. Так; 32. Так; 33. Ні; 34. Так; 35. Так; 36. Ні; 37. Так; 38. Так; 39. Так; 40. Ні; 41. Так; 42. Так.

Багатоваріантні запитання

1. в); 2. а); 3. б); 4. а); 5. г); 6. а); 7. в); 8. в); 9. а); 10. а); 11. б); 12. г); 13. в); 14. г); 15. б); 16. а); 17. б); 18. в); 19. в); 20. в); 21. б); 22. г); 23. г); 24. а); 25. г); 26. а); 27. б); 28. б); 29. г); 30. б); 31. г); 32. г); 33. в); 34. б); 35. г); 36. г); 37. г); 38. а); 39. г); 40. в); 41. в); 42. б); 43. а).

Задачі

Задача 1.

Функція товарного ринку має вигляд $Y = 1\,140 - 100r$.

Задача 2.

1. Дефіцит держбюджету дорівнює 80 млрд. грн.
2. Ринок грошей зменшує мультиплікативний ефект на 25 млрд. грн.

Задача 3.

1. Рівень цін, що забезпечує спільну рівновагу на ринку благ та фінансових ринках становить 1,2 грн.
2. Рівень цін збільшиться до 1,23 грн.

Задача 4.

1. Рівняння функції сукупного попиту: $Y^D = \frac{1875}{P} - 825$.
2. $Y^D(1,5) = 1050$, $r = 0,75$; $Y^D(1,5) = 425$, $r = 3,875$.

Задача 5.

Рівняння кривої LM: $Y = 1250 + 2000r$.

Задача 6.

Рівноважний рівень доходу – 900 млрд. грн., рівноважна ставка відсотка – 6,25 %.

Задача 7.

1. Рівняння кривої IS: $Y = 196 - 200r$.
2. Рівняння кривої LM: $Y = 160 + 160r$.
3. Рівноважний рівень відсоткової ставки – 0,1, рівноважний дохід – 176 млрд. грн.
4. Рівноважний рівень відсоткової ставки – 0,125, рівноважний дохід – 181 млрд. грн.
5. Рівноважний рівень відсоткової ставки – 0,044, рівноважний дохід – 187 млрд. грн.

Задача 8.

1. Графік 1.
2. Графік 3.
3. Графік 4.
4. Графік 2.

Задача 9.

1. Крива LM показує залежність між доходом і відсотковою ставкою.
2. LM зсунеться вліво на половину початкової відстані від осі ординат і стане у два рази крутішою.
3. LM зсунеться вправо на половину початкової відстані від осі ординат і стане у два рази пологішою.

Задача 10.

1. а) лінія IS зсувається вправо;
б) лінія IS та LM зсуваються вправо.
2. LM зсунеться вліво на половину початкової відстані від осі ординат і стане у два рази крутішою.

Задача 11.

Зсув кривої AD буде меншим за зсув лінії IS, бо частина мультиплікативного ефекту “з’їдається” зростанням рівня цін, тому що ця ситуація спостерігається на проміжному відрізку LM в умовах, що наближаються до повної зайнятості.

РОЗДІЛ 7. ІНФЛЯЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ**Одноваріантні запитання**

1. Так; 2. Ні; 3. Ні; 4. Так; 5. Так; 6. Ні; 7. Так; 8. Ні; 9. Так; 10. Ні; 11. Так; 12. Ні; 13. Так; 14. Ні; 15. Так; 16. Так; 17. Ні; 18. Ні; 19. Так; 20. Ні; 21. Так; 22. Ні; 23. Так; 24. Ні; 25. Ні; 26. Так; 27. Так; 28. Так; 29. Ні; 30. Так; 31. Ні; 32. Так; 33. Так; 34. Ні; 35. Так; 36. Так; 37. Так; 38. Ні; 39. Ні; 40. Так; 41. Так; 42. Так.

Багатоваріантні запитання

1. в); 2. г); 3. а); 4. б); 5. а); 6. г); 7. а); 8. в); 9. б); 10. г); 11. в); 12. г); 13. а); 14. б); 15. г); 16. в); 17. б); 18. в); 19. а); 20. в); 21. б); 22. а); 23. б); 24. г); 25. в); 26. б); 27. а); 28. г); 29. в); 30. в); 31. б); 32. б); 33. б); 34. г); 35. а); 36. б); 37. а); 38. г); 39. б); 40. в); 41. г); 42. г); 43. б); 44. г); 45. а); 46. б); 47. в); 48. в).

Задачі*Задача 1.*

Реальний дохід зменшився на 6 %.

Задача 2.

Темп інфляції становить 3,2 %.

Задача 3.

Темп інфляції дорівнює 10 %.

Задача 4.

Темп інфляції у 2008 р. дорівнює 9,1 %.

Задача 5.

Темп інфляції – 16,5 %.

Задача 6.

Темп інфляції у 2008 р. – 7 %.

Задача 7.

Швидкість обертання грошей в економіці дорівнює 4,125 оберти на рік.

Задача 8.

Рівноважне значення доходу (Y) становить 1 250 млрд. грн.

Задача 9.

Рівень цін в економіці збільшився на 40 %.

Задача 10.

Майбутня вартість грошей через два роки становить 13 924 грн.

Задача 11.

Реальна вартість вкладу зменшилася на 200 грн.

Задача 12.

Рівень цін в економіці складає 1,146 або 14,6 %.

Задача 13.

Номінальний ВВП становить 210 млрд. грн.

Задача 14.

Номінальний ВВП зменшився на 12,5 %.

Задача 15.

1. Реальний ВВП зменшиться на 25 %.

2. Коефіцієнт втрат від боротьби з інфляцією – 4,2.

РОЗДІЛ 8. СПОЖИВАННЯ, ІНВЕСТИЦІЇ ТА ВВП

Одноваріантні запитання

1. Так; 2. Так; 3. Так; 4. Ні; 5. Так; 6. Ні; 7. Ні; 8. Ні; 9. Ні; 10. Так; 11. Ні; 12. Ні; 13. Так; 14. Так; 15. Так; 16. Так; 17. Ні; 18. Так; 19. Ні; 20. Так; 21. Ні; 22. Ні; 23. Так; 24. Так; 25. Так; 26. Так; 27. Ні; 28. Так; 29. Так; 30. Ні; 31. Ні; 32. Так; 33. Ні; 34. Так; 35. Так; 36. Ні; 37. Ні; 38. Ні.

Багатоваріантні запитання

1. а); 2. в); 3. г); 4. б); 5. в); 6. г); 7. в); 8. а); 9. в); 10. б); 11. б); 12. а); 13. г); 14. б); 15. в); 16. в); 17. а); 18. а); 19. в); 20. б); 21. б);

22. в); 23. в); 24. г); 25. г); 26. б); 27. а); 28. б); 29. б); 30. б); 31. в); 32. в); 33. в); 34. г); 35. а); 36. г); 37. в); 38. г); 39. б); 40. г); 41. в); 42. а); 43. б); 44. а); 45. в).

Задачі

Задача 1.

1. Рівноважне значення національного доходу – 500 млн. грн.
2. Дохід зменшиться на 100 млн. грн.

Задача 2.

Гранична схильність до споживання становить 0,7.

Задача 3.

Обсяг заощаджень – 165 млрд. грн., середня схильність до споживання – 0,76.

Задача 4.

Гранична схильність до споживання – 0,6, гранична схильність до заощадження – 0,4.

Задача 5.

Обсяг заощаджень зменшиться на 7 млрд. грн.

Задача 6.

Обсяг інвестицій становить 160 млрд. грн.

Задача 7.

Приріст інвестицій в абсолютному вираженні складає 70,9 млрд. грн., а у відносному – 37,1 %.

Задача 8.

Сукупний інвестиційний попит дорівнює 100 млн. грн.

Задача 9.

Національний дохід – 650 млн. грн.

Задача 10.

Рівноважний обсяг національного виробництва (ВВП) – 1 220 млрд. грн., величина заощаджень – 35 млрд. грн., величина споживання – 1 115 млрд. грн.

Задача 11.

Мультиплікатор автономних витрат – 3.

Задача 12.

Гранична схильність до споживання – 0,65 (65 %).

Задача 13.

Функція заощадження має вигляд $S = 0,2 Y^v - 50$.

Задача 14.

Обсяг споживання особи за кейнсіанською функцією споживання дорівнює 13 000 грн., а за гіпотезою життєвого циклу – 13 250 грн.

Задача 15.

Річний обсяг споживання особи згідно з моделлю життєвого циклу становить 16 297 грн.

Задача 16.

Витрати на одиницю капіталу в компанії дорівнюють 15 400 грн.

Задача 17.

Через три роки майбутня вартість становитиме 19 968 грн.

Задача 18.

1. Рівень рівноважного доходу – 500 млрд. грн.
2. Величина мультиплікатора – 5.
3. Рівень рівноважного доходу – 550 млрд. грн.

Задача 19.

1. Витрати на споживання, грн.: 100, 150, 200, 250, 300, 350;
витрати на заощадження, грн.: – 100, – 50, 0, 50, 100, 150.

2. При $Y^v = 200$, $C = Y^v$; при $Y^v =$ від 0 до 200 C менше Y^v ; при Y^v від 300 до 500 C більше Y^v .

Задача 20.

1. в) і перша, і друга причини.
2. Крива споживання зрушилася вниз (наприклад, з положення C' у положення C).

Задача 21.

1. Сукупні витрати на споживання зростуть на 5 000 грн.
2. Сукупні витрати на споживання зростуть на 7 500 грн.

Задача 22.

Споживчі видатки зменшаться на 0,10 грн., а заощадження збільшаться на 0,10 грн.

Задача 23.

Обсяг споживчих витрат у поточному періоді (C_1) становлять 27,7 тис. грн., у майбутніх роках (C_2) – 36 тис. грн., обсяг заощаджень – 12,3 тис. грн.

Задача 24.

Функція споживання домогосподарств має вигляд $C = 10 + 0,8 Y^v$.

Задача 25.

Приріст споживання становить 65 млн. грн.

РОЗДІЛ 9. СУКУПНІ ВИТРАТИ І ВВП

Одноваріантні запитання

1. Ні; 2. Так; 3. Ні; 4. Так; 5. Так; 6. Ні; 7. Так; 8. Так; 9. Ні; 10. Ні; 11. Так; 12. Ні; 13. Ні; 14. Ні; 15. Так; 16. Так; 17. Ні; 18. Так; 19. Ні; 20. Так; 21. Ні; 22. Так; 23. Так; 24. Ні; 25. Так.

Багатоваріантні запитання

1. в); 2. а); 3. б); 4. в); 5. а); 6. б); 7. г); 8. в); 9. б); 10. г); 11. а); 12. а); 13. в); 14. г); 15. а); 16. б); 17. г); 18. а); 19. в); 20. г); 21. б); 22. а); 23. в); 24. б); 25. в); 26. г); 27. в); 28. б); 29. а); 30. г); 31. а); 32. б); 33. б); 34. в); 35. б); 36. г); 37. г); 38. б).

Задачі

Задача 1.

Рівноважний ВВП – 800 млрд. грн., рівень автономних витрат – 240 млрд. грн.

Задача 2.

1. Немає.

2. Так.

3. Так, крива сукупного попиту зрушиться вправо.

Задача 3.

Заплановані інвестиції становлять 180 млрд. грн.

Задача 4.

Інфляційний розрив становить – 25 млрд. грн.

Задача 5.

Рецесійний розрив дорівнює 50 млрд. грн.

Задача 6.

Незаплановані інвестиції в товарні запаси становить 300 млрд. грн.

Задача 7.

Рівноважний ВВП – 1 150 млн. грн.

Задача 8.

Рівноважний обсяг національного виробництва дорівнює 2 325 млрд. грн., величина споживання – 2 210 млрд. грн., величина заощаджень – 115 млрд. грн.

Задача 9.

Обсяг інвестицій – 1 005 млрд. грн.

Задача 10.

Рівноважний ВВП – 980 млрд. грн.

Задача 11.

1. Початковий рівноважний ВВП – 1 025 млрд. грн.

2. Рівноважний ВВП – 1 125 млрд. грн.

3. Мультиплікатор інвестицій – 3.

Задача 12.

Незаплановані інвестиції у товарні запаси дорівнюють 28 млрд. грн.

Задача 13.

Рівноважний ВВП становить 137 млрд. грн.

Задача 14.

Величина рецесійного розриву дорівнює 11,6 млрд. грн.

Задача 15.

Інфляційний розрив становить – 10 млрд. грн.

Задача 16.

Мультиплікатор інвестицій на кінець року дорівнює 5.

Задача 17.

Величина рецесійного розриву складає 135,13 млрд. грн.

Задача 18.

Інфляційний розрив дорівнює – 25 млрд. грн.

Задача 19.

Рецесійний розрив становить 45 млрд. грн.

Задача 20.

Мультиплікатор сукупних витрат дорівнює 1,64.

Задача 21.

Рівноважний рівень доходу становить 300 млрд. грн.

Задача 22.

Інфляційний розрив дорівнює – 25 млрд. грн.

Задача 23.

Рецесійний розрив дорівнює 50 млрд. грн.

РОЗДІЛ 10. МОНЕТАРНА ПОЛІТИКА

Одноваріантні запитання

1. Так; 2. Так; 3. Ні; 4. Ні; 5. Так; 6. Так; 7. Так; 8. Ні; 9. Так; 10. Ні; 11. Ні; 12. Так; 13. Ні; 14. Так; 15. Так; 16. Ні; 17. Ні; 18. Так; 19. Ні; 20. Ні.

Багатоваріантні запитання

1. а); 2. б); 3. а); 4. в); 5. в); 6. г); 7. в); 8. г); 9. в); 10. г); 11. в); 12. г); 13. б); 14. в); 15. а); 16. б); 17. в); 18. в); 19. в); 20. а); 21. г); 22. в); 23. б); 24. а); 25. г); 26. а); 27. г); 28. а); 29. б); 30. в); 31. а); 32. б); 33. в); 34. в); 35. г); 36. б); 37. а); 38. в); 39. г); 40. а); 41. б); 42. в); 43. б); 44. б); 45. а); 46. а); 47. в); 48. г); 49. г); 50. а); 51. в).

Задачі

Задача 1.

$M_{1999} - 382,8$ млрд. грн., $M_{2004} - 552,4$ млрд. грн.; $V_{2000} - 6,6257$, $V_{2005} - 6,5130$; $P_{2001} - 0,7886$, $P_{2006} - 0,9691$; $Q_{2002} - 3\,760,3$ млрд. грн., $Q_{2007} - 4\,539,9$ млрд. грн.; $P \cdot Q_{2003} - 3\,405,0$ млрд. грн., $P \cdot Q_{2008} - 4\,900,4$ млрд. грн.

Задача 2.

Реальний ВВП збільшиться до 225 млрд. грн.

Задача 3.

Пропозиція грошей збільшиться до 600 млрд. грн.

Задача 4.

Актив = Пасив = 100 млрд. грн.

Задача 5.

Пропозиція грошей дорівнює 600 млрд. грн.

Задача 6.

Національний банк повинен збільшити грошову базу на 75 млрд. грн.

Задача 7.

Національний банк повинен збільшити грошову базу на 48,4 млрд. грн.

Задача 8.

Величина грошового мультиплікатора становить 2,75.

Задача 9.

Банк може створити 1 200 тис. грн.

Задача 10.

1. Наднормативні резерви – 4 млн. грн.

2. Депозитний мультиплікатор – 5.

Задача 11.

Національний банк повинен збільшити грошову базу на 100 млн. грн.

Задача 12.

Національний банк повинен збільшити грошову базу на 10 млрд. грн., щоб урівноважити грошовий ринок без зміни відсоткової ставки.

Задача 13.

1. Криву попиту на гроші.

2. Відсоткова ставка дорівнює 10 %.

3. Немає. Крива попиту на гроші зрушиться нагору й вправо.

Задача 14.

Рівноважна відсоткова ставка – 16 %.

Задача 15.

Грошова пропозиція зменшиться на 0,65 В.

РОЗДІЛ 11. ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА

Одноваріантні запитання

1. Ні; 2. Ні; 3. Так; 4. Так; 5. Ні; 6. Ні; 7. Так; 8. Ні; 9. Так; 10. Так; 11. Ні; 12. Ні; 13. Так; 14. Ні; 15. Ні; 16. Ні; 17. Так; 18. Ні; 19. Ні;

20. Так; 21. Ні; 22. Ні; 23. Так; 24. Так; 25. Так; 26. Ні; 27. Так;
28. Так; 29. Ні; 30. Ні; 31. Ні; 32. Так; 33. Так; 34. Так; 35. Ні; 36. Так.

Багатоваріантні запитання

1. г); 2. г); 3. а); 4. г); 5. б); 6. г); 7. г); 8. в); 9. в); 10. а); 11. г);
12. б); 13. в); 14. б); 15. в); 16. а); 17. в); 18. г); 19. г); 20. а); 21. в);
22. а); 23. в); 24. б); 25. а); 26. в); 27. г); 28. б); 29. в); 30. а); 31. б);
32. а); 33. в); 34. г); 35. б); 36. г); 37. г); 38. а); 39. в); 40. в); 41. б);
42. в); 43. б); 44. а); 45. б); 46. в); 47. б); 48. а); 49. б); 50. в); 51. г);
52. г); 53. в); 54. б); 55. г); 56. в); 57. а); 58. в); 59. г); 60. а); 61. б);
62. г).

Задачі

Задача 1.

Податки повинні зменшитись на 80 млн. грн.

Задача 2.

Циклічне бюджетне сальдо дорівнює – 10 млрд. грн.

Задача 3.

Уряд повинен зменшити державні закупівлі на 65 млрд. грн.

Задача 4.

Уряд має зменшити чисті податки на 26 млрд. грн.

Задача 5.

1. Дефіцит бюджету становить 125 млрд. грн.

2. Структурний дефіцит – 45 млрд. грн.

3. Циклічний дефіцит – 80 млрд. грн.

Задача 6.

Рівноважний ВВП збільшиться на 25 млрд. грн.

Задача 7.

Дивіться таблицю:

Дохід, млрд. грн.	Величина податку, млрд. грн.	Середня ставка податку	Гранична ставка податку
0	0	0	–
550	55	10	10
600	90	15	70
650	130	20	80
700	175	25	90
750	225	30	100

Задача 8.

Приріст реального ВВП становить 88 млрд. грн.

Задача 9.

Приріст реального ВВП дорівнює 30 млрд. грн.

Задача 10.

1. Урядові видатки повинні збільшитися на 40 млрд. грн.
2. Величина податкових надходжень повинна зменшитися на 50 млрд. грн.

Задача 11.

1. Пряма.
2. Обсяг рівноважного ВВП зменшиться на 100 млрд. грн.; ні, скорочення обсягу ВНП буде в цьому випадку менше.
3. Державні закупівлі потрібно збільшити на 5 млрд. грн.; ні, вона буде менше.
4. – 30; – 20; – 10; 0; 10; 20; 30.
5. Бюджет буде мати дефіцит рівний 40 млрд. грн.
6. Бюджет буде мати дефіцит рівний 50 млрд. грн.

Задача 12.

1. Рівноважний ВВП – 16 300 млрд. грн.
2. Мультиплікатор державних видатків – 10.
3. ВВП зменшиться на 9 млрд. грн.
4. Обсяг заощаджень – 590 млрд. грн.
5. Інфляційний розрив – 130 млрд. грн.
6. Обсяг заощаджень при повній зайнятості – 460 млрд. грн.
7. Державні видатки повинні збільшитися на 470 млрд. грн.

Задача 13.

1. $MPC = 0,9$, тому податки у 100 млрд. грн. скорочують автономне споживання (C_a) у порівнянні із інвестиціями (I) на 90 млрд. грн.

Автономне споживання (C_a), що відповідають кожному рівню реального ЧНП, рівні (млрд. грн.): 1 160, 1 250, 1 340, 1 430, 1 520, 1 610, 1 700.

$MPS = 0,1$. Автономне споживання (S_a), що відповідають кожному рівню реального ЧНП, рівні (млрд. грн.): 240, 250, 260, 270, 280, 290, 300.

2. $S_a + M + T$, що відповідають кожному рівню реального ЧНП, рівні (млрд. грн.): 345, 355, 365, 375, 385, 405.

3. $I + E + G$ для всіх рівнів реального ЧНП рівні 355 млрд. грн.
 $S_a + I + NE + G$, що відповідають кожному рівню реального ЧНП, рівні (млрд. грн.): 1 510, 1 600, 1 690, 1 780, 370, 1 960, 2 050.
4. Обсяг рівноважного реального ЧНП дорівнює 1 600 млрд. грн.
5. Рівноважний ЧНП збільшиться на 100 млрд. грн.
6. Рівноважний ЧНП зменшиться на 90 млрд. грн.
7. Рівноважний ЧНП збільшиться на 10 млрд. грн.

Задача 14.

1. Державний борг збільшиться на 1 млрд. грн.
2. Немає. Щорічне перевищення приросту національного продукту над сумою відсотків складе 220 млн. грн. Через 5 років накопиченої суми виявиться досить для виплати боргу.

Задача 15.

1. Дефіцит держбюджету становить 0,2 млрд. грн.
2. Надлишок держбюджету становить 0,2 млрд. грн.

Задача 16.

1. Сума боргу, яку уряд повинен виплатити під кінець року становить 1 000 млн. грн.
2. Ні.
3. Сума боргу – 1 000 млн. грн., величина відсотка – 40 млн. грн.
4. Сума боргу – 1 030 млн. грн., величина відсотка – 41,2 млн. грн.
5. Сума боргу – 10 000 грн., величина відсотка – 71,2 млн. грн.

Задача 17.

1. Рівноважний ЧНП збільшиться на 100 млрд. грн.
2. Рівноважний ЧНП збільшиться на 20 млрд. грн.
3. Обсяг планових чистих інвестицій зменшиться на 20 млрд. грн.; рівноважний ЧНП зменшиться на 125 млрд. грн., ЧНП зменшиться на 25 млрд. грн.

Задача 18.

Ефект гальмування зростаючої динаміки реального ВВП, викликаний автоматичними чистими податками становить 75 млрд. грн.

Задача 19.

1. Дефіцит дорівнює 30 млрд. грн., надлишок дорівнює 40 млрд. грн.
2. Інвестиції повинні бути на 40 млрд. грн. більші, ніж заощадження.

РОЗДІЛ 12. ЕКОНОМІЧНА ДИНАМІКА

Одноваріантні запитання

1. Так; 2. Так; 3. Ні; 4. Ні; 5. Так; 6. Ні; 7. Так; 8. Ні; 9. Так; 10. Ні;
11. Так; 12. Так; 13. Так; 14. Ні; 15. Так; 16. Так; 17. Ні; 18. Ні;
19. Так; 20. Так; 21. Ні; 22. Так; 23. Так; 24. Ні; 25. Так; 26. Так;
27. Так; 28. Ні; 29. Ні; 30. Ні; 31. Ні; 32. Так; 33. Ні; 34. Так; 35. Так;
36. Ні; 37. Ні; 38. Так; 39. Так; 40. Ні.

Багатоваріантні запитання

1. г); 2. г); 3. в); 4. а); 5. б); 6. г); 7. в); 8. б); 9. а); 10. б); 11. а);
12. г); 13. в); 14. а); 15. б); 16. г); 17. г); 18. б); 19. а); 20. г); 21. а);
22. г); 23. в); 24. б); 25. в); 26. г); 27. б); 28. в); 29. а); 30. в); 31. г);
32. б); 33. а); 34. г); 35. а); 36. б); 37. в); 38. б); 39. а); 40. б); 41. б);
42. в); 43. г); 44. в); 45. г); 46. в); 47. б); 48. б); 49. г); 50. а); 51. в);
52. г); 53. а); 54. в); 55. б); 56. г); 57. а); 58. б); 59. в); 60. б); 61. в).

Задачі

Задача 1.

1. Зростання.
2. Рецесія.
3. Зростання.
4. Зростання.
5. Рецесія.
6. Зростання.
7. Рецесія.
8. Рецесія.

Задача 2.

1. Дивіться таблицю:

Показник	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.
ВВП на душу населення, грн.	3 875	3 742	3 755	3 769	3 913	3 766	3 722

2. Темп приросту ВВП становить 1,0 %.
3. Приріст ВВП (Δ ВВП) в абсолютному вираженні складає – 50 млн. грн.
4. Приріст ВВП у розрахунку на душу населення дорівнює 1,2 %.

Задача 3.

1. Темпи зростання ВВП – 132,9 %, темп приросту – 32,9 %.
2. Темпи зростання ВВП на душу населення – 130 %, темп приросту – 30 %.

Задача 4.

Темп приросту реального ВВП на душу населення у 2008 р. дорівнює 35,9 %.

Задача 5.

Рівень заощаджень, при якому обсяг капіталу не змінюватиметься, дорівнює 50 %.

Задача 6.

Зміна рівня доходу складає 320 млрд. грн.

Задача 7.

1. Дивіться таблицю:

Роки	Чисельність населення, млн. осіб	Реальний ВВП, млрд. грн.	Реальний ВВП на душу населення, грн. / особу
2002	15	7,5	500
2003	17	9,35	550
2004	19	11,4	600
2005	21	14,7	700
2006	23	17,25	750
2007	25	17,5	700
2008	27	17,01	630

2. Оптимальна чисельність населення у цій країні становить 23 млн. осіб.

3. Темпи зміни реального ВВП на душу населення дорівнює 19 %.

Задача 8.

Темп економічного зростання в Україні – 6,3 %, темп економічного зростання у Грузії – 5,1 %.

Задача 9.

Темпи зростання обсягів виробництва становлять 8 %.

Задача 10.

Відставання фактичного ВВП від потенційного ВВП становить 5 %.

Задача 11.

Втрати реального ВВП, внаслідок циклічного безробіття, дорівнюють 5,3 млрд. грн.

Задача 12.

1. а) рецесія;
б) падіння;
в) уповільнення.
2. а) пожвавлення;
б) зростання;
в) зростання.

Задача 13.

Прогнозований рівень ВВП становить 500 млрд. грн.

Задача 14.

1. Дивіться таблицю:

Роки	Затрати праці, люд.-год.	Продуктивність праці, грн.	Реальний обсяг ВВП, грн.
2006	1 000	100	100 000
2007	1 000	105	105 000
2008	1 100	105	115 500

2. І продуктивність праці, і реальний ВВП зросли на 5 %.
3. І витрати праці, і реальний ВВП зросли на 10 %.
4. Реальний обсяг ВВП у 2008 р. порівняно з 2006 р. збільшився на 15,5 %.

Задача 15.

Обсяг виробництва збільшиться на 3,9 %.

Задача 16.

Стійкий рівень споживання у розрахунку на одного зайнятого – 1,125.

Задача 17.

1. ВВП в умовах повної зайнятості збільшиться на 3,33 млн. грн.
2. Темп росту ВВП в умовах повної зайнятості – 1,67 %.
3. Темп росту ВВП – 3,33 %.
4. Темп росту VNP_n в розрахунку на душу населення – 2,33 %; –0,67 %.

Задача 18.

1. Обсяг інвестицій – 5 млрд. грн.
2. Величина ВВП в умовах повної зайнятості становить 22,5 млрд. грн.
3. Якщо обсяг ВВП дорівнює 22,5 млрд. грн., видатки на споживання складуть 16,25 млрд. грн. У цьому випадку інвестиції складуть 6,25 млрд. грн.

РОЗДІЛ 13. ДЕРЖАВА В СИСТЕМІ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ**Одноваріантні запитання**

1. Так; 2. Ні; 3. Так; 4. Так; 5. Ні; 6. Ні; 7. Так; 8. Так; 9. Ні; 10. Так; 11. Так; 12. Ні; 13. Так; 14. Так; 15. Ні; 16. Ні; 17. Так; 18. Так; 19. Так; 20. Ні; 21. Так; 22. Ні; 23. Так; 24. Так; 25. Так; 26. Так.

Багатоваріантні запитання

1. в); 2. г); 3. г); 4. а); 5. б); 6. а); 7. б); 8. г); 9. а); 10. г); 11. в); 12. а); 13. г); 14. б); 15. б); 16. в); 17. а); 18. б); 19. г); 20. б); 21. б); 22. г); 23. в); 24. б); 25. а); 26. г); 27. в); 28. г); 29. а); 30. г); 31. а); 32. г); 33. г); 34. в); 35. а); 36. в); 37. а); 38. б); 39. б); 40 б); 41. г); 42. г); 43. в); 44. б); 45. г).

Задачі*Задача 1.*

Податки мають скоротитися на 10 млрд. грн.

Задача 2.

1. Державні закупівлі повинні збільшитися на 4 млрд. грн.
2. Податкові надходження повинні зменшитися на 5 млрд. грн.

Задача 3.

Податки потрібно збільшити на 18,75 млрд. грн.

Задача 4.

1. Рівноважний ВВП – 750 млрд. грн.
2. Мультиплікатор витрат становить 5.
3. Мультиплікатор витрат з урахуванням ставки податків становить 2,78.

Задача 5.

Необхідно збільшити державні видатки на 10 млрд. грн.

Задача 6.

Національні інвестиції дорівнюють 90 млрд. грн.

Задача 7.

Національні заощадження – 990 млрд. грн.

Задача 8.

Приватні заощадження дорівнюють 30 млрд. грн.

Задача 9.

Обсяг державних закупівель – 60 млрд. грн.

Задача 10.

Рівень середньої ціни дорівнює 7,5 грн.

Задача 11.

Національні заощадження (S_n) становлять 250 млрд. грн., державні заощадження (S_d) – 50 млрд. грн.

Задача 12.

Необхідно зменшити податки на 5 млрд. грн.

Задача 13.

Необхідно зменшити податки на 125 млрд. грн.

Задача 14.

Обсяг національних інвестицій дорівнює 190 млрд. грн.

Задача 15.

1. Рівноважний ВВП становить 1 293,33 млрд. грн.
2. Простий мультиплікатор державних витрат дорівнює 4.
3. Простий мультиплікатор податків дорівнює 3.

Задача 16.

Уряду потрібно збільшити державні закупівлі на 62,5 млрд. грн.

РОЗДІЛ 14. МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ

Одноваріантні запитання

1. Так; 2. Так; 3. Ні; 4. Так; 5. Так; 6. Ні; 7. Так; 8. Так; 9. Ні; 10. Так; 11. Ні; 12. Так; 13. Так; 14. Ні; 15. Так; 16. Ні; 17. Ні; 18. Так; 19. Так; 20. Ні; 21. Ні; 22. Так; 23. Ні; 24. Так; 25. Так; 26. Ні; 27. Ні; 28. Ні; 29. Ні; 30. Ні; 31. Так; 32. Так; 33. Ні; 34. Так; 35. Так; 36. Ні; 37. Так; 38. Так; 39. Так; 40. Ні.

Багатоваріантні запитання

1. г); 2. б); 3. б); 4. а); 5. в); 6. б); 7. г); 8. а); 9. г); 10. б); 11. в); 12. б); 13. г); 14. в); 15. г); 16. б); 17. г); 18. в); 19. б); 20. а); 21. а);

22. б); 23. б); 24. а); 25. а); 26. г); 27. в); 28. в); 29. б); 30. в); 31. г); 32. а); 33. в); 34. а); 35. г); 36. г); 37. г); 38. а); 39. б); 40. в); 41. г); 42. г); 43. г); 44. а); 45. а); 46. б); 47. в); 48. б); 49. а); 50. б); 51. а).

Задачі

Задача 1.

Чистий експорт дорівнює 2 млрд. грн.

Задача 2.

Чистий експорт дорівнює 15 млрд. грн.

Задача 3.

ВВП – 1 000 млн. грн., втрати ВВП – 562,5 млн. грн.

Задача 4.

1. Внутрішня рівноважна ціна – 3 млн. дол., обсяг за умов закритої економіки – 7 тис. од.

2. Внутрішнє споживання – 8 тис. од., вітчизняне виробництво – 5 тис. од., імпорт в умовах відкритої економіки – 3 тис. од.

3. Субсидія 3 млн. дол. за одиницю продукції, загальна сума субсидії 9 млрд. дол.

Задача 5.

1. Рівноважна ціна на радіоприймачі – 10 грн.

2. Російська Федерація буде експортувати 1 млн. транзисторних радіоприймачів.

3. Україна.

4. Експорт та імпорт будуть знижуватися.

Задача 6.

1. DM.

2. OB.

3. Внутрішнє виробництво збільшиться з OC до OE, а споживання зменшиться з OL до VІH.

4. Якби графік ілюстрував введення імпоротної квоти, то прямокутник FGJK виражав би дохід від мита, що надходить у держбюджет. У цьому випадку цей прямокутник показує дохід, що дістається іноземним продавцям і місцевим імпортерам.

5. DFG + JKМ + частина FGJK, що надходить іноземним продавцям.

Задача 7.

1. Збільшиться; зросте.

2. Зменшиться; знизиться.
3. Зменшиться; знизиться.
4. Збільшиться; зросте.
5. Збільшиться; зросте.
6. Зменшиться; знизиться.

Задача 8.

Приріст ВВП становить 136 млн. грн.

Задача 9.

1. Альтернативна вартість одягу, виражена в продуктах харчування, у країні А – $5/8$.
2. Альтернативна вартість одягу, виражена в продуктах харчування, у країні Н – $2/3$.
3. Країна Б буде експортувати продукти харчування, країна А буде експортувати одяг.
4. Ціна одиниці одягу буде змінюватися від $5/8$ до $2/3$ ціни одиниці продуктів харчування.

Задача 10.

Втрати приросту ВВП під впливом імпорتنих закупівель становлять 28 млрд. грн.

Задача 11.

Національні заощадження – 70 млрд. грн. Сальдо рахунку руху капіталу і фінансових операцій платіжного балансу має дефіцит, що становить 10 млрд. грн.

Задача 12.

Фірма В.

Задача 13.

Дефіцитне сальдо платіжного балансу становить 3 млрд. грн.

РОЗДІЛ 15. ПЛАТІЖНИЙ БАЛАНС ТА ВАЛЮТНІ КУРСИ

Одноваріантні запитання

1. Так; 2. Ні; 3. Так; 4. Так; 5. Ні; 6. Так; 7. Так; 8. Ні; 9. Так;
10. Так; 11. Ні; 12. Так; 13. Так; 14. Ні; 15. Ні; 16. Ні; 17. Так; 18. Так;
19. Так; 20. Ні; 21. Так; 22. Ні; 23. Так; 24. Ні; 25. Так; 26. Так; 27. Ні;

28. Ні.

Багатоваріантні запитання

1. в); 2. в); 3. г); 4. г); 5. а); 6. б); 7. г); 8. в); 9. г); 10. а); 11. б); 12. в); 13. б); 14. а); 15. а); 16. б); 17. в); 18. а); 19. б); 20. г); 21. в); 22. в); 23. а); 24. г); 25. а); 26. б); 27. а); 28. в); 29. в); 30. г); 31. б); 32. в); 33. г); 34. а); 35. в); 36. б); 37. а); 38. в); 39. а); 40. б); 41. в); 42. а); 43. а); 44. г); 45. в); 46. г); 47. в); 48. а); 49. г); 50. г); 51. а); 52. б).

Задачі

Задача 1.

Необхідно зменшити резервні активи на 10 млрд. грн.

Задача 2.

Дефіцитне сальдо платіжного балансу дорівнює 3 млрд. грн. Дефіцит платіжного балансу може бути профінансований за рахунок зменшення офіційних резервів Національного банку на 3 млрд. грн.

Задача 3.

Сальдо статті “Помилки та упущення” дорівнює 100 млн. грн.

Задача 4.

Сальдо поточних операцій дорівнює 40 млн. грн., сальдо операцій з капіталом дорівнює –35 млн. грн., сальдо статті “Помилки та упущення” становить 5 млн. грн.

Задача 5.

Курс гривні зріс на 0,033 євро.

Задача 6.

1. – 2. Більш висока крива пропозиції відповідає періоду часу після знецінення гривні. Щоб зберегти той же обсяг пропозиції японські виробники повинні тепер призначати більш високу ціну в гривнях.

3. Видатки зменшаться.

4. Видатки збільшаться.

Задача 7.

Курс гривні у 2008 р. в формі прямого котирування згідно з паритетом купівельної спроможності дорівнює 5,45 грн. / дол.

Задача 8.

1. Зменшиться.

2. Зменшиться.

3. Зменшиться.

Задача 9.

1. Купувати; 20 млн. грн.
2. Зі своїх офіційних резервів.

Задача 10.

1. Долар буде продаватися за 5,56 грн.
2. 0,18 доларів.
3. 61,2 млн. дол.
4. 340 млн. грн.

Задача 11.

1. Обмінний курс дорівнює 4,86 грн. / дол.
2. 20 унцій.
3. Можна купити 24,67 унцій золота.
4. 24,67 унцій золота коштують 104,85 грн. в Україні. Потім варто повторити операцію: продати золото в Україні, конвертувати гривні у долари й знову купити золото у США.
5. Такий курс може протриматися тільки дуже короткий час.
6. Якщо співвідношення між валютами визначається їхнім золотим вмістом, то стане вигідним зворотний ланцюжок операцій: продаж золота в США і його купівля в Україні.

СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ

А

Абсолютна перевага (у міжнародній торгівлі) – це здатність країни А виробляти товар ефективніше (тобто більший обсяг випуску на одиницю фактора виробництва), ніж країна Б. Така абсолютна перевага не обов'язково означає, що країна А може успішно експортувати цей товар у країну Б. Країна Б може все ще мати порівняльну перевагу.

Абсорбція – сумарні національні (приватні і державні) видатки на товари і послуги.

Автаркія відображає такий стан країни, коли вона не підтримує економічних зв'язків з іншими країнами.

Автоматичні (вмонтовані) стабілізатори – властивість урядових видатків та податкової системи пом'якшувати перепади у доходах приватного сектора. Прикладами таких стабілізаторів є виплати по безробіттю та прогресивні подоходні податки.

Адаптивні сподівання – сподівання щодо інфляції та інших економічних подій, які люди ґрунтують на попередньому досвіді і поступово видозмінюють з появою нових подій.

Адміністративні (негнучкі) ціни – термін, який належить до цін, що встановлюються і утримуються сталими протягом певного періоду часу і протягом ряду операцій.

Акселератор – позитивний вплив на збільшення обсягу ВВП зростання інвестицій.

Акцизний збір (податок з обороту) – це податок, що накладається на купівлю специфічного товару або групи товарів (наприклад, алкогольні напої або тютюнові вироби). Податок з обороту – це податок, яким обкладаються всі товари лише за незначним винятком (за винятком продуктів харчування).

Альтернативна вартість (вартість втраченої можливості) – вартість деякого ресурсу при його найкращому альтернативному використанні.

Амортизація – відшкодування у грошовій формі вартості засобів праці, яке відповідає зношенню цих засобів. Зношення засобів праці буває двох видів: фізичне і моральне. Фізичне зношення відбувається

внаслідок використання засобів праці у виробничому процесі. До того ж, час сам по собі руйнує засоби праці незалежно від того, використовуються вони чи ні. Моральне зношення пов'язане з науково-технічним прогресом і буває різного роду. По-перше, засоби праці морально знецінюються, втрачають свою вартість внаслідок виникнення більш продуктивних машин і механізмів. По-друге, моральне зношення засобів праці має місце внаслідок здешевлення виробництва існуючих машин і механізмів.

Аналітичні тотожності – взаємозв'язки, що мають місце за означенням між макроекономічними величинами.

Арбітраж, арбітражні операції – одночасні купівля і продаж активів з однаковим набором характеристик з метою отримання прибутку, але не наражаючись на ризик. Просторовий арбітраж реагує на розбіжність цін активів на різних ринках; доходний арбітраж реагує на різницю в доходах активів; потрійний арбітраж стосується цін активів, що взаємно не узгоджені.

Б

“Борг-власність” обмін – схема, за якою країна-боржник обмінює акції місцевих компаній в обмін на боргові зобов'язання, що купують на вторинному ринку.

Багатство – чиста вартість матеріальних і фінансових засобів, якими володіє в певний проміжок часу нація чи особа. Воно дорівнює всім активам мінус всі пасиви.

Баланс по поточних операціях – частина платіжного балансу країни, що має справу з обміном (або видимими) експортом та імпортом. Коли ці видимі статті платіжного балансу включаються, то загальний підсумок для експорту та імпорту називається балансом по поточних операціях.

Баланс торгівлі товарами – сума експорту товарів країни мінус їх імпорт з інших країн за деякий проміжок часу.

Балансовий звіт – баланс фінансового стану підприємства на певну дату, в якому зазначено активи в одному розділі та пасиви у іншому. Кожна стаття подається за її фактичною, або розрахунковою вартістю. Підсумки обох розділів мають дати однаковий результат.

Банківські гроші – гроші, що створені банками, зокрема поточними рахунками (частина M_1). Ці гроші генеруються багаторазовим розширенням банківських резервів.

Банківські резерви – частина депозитів, яку банк відкладає у формі готівки в касі чи безвідсоткових вкладів у Національному банку.

Банківські синдикати – асоціації банків, що керують і регулюють надання позик країнам-позичальникам на міжнародному ринку.

Бартер – безпосередній обмін одного товару на інший без використання грошей як засобу обміну.

Беззбиткова ціна, рівень або точка – це такий рівень ціни, за якого підприємство не має збитків, покриває усі витрати, але її прибуток дорівнює нулю.

Безробітні – працездатні індивіди, що не мають робочого місця, але активно його шукають.

Безробіття – 1) безробіття має місце тоді, коли існують працівники, які погодились би працювати за існуючу заробітну плату, але не можуть знайти роботу; 2) в офіційному визначенні працівник є безробітним, якщо він у даний час не працює, чекає на звільнення внаслідок скорочення виробництва чи активно шукав роботу протягом останніх чотирьох тижнів.

Бідність – у статистиці розвинених країн застосовується поняття “межа бідності”, яка дорівнює прожитковому мінімуму. Сім’ї, які мають доходи менші від цієї межі, живуть у бідності.

Білонні гроші – гроші з незначною власною внутрішньою вартістю. Тривалий час як гроші використовували монети з благородних металів, що мали високу власну вартість. У другій половині ХХ ст. в усіх країнах використовуються виключно білонні гроші – паперові гроші і монети з неблагородних металів.

Біметалізм – використання і золота, і срібла як товарних грошей.

Бюджетний дефіцит – це перевищення суми сукупних видатків над сукупними надходженнями. Ця різниця (дефіцит) звичайно фінансується шляхом позик.

Бюджетний надлишок – перевищення урядових надходжень над урядовими видатками; протилежний бюджетному дефіциту.

В

Вакансії – незайняті робочі місця.

Валовий внутрішній продукт (ВВП) – вимірник виробничої діяльності країни, що дорівнює доданій вартості, створеній факторами виробництва, які належать як вітчизняним власникам, так і тим, якими володіють іноземці.

Валютний курс – це ціна грошової одиниці однієї країни, у грошових одиницях іншої країни.

Валютний союз – угода незалежних країн про використання спільної валюти.

Валютні резерви – кожна країна зберігає принаймні частину своїх ресурсів у такій формі, як золото, валюта інших країн і СДР. Валютні резерви використовуються як світові гроші, а також тоді, коли країна стикається з труднощами у платіжному балансі.

Векселі державної скарбниці – короткострокові цінні папери, що випущені урядом.

Вертикальна інтеграція є поєднанням в одному підприємстві різних галузей виробництва, що є послідовними стадіями обробки сировини чи єдиного технологічного процесу – перетворення залізної руди у сталі бруски, сталі бруски – у катані сталі листи, катаних сталі листів – у кузови автомобілів.

Вибір “справедливість – ефективність” відображає той факт, що поліпшення справедливості серед членів суспільства часто чинить негативні наслідки на ефективність економіки.

Вибір між споживанням і дозвіллям – фундаментальний визначник для рішень щодо пропозиції праці: для споживання нам потрібний дохід і, отже, праця, що означає відмову від часу дозвілля.

Використовуваний дохід – фактичний заробіток (за вирахуванням податків) або та частина сукупного національного доходу, що залишається сім'ям та індивідам для споживання та заощадження. Точніше, ВД дорівнює ВВП мінус всі податки, заощадження корпорацій і амортизація плюс всі урядові та інші трансфертні платежі та урядові виплати відсотків.

Вимірювання економічного зростання – це метод для оцінки внеску різних чинників у економічне зростання. Застосовуючи теорію граничної продуктивності, вимірювання зростання виділяє різні частини, які забезпечили це зростання: працю, землю, капітал, освіту, технічні знання та інші джерела.

Вимірювання національного доходу і продукту – система підрахунку, що вимірює видатки, дохід і національний продукт країни за певний проміжок часу (квартал, рік).

Вимушене безробіття – безробіття, що має місце, коли індивіди готові і здатні працювати за наявного рівня заробітної плати, але не можуть знайти роботу; також безробіття, що виникає внаслідок того, що трудові спільки вимагають вищої реальної заробітної плати, ніж та, що встановилася б на досконало-конкурентному ринку; це безробіття може бути вимушеним з позиції окремого індивіда.

Винахід, відкриття – створення нового продукту чи винайдення нового методу виробництва; необхідно відрізнити від інновації.

Випереджальні індикатори – показники, що попереджають про наближення чергової фази ділового циклу.

Виплати з безробіття – фінансова допомога тим, хто шукає роботу, але неспроможний знайти відповідне місце.

Вирівнювання споживання – поведінка домогосподарств, що спрямована на згладжування впливів тимчасових збурень в доході на споживання або шляхом отримання позики (у випадку негативного шоку), або заощадження (у випадку позитивного шоку).

Виробнича функція – зв'язок або математична функція, яка визначає обсяг виробництва, що може бути досягнутий за даних ресурсів за певного типу технології. Дана функція застосовується до підприємства, а сукупна виробнича функція – до економіки в цілому.

Виробничі ресурси – це всі природні ресурси, людські ресурси і ресурси, вироблені людиною (капітал), що використовуються у виробництві товарів та послуг.

Витискування – підхід, згідно з яким стимулююча фіскальна політика, можливо, чинить незначний вплив, або не чинить жодного впливу, або має навіть негативний вплив на сукупні обсяги виробництва і дохід, оскільки інші компоненти сукупного попиту зменшуються.

Витіснення – твердження, що урядові видатки або бюджетні дефіцити зменшують розмір інвестицій підприємств.

Витрати виробництва – видатки на виробництво товару або послуги; звичайно їх поділяють на витрати на робочу силу і витрати, що не пов'язані з оплатою робочої сили.

Витрачання заощаджень, “від’ємні заощадження” – видатки на споживчі товари протягом певного періоду, які більші, ніж отримуваний дохід за цей період (ця різниця покривається позичками або споживанням заощаджень минулих років).

Від’ємний прибутковий податок – план заміни існуючої складної системи суспільної допомоги (продовольчі талони і т.д.) від’ємним прибутковим податком. За цим планом бідні сім’ї повинні одержувати доплату до своїх низьких доходів (або іншими словами, на них накладається від’ємний податок). Коли ж доходи цих сімей зростають, то допомога їм зменшується.

Віддача від масштабу – вплив збільшення всіх чинників на однаковий відсоток на обсяг продукції. Якщо обсяг продукції збільшується на той же відсоток, то кажуть, що виробнича функція демонструє постійну віддачу щодо масштабу; якщо обсяг продукції збільшується на більший або менший відсоток, а не пропорційно, то відповідно маємо зростаючу або спадну віддачу щодо масштабу.

Відкрита економіка – економіка країни, що пов'язана інтенсивним рухом товарів і капіталу з економіками інших країн.

Відмова від сплати боргу – добровільна одностороння відмова країни від обслуговування її зовнішнього боргу.

Відносна ціна – ціна одного товару, що виражена через інший товар, обчислюється як відношення двох номінальних цін.

Відокремлення власності від контролю – характерна риса великих корпорацій. Співвласниками таких корпорацій є власники акцій, але управляються і контролюються ці корпорації професійними менеджерами. У такій ситуації реальний контроль власників акцій над корпорацією невеликий.

Відрядна заробітна плата – заробітна плата, що виплачується понад граничну продуктивність праці, щоб стимулювати достатні зусилля з боку працівників.

Відсоток – плата за право користування грошовим капіталом, взятим у позику.

Відсоткова ставка – платежі за використання коштів протягом певного проміжку часу; рівноважна ціна майбутнього доходу або благ, що виражена як поточний дохід або благо.

Вільна торгівля або фритредерство – вид зовнішньоторгівельної політики, за якого держава не втручається у торговельні відносини з іншими країнами через мита, квоти або інші засоби.

Власний капітал – різниця між активами і пасивами в балансі інституції, що становить чисте майно власників.

ВВП-дефлятор – ціна ВВП, тобто індекс цін, що вимірює середню ціну компонентів у ВВП стосовно базового року.

ВВП-розрив – різниця, або розрив, між потенційним і реальним ВВП.

Внутрішня вартість (грошей) – вартість матеріалу, з якого зроблені гроші (наприклад, ринкова ціна міді, яка вміщена у мідній монеті).

“Втеча” капіталу – переміщення резидентами своїх активів за кордон з метою уникнення оподаткування, інфляції, політичної нестабільності чи інших несприятливих обставин.

Вторинний ринок – будь-який ринок, на якому купують і продають цінні папери, незалежно від того, хто був їхній попередній власник.

Г

Галузь – група підприємств, що виробляють однакові чи однорідні продукти.

Гідний довіри – ступінь довіри громадськості до влади, коли вона здійснює бажані заходи у відповідь на збурення, тобто гідний довіри Національний банк не терпить інфляцію.

Гіпотеза раціональних сподівань – гіпотеза, з якої випливає, що економічні агенти оцінюють майбутні події, застосовуючи всю наявну інформацію з метою не допустити систематичних помилок у прогнозах.

Гістерезис – неспроможність окремих макроекономічних змінних повернутися до їх початкового значення після усунення причини змін; тимчасові зміни в деяких змінних, що ведуть до постійних змін у інших.

Гнучкий валютний курс – система обмінних валютних курсів, коли останні визначаються вирішальною мірою приватними ринковими силами (тобто пропозицією і попитом) без встановлення і підтримання урядами валютних курсів. Інколи гнучкі валютні курси називаються плаваючими. Коли уряд утримується від втручання у функціонування валютних ринків, то маємо чисту систему плаваючих валютних курсів.

Гнучкість цін – така поведінка цін на ринках (властива для багатьох сировинних товарів і фондової біржі), коли ціни одразу реагують на зміни в попиті чи пропозиції.

Готівка – монети і паперові гроші.

Гранична корисність – додаткова корисність, яку отримують від споживання останньої одиниці блага, а розмір інших споживаних благ залишається без змін.

Гранична податкова ставка – відсоток останньої одиниці доходу, що виплачений як податок. Якщо податкова система є прогресивною, то гранична податкова ставка є вищою, ніж середня податкова ставка.

Гранична продуктивність капіталу – додатковий обсяг продукції, що отриманий внаслідок застосування додаткової одиниці капіталу у виробничому процесі.

Гранична продуктивність праці – додатковий обсяг продукції, отриманий внаслідок застосування додаткової одиниці праці у виробничому процесі.

Гранична схильність до заощадження – та частина кожної додаткової одиниці використовуваного доходу, яка заощаджується. Зауважте, що $MPC + MPS = 1$.

Гранична схильність до імпорту – збільшення імпорту, що випливає зі збільшення ВВП на одну одиницю.

Гранична схильність до споживання – та додаткова сума, яку люди споживають, коли одержують додаткову одиницю використовуваного доходу. Не можна ототожнювати з середньою схильністю до споживання. Остання є відношенням сукупного обсягу споживання до сукупного використовуваного доходу.

Гранична теорія розподілу – теорія розподілу доходу, що була розвинута Дж. Кларком (1847 – 1938 рр.). Згідно з цією теорією, кожен фактор виробництва оплачується відповідно до його граничного продукту.

Граничний дохід – це приріст валового доходу, який одержало б підприємство, внаслідок продажу додаткової одиниці продукту. В умовах досконалої конкуренції граничний дохід дорівнює ціні. За недосконалої конкуренції граничний дохід є меншим, ніж ціна, адже для продажу додаткової одиниці товару, ціна повинна зменшитися на всі попередньо продані одиниці.

Граничний коефіцієнт заміщення – коефіцієнт, за яким один товар можна замінити іншим, але сумарна корисність не змінюється.

Граничний продукт – додатковий обсяг продукту, який одержують внаслідок збільшення даного фактора на одну додаткову одиницю за незмінної величини інших факторів виробництва. Інколи граничний продукт ще називають граничним фізичним продуктом.

Граничні витрати – приріст у сукупних витрат, необхідних для виробництва додаткової одиниці продукції.

Громадські (суспільні) товари – товари і послуги, які поставляються безоплатно, і споживання яких однією особою не заперечує споживання їх іншою особою (характеризуються властивостями неможливості виключення із споживання і відсутності конкуренції).

Гроші – у економічній науці існують різні підходи до визначення суті і функцій грошей. Марксисти підкреслюють товарну природу

грошей і вважають, що гроші виконують такі функції: 1) міра вартості; 2) засіб обігу; 3) засіб нагромадження; 4) засіб платежу; 5) світові гроші.

Грошова ілюзія – термін, що використовують для опису невдач відокремити грошові величини від фізичних.

Грошова маса – сума готівки на руках і банківських резервів.

Грошові агрегати – різні визначення кількості грошей, що відрізняються, головним чином, за ступенем ліквідності.

Д

Дебет – поняття, що означає збільшення активів або зменшення пасивів.

Девальвація – зменшення офіційної ціни грошової одиниці країни у грошових одиницях інших країн або у золоті.

Дезінфляція – процес зменшення високого темпу інфляції.

Демографія – дослідження процесів народжуваності і смертності населення.

Депресія – період у економічному циклі, під час якого безробіття незвичайно високе та спостерігається значне недовикористання виробничих потужностей підприємств, низький обсяг виробництва та інвестицій.

Держава загального добробуту – така практика, коли уряд у змішаній економіці застосовує фіскальну політику та інші види державного регулювання, щоб змінити ринковий розподіл доходів і забезпечити роботою усе населення.

Державна політика – це вибір політичних і економічних рішень. Вона підпорядкована впливу концепцій як позитивного, так і нормативного типу, а також дій зацікавлених груп, що мають специфічні інтереси.

Державний борг – це сумарна кількість грошей, яку уряд винен усім своїм кредиторам. Він являє собою нагромажену суму дефіцитів бюджету за всі попередні роки.

Державний бюджет – баланс, що показує заплановані видатки і доходи протягом певного періоду (як правило, за фінансовий рік).

Дефіцитні видатки – урядові видатки на товари і послуги та трансфертні платежі, коли вони перевищують надходження від оподаткування та інших джерел. Різниця повинна фінансуватися позичками.

Дефлювання – процес приведення “номінальних” вартісних змінних до реальних. Відбувається шляхом ділення номінальних змінних на індекс цін.

Дефляція – період усталеного зниження загального рівня цін або усталене зниження темпу інфляції.

Диверсифікація – купівля різних видів активів з метою зменшення ризику.

Динамічно ефективна економіка – це така економіка, у якій поліпшення становища майбутніх поколінь можливе лише шляхом зменшення поточного споживання, тобто збільшення заощаджень сьогодні.

Дисконтна ставка – ставка відсотка, що встановлюється Національним банком по позиках, які він надає комерційним банкам.

Дисконтування – оцінка в поточній вартості майбутніх грошових доходів або товарів.

Дискримінація – різниця у заробітках, що виникає не внаслідок ступеня ефективності виконання роботи, а через те, що людина належить до іншої статі, раси або сповідує іншу релігію.

Ділові цикли – коливання у сукупному національному обсязі виробництва, доході і зайнятості.

Добровільне безробіття – вид безробіття, який має місце, коли індивід вважає, що величина заробітної плати менша, ніж вигоди від альтернативних способів проведення часу, наприклад, дозвілля.

Довгострокова крива сукупної пропозиції виражає взаємозв'язок між обсягом національного виробництва і рівнем цін після того, як всі ціни та заробітна плата пристосувалися, а крива AS є, отже, вертикальною.

Довгостроковий період – термін, що використовується для позначення періоду, протягом якого може відбуватися повне пристосування до змін, що мали місце.

Додана вартість – різниця між вартістю вироблених товарів і вартістю матеріалів та сировини, що використані у їх виробництві.

Досконала конкуренція – ринкова ситуація, за якої: 1) кількість продавців і покупців досить велика; 2) пропоновані продавцями продукти є однорідними. За такої ситуації жодне підприємство не може вирішальним чином впливати на ринкову ціну.

Дохід – потік зарплати, відсотка, дивідендів та інших грошових надходжень, що надходять до індивіда чи країни протягом певного періоду часу (звичайно року).

Дохід від граничного продукту визначається як граничний продукт помножений на граничний дохід. Це додатковий дохід, отриманий від використання додаткової одиниці фактора виробництва.

Доходи від зростання вартості активів – зростання ринкової вартості активів, таких, як земля або звичайні акції. Цей дохід (приріст вартості) є в даному випадку різницею між ціною продажу активу і ціною купівлі.

Дуополія – така ринкова ситуація, коли є тільки два продавці (покупці).

Е

Економетрика – галузь економічної теорії, що застосовує методи статистики, щоб вимірювати і оцінювати кількісні економічні зв'язки.

Економіка добробуту – нормативний аналіз економічних систем, тобто дослідження того, що є “неправильне” або “правильне” у функціонуванні економіки.

Економіка пропозиції – економічна концепція, що акцентує увагу на політичних заходах, які впливають на сукупну пропозицію чи потенційний обсяг виробництва.

Економічна рента – доходи на фактори виробництва, що перевищують номінальну суму, потрібну для утримання цих факторів виробництва у робочому стані.

Економічна система – це інституційна структура, яку суспільство застосовує, щоб спрямовувати його ресурси у виробництво і розподіляти товари та послуги.

Економічне благо – благо, що обмежене стосовно величини, яку потребують. Тому воно має розподілятися, звичайно, через призначення цін.

Економічне зростання – збільшення обсягів виробництва товарів та послуг у країні. Економічне зростання звичайно вимірюється щорічним темпом збільшення реального ВВП країни.

Економічні агенти – термін, що використовується для позначення тих, хто приймає рішення в економіці (домогосподарства, підприємства, державний сектор, країна).

Економічні потреби – це бажання, які можна задовольняти шляхом споживання деякого товару або послуги.

Експорт – товари або послуги, що виробляються в одній країні і продаються в іншій. Він включає торгівлю товарами (такими, як машини) і послугами (як транспортні або відсотки по позиках та інвестиціях).

Екстенсивне збільшення капіталу – збільшення реального капіталу, що дорівнює темпу зростання робочої сили; відношення між сукупним капіталом і сукупною працею залишається незмінним.

Еластичність – поняття, яке широко застосовується в аналітичній економіці, щоб позначати реакцію однієї змінної на зміни іншої.

Ендогенне зростання – пояснення зростання внаслідок рішень, ухвалених приватними агентами у відповідь скоріше на економічні умови, ніж на екзогенну еволюцію технічного прогресу.

Ендогенні і екзогенні змінні – ендогенні змінні пояснюються економічними принципами; екзогенні змінні, навпаки, розглядають як такі, що визначені поза системою, яку вивчають.

Ефект доходу – полягає в зміні величини попиту на товар внаслідок того, що зміна у ціні даного товару знижує або підвищує реальний дохід споживача. Цей ефект доповнює ефект заміщення від зміни ціни.

Ефект заміщення внаслідок зміни ціни – прагнення споживачів споживати більше певного товару, коли його відносна ціна падає; навпаки, споживання цього товару зменшується, коли його відносна ціна зростає. Ефект заміщення призводить і до спадного нахилу кривої попиту.

Ефект масштабу – збільшення продуктивності або зменшення середніх витрат виробництва, що виникає у разі зростання всіх факторів виробництва в однаковій пропорції.

Ефект пропозиції грошей – зв'язок, за яким зростання цін, діючи на фіксовану номінальну пропозицію грошей, зумовлює дорогі гроші і знижує сукупні видатки.

Ефективний валютний курс – індекс, що складається зі зваженої середньої валютних курсів країни щодо її головних торговельних партнерів.

Ефективність – відсутність втрат або таке використання ресурсів, яке забезпечує максимально можливий рівень задоволення за даних факторів виробництва і технології.

Ефективність ринку – властивість, згідно з якою ціни активів відображають всю наявну інформацію і ризики, що притаманні кожному окремому виду активів.

Є

Європейська валютна система – міжнародна угода, яка підписана у 1979 р. країнами Європейської Спільноти для стабілізації валютних курсів цих країн.

Європейське (британське) числення – різні способи визначення валютного курсу: європейське числення показує кількість національних грошових одиниць, що потрібно віддати за одну одиницю іноземної валюти; британське числення показує кількість іноземних грошових одиниць, що платять за одну національну одиницю.

З

За інших однакових умов – 1) означає, що певний чинник, який досліджується, змінюється, а інші чинники залишаються сталими.

Загальна рівновага – положення рівноваги економіки в цілому, за якого ціни всіх товарів і послуг є такі, що всі ринки одночасно перебувають у рівновазі.

Загальний еквівалент – товар, у якому оцінюють інші товари.

Закон Грешема – державний діяч і фінансист Англії XVI ст., який сформулював положення: “гірші гроші витісняють з обігу кращі”. Закон Грешема діє в біметалічній грошовій системі, у якій роль грошей виконують два метали – золото і срібло, а банкноти, що перебувають в обігу, розмінюються на обидва метали. Внаслідок того, що законодавче закріплене співвідношення між двома валютами з часом уже не відповідає ринковому співвідношенню золота і срібла, недооцінені по закону монети починають залишати сферу обігу і осідати у вигляді скарбу.

Закон обмеженості ресурсів – більшість речей, які люди хочуть мати, виробляються у недостатній кількості (за винятком позаекономічних благ). Отже, кількість товарів завжди обмежена і повинна якимось чином розподілятися (нормуватися) або за допомогою ціни, або іншими способами.

Закон Оукена – закон твердить, що коли реальний ВВП скорочується на 2 % щодо потенційного рівня, то показник безробіття збільшується на 1 %. Так, якщо ВВП від 100 % потенційного рівня знижується до 98 %, то безробіття зростає на 1 %, наприклад, з 6 % до 7 %.

Закон Сея – теорія, яка розвинута Ж. Б. Сеєм говорить, що пропозиція творить свій власний попит. Дану тезу Сей аргументував так: внаслідок того, що сукупна купівельна спроможність точно дорівнює сукупним доходам і виробництву, перевищення попиту чи пропозиції неможливе. Дж. М. Кейнс піддав критиці даний закон і звернув увагу на те, що кожний додатковий долар доходу не обов'язково буде витрачатися (тобто гранична схильність до споживання не обов'язково дорівнює одиниці).

Закон спадного попиту – даний закон говорить, що коли ціна певного товару знижується, споживачі купують більше цього товару за інших однакових умов.

Закон спадної віддачі – закон, який говорить, що додатковий обсяг виробництва від послідовного збільшення одного фактора виробництва зменшується, коли інші фактори залишаються без змін.

Закон спадної граничної корисності – закон, який твердить, що коли споживається більше певного товару, його гранична корисність падає.

Законний платіжний засіб – гроші, які за законом повинні прийматись як засіб платежу при погашенні боргу. Всі українські монети і паперові гроші є законним платіжним засобом, а чеки не є ним.

Законний платіжний засіб – грошові знаки, що згідно з законом приймаються як платежі за товари і послуги.

Замінники – товари, що конкурують один з одним, взаємозамінні товари.

Заощадження – різниця між використовуваним індивідом доходом і його видатками на споживання. Та частина доходу, яка не споживається.

Запас – екзогенні ресурси, що їх економічні агенти сподіваються мати в даний момент і у майбутньому.

Заходи стабілізаційної політики – заходи уряду, що призначені для стабілізації сукупного доходу, сукупних видатків та безробіття.

Збалансоване зростання характеризує усталене зростання економіки, при якому деякі важливі відношення залишаються незмінними, наприклад, відношення капіталу до обсягу продукції.

Збалансований бюджет – бюджет, за якого сума видатків дорівнює сумі надходжень (виключаючи будь-які надходження від позик).

Звичайна акція – цінний папір, що свідчить про внесення паю в акціонерне товариство і дає право на привласнення доходу у вигляді дивіденду. Акція дає право її власнику брати участь у загальних зборах акціонерів, які виступають органом акціонерного товариства. Сума, що вказана на акції, називається номінальною вартістю; продаються акції на фондовій біржі за курсом акцій.

Зворотна покупка – схема, за якою країна-боржник сплачує свій борг, купуючи товар за зниженою вартістю на вторинному ринку.

Земля – у класичній і неокласичній економічній теорії один із трьох основних факторів виробництва (разом з капіталом і працею). Цей фактор включає землю, яка використовується у сільськогосподарському чи промисловому виробництві, а також використовувани природні ресурси землі.

Зменшення боргу – зменшення поточної вартості чергових боргових платежів.

Зміна попиту і зміна величини попиту – зміна в кількості товарів і послуг, що покупці хочуть купити, яка зумовлена будь-чим, за винятком зміни ціни, є зміною попиту. На графіку ця зміна виглядає як переміщення кривої попиту.

Зміна пропозиції і зміна величини пропозиції – ця відмінність є такою ж, як і для попиту.

Змінна величина – економічна величина, яку можна визначити і виміряти. Важливі змінні в економіці включають ціни, відсоткові ставки, розмір багатства і т. ін.

Змінна фіксація курсу валюти – метод регулювання валютного курсу країни, що дає можливість валютному курсу коливатися у незначних межах кожного дня або тижня (скажімо, 0,25 % протягом тижня).

Змішана економіка – це економіка, яка ґрунтується на ринковому розв'язанні основних проблем економічної організації. Проте в такій економіці має місце державне втручання у макроекономічні процеси, щоб усунути ринкові невдачі.

Знецінення (валютний курс) – зниження вартості валюти, що викликане ринком. Воно означає, що потрібно віддати більшу кількість валюти країни, щоб купити одну одиницю іноземної валюти.

Знецінення валюти – валюта країни знецінюється, коли її курс стосовно валют інших країн падає. Наприклад, якщо валютний курс

долара падає з 6 до 4 євро, то долар знецінюється. Протилежністю до знецінення валюти є її поцінування, яке має місце тоді, коли курс валюти країни зростає.

Зношення (капіталу) – втрата первісної вартості фізичним активом внаслідок використання протягом строку служби та морального зношення.

Зовнішні побічні ефекти – діяльність, що впливає на інших позитивно або негативно без оплати ними за цю діяльність. Зовнішні ефекти існують, коли приватні втрати або вигоди не дорівнюють суспільним втратам або вигодам.

Золотий стандарт – така організація грошового обігу, за якої банківські білети розмінюються на золото. До першої світової війни банківські білети розмінювалися на золоті монети (золотомонетний стандарт). Характерними рисами золотомонетного стандарту як системи грошового обігу були: 1) в обігу перебували золоті монети, всі інші види грошей були розмінані на золото за номіналом; 2) золотий вміст кожної грошової одиниці визначався законом і підтримувався незмінним, як правило, протягом десятиліть; 3) існувала вільна взаємна конвертованість валют (свобода обміну однієї валюти на іншу); 4) вільний ввіз і вивіз золота з однієї країни в іншу. Після першої світової війни золотий стандарт було відновлено в урізаній формі: в одних країнах (це, як правило, були країни-переможці) у вигляді золотозлиткового стандарту, а у інших – золотодевізного стандарту. При золотозлитковому стандарті Національні банки обмінювали банкноти на золото в злитках тільки при подаванні певної кількості банкнот, наприклад, в Англії – на 1 700 фунтів стерлінгів. Золоті монети в обігу збереглися у незначній кількості лише у США. В країнах із золотодевізним стандартом Національні банки обмінювали свої банкноти не на золото, а на іноземну валюту, яка була розмінна на золото. Всередині 30-х років ХХ століття золотий стандарт відійшов у минуле.

Зрівнювання податків – припущення, що уряд не повинен змінювати податкові ставки у відповідь на тимчасові зміни бюджетних дефіцитів, а натомість повинен брати в позику.

Зростання капіталоозброєності – ситуація, коли реальний капітал зростає швидшими темпами, ніж сукупна робоча сила. Це означає, що відношення капітал/праця зростає.

Зростання продуктивності – темп збільшення продуктивності за певний період часу. Наприклад, якщо індекс продуктивності праці у 2007 р. – 100 і у 2008 р. – 101,7 %, то темп зростання продуктивності становить 1,7 %.

I

Імпорт – це товари та послуги, що придбані у продавців з іншої країни.

Інвестиції – придбання нового виробничого устаткування. Валові інвестиції охоплюють сумарні видатки на нові капітальні блага, включаючи відшкодування зношеного устаткування; нові інвестиції являють собою приріст основного капіталу.

Індекс споживчих цін – найчастіше застосовуваний індекс вартості життя. Даний ціновий індекс показує зміну вартості набору фіксованого кошика споживчих товарів за певний період часу (як правило, за рік).

Індекс цін – показник, що характеризує зміну середньої ціни певного набору товарів за певний період.

Індексація – стаття про заробітну плату в колективних договорах або в інших угодах, згідно з якою номінальне значення коригується відповідно до зміни деякого індексу цін, щоб підтримати реальне значення величин із статей доходу.

Індивідуальна власність – підприємство, що є власністю одного індивіда і управляється ним.

Інерційна інфляція – це інфляція, що повторюється сталим із року в рік темпом. Такий темп інфляції вмонтовується в контракти і люди очікують саме такого темпу.

Інновація – поняття, яке асоціюється з Дж. Шумпетером, котрий широко його застосовував. Інновація означає: 1) запровадження нового методу виробництва; 2) виявлення нового ринку; 3) поставку на ринок нового продукту.

Іноземна валюта – гроші або інші фінансові інструменти, що дають можливість одній країні погашати заборгованість іншій країні.

Інтервенції на валютних ринках – купівля та продаж іноземної валюти за національну валюту, що здійснюється керівною грошово-кредитною установою.

Інтервенція – діяльність по купівлі або продажу своєї валюти урядом країни на ринках, щоб впливати на обмінний курс своєї валюти.

Інфляційний податок – реальні податкові надходження, які отримує уряд завдяки інфляції. Інфляція знижує реальну вартість номінальних активів і, отже, може поліпшити фінансове становище уряду, зменшуючи вартість його номінальних боргових зобов'язань.

Інфляція – загальне зростання загального рівня цін у відсотках, який вимірюється індексом споживчих цін (ІСЦ). Інфляцію поділяють на: 1) помірну; 2) галопуючу; 3) гіперінфляцію. Помірна інфляція має місце, коли загальний рівень цін зростає до 10 % за рік; галопуюча – 20 – 100 %, 200 % або навіть більше; гіперінфляція – 1 000 %, мільйон, а то і більше відсотків за рік.

Інфляція витрат (пропозиції) – інфляція, яка виникає внаслідок різкого зростання витрат. Через інструментарій сукупного попиту і пропозиції, інфляція витрат зображається як переміщення вгору кривої AS. Часто цю інфляцію називають інфляцією пропозиції.

Інфляція попиту – інфляційне зростання цін, що зумовлене зростаючим попитом, який перевищує пропозицію.

Інфляція, що зумовлена зарплатою – щорічний темп зростання номінальної заробітної плати.

Інформаційна асиметрія – ситуація, за якої одна сторона має ліпшу інформацію, ніж інша (інші) про ймовірні наслідки.

Й

Ймовірність – у статистиці числова міра ступеня об'єктивної можливості події. Значення 0 (нуль) означає, що подія не може відбутися, а 1 (одиниця) – що подія повинна мати місце. При киданні монети ймовірність, що буде орел, дорівнює $1/2$ оскільки це один шанс із двох.

К

Капітал – один із факторів виробництва, зазвичай представлений машинами, устаткуванням, запасами, виробничими будівлями і спорудами.

Капітал (капітальні товари, капітальне устаткування) – у Основними компонентами капіталу є устаткування, будівлі та запаси. Коли капітал застосовується у цьому розумінні, то часто мають на увазі реальний капітал.

Капітал, вкладений в інфраструктуру – капітальні засоби, від яких залежить економічний розвиток, зокрема, транспорт, шляхи сполучення і т. ін. Інколи називають інфраструктурою.

Капіталізація активів – процес встановлення грошової вартості активів шляхом розрахунку (оцінки) величини сподіваного майбутнього чистого доходу, який принесуть ці активи.

Капіталізм – економічна система, у якій більша частина власності (землі і капіталу) належить приватним особам. У такій економіці ринки з невеликим державним втручанням є головними інструментами, які використовуються для розподілу ресурсів і доходів, щоб розв’язати питання “Що?”, “Як?” і “Для кого?”. В марксистській економічній теорії капіталізм розглядається як останній експлуаторський лад, що ґрунтується на приватній власності на засоби виробництва і найманій праці, яку експлуатують капіталісти.

Капіталовкладення (інвестиції) – 1) економічна діяльність, вигоди від якої проявляться у майбутньому. Інвестиції містять: а) будівництво нових виробничих будівель і устаткування; б) нове житлове будівництво; в) збільшення товарно-матеріальних цінностей у запасах. Чисті інвестиції дорівнюють валовим інвестиціям за вирахуванням амортизаційних відрахувань. Валові інвестиції включають в себе всі вкладення. 2) для більшості населення інвестиції – це прості зміни у рахунках, наприклад купівля акцій.

Капіталомісткість – це відношення сукупного капіталу до річної суми ВВП.

Капітальні ресурси (капітальні блага) – це товари, які вироблені людьми, і використані для виробництва інших товарів та послуг.

Картель – об’єднання виробників у певній галузі з метою обмеження або усунення конкуренції, щоб мати постійно високі прибутки. Вони досягають цього шляхом таємної змови про ціни, поділ ринків, встановлення квот і т. ін. Картелі є незаконними угодами і переслідуються законом.

Квота – одна з форм протекціонізму, за якою обмежується сукупна величина імпорту певного товару (наприклад, легкові автомобілі, вино тощо) в дану країну. Квота є межею обсягу імпорту.

Кейнсіанство – концепція, згідно з якою державна політика управління попитом повинна відігравати вирішальну роль у макроекономічній політиці. Кейнсіанці стверджують, що ринковий механізм має суттєві вади, наприклад, повільно відновлює рівновагу на ринках праці та ринках товарів, що веде до тимчасового недовикористання ресурсів.

Кейнсіанська теорія – напрям в економічній думці, який був розвинений Джоном Мейнардом Кейнсом (1883 – 1946 рр.) у його найвідомішій праці “Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей”. Центральним пунктом концепції Дж. М. Кейнса є положення, що

капіталістична економіка не може автоматично досягати рівноваги повної зайнятості. Недоліки ринкової економіки можуть бути вилікувані фіскальною і монетарною політикою, які стимулюють розширення сукупного попиту.

Кейнсіанське припущення – припущення, за якого динаміка рівня цін нечутлива до сукупного попиту в короткостроковому періоді.

Кероване плавання – найбільш поширена система валютних обмінних курсів на сьогодні. У цьому режимі країна через свій Національний банк періодично здійснює інтервенції, щоб стабілізувати свою валюту.

Кількісна теорія цін – теорія, за якою ціни змінюються пропорційно пропозиції грошей. Започаткований монетаристами підхід зазначає, що пропозиція грошей є найважливішим визначником змін у номінальному ВВП.

Кількісне рівняння обміну – тотожність $M \cdot V = P \cdot Q$, де M є пропозиція грошей, V – швидкість обігу грошей, а $P \cdot Q$ (ціна помножена на кількість) є вартістю сукупного продукту (номінальний ВВП).

Кінцева продукція – товар, що вироблений для кінцевого споживання, а не для перепродажу чи подальшої переробки.

Кінцева і проміжна продукція. Кінцевий продаж споживачеві або підприємству означає, що останні, зрештою, використовують їх. Проміжна продукція стосується виробників, які використовують і перетворюють ці товари і послуги як частину їх власного виробництва товарів і послуг.

Класична школа – була домінуючим напрямом в економічній науці до появи робіт Дж. М. Кейнса. Адам Сміт був засновником цього напрямку. Іншими визначними представниками цієї школи є Д. Рікардо, Т. Мальтус і Д. С. Мілль. Загалом ця школа виходила з того положення, що економічні закони (зокрема, індивідуальні егоїстичні інтереси і конкуренція) визначають ціни і винагороду за фактори виробництва, і що цінова система є найкращим механізмом для розподілу ресурсів, їхня макроекономічна теорія ґрунтується на законі ринків Сея.

Класичні теорії у макроекономіці – ці теорії підкреслюють саморегулюючі сили, самонастроювання економіки. У класичному підході вважається, що має місце повна зайнятість, а політика, яка стимулює сукупний попит, не чинить впливу на обсяг виробництва.

Коефіцієнт варіації – міра мінливості, визначена як відношення середньоквадратичного відхилення до середнього значення.

Коефіцієнт використання виробничих потужностей – показник ступеня використання діловими підприємствами їх виробничого устаткування та інструментів; один із показників циклічності економічного розвитку.

Коефіцієнт звільнення – показник втрати зайнятими працівниками робочих місць за одиницю часу.

Коефіцієнт звільнення з роботи – показник, який характеризує переміщення зі сфери зайнятості у стан безробіття, внаслідок звільнень за власним бажанням, скорочень або інших причин.

Коефіцієнт найму на роботу – показник, який характеризує переміщення працівників зі стану безробіття в стан зайнятості.

Коефіцієнт кореляції – статистичний показник, що коливається від мінус 1 до 1, і який показує як змінюються дві змінні: значення нуль – відсутність кореляційного зв'язку; значення 1 означає абсолютну пряму залежність змінних; значення мінус 1 показує абсолютну обернену залежність.

Командна економіка – спосіб економічної організації, за якої ключові проблеми прямо розв'язуються державними органами, які наказують підприємствам “Що”, “Як” і “Для кого” виробляти. Командну економіку ще часто називають централізованою плановою економікою.

Комерційний банк – фінансовий посередник, головною відмінною рисою якого донедавна було те, що він приймав поточні депозити. Такий банк також зберігає заощаджувальні або строкові депозити, продає дорожні чеки і виконує інші фінансові послуги, надає позики підприємствам та індивідам. З 1980 р. ощадним банкам та іншим депозитним інституціям дозволили приймати поточні рахунки і, отже, вони стали подібними до комерційних банків.

Комунізм – у західній політології і економічній теорії розглядають як: 1) ідеологію; 2) систему політичних партій; 3) економічну систему. Комуністична система передбачає заборону приватної власності на засоби виробництва і ліквідацію експлуатації людини людиною, розподіл вироблених товарів відповідно до потреб людей і т. ін. У нинішніх комуністичних країнах (Північна Корея, Куба та інші) держава концентрує у своїх руках усі основні засоби виробництва, розв'язує питання щодо цін, обсягів виробництва і т. ін.

Конгломерат – велика корпорація, що виробляє і продає величезну кількість не пов’язаних між собою товарів і де відсутня спільність застосовуваної технології (наприклад, тютюнові компанії виробляють таку непрофільюючу продукцію як лікер, кінофільми і т.д.). Конгломерати, як правило, не витримують посилення конкурентної боротьби і розпадаються на дрібніші компанії.

Конкурентна рівновага – така рівновага попиту і пропозиції на ринку, що досягається досконалою конкуренцією. Внаслідок того, що досконало конкурентні продавці і покупці не мають сили впливати на ринок, ціни будуть рухатись до точки, в якій ціна дорівнює граничним витратам і граничній корисності.

Конкурентний ринок – ринок, на якому так багато продавців і покупців певного товару, що ніхто не може вирішальним чином впливати на ринкову ціну.

Конкуренція – суперництво між виробниками (підприємствам) за покупців чи ринки. В економічній теорії термін “конкуренція” інколи застосовується як позначення досконалої конкуренції.

Контроль за рухом капіталу – обмеження на переміщення активів у країну і з країни.

Коридор коливання – діапазон, у межах якого, згідно міждержавних угод, дозволено коливання валютних курсів або одностороннього рішення Національного банку.

Корисність – задоволення, яке споживач отримує від споживання товарів та послуг.

Корисність сукупна – сукупне задоволення, яке приносить споживання товарів та послуг. Не можна плутати з граничною корисністю, що є додатковою корисністю, яку приносить споживання додаткової одиниці товару.

Короткострокова крива середніх витрат – графік мінімальних середніх витрат виробництва товару для кожного рівня обсягу виробництва за даного стану технології, факторних цін та наявного розміру підприємства.

Короткострокова сукупна пропозиція – зв’язок між обсягом виробництва і цінами у короткостроковому періоді, коли зміни у сукупному попиті можуть впливати на обсяг виробництва. В аналітичній економіці дана крива часто зображається як зростаюча крива від початку координат.

Короткостроковий період – період, у якому всі фактори не можуть пристосуватися повністю. Наприклад, у макроекономіці ціни, трудові контракти, ставки податків і сподівання не можуть повністю пристосуватись у короткостроковому періоді.

Корпоратизм – ступінь співпраці трудових спілок, підприємців та уряду, щоб досягти макроекономічних цілей.

Корпорація – назва акціонерного товариства; корпорація має такі права: купувати, виробляти, продавати, підписувати контракти, як і окрема особа. Корпорація юридично відокремлена від тих, хто володіє нею, тому власники несуть обмежену відповідальність. В найгіршому випадку акціонери втрачають вкладення в корпорацію, але вони не несуть відповідальності за збитки корпорації.

Країни-кредитори та країни-боржники – надання міжнародних позик та отримання позик з-за кордону незалежними державами.

Кредитор останньої надії – функція Національного банку, згідно з якою, він має зобов'язання захищати і допомагати банкам, що відчують нестачу грошей, з метою уникнення краху банківської системи.

Крива інвестиційного попиту – попит на інвестиції або зв'язок між обсягом інвестицій і витратами капіталу, графічне зображення цього взаємозв'язку.

Крива Лоренца – графік, у якому по горизонтальній осі відкладено відсоток населення від найбідніших верств до найбагатших, а по вертикальній – відсоток одержуваного ними доходу. Дана крива характеризує ступінь рівності (нерівності) у розподілі доходу. Чим більше відхилення кривої Лоренца від лінії під кутом 45° , тим більша нерівність має місце в розподілі доходу даної країни.

Крива попиту – крива, що показує кількість певного товару, яку покупці хотіли б купити за відповідною ціною (інші умови залишаються незмінними). Звичайно по осі ординат відкладається ціна, а по осі абсцис – кількість товару.

Крива попиту на гроші – зв'язок між нагромадженням грошей і відсотковими ставками. Коли відсоткові ставки зростають, то облігації та інші цінні папери стають привабливішими, знижуючи величину попиту на гроші. Див. також попит на гроші.

Крива пропозиції – крива, яка показує кількість певного товару, що його продавці готові продавати на ринку за відповідною ціною (за інших однакових умов).

Крива сукупного попиту – спадна крива, яка характеризує залежність між сукупним попитом і ціною.

Крива сукупної пропозиції – крива показує взаємозв'язок між обсягом виробництва підприємств, який вони поставляли б, та загальним рівнем цін за інших однакових умов. Крива AS тяжіє до потенційного обсягу виробництва і стає вертикальною у довгостроковому періоді, але може бути відносно горизонтальною у короткостроковому.

Крива Філіпса – графік, що вперше був запропонований А. Філіпсом. Він показує зв'язок безробіття та інфляції. Теза Філіпса полягає у тому, що чим нижчий рівень безробіття, тим вищий рівень інфляції. В сучасній макроекономіці вважається, що крива Філіпса може бути застосована тільки у короткостроковому періоді. У довгостроковому періоді крива Філіпса є вертикальною за природного рівня безробіття, тобто теорія простої і стабільної кривої Філіпса для такого випадку не придатна.

Криза ліквідності – неспроможність країни-позичальника обслуговувати свій борг, хоча вона платоспроможна.

Критерії конвергенції – набір умов, який повинен задовольнятися країнами, що бажають приєднатися до Європейського валютного союзу.

Критика Лукасом – гіпотеза, згідно з якою домогосподарства і підприємства враховують в їхній поведінці заходи державної політики, завдяки цьому зміни в політиці уряду можуть істотно вплинути на поведінку цих агентів.

Л

Лаги заходів економічної політики – затримки (пов'язані із усвідомленням, прийняттям рішення, здійсненням і настанням впливу) між проведенням певного заходу економічної політики і кінцевим результатом цього заходу; можуть нерідко посилювати, а не згладжувати економічні коливання.

Лесефер – концепція, згідно якої держава не повинна втручатися у господарське життя, а ринок регулює економіку. Цей підхід був виражений ще класичними економістами, зокрема А. Смітом. За цим підходом економічна роль уряду повинна обмежуватись: 1) підтриманням закону і порядку; 2) національною обороною; 3) забезпеченням державою тих суспільних благ, за які приватний сектор не буде братися (наприклад, експлуатація маяків, охорона здоров'я, оборона).

Лихварство – надання позики під дуже високий відсоток.

Лібертаріанізм – економічна філософія, що підкреслює важливість особистої свободи в економічних та політичних справах; інколи цю філософію ще називають лібералізм. Прихильники лібертаріанізму – від А. Сміта (XVIII ст.) до сучасних авторів М. Фрідмана, Д. Буханана – твердять, що люди мають свободу слідувати власним інтересам та бажанням, і що урядова діяльність має бути обмежена гарантією угод і контрактів, підтриманням законності та національної оборони, дозволяючи максимальну особисту свободу.

Людський капітал – нагромадження знань, навиків і майстерності робочою силою, що починається зі школи і навчання за місцем роботи.

М

М'яке бюджетне обмеження – вираз, який використовують для опису стану державних підприємств, збитки яких автоматично покриваються державним бюджетом.

Майже гроші – фінансові активи, що можуть легко перетворюватися на гроші і які близькі до реальних грошей. Прикладом є векселі державної скарбниці.

Майно (актив) – фізичне майно або невід'ємне право, що має економічну цінність. Прикладами є земля, устаткування, машини, авторські права, фінансові знаряддя такі як гроші або облігації.

Макроекономіка – наука, яка має справу з властивостями економіки як єдиного цілого. Макроекономіка вивчає загальний рівень виробництва, доходу, цін, безробіття та інші сукупні економічні змінні.

Макроекономіка раціональних сподівань – школа очолювана Р. Лукасом і Т. Сарджентом, за якої ринки швидко очищаються, а сподівання є раціональні. За цих й інших умов можна показати, що прогнозована економічна політика не впливає на реальний обсяг виробництва і зайнятість. Іноді цей напрям в економічній науці називають класичною макроекономікою.

Мальтузіанська теорія народонаселення – гіпотеза, яка вперше була висунута англійським священиком і економістом Т. Р. Мальтусом (1766 – 1834 рр.). За цією теорією, природна “тенденція” населення полягає в тому, що воно зростає швидше, ніж виробництво продовольства. Тому з часом виробництво на душу населення продовольства зменшується і стає перешкодою на шляху зростання населення. Ця теорія ґрунтується на законі спадної віддачі:

зростаюче населення застосовує фіксовану кількість землі, що неминуче зменшить виробництво на душу населення і доходи нижче від фізіологічного мінімуму.

Марксизм – система політичних, економічних і соціальних поглядів, яку розвинув К. Маркс у XIX ст. Марксизм передбачав, що капіталізм неминуче повинен загинути внаслідок загострення його внутрішніх суперечностей, а могильником капіталізму стане пролетаріат, який зазнаватиме все сильнішої експлуатації. Впевненість, що працівники неминуче будуть пригнічуватися за капіталізму, ґрунтувалася на залізному законі заробітної плати, за яким заробітна плата неминуче падає до фізичного мінімуму засобів існування.

Математична модель – перелік рівнянь, що формалізують постульовані зв'язки між екзогенними і ендегенними змінними.

Межа виробничих можливостей – крива, що характеризує набір товарів, які можуть бути вироблені економікою. Для простоти аналізу цей набір зменшується до двох товарів, один з яких відкладається по горизонтальній, а інший – по вертикальній осі. Точка на межі показуватиме співвідношення між виробництвом цих двох товарів. Точки не можуть лежати праворуч МВМ, оскільки економіка не може вийти за МВМ. Точки, які перебувають всередині від межі, показують, що економіка працює неефективно, оскільки ресурси не використовуються належним чином або використовуються застарілі технології і організація праці.

Меркантилізм – напрям у економічній науці, можливо, більш відомий внаслідок його критики А. Смітом у “Багатстві народів”. Меркантилісти були вражені загальною купівельною здатністю грошей (золота) і вважали, що багатство нації полягає у золоті. Тому економічна політика повинна бути спрямована на залучення в країну все більшої кількості благородних металів. Перші меркантилісти навіть наполягали на забороні вивозу грошей та рекомендували здійснювати нагромадження грошей в країні шляхом вивозу товарів на зовнішній ринок. Держава повинна мати активне сальдо торговельного балансу, тобто країна не повинна ввозити більше товарів, ніж вивозити. Меркантилісти також виступали за державне втручання в економічне життя, бо вважали, що політика “лесе фер” могла б вести до втрати золота.

Механізм валютного курсу – система фіксованих валютних курсів у Європейській валютній системі.

Механізм Юма – спосіб, за допомогою якого торгівельна розбалансованість зникає при золотому стандарті. Торгівельний дефіцит (надлишок) означає зменшення (збільшення) пропозиції золота і грошей, що веде до вищих (нижчих) відсоткових ставок, припливів (відпливів) капіталу та до зниження (зростання) цін, що підвищує (знижує) конкурентоспроможність країни.

Мито – податок, що накладається на кожен одиницю товару, яка імпортується в дану країну.

Міжнародна корпорація – корпорація, що виробляє і продає свої товари в багатьох країнах світу. Така корпорація має прями інвестиції в інших країнах.

Міжнародна торгівля – це обмін товарами та послугами між приватними особами та інститутами різних країн.

Міжнародна фінансова корпорація – інституція, що заснована Світовим банком, яка поводить багато в чому як приватний банк, надаючи позики на різні проекти.

Міжнародний валютний фонд – інституція, що заснована на Бреттон-Вудській конференції у 1944 р. для забезпечення міжнародного співробітництва у сфері грошей та стабільності валютних курсів, встановлення багатосторонньої системи платежів для поточних ділових операцій, її допомоги країнам-учасникам, що зіткнулися з труднощами в платіжних балансах.

Міжчасова торгівля – торгівля, що здійснюється домогосподарствами та підприємствами у часі.

Міжчасова ціна – ціна майбутнього споживання, що виражена через сьогоднішнє споживання.

Міжчасове бюджетне обмеження – залежність, що поєднує ресурси і можливості, наявні тепер і у майбутньому для споживання домогосподарств; поточна вартість видатків має бути меншою, ніж багатство, або дорівнювати йому.

Мікроекономіка – економічний аналіз, що має справу з поведінкою індивідуальних елементів економіки, таких як визначення ціни окремого продукту або поведінки окремого споживача чи підприємства. Макроекономіка, навпаки, вивчає сукупні величини (сукупний національний продукт, загальне безробіття, інфляцію, пропозицію грошей і т. ін.).

Мінімальна заробітна плата – встановлена законодавством нижня межа ставки заробітної плати, що виплачують працівникам.

Мінові витрати або витрати на здійснення ділової операції – витрати, що пов’язані із здійсненням ділових операцій.

Модель – формальна система для зображення основних рис складної системи через декілька активних її взаємозв’язаних частин. Моделі мають форму графіків, математичних рівнянь та комп’ютерних програм.

Модель мультиплікатора – макроекономічна теорія, розвинута Дж. М. Кейнсом, яка підкреслює важливість змін у автономних витратах (особливо інвестиціях, урядових видатках і чистому експорті) для визначення змін в обсягах виробництва та зайнятості. Див. також мультиплікатор.

Молоді галузі – у теорії зовнішньої торгівлі галузь, яка не мала достатньо часу, щоб набути досвіду, або галузь, що розвинулася достатньо, аби використовувати переваги масового виробництва, які необхідні для успішної конкуренції зі зрілими галузями, що виробляють такий же товар в інших країнах. Ці молоді галузі часто потребують мита і квот, щоб захистити їх у період становлення.

Монетаризм – школа в сучасній економічній науці, яка виходить з того, що зміни у пропозиції грошей є головною причиною макроекономічних коливань.

Монетарна база – чисто грошові зобов’язання уряду перед суспільством. В Україні монетарна база дорівнює паперовим грошам і банківським резервам.

Монетарна політика – один із двох основних видів макроекономічної політики держави. Суть монетарної політики Національного банку полягає у здійсненні ним контролю над грошима, відсотковими ставками і станом ринків капіталу. Інструментами монетарної політики є операції на відкритому ринку, регулювання дисконтної ставки, обов’язкові резерви комерційних банків у Національного банку.

Монетизація – купівля на відкритому ринку векселів Державної скарбниці Національним банком або надання Національним банком позики уряду для покриття дефіциту бюджету.

Монополістична конкуренція – така структура ринку, на якому діє велика кількість продавців, які пропонують товари, що є близькими, однак недосконалими заміниками. На такому ринку кожне підприємство може справляти певний вплив на ціну свого товару.

Монополія – це поняття відбиває таку ринкову ситуацію, коли певний товар поставляється єдиним підприємством. Див. також природна монополія.

Монопсонія – дзеркальне відображення монополії; ринок, на якому є лише один покупець певного товару. Монополія одного покупця.

Мультиплікатор – термін, застосований у макроекономіці, щоб позначити зміни, які відбуваються у таких змінних, як ВВП, пропозиція грошей, на одиницю зміни у зовнішніх змінних, таких, як урядові видатки або банківські резерви. Мультиплікатор витрат належить до кінцевого збільшення ВВП внаслідок впливу кожної одиниці збільшення витрат (скажімо, на інвестиції).

Мультиплікатор відкритої економіки – у відкритій економіці доходи витікають в імпорт так само, як у заощадження.

Мультиплікатор грошей – зв'язок між грошовою масою і грошовими агрегатами.

Мультиплікатор грошової пропозиції – відношення збільшення пропозиції грошей (або у депозитах) до збільшення банківських резервів. Він дорівнює одиниці, поділений на резервні вимоги.

Мультиплікатор попиту – коефіцієнт, що показує вплив збільшення екзогенних компонентів сукупного попиту на сумарний сукупний попит.

Н

Набір витрат – разові витрати, що мають місце при коригуванні номінальної ціни або заробітної плати.

Надлишковий попит – ситуація на ринку, коли величина попиту перевищує величину пропозиції за наявної ціни.

Надлишок виробника – різниця між ціною, яку виробник фактично отримує за певну кількість товарів, і сумою, що відповідає мінімальній ціні, за якою він готовий поставляти цю ж саму кількість.

Науково-технічний прогрес – внесок у економічне зростання технічних і технологічних змін; звичайно вимірюється темпом підвищення сукупності продуктивності факторів виробництва.

Національний банк – державний інститут, відповідальний за пропозицію грошей в країні та кредитну кон'юнктуру, збереження офіційних золото-валютних резервів, контроль над фінансовою системою, особливо комерційними банками.

“Невидима рука” – концепція, що запроваджена в економічну теорію А. Смітом у 1776 р. для опису парадоксу “лесе фер” ринкової економіки. Згідно з цією доктриною, кожна людина, прагнучи своєї

власної вигоди, добра для самої себе, водночас в ринковій економіці ніби керована “невидимою рукою” з тим, щоб у кінцевому підсумку сприяти вигоді всіх і кожного. Концепція “невидимої руки” пояснює, чому ринкові операції виглядають так впорядковано.

Негнучкість реальної заробітної плати – виникає тоді, коли безробіття неспроможне викликати зниження реальної заробітної плати.

Недосконала конкуренція – ринкова ситуація, коли підприємство (або декілька підприємств) виробляє і поставляє таку частку продукту, що може вирішальним чином впливати на формування ціни. Сьогодні до недосконалої конкуренції відносять: чисту монополію, олігополію і монополістичну конкуренцію.

Неекономічні блага – ті продукти, які існують у достатніх кількостях, тому не потребують певної системи розподілу серед бажаючих користуватися ними. Ринкова ціна неекономічних благ дорівнює нулю.

Незалежні товари – це такі товари, попит на які є відносно відокремлена, точніше, товари А і Б незалежні, коли ціна товару А не впливає на величину попиту товару Б, за інших однакових умов.

Нейтральність до ризику – поведінка, що характеризується байдужістю до ризику.

Неокласична модель зростання – теорія або використовувана модель, що пояснює довгострокові напрями економічного зростання розвинених країн. Ця модель наголошує на важливості нагромадження капіталу, тобто зростання капіталоозброєності праці, і технічних змін при поясненні зростання потенційного реального ВВП.

Нерозмінні паперові гроші – гроші, які не мають своєї внутрішньої вартості, але декретуються державою як законний платіжний засіб. Нерозмінні паперові гроші доти приймаються як платіжний засіб, доки люди мають довіру, що ці гроші будуть прийматися.

Нерозподілений прибуток – частина прибутку корпорації, яка не розподіляється як дивіденд між власниками акцій, а утримується корпорацією для розширення своїх операцій.

Несхильність до ризику – поведінка, спрямована на уникнення ризику.

Номінальна (грошова) відсоткова ставка – норма відсотку, яка виплачується по різних активах. Вона характеризує доход за рік на одну інвестовану гривню.

Номинальний валютний курс – ціна іноземної валюти виражена у національній валюті.

Норма безробіття – відношення кількості безробітних працівників до сукупної робочої сили.

Норма особистих заощаджень – відношення особистих заощаджень до особистого використовуваного доходу у відсотках.

Норма прибутку на капітал – дохід на інвестиції або на капітал.

Нормативна економіка – розглядає “що повинно бути”, охоплює моральні і вартісні оцінки, наприклад, який допустимий рівень інфляції? чи необхідно через систему оподаткування перерозподіляти дохід на користь бідних? Відповіді на ці запитання залежать від політичного вибору. Див. позитивна економіка.

О

Облігація – цінний папір, що приносить відсотковий дохід. Облігація випускається урядом або корпорацією і гарантує повернення суми грошей (ціна облігації) плюс відсоток у точно встановлених розмірах у майбутньому.

Обмежена відповідальність (акціонера) – обмеження втрат власників підприємств кількістю капіталу, що власник вніс у компанію. Обмежена відповідальність була важливим чинником у зростанні великих корпорацій. Навпаки, власники певних товариств чи приватних підприємств несуть загалом необмежену відповідальність за борги своїх підприємств.

Обмеженість – це ситуація за якої людина не має змоги мати всі потрібні їй товари та послуги.

Обсяг чистого експорту – у розрахунках національного продукту величина експорту товарів та послуг мінус величина імпорту товарів та послуг.

Олігополія – така ситуація в умовах недосконалої конкуренції, коли виробництво у певній галузі контролюється невеликою кількістю продуцентів.

Операції на відкритому ринку – діяльність Національного банку по купівлі або продажу державних цінних паперів для того, щоб впливати на банківські резерви, пропозицію грошей і відсоткові ставки. Якщо Національний банк країни купує цінні папери, гроші надходять у кредитну систему і пропозиція грошей зростає. Навпаки, якщо цінні папери продаються, то пропозиція грошей зменшується.

Оптимальна валютна зона – регіон, у якому не простежується зниження добробуту від використання спільної валюти.

Оптимальний розмір капіталу – розмір фізичного капіталу, що максимізує вартість підприємства, при якому гранична продуктивність капіталу дорівнює граничним витратам на інвестиції.

Опціон (продавця і покупця) – угода, яка дозволяє власнику купити (покупець) або продати (продавець) актив за деякою, заздалегідь домовленою ціною до або раніше деякого заздалегідь визначеного часу.

Основні чинники – чинники, що впливають на валютний курс; зовнішня нетто-позиція країни і визначники первинного поточного рахунку, а також грошово-кредитні умови, як і ступінь негнучкості цін; взагалі основні реальні чинники, що визначають вартість активу.

Особистий використовуваний дохід – сумарний дохід домогосподарств після сплати податків, зборів та штрафів, який використовують на споживання та заощадження.

Особистий подоходний податок – податок, що накладається на доходи, що привласнюються окремими особами чи то у формі заробітної плати (трудоий дохід), чи доходів від власності, таких як рента, дивіденди чи відсоткова (майнові доходи). В багатьох країнах, у тому числі в Україні, застосовується прогресивна шкала оподаткування, тобто чим вищі доходи, тим за вищими ставками сплачуються податки.

Офіційні кредитори – міжнародні організації (МВФ, Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку), які надають країнам грошові позики з метою прискорення їхнього економічного розвитку або досягнення макроекономічної стабільності.

Офшорні ринки – ринки активів, поіменованих у валюті даної країни, але розміщених поза межами цієї країни.

П

Паперові (декретні) гроші – гроші, які держава оголошує законним платіжним засобом, хоча їхня внутрішня вартість невелика або взагалі відсутня.

Парадокс вартості – парадокс, який полягає у тому, що багато найнеобхідніших для життя продуктів (наприклад, вода) мають низьку “ринкову” вартість, тоді як багато предметів розкоші (наприклад, діаманти), що мають невелику споживну вартість, є дуже дорогими. Це пояснюється тим фактом, що ціна відбиває не сукупну корисність товару, а його граничну корисність. Трудова теорія

вартості пояснює високу вартість діамантів значними витратами праці на їх виробництво.

Парадокс ощадливості – парадокс, що вперше був помічений Дж. М. Кейнсом. Рішення суспільства заощаджувати більше може мати наслідком зменшення реальних заощаджень. Збільшення заощаджень означає зменшення видатків на споживчі товари, що може зменшити сукупний попит і ВНП. Це, у свою чергу, може вести до зменшення інвестицій, нижчих доходів і, зрештою, зменшення заощаджень.

Паралельні валюти – валюти, випущені приватними інституціями, або валюти іноземних країн, що використовуються поруч з національною валютою.

Паризький клуб – група головних країн-кредиторів, які спільно володіють майже 50 % боргів всіх країн-позичальників; веде переговори щодо змін строків виплати боргів або полегшення боргового тягаря.

Паритет абсолютної купівельної сили – теорія, за якою рівні цін зрівнюються між країнами внаслідок конвертації в одну і ту ж валюту.

Паритет валюти – фіксований офіційний валютний курс, оголошений керівною грошово-кредитною установою країни.

Паритет купівельної спроможності – дане поняття визначає ідею, що реальний обмінний курс між двома валютами визначається купівельною силою цих валют у кожній країні.

Паритет відсоткової ставки – умова, за якої відсоткові ставки зрівнюються у різних країнах, беручи до уваги сподівані зміни у валютних курсах.

Партійний діловий цикл – діловий цикл, що виникає в результаті здійснення заходів партіями, які дотримуються різних економічних пріоритетів.

Партнерство – об'єднання двох або більше осіб для підприємницької діяльності. Партнерство не має корпоративної форми і на нього не поширюється принцип обмеженої відповідальності.

Пасиви (борги) – права сторона бухгалтерського балансу; борги іншим підприємствам чи особам.

Патент – виключне право, яке надає держава винахідникові для використання винаходу протягом 17 років. Протягом цього часу створюється тимчасова монополія, яка є специфічним механізмом для винагороди за винахідницьку діяльність і головним знаряддям для підтримання винахідництва серед окремих дослідників та малих підприємств.

Первинний надлишок державного бюджету – надлишок державних податкових надходжень над видатками, що не пов'язані з виплатою відсотка або надлишок чистих податків плюс надлишок відсоткових платежів над урядовими купівлями товарів і послуг.

Первинний поточний рахунок – поточний рахунок мінус чисті відсоткові платежі (чистий дохід на інвестиції); так само різниця між валовим внутрішнім продуктом і сукупними внутрішніми видатками, коли односторонні перекази дорівнюють нулю.

Перегляд строку повернення боргу – продовження строку надання позики без зміни поточної дисконтованої вартості майбутніх боргових платежів.

Переміщувані товари – товари, які фактично можна переміщувати в іноземні країни.

Перешкоди конкуренції – чинники, що зменшують силу конкуренції або кількість виробників у певній галузі, що дозволяє збільшити економічну концентрацію. Важливими прикладами є диференціація продукту, регулювання або правові бар'єри.

Підприємство – основна відокремлена виробнича одиниця в змішаній економіці. Вона наймає робочу силу, купує інші фактори виробництва для того, щоб виробляти і продавати товари.

Плаваючий валютний курс. – його величина визначається повністю ринком, силами попиту і пропозиції. Для плаваючих валютних курсів характерні різкі і значні коливання. Більшість валют розвинених країн “вільно плаває”.

Платіжний баланс – баланс, що розкриває всі операції країни з рештою країн протягом певного періоду. Він містить купівлю і продаж товарів та послуг, рух капіталів тощо.

Платоспроможність – максимально можливий обсяг продукції, що уряд може стягнути з його громадян для обслуговування державного боргу.

Побічні наслідки – діяльність, що впливає на добробут економічних агентів, але не безпосередньо, а опосередковано.

Повна зайнятість – стан в економіці, коли немає безробіття або існує незначне вимушене безробіття. Сьогодні багато економістів твердять, що відсутність вимушеного безробіття або його недостатній рівень неминує породжує різке зростання інфляції. Нині поняття “повна зайнятість” витискається терміном “природний рівень безробіття”.

Поглинання, злиття – об'єднання двох або кількох підприємств в одне. Це звичайно відбувається, коли одне підприємство купує акції іншого. Важливим прикладом є вертикальне злиття, яке має місце, коли дві фірми здійснюють різні стадії певного виробничого процесу (наприклад, залізна руда і сталь); горизонтальне злиття коли два підприємства виробляють один продукт, наприклад, два виробники автомобілів; конгломератне злиття, коли два підприємства виробляють недорідні товари (наприклад, шнурки для взуття і переробка нафти).

Податок на додану вартість – податок, що встановлюється як відсоток до доданої вартості, створеної підприємством.

Подвійний збіг бажань – необхідна для бартеру умова, за якої вид та кількість пропонованого одним учасником обміну товару збігається із бажаннями іншого учасника обміну.

Позитивна економіка – описує і аналізує факти і умови у сфері економіки такими, якими вони є, наприклад: який сьогодні рівень безробіття? Яким чином високе безробіття впливає на інфляцію?

Показник економічної активності населення, показник самодіяльності населення – цей показник визначається як відношення зайнятих і безробітних, тобто робочої сили до всього населення віком від 16 років і старші.

Політика “жебрування у сусіда” – заходи політики, особливо у сфері валютних курсів, спрямовані на зменшення попиту на іноземні товари і збільшення на вітчизняні товари.

Політика дешевих грошей – політика Національного банку щодо збільшення пропозиції грошей, щоб зменшити відсоткові ставки. Метою такої політики є збільшення інвестицій, і, як наслідок, збільшення ВВП. (Протилежною є політика дорогих грошей).

Політика “дорогих” грошей – політика Національного банку по обмеженню і зменшенню пропозиції грошей та підвищенню відсоткових ставок. Ця політика має своїм наслідком уповільнення зростання обсягу реального ВВП, зменшення інфляції і підвищення валютного курсу країни. (Протилежною є політика “дешевих” грошей).

Політика доходів – політика уряду, що спрямована на пряме обмеження зростання цін і заробітної плати, щоб уповільнити темп інфляції. Така політика коливається від добровільних орієнтирів при встановленні цін і заробітної плати до прямого законодавчого контролю над заробітною платою і цінами.

Політика заохочення конкуренції – політика, спрямована на зменшення монополістичної влади та посилення суперництва між продавцями на ринку.

Політичний діловий цикл – діловий цикл, що виникає внаслідок застосування заходів макроекономічної політики для поліпшення стану економіки перед виборами.

Політичний режим – явний або неявний набір правил, запроваджених урядом.

Помилка “post hoc” – з латинської “post hoc, ergo propter hoc”, що перекладається “після цього, отже, внаслідок цього”. Ця помилка виникає, коли припускається: з того що подія А передує події Б, випливає, що А зумовлює Б.

Помилка композиції – помилкове припущення про те, що правильне для індивідів, також правильне для груп або системи в цілому.

Попит на гроші – сумарний термін, який використовується економістами для пояснення, чому окремі особи і підприємства нагромаджують гроші. Основні мотиви для нагромадження грошей: 1) попит на гроші для операцій, люди потребують грошей, щоб купувати товари; 2) попит на гроші як на активи, що є бажанням для людей тримати дуже ліквідний неризиковий актив.

Порівняльна перевага (у міжнародній торгівлі) – закон порівняльної переваги, за якого країна має спеціалізуватися у виробництві і експорті тих товарів, які вона може виробляти за відносно нижчих витрат та імпортувати ті товари, по яких має відносно вищі затрати. Отже, саме порівняльна перевага, а не абсолютна перевага повинна диктувати торгівельні відносини.

Порушення рівноваги – такий стан, за якого в економіці відсутня рівновага. Він може виникати, коли потрясіння (у доході або цінах) перемістили криві сукупного попиту або сукупної пропозиції, а ринкова ціна ще повністю не пристосувалася. У макроекономіці нерідко вважають, що безробіття виникає внаслідок відсутності ринкової рівноваги.

Послуги – це види діяльності, що можуть задовольняти потреби людей.

Постійний дохід – потік очікуваного доходу, який за поточною вартістю збігається із фактичним усталеним доходом за попередній період.

Потенційний ВВП – максимальний рівень ВВП, що може підтримуватися за даної техніки і чисельності населення без прискорення інфляції. Сьогодні як потенційний обсяг виробництва розглядається такий рівень ВВП, який відповідає природному рівню безробіття.

Потік і запас – в економіці існує два основних способи вимірювання величин: на певну дату (“запас”) і за певний період, найчастіше за рік (“потік”). Дохід – це гривні за рік і є “потоком”. Багатство на певну дату є запасом. Інвестиції є потоком, а капітал – запасом.

Поточна вартість (активу) – поточна вартість активу, що приносить доход. Оцінка потоку доходів потребує розрахунку поточної вартості кожного компонента доходу, що здійснюється обрахуванням дисконтної ставки (чи відсоткової ставки) до майбутніх доходів.

Поточні рахунки (банківські гроші) – вклади у комерційний банк або в інший фінансовий посередник, на які можна виписувати чеки і які є грошима для операцій. Основні види поточних рахунків є депозитами на вимогу, тобто можуть вилучатися без попередження і не приносять відсотка. Поточні рахунки є найважливішим компонентом M_1 .

Потрясіня пропозиції – у макроекономіці раптова зміна у витратах виробництва або продуктивності, що чинить сильний і несподіваний вплив на сукупну пропозицію. Внаслідок потрясінь, у пропозиції реальний ВВП та рівень цін несподівано змінюються.

Похідний попит – попит на фактор виробництва, що впливає з попиту на кінцевий товар, для виробництва якого даний фактор застосовується. Так, попит на шини впливає з попиту на автомобільний транспорт.

Правило найменших затрат – положення, за яким витрати виробництва на певний обсяг продукту мінімізуються, коли відношення граничного продукту кожного фактора виробництва до ціни цього фактора є однаковим для всіх факторів.

Право власності – означає здатність підприємства чи індивіда володіти, розпоряджатися і користуватися товарами капітального призначення та іншим майном у ринковій економіці.

Премія на ризик – винагорода понад сподівану норму доходу на актив, яку вимагають економічні агенти, щоб володіти ними.

Прибуток – в аналітичній економіці різниця між виручкою від продажу і повними витратами на виробництво товару. Марксистська концепція визначає прибуток як перетворену форму додаткової вартості, яка є результатом експлуатації найманих працівників.

Приватизація – продаж або передача частини чи всієї власності на державне підприємство приватному сектору.

Принцип державних фінансів Рамсея – твердження, згідно з яким сума податкових надходжень збільшується, якщо товари з найменш еластичними попитом та пропозицією оподатковуються найвищими ставками, щоб максимізувати загальні втрати надлишків виробника і споживача в економіці.

Принцип платоспроможності (в оподаткуванні) – цей принцип означає, що податковий тягар залежить від платоспроможності, вимірної через дохід або багатство. Цей принцип не визначає, на скільки більше повинні платити ті, що мають вищий дохід.

Природна монополія – підприємство або галузь, чії затрати на одиницю продукції різко зменшуються у межах виробництва всієї її продукції. Отже, окреме підприємство, монополія, може налагодити промислове виробництво ефективніше, ніж множина підприємств.

Природний рівень безробіття – такий рівень безробіття, за якого чинники, що підвищують і знижують заробітну плату та ціни, перебувають у рівновазі. Тому інфляція за цього рівня не зростає і не знижується. Основними чинниками, які б могли сприяти зменшенню природного рівня безробіття, є поліпшення інформованості населення про можливість зайнятості, удосконалення професійної підготовки з дефіцитних спеціальностей тощо.

Прогресивні, пропорційні і регресивні податки – податок прогресивний, якщо середня ставка оподаткування (сума податку поділена на дохід) вища для осіб з вищими доходами, регресивний, якщо середня ставка оподаткування зменшується зі зростанням доходу. За пропорційного оподаткування середня ставка оподаткування незалежно від розміру доходу є однаковою.

Продуктивність праці – поняття, яке характеризує відношення результату (випуску) до витрат праці. Продуктивність підвищується, якщо за старих витрат праці має місце зростання виробітку. Підвищення продуктивності праці відбувається внаслідок вдосконалення і запровадження нової техніки, зростання кваліфікації працівників або підвищення їх капіталоозброєності.

Пролетаріат – у марксистській концепції юридично вільні люди, що позбавлені засобів виробництва і працюють по найму.

Проміжні товари – товари, які піддавались уже певній обробці, але ще не виступають кінцевим продуктом. Наприклад, сталь або вовна є проміжними товарами.

Пропозиція – виробничий потенціал економіки і чинники, що визначають її загальну ефективність.

Пропозиція робочої сили – кількість працівників (або загальна кількість людино-годин) в економіці. Основними визначниками пропозиції робочої сили є населення, реальна заробітна плата та соціальні традиції.

Протекціонізм – економічна політика держави, що спрямована на захист вітчизняної економіки від іноземної конкуренції. Найважливішими знаряддями політики протекціонізму є мито (оподаткування іноземних товарів високим митом), а також квоти.

Протициклічні змінні – змінні, що перебувають у зворотному зв'язку зі станом економіки (тобто коливань ВВП навколо тренду).

Прямі податки – накладаються безпосередньо на індивідів або підприємства, включаючи податки на дохід, заробітну плату та інші трудові заробітки і на прибуток.

Р

Рахунок руху капіталу – розділ платіжного балансу, що відображає фінансові операції з рештою країн світу.

Реальна заробітна плата – показник, що характеризує купівельну спроможність заробітної плати найманих працівників. Реальна заробітна плата визначається кількістю матеріальних благ і послуг, що їх можуть придбати і оплатити наймані працівники за одержану ними номінальну заробітну плату. Вона визначається як відношення номінальної заробітної плати до індексу роздрібних цін.

Реальна відсоткова ставка – ставка відсотку, вимірювана скоріше через товари, ніж гроші. Реальна ставка відсотка дорівнює грошовій (номінальній) ставці мінус темп інфляції.

Реальний валютний курс – ціна іноземних товарів виражена у вітчизняних товарах, визначена як номінальний валютний курс, скоригований на ціни всередині країни і за кордоном.

Реальний ВВП – номінальний ВВП, що скоригований на інфляцію. Збільшення реального ВВП відбиває збільшення фізичного обсягу виробництва за певний період. Реальний ВВП = номінальний ВВП / дефлятор.

Ревальвація – збільшення офіційного обмінного курсу валюти.

Регульована фіксація валютних курсів – система валютних курсів, за якої країни підтримують фіксовані або “прив’язані” валютні курси стосовно інших валют. Такий валютний курс передбачає періодичні зміни, коли він відривається від фундаментальних сил.

Редисконтування – інструмент здійснення Національним банком контролю за грошовим обігом, коли він надає у позику резерви безпосередньо комерційним банкам за дисконтною ставкою.

Резервна іноземна валюта – іноземна валюта, якою володіє керівна грошово-кредитна установа для здійснення інтервенції на валютних ринках.

Резервна “армія” праці – поняття, що широко використовується у марксистській концепції. Згідно з цією концепцією, в ході нагромадження капіталу відбувається зростання його органічної будови, тобто відносне збільшення постійної частини капіталу порівняно з його змінною частиною, і попит на робочу силу зменшується, оскільки цей попит визначається лише змінною частиною капіталу. За марксистським підходом, нагромадження капіталу постійно створює безробіття.

Рента – цей термін широко застосовувався англійськими економістами XIX ст. для позначення доходу, одержуваного від власності на землю.

Репутація – вплив на громадськість добровільно взятих на себе обмежень утримуватися від деяких дій, навіть якщо останні дуже бажані.

Рецесія або спад – це фаза ділового циклу, яка характеризується зменшенням реального ВВП. Під час спаду зменшується попит на робочу силу, скорочуються виробничі інвестиції, знижується або сповільнюється зростання товарних цін і спостерігається різке зменшення прибутків, знижується відсоткова ставка, зменшується попит на кредит.

Ринки капіталів – ринки, на яких продаються фінансові ресурси (гроші, облігації, акції). Ці ринки разом з фінансовими посередниками є інститутами, через які заощадження в економіці потрапляють до інвесторів.

Ринкова економіка – економіка, в якій основні проблеми “що”, “як” і “для кого” визначаються здебільшого через взаємодію попиту і пропозиції на ринках. У цій формі економічної організації,

підприємства керуються бажанням максимізації прибутку, купують фактори виробництва і виробляють та продають товари. Домогосподарства та індивіди, озброєні своїми факторними доходами, визначають на ринках попит на товари. Взаємодія пропозиції підприємств та попиту домогосподарств та індивідів визначає тоді ціни і кількість товарів.

Ринкова сила – ступінь контролю, що підприємство або група підприємств має над ціною та виробничими рішеннями у певній галузі. У випадку монополії підприємство має високий ступінь ринкової сили; підприємства у досконалих конкурентних галузях не мають ринкової сили.

Ринковий соціалізм – концепція, яка виникла у 60-ті роки ХХ ст. Згідно з цією теорією, більшість макроекономічних питань у соціалістичній економіці мають розв'язуватись ринковим механізмом. Держава повинна залишатись власником більшості капіталу і землі та спрямовувати інвестиції, але техніка виробництва і точне налагодження виробництва мають бути залишені за попитом і пропозицією.

Ринкові невдачі – недосконалості в цінній системі, що заважають ефективному розподілу ресурсів. Найважливішими причинами збоїв у ринковому механізмі є недосконала конкуренція і зовнішні впливи.

Ринок – місце, де покупці і продавці взаємодіють, щоб визначити ціни та кількість певного товару. Окрім ринки (такі, як фондова біржа або блошині ринки) зосереджуються у певному місці.

Ринок грошового капіталу, ринок короткострокового капіталу – термін, що позначає систему інститутів, які управляються купівлею або продажем короткострокових кредитних засобів, таких, як казначейські векселі або короткострокові комерційні векселі.

Рівень концентрації – частка найбільших підприємств (як правило, найбільших 4-х або 8-ми) у загальному обсязі виробництва в певній галузі.

Рівень цін – середній рівень цін в економіці.

Рівновага – стан, за якого економічна система перебуває в спокої, або сили, які діють у системі урівноважені і не існує тенденції до змін.

Рівновага (для окремого споживача) – такий стан, за якого споживач максимізує корисність (тобто обрав такий набір товарів та послуг за даного рівня його доходу і цін, що найкраще задовольняє потреби споживача).

Рівновага (макроекономічна) – рівень ВВП, за якого сукупний попит дорівнює сукупній пропозиції.

Рівновага для підприємства – стан або такий обсяг виробництва, за якого підприємство максимізує свій прибуток і для нього не має необхідності змінювати обсяг випуску продукції або рівень цін. У класичній теорії підприємства це означає, що воно досягло такого обсягу випуску, за якого граничний дохід саме дорівнює граничним витратам.

Рівноважний рівень безробіття – рівень безробіття, що має місце при стабілізації зайнятості і безробіття, тобто коли сукупний попит на робочу силу зрівноважений її сукупною пропозицією.

Різниця в темпах інфляції – різниця між темпами інфляції в країні та за кордоном.

Робоча сила – це частина працездатного населення, яке має необхідний фізичний розвиток та розумові здібності для виконання роботи. Вона включає в себе зайнятих і безробітних.

Розподіл – в економіці спосіб, через який сукупний обсяг виробництва та дохід розподіляються серед індивідів та на фактори виробництва (тобто розподіл доходу між працею і капіталом).

Розподіл праці – метод організації виробництва, за якого кожен працівник спеціалізується на окремій частині виробничого процесу. Спеціалізація праці приносить більший обсяг сукупного продукту, бо праця стає більш кваліфікованою в певній сфері, а спеціалізовану техніку можна запровадити, щоб виконувати уважніше певну частину виробничого завдання.

Розрив в обсязі виробництва – тимчасове відхилення ВВП від його тренду або рівноважного рівня.

С

Світовий банк – інституція, створена згідно з рішеннями Бреттон-Вудської конференції, для допомоги країнам, що розвиваються, шляхом надання довгострокових кредитів за пільговими ставками, що фінансуються шляхом випуску міжнародних облігацій.

Сеньораж – використання урядом монополістичної влади Національного банку для створення грошей як засобу збільшення реальних ресурсів.

Середні витрати – сумарні витрати, поділені на кількість вироблених товарів.

Середній дохід – загальна виручка, що поділена на загальну кількість проданих одиниць, тобто виручка за одиницю продукції. Середній дохід здебільшого дорівнює ціні.

Середній продукт – загальний продукт або обсяг випуску, поділений на величину одного із факторів виробництва. Звідси середній продукт праці визначається як загальний продукт, поділений на витрати праці; так само визначається середній продукт і для інших факторів виробництва.

Система валютних (обмінних) курсів – набір правил, угод та інституцій, за якими здійснюються платежі між державами. Історично найважливішими системами валютних курсів були золотий стандарт, Брсттон-Вудська система і сучасна система гнучких валютних курсів.

Система вільного підприємництва – звичайно використовують як синонім до поняття “капіталізм”.

Системний ризик – ризик, спричинений крахом банківської системи, що виникає, коли банківські і фінансові інститути володіють великими сумами боргових зобов’язань один щодо одного.

Слаборозвинені країни – країни з доходом на душу населення набагато нижчим, ніж у розвинених країнах. Розвинені країни – це більшість держав Західної Європи та Північної Америки. Слаборозвинені країни (країни, що розвиваються) – це країни Африки, Азії та Латинської Америки.

Соціалізм – політична теорія, за якої всі чи переважна більшість засобів виробництва повинні бути у власності держави. Це дає можливість рівномірно розподіляти доходи і забезпечувати більшу справедливість у суспільстві, ніж за капіталізму.

Соціальні права запозичення – нова міжнародна грошова одиниця, яка існує у вигляді записів на рахунках країн-членів МВФ.

Спадна гранична продуктивність – тенденція, що виникає в тому випадку, коли кількість фактора збільшується, а приріст обсягу продукції зменшується.

Спекулятивні атаки – раптова втрата Національним банком резервів іноземної валюти, яка виникає, коли учасники валютних ринків передбачають близьку девальвацію.

Спеціальні права запозичення – міжнародні резерви, що створюються МВФ з 1967 р. і розподіляються на основі квот; ці резерви використовують Національні банки як додаткове джерело ліквідності.

Сподівання – погляди або віра щодо невизначених змінних (таких, як майбутні відсоткові ставки або ставки оподаткування). Сподівання називаються раціональними, якщо вони не є систематично неправильними (або упередженими) і використовують всю наявну інформацію. Кажуть, що сподівання адаптивні, коли люди формують свої сподівання на основі минулої поведінки.

Споживання – це товари, що використані протягом певного періоду. На практиці витрати на споживання включають всі куплені споживчі товари, багато з яких використовуються набагато довше за даний період (одяг, меблі, автомобілі і т. ін.).

Споживання – товари і послуги, вироблені і продані домогосподарствам для задоволення їхніх потреб.

Споживчий надлишок – різниця між максимальною сумою, яку споживач мав би заплатити за певну кількість благ, і сумою, яку він фактично платить за нього.

Ставка (норма) відсотка – ціна, що платиться за позичені гроші за певний період часу. Норма відсотка виражається у відсотках.

Стагфляція – поняття, що запроваджене в обіг на початку 70-х років. Воно описує таку економічну ситуацію, у якій висока норма безробіття в умовах стагнації поєднується з високим сталим темпом інфляції. Явище стагфляції нині пояснюють головним чином інерційною природою інфляційних процесів. До 70-х років ХХ ст. спад в економіці і зростання безробіття практично виключали інфляцію.

Стаціонарний стан – гіпотетичний стан, у якому всі змінні уже повністю відреагували на екзогенні змінні.

Стерилізація – заходи, що здійснюються Національним банком для нейтралізації впливу інтервенцій на валютному ринку на пропозицію грошей в країні, звичайно у вигляді купівлі або продажу цінних паперів на грошовому ринку на суму інтервенції на валютному ринку.

Страхування – система, за допомогою якої індивіди можуть зменшити свої витрати через зниження ризику серед великого числа осіб.

Стрижнева інфляція – темп інфляції, який беруть до уваги у ході переговорів щодо встановлення рівня заробітної плати з тим, щоб врахувати темп майбутньої інфляції або компенсувати втрати від минулої інфляції.

Строкові депозити – гроші, що вкладені у банк і мають певний мінімальний “час для вилучення”. Вони включаються у M_2 , але не враховуються у M_1 , бо не приймаються як засіб обміну.

Структурне безробіття – спостерігається у тому випадку, коли попит і пропозиція на робочу силу не збігаються. Часто існує така ситуація, коли мають місце вакансії робочих місць, але безробітні не можуть їх зайняти, бо не мають необхідної кваліфікації; нерідко не збігаються регіональна потреба в робочій силі та її регіональна пропозиція.

Субсидія, дотація – платежі, що здійснюються урядом, підприємствами, домогосподарствами індивідам, які поставляють або споживають певний товар. Наприклад, уряди часто субсидують продовольчі товари, компенсуючи частину повних видатків сімей з низькими доходами.

Сукупна виробнича функція – характеризує залежність сумарного обсягу продукції від залучених ресурсів, таких як капітал, праця та інші фактори виробництва.

Сукупна продуктивність факторів виробництва – продуктивність у виробничому процесі, що пов'язується не з окремим фактором, а з сукупністю всіх факторів. Зростання сукупної продуктивності факторів виробництва вимірюють як середню зважену зростання середньої продуктивності всіх факторів виробництва.

Сукупна пропозиція – це сумарна кількість товарів і послуг, вироблених в економіці за деякий період часу. Потенційна сукупна пропозиція визначається кількістю та якістю виробничих ресурсів і рівнем розвитку наявної технології.

Сукупний попит – сукупні заплановані або бажані видатки в економіці протягом певного періоду. Він визначається сукупним рівнем цін і залежить від внутрішніх інвестицій, чистого експорту, урядових витрат, функцій споживання та пропозиції грошей.

Суміш заходів економічної політики – одночасне застосування заходів монетарної і фінансової політики.

Суспільний вибір – напрям в економічній теорії та політичній науці, що досліджує процес прийняття урядом рішень, наприклад, теорія, як у демократичних системах здійснюється вибір серед альтернативних програм. Найважливішим правилом є прийняття рішень виборними представниками.

Суспільний товар, товари колективного споживання – товар, вигоди від якого поширюються на все суспільство, незалежно від того, чи окремі індивіди бажають споживати даний товар. Наприклад, вакцина проти віспи захищає всіх, а не тільки тих, хто вакцинований. Протилежним є товари індивідуального споживання – такі, як хліб, що споживаються окремою особою.

Т

Темп інфляції – темп зміни рівня цін, виміряний певним індексом цін або дефлятором.

Теорія життєвого циклу – теорія, згідно з якою споживач так планує свої видатки на споживання, щоб вони були однаковими протягом сподіваної тривалості життя. Індивіди заощаджують у період трудової діяльності і використовують заощадження в пенсійному віці.

Теорія ігор – теорія, що шукає паралелі між поведінкою учасників азартної гри (такої, як покер) і поведінкою підприємств і людей в малих групах, зокрема, в олігополіях. Теорія ігор також використовується, щоб пояснити поведінку окремих індивідів чи підприємств, що діють в умовах невизначеності, таких, як страйки, конфлікти або війни.

Теорія портфеля – економічна теорія, яка описує, як передбачливі інвестори розміщують своє майно серед різних фінансових активів, тобто як вони кладуть своє багатство у портфель.

Технічний прогрес – запровадження нового методу виробництва, який зменшує витрати і, отже, підвищує продуктивність праці, що веде до переміщення кривої виробничих можливостей.

Тип віддачі – характеристика зростання обсягу виробництва, коли всі його фактори збільшуються одночасно і у однакових пропорціях. Наприклад, якщо всі фактори подвоюються і обсяг виробництва також подвоюється, то говорять, що має місце “постійна віддача”. Якщо обсяг виробництва зростає тільки, скажімо, на 75 %, а всі фактори подвоюються, то спостерігається спадна віддача. Якщо ж обсяг виробництва більш ніж подвоюється, то має місце зростаюча віддача від масштабу.

Тіньова економіка – економічна діяльність, доходи від якої приховуються і не оподатковуються.

Товари – це речі, що можуть задовольняти потреби людей.

Товари нижчої цінності – товари, споживання яких зменшується зі зростанням доходу споживача.

Товари тривалого користування – устаткування або машини, що звичайно використовуються більше, ніж 3 роки, тобто виробниче устаткування, вантажівки, автомобілі.

Товарні гроші – гроші, які мають внутрішню вартість. До такого роду грошей відносять золоті і срібні монети, а також використання ряду товарів як грошей (як, наприклад, худоби, солі, хутра тощо). У міру того, як товарні відносини розширювались, використання товарних грошей ставало все більш економічно недоцільним. Тому відбувся перехід до паперових грошей, що не мають внутрішньої вартості.

Торгівельні бар'єри – будь-який з протекціоністських заходів, за допомогою якого уряд прагне зменшити імпорт. Мита і квоти є найочевиднішими бар'єрами, проте в недавні роки розвинулись і немитні бар'єри, такі, як обтяжливі регуляційні процедури, що витісняють традиційні засоби.

Тотожність Рікардо – гіпотеза, згідно з якою надходження податків у часі, потрібних для фінансування деякого потоку урядових видатків, не впливає на міжчасове бюджетне обмеження економічних агентів і, отже, на рішення щодо реальних витрат і заощаджень; у такому випадку державний борг не розглядають як приватне багатство.

Точка нульового заощадження – для індивіда чи домогосподарства той рівень доходу, за якого, він на 100 % витрачається на споживання (тобто така величина доходу, коли не має ні заощаджень, ні позичання або витрачання раніше заощадженого доходу). Додатні заощадження починаються за вищих рівнів доходу.

Трансферти – прямі урядові виплати індивідам та підприємствам, що не пов'язані з постачанням в обмін товарів або послуг, тобто субсидії, допомога з безробіття, пенсії тощо.

Тренд – довгострокова тенденція у часовому ряді.

Трудова теорія вартості – підхід в економічній теорії, що був розвинутий В. Петті, А. Смітом, Д. Рікардо, К. Марксом та іншими економістами. За цим підходом, кожний товар обмінюється відповідно до кількості суспільнонеобхідної праці, яка витрачена на його виробництво.

У

Умови МВФ – процедура, якої дотримується МВФ, надаючи кредити країнам-членам. Згідно з цією процедурою, надання позики і виплати по позиках пов'язуються із формальною згодою країни здійснювати відповідні політичні кроки і заходи.

Умови торгівлі – поняття, яке звичайно застосовується для характеристики міжнародної торгівлі, відбиваючи ті реальні умови, за яких певна країна продає свої товари і купує імпортовані. Умови торгівлі визначаються як співвідношення індексів експортних та імпорتنих цін.

Участь в робочій силі – відсоток людей працездатного віку, що являють собою робочу силу.

Ф

Ф'ючерси – угоди про майбутню поставку товарів або фінансових активів, включаючи іноземну валюту.

Фактичний, циклічний і структурний дефіцит бюджету – фактичний бюджетний дефіцит, або надлишок, є величиною, що характерна для певного року. Структурний бюджет показує, якими були б надходження, витрати і дефіцити, якби економіка функціонувала за потенційного обсягу виробництва. Циклічний бюджет вимірює вплив ділового циклу на бюджет.

Фактори виробництва – вхідні фактори у процесі виробництва, такі як праця, капітал або земля, що створюють додану вартість (на протипагу до проміжних факторів).

Федеральна Резервна Система – Національний банк США.

Фезербедінг – правило, за яким підприємці зобов'язуються зберігати чисельність наявної робочої сили незалежно від потреби в ній.

Фізична економіка – досліджує виробництво і споживання як товарів та послуг, так і доходів, пов'язаних із виробничою діяльністю.

Фінансове посередництво – діяльність, спрямована на зведення разом позичальників і позикодавців, що звичайно здійснюється банками або іншими фінансовими посередниками, які збирають заощадження і тоді надають їх у позику тим, хто готовий платити відсоток за ці кошти.

Фіскальна політика – використання державного бюджету для впливу на обсяг національних видатків, тобто на забезпечення громадськими товарами або послугами, а також для перерозподілу доходів.

Фондова біржа – організований ринок, на якому торгують звичайними акціями.

Форвардний валютний ринок – ринок іноземної валюти, яку поставлять і оплатять у певний момент часу в майбутньому, але за ціною, погодженою нині.

Фрикційне безробіття – безробіття, що виникає внаслідок зміни індивідами місця зайнятості або вступу в робочу силу, тобто пошуку першого місця роботи.

Функція первинного поточного рахунку – пряма залежність між первинним поточним рахунком та реальним валютним курсом і обернена до рівня ВВП або доходу.

Функція попиту на гроші – залежність між реальним попитом на гроші і його визначниками: реальний ВНП, номінальна відсоткова ставка і витрати на банківські операції.

Функція споживання – символічний запис твердження, що сукупне споживання безпосередньо пов'язано із сукупним багатством та використовуваним доходом, якщо для значної частки домогосподарств мають місце обмеження на кредитних ринках.

Х

Хеджинг – використовуваний спосіб захисту від коливань валютних курсів; взагалі – будь-який спосіб, що використовується для усунення ризику.

Хеджування, страхування (обмеження) від втрат – спосіб уникнення ризику через проведення нейтралізуючих операцій.

Ц

Циклічно скориговані бюджети – бюджети, скориговані на впливи ділового циклу та податкові надходження.

Ціна – це сума грошей, яку люди платять при купівлі деякого товару або послуги.

Ціна закриття, точка закриття – в теорії підприємства точка, в якій ринкова ціна є такою низькою, що підприємство покриває лише

свої змінні витрати і не більше. Звідси збитки підприємства за період саме дорівнюють її постійним витратам.

Цінні папери – термін, що використовується для позначення різного роду фінансових активів, таких як акції, облігації, векселі; точніше, документ, що використовується для встановлення власності цих активів.

Цінова еластичність попиту – міра кількісної зміни попиту у відповідь на зміну ціни. Ціни і величина попиту рухаються у протилежних напрямках. Мірою еластичності попиту є її коефіцієнт, що визначається як відношення зміни величини попиту (%) до зміни ціни (%).

Цінова еластичність пропозиції – економісти запровадили показник “еластичності пропозиції”, щоб визначити ступінь зміни величини пропозиції у відповідь на зміну ціни. Цінова еластичність пропозиції вимірюється як відсоткова зміна у величині пропозиції до зміни ціни у відсотках.

Ціноутворення за принципом “витрати плюс” – метод ціноутворення, що використовується багатьма підприємствами у ситуаціях недосконалої конкуренції. За цього методу підприємства оцінюють середні витрати, а потім додають певний фіксований відсоток до витрат.

Ч

Часова непослідовність – характеризує заходи політики, що можуть бути оптимальними сьогодні, але стають менш бажаними на подальшій стадії, особливо після того, як економічні агенти пристосували свою поведінку.

Частка ринку – питома вага у галузевому виробництві окремого підприємства або групи підприємств.

Частки праці і капіталу – це відсоток сукупного доходу, що виплачують найманим працівникам, частка прибутку надходить власникам капіталу.

Часткове резервування – таке регулювання в сучасній банківській системі, коли фінансові інституції законодавче зобов'язані тримати певну частку своїх депозитів у Національному банку.

Чикагська школа – група економістів, серед яких найвідомішими є Г. Сімонз, Ф. Гайек, М. Фрідмен, яка твердить, що вільні ринки і конкуренція приведуть до найефективнішого функціонування економіки.

Числовий індекс – міра еволюції змінної за певний проміжок часу; звичайно її значення приймають за 1 або 100 у базовому періоді.

Чиста втрата – втрата реального доходу або вигоди споживача, що виникає внаслідок монополії, встановлення мит або квот, податків або інших спотворень. Наприклад, коли монополіст підвищує ціну, то втрата у задоволенні потреб споживача більша, ніж виграш від приросту доходу монополіста. Ця різниця є чистою втратою для суспільства через монополію.

Чистий економічний добробут – міра обсягу національного виробництва, показник добробуту народу.

Чистий експорт – різниця між сумою товарів і послуг вітчизняного виробництва, проданих іноземцям, та сумою імпортованих товарів і послуг.

Чистий національний продукт – валовий національний продукт за мінусом амортизації основного капіталу.

Чисті інвестиції – це валові інвестиції за мінусом амортизації.

Чисті податки – податкові надходження держави від домогосподарств та підприємств після вирахування трансфертних платежів.

Ш

Швидкість обігу грошей – гроші у функції засобу обігу переходять від покупця до продавця і знову до нового покупця і т.д. Швидкість обігу грошей і характеризує темп цього руху та визначається як номінальний ВВП поділений на сукупну пропозицію грошей за певний період або $V = P \cdot Q / M = \text{ВВП} / M$.

Швидкість обігу грошей – кількість разів, які в середньому грошова одиниця витрачається протягом певного періоду (зазвичай, за рік).

Шоки пропозиції – екзогенні збільшення у виробничих витратах, що не пов'язані з витратами на робочу силу.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аналітична економія : макроекономіка і мікроекономіка : у 2-х книгах. Навчальний посібник / За ред. С. М. Панчишина. – 4-е вид., випр. і доп. – К. : Знання, 2006.
2. Базилевич В. Д. Макроекономіка : підручник для вузів / В. Д. Базилевич. – 3-тє вид., випр. – К. : Знання, 2006. – 624 с.
3. Базилевич В. Д. Макроекономіка : Тести. Ситуаційні завдання. Практикум ров'язання : навчальний посібник / В. Д. Базилевич, Л. О. Баластрик. – К. : Четверта хвиля, 1997. – 142 с.
4. Базілінська О. Я. Макроекономіка : навчальний посібник / О. Я. Базілінська. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 443 с.
5. Батура О. В. Макроекономіка : навчальний посібник / О. В. Батура, О. Ф. Івашина, Л. Ф. Новикова. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 236 с.
6. Бункина М. К. Макроекономика: Учебное пособие / М. К. Бункина, В. А. Семёнов. – М. : “ЭльфК-пресс”, 1995. – 152 с.
7. Буту О. І. Макроекономіка : тренінг-курс : навчальний посібник / О. І. Буту, Н. І. Волкова. – К. : Знання, 2007. – 236 с.
8. Гальчинський А. С. Основи економічної теорії. Підручник / А. С. Гальчинський, П. С. Єщенко. – К. : Вища школа, 1995. – 471 с.
9. Горбачук В. Макроекономічні методи. – К. : Альтерпрес, 1999. – 263 с.
10. Гребенников П. И. Макроекономика : Сборник задач и тестов. – СПб. : Экономическая школа, 1995. – 111 с.
11. Дадаєн В. С. Макроекономика для Всех. – Дубна : “Феникс”, 1996. – 298 с.
12. Долан Эдвин Дж. Макроекономика / Долан Эдвин Дж., Миндсей Дэйвид Е. – СПб. : “Литера плюс”, 1997. – 404 с.
13. Дорбнуш Рудигер. Макроекономика / Дорбнуш Рудигер, Фишер Стенли. – М. : Изд-во МГУ “Инфра-М”, 1997. – 784 с.
14. Задоя А. А. Макроекономика : учебник / А. А. Задоя, Ю. Е. Петруня. – 2-е изд., стереотип. – К. : Знання, 2006. – 370 с.

15. Карпінський Б. А. Макроекономіка : зростання і сталий розвиток. Навчальний посібник / Б. А. Карпінський, С. М. Божко, О. Б. Карпінська. – К. : Професіонал, 2006. – 283 с.
16. Киселёва Е. А. Макроекономика : экспресс-курс. Учебное пособие / Е. А. Киселёва. – М. : Кно-Рус, 2008. – 380 с.
17. Кочура Є. В. Моделювання макроекономічної динаміки : навчальний посібник / Є. В. Кочура. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 236 с.
18. Кравцов О. С. Макроекономіка у запитаннях та відповідях : навчальний посібник / О. С. Кравцов, В. М. Бережний, В. М. Онегіна. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 200 с.
19. Кулішов В. В. Макроекономіка : основи теорії і практикум. Навчальний посібник / В. В. Кулішов. – Львів : Магнолія плюс, 2004. – 253 с.
20. Кучерявенко І. А. Макроекономіка : практикум. Навчальний посібник / І. А. Кучерявенко. – 2-е вид., випр. – К. : Вікар, 2006. – 240 с.
21. Кушнір В. С. Мікро- та макроекономіка : навчальний посібник / В. С. Кушнір. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 256 с.
22. Макроекономіка : навчальний посібник / За ред. І. І. Вініченко. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 172 с.
23. Макроекономика : учебник / Под ред. Л. С. Тарасевича. – 2 изд., перераб и доп. – СПб. : Изд-во СПбГУЭФ, 1997. – 719 с.
24. Макроекономика. Учебник / Под ред. А. В. Сидоровича. – М. : Изд-во “Дело и сервис”, 2001. – 448 с.
25. Малиш Н. А. Макроекономіка : навчальний посібник / Н. А. Малиш. – К. : МАУП, 2003. – 182 с.
26. Мельникова В. І. Макроекономіка : навчальний посібник / В. І. Мельникова, Н. І. Климова. – 2-ге вид., доп. – К. : Професіонал, 2005. – 396 с.
27. Мікроекономіка і макроекономіка : підручник у 2-х ч. для вузів / За ред. С. Будаговської. – 2-е вид. – К. : Основи, 2001. – 518 с.

28. Овчинников Г. П. Макроэкономика : учебник / Г. П. Овчинников, Е. Б. Яковлева. – СПб. : Поиск, 2006. – 367 с.
29. Отрошко О. В. Основы економічної теорії : макроекономічний аспект. Навчальний посібник / О. В. Отрошко. – К. : Знання, 2006. – 222 с.
30. Панчишин С. М. Макроекономіка : навчальний посібник / С. М. Панчишин. – 3-є вид., стереотип. – К. : Либідь, 2005. – 615 с.
31. Протас В. Ф. Макроэкономика : структурно-логические схемы. Учебное пособие / В. Ф. Протас. – М. : “Банки и биржи” : “Юнити”, 1997. – 270 с.
32. Пушкаренко П. І. Основы макроекономіки : політекономічний аспект. Навчальний посібник / П. І. Пушкаренко, О. О. Несветов, М. І. Логвиненко. – Суми : Університетська книга, 2004. – 199 с.
33. Радіонова І. Ф. Макроекономіка та економічна політика : підручник / І. Ф. Радіонова. – К. : “Таксон”, 1996. – 238 с.
34. Савченко А. Г. Макроекономіка : навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни / А. Г. Савченко. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К. : КНЕУ, 2001. – 132 с.
35. Савченко А. Г. Макроекономіка : підручник / А. Г. Савченко, Г. О. Пухтаєвич. – К. : Либідь, 1999. – 288 с.
36. Савченко А. Г. Макроекономіка : підручник / А. Г. Савченко. – 2-ге вид., без змін. – К. : КНЕУ, 2007. – 442 с.
37. Самюелсон Пол А., Нордгауз Вільям Д. Макроекономіка / Пер. з англ. – К. : “Основи”, 1995. – 544 с.
38. Солонінко К. С. Макроекономіка : навчальний посібник / К. С. Солонінко. – К. : Центр навчальної літератури, 2002. – 320 с.
39. Старченко В. Д. Макроекономіка : Опорний конспект лекцій / В. Д. Старченко. – К. : УФІМБ, 2000. – 104 с.
40. Фишер С. Экономика / С. Фишер, Р. Дорбнуш, Д. Шмалензи. – М. : Дело, 1993. – 829 с.
41. Шевчук В. Я. Макроекономічні проблеми сталого розвитку / В. Я. Шевчук. – К. : Геопринт, 2006. – 199 с.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Олександр Володимирович КАЛІНІЧЕНКО
Ольга Дмитрівна ПЛОТНИК

МАКРОЕКОНОМІКА

ПРАКТИКУМ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Керівник видавничих проектів – *Б. А. Сладкевич*
Дизайн обкладинки – *Б. В. Борисов*

Підписано до друку 12.10.2009. Формат 60x84 1/16.
Друк офсетний. Гарнітура PetersburgC.
Умовн. друк. арк. 38,13.
Наклад 700 прим.

Видавництво «Центр учбової літератури»
вул. Електриків, 23
м. Київ, 04176
тел./факс 425-01-34, тел. 451-65-95, 425-04-47, 425-20-63
8-800-501-68-00 (безкоштовно в межах України)
e-mail: office@uabook.com
сайт: WWW.CUL.COM.UA
Свідоцтво ДК № 2458 від 30.03.2006